

Ély. hys. l. 3287

MAGYAR
MINERVA

1933

IV. ÉVFOLYAM

1-10. szám

FŐSZERKESZTŐ
Dr. REINEL JÁNOS

FELELŐS SZERKESZTŐ
WALLA FRIGYES

POZSONY-BRATISLAVA
CONCORDIA KÖNYVNYOMDA ÉS KIADÓVÁLLALAT, KERTÉSZ-UTCA 1.

Íránycikkek

	Oldal		Oldal
Babits Mihály:		Féja Géza:	
Az Írástudók árulása	97—104	Az énekes madár	299—301
	137—144, 161—166	Franciscy Lajos:	
Berényi László:		Gróf Apponyi Albert	65—68
A száműzött orosz irodalom	240—243	Keyserling Hermann:	
Bognár Cecil:		Emlékezés gróf Apponyi Albertre	111—112
Herczeg Ferenc	225—228	Kristály István:	
Farkas Geiza:		Szenteleky Kornél	198—199
Egy ősi babona igazsága	1—4	Reményi József:	
Lovacska	50—52	Az alkotó szellem naivsága	33—35
A kedvesek	72—75	A mai ír irodalom	257—260
Kis szörnyetegek	120—125	Tamás Lajos:	
Elszállt a fehér sas...	193—194	Jegyzetek a kisebbségi kultúráról	48—49
Mit tanulhatunk egy fiatal-korú büntetett példáján?	273—279		

Versek

Bartalis János:		Rikkants, rigó, külsőleg öregedtem!	200
Sírnak a katonák...	4	Óda egy medvéhez	302
Bárd Oszkár:		Mihály László:	
Az igazság napfogyatkozása	38	Ismeretlen köszöntőjére	144
Búcsú Teleki Lászlótól	68	Szólj, zene!	263
Berényi János:		Ölvedi László:	
Vigyázók könyvébe	149	A fehér halál	195
Csüggedten a csorda nyomában	313—315	Páll Miklós:	
Csuka Zoltán:		A gyermekek	253
Előretolt állásban	152	Reményi József:	
Halk, elámult csók a homlokodra	283	Vers	47
Dezsényi Béla:		Feleségemhez	104
A kóró	264	Kámszás barát	131
Dénes Tibor:		Úristen, jól tudom...	166
A mást őrző lámpás	204—205	Kovács János	217
Dörmötör Ilona:		Takáts Gyula:	
Sirályszárnyon	234	Mi van odahaza?...	87—88
Erdőházy Hugó:		Tamás Lajos:	
Ugyis visszatér	109—110	Beteg a Duna	22
Mindszent este	110	Nem lehetsz bálvány	116
Házy Ferenc:		Nem vagy teljes	135—136
A Szék-tó túlsó partja	49	Fenyők északon	205
Hernád-parti március	84	Vadász	298
Kedvesemről	249	Virsik Mária:	
Vén diák fogadkozása	307	Ború	71
Lakner Zoltán:		Tavaszi elégia	136
Marikának	172	Halott barátomnak	238—239
Mécs László:		W. Wimberger Anna:	
Hajtók szemével nézve!	12—13	Egyedül	7
Hajrá, tempó! Aztán hová?	112	Melanchólikus est	293

Regények, elbeszélések, novellák

	Oldal		Oldal
Berényi János:		Kristály István:	
A hadnagy búcsúja	145—147	Nagymama	5—7
Dezsényi Béla:		Az a nyomorék Hangay	167—170
Horváth XII. István	308—309	Marek Antal:	
Farkas Geiza:		Két arany krajcár	14—16
Az életsugarak	206—212	Bódis Péter nagy haragja	270—272
235—238, 265—269, 303—307		Mezei Gábor:	
Földes György:		Interieur	76—80
Július	213—215	Molter Károly:	
Borostyán	294—298	Bankárfióka	229—233, 280—283
Sven Hedín:		Rácz Pál:	
Hsiang Fei hercegnő hűsége	132—135	Az utolsó pohár	105—109
N. Jaczkó Olga:		Somfay Margit:	
Tolvajok a szentélyben	17—22	Ignác atya	261—263
59—61, 69—71, 113—116		Szenteleky Kornél:	
Király József:		Holnap, holnapután...	82—84
A Rozi	36—38	118—119, 150—152, 173—174,	
Gyuri bácsi utolsó kívánsága	85—87	196—197	
A kis Julis köténye...	244—245	Szöke Sándor:	
Komáromi János:		Őszi levél Máriaéhoz	250—251
Fizikaórán	43—47	Tamásné Zsadányi Mária:	
		Régi történet	175—179
		W. Wimberger Anna:	
		Anya és lánya	201—204

Tanulmányok, történelem, színdarabok, zene

Farkas Geiza:		Nyíresi-Tichy Kálmán:	
A szegedi hét	252—253	Tünetek	23—25
Ijjas Antal:		Borzalom-litterre	153—154
Lord Kitchener	8—12	Reményi József:	
Janson Jenő:		Magyar író amerikai naplójából	246—249
Két film	81	310—313	
Gödöllő — Jamboree —		Reményik Sándor:	
Jó munkát!	218—219	Mécs Lászlóról	61—63
Magyarosan!	148—149	Rónay Jenő:	
170, 215, 228, 251, 269		Magyar tengerészek harcai	57—58
Mezei Gábor:		Kínában	57—58
Liszt útja	289—293	Spur Endre:	
Nagy Barna:		Hogyan lett tiszteletbeli kanonok Liszt Ferenc?	39—42
Vargha Oszkár budapesti szobrászművész	171—172	C. Leonard Woolley:	
Modern rajzpedagógia a komáromi gimnáziumban	284—285	Letűnt évezredek detektívjei	219—222

Útleírások, természettudományi cikkek, stb.

Farkas Geiza:		Ij. Hegedűs Sándor:	
A biztonságos régi város		A Holt-tenger	125—127
— Nürnberg	129—131	Adrian Jacobsen:	
Govorkovich János:		Az utolsó európai nomádok	89—92
Athén	182—186		

	Oldal		Oldal
Colin Ross:		F. X. Schaffer:	
Amerika és Ausztrália mint fehér kontinensek	26—28	Expresszvonattal Svédor- szágán keresztül	315—318
Pécsi Gusztáv:		H. P. Smolka:	
Az elektromos áram házi forrásai	53—56	Tristan da Cunha — Ro- binson szigete	180—182

Könyvekről és írókról

Erdőházy Hugó:

- A néma örült arca (Kom-
lós Aladár verskötete) 188—189
Versényt az esztendőkkel
(Babits Mihály verskötete) 254—255

Farkas Geiza:

- Die Krise des National-
staates — Das Nationalität-
tenproblem im neuen Eu-
ropa (Kurt Trampler köny-
ve) 189—191

Ferenczy József:

- Das Rätsel der Gobi (Sven
Hedin könyvei) 32
Die weiße Grenze (Adrian
Jacobsen könyve) 94
Jehol (Sven Hedin köny-
ve) 154—155
Mit Hacke und Spaten
(C. Leonard Woolley könyve) 224

Kázmér Ernő:

- A st. barbarai halászkok lá-
zadása (Anna Seghers
könyve) 30—31
Jugend auf der Landstraße
Berlin (Ernst Haffner köny-
ve) 94—95
Leben einer Prinzessin
(Axel Eggebrecht könyve) 95—96
Von ewiger Liebe (Her-
mann Richter könyve) 117
Erzsébet és Essex (Giles
Lytton Strachey regénye) 127—128
Den Si-Chua (Szergej Tret-
jakov könyve) 155—156
Dichterköpfe (Rudolf Kay-
ser könyve) 192
Aufgebot (Deneys Reitz
könyve) 216—217
Cimarron (Edna Faber re-
génye) 255—256
Das Weltreich der Caesa-
ren (Theodor Mommsen
könyve) 288

Kozocsa Sándor:

- Arany János balladái (Az
Erdélyi Szépmíves Céh ki-
adványa) 319—320

Kristály István:

- ... mosoly ... könyv ...
(Czirák Imre könyve) 286—287

Marek Antal:

- Amit egy nagyleánynak
tudnia kell (Dr. Csaba
Margit könyve) 30
Behavazott kert (Dömötör
Ilona verskötete) 127
Csutora (Márai Sándor
könyve) 157
Lázadás a Tiszánál (Oláh
György könyve) 157—158
Harangoz a mult... (Ko-
máromi János könyve) 188
Mi huszonketten (Babay
József könyve) 223
Tavaszi búzavetés (Dénes
Gizella könyve) 254
Góg (Giovanni Papini köny-
ve) 320

Mezei Gábor:

- Liszt (Bárd Oszkár köny-
ve) 158—161
Olvasóinkhoz! 224, 245

Tamás Lajos:

- Fekete kolostor (Kuncz
Aladár könyve) 28—29
Legyen szüret (Erdőházy
Hugó verskötete) 29—30
A régi érsekprimási pala-
ta Szent László-kápolnája
Pozsonyban (Haiczl Kál-
mán könyve) 64
Ábel a rengetegben (Ta-
mási Áron könyve) 93
A szlovenszkói magyar szí-
nézet vázlatos története
(Benyovszky Károly könyve) 158
Tűzharang (Csuka Zoltán
verskötete) 160
Zsákutca (Marek Antal re-
génye) 187
Meddig tart még? (Agár-
dy Zsigmond verskötete) 223
Éjféλι kiáltás (Kossányi Jó-
zsef verskötete) 285—286
A fejnélküli ember (Farkas
Geiza könyve) 318—319

Werner Pál:

- Simba, Filmabenteuer in
Afrikas Busch und Steppe
(Martin Johnsohn könyve) 287

MAGYAR MINERVA

IV. évfolyam, 1. szám.

1933. január 15.

TARTALOM:

FARKAS GEIZA (Nemacki Elemír): Egy ősi babona igazsága.

BARTALIS JÁNOS (Alsókosály): Sírnak a katonák.

KRISTÁLY ISTVÁN (Padej): Nagymama.

W. WIMBERGER ANNA (Pozsony): Egyedül.

IJJAS ANTAL (Budapest): Lord Kitchener.

MÉCS LÁSZLÓ (Királyhelmec): Hajtók szemével nézve!

MAREK ANTAL (Budapest): Két arany krajcár.

N. JACZKÓ OLGA (Tarna): Tolvajok a szentélyben. (XI.)

TAMÁS LAJOS (Pozsony): Beteg a Duna.

NYÍRESI-TICHY KÁLMÁN (Rozsnyó): Tünetek.

COLIN ROSS (Berlin): Amerika és Ausztrália mint fehér kontinensek.

TAMÁS LAJOS (Pozsony): Magyar könyvekről. Fekete kolostor. (Kuncz Aladár könyve). Legyen szüret. (Erdőházy Hugó könyve.)

Dr. MAREK ANTAL (Budapest): Amit egy nagyleánynak tudnia kell. (Dr. Csaba Margit könyve.)

KÁZMÉR ERNŐ (Zágráb): A st. barbarai halászok lázadása. (Anna Seghers könyve.)

FERENCZY JÓZSEF (Pozsony): Das Rätsel der Gobi. (Sven Hedin könyve.)

Előfizetési ára egy
évre 30 korona,
6 pengő, 150 lej,
60 dinár.

Egyes szám ára
3 korona, 1 pengő,
25 lej, 10 dinár.

JANUÁRI SZÁM

MAGYAR MINERVA

SZÉPIRODALMI ÉS TUDOMÁNYOS FOLYÓIRAT
MEGJELENIK JULIUS ÉS AUGUSZTUS KIVÉTELÉVEL MINDEN HÓ
15. NAPJÁN

FŐSZERKESZTŐ:
Dr. REINEL JÁNOS

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS KIADÓTULAJDONOS
WALLA FRIGYES

SZERKESZTŐSÉG ÉS KIADÓHIVATAL: POZSONY-BRATISLAVA
KERTÉSZ-UTCA 1. TÁVBESZÉLŐ: 36-86

POSTATAKARÉKPÉNZTÁRI CSEKKSZÁMLA: 123.674 BRNO

A FOLYÓIRATOT NYOMJA A CONCORDIA KÖNYVNYOMDA ÉS KIADÓVÁLLALAT
POZSONY-BRATISLAVA, KERTÉSZ-UTCA 1.

MAGYARORSZÁGI SZERKESZTŐSÉG:
Dr. MAREK ANTAL, BUDAPEST
72. SZÁMÚ POSTAHIVATAL, 67. SZÁMÚ POSTAFIÓK.

FŐBIZOMÁNYOS MAGYARORSZÁGON: A STUDIUM R.-T., BUDAPEST IV., MUZEUM-
KÖRÚT 21

JUGOSZLÁVIAI SZERKESZTŐSÉG:
DR. FARKAS GEIZA, ELEMÍR

A

MAGYAR MINERVA

félvászon, aranynyomású bekötési táblája
az 1932. évfolyanhoz elkészült és

7

koronáért megrendelhető a kiadóhivatalban,
Pozsony, Kertész-utca 1. szám alatt.

Az összeg bélyegben is beküldhető. Rendelje meg sürgősen.

Neveléslélektani gondolatok

I.

Egy ősi babona igazsága.

Egy kitünő nyelvismerőnknek, Németh Gyulának dolgozatában olvassuk a következő megállapítást:

„A régi magyar babonára vetnek világot azok a nevek, melyek a haláltól védik a gyermeket: Sz e m é t (nem érdemes elpusztításával fáradniok a gonosz szellemeknek), N e m v a l ó, N e m v a g y, N e m é i, H a l á l d, M a v a g y (nincs meg, azaz csak ma van meg, tehát ne fáradjon érte a gonosz szellem)”.

Néprajzi munkákból, útleírásokból viszont azt tanuljuk meg, hogy a távol keleten rongyosan, piszkosan, elhanyagoltan, még szándékosan behamvazottan is járják a kis gyermeket, nehogy a gonosz szellem kedvet kapjon elrablására vagy legalább megrontására.

Régi néphit az is, hogy aki egy gyermeket szépnek mond, vagy csak nagyon is gyönyörködve nézi, az „szemmel veri meg” vagyis rontásnak teszi ki. Ennek ellensúlyozására ki kell köpni és a gyermeket valamilyen lekicsinylő, a tetszés ellenkezőjét kifejező szóval jelölni.

A művelt, éppen a legműveltebb emberek izlését is sérti azonban a gyermekeknek túlságos ékítése, cicomázása. Szinielőadásokon, jelmezes táncmulatságokon ám öltöztették a nyolc-tízéveseket lovagoknak, hercegnőknek, királyoknak, „csodagyerekek”-re föllépéseik alkalmával akár felnőtteknek való estélyi ruházatot is adhatnak, mindez furcsa, kedves is lehet. Azonban a mindennapi életben csak talán tarka, már nem igen finoman árnyalt színű, de azért egyszerű szabású, nem drága anyagú, minden mozgást, játékot megengedő ruhát óhajtunk rajtuk látni. Csipke és selyem, miniatűr katonatiszti egyenruhák, arany és drágakő ékességek egy bármily szemrevaló gyermek ruházatában éppoly kevésbé szólnak tetszésünkhöz, mint a művészettel kifésült, „dauerolt” szösze fejek. Ennél még egy nem túlságos messzire menő elhanyagoltság, ruhátlanság is jobban megfelel a művelt izlésnek is.

A gyermek különbeni bánásmódjára nézve hasonlót állapíthatunk meg. Jól tudjuk, hogy minden szülőnek legfőbb java, minden családnak, népnek szemefénye a gyermek, akiért a lehető legnagyobb áldozatra képesek, akinek bántását, rontását a legrettenetesebb, minden bosszútényt igazoló sérelemnek érzik. Mégis nem babona, hanem helyes érzék vezeti a legkülönfélébb körökhöz tartozó embereket abban, hogy ezt a gyermekrajongást, kivált a már nagyobbacskaakkal szemben, nem vétetik észre túlságosan. A babusgatásokat, becézgetéseket, hízelgéseket a legtöbben már igen korán abbahagyják, a gyermekektől jóval több tiszteletadást kívánnak meg, mint amennyit maguk nyújtanak nekik. Mindentéle féladatvállalást, kiszolgálást egyenes viszonzás nélkül megkövetelnek tőlük, természetesen találják, hogy rendszerint legalább a legegyszerűbb étellel, ruházattal, a legkevesebb kényelemmel megelégedjenek, alkalmatlanságoktól vissza ne rettenjenek, próbált rosszülléteket, sebesüléseket, komo-

lyan ne vegyenek, még a testvéreiktől, társaiktól vagy esetleg felnőtt gondozóiktól kapott szidalmakat, ütlegeteket se „vegyék föl” túlságosan.

A gyermekek egymás közti érintkezése, kivált a nagyobbaknak a kisebbekkel szemben tanusított bánásmódja itt egészen külön fejezetet alkothat. A gyermek — különleges esetek, például a szülők kegyeiért való vetélkedés kivételével — éppenúgy szereti a gyermekeket, kivált a nála nál kisebbeket, mint a felnőtt, sőt még — egészen Tolsztoj és Shaw értelmében — bizonyos közelebbi érdekközösséget is érez minden gyermekkel a felnőttek olykor mégis ridegnek és zsarnokinak érzett társadalmi irányában. Egészen könnyen juthat eszébe egy nagyobbacska fiúnak vagy leánynak, hogy ő mutassa meg az érzéketlen szülőnek, tanítónak, hogyan kell bánni a gyermekkel — kellene még övele magával is. Ennek ellenére, — szerencsére — kivételek azok a testvéri és pajtási viszonyok, melyekben az egyik, még ritkábban mindkét fél minden órában, minden alkalommal kifejezi a másik iránti gyöngédségét, bámulatát, odaadását. E helyett úgy szokott lenni, ahogy ezt Thackeray élénk állítja: a leány, aki versben írja le, mily szívesen csókolná a kisöccse lábát, helyett a valóságban a „fület boksolja” (angol kifejezés a pofonra). A legjobb egyetértésben és szeretetben élő testvérek és pajtások mindennapi érintkezéseiben bizonyos, a felnőttekkel és egészen idegen gyermekekkel szemben soha így felszínre nem hozott kíméletlen versengés, fölényeskedés, csúfondárosság, gúnynevadó és kárörvendő hajlam uralkodik, melynek már külső kifejezése a hanghordozás is; ez rendszerint mélyebb, erősebb a más, kivált kisebb gyermekkel, mint a felnőttekkel szemben, továbbá a használt kifejezéseknek lehetően — amennyire ezt a felnőttek engedik — a durvaság, kíméletlenség, lekicsinylés irányában megválogatása. Még az egészen kicsikével szemben őszintén gondolt szó- és tettebeli hízelgések is gúnyvá, megcsúfolássá válnak a nagyobbacskákra növekedésben. Hogy a gyermekek egymást teljesítmények, erőfeszítések megkívánásában, fenyítés és pusztai játék céljából szenvedések okozásában vagy ilyenek tudomásulvételében még kevésbé kímélik, mint a felnőttek — ez köztudomású.

Nem lenne-e őszintébb, szebb és jobb a mi emberi világunk, ha a szülők és általában a felnőttek minden pillanatukban úgy viselkednének gyermekeikkel szemben, amint ezt ebben eredetileg jó és nemes alaptermészetük kívánja? Ha már ugyanezt tennék egymás irányában a gyermekek is? Ha a szülő mindennap elmondaná magzatának, mennyire szereti, csodálja, imádja, ha parancsként teljesítené minden csak egyáltalában teljesíthető kívánságát, ha azt rakná, aggatná rá, ami legszebb, legdrágább? Ha a gyermekek is versengés helyett állandóan becéznék egymást, a fiúk nem verekednének egymással, nem zsarnokoskodnának a lányok fölött, a lányok nem csipkednék egymást, nem árulkodnának a fiúkra, helyett minden család, minden iskola egy kis mennyország lenne, ahol kisebb-nagyobb angyalkák csókolódnának, kímélnék, segítenék, örvendeztetnék egymást minden kigondolható módon?

Bizony nem, mert a mi földi világunk már egyszer nem mennyország. A „gyermekek évszázada”-nak ilyen értelmű megvalósítása az elkényeztetett, elpuhult, elbizakodott és egyben túlérzékeny emberek

áradatát zúdítaná a társadalomba, akik akár mint küzdő, kereső férfiak, akár mint családanyák csak kivételesen állnák meg a helyüket, ha tudniillik értelmi képességeik még utóbb elegendő erőseknek mutatkoznának a helytelen nevelés káros hatásainak kiküszöbölésére.

A gyermekek egymásközi viselkedésének pontján még különös figyelmet érdemel az, amit a legújabbkori lélektani tudomány „infantilis sexualitas” néven hozott tisztába. Tudjuk, hogy a gyermekek egymáshoz való gyöngédségükben ma is sokszor közelednek az — előzetes bevezető — nemi érintkezés határához; ezer szerencse, hogy még ez is sokszor a harci lebírás, lenyügözés jellegét viseli és hogy még többször egészen elzárja útját a kölcsönös aprólékos ellentét, versengés, féltékenykedés. Ezek nélkül külön- és egynemű testvérek érintkezése a ma észlelhetőnél sokkal több esetben menne át még a pubertás ideje előtt olyan nemi viszonyba, mely a fiatal szervezetek kifejlődését gyászos mértékben hátráltatná vagy inkább időelőtt lezárhatná és még olyan lelki traumákhoz, majd megkötöttségekhez is vezetne, melyekkel, ama szerencsétlenek a későbbi életben sem találnák meg más emberekhez a kellő beállítást, — ezt legkivált a nemi élet terén — és így a társadalomban, államban, családban rájuk váró hivatás teljesítésére végkép alkalmatlanoknak bizonyulnának. Nem szorul bővebb kifejtésre, hogy túlságosan, esetleg perverzén gyöngéd felnőttek részéről hasonló veszedelm fenyeget.

Ezzel azonban még nem merítettük ki a gyermekek „túlszeretése”-nek lelki veszedelmeit. A rontó szellemek, melyektől az egyszerű babonás emberek annyira féltik megdicsért vagy felcicomázott csemetéiket, — valóban ott lesekednek minden gyermekszoba sarkában, nem mindig éppen hogy a temető felé ragadják lakóit, de mégis azért, hogy elragadják a való, a teljes élettől, elvegyék az így meglátogatottól az élet lényeges értékét, érdekét, várakozását, bármily hosszúra nyúlják, szépen alakuljon is az azután.

Ma, a „gyermek évszázadá”-ban mindig több az olyan — mind többször egyetlen — gyermek, aki előrelátható földi pályája emez első ötödében látja az élet egyedüli értékét, valódi kiteljesedését. Aki nem kíván nagyobb lenni, mint annakidején szülei, aki kedvetlenül veszi fel az első hosszú nadrágot, aki tovább ajándékozás helyett mélabús gondal rakosgatja el bábúit és egyéb játékszereit. Akinek nem kellene sem az ifjúkor multságai, sem a teljes kor munkái, sikerei, akik nem akarnak a maguk során papák, mamák lenni, legfőljebb egy-egy kis órára játékban. Akik számára a felnövekedés egyet jelent a halállal.

Bizonyára nemcsak önmaga, de a társadalom szempontjából is ajánlatraméltó az az emberi lény, akinek már élete első időiben olyan rossz sorsa van, akivel olyan durván, kíméletlenül, kegyetlenül bánnak, hogy már nem örül annak, aminek kortársai örülnek, aki a „gyermekkor paradicsomá”-ból mint egy pokolból óhajt szabadulni. Az ilyen is, — hacsak természettől megint nem kivételesen erős az értelme, akaratja — korán, tehát tökéletlenül érik meg, az az életben is igen könnyen lesz mindenki irányában kíméletlen, kegyetlen, lelkiismeretlen egyén, esetleg büntetett. De talán ma még közelebb fekszik, könnyebben

bekövetkezik a másik veszedelem: az olyan lélekállapot, melyben a gyermek nem értékeli a további élet örömeit, sikereit, tehát nem is készül kellő buzgalommal ezek elérésére, hanem úgy érzi, hogy szülei csókjában, a testvérek, pajtások dédelgetéseiben, a nénik, bácsik bámulatában már minden tekintetben „elvette jutalmát” akár az evangéliumi gazdag a Lázár-hasonlatban, akinek számára tehát kiegyenlítésül már csak egy pokol-élet van hátra.

Bizonyára nem szükséges elődeink babonás szokásaihoz visszatérnünk, semmi jót nem teszünk vele, ha gyermekeinket ok és cél nélkül szidalmazzuk, alázzuk, sanyargatjuk, a bibliai fenyítésben részesítjük. Azonban jól tesszük, ha amaz ősi babonákból kihámozzuk igaz és helyes magjukat, annak fölismerését, hogy a gyermeknek, akit igazán önmagáért szeretünk, sem gyomrát, sem idegzetét, sem lelkületét nem szabad túlságos sok édességgel elrontanunk.

FARKAS GEIZA

Sírnak a katonák . . .

Összebb húzom a köpenyt vállamon.
Kint annyi szomorú katoná ázik, fázik.
Puskára támaszkodva hideg őszi éjben
annyian sírnak, — nem is sejtik.

Feljük megyek. Egy, kettő . . .
A sötétben is katonásan lépek.
Megszoktam, mint sok mindent
a hosszú év alatt. A vér úgy folyt, mint patak.

Őrség! Készültség!
Ma minden ember puskával jár.
Ma minden ember kint él, vadász.
Maga elé néz, árkokat ás.

Összebb húzom a köpenyt vállamon.
Szorosán a szívem köré csavarom.
Vad őszi szélben éppúgy sírnak a katonák,
mint akkor egy tetőn — Uzsoknál.

BARTALIS JÁNOS

Nagymama

Nagymama a kis kerti padon két kezébe rejtette arcát.

A pad felett az öreg diófa ritkuló lombja a pad körüli széles árnyékba már átgergeti a nap sápadttá lett aranyát.

A ritkuló lombon átszűrődő fáradt napsugár, ami olyan, mint nagymama újjai között csillogó élet utolsó fénye — a könny, az árnyékba hulló utolsó arany, nem érdekli Ferikét.

Ő csak azt látja, hogy nagymama a kezébe temette arcát. Éppenúgy, mint mikor játszani szoktak. Biztosan most is játszani akar Ferikével.

Ferike fölemelkedik a homokból, nagymama semmit sem vett észre. Lábujjhegyen, mosolygó arcán a játék édes mézével — ellép nagymama mellől. Nagymama már hosszú idő óta egyre szomorúbb lett. A boltocska rosszul ment és az a rossz asszony, — Ferike anyja, — semmivel sem tördött. Nem látta, hogy a boltocska már szinte üres. Új árú alig jött. És ami jött, annak a számláit Gyula nagy pirulások között vette át, hogy majd holnap... akkor fizet... Ó, szegény, hogy könyörög egy kis halasztásért! Pedig hiába minden. Mit érnek ezek a halasztások? Vilma egyre örültebben költekezik. Gyula minden könyörgése hiábavaló. Ők hárman: Gyula, Ferike és nagymama — régi, elhasznált ruháikban olyanok Vilma mellett, mint a belváros csodás kirakatbabáit bámuló, az elérhetetlen könnyes vágyakozásában annyi megindító árvaságot tükröző szegények. Bizony, szegények ők. A szegényeknél is szegényebbek. De tovább nem tűr. Ma meg fogja mondani annak a rossz asszonynak, hogy... no, igen, hogy Gyula a belvárosi Kovács szép, nagy üzletébe is benősülhetett volna! És ez az asszony!

Nagymama nem akarta tovább gondolni azt a keserű, fojtogató érzést, ami Vilma ellen egyre nőtt a szívében, aki csak önmagával törődik, .. a szépségével... azzal a hideg kegyetlenséggel, ami mindenkit rabbá tesz, aki egyszer is látja... Rabbá tette Gyulát is, aki imádja. Aki mindent feláldoz érte. Hiszen már ott van, hogy a neve is veszedelemben forog. S ha végleg nem tud fizetni? Ha jön a csőd?

Mintha ennek a szónak mindent eltemető csöndje szakadt volna a kis kertre, nagymama ijedten nézett fel.

A kis kertben tényleg nagy csend volt. A késői, forró nyári délutánban csüggedten borult föléje az árnyékos diófa. A gyermek játékkocsija felborulva, a sárga homok a lábai előtt szétfolyt, a ribizkebokrok csipkés levelei mögül sem kacag rá Ferike.

Nagymama reszketve felállott. Fekete főkötője eőrecsúszott, fehér arcán kigyöngyözött a szívét hasító rémület:

— Hova lett Ferike?

Itt volt... Itt játszott... De most hol van? A homokot hordta az előbb a lábai elé.

— Nagymama, mind idehozom a homokot neked! — mondta. A drága kis gyerek, aki úgy szereti őt, jobban, mint az anyját, aki alig van itthon... aki Ferikét olyan idegenül csókolja meg.

Nagy volt nagymama döbbenete, hogy a kis fiút nem látta, de most még nagyobb döbbenet ütött a szívére. Aki így csókolja a gyermekét, az nem szeretheti a gyermek apját. Az nem szereti az ő egyetlen, drága jó fiát.

— Mama, mama! Itt vannak a kertben?

A ház felől Gyula szólította.

Nagymama visszaroskadt a kis padra. Mit mondjon most Gyulának, aki őket keresi? Mit mondjon a magára maradt szegény fiának, ha Ferikét keresi? Hogy még ő sem vigyázott Ferikére?

De már itt volt Gyula. Kezében egy levelet tartott. Nyomtatott fejetű, libabetűs, gépírásos levelet.

— Ügyvédi felszólítás huszezer dinárról, —mondotta Gyula. Erős, magas alakja remegett, férfias, szép arcán keserű felindulás reszketett. Nagymama összetört nézése lesiklott a kegyetlen levélről, le Gyula kedves, annyiszor megcirógatott fejről, aki most odahullott a kis felborult gyermekkocsi mellé, amelyből kiborult mind az aranypor...

— Anyuskám, már csak egy mentés van. Csak te menthetsz meg... Utolsó értéked, ez a kis ház még tiszta...

Nagymama kibontakozott a fia ráboruló öleléséből. A kis kert árnyékossá lett csöndje, mint egy titkos, régóta rejtgetett fájdalom néma hírnöke állott közéjük. A régi, kedves házacska, régi boldogság elmúlt fészke üresen intett most nagymama felé. Ő, új élet költözött oda, új élet, amelyben nagymama idegen lett... annyira idegen, hogy már elmozdítani készült mellőle élete utolsó támaszát... — Bizony, nagymama, mit akarsz te még itt? — mondta a hideg csend... Vilma szépséges, hűvös ragyogású szőkesége volt ez a csend... Az a bűbajos szőkeség hozta ezt a csöndet, amelyből nincs mentés. Hiszen az ő imádott fia jön hozzá ebben a csöndben, hogy élete utolsó melegét is feláldozza annak az aranyhajú, kőszívű asszonynak. De engedheti-e ő azt, hogy Vilma a kis háztól is megfossa? És ha az is elment, mint ahogyan könyörtelenül nézte és pazarlásaival elősegítette eddigi romlásukat? Ő, hiszen Vilma semmi másról nem tud, csak arról, hogy: szép! És amint ő maga rabja ennek a szépségnek, úgy csak annak él, hogy ezt a szépséget mindenki csodálja. És nem törődik azzal, hogy tönkremennek, hogy már csaknem koldusok.

Nagymama fájó, vértelen ajkai körül dacos örvény mélyült.

Nem, ezt nem engedheti, hogy még a házacska is! Térjen Vilma végre észhez!

A sorsdöntő csend árnyékos szakadékaik fölé vidáman csengő kacagás éles, gondtalan könnyűsége fúródott.

A kert léckerítésén át jól lehetett látni Vilma könnyed, hófehér alakját. A lenge, fehér vászonruha fénylővé emelte karcsú, finom arányú testét. Aranyszőke haja reggelek édes melegét szórta a hamvasan creszkedő alkonyatba.

A tennispályarói jött.

Gyula ijedt gyorsasággal zsebregyúrta az ügyvédi felszólítást. Kétségbeesetten kérdezte, önmarcangoló fájdalommal:

— Péter... úgy-e, Péter kíséri?

Nagymamát zokogás fojtogatta...

— Ó, szegény fiam! — kalapálta megszakadni készülő szíve.

Gyula nyugtalanul indult. Aztán hirtelen megfordult és sűgva, hangjában elcsuklott remegések fojtó kínjaival rázottan kérdezte:

— Úgy-e, anya, te segíteni fogsz?

Nagymama a remegő, szép, erős fiát nézte, aki Vilma elé siet. Akit Péter kísér haza... siet, hogy Vilmának kezét csókolhasson, annak a gyönyörű szőke asszonynak, aki tönkre fogja őket tenni. És ha ő nem segít, akkor Péter már holnap... És aztán? Mit ér majd minden, — ha fia is elveszik...

A felijedt sírást mégis sikerült széttépnie:

— Igen, fiam... természetes, hogy mindenem a tied!

Gyula boldog, könnyült léptekkel sietett a kapu felé. Csak mikor magas, kiegyenesedett, vállas alakját eltakarta a kapu szárnyas nyílása, akkor, akkor ütött rést nagymama szívéen a fájdalom. Elment... az elé az asszony elé... egyetlen köszönő, nem! — egyetlen kis jel nélkül... hogy anya: te mégis szeretsz engem! Fáradt, elhagyott arcát tehetetlenül, összeroskadtan ejtette kezébe...

— Kukucs!... Nagymama, kukucs!... Úgy-e, nem találtál meg? — Két, puha kis kar ölelte át nagymamát és egy szőszke, kacagó fejcske ékelődött a karjai közé...

— Egész idő alatt itt álltam a hátad mögött, — kacagta Ferike. — Apukának is intettem, hogy ne áruljon el. Akkor bújtam el, amikor az előbb is kezcidbe bújtattad az arcod... Úgy-e, játszani akartál Ferikével?

KRISTÁLY ISTVÁN

Egyedül

Autó, gyors, csengő villamos
vitte el mellőlem két karod,
barna arcod, a szemed.
Gondoltam: egyedül leszek.

És jártam a lakást, utcát,
sok régi teret, —
de csendesen s ügyelve minden léptemet,
mert éreztem: kincset viszek, —

és este ágyamnál
arkangyal áll.
Rám tekint, őriz, befed:
a te komoly, szép szereteted.

W. WIMBERGER ANNA

Lord Kitchener

Szereplésére még mindnyájan emlékezünk, de életét és tetteit már történelmi távolságban látjuk, mint ahogy történelmivé vált az egész kor, amelyre ráomlott a világháború vértől és lángtól vöröslő függőnye. Magas, szikár alakja még odarajzolódott a világháború első felének égő égboltozata elé, de hirtelen és tragikus módon eltűnt onnét, — munkája és szerepe azonban itt sem problémátikus: csak azt folytatta, amit fiatal mérnöktiszt korában kezdett, és — gigantikussá vált méreteiben — ugyanazokkal a módszerekkel dolgozott, amelyeket mint az újkori Rómának, Angliának prokonzula tanult meg forró és barbár égaljak alatt, egzotikus messzeségben a ködös és mérhetetlen Londontól. Az angol imperializmus arculatán ő volt a legélesebb vonás, ő, „the patented war-machine, hors concours”, amint tisztelői és ellenségei nevezték gúnyból és bámulatból egyaránt: a minden versenyen felül álló, szabadalmazott hadakozógép, mert ő háborút viselt úgy, ahogy más sakkozik, vagy geometriai rajzot szerkeszt. Pontosan és szenvedélytelenül.

Herbert Horatio Kitchener 1850-ben született, apja katonatiszt volt és ő maga is az lett, miután elvégezte a woolwichi kadétiskolát. Az iskola elvégzése és kinevezése közé apró intermezzo esik: 1871-ben átmegy Franciaországba, hogy a franciák oldalán harcolva közvetlen tapasztalatokat szerezzen arról, milyen a háború.

Utána, még ugyanabban az évben, beosztották az angol hadsereg mérnöki karába és mint topografus került Cyprusba és Palesztinába. Lehet, hogy más szórakozása is lett volna, de ő ezek helyett kitünően megtanult arabul, megismerkedett a keletiekkel és a keleti viszonyokkal. Egyébként nem kellett különösebb föltűnést, noha elismerték róla, hogy a nagyon magas, nagyon karcsú, nagyon elegáns és nagyon hallgatag tiszt, aki az előléptetések normális útján lassan-lassan őrnaggyá lett, egyike a legkitünőbbeknek itt a közelkeleti hadseregben, elsőrendű térképész és érdeklődik a katonai dolgokon túlmenő érdekek iránt is.

A viszonyok pedig, különösen azóta, hogy a szuezi csatorna megépítése Anglia féltékenységét és érdekeit erre vezette, nagyon bonyolultak és érdekesekek voltak; fejlődésüknek a múlt század elejétől kiinduló vázlatát világot vet a még máig is vajudó egyiptomi kérdésre.

Egyiptom tulajdonképpen mindig csak névleg tartozott a török birodalomhoz, de amikor Napoleon megtámadta, török hadsereg próbálta védeni, a félhold legkitünőbb katonáiból, albánokból álló csapatok, amelyeknek egyik tisztje, Mehemed Ali ragadta magához a hatalmat, s noha csak pasa címével, és a szultán fennhatóságának elismerésével, teljesen szuverén módon kormányzott, háborúkat viselt a szultán engedélye nélkül, meghódította a néger és arab lakosságú Szudánt. Országának gazdaságát és műveltségét igyekezett modernizálni s ezt még erősebben folytatta fia, Szaid (1854—1863), akit már teljesen körülvettek a franciák, akik szerepet vittek a hadseregben, kormányzatban, közigazgatásban, iskolákban s az ország gazdasági kiaknázásában egyaránt. A modern

Egyiptom tulajdonképpeni megalapítója Szaid, aki nagy lelkesedéssel fogadta Lesseps csatorna-tervét, ingyen adta oda a szükséges területet s adott minden hónapban húszezer munkást, amiért 176.602 részvényt kapott. Anglia féltékenységgel nézte az új út nyitását India felé s igyekezett megakadályozni és pedig Konstantinápolyon át, de Szaid — a tetőpontján álló francia nagyhatalomra támaszkodva — nem törődött a szultán engedelmével, vagy tilalmával. Csak 1863-ban következett az építésben zökkenő, mert utóda, Izmail engedett az angol nyomásnak, visszavette a területeket és a munkásokat, de a társaság új pénzt szerzett s az építkezés 1869-ben befejeződött. Izmail irtózatossá aaron khedive (alkirály) címet vásárolt a szultántól, minden jövedelmét kimerítette, pár év alatt 250 millióról kétmilliárdra emelkedett adóssága, melyet francia, angol, német, osztrák és olasz tőkésektől vett föl. Kénytelen volt eladni a birtokában levő csatornarészvényeket, amelyeket, — minthogy az 1871-iki katasztrófától porig letört Franciaország a köztársaság kezdő éveinek zürzavara és viszályai közt nem tudott törődni keleti érdekeivel, — Anglia szerzett meg. De Izmail hamarosan ennek a pénznek is nyakára hágott s 1876-ban beszüntette nemcsak a törlesztéseknek, hanem a kamatoknak fizetését is. Erre az alattvalóik pénzösszegei révén érdekelt hatalmak nemzetközi felügyelőbizottságot szerveztek főképpen a pénzügyek vezetésére, egy francia és egy angol főfelügyelővel. Ez mélyen és alaposan belenyúlt a kormányzatba, mire a keresztény és idegen uralom ellen mohamedán és nemzeti színezetű egyiptomi visszahatás támadt, s ehhez szorultságában maga Izmail is csatlakozott. A hangulat forró lett, de Izmailt a nyugati hatalmak közbelépése még idejekorán megbuktatta: a szultán elvette tőle rangját és száműzte s a szultáni rendelet mögött ezuttal az európai hadihajók ágyúí sötétlettek.

Utóda, Tewfik, helyreállította a kettős ellenőrzést, de ő viszont már egy másik nyomásnak is kénytelen volt engedni: alattvalói elégedetlenségének, amely főképpen a hadseregben emelkedett a legnagyobb hőfokra, ahol egy tiszt, a szentként tisztelt Arabi, szervezte a vele egyetértőket: 1881-ben ő lett a hadügyminiszter, egy év múlva burkolt diktatúrát gyakorolt, ami főképpen a francia tőkéseknek Egyiptomba fektetett vagyonát veszélyeztette. Gambetta francia külügyminiszter közös fegyveres beavatkozást ajánlott az angol kormánynak, de pár napra rá megbukott. Utóda, Freycinet, ismerve a kamara álláspontját a gyarmati háború kérdésében, csak nemzetközi konferenciát mert összehívatni s a forrongó Alexandria elé rendelt közös flottából kénytelen volt visszarendelni a francia csatahajókat, mire az Egyiptomban fellángolt kereszténymészárlás kezdetén az angol tengernagy egyedül kezdte lövetni Alexandriát és szálította meg a várost. Anglia ezután egyedül vette kezébe Egyiptomot: meghagyta a khedive uralmát, elismerte a szultán jogi fennhatóságát, azonban az egyiptomi hadsereg élére angol tábornokot (sirdar) állított s az egyiptomi költségvetés terhére 5—6000 főnyi angol katonaságot tart Egyiptomban. Az adósságokat pontosan fizette s tiszteletben tartotta a franciáknak főképpen vallási és kulturális téren szerzett jogait, mégis két évtizedes diplomáciai szakadás támadt a franciák és angolok között.

Igy csúszott ki a franciák kezéből Egyiptom és kerültek angol csa-

patok a csatorna mellé, köztük a szóltan, nyurga, east-englandi tiszt is, Kitchener. Szudán azonban nem került angol kézre, mert az még az Arabi pasa szította mozgalom kezdetén föllázadt az egyiptomi uralom ellen: a lakosság vezető rétegét képező arabok közt fellépett egy csaló, aki magát Mahdinak, prófétának hirdette: kiűzte az egyiptomi csapatokat, egy évi ostrom után elfoglalta a Gordon angol ezredestől védett Kartumot is és székhelyévé tette. Az angolok nem törődtek vele sokat, eléggé el voltak foglalva Egyiptomban. Csak a szakértők tudták, milyen rettentő tűz ég ott délen, a sivatagon: mindenünnét fanatizáltak özönlöttek a próféta zászlaja köré s csak idő kérdése volt, mikor gyullad tüztengerré az egész mohamedán Afrika. Ide került, a szudáni határra Suakin kormányzójául Kitchener, húsz évi katonáskodás után immár mint a ezredes, meg is sebesült egyik csetepatéban s nem sokkal ezután mint ezredest rendelték be a khedive hadügyminisztériumába, ahol egy mérnöknek s egy kereskedőnek módszereivel tökéletesen újjászervezte az egész hadsereget. A minden méretet felülmuló fegyelem valóságos vastömbökké olvasztotta össze csapatait s ekkor kezdett alakja nőni, úgy, hogy mikor végre elérkezett a szudáni hadjárat ideje, csak rá lehetett gondolni, mint vezérre.

A franciák diplomáciai bonyodalom árán akarták kierőszakolni ostobán elvesztett pozíciójuk visszaszerzését s ezért 1898-ban Marchand őrnagy vezetése alatt katonai expedíciót küldtek Szenegálból Szudánba, ahol Marchand el is foglalta a Mahdi utódjától Fashodát. Anglia azonban nem engedte Egyiptom jogát Szudánhoz s elsősorban ezért indították útnak 20.000 egyiptomi és 12.000 angol katona élén Szudán felé Kitchener sirdart, aki kiszámított minden tényezőt és megkezdte harcát a sivatag ellen. A sivatag pedig maga is a lázadókkal tartott: lehetetlennek látszott, hogy európai hadsereg ágyuival, municiót és élelmet szállító tréninglopaival keresztülhatolhasson az izzó homokon, amelybe ember és állat egyaránt belesüpped, csak a tevét tartják fel szétlaposodó talpai. Mindenki örült gondolatnak tartotta Kitchener tervét: útat, sőt vasútat építeni ahhoz, hogy előrenyomuljon. Pedig ez történt. Zsarnoksága 4500 tevét és 5000 munkást kényszerített a homokra s az út csodálatos gyorsasággal nőtt előre, gyorsabban, mint ahogy anélkül tudtak volna előrchatolni. A mozdonyok és kocsik pedig szakadatlanul szállították utánuk az új anyagokat, új készleteket, új embereket, vitték vissza a sebesülteket és a sivatag betegeit.

Ez volt a hadjárat tulajdonképpeni győzelme: ez a vasút, amely a technika irtózatos hatalmát vitte a fanatizált dervisek közé és csillogó sinei alá gyűrte a sivatagot. Magáról a háborúról talán nem is érdemes beszélni, noha egy fiatal tiszt, aki egyuttal a Morning Post tudósítója is volt, megírta riportjaiban a harcoknak véres, alacsony és brutális époizát is: Winston Churchill, Marlborough hetedik hercegének és egy new-yorki ujságkiadónak unokája (apja annak lányát vette feleségül), az angol politikának későbbi kalandora.

Résztvett az omdurmani lovasrohamban és látta, hogy hálnak meg irgalmat nem várva és nem adva a fanatizált dervisek a sivatagban: maguk alá terítve imaszőnyegüket, mert azon kell meghalni az igazhívónek.

tevéjük mögé hasalva és tüzelve az utolsó golyóig, vagy utolsó szemrebé-
benésig; látta, hogyan harcolnak az angolok ellen az oázisok kétségbe-
esett falvai és hogy kell elpusztulnia rajtuk még a csecsemőknek is. Ha
Kitchener mint kegyetlen vérengzőt ismerte meg Európa, azt Churchill-
nek köszönheti. De ez mellékes volt: Kitchener bevonult Kartumba, ahol
a lázadók annak idején legyilkolták Gordon ezredest, gyászistentiszteletet
tartott emlékezetére és az első Máhdinak gránátoktól megrongált sír-
emlékét leromboltatva, hamvait beleszóratta a sivatagba. Ezután erős ki-
séréttel Fashodába ment, hogy leszámoljon a francia igényekkel. Marchand
nem akart engedni még az angol világhatalomnak sem, de Kitchener
acélból való büvöletének kénytelen volt engedni s a franciák tulajdon-
képpen itt mondtak le Egyiptomra és Szudánra való reményeikről, egy
primitív afrikai erőd gerendafalai közt, nyomasztó trópusi éjszakában,
szóda és whisky mellett.

Kitchener úgy fogadták Londonban, mint magát a hadistent. Vis-
counti címet kapott, kitüntetések, huszonötezer font nemzeti ajándé-
kot, azután ismét visszatért egyiptomi sirdarnak, míg a délafrikai há-
ború el nem szőlította onnét. A búrok valóban jól számítottak, amikor
azt gondolták, hogy sokkal távolabb vannak az angol világhatalom ener-
giacentrumától, semhogy az sikeresen harcolhatna velük s az angol hada-
kozási mód, a maga késlekedő kényelmeivel, pártharcoknak alávetett ve-
zetőségével, csak megerősítette reményeiket. Kitchener azonban megfon-
toltan és mindenkitől függetlenül dolgozott, akár egy sakkzó, aki egyet-
len kockát sem hagy nyitva ellenfele számára: a nagy katonai mérnök
megcsinálta a terveit, megalkotta az eszközök konstrukcióit, s a szer-
kezet azután működött egy gép irgalmatlan pontosságával, nem adott
föl egyetlen négyzetmétert sem, drótsövénnyeivel és őrházaival akkora te-
rületet kerített be, mint amekkora Németország, vonalait egyre tovább
szorította befelé, tudott nem törődni azzal, hogy közben elpusztul egész
Délafrika. Az volt a fontos, hogy a kiéheztetett, letiport, porig alázott
búrok előtt az égboltig nőtt Anglia hatalmának tudata, akárcsak a der-
visek előtt, amikor a Máhdi koponyája köztük kézről-kézre járt: a lá-
zadás lelkiileg is megsemmisült.

Kitchener ezután Indiába ment és ott organizált. Megszüntette a
rég, amorfi csapatbeosztást, századokba, ezredekbe, hadosztályokba osz-
totta a bennszülött katonaságot, pontosan vigyázva a kasztok és fajok
ellentéteire, hogy egyiket a másikkal tudja, ha arra kerül a sor, ellen-
súlyozni. Közben összekülönbözött lord Curzon alkirályal, ami az ő
győzelmével végződött s Curzonnak vissza kellett vonulnia. Nemsokára
megbukott a konzervatív kormány és visszahívták őt is. Sok mindennel
akarták kárpótolni: a Földközi-tengeri főparancsnoksággal, majd vasút-
igazgatósággal, de nem fogadta el egyiket sem, végre visszakerült Egyip-
tomba, mint angol ügyvivő és főbiztos, aki ténylegesen egy alkirály jogait
használta. A liberális éra alatt nagyon népszerűtlen volt: már a búr há-
ború idején tüzet és tájékat okádott ellene az egész liberális sajtó. De ő
nem törődött ilyen csekélységekkel. A maga szempontjából kétségtele-
nül igaza volt, mert a világháború kitörésével ő lett a hadügyminiszter.

Hideg és merev arca bekerült a hadügyminisztériumba, ahol szer-

vezni kezdte a háborút, amely az ő keze alatt inkább volt nyugodt, közböns kettős-könyvelés, mint háború. A „hadakozógép” hadsereget szervezett úgyszólván kész keretek nélkül, mert Angliában nincs hadkötelezettség, organizálta a hadiszergyártást, megalkotta a hadviselés nagy sztratégiáját: a bekerítés és kiéheztetés tervét. Egyiptom végleges megszállása, Palesztina elfoglalása, a szaloniki és athéni expedíciók mind az ő koncepciójának alkotó részei. Nem hiába volt térképész Keleten, azt ismerte legjobban s az ottani hadjáratot olyan alaposan szervezte meg, hogy az az ő halála után is egy automatikus szerkezet pontosságával és biztonságával működött tovább. Szóra sem méltó, hogy a szaloniki expedíció volt az, amely nélkül egyáltalában nem tudták volna kiaknázni a központi hatalmak váratlanul bekövetkezett belső összeomlását. Meg lehet említeni, hogy Törökországot teljesen körülhurkolta: a Kaukázustól Szíriáig terjedő front kitcheneri konoksággal gördült előre, úgy, hogy végül már csak Anatólia volt török kézen, s ami a legjellemzőbb: úgy csinált mindent, hogy a szövetséges ellenségnek, az oroszoknak, még egy száz katonája se férközzék a közös érdekkör területére. De ez sem fontos. A munkájában az az eredmény a fontos, amiről a legkevesebbet beszélnek, de ami kizáróan Angliát teszi a világháború győztesévé: Kairótól Fokvárosig húzódik s Afrikának egész keleti felét befogják az angol gyaratok s Anglia megépítheti az Afrikát Északról Délig átszelő vasutvonalat, amelynek első részletét Kitchener tiporta bele a sivatagba, amelyet továbbáimodott Dél felé, s a hozzávaló területet meg is szerezte hozzá.

Azután fontos még, hogy megszerezte a világ legdúsabb petróleummezőit Mezopotámiában, hogy felrobbantva az erre a területre kiterjedő török hatalmat, angol protektorátus alatt álló független arab államokkal zárta el mindenki elől a Perzsa-öbölhöz vezető utat, megszilárdította Perzsiában az angol befolyást, úgy, hogy Kairótól Indiáig szintén, ha nem is néviesen, de valójában angol területeken át visz az út. A nyugati harcterek fölött is az ő génusza állott, tragikus halála után is, amelyre mindnyáján emlékezünk, akik újságot olvastunk 1916 nyarán. Rákosi Viktor írt róla az „Új fakesztek” novellás kötetében egy örökre feledhetetlen novellát: hogy álmodik a temetéséről, amelyen harangok zúgnak, ágyúk dörögnek és lordok állnak sorfalat. Volt háza is, Westminsterben áll. Asszony, vagy gyermek nem maradt utána, csak az, amit rombolt és alkotott.

IJJAS ANTAL

Hajtók szemével nézve!

A vadászkürtök intenek, hajrá, előre, hajtók!
 A vadon sűrű rejtekén nyílnak nem sejtett ajtók.
 A lénián pihent urak vigyáznak lelkesedve.
 A medve dörög és dühöng, csó durran, hull a medve.
 A róka surran és sunyít, csó durran, hull a róka.
 Az őz ijedten megjelen, a löni akarókra
 ránéz és fut, egy dörrenés s elhull, mint szűzi dáma.
 A hajtók véres-rongyosak. A vadászok vidámak.

Vadászebéd a tűz körül. Az urak isznak, esznek.
 A kutyák bíznak, boldogan a biztos csontra lesnek.
 A hajtók meg hasalnak az urak gyomrába löve
 vad-éhes szegolyóikat. De nincs baj, van bor bőven,
 a kortyok csúsznak! Csintalan vadászok, beljebb egyyel!
 Az igazság az uraké! Az uraké a fegyver!

Bányász-rajok, szerencse fel! Hajrá, előre, hajtók!
 A misztikus föld rejtekén pattanjanak az ajtók!
 Szovjet, vagy más tőkés az úr: előre lelkesedve,
 hajrá, hegyekké nő a Szén, oly barna, mint a medve,
 hajrá, sunyít a rőt Arany, ravaszabb, mint a róka,
 körötte róka-tánca kezd Leningrád, Európa,
 hajrá, felszínre a vasat, hajnal hasad, a gyárnak
 sok vas kell, gép kell, új urak új gépcsodákon járnak.

Metropolis bankettezik. A Moloch-szájú gépek,
 az Aranyborjú s az urak új szövetségre lépnek.
 A cinkostársak mindenütt az ember-hekatombát
 fogyasztják s lám Metropolis alatt új katakombák
 támadnak s bennök bújdokol a szebb emberség álma.
 Vörös bankett? Fehér bankett? Az uraké a pálma!

A lénián a nagyurak a tempót így fokozzák:
 előre, vesszen Szerbia, vagy vesszen Magyarország,
 pusztuljon Páris, vagy Berlin, mindegy, fut a Dicsőség,
 friss csodaszarvas-lábakon, híressé teszi hőstét,
 aki elejti! Rajta hát, hajrá, utána, hajtók,
 szívek között, népek között elzárni minden ajtót!
 Az öreg földön sose volt ily szép hajtóvadászat.
 Ilyen nagyot még nem pipált csak a Huszadik Század.

Nagy békebankett, békebál. A csodaszarvas tálon.
 Az Ismeretlen Katona nincs ott a békebálon:
 nem hívták meg, de rá se ér: tizenkétfélmilliónyi
 sor-sírban rothad, dolga van. S ő a húszmilliónyi
 Rökkant: keservével zavart csinálna ott a bálon.
 Vörös rezsím? Fehér rezsím? Az uraké az állam.

MÉCS LÁSZLÓ

Két arany brajczár

Az őszi köd ráhullott a fákra reggel, de a kihúnyó nap utolsó erejével még felcsókolta a tél megvesztegető judáspénzeit. Napok óta folyt már a harc. Néha a nyár győzött, máskor az ősz. De ökörnyalak úsztak már a levegőben a mezők felett, a világ csöndessége jlezte az Ősz asszony érkezését.

Bokor Ferenc egyik ilyen különös illatú éjtszakán már Isten tudja hányadszor húzatta el a nótáját. Nem tudott ma este betelni vele:

Nincsen pénzem, nincs dohányom,
Vedd meg, pajtás, a dolmányom.
Járhatsz benne mint a páva
Vármegeház udvarára.
Nékem ez a rongyos is jó,
Nem lát benne csak a tarló,
Úgy elmegyek lombhullással,
Köd előttem, köd utánam.

Ez volt az egyetlen szenvedélye. A nóta. A cigány. Pedig egyébként nem volt rossz ember Bokor Ferenc. Soha részegen nem látták. De a nótát, a cigányt igen szerette. Csak annyi bűn sötétlett a lelkén, hogy éjjél felé odaintette maga mellé a cigányokat és újra meg újra elmuzsikáltatta a nótáját.

Ilona asszony gyűlölte a cigányt, a nótát, mert ura elrablóját látta bennük. Pedig nap-nap mellett a néhánynapos házások tiszta szerelmével várta haza. Hogy fáj a szíve, ha elment a vendéglőbe, hogy elnő tázzon bele az éjtszakáta.

Ezen az őszi estén is egyedül maradt Ilona asszony a Pubika ágya mellett. A gyermek ott aludt kipirult arccal ágyacskájában. Szabályos lélekzetvétele betöltötte a mélycsöndű szobát.

Minden büszkeségük, közös örömük ez a gyermek volt. Ilona asszony boldogságát csak az zavarta meg néha, hogy a gyermek is olyan lesz, mint az apja. Igaz, még csak négy esztendő, de Ilona asszony már most akarta megutáltatni vele a cigányt.

— Csunya cigány, — mondta, amikor megállott az ajtó előtt kéregetni egy cigánygyerek vagy cigányasszony. — Nem szereti Pubika... Anyuka sem szereti...

Aztán, ha néha-néha felpakolja a bandát az ura, eszibe jut éjjeli zenét adni a feleségének, akkor riadozva ébred a gyerek. Hogy haragudott mindig érte. Mert a gyerek fölnyította fekete éjtszaka szemét, kis kővér újját magasba emelte s úgy súgta:

— Ha... cigány...

— Pubika alszik. Csúnya, piszkos cigányok vannak odakint. Nem szereti Pubika. Anyuka sem szereti.

Azzal fektette a gyereket. De hányszor nyílt még ki a szeme, hogy teljes kis gyermeklelkével belehallgasson az éjtszakába.

— Legalább a gyerekre lenne tekintettel, — mondogatta másnap az urának. — Azt akarja, hogy olyan legyen, mint maga?

— Csak olyan legyen, mint én, akkor nem lesz semmi baj sem, — legénykedik Bokor Ferenc.

Ilona asszony nem szeretete volna az urát, ha nem tudott volna megbocsátani neki az esti elmaradásáért.

— Jó, jó, — mondogatta ilyenkor durcásan. — Csak rontsa azt a gyereket. Zavarja meg az álmát. Maga sohasem jön haza aztán, hogy elaltassa megint.

— Asszony dolga, — mondta Bokor és megcsókolta a feleségét. — Na, most már sokáig nem megyek.

De ment újra meg újra. A korcsmaablakon keresztül pedig szállt ki a nóta a csöndes estébe.

Ezen az estén is forró illatok kóvályogtak a kertek mélyén. Csönd volt, halkan lélezett az éjtszaka. Az ős csavargott a kertekben, amerre ment, hullottak a falevelek az avarba.

Valami mozdult az éjtszakában. Lépések közeledtek a kert vége felől. Bokor Ferenc és a cigányok.

Aztán egyszercsak felsírt a cigánymuzsika az éjtszakában. A rémület most fölengedett. Az alvó lélekzetvétele hirtelen lihegő, forró lélekzetté vált, a ribizlibokrok mélye megtelt nótával. A csillagok is fényesebbek lettek a meleg, furcsa éjtszakában.

A lugas is megtelt nótával. A vadszőlő levelek, amelyeket arany-sárgára égetett a déli nap, megperdültek egy pillanatra.

Ilona asszony riadozva ébredt. Első érzése öröm volt. A hegedű hangja belopakodott álomból, ébredt lelkébe s megmelegítette a szívét. — Istenem, — sóhajtotta és lehunyta a szemét. Aztán eszébe jutott a gyerek. Hát még mindig nem elég? Minek már ez a komédia. Öt éve házasok, nem kellene már ez. Nincs erre semmi szükség.

— Anyuka . .

— A gyerek . . .

Ijedten ugrott ki az ágyból. Pongyolát kapott fel magára, gyakorlott mozdulattal, kereste meg lábával a papucsát s máris ott térdelt a gyerek ágyacskájánál. Szeme fénylett a sötétben, ahogyan az édesanyjára nézett. Kövérke újját fölemelte a levegőbe és mosolygott.

— Anyuka . . . Hallod? Cigány!

— Feküdj le, Pubikám, — mondta szelíd erőszakkal. Amikor ülni akart a gyerek, ismét lefektette. — Azok a csunya cigányok vannak itt, akik mindent ellopnak. Anyukától. Anyuka elkergeti őket.

De a gyerek nem szól, csak néz, csak hallgat.

Már ment is az ablak felé. Csak az egyik szárnyát nyitotta fel, úgy szólt ki az éjtszakába.

— Elmenjetez innen, haszontalanok!

A primás vonója bizonytalanul nyekkent egyet-kettőt.

— Abba ne hagyj, — hallotta a sötétben Bokor Ferenc parancsoló hangját. — Ki mondta, hogy abbahagyj?

Mérgesen csapta be az ablakot. Az üveg kis híja, hogy ki nem tört. annyi elkéséredéssel zárta magára. Visszatért a gyermekhez. Látta, hogy még mindig ébren van s áhítatosan figyel kifelé.

— Aludj, édes kis fiam! Aludj, drága!

De Pubika semmi hajlandóságot nem mutatott az elalvásra. A nóta pedig szállt tovább egyre.

— Cigányok vannak a kertben, Anyuka?

— Azok. Csunyak, piszkosak. Nem engedik aludni Pubikát.

Hanem azt nem mondta meg a gyermeknek, hogy Apuka is ott áll a lúgas előtt s a cigarettája fénye úgy villan néha, mint szentjánosbogár a júliusi éjszakában.

— Anyuka!

Hirtelen megmozdult a gyerek, mint akinek eszébe jutott valami.

Felkapaszkodott minden tilalom ellenére ágyában, hosszú hálóingében olyan volt, mint földre szállott angyal.

— Mit akarsz, kis bogaram, mindenem? Mit?

Ugy érezte, valami nagy igazságtalanság történik most itten. A gyerek, szegény, most el nem alszik reggelig. Neki nagymosása van hajnalban. Ötkor jön az asszony dolgozni. Egyedül nem hagyhatja. Legszívesebben sírva fakadt volna.

— Anyuka. Van a perselyemben két arany krajcár.

— Igen, kicsikém. Hozzam ide neked? Akarsz játszani vele?

Mindenre elszántan, kedveskedni akart a gyereknek. Ne tudja meg szegény, hogy az apja hova költi a pénzt esténként s most is éjjel kószál a bandával, amikor minden más becsületes ember alszik.

— Hozd ide, Anyuka. És add oda nekik... A cigányoknak...

Ilona asszony elkapta a gyereket s teleszórta az alvástól meleg kis arcát sírva-kacagva csókkal. A két arany krajcár csengve csörrent össze a kis perselyben, mintha táncra perdült volna. A cigány csárdásba kezdett, a viola a rezedával, a jázminbokor az orgonabokorral ölekezett össze s ameddig a muzsika elhallatszott, felvidult a magyar föld. Ilona asszony gyújtót kerített s harmatos mosollyal gyújtott fényt a lezárt ablak mögött asszonyi életében először.

MAREK ANTAL

Tolvajok a szentélyben

(Regény)

(11)

Az ő csokra éppen abban a bíborpiros pászmában állt, amit a piros ablaküvegen beszűrődő napsugár vetett az oltárra. Olyan volt a fehér csokor, mintha vérbe lenne mártva.

A pap kifordult. De a tekintete nem áradt szét összefogó, egyetemes szeretettel a hívők sorain, hanem egyenesen az ő halálsápadt arcára szegeződött.

IX.

Lantay életében végkép elharapózott a szenvedély. Nem volt előtte értelme semminek, csak az asszonynak és a kis rózsafának az ablaka alatt, mely dús és bódító, hófehér virágokat hajtott. Mohón csapott az első, kinyíló virágra. Feltűzte sötét ruhájára, melyet még sohasem élénkítettek a férfiöltözet járulékait képező színfoltok: világos nyakkendő, csipkés, színes selyemkendő a felső kis zsebben, vagy egy amulett az óráláncon...

És mintha szándékosan visszaélt volna multkori engedelmével, már főképp olyankor ment Cselleyékhez, amikor a férfi nem lehetett otthon.

Evét nyugtalan, riasztó érzések taszigálták és félt mindentől. Kálmántól, Lantaytól, aki úgy jött, mintha náluk akarná behajtani az élettel szemben fennálló követelését. De főképpen a saját érzéseitől. Addig oly szabályosan, törvényszerűen jöttek ki az élete eseményei, amint az egészséges, normális gyermek születik. Így jelentkeztek az örömök és a fájdalmak is. Most olyan megremegetető, zeg-zúgos jelenségek születtek, mint a villámok cikázása, ... sehogy sem tudja hová osztályozni őket...

De Lantay jelenlétében valahogy nyugvópontra jutott minden, az ő kezében kellemessé és jólesővé enyhült a keze ideges remegése, mint a lámpa lobogása a szabályozó üvegbura alatt. Mert már ott tartottak, az önfeledt, a megérkezésnél kezdődő és csak a távozásnál végződő kézszorításoknál.

Egy este az asszony magáraeszmélt s kikapva kezét Lantayéból, felállt a diányról.

— Miért megy el? — kérdezte a férfi panaszosan. — Miért megy el, ... Éva?

Az asszony megtorpant menekülő szándékában. Oly szép volt, amint a férfi szőpre csiszolva, ünnepélyesen és először mondta ki a nevé! A mindennapi használatban szinte nevetségessé, unottan fakóvá és kényszerből viseltté kopik az ember neve. Az ő neve különösen, ... Kálmán maga is felhasználta gúnyos csipkelődés céljaira, ha apró-cseprő hibáit akarta a szemére vetni. „Hiába, Éva, maga is csak olyan, igazi „Éva”, — szokta mondani olyankor.

Ahogy Lantay mondta, mintha csillagot tűzött volna a homlokára. Felsírt a boldog megilletődéstől.

A férfi melléje állt és dédelgetve vonta magához.

— Miért? ... Mivel bántottam meg?

— Nem, ... nem! Kitüntetett! Olyan szépen mondta a nevemet, ... amit néha ... szinte szégyenfoltnak érzetem, mintha ... megkoronázott volna!

— Mindíg így fogom mondani. Mindíg a boldogságunk koronája marad, hogy az vagy, ami vagy: Éva!

— Hogy akarja nekem mindíg azt mondani, hogy ... Éva?

— Így, mert nem lehet máskép! Elviszlek, hogy mindíg az enyém lehess!

Szenvedélyesen ölelte magához és lecsapott az ajkára.

Sokáig izzottak önfeledt boldogságban, már-már összeolvadtak egészen. Az asszony egyszerre megborzongott, mintha nyári napégésben pehelynyi hideg hó hullott volna az arcára. Elkapta a fejét a férfi melléről s meglátta, hogy a kabátjára tűzött fehér rózsa szirmai ölekezésükben szétmorzsolódva hullanak a földre.

Felsikoltott.

— A ... a maga szíve sérthetetlen gyémántszelencébe volt zárva, ... de ... a tűzben a gyémánt is elég, ... a földre ... hull ... a hamva!

A férfi vadul kapta el a kezét.

— Mit törődöl vele? Mit határoz néhány eltaposott gyémánt a koronázás diadalünnepén?

Az asszony kiszakította magát s reszkető kezekkel, gyorsan gyűjtött világosságot. S újra aggódón sikoltott fel:

— Istenem, hiszen maga beteg! És én, én tettem ezt!

— Maga. Nagy jót tett velem, s még jobbat is tehet!

— Nem! Hiszen megfertőztem! Olyan ijesztő foltok égnek az arcán, mint a gyermekén, akin fertőző betegség tör ki!

A férfi gyötrő szégyenérzéssel szorította arcára a kezét. Ime, hát az ő arcán ijesztően, talán groteszkül is hatnak a vágy tüzes foltjai, amelyek más férfiarcot csak tökéletesebbé és vonzóbbá zománcoznak!

Az asszony agyában kezdtek logikusan egymásba kapcsolódni az est történései.

— Lantay, — kérdezte ijedten, — miért sötét a templom? Nem is harangoztak! Miért nem volt ma litánia?

— Az apát beteg ... Kovács gyóntatni ment ... Én voltam a soros, de ... azt mondtam, hogy én is beteg vagyok.

— Miért tette?

— Mert ... dülőre akartam vinni a sorsomat magával!

— S úgy-e, dülőre jutott, úgy-e? — kérdezte az asszony könnyörögve.

— Igen.

— Hát akkor menjen, menjen, tegyen mindent azonnal jóvá! Harangoztasson, talán még nem késő, végezze el a litániát!

A férfi leszegte a fejét. Kabátján ott maradt a lefosztott rózsa csonkja.

Végig nézett a zongora fekete síkján. Mikor jött, Éva egy népdalt játszott: „Kétszer is nyíl az akácfa virága” ... Mintha biztató indulót

hallott volna... Takarító mozdulattal nyúlt a rózsakocsány után, kidobta a nyitott ablakon és sietve, egyetlen búcsúszó nélkül ment el....

Vannak dolgok, amelyek szorosan beletartoznak az emberek életébe, anélkül, hogy azok tudomást vennének róluk. Sokszor csak abban az esetben eszmélnek rájuk, amikor kikapcsolódnak és tanácstalanul állanak a jelenséggel szemben.

Igy tartozott bele a hullámcsécsi kártyakompanya működésébe a májusi litániát jelző harangszó. Talán nem is tudták, hogy harangoznak, de mégis, csaknem mindegyikük az első kondulásra indult a kaszinó kerthelyisége felé. S aznap nem tudtak eligazodni, mintha a megszokott metronom nélkül kiestek volna életük taktusából. Legtöbbször későn jöttek, a játék zavartan, ingadozva ment, s néhány forduló után, a szokottnál sokkal korábban, szétoszlottak.

Cselley amúgy is nyugtalan volt már egész nap. Éjjel hűvösnek találta az időt s hajnalban fölkelte betenni az ablakot, nehogy alvó felesége meghüljön könnyű hálóingében. Az ablak párkányán és a függöny csipkéjébe akadva egy csomó cinkforgácsot talált. Nem volt nála túlságosan kifejlődve a rendszeret s nem irritálta volna az a szemét, ha nem érez belőle valami különös illatot. Kirázta a függönyből, óvatosan rekkortorta egy papírosra, s a felöltője zsebébe rejtve a csomagot, azon volt, hogy hivatalbamenet majd bedobja az egészet a hídról a csatornába. De miután némi izgatottságot keltett benne a rejtélyes módon házába került hulladék, betért a csomaggal a gyógyszerárba, hogy megvizsgálta a tartalmát. A gyógyszerész azt állapította meg, hogy egy mérges növény nedvével van megáztatva a forgács, mely nedv a vérbe jutva, elcsúfító bőrbetegséget, sőt komolyabb veszélyt is idézhet elő a közhiedelem szerint. Az ő véleménye szerint nem annyira veszélyes az anyag, inkább illúzionáló, semmint komoly veszedelmet okozó eszköze a modern bűbájosságoknak.

A gyógyszerész arcán olyan diadalmas meglegedés ömlött el, mint a detektívén, ki végre kezében tartja valami szenzációs ügy titkainak utolsó szálát.

— De azért kérlek szépen, mindenesetre elegendő alapul szolgálhat ahhoz, hogy bűnvádi följelentést tégy életveszélyes merénylet címén, — mondta kezét dörzsölgetve. — Tegyük fel, hogy a nagyságos asszony fedezi föl, mert úgyebár, rendszerint a hölgyek hatáskörébe tartoznak a háztartás közrendészeti ügyei. Túlzott pedantériával kezelve a dolgot, megsérthette volna magát, esetleg mégis rossz következménye támad, mondjuk: vérmérgezés, ha nem is a növény nedvétől, hanem a piszkos cinktől. Esetleg a mérge is hat s milyen elégtételük lett volna a szép asszony irigycinek, ha ideiglenesen is, diszgyasztáló kiütések támadnak a bőrén!

Cselleylet kellemetlenül lepte meg, hogy a gyógyszerész a feleségét keveri bele az ügybe. Ő távolról sem gondolt arra, hogy Éva ellen irányul a merénylet. Hübnerben, a bádogosban gyanította a tettest, aki elcsúfító volt egy idő óta, mert ő akadályozta meg, hogy Hübnernek adják ki a szolgabírói hivatal tetőfedési munkálatait.

Évának nem is szólt semmit az esetről, nehogy fölöslegesen izgassa,

de ő egész nap nem tudott szabadulni tőle. Akkor is arra gondolt, mikor szokatlanul korai időben hazatartott a kaszinóból...

Messziről egy fehér gomolyagot látott lengeni a járdán; mikor a közelébe ért, a nyári könnyűséggel öltözött Virághné pipiskedett eléje a grenadinfodrok felhőjéből, az ő szokott impertinenciájával közvetlenül az arca elé ágaskodva.

— Jól teszi, hogy ilyen korán igyekszik haza, — mondta Lili a kölcsönös üdvözlés után. — Bolondság a maga részéről, ott ülni a kaszinó gutaütött platánjai alatt, mikor a házatáján trópusi bujasággal virul a vegetáció. Másutt még először sem nyílt ki teljesen az akác, maguknál pedig már másodszor virít. Még pedig hangos zeneszóval!

Cselley ismerte a felesége zongoraműsorát, rögtön megértette, hogy Lili az akácvirágos nótára céloz és Lantayval hozza összefüggésbe azt a közömbös zenci produkciót. De eszeágában sem volt, hogy fölvegye a kötődést, nevetve vágott vissza:

— Miért irigyli másoktól a kétszernyíllást, mikor jómaga folytonvirágzásban él?

— Én? Régen volt az, mikor remontáns érzelmek között éltem! Nézze, most már csak ilyen üres torzsák jutnak nekem a szívek virágzásából, ... s erről is szívesen lemondok a maga javára!

Szemtelenül a Cselley gomblyukába tűzte a rózsacsonkot, amit az imént vett föl az Éva ablaka alatt...

Mikor Cselley otthon benyitott, Évát még úgy találta, amint a szer-tehullott rózsaszirmok között, a diványra borúlva zokogott.

— Ma nincs litánia, ... maga így imádkozik ... itthon? — próbálta konstatálni a tényállást. De ugyanakkor már meg is értette a csúf-ságos összefüggést a szobában elszóródott rózsaszirmok s az ő kabátján éktelenkedő maradvány, valamint a patikus különös viselkedése, meg a Virághné impertinens beszéde között.

Valamit akart mondani, átkozódni, vagy kérdezni, maga sem tudta. De a hangok visszaestek a torkán, mint a kövek, fojtogató, nehéz súlya! telt meg s úgy állt ott, egy mozdulatra, egy hangra képtelenül.

Az asszony pedig fölemelkedett, újjával odamutatott az arcára, amint a gyermek mutatja a helyet, ahol valami bántalma van:

— Kílmán, engem ... itt ... megcsókolt Lantay!

— Éva, ez ... azt jelenti, hogy ... maga már nem szeret engem?

Az asszony tagadó sikoltással tárta feléje a karjait.

— Istenem, Istenem, hát mit csinálnék én maga nélkül?

Mi mást tehetett? Magához ölelte a roskadozó asszonyt és dédelgette, míg lecsillapodott. Benne vészesen kavargtak az érzések, a szenvedélyes gondolatok. Az asszony nyugalomával mintha ná'a is csillapodott volna kissé a megrázkódtatás, de amint Éva csókra nyújtotta az arcát, azt, amelyikre az imént mutatott, ingerülten taszította félre:

— Nem azt, az másé is volt már! Ezután már csak a bal arcát tudom szívből megcsókolni!

X.

Lantay kibotorkált a templom mellé.

— Istenem! — jaidult fel, újra arcára szorítva kezeit. Újjai között könnyek szívárogtak, melyeket tűhegyeseknek és acélkeménységűeknek érzett, olyan rettentő fájdalommal furakodtak elő. Nekidúlt a templom hámlottvakolatú, érdes falának. Az a rémítő érzése volt, hogy a templomfal nem akarja az ő nyomorúlt, bűnökkel szennyezett testét tartani. Megmozdult, forog, mintha el akarna futni előle. Végre, mégis megállt a templom, illetve elmúlt a szédülése. Jólesőn érezte a vakolat érdességét; mintha valami nagybojyhú itatós szívtá volna fel arcáról a könnyeket és a vér felszínre serkedt makuláit.

A sekrestyeajtót nyitva találta, bent lomotolt az öreg harangozó.

— Szegecses bácsi, — utasította, — menjen, nyissa ki a főajtót és harangozzék. Én mégis eivégzem a litániát!

Az öreg megütközve nézett rá.

— Ilyen későn? Nem lehet! Megijednének a harangozástól az emberek, azt hinnék, hogy tűz ütött ki!

— Hátha harangozni és litániázni már nem lehet, legalább a sekrestyét hagyja nyitva. Bemegyek imádkozni.

Az öreg meggyújtott egy szál gyertyát és távozni akart. De szaggatott zokogást hallott a templomból s aggódva maradt mégis a sekrestyében.

A káplán fogta az egy szál gyertyát és végigment vele a templom a Mária-oltárig, ahol a litániát szokta végezni. Amint lehajtotta fejét, kabátjáról arcába csapott az Éva hajának illata. Egy szál talán oda is tapadt a könnyű, fényes hajból, mert a könnyein át aranyos idomok nagyobbodtak a szeme elé. És a bánatán át így nagyobbodott meg minden vétke, amit az asszonnyal elkövetett. A fehér rózsá, amelyre odaölelte, pelyhes nászágygá duzzadt, amelyen hosszú, hosszú ideig tobzódott a kéjben, hízalgó szavai olybá tüntek föl, mintha beléjük öntötte volna imáadásának minden kifejezőkészségét s az asszonyt magasztalta mindazokkal a ceremóniákkal, melyeket Isten dicsőítésére tanult.

— Nem vagyok méltó, nem vagyok méltó, — tördelte megsemmisítő alázattal. A templom szennel és sárral behordott előcsarnokáig hátrált, ott leborult a kőkockákra, könnyei összevegyültek a templomjárók lábáról lehullott sárral és undorító ízzel töltötték meg a földet csókoló száját. Bánata nagyságához mértén nőtt benne a szenvedés is. Úgy érezte, hogy egész testében lerongyolódott, csontjai ki akarnak szakadni a testéből, a szemgolyói megrepedtek és úgy omlik belőlük az égető könny. A hajó távolában elérhetetlen messzinek tünt fel az oltár és az elérhetlenség tudata oly gyötrővé fokozta vágát az Atyai Asztal kenyere után, mintha már esztendőök óta nem izelte volna.

— Atyám, — fohászkozott, — megmérhetetlen az én bűnöm! De emelj ki a szennyből, töröld meg számát a mosléktól és adj helyet asztalodnál a legutolsó szolgáid között! . . .

Nyöszörgő sóhajással dült el a kövezeten.

Szegecses besietett és költögetni kezdte.

Tétován nézett körül amint fölemelte, borzongva rázkódott össze.

És lassan megkönnyebbülés költözött bele, enyhült csillogásba fordult a szeme.

— Szegecses bácsi, — magyarázta az öregnek, — én súlyosan vétkeztem, meg akartam tenni, amivel a multkor gyanúsított. De már elmúlt. Olyan őszintén megbántam! Rettenetes volt!... Mintha a lábom újjától a fejem tetejéig meghasadt volna a testem, a lelkem kiszakadt és a pokolba szállt. De már minden jól van, összeforrtam újra és belémkötött egy friss, új, tiszta lélek. Érzem, hogy megbocsátott az Isten és most... ünnepelni fogok!... Szegecses bácsi, gyújtsa meg az összes gertyákat és adja rám a piros kazulát, amelyben olyan szép vagyok!

(Folytatjuk.)

N. JACZKÓ OLGA

Beteg a Duna

Beteg a Duna, mérget nyelt tán,
Kicsi a medre, hánykolódik.
Rossz álma van, nagyokat sóhajt
S kiterjeszkedik a bozótig.

Száz orvos áll a Duna partján,
Millió szem igézi, nézi.
Kóstolgatja megdagadt vizét
És cövekkel a lázát méri.

Gátat csinálnak kőből, sárból,
Vasból, betonból hidat vernek
A Fekete-erdő és a tenger
Között szenvedő nagybetegnek.

Félnek, félnek, hogy koporsó lesz
Még a büszke folyam medre.
Keresik az irt, orvosságot
Fűben, fában, ásványban szerte.

A nagy folyónak nincsen ajka,
Bús, zavaros a tekintete.
A napsugár mégis tudja, hogy
Hol szaggatja őt fájó sebe.

Tudja azt anyja, a szikla,
Halászladik, a kopott csárda
S talán a kis füzes is azért
Füröszi lombját a Dunába.

TAMÁS LAJOS

Tünetek

Könyvvásárlás-méretre

Jól öltözött, a gazdasági válságot láthatóan nem érző úriember jelenik meg egy nagyvárosi könyvkereskedésben. Valami jól kiállított könyvet kér, lehetősen kötve, szép könyvbordával. Megkérdezik, körülbelül milyen tárgykörből óhajtana a kötetet. Válasza meglepő: A tárgykör mellékes. Fontos, hogy a kötet négy centiméter vastag és huszonkét centiméter magas legyen. Szépen berendezett üveges könyvszekrényében ugyanis egy ilyen hézag van az egyik soron s azt akarja betölteni. — Ha az úr precízebb, akár köbcentiméterekben is megadhatta volna a kötet terjedelmét. Hogy belül mi van? Azt a hallottak után sejtve többi kötetéről sem tudja. Fő a kifelé mutató, cifra könyvborda. Arany-nyomás előnyben.

Tudok könyvbarátról, aki bizonyos könyvek kötött szériáját hozatja bevallottan azért, mert a könyvszekrényben sokkal jobban mutatnak. A kötetek tartalmáról azonban — enyhén szólva — nincs egészen tájékozva. Fogyasztónak jó, tünetnek szomorú.

Felvágtatlan folyóirat

Olvasóteremben, napilapok, élclapok, képes hetilapok, riportlapok mellett egy szlovenszkói magyar irodalmi folyóirat. Egy makacsul hívó, fanatikus irodalombarát javaslatára előfizettek rá s a lap „jár” az olvasóba. Megérkezik, lefekszik az asztalra és — meghal. Mert azt hiszem, a folyóiratnak is van önálló élete s ezt akkor éli ki, ha forgatják, olvassák, lapozzák, ha vitatkoznak vele, szídják, vagy dicsérik, kézből-kézbe adják, ütik vagy simogatják, de mire a másik szám megjön, a régi piszkos és gyűrött lesz. Ez a folyóirat boldog élete. De ha senki hozzá nem nyúl, ha szépen hajtogatott íveit zsebkéssel, vagy pipavájóval, akár fogpiszkálóval, netalán újheggyel fői nem vágják, tépik, a folyóirat meghal. Belehal a részvétlen némaságba, az érdektelen közönybe.

Ezt a folyóiratot nem vágják föl. Meghalt. Szimbolikusan — (vagy csak én láttam így?) — körözött liptói maradványai és kiivott sörös pohár pihentek mellette büszke göggel, a matéria, a gyomor diadalát hirdetve a szellem fölött.

Szavalóest - két kereszténnyel

Nagynevű, elsőrangú előadóművész vendégszerepel. Tud. Magával ragad, gyújt, megríkat, megkacagtat, hipnotizál a muzsikás hangjával. Többek közt egy tulajdonsága: zsidó. A zsidó művész gyönyörű műsort ad. Fél háza van. Csupa zsidók. Köztük mint mutatványpéldányok: két keresztény. Ez a kettő szégyenkezik a többiért,

aki nincs ott. Művészetben, irodalom-reprodukáló kultúrestén még mindig itt tartunk?

Kis társadalmak átka ugyanis az eltagoltság. A sokat is veszedelmes elaprózni, nem a keveset. A keveset még jobban szétosztani: öngyilkosság. Az ilyen társadalom saját kultúrejét bénítja meg, gyöngíti széthulló atomokra.

Dalest - zsidók nélkül

Népszerű, közkedvelt vidéki dalárda másik vidéki városban vendégszerepel. Meleg fogadtatás, teljes erkölcsi siker, de — fél ház. S a nézőtérén a fenti eset fordítottja. Alig pár zsidó.

Kölcsön-kenyér visszajár. Aki kővel dob, azelőtt sem igen dobták vissza kenyérrrel. Ma még kevésbé.

Rádió a vityilóból

Városvégi utcán, düledező kis putrik között. Valahonnan hangszóró bömböl. Sorra nézem a házakat, — ha így lehet őket nevezni, — egyet sem látok köztük, melyről rádióra tellő jóllét sugároznék. És a hang után mégis megtalálom az egyiket. Vityiló ide, vityiló oda, fölötte antenna feszül s belülről hangszóró harsog.

Tünetnek örvendetes volna, ha kultúrszomjúságra lehetne magyarázni. De vannak kevésbé üdvös mellékzöngéi. Van nyomor, van munkanélküliség, vannak rosszul táplált és rosszul ellátott családok, de vannak beteges ambíciók is, túlkapaszkodások, hiúságok, önérték-túltengések, verseny a szomszédok között és vannak házak, ahol benn sír a gond, de a szurtos kis kapun tetőtől talpig vadonatújba, divatosba öltözött „görl” lép ki, a világot sem menne az utcára valami egyszerű, olcsó ruhában. Vannak könnyelmű sihederek, akik alkalmi munkákból keresnek itt-ott, de motorkerékpár-szakértők s ha hitelbe, ha váltóra, ha kölcsönre, de nekik motorkerékpár kell, baszk sapka hozzá, nagy kilométer-tempóban röpdöső divatnyakkendő és versenymámor. — Sajnos, ilyeneket ordított a hangszóró is a vityilóból. Mert ilyen hangerejű hangszórós gép, még az egyszerűbbje is, ma sincsen jó ezer koronákon alól. S ekkora pénznek roskadozó fedél alatt volna ezer más helye, ha történetesen nem volna a szomszédnak is rádiója, s ha nem kellene megmutatni, hogy de a teremtésit, ha neki telik, nekem is telik!...

A jazz, mint kultúrbacillus

Két kávéházunk van. Hol egyik, hol másik tart jazz zenekart. Az egyikben múlt télen volt, — nagy tüköruvegei előtt minden este késő éjjelig tele volt a járda azokkal, akiknek nem volt pénzük, hogy benn, pohár ital mellett hallgathassák. A slágereket mind utána fityülték, dalolták a zenekarnak. — A másik kávéház most tart jazzt. Amerre a tüköruvegeken kisugárzó fény csóvát vet s a jazzmuzsika utána ömlik, ebben a fény- és hangfürdőben evickél

egy egész csapat, estéről estére, issza a jazzt, nyeli a bent táncoló párok látványát és káromkodik és elégedetlen, hogy neki nem telik rá: odabenn leülni, rendelni, inni, valakit táncba vinni.

Vajh, lesz-e idő, mikor az irodalom a széles rétegekben nem a jazz slágerek szövegei révén terjed s amikor például a tudásvágy vagy az önművelés vágya fogja emészteni a fiatalágot és könyvtárak, tudományos intézetek, népakadémiák ajtóin fog oly sóvárogva benézni, mint most a jazzes kávéházba?

Autós lakzi — törülközővel

Irtam egyszer egy autós falusi lakziról, ez most már általános divat. A csengős, pántlikás, virágos szekerek divatja letűnt. A hangos, vidám énekszó sem repesi körül a tarka szekérsort. Ma autók gördülnek a templom elé. De — csodálatos az őszi szokás ereje, mikor az újmódi már fojtogatja, kiértja, még akkor is kiütözik hol itt, hol ott. A régmódi szekeres lakzikhál a lovak szerszámját tarka kendőkkel díszítették, a vőfélyek pedig háziszőttés törülközőket csaptak át a vállukon, kettőt egybe varrva, oldalt a csípőn összetűzve. Még autóba is beszálltak így. Most már nem szokás. — És a minap előgördül egy lakodalmas falusi autó, a soffőrülés két sarkán tarka kendők fityegtek, elől a hűtő csapjára tűzve pedig ott repedett a háziszőttés törülköző. A heves légáram odalapította a hűtő rostjához, a motor fuldokolhatott miatta.

Nem tudom, mi volt ez: egy régi szokás végvonaglója, temetése, vagy újjászületése? Nevetni is, sírni is lehet rajta. A soffőrülés két sarka helyettesítette a lovak fülét, a hűtő a vőfély derekát. De te drága, szép, zengő szavú magyar falu, hol marad a vidám nótaszó? Hol vannak a szabad szélben lobogó hosszú varkocsok, a százcáncos rokolvák a szekérderékban, mint tarka virágok, hol a lóháton kíséretnek nyargaló dali legények büszkén kivont dereka, a csengők víg csilingelése, a jó paripák széphajlású nyakán megvillanó napsugár?

Nincs! Michelin-pneu, benzin-bűz és horpadt sárhányó fölérnek-e mindazzal, amit el akartok temetni a régi, kedves, szép szokásokból? A virágos magyar lélek ugyanis pusztuló virágoskertjéből? . . .

NYÍRESI—TICHY KÁLMÁN

Amerika és Ausztrália mint fehér kontinensek*)

A fehér fajnak az egész földkerekségen való expanzióját az európai születések és halálazások közti egyensúly megszűnése okozta. A higiénia és az orvosi tudomány fejlődésével eltűntek a járványok, pestisek, éhségtífuszok, amelyek a középkorban megtizedelték az emberiséget, aminek következménye lett az a születési fölösleg, amely azután kiszorult Európából. Hatalmas lökőerőt nyert annak idején ez a népmozgalom, a kereszténység hivatásának ama elméletével, hogy a keresztény Európának meg kell térítenie és meg kell hódítania a világot. A lelki momentumokat azután kitűnően megalapozták azok az aranyfolyamok, amelyeket a megindított hódító hadjáratok ömlesztettek Európába.

Könyvemben már beszéltem a közép- és délamerikai nagy indián birodalmak gyors és titkosatos összeomlásának csodájáról. Az amerikai kontinens többi részein sokkal könnyebb dolguk volt az európai hódítóknak. Az itteni törzsek harciasak voltak ugyan, azonban szervezetlenek, fegyvereik rosszak és egymás ellen is állandóan hadjáratokat vezettek. Különben a betelepülők egyáltalában nem riadtak vissza a bennszülöttek irgalmatlan és brutális kiirtásától sem. A határtalanul aljas, de praktikus szempontból fölötte hasznos indiánírtás folytán ideális települési területeket nyert a fehér faj, ami által határtalan kiterjedést és ezzel hatalmas előnyt szerzett a még mindig a régi területekre összehúzódt az ázsiai fajokkal szemben. Fölvetődik azonban a kérdés, hogy az amerikai fehérek érdekei mennyiben egyeztethetők össze az európai fehérek érdekeivel. A színes népek fölötti uralom tartós biztosítása mindenestre csak úgy lehetséges, ha a fehér fajnak ez a két ága összetart.

Közép- és Délamerika már nem vált olyan maradéktalanul a fehér ember martalékává, mint a kontinens északi része. Itt a faji kérdést más eszközökkel oldották meg. A bennszülötteket nem írtották ki, hanem összekeveredtek velük és a féivérűeket teljesjogú polgároknak ismerték el. Braziliában a fehér-indián vérkeverékhez még jócskán vegyült néger vér is, mert a portugálok fontolgatás nélkül keveredtek a nagy tömegekben beszállított fekete rabszolgákkal. Ilyen formán itt sikerült a faji kérdést kikapcsolni, ami Északamerikában tízmillió feketét és mulattot állít engesztelhetetlen gyűlölettel a fehérekkel szembe.

Eugenetikuss szempontokat mérlegelve különféle nézetek lehetnek a vérkeveredés felől. Az én tapasztalataim szerint az európai és indián vérkeveredés kiváló eredményeket hozott. Az összes délamerikai nemzetek: Argentína, Peru, Chile, Bolivia stb. lakói valamennyien keverék fajok; a különbség köztük csupán annyi, hogy az egyiknél a bennszülött, másiknál az európai jelleg az erősebb. Megbecsülhetetlen előnye azonban ennek a keveredésnek, hogy Délamerika nem ismeri a faji kérdést és ott egységes nemzetek alakultak ki. Mindenesetre több délamerikai államban,

*) Részlet Colin Rossnak „Die Welt auf der Waage“ című könyvéből. F. A. Brockhaus, Leipzig kiadása.

mint Paragujban és Boliviában, vannak még nagy, tisztavérű indián-törzsek. Ez a rész oly erős, hogy „a vörös veszedelmet” nem lehet csak egy kézlegyintéssel elintézni, annál kevésbbé, mert a perui és bolíviai félföld indiánjaiban még erősen él az inka-idők emlékezete. Ezek a dél-amerikai köztársaságok pillanatnyilag veszélyes zónát alkotnak. Az indián tömegeket a fehér, illetően keverékvérű kisebbség két módon tartja féken: a legdurvább erőszakkal, — több államban még tiszta rabszolgaság van, — másodsorban pedig a „faji korlátok”-tól való eltekintéssel, azaz a tetterős, energikus indiánnak semmi sem állja útját, hogy az uralkodó fehér osztály sorába bejuthasson. Ezekben a köztársaságokban mind a múltban, mind pedig a jelenben voltak és vannak tiszta indiánus miniszterek és elnökök. Érdekes, hogy ezek épúgy teljesen elvesztik faji öntudatukat, amikor hatalomra kerülnek, mint azok a tiszta indiánus csapatok, amelyeket a fehér tisztek föllázadt fajtestvéreik ellen vezettek oly eredményesen. A veszedelem abban rejlik, hogy egyszer majd ezek a most széthúzó indián törzsek és indián katonák tudatára ébrednek annak, hogy a szegény indián népfajhoz tartozók, másrészt pedig a bolyseviki agitáció fölébreszti bennük a dicsőséges inkák korára való, most még csak szunnyadozó, emlékeket. Ma könnyen megtörténhetik, hogy egy inka föllép és a modern kommunista eszméket jelöli meg a hajdani inka uralom visszaállításának eszközéül. Nem szabad megfeledkeznünk, hogy az inkák birodalmának államformája a kommunista alapokra fektetett theokrácia volt. A délamerikai republikáknak ez a félelme, rettegése a bolysevistáktól, amely nekünk szinte már nevetségesnek tűnik föl, és sokszor gyerekes komédiákat teremt, ebből a bizonytalanságból sarjad, hogy így: — az indiánok föllázadhatnak és az indián munkástömegek megmozdulnak.

Ez a helyzet azonban nem áll egész Délamerikára, csupán azokra a köztársaságokra, amelyek lakosságában erős a rézbőrű elem. Másutt, mint például Argentiniában, a tiszta indiánus katonaságot és rendőrséget használták föl a lázongásra hajlamos „bolysevista” fehér munkásság megfékezésére Buenos Airesben.

A délamerikai indián „veszélyzóna” nem széles. Amint elegendő európai kivándorló özönlik ezekbe az országokba, ezek a ma még tiszta indiánus vidékek is fölszívódnak. Délamerika kulturája az indián vérkeveredés ellenére is erősen európai; Délamerikában az európai, de mindenesetre fehér befolyás és érdekszféra fog érvényesülni, ha csak az európai civilizációt előre nem látható csemények időnek előtte meg nem döntik és nem detronizálják.

Egész földrésznek ily brutális megrohanása és kihasználása a fehér faj részéről csak egyszer sikerült még és pedig Ausztráliában. Ez a kontinens még nagyobb mértékben fehér, mint Amerika. Az őslakókat itt még alaposabban letörték, — mindenesetre olyan módszerekkel, amelyek miatt pirulnunk kell. A bennszülöttek pusztítására épúgy díjakat tűztek ki, mint a ragadozó állatokra. Itt nincs olyan faji probléma sem, mint Északamerikában a néger-kérdés, mert bár kezdetben és a múlt század közepén nagy tömeg más fajú, mint kínai és barna, munkást importáltak, de ezeket majdnem nyomtalanul eltüntették.

Igaz, hogy Ausztrália nem jelentett Európa emberfölsége számára oly tág teret, mint az Újvilág és a fehér fajnak a földön való elterjedésének sem. Elsősorban a vízszegény vidéken sokkal kedvezőtlenebbek a viszonyok, mint az amerikai prárieiken és savannákon, másodsorban a bevándorlást korán korlátozták Ausztráliában, végül a születések ellenőrzését is már régen rendszeresítették. Ennek következménye, hogy ez a kontinens hatmillió fehér lakosával nem erőssége a fehér fajnak, ellenkezően rendkívül veszélyes pont, miután a lakatlan földrészen a becslések szerint legalább százmillió ember helyezkedhetne el és ez Kelet- és Délkeletázsia zsufolt népességű országai számára nagy kísértést jelent.

Másrészt Ausztrália faji problémái Európával összeforrottak. Ez a világrész a fehér faj exponense és az esetleges fajok háborújában előőrsé.

COLIN ROSS

Magyar könyvekről

Kuncz Aladár:

Fekete kolostor.

Az Erdélyi Szépművészeti Társaság kiadása.

A háborús magyar könyvek közül a legemberibb dokumentum. Az erdélyi próza büszkesége, egyetemes magyar viszonylatban az utóbbi évek legnagyobb könyvsikere. Regény, amely akkor a legmélyebb, amikor legtragikusabban magyar.

Nem a csaták zajáról, gáztámadásokról, haldoklók és sebesültek hörgéséről szól, hanem a franciaországi magyar internáltak sorvasztó szenvedéseiről. Kezdődik a háború kitörésével és végződik a pesti vilamoson a kommunizmus idején, amikor hazaérkeznek az internáltak a fogságból: „az egyik fájdalomtól a másik, sokkal nagyobb fájdalomba”.

Tökéletes regény, mert egységet sugároz magából. A nyomasztó légkör, amely az eseménytelen élet és lassú kínzás eszközeivel pusztítja el a reményt, erőt és idegeket, mint vigasztalan, sötét kupola kerül egyre közelebb és közelebb a szenvedőkhöz. A könyv legművészebb fejezete a „Haláltánc Ile D'Yeun”*) csak befejeződése ennek az embertelen folyamattal.

Kuncz naplóformát használ. Nem patétikus, nem vitázó, nem lírai, csak fájdalmasan regisztráló, de olyan mély lelki aláfestéssel, ami csak a kiválasztottak adománya. Szavai, mondatfűzései egyszerűek, nincs szükség kiagyalt történetekre, bonyolult kalandokra, csak azt írja meg, ami valóban megtörtént. Mégis a szerkezet nem esik szét, láthatatlan logikai kapcsolat fogja össze a regény vázát. Szavai egyre nagyobb súllyal hullanak, a fájdalom és szenvedések patakja egyre duzzad. És mi a vég?

*) Először az Új Auróra 1931. évi kötetében jelent meg. — A szerkesztő.

„Dac és lázadás nem élt bennünk. Még mindig egyik voltunk, a régi „fekete barát”-nak ugyanaz a tükörképe, de most a félreismerhetetlenül lesoványodott arcokon, az anyagtalán testeken különös hivatás fénye világított. Mintha nem is hazavinnének bennünket, mintha többé már soha szét nem választhatnának. Így együtt kell nekünk mindenüvé menünk a világon „betelt mártíromságunkkal.”

Mintha a felfeszítetre mutatna a szerző: Ecce, homo!

Tiszta művészet, ahogyan a szerző elvezet minket erre a magaslatra. Zökkenés nélkül önmagukból fejlődnek az események. A cikornyátlan, egyszerű és világos stílus minden kétséget eloszlat és föltárja a legkisebb zúgot is. Az elbeszélés sodor, de nem erőszakkal, a képzelet túlságos igénybevételével, hanem úgy, ahogy a gyermeknek szokás kézen fogva mindent elmagyarázni.

Kuncz legnagyobb ereje ez a csontig-velőig ható boncolás. Nagyszerű adomány, hogy mégsem válik fárasztóvá, aprólékossá, fölöslegessé. Levetkőzteti alakjait, százféle megnyilvánulásban látjuk őket, mindig mások és mégis ugyanazok: emberek, szenvedő hősei a roppant világkataklizmának, akiknek mozdulatlanul kell tűrniök a vesszőcsapásokat. A lebéklyózott mozdulatlanságban egyre érzékenyebbé válik a lélek. Látomásai vannak, amelyeknek megörökítésére született Kuncz Aladár hivattott művészete.

A szenvedések lelki hátterét a világháborúban magyar író még nem világította meg ilyen élesen. Mintha minden bántalom, belső sajtás ezekben a szerencsétlen internáltakban halmozódna föl és rezonálna. A „Fekete kolostor” így szimbolummá válik, a magyarság fájdalmainak tragikus jelképévé, amelynek csúcsa szinte földietlen magasságokba emelkedik.

A regényről az egész magyar sajtó elismeréssel és elragadtatással nyilatkozott. Amikor a könyv megjelenése után Kuncz Aladárt temették, az egész magyar irodalom sötét gyászba öltözött. Nem csoda. A „Fekete kolostor”-ról alig lehet birálatot írni. Csak könnyezni lehet fölötte.

TAMÁS LAJOS

Erdőházy Hugó:

Legyen szüret.

Spitzer Sándor, Komárom kiadása.

A legfiatalabb költő generáció egyik legtermékenyebb tagja. Ez már a harmadik verskötete.

Örömmel állapíthatjuk meg, hogy mondanivalója egyre tisztul: formában és tartalomban egyaránt. Lassan elhagyogtja a cikornyás, üres frázisokat puffogtató stílust és természetességre törekszik. Az arcát fődő kothurnus körvonalai halványulnak és itt-ott előtörnek már a lélek vonásai, amelyek egyedül avathatják valóban költővé.

Legújabb könyvében, a „Legyen szüret”-ben, már van néhány vers, amelyekért érdemes volt a kezdet hosszú és fáradságos útját megtennie.

Ilyen például az „Üzenet”, a „Prometheusként”, vagy „Az első ősz” emberi fájdalma. Természetesen sokszor kering még az általánosságok között, amelyek papíros ízűvé váltak a folytonos használatban. A felület alatt azonban érik valami: a lényeg, az egyéniség, amely megnyilatkozási formát keres. Többi versében is van ebből az egyéniségből némi adag, csak ki kell hámozni a pathetikus állendület vagy begyakorolt mechanizmus szövedékéből.

Erdőházy még harmadik könyvében sem szabadult meg teljesen ezektől a műhelyszagú olcsóságoktól. De fejlődési vonala mégis biztat minket, hogy rövidesen belekerül a tiszta költészet légkörébe.

TAMÁS LAJOS

Dr. Csaba Margit:

Amit egy nagyleánynak tudnia kell.

A szerző kiadása, Budapest.

Régi probléma ez, megmagyarázni a pubertás előtt álló gyerekleánynak azt a sok misztériumot, ami érzékennyé vált lelke elé vetődik. Olyan ember vállalkozhatik csak erre, akinek meleg szíve, megfelelő tudása és kellő élettapasztalata van. Dr. Csaba Margit orvosnő neve jólismert ezen a területen. Nem első munkája ez, s hisszük, nem az utolsó. Az élet legnagyobb misztériumához nem mer ugyan hozzányúlni a tárgynak megfelelő terjedelemben, de amit erről itt elmond, az érdekes és ügyes írás. Kissé sok az a probléma, amihez Csaba Margit nyúl. Marad közülük nem egy, amihez csak éppen hozzászól. De a jó szándék, amivel a kérdéseket előveszi s a hit lobogó lámpája, amivel végigvilágítja az egyes problémákat, föltétlenül értékes munkává avatják ezt a kötetet. Néhány orvosi tanács, a női hivatás, a tiszta élet jelentősége, a divat, sport, utca, szórakozások, stb. megannyi égető kérdése a serdülő leány életének. Hézagpótló modern írás tehát Csaba Margit anyai szeretettel megírt könyve. Az édesanyák bátran adhatják leánygyermekük kezébe. Nem véletlen, hogy ennek a könyvnek éppen ma kellett jönnie. Vissza kell térnünk ebből a kaoszból valahová, ahol egykor olyan jó és biztonságos volt élni. A serdülő leánygyermeküket dr. Csaba Margit könyve segíti örömeinkre hathatósan.

Dr. MAREK ANTAL

Külföldi könyvekről.

Anna Seghers:

A st. barbarai halászok lázadása.

Pantheon, Budapest kiadása.

Nyomasztó, fullasztó írás és olyan darabosan, formátlanul szomorú, mintha Heyermanns párás, ködös regényeinek és a nagyon sokáig ismert drámájának, a „Remény”-nek lenne követője. Az író, — beszél-

nek róla, hogy magyar, — ismeri is az atmoszférát, a levegőt, amelyben a tengerparti halászok, hajósok elkeseredett élete lépereg és az a fülledt szegénység, az az ólmosan szomorú végzet, amit bérharcok, sors-tűz, matrózhalál sem tudnak megváltani, ugyanazt a lélekbe markoló, siváran felsikoltó melódiát zendítik fel, mint a hollandi író, vagy Andersen Nexö, akinek külső hidegsége, valósága sokban még közelebb van Anna Seghershez.

A németül írt regény, amit Mária Sándor végsőkéig egyszerűsítetten fordított magyarra, a Kleist-díjat nyerte meg, azt a jelentős irodalmi kitüntetést, amit évek óta olyan írók kapnak, akik a mai irodalmi munka értéke és értelme között az élet, a valóság útját építik. Ebben a viszonylatban a fiatal íróő nagyot, döbbenetesen igazat adott és ahogy a leg-
alul levő, esetségükben is fölemelkedni akaró szegény halászok kemény megmozdulását írja meg, ebben már ott a melléjük állás is, a vérző odaadás, ami több az írói feladatnál. Ez a többlet emelhetette ki ezt a regényt az új német irodalomból és így is van ez rendjén. Keli, hogy végre azok az írói alkotások kerüljenek az érdeklődés első arcvonalaiba, amelyek a testi lét, a „couleur locale” és a mindennapi élet unott formáin túl a ma társadalmában is alig észrevett élő ember megrendítő küzdelmét, akarását emeli az alkotás középpontjába.

Anna Seghers fölfedi ezeknek az erőknek törvényszerűségét és anyaga emberi, eszmei útvesztőit leküzdve elszánt kitartással megy anyaga bizonyossága komponensei útján. Az alakok: rikácsoló asszonyok, éhenhaló gyermekek, csapszékek lotyói és rongyokba szakadt, néma halászok elősegítik ezt a lépésről lépésre haladó, elemző, könyörtelenül leíró írói öncélúságot, de amikor ezek az emberek valami érthetetlen nagy csöndben, — a víz zúg, a szél fütyül, a hajnali nap hideg fénykévéje a háztetőkre szakad, — megindúlnak az idegenül feléjük meredő katonák felé, ott az íróő elfelejti már már megmerevedő szemléletét és leírja a remegő pillanatok pillanatának azt a felejthetetlenül tragikus felvillanását, amikor a vitorlák, a gépek, a halászat és a munkabér örök rabja: Kedének nekimegy a katonák fegyvereinek. A tragédia kész, a vértanút eltemetik, a bérharc összeomlik és a móló peremén ülő asszonyok már csak a láthatárral összeolvadó hajó körvonalait látják, amelyen hosszú hónapok után férjeik, fiaik újra a tengerre szálltak.

Nem nyugalmas regény s van valami irodalmi műhelyi láza, az északi író határozott, fölényes, minden érzést hömpölyögtető impresszionizmusától mentes hidegsége, de ahogy az író biztonsága, fegyelmetezett realizmusa a monumentálisan egyszerű feladattal megbirkózik, ott közvetlen teremtő ereje megnyilatkozása előtt kalapot kell emelni.

KÁZMÉR ERNŐ

A Gobi-sivatag rejtelméi.

Sven Hedin legujabb könyve.

F. A. Brockhaus, Leipzig kiadása.

Gyermekéveink legszebb s legmeghittebb emlékei és képei elevenednek meg lelkünkben, ha kezünkbe vesszük Sven Hedin legujabb könyvét a Gobi-sivatag rejtelméről. Es mégis mennyire másképpen hat reánk a világhírű svéd tudós kutatónak ez a könyve, mint az előbbieik! Míg régebben Hedin egyedül járta a világot s legföljebb csak néhány bennszülött volt az utitársa, addig most hihetetlen nagy változáson ment keresztül. Életének nagy része most már egy óriási méretű expedíció megszervezésében és irányításában merül ki, s majd Pekingben, majd Edsin-góban, Urumsiban, Stockholmban, Pekingben és Nankingban, Bostonban és újra Stockholmban üti föl székhelyet s onnan dirigálja a nagy apparátust igénylő expedíciót. Mint maga írja, ez az új működési köre sokszor annyira igénybe veszi minden erejét, hogy alig marad ideje önálló, tudományos kutatásokra. Csak határtalan munkabírásának és példátlan lelkiismeretességének köszönhető, hogy a szervezési és irányítási munka ellenére mégis kiváló mértékben veszi ki részét az expedíció fölfedező munkájában. A 70. életéve felé közeledő Sven Hedin maga is bejárja a Gobi-sivatagot, mely nagyobb a Szaharánál s a fontos fölfedezések egész sora fűződik nevéhez. Így neki sikerült először bebizonyítania, hogy Ázsiában a jégkorszak alatt nagy középtenger volt, melynek nyomaként ma csak a Lop-nor maradt meg. De nem kevésbé érdekesek munkatársainak a fölfedezései is, akik közül archeológusai közel 6200 fatáblácskát fedeztek föl, amelyeknek följegyzései a Krisztus előtti I. században íródtak, s amelyek a Han-dinasztiából való kínai császárok csapatainak küzdelmeit beszélik el a Kína felé előretörő hunok ellen. A történelmi és archeológiai kutatások mellett figyelmet érdemelnek még az expedíció botanikai és zoológiai kutatásai is, amelyek ugyancsak szenzációs eredménnyel végződtek. Sven Hedin könyvében mindezekről részletes felvilágosítással szolgál anélkül azonban, hogy könyve száraz, tudományos adatok halmaza lenne. Leírásai frissek és elevenek, s a mű érdekességét csak emelik azoknak a kalandoknak az elbeszélése, amelyek nem egyszer sodorták nagy veszedelembe az expedíció tagjait. Mindent összevetve: Sven Hedin új könyve nagy nyeresége a tudományos világnak.

„Egy vasárnap délután idegenebbül érzem magamat Londonban, mint néhány ázsiai társaságában a Takla-makan pusztaság közepében”, írja könyvének egy helyén a tudós szerző s mi úgy hisszük, igaza van. Sven Hedin Ázsiának része lett már s ma nincs senki, akiben az ázsiai ember lelke annyi tárgyilagos nyugodtsággal szóialna meg, mint éppen őbenne, aki nagy világlátottságánál, tapasztalatainál és koránál fogva el-érkezett arra a magaslatra, mikor az örök emberi már minden emberi gyöngeségtől mentesen jut uralomra a küzdő, de mindig hívó és reménykedő emberben.

FERENCZY JÓZSEF

Az alkotó szellem naivsága

Kritikusok kedvenc szava a naivság. Legkülönbözőbb helyzetekben utalnak rá, mint valamire, ami meghatározza az író bizonyos jellegzetességét. Vajjon mi ez a jellegzetesség? Talán az író együgyűsége? Talán bátorsága, hogy mer tiszta lenni? Talán közvetlensége, amely érzéketlen a ravaszkodással szemben? Talán ereje, amellyel a mindennapi élet közhelyes mivoltát ki tudja fejezni? Schiller megállapította Goetheről, hogy naiv volt, azaz spontán, azaz dinamikus, mint a természet, s önmagáról kijelentette, hogy szentimentális, azaz ideált kereső. Kétségtelen, hogy a naivság is s a szentimentalizmus is tisztázatlan fogalmak. Könyvismertetőik mind a két jelzőt okoskodó lesajnálással használják, s egészen bizonyos, hogy sem Goethere, sem Schillerre vonatkoztatható szándékaik nincsenek ennek a két jelzőnek alkalmazásával.

Nincs fogalom, amellyel kapcsolatban nem lehetne tépelődni. A francia nyelv igazán világos, sőt befejezettnek, fejlődésre szinte képtelennek látszik, ami azonban nem zárja ki, hogy a szimbolizmus fogalmának meghatározásában ma sem egyeztek meg a francia kritikusok és esztétikusok. Nem árt, hogyha bizonyos fogalmakat a gondolkodás türelmet eláruló szerénységével közelítünk meg. Általában nem ártana, hogyha a kritikai fogalmak használatában nemcsak a ruganyosság szabadságával élnének az irodalom ügyeszei, bírái és hónapjai, hanem jól megértnék a szó jelentőségét, mielőtt ítéletet mondanának s különösképpen, amikor az ítélet végrehajtásáról, van szó.

Somerset Maugham, az ismert angol regényíró és szindarabíró „Cakes and Ale” című szatirikus regényében a többi között a következőket mondja: „Amikor szívem teljes őszinteségével írtam, kész voltam önmagamon nevetni. Az őszinte érzés alighanem magától értetődően abszurdum, ámbátor nem tudom elképzelni, hogy miért, hacsak nem azért, mert az ember, aki egy jelentéktelen bolygó átmeneti lakója, szomorúsága és becsvágya, tulajdonképpen egy halhatatlan Szellem tréfája.” Mi ez: naivság? Félelem a naivságtól, ami egyértelmű a naivság haláltáncával? Lesajnálása mindennek, s mégis az a törekvés, hogy ilymódon fejezze ki az író a mindent? Somerset Maugham természetesen önmagának mond ellent, mert aki fél az őszinteségtől, az így fejezi ki őszinteségét, szóval ilymódon árulja el naivságát, az írásnak, az alkotásnak alapföltételét. A mindenséggel szemben tudatlanok vagyunk, annak ellenére, hogy tudományos fogalmainkkal, filozófiai szókinccsünkkel megvakarjuk a mindenség fejét. De még ha borogatás is a tudomány és a filozófia, a kozmikus fejfájást mégsem tudja megszüntetni. S mert nem tudja megszüntetni, ennélfogva a naivság az a bölcsesség, amely csodálkozik és fennakad az élet közhelyes mivoltán. A naivság a csodálkozás és fennakadás lelki tehetsége, amelyet azonban írásban és alkotásban általában csak a teremtő készség tud meggyőzővé tenni.

A mai kor egy szempontból őszinte. A tehetetlenség beismerésében. Ez a naivság lezüllése, az erőtlenség fintora, az önzés megvert őszintesége. Hiába írja Lunacsarszky egyik legutóbbi cikkében, hogy a meta-

fizikai koncepció idejét multa. Semmi sem idejét multa, ami használhat az ember lelki harmóniájának. Ez is naivság: holtbizonyos megállapításokat tenni, ahelyett, hogy csodálkoznánk, meglepődnénk, kérdéseket tennénk föl s mély alázattal meghajolnánk a lelki szegénység megindító bölcsesége előtt. A naivság nem gyermekdedség, amely nem ismeri el az értelem fölényét, hanem romlatlanság, amely nem dül be az értelem fölényeskedésének. Itt az ideje annak, ha bizonyos tollforgatók, ha nem is írástudók, megtanulnák, hogy semmi sem együgyűbb, mert hiszen az esztetikai fölény fitogtatása, mint az a szempont, amely elnéző lesajnálással naivnak minősítve az írókat igyekszik értékét meghatározni.

A modern idők egyik kísérő átká, hogy a naivságot az értelem antitézisének jelölte ki. Micsoda kíméletlen fogalom-zavar! Homerosban igazán sok a naivság s Heine tiszta lírai költészetében, Katona Józsefben sok volt a naivság, amikor a barbár közönyben megteremtette a „Bánk bán”-t s hogy még egyetemesebb jelentőségű példára utaljak, aki Shakespeareben nem fedezi föl a naivságot, az éneklő alkotó szellem igazságát, az egyszerűen, sőt bonyolultan vak Shakespeare univerzális jelentőségével szemben. Ezer és egy példát lehetne felsorolni annak az igazolására, hogy a naivság nélkülül nincs is teremtés, mint ahogy könyörület nélkülül nincs humanizmus, mint ahogy kozmikus kérdés nélkülül nincs élet-élmény. Igen, a modern idők egyik kísérő átká, hogy a naivságot korszerűtlennnek jelentette ki, a kételyt, a lélek nivelláló, de nem megnyugtató gesztusát hangoztatta, vagy a cinizmust, a lélek önmagát ölö mérégét, esetleg a közönnyt, amelynek lélektana azonos az élőhalott életképességével.

Minden alkotó közhelyeket fedez föl. Ez kissé kategorikus kijelentésnek hangzik, ami talán bizonyos magyarázatra szorul. Közhely alatt nemcsak azt kell érteni, hogy valamit annyira tudunk, hogy már meguntuk tudni, s pláne meguntuk ennek az ismeretnek hangsúlyozását; közhely az élet is a maga ismeretlen mozzanataival, amelyeknek fölfedezése a többi között az alkotó képzelet feladata. Nincs az a szomorúság, amely nem lett volna, s ha Reviczky elrévedezik a szomorúság gyógyíthatatlanságán, cbből ne arra következtessünk, hogy rossz költő, mert hiszen arról ír, s azt hangsúlyozza, amiről már mások sokszor írtak. Amikor Schiller az örömhöz szóló magasztos himnuszát, a Sturm und Drang periodus kristálytiszta újjongását mérírta, vajjon naiv volt-e egyszerűen azért, mert a fiatalság örömvágyát tökéletes szavakba foglalta? Persze, hogy naiv volt, de teremtő értelemben, mert a közhelynek színt és melódiát adott, mert a valóságban eddig ismeretlen valóságot sugárzott, mert a teremtés törvényével két kart illesztett a fantázia törzsére, amellyel átölelte a mindenséget. És ha önmagát szentimentálisnak nevezte is, ez nem változtat azon a tényen, hogy a naivság uralkodott benne s uralkodik minden igaz íróban, igaz művészen, aki nem ijed meg az anyagtól azért, mert nyers s látszólag szellem nélküli. A naivság az alkotó készség egyik meghatározó tulajdonsága.

A naivság nem mindig bölcsesség, de a bölcsesség föltétlenül naivság. Mit ér a politikusok korrupciósága, amikor a vámhatárok terheitől mégsem tudják megszabadítani az emberiséget? Mit ér a diplomaták és államférfiak agylabirintusa, amikor az emberiségnek mégsem tudják megmutatni

az egyenes utat? Mit ér a közgazdászok szakismerete, amikor inflációs s egyéb gyakorlati nyavalyáiból nem tudják kigyógyítani a mai társadalmat? Mit ér a színdarabgyárosok technikája, a Molnár Ferencek komplikált ügyessége, a George Bernard Shawk bohóc ágálása, amely minden zseniálítás ellenére túlságosan kiszámított; mit ér általában a kultúra, a tehetség, a technikai és kereskedelmi civilizáció, a kémiai laboratóriumok sokasága, a vasútak gyorsasága, a repülőgépek sebessége, hogyha a kor lelkiismeretlensége Al Capone lelkiismeretlenségével vetekszik, s a naivság, mint egy ázott veréb, dideregni kénytelen a lelki ridegség téli levegőjében?

A naivság, mint az alkotó munka maga, igenlése az életnek. Swift többre becsülhette a lovakat az embereknel, s ennek ellenére, mert műve a komoly alkotó szellem megnyilatkozása, tehát csak a ferde, silány élet travesztiája, de nem szembehelyezkedés az élet harmonikus egyszerűségével, sőt ellenkezően keresése s amellet fájjalása annak, hogy miért nem tud az ember legalább — ember lenni. Ha valaki azt a fáradságot venné magának (valaki, aki nemcsak saját tudásától van elragadtatva, hanem tudatában van a tudatlanságának is), hogy a világirodalom reprezentatív munkáit tanulmány tárgyává tegye a benne rejlő, az elkerülhetetlenül benne rejlő naiv elemek szempontjából, föltétlenül arra a következtetésre jutna, hogy a naiv elemek túlsúlyban vannak. Az „Isteni színjáték” theologiai és lelki földrajza, „Hamlet” tépelődése, a „Faust” mindennapi heroizmusa, „Az ember tragédiájá”-nak bizalom-konkluziója voltaképpen semmi egyéb, mint az örök naivság művészi kihangsúlyozása, közhelyek hangoztatása az alkotó szellem magnetizmusával, tucatkérdések költői, drámai feldolgozása. Csak a romlatlan léleknek fáj a sors; a romlott lélek a fájdalom lezüllése. S ha a romlatlan lélek a sorsra vonatkozó kérdéseket, megfigyeléseket, megállapításokat úgy tudja hangsúlyozni, hogy ez a forma tökéletességévé alakul ki, akkor persze teremtő munkát végez, viszont teremtő munkájának anyaga és szelleme a naivság, ami egyértelmű a közhely felmagasztosításával. Ez természetesen nem változtat az élet csodálatos és szörnyű mivoltán s nem csökkenti az alkotás mágikus játékának és végzetének jelentőségét. Ellenkezően: elmélyíti.

REMÉNYI JÓZSEF

A Rozi

Ebben és a következő kis képekben talán kissé erős színekkel, de megkísérlem a falu néhány baját megrajzolni. Ezek azok a bajok, melyek ott túl a muskátlis, vagy talán csak csupasz ablakok mögött feszengetik a falusi szívek erő falát. A kis történetek magva egytől-egyig megtörtént eset.

Egy kis cselédleány történetét mondom el. A Roziét. Fiatal, duzzadó tavasz bimbó volt. Alig tizenhat éves. Arca mindig tűzben égett, ajka harmatos nedves, keblei mint a májusi halmok. Élt, élni kezdett benne az élet. Apját nem ismerte, nem halt meg, de azt hitte, hogy neki nem is volt. Az anyja nevét hordta magán. Mit tegyen ily kis bimbó, mikor nyílni kezd. Élnie kell. Anyja nem tarthatta. Az özvegy ember, aki őt, az anyát feleségévé tette, elég sok bajjal küzdött a maga gyerekeinek eltartásával is. Rozi cselédnek szegődött. Az egyik tekintetes asszonyhoz. Hisz nincsenek sokan a faluban. Alig öt-nyolc tekintetes asszony. A jegyzőné, a tanítónék, a tiszteletesné, talán az intézőné, esetleg az orvosné, no meg egynéhányan. Rozi jól kiválasztotta a maga tekintetes asszonyát. Áldott jó lélek volt. Kissé gyöngékedett, sokat pihent, de Rozi annál függetlenebb volt. Mindent ráhagytak. Végezte is dolgát. Kapott kimenőt is. Falusi kimenőt. Nem volt ez csavargás. Kiállott a kis kapuba, mikor az anyja látogatásából hazatért s ott beszélgetett el a Ferkóval. S aztán megint végezte a dolgát. Nem volt sok, de mégis csak akadt kis mosogató, törülgetés meg miegyebek.

A tekintetes úr szabadságra ment. Utána készült a tekintetes asszony is. Túlra, más országba. Csomagoltak. Rozi nagy lelkesen segített. Megpityeregte a tekintetes asszony távozását. Az meg sok szép anyai intéssel látta el Rozit. Gondos legyen, vigyázzon a ház tájára. Ne csavarogjon el. Jól gondolja a néhány baromfit. Szellőztesse mindennap a lakást. S ha egy hét múlva minden szép rendben lesz, neki is hoz majd valami ajándékot a hosszabb utazásáról.

Kora hajnalban indult el a távoli állomásra a kocsis. Jobb nappal utazni, mint éjtszaka. A tekintetes asszony útnak indult. Rozi meg vissza a lakásba. Még sötétes volt. Még oly jó lenne visszabújni az ágyba. Még egy kicsit pihenni. Hisz még úgy sem lehet semmit sem tenni. A tyukok is alszanak még. Így is tett. De, hogy mi szállotta meg a kis Rozi lelkét, azt nem valami könnyű megfejtteni.

A baj ott kezdődött, hogy a tekintetes asszonynak a fele úton eszébe jutott: vajon itt van-e az útlevele? Keresi, kutatja kis táskában, nagy táskában. Bizony nincs. Megvan az ijedelem. No most aztán hiábavaló lenne az útja. Mindegy, ha le is kési a vonatot, majd elutazik a délutáni vonattal. De bizony vissza kell mennie.

— János, gyerünk vissza, mert nem tudok elutazni. Otthon felejtetem az útlevelemet.

Hazakocognak.

A lakás nincs is bezárva.

— No, ez a Rozi, azt hittem, újra lefekszik. De mily szorgalmas lehet? Bizonyára az udvaron tesz-vesz valamit. Rozi, Rozi! — szól, az asszonyka a már tőle megszokott kedves, csöndes hangján.

Nem jön válasz. A konyhában a cselédágy még vetetlen. De nincs lakója. Hol lehet ez a leány? Talán tejért ment? De hisz még korán volna. Lámpát gyújt. Megy a szobába. Ott is vetetlen az ő selyempárnás ágya. De, — ó Uramfia, mi ez? Valami kócos fej sötétlik a habpárnák öleléséből. Ki ez? Rozi, Rozi, hát te mit csinálsz? Alig ébred. Nagyot nyújtózik. Fialat csontjai roppannak. Szeméből kitörli az álmot s akkor ébred csak a valóra, hogy valóban a tekintetes asszony áll előtte. Szégyenében majd a föld alá süllyed. Kapja össze keblén szétesett ingét. S áll, áll, mint egy rajtakapott nagy bűnös. Nem tud egy szót sem szólani. A jószívű asszony türelme is eitogy. Korholja, szídja. De ő felelni nem tud. Hallgat. Bocsánatot sem tud kérni.

Miért tette? Az asszonya hiába kérdezte. S ha mi kérdeznők őt? Nekünk talán tudna felelni? A szava nem, de az emberi szív, a lélek igen. Nem dicsérhető a tette. De valamikép mindnyájan így vagyunk. Minden ember vágyik a jobb, a szebb, a kényelmesebb után. Azután, amit még eddig nem ért el.

Így vágyott a kis Rozi is legalább egyszer selyempárnák közt álmolni. Talán meg is kezdődött az álma. Talán már ott állott a mese-álmom vár kapujában. Talán már jött eléje a királyi vendégfogadó sereg. Hódolt előtte a fényes világ. Kecseseen akart rámosolyogni az ő szépségét, dicsőségét köszöntő apródokra. Talán már rátette kezét a boldogságot megnyitó arany kilincsre. S ekkor egyszerre fordult egyet a kácsolalóban forgó kastély. Megszólalt valami hívó hang s ismét az életre ébredt. A saját kicsi életére, mely nem volt ugyan rossz, mert hisz rosszabb is van, de amelyből mégis máshová vágyott, mert azt látta, hogy a kicsi életénél van talán szebb, jobb élet is.

Megbűnhődött merész lépéséért. Úrasszonya elküldte a háztól. Mit is tehetett volna? Én is, mi is elküldöttük volna, amint minket is elküld az élet az oly örömtök ajtajától, hol nem a mi számunkra készítettek helyet. S a Rozi ment, sírva.

A Ferkó vigasztalta.

— Ne sírj, Rozi! Majd csak lesz valahogy. Feleségül veszek tavaszra. Addig ereggy anyádhoz, majd csak meglesztek addig valahogy. Azután, azután meg mink is csak megleszünk valahogy.

A tavaszról nyár lett. Ferkó nem engedett. Kicsit ugyan törte a fejét, hogy hát mi is lesz velük. De hát valahogy csak meglesznek. No meg az iratai is nehezen jönnek, mert hát mi tagadás benne, valahogy az ő születésénél is úgy lehetett a dolog, mint a Rozinál. Anyja valahol a nagyvároson szolgált. Kórházban szülte őt. Ott is nevelték egy darabig, míg hazahozták az öreganyjához. Az meg már elment a nagy útra. Ő itt maradt. Szolgaleány lett. Senkije nincs. Hát itt a Rozi. Most elveszi őt.

Igaz, hogy tavaszra ígérte neki, de hát nem megy az olyan gyorsan. Most is az iratai után jár. Ígérte a plébános úr, hogy meghozatja neki. No, most meg az Andris bácsival kell találkozni. Ez az öreg is mindenbe beleüti az orrát. Biztos megállítja őt.

— Agyon Isten! Te vagy az, Ferkó fiam? Hm, hm. Hát hol jársz? Hát igazán elveszed a Rozit? Hát mi lesz veletek, Ferkó? Hát van már, ahol lakni fogtok?

— Majd csak leszünk valahogy, Andris bácsi. Nem kell nekünk semmi extra dolog. Istálló csak van a faluban, meg szalma is akad.

Így is történt. Egybekeltek. Nem kutattam, hogy a nászútjukon melyik dülő kakukfűves rétéig jutottak el. Hol, kis kuckóban-e, avagy szénaboglya parítmös levegőjében ébredtek-e nászálmukból? Nem kellett nekik sok a boldogsághoz. De ha rájuk gondolok, végig fut a hátamon a hideg. Mi lesz majd, ha a gyerek is megjön? Ha a fiatal, melengető puha ölelésük közé már odaturakodik a nászuk gyümölcse? Mikor már majd nem egymást, hanem a gyereket kell melengetniök. Akkor majd ők fázni kezdenek. Majd jön a gond. Mind több barázda jelentkezik az apának is, az anyának is a homlokán. A szív tüze ielohad. Fázékonyabb lesz az ember, türelmetlenebb a szív és békéltlenebb a lélek. S ezekben a nehéz, nehezebb napokban majd megjelenik a faluban egy új próféta. Hirdet szebb, boldogabb jövődőt. Mindent újjáalkotó forradalmat. Prédikál jobb életet, egyenlőséget. S az otthontalan szülők kezdenek elégedetlenkedni, kezdenek haragudni, kezdenek gyűlölködni. Gyűlölik a tanítójukat, papjukat, jegyzőjuket, mert azoknak két-három szobájuk van, nekik meg egy sem. Gyűlöletük nem ér el a város öt—tizemeletes palotájáig. Azt ők nem látják. Ők csak a falú népét látják s azokra emelik ökölbe szorult kezüket s várják az időt, mikor majd talán sikerül megvalósítani a nyugtalan lelkükbe ízgató szavak hatása alatt belevert el nem érhető, de a falú békéjét, a megértést, a szeretetet elpusztító ábrándjaikat.

Nehéz, nagy problémái a falú életének.

KIRÁLY JÓZSEF

Az igazság napfogyatkozása

A fény elé egy szörnyű árnyék állott,
áthatolhatlan ijesztő tömeg
és pernye hull s a vészes éjtszakában
a jó utat senki sem látja meg.

Ez az igazság napfogyatkozása,
ki tudja, hol és merre süt a nap
s a sötétben a döbrent csillagászok
tehetetlenül, némán állanak.

BÁRD OSZKÁR

Hogyan lett tiszteletbeli kanonok Liszt Ferenc?

Az „urbs aeterna”-tól alig egy órányira fekvő pittoreszk kis cam-pagnai városka katedrálisában április 2-án, paolai Szent Ferenc napján, a pap Liszt Ferenc nevét foglalja felajánló imájába... pro salute Francisci Liszt... Minden évben pontosan április 2-án... 1887 óta.

Az albanoi káptalan alapítvány kötelezi ennek a miseáldozatnak bemutatására, amely a káptalan egyik, — talán megkockáztathatjuk: — leghírnevesebb tagjának nevéhez fűződik.

Apró, megszokott kis tétel ez egy káptalan történetében, mégis a zenei világ szemében és főképpen nekünk, magyaroknak, egy kedves, szelíd fényű kis örökmécs lobbanása... Az ismertebb Liszt életrajzokban nem találni nyomát, leginkább csak a mester római tartózkodásának mozzanatairól emlékeznek meg, és így minden zenetörténész elismerésére számíthat az albanoi érdemes liceumigazgató, Giuseppe del Pinto, aki a káptalan levéltárában végzett bújáráskodásai folyamán néhány évvel ezelőtt néhány, eddig ismeretlen Liszt ereklyére bukkant és sikerült a nagy magyar mester életének egyik legemlékezetesebb fejezetéből újabb adatokat megállapítania.

Liszt Ferenc 1837-ben járt először az „örök város”-ban. Ez az olaszországi útja d'Agoult grófnéval való ismeretsége idejére esik. Mielőtt első hosszabb római tartózkodása véget ért volna, 1839 májusában ellátogatott Albanoba is.

Több, mint két évtized múlva, 1861-ben, október 21-én, élete egyik legfontosabb lépésének előestéjén tér ismét vissza. Másnap reggel 8 órára volt kitűzve esküvője Sayn-Wittgenstein hercegnővel, amikor azonban IX. Pius pápa intézkedése — még ma sem teljesen kiderített okokból — lehetetlenné tette annak megtartását. A váratlan pápai határozat az utolsó pillanatban elrendelte a hercegnő első házassága felbontási ügyének felülvizsgálatát, valószínűen egy olyan följelentés alapján, amely szerint a hercegnő okmányai közt hamisítványok voltak.

Liszt életrajzírói közül többen e váratlan tényet Hohenlohe Gusztáv herceg közbelépésének tulajdonítják, aki akkoriban, mint pápai elemosinarius a pápa szűkebb környezetéhez tartozott. A herceg, akinek egyik fiútestvére Wittgenstein hercegné leányát vette el, állítólag azért ellenezte volna a házasságot, mert Lisztnek nem volt „főnemesi” rangja.

E föltevés semmiképpen sem látszik valószínűnek. Hohenlohe herceget, a későbbi bíborost a barátságnak legmelegebb szálai fűzték Liszt Ferenchez, de, még ha nem is adta volna annyi és folytonos tanujelét őszinte ragaszkodásának, akkor is érthetetlen volna, hogy pont az utolsó pillanatban lépjen közbe, hiszen, mint a pápa környezetének nem csekély befolyású tagja, ezt bármikor megtehetette volna minden feltűnés nélkül. (Tudjuk, hogy a Mester és menyasszonya már a szentgyónást is elvégezték a menyegző előestéjén, amikor Antonelli bíboros küldöttje a pápai határozatot kézbesítette.)

A végzet döntött így. A két rajongó lélek sohasem találkozhatott többé az oltár előtt. Ez a disszonans akkord azonban sorsdöntő erővel sodorta mindkettőjüket a templom szent miszticizmusa felé, esztendő-kön át. A hercegnő hosszú időre zárdába vonult, fanatikus szenvedéllyel merült el vallásos tanulmányokba, minden idejét a templomnak szentelve, ... szomjúhozó lélekkel keresték mindketten a tiszta megnyúgvásnak, a földi boldogságnak titkát.

Az oknyomozó zenetörténelem görcsöve különböző tényezőket elemez ki a nagy zeneköltő életéből, hogy akkori megnyílvánulásainak, feltogásának, tetteinek, szavainak legbelsőbb összefüggéseit megvilágítsa. Ki és miért akadályozta meg Lisztnek a hercegnővel való házasságkötését? És miért nem vette el később, a hercegnő férjének halála után, amikor — La Mara szerint (Lettres de F. Liszt à la pr. Wittgenstein, XV. oldal.) — maga Hohenlohe herceg ajánlkozott az esketési szertartás elvégzésére, saját kápolnájában? Miért nem történt meg? A két egymásért érző lélek közül melyik zárkózott el a földi törvény kötelei elől?

Ki válaszolhat teljes biztonsággal e kérdésekre? A világ megnyugvást találhat a hindú bölcs szavában: így kellett lennie, ez volt a mester „karmá”-ja. Meg kellett születnie a Krisztus-oratóriumnak, a katolikus egyházi zene leghatalmasabb alkotásának, a Szent Erzsébet-legendának, a Zsoltárokknak, a Missa Coralisnak stb.

Liszt Ferenc kisebb megszakításokkal egészen 1869 januárjáig Rómában élt. Hatalmas reformatori tervek fűtötték alkotó fantáziáját, gúnusza új utakat nyitott meg előtte, az egyházi zene addig szigorú kezei kibővíninek mesteri kezei alatt és bár IX. Pius kedves terve, hogy Lisztet a sixtini kápolna énekkara élére állítsa, a konzervatívabb körök ellenzésén megbukott, mégis ő a XIX. századbeli egyházi muzsika Palestrinája.

Hercegi barátját 1866-ban bíborossá nevezték ki s 1879-ben Albano suburbicarius püspöke lett. E magas méltóságában is megőrizte Liszthez való lelkes barátságát és az ő egyenes kívánságára történt, hogy az albanoi káptalan 1879 július 9-iki ülésén Liszt Ferencet, aki egyébként még 1865-ben ugyancsak Hohenlohe monsignore kezéből felvette a kisebb egyházi rendeket, tiszteletbeli kanonokká választotta.

Ennek a jelentős mozzanatnak néhány ismeretlen részlete került napfényre Giuseppe del Pinto közlései nyomán.

A káptalani levéltár 37—38. számú jegyzőkönyve Hohenlohe bíborosnak következő levelét őrzi:

Főtisztelendő Kanonok Úr!

Liszt Ferenc abbé, commendatore (az olasz koronarend parancsnoka) úrnak az albanoi Káptalan tiszteletbeli kanonokává való kinevezése igaz örömmel és megnyúgvással töltött el, mint az érdem jutalmazása, mint tisztos megkülönböztetés egy olyan férfiú számára, amilyen az én Liszt Ferenc barátom és egyben mint a Főtisztelendő Káptalan irántam való ragaszkodásának és figyelmének bizonyossága. Sohasem fogom elfelejteni ezt a szivességet, amelyet mint annyi mást, a Kanonok Urak velem szemben tanúsítottak és kérem Önt, Kanonok Úr, tolmácsolja addig is őszinte hálámat, amíg

szerencsém lesz azt élőszóval is kifejezni, ha majd Albanoba jövök, amikor is örömmel fogom — az Önök kívánsága szerint — az új kanonokot beiktatni.

Idemellékelem az Ön számára Liszt úr arcképét.

G u s z t á v bíboros, Albano püspöke.

A levél július 11-én kelet Tivoliban s D. Andrea Ottoni kanonokhoz van címezve. (A bíboros a villa d'Este-ben lakott, ahol Liszt sokszor és hosszú időn át volt vendége.)

Liszt Ferenc július 18-iki kelettel válaszolt. A levél eredetije szintén az albanoi káptalan birtokában van. Magyar fordítása a következő:

Főtisztelendő Káptalan!

A bíboros püspök úrtól azt a szíves értesítést kaptam, hogy a Főtisztelendő Káptalan engem tiszteletbeli kanonokká nevezett ki. Ezt az ősi Káptalant, miként a múltban, úgy ma is kiemeli a sorból sok tudós és erényekben gazdag egyházi férfiak, igaz öröm és megtiszteltetés tehát reám nézve, hogy egy ilyen érdemes testülethez tartozhatom és kérem, fogadják átérzett köszönetem kifejezését kinevezésemért, remélve, hogy rövidesen élő szóval is kifejezésre juttathatom e fölött érzett hálámat.

Megkülönböztetett tisztelettel és nagyrabecsüléssel maradtam a Főtisztelendő Káptalannak

lekötelezett szolgálója:

L i s z t F e r e n c .

Nem sokkal e levél után tette Liszt Ferenc az albanoi alapítványt. Ugyanis 1879 szeptember 26-iki kelettel Hohenlohe bíboros érsek a következőket írja Monsignore Del Frate albanoi általános helynöknek:

Főtisztelendő Monsignore!

Új kartársuk, Liszt Ferenc commendatore, jótékonyságának tanújeként kétezer lírát adományozott egyházunk javára, hogy azt a Főtisztelendő Káptalan kegysszerek beszerzésére fordítsa azzal a föltétellel, hogy a fentemlített összegből tartson meg annyit, amennyi szükséges ahhoz, hogy egy örökös, — évfordulóra, mindenkor pontosan paolai Szent Ferenc napjára szóló — misealapítvány létesíttessék katedrálisunkban a fentnevezett Liszt commendatore úrnak kívánsága szerint, halála után pedig — amit az Úr még nagyon távol tartson tőle — az ő lelkiüdvéért.

Kérem, közölje ezt a Főtisztelendő Káptalannal és egyben tegye meg a szükséges intézkedéseket. Az említett összeg az Ön és a Főtisztelendő Káptalan rendelkezésére a Nast-Kolb bankháznál van letéve Rómában és intézkedtem, hogy azt Önnek megküldjék.

Az új kanonok úr beiktatása vasárnap, október 5-én vagy 12-én lesz.

Áldásomat küldöm Önnek és az egész Főtisztelendő Káptalannak.

G u s z t á v bíboros, Albano püspöke.

Amint a káptalani irattárból hitelesen megállapítható, a beiktatás október 12-én délelőtt ½ 11 órakor történt. Természetesen a szertartáson résztvett Hohenlohe bíboros is.

A szertartás emlékére Liszt a káptalan összes tagjait egy-egy emlékéremmel ajándékozta meg. Az érem, amely Rómában készült 1880-ban, egyik lapja Liszt képmását ábrázolja, a másikon a zene génusza látható. A kanonokok ezüst érmet kaptak, a beneficiariusok bronzot.

A szertartás után a bíboros vendégül látta az új kanonokot az érseki palotában. A lakoma végeztével, mialatt a bíboros cercltet tartott, az összes jelenlevők Lisztet óhajtották hallani s kérték, hogy játsszék valamit, de a Mester nem valami sok hajlandóságot mutatott a zongorázásra. Ekkor maga a bíboros kedves cselhez folyamodott. (Ezt az epizódot az egykori szemtanúk egyike, Alessandro Cristini albanoi kanonok mondta el G. del Pintonak.) Odáült a zongorához és belekezdett Liszt egyik szerzeményébe, de félreismerhetetlenül olyan modorban, amelyről tudta, hogy a Mester nem fogja szó nélkül végighallgatni. Nem is csalódott. Alig pár pillanatig folytathatta csak, mert Liszt mosolyogva ugrott föl helyéről és egy kedélyes odaszólással: nagy huncut vagy... (olaszul még bizalmasabban hangzik: sei un gran bestia...) eltolva barátját a zongora mellől, maga játszotta végig a darabot, az összes jelenlevőknek felejthetetlen gyönyörűségére.

Pontosan megállapítható, hogy a káptalan miként intézkedett a kétezer líra hovafoordításáról. Az adatok szerint elsősorban egy szép, fehér, hímzett palástot vettek belőle, Angelo Tanfani római neves mester művét, amely — „tutto compreso” — 1650 lírába került. A fennmaradó 350 líra évi kamatait ma is a Liszt Ferenc-misealapra fordítják.

*

A római Santa Marta temetőjének egyik csendes lakójára a következő márványbavéssett sírfelirat emlékezteti a látogatót:

Nobilis gente, mente nobilior
Artium amator, pauperum pater...

Hohenlohe herceg, az albanoi „Gusztáv püspök” nyugszik e kő alatt.

Nem messze tőle alussza örök álmát Wittgenstein hercegné. Őt még Gusztáv érsek kísérte utolsó útjára 1887 márciusában, alig egy évvel a Mester halála után. Megváltás volt számára a halál, vágyott utána, — amint halálos ágyán Orsini Júlia barátnőjének őszintén megvallotta: — hogy lelkeik a földöntúli életben ismét találkozhasanak.

Artium amator...

A zenetörténelem meg fogja őrizni az ő emléküket is.

Amint az albanoi székesegyházban minden év április 2-án paolai Szent Ferenc napján egyet lobban az örökmécs... csendesen... bátor-talan sugarából e két névre is halvány fény vetődik...

SPUR ENDRE

Fizikaórán

Az egész fizika-terem zsongott.

Mert legalább tíz perccel előbb be kellett volna már jönnie a mathézis és fizika szörnyűhírű professzorának, ámde a professzor úr ezúttal érthetetlen módon késett. Ez okból olyan volt a VIII. osztály, mint a darázsfészek. Egyesek, akik otthon megtanulták a tananyagot, avagy tökéletes cinizmusukban készenálltak a szekundára, föl- és alájárkáltak, ezzel szemben Bacsó Jóska kezét dörzsölgetve próbált elsajátítani valamit a feladott leckéből, miután odahaza feléje sem nézett: ahelyett udvarolgatni próbált bizonyára. Póy Jóska ugyanakkor nyargalva igyekezett átvenni a penzumot, még egyszer és utóljára s aközben elkeseredve kiáltott fel:

— Meg kell itt örülni, annyit adtak fel a fizikából!

Tudnillik májusi ismétlések ideje volt s a tanár úr negyvenhárom oldalt jelölt ki erre a napra.

Magam is szorongva ültem leghátul, mert előző órán feleltem éppen. Más tanárnál úgy illett volna, hogy összefont két karral, nyugodt lélekkel üljek a padban: nincs olyan professzor a kollégiumban, aki feleltre hívna ki ilyenkor. Kivétel csupán a mathézis és fizika szörnyűhírű tanára volt, akinél nem lehetett paklizni. Mert egyik órán elülről szólította ki a fiúkat névsor szerint, másik órán hátulról vette elő a névsort, avagy a közepében csapott le, harmadik órán notesz nélkül, diagonális vonalban haladt át az osztályon, hogy a negyedik órán lóugrás szerint csipdesse elő ezeket a mindenre elszánt alakokat.

Odakint nefelejcs-színű mennyég esett alá a láthatár szegélyén, ameddig tisztán el lehetett látni az elsőemeleti tanteremből. Ott, a látóhatár szegélyén, a királyhalmeci lapos hegy sávosodott.

Az osztály zsigongott még, mikor a lesbe kiállított Kovács Géza szélesen nyitott be az ajtón s elkiáltotta magát:

— Gyön Jóska!

Mert tiszteletlen szokásunk volt, hogy — valahányszor egymás között voltunk, — csak a keresztneven fraternizáltunk a tanár úrral. Keresztnevét is komiszkodó alakban használtuk mindössze.

Ezzel aztán minden dőre önállatásunk összeomlott.

Előző estén ugyanis nagy névnapi vacsorán volt a fizikatanár úr. Reméltük ennél fogva, hogy a tanár úr esetleg tovább talált fönmaradni az emelkedett hangulatban s ma délelőttre fáradtnak érezvén magát, minden föltevés szerint elmarad a fizikaóra.

Kovács Géza vészkiáltása után azonban összeomlott minden ostoba számításunk.

Abban a szempillantásban csend támadt az osztályban. Halálos csend.

A folyosó felől hallani lehetett immár a professzor úr kurta és siető lépéseit. S a rémült drukkolásban hallani lehetett a szívek dobogását.

És akkor egyszerre széles lendülettel tárult föl az ajtó s mi szívzorongva álltunk föl. A tanár úr, vállas és kissé ragyás ember, akkor

már a katedrán állt s színtelen szemeit meghordozva az osztályon, annyit mondott közömbösen:

— Az ördög hordja el magukat, üljenek le!

Mert kedves szavajárása volt ez a tanár úrnak.

Azzal ő maga is leereszkedett a recsegő karosszékbe s először az osztálykönyvet vette elő. Néhány pillanatig írt-írt abba a könyvbe, akkor becsapta s így kezdte, ugyancsak közömbösen:

— Kovács úr!

Kovács Géza holtápadt arccal emelkedett föl, mert — őszintén szólva — még álmában sem hitte volna, hogy kiszólítsák. S már éppen a pódium felé indult volna, mikor rászólt a tanár úr:

— Maradjon a helyén! Csak annyit szeretnék kérdezni, mi címen hív maga engemet Jóskának a hátam megett?

Kovács Géza pajtás hebegni kezdett:

— Tanár úr, kérem, alighanem valami tévedés lesz a dologban...

— Az ördög hordja el magát, Kovács úr, üljön le! Ha pedig a jövőben is bratyizni próbál velem, Tanári Szék elé viszem...

Kovács Géza visszaült a helyére, a fizika szörnyűhírű professzora pedig végignézett az osztályon s akkor megakadt a szeme egy kékszemű, széke legénykén. Bólintott feléje:

— Salacz úr!

Salacz Tibor régi osztálytársunk fölállt erre s mindenre-készen, sötét homlokkal támolygott ki a pódiumra. A mathézis és fizika professzora gyilkoló gúnyal mérte végig:

— Folytassa, Salacz úr, ahol abbahagytuk a legutóbbi órán!

Salacz Tibor egy nagyot lélekezett s belevágott:

— Ha a hangot kifeszítjük a két végénél fogva...

— A hangot feszítjük ki, Salacz úr? — kacagott föl kárörömmel a tanár úr. — A hangot, Salacz úr?

Salacz pajtásunk abban a pillanatban észbekapott:

— A húrt, tanár úr... A húrt feszítjük ki a két végénél fogva, kérem szépen!

Késő volt már minden... Mert a tanár úr elővette a noteszt s miközben lehúzta a félszája sarkát, így beszélt:

— Otthon kellett volna ezt megtanulni, Salacz úr... Az ördög hordja el magát!

Salacz pajtás leszerelt, minélfogva nyugodt lelkiismerettel, beült a padba s karjait átfonva a mellén, úgy ült ott, mint akit egyetlen kukk nem érdekel többé az egész fizikaórából s annak tananyagából. És mialatt odakint ibolyában kékellett az ég, a tanár úr röpködő szemét meghordozta az osztályon s végül megállapodván az ajtó mellett szurkoló négy kamasz fikán, annyit mondott:

— Bodnár Ferenc!

Felállt erre a fal mellől egy köpcös osztálytárs, Bodnár Ferenc tudniillik, akit Koponyának hívtunk egymás között s mialatt kifelé indult volna a pódiumnak, elszürkült, a szája széle pedig remegni kezdett. Ám a professzor úr ugyanakkor feltartotta a kezét:

— Maradjon csak a helyén, Bodnár úr!

Koponya pajtás felsóhajtott, mint aki félig megmenekült. A tanár úr mosolyogva folytatta:

— Csak azt akartam kérdezni, Bodnár úr, hogy érzi magát?

— Tanár úr, kérem szépen, — kezdte zavart fintorral Koponya, — tegnap egész délután fájt a fejem. Elannyira, hogy állandóan szédültem...

De itt már közbevágott a tanár úr:

— Annyit jelent ez, másszóval, hogy bele se nézett a fizikai tankönyvbe, az ördög hordja el magát! Nyugodt lehet, úgy sem szólítom ki. Mert annyi nullája van már, hogy több nem fér a noteszembe!

(A nulla négy szakundát jelentett, egyetlen bejegyzésre.)

Bodnár Ferenc egy mélyről felszakadt lélekzettel ült vissza a helyére, mikor a mathezis és fizika professzorának szeme váratlanul az elmentétes sarokba villant át:

— Kiszely István!

Végzete volt Kiszely Pistának, hogy nem sokat konyitott sem szám-tanhoz, sem fizikához. De betanulta becsülettel! Most is, miután megállt volna a pódiumon, egyfolytában fújt el az ismétlésre váró tananyagból vagy öt oldal, amikor végül megakasztotta a tanár úr. A tanár úrnak ugyan fájt a szíve, hogy — minden jobb meggyőződése ellenére — „kettes”-t kénytelen most bejegyezni Kiszely Istvánnak.

Nem is állhatta szó nélkül:

— Hiába darál itt nekem, nem tudja maga ezt, barátom!

— Bocsánatot kérek, tanár úr, — védekezett Kiszely Pista, — tudom, de nem értem...

A tanár úr a térdére ütött:

— Hogy mondta?

— Bocsánatot kérek, tanár úr, — védekezett Kiszely Pista másodszor is, — tudom, de nem értem...

A tanár úr annyira frappirozva volt, hogy lelkesen kiáltott fel:

— Az ördög hordja el magát, Kiszely úr, ez szellemes válasz volt! Gyöngé hármast volt szándékom bejegyezni magának, de ezért a válasszért egykettedet kap... Nagyon jó volt, Kiszely úr! Bemehet!

S már szét is nézett az osztályon:

— Bodnár Ferenc!

Bodnár Ferenc, alias: Koponya, megrémülve állt föl s azon a ponton volt már (másodízben ezen az órán), hogy kifelé indul, mikor a rettegett professzor másodszor is visszatartotta:

— Maradjon a helyén, Bodnár úr, az ördög hordja el magát! Csak azt akartam mondani, hogy ne pislogjon mindig a pad alá. Tudom, most akarja bebiflázni a következő órai anyagot... Nyavalyás ember maga, Bodnár úr!

És mialatt Bodnár Ferenc megkönnyebbülve foglalt helyet ismét, a tanár úr szeme az ablakok mentén elhúzóódó padsorra cikkant át:

— Sőreghy János!

Sőreghy János barátunk támoltyogva ödöngött ki az emelvényig, az emelvény szélén megállt s így próbált védekezni nagy-nagy alázattal:

— Tanár úr, kérem, tegnap komoly természetű gyomorbántalmaim voltak s ezért nem tudtam elkészülni...

— Elég! Elég! — kiáltott fel a tanár úr. — Most csak szekundát kap nulla helyett, legközelebbi alkalommal azonban áthúzott-nullát jegyeznek be magának, ami tudvalevően egyenértékű hét darab szekundával! Bemehet!

Sőreghy János osztálytársunk leszerepelvén, beült a helyére, ugyanakkor elővette a latint, hogy óra végéig elsajátítson belőle egyet-mást. Mert latin lett volna a következő óra.

És míg a professzor úr többirányban meghordozta tekintetét a fejek és arcok fölött, hogy ugyan melyik alattomos alakra csapjon le és irjon be neki egy grandiózus szekundát, az osztályban szinte forrt a levegő, olyan volt a druk. Esmélet nélkül vacogott a fiúk fele.

És az ájult csöndben megszólalt most a mathezis és fizika tudós professzora:

— Póy úr!

Póy Jóska bajtársunk idegesen pattant föl s önkéntelenül is egy uto'só pillantást vetett még a fizikai tankönyvbe. Jóska barátunknak az volt ugyanis a gyöngé oldala, hogy mivel odahaza feléje sem bökött a leckének, az órán próbált tanulni valamit, olyanformán, hogy a leg-örjítőbb szorongások között olvasott kapkodva a könyvből, miközben állandóan három-négy oldalal vágatott előtte a felelőnek. Valószínű volt a föltevés, hogy most is körülbelül ugyanannyi oldalt tudott előre. Ezzel a négy oldalal könnyen megúszhatta a mai órát.

Az elmélyvényen állt már Póy Jóska s már éppen bele akart kezdeni a folytatásba, amikor, mindenki rémületére, így szólt hozzá a tanár úr:

— Folytassa, kérem, de a legelején!

Úgy tetszett, beteljesedett szegény Jóska végzete is... Tátogni próbált az ebadta, de hang nem jött ki a száján. Odakint háromnegyedet ütött az iskolaóra, amikor hirtelen félmozdulatot tett a professzor úr s meglátott engem. A fölhaborodástól szinte torkába vezett a szó:

— Hát maga mit csinál ott hátul, barátom? Az ördög hordja el magát!

Föiálltam, tisztelettel. S akkor így szóltam, remegő hangon:

— Kifelé nézek az ablakon, tanár úr...

— Aztán mit néz? — faggatott régi professzorom, akit meglepett az őszinte beismerés.

— Azt a gólyát, tanár úr, amelyik ott köröz a kék ég alatt, Ardó község irányába...

Itt már az osztály is fölneszelt, a tanár úr pedig a katedrára tette le a noteszt s egyszerre ellágyult a hangja:

— S miért nézi éppen azt a gólyát?

— Mert szerelmes vagyok, tanár úr, — s a padban állva, bűnbánón hajtottam le a fejemet.

A tanár úr viszont féltényerébe hajtotta le a fejét. Csöndes ember volt már, egészen csöndes:

— S hol lakik az a kislány?

Háromnegyed múlt ekkor egy-két perccel, ám a tanár úr nem szólított ki senkit többé a meggyötört osztályból. Csak nézett maga elé, nézett. Talán egy régi erdélyi kislány talált az eszébe jutni neki is. Mert Erdélyből jött fel valamikor a tanár úr a kollégiumi városkába.

Hirtelen másodszer is megkérdezte:

— S hová való az a kislány, barátom?

Megmondtam neki, hogy a Tiszahát egyik falujába.

(Hol vannak azóta az én egykori osztálytársaim? Legtöbbjének a híret sem hallottam huszonegy esztendő óta... A tiszaháti kislányról azt mondták egyszer, hogy kevéssel utána férjhezment, a tanár úr pedig a temetőkertben pihen immár.)

Csönd volt az osztályban, halálos.

Egyszer még fölrévílt a tanár úr:

— Hány esztendő is maga, barátom?

— Tizennyolc multam, tanár úr...

— Hát az az ifjú hajadon?

— Tizennyolc lesz, tanár úr!...

Csönd volt, csönd volt. A tanár úr arcán látszott, hogy igen el találhatott facsarodni a szíve valami okból. Kevéssel reá zsebredugta a noteszt, felállt, vette a kalapját s szó nélkül kiment az osztályból. Nem tudta elviselni ezt a szörnyű reménytelenséget.

Az osztály nyert tíz percet ilyenformán s legalább hatan menekültek meg a szekundától. De senki nem örült neki. Ahelyett valamennyi nyolcadikos jobbtenyérébe csüggesztette a fejét s az ablakon át tűnődözve nézett Ardó irányába, mely fölött még mindig ott körözött a gólya.

A tanár úr lépései rég elhaltak már a folyosón s még mindig hallgatott a nyolcadik osztály. Látszott a fiúk tekintetén, hogy kétségbe vannak esve kilátástalan állapotom miatt...

Mert itt nem volt kivezető út!

KOMÁROMI JÁNOS

Vers

Szót dobtam a világürbe,
A faláról visszapattant,
Mosolyogva, játszi kedvvel,
Csodaváró türelemmel
Visszahullt lelkem ölébe.

Visszahullt lelkem ölébe,
Sorsom kezét megragadta,
Sorsom ujjára tapintott,
Ujjam árnyékába botlott,
Így tanított meg hűségre.

REMÉNYI JÓZSEF

Jegyzetek a kisebbségi kultúráról

Folyik a harc a két ellentétes nézet között: a szellem és az anyag, a kulturális és a gazdasági kérdés előbbrevalósága között. A kisebbségi magyarság kezéből kihullott a könnyű gazdasági érvényesülés eszköze. Szegényedünk. Fokozatosan csökken nemzeti vagyónunk, egyre lejjebb kerülünk arra a nivóra, ahol a nincstelenség kihasználható sorsa vár ránk. A szellem egyre hátrál az anyag előtt és félő, hogy bizonyos mélységben teljesen kiálszik. Ott azon a fokon, ahol a betevő falatért való kétségbeesett küzdelem emészt föl minden szándékot, energiát. A szellem kivirágzásához tanulmány, a tehetség csiszolása, elmélyedés szükséges. De, ha nincsen mód hozzá, amikor minden percnyi idő, minden figyelem görcsösen a kenyérhez tapad?

*

A kisebbségi sors igazi védőfegyvere csak a humánus lehet. Az első keresztények hite azért világít ma is olyan tisztán, mert üldöztetések között hirdették a szeretetet embertársaik iránt és bontották ki az emberi méltóság zászlaját a katakombákban. Az ő szellemük sokkal emelkedettebb volt, mint a római civisé, aki halálra korbácsolhatta rab-szolgáit. A magasabb szellemiséggel kell fölfegyverkeznie a kisebbségnek is, hogy tisztult belső igazsággal nézhessen azokra, akik őt jogtalanul bántalmazzák. A humánus ne jelentsen egyúttal gyöngeséget, hanem életrevaló rugalmasság legyen benne. Az olyan lelki kultúra, amely a türelemesség és alázat jegyében kiszolgáltatja magát ellenfeleinek, amely nem védekezik, kártokozó és veszedelmes.

*

Minden irány, amely ma érvényesülni akar, a szociális kérdés megoldását tűzi ki lobogónak. És mégis, a másik oldalon, a cselekedetek mezéjén, az anyagi javak önző imádását, kíméletlen történet és lelkiismeretlen pénzszerzési vágyat látunk. Sokszor éppen azok mutatnak rossz példát, akik a fórumon lehangosabban kiabálják javítási szándékaikat. Minél súlyosabbak a gazdasági viszonyok, minél jobban sokasodnak a közterhek és csappan a kereseti lehetőség, annál brutálisabbá válik a harc ember és ember között, annál hevesebb a marakodás a koncert. A gyöngék iránti megértéstől, a cselekvő szeretettől soha sem voltunk távolabb, mint napjainkban, amikor mindenütt hirdetik, hogy segítenünk kell a munkáson, a paraszton, új, igazságosabb társadalmi rend kell, stb.

A baj mélyen gyökerezik: az emberben. Csak a cégér változott, de az ember nem javult meg, sőt rosszabb lett, mint azelőtt volt. Az egyént is nevelni kell, a program mellett egyforma fontosságú a részletmunka, hogy becsületes, tiszta szándékú és tisztán cselekvő tagjai legyenek társadalmunknak. A mai állapotok hangosan kiáltják: több felelősség legyen az ígértetésben!

*

A kedvezőtlen viszonyok nagyra növesztették a kritikát. Mindenki a másikat okolja a rá szakadt bajokért. Arat az írigység és bizalmatlanság. Dúl a testvérharc: osztályok és generációk fordulnak szembe egymással. Sok kritikus a hozzá legközelebb állót üti azért, amiért a távoli harmadik felelős.

A bírálat divattá és érvényesülési térré vált, amelyet tapsok között lehet alkalmazni, hogy mások tetemén a kritikusok kerekedjenek fölül. Csak egy dolog népszerűtlen: önmagunkra vonatkoztatni a megszükülte méreteket, mert ez lemondással, esetleg saját bűneink beismerésével jár.

TAMÁS LAJOS

A Szék-tó túlsó partja

Féltékeny, sötét vize felett kilenc
Apró nyárfa ingatta fázós derekát.
Kilenc kis nyárfa várta: tétovázó
Fiúk értük a vizen mikor kelnek át?

Kilenc elátkozott királykisasszony
Üzengetett a széllel minden hajnalon.
S mi álltunk szorongva: úszni nem tudó
Riadt, mezítlábos csüggedt sokadalom.

Néha egy-két hős fiú nekivágott
A víznek... s aztán megállt, hol derékig ért:
És megcsúfolt, sajtó vággyal bámulta
Az elérhetetlennek vélt szép messzi célt.

Elhanyagló, lankadt szívvel lestük, hogy
Zöld szoknyájuk hogyan lebben, hogyan suhan;
És áhítoztunk bűnös áhítatban:
Óh, bárcsak jönne egy hevesebb szélroham!

De mert szélcsöndesek, titkotőrizők
És irigykedők a kecskeméti nyarak,
Tehetetlen vágyunk továbbra is csak
Vágy és így szerelmünk is a régi maradt.

S a hajnal haszontalan, rossz szívünkkel.
Ezután is csak a tónál talált lesen,
Hogy alkonyatkor ismét csalódottan
Forduljunk vissza, búsán és szerelmesen.

HÁZY FERENC

Neveléslélektani gondolatok

II.

Lovacska.

A télen egy megható történet járta be a lapokat. Murakeresztúron egy Tulézi nevű földmunkás családnak öt iskolaköteles gyermeke volt, de csak a legnagyobbik fiúnak volt télviz idején is védő lábbelije. A többi négynek heteken, hónapokon át otthon kellett volna maradnia, mert a szülők örülhettek, ha a kenyérrevalójukat megkeresték, cipőt, csizmát már sehogyan sem vehettek nekik. Ez egy külön vakációt jelentett volna, mely nem egy falusi gyereknek egészen kapóra jön. De nem a hatóságoknak, melyek az iskolamulasztásokért kötelességszerűen megbírságolják a szülőket és nem egy könnyen fogadnak el erre nézve mentséget. Ha pedig Tuléziéknek bírságokat is kell fizetniök — minden hónapban négyet! — ugyan marad-e a gyermekeknek csak száraz kenyere is, hogy tejről ne is álmodjunk?

Mit tett ebben a helyzetben a legnagyobb, a már csizmás Tulézi fiú? Kijelentette, hogy nem lesz bírság, mert testvérei nem fognak iskolát mulasztani, erről már ő gondoskodik. És attól kezdve mindennap két órával előbb kelt föl az addig szokottnál, hátára vette meztlábos öccsei közül azt, amelyik éppen legelőbb volt kész és fagyosvízen át elvitte az iskolába. Azután hazament a másodikért, majd sorban a többiért. Délután a tanítás végével ugyanúgy szállította őket haza — az iskolába vezető útat naponként kétszer helyett nyolcszor tette meg, mindenkor teherrel!

És ezt a jelentékeny munkateljesítményt még áldozatnak sem érezte. Mert ha annak érzi, nem vállalta vagy igen hamar elhárította volna. Hiszen utóvégre az iskolavezetőknek, a hatóságoknak is van annyi belátása, hogy nem kényszerítenek bírsággal iskolába olyan gyermekeket, akiknek számára az ilyen út ruházatlanságuk miatt éppoly lehetetlen, mint földhözragadt szegény szüleik számára a bírságok megfizetése. És aki falusi gyermekeink edzettségét ismeri, az azt is tudja, hogy még a télnak nagy részén keresztül sem teljesen lehetetlen számukra a lábbeli nélkül iskolába szaladás, tehát a bírságolás esete mégsem kellett, hogy olyan túlságos sűrűn következzenek be. Ha tehát a derék nagy Tulézi fiú naponként hátán szállította iskolába testvérkéit, ezt azért tette, mert ez kedvére volt.

A mai kor technikai haladása meglátszik a gyermekek játékán is. Hiszen azok minden korban azt játszották, amivel a felnőttek foglalkoztak; ennek két legelőkelőbb tanúja minden korszak és éghajlat leányainak bábuja, fiainak játékegyvere. Ma talán mindegyikből valamivel kevesebb készül és kerül alkalmazásba, mert elvonják tőle a gyermekek figyelmét a motorok, repülőgépek, úszó-állatok, rugólabda, ping-pong és egyéb sport-játékok. Azonban azért a régi „parlagi” játékok is újra újra sorra kerülnek, a „kocsihajtás”, melyhez csak egy gyep-lő-spárga

kell meg legföljebb még egy ostor-vesszőcske. A sárkány, mely már nagyobb előkészítő munkát igényel. Azután azok a játékok, melyekhez semmiféle szer nem kell, csak társak: a fogócskázás, boksolás, birkozás, bakugrás, lovaglás.

Néhány évtizede még minden város, falu, országút mindennapi képehez hozzátartoztak a hol toprongyos, hol fényes öltözékű lovasok, nem csoda, hogy a gyerekek, akiknek még nem jutott paripa, még csacsi sem, de azért mindent meg kell próbálniok, amit a nagyok tesznek, egymást nyergeltették meg, így játszottak valóságos versenyeket, lovascsatákat is. Ma nincs előttük e részben annyi példa, mégis elég gyakran meg lehet figyelni ezt a játékukat, illetve ennek előkészítését.

A legtöbbször úgy, hogy az egyik fiú a másiknak nyaka köré fonja karját és úgy áll vagy megy mellette, minél kényelmesebben rátámaszkodva. Amaz, kivált, ha kisebb és gyöngébb, egy ideig elviseli, azután egyszerre csak kirántja magát ebből a súlyos ölelésből. Máskor a „kedményező” egészen mögéje kerül a másiknak, mindkét kezét, karját vállaira helyezi és már ugró mozdulatot is tesz — a fentvázolt eredménnyel. Néha azonban a lónak kiszemelt azonnal készségesen vállalja szerepét, lehajlik, hátranyúl és szinte fáradhatatlanul megy, szalad terhével, melyet csak olykor — a játék élénkítése végett — próbál lehajítani. A lovaglás-játéknak „magasabb”, már megegyezést, nekikészülést igénylő alakja az, midőn az egyik a másiknak vállaira, nyakába ül.

A legnevezetesebb, amit ezen játékok megfigyelésénél észrevehetünk, hogy az „egyik” és a „másik” rendszerint mindegyik játszmánál ugyanaz, szerepcseré aránylag ritkán történik. Ez nemcsak ott van így, ahol nagyobb gyermekek kisebbeket lovagoltatnak magukon, hanem megközelítően egyenlő nagyságú fiúk közt is és az sem túlrítka eset, hogy kicsi, de erős borsszemek látható büszkeséggel cipelnek állandóan hátukon, vállukon olykor náluknál jelentékenyen nagyobb, nehezebb pajtasokat.

Néha ennek az állandó szereposztásnak — gazdasági okai vannak, Gazdag emberek gyereke, ha egyszer megengedik neki, hogy egy erre a célra jól kiválogatott szelid kis prolival játsszék, ki akarja próbálni ezt a játékot is, persze saját uralkodó helyzetének megóvásával, kidomborításával; a szegény gyerek pedig örül, hogy ezen az úton biztosíthatja az úrficska rá nézve különféle okokból fontos kegyét. De arra is tudok esetet, hogy egy iskolában egészen szegény gyerekek biztosítottak maguknak uzsonnájuk megosztásával és hasonló módokon „lovak”-at. Persze kézenfekvő, hogy ilyen gazdasági indokú „lónak szegődés” is csak azok részéről fordul elő, akik erre különben is készek; máskor még meg is fordulnak a szerepek, mint ama XVIII. századbeli dán gyermekkirály esetében, akit egy idegen követ az ünnepélyes kihallgatás után mint kis néger szolgájának paripáját látott vizont.

Még egy különös megfigyelés: a társaikat készséggel cipelő fiúgyermekek rendszerint más tekintetben is szolgálatkészek. És nagyon szeretnek birkozni, bárha ennél rendszerint még sokkal cingárabb, véznább ellenfeleknek is hamar alája kerülnek és azután nevetve, inkább tessék lássék védekezve tűrik, hogy győztes ellenfelük rájuk térdeljen, gyúrja őket. Sokszor az ilyen fiúk még a hasonló koraik közt szokott-

nái teltebb, párnásabb, leányosabb idomokat mutatnak. (Bacchus- vagy Antinous-típus.)

Itt van a nyíltja az állandó lovas-ló szereposztásoknak. A mások cipelésére, magán tűrésére hajlamosság a fiú-gyermekeknél feminín, leányos vonás, akár némelyek bábuzó és főzőcskéző hajlama, — hiszen Weininger és Fliess megtanítottak, hogy nincs egészen férfi, egészen nő, tehát egészen fiú, egészen leány sem. Amely fiú tehát másoknál könnyebben, szívesebben hordozza akár nálánál kisebb, akár nagyobb testvéreit, pajtásait, a feől biztosak lehetünk, hogy az átlagosnál nagyobb mértékben „lányos”. Viszont, ha akadnak lányok, akik szívesen nyergelnek meg más lányokat és fiúkat, — ez fiús vonás, bár nem föltétlenül, mert ebben is, kivált az utóbbi esetben, bizonyos női hozzátapadás, a saját önállóság feladása nyilvánulhat meg.

Közel fekszik itt a „masochismus” gondolata, Krafft-Ebing „*equus eroticus*” csete. Annál is inkább, hogy a lovas-ló gyermekpárok kialakulásánál bizonyos válogatás észlelhető; a ló-hajlamú gyermek nem akármely másikat fog szívesen hordozni, hanem csak egyeseket, némely időben csak egyetlen egyet; a „lovas” pedig szintén még felszólításra sem ül rá olyannak vállalára, aki neki ebben valamely okból nincs kedvére.

Mint minden játékot, ezt is csak időszakosan szokták a gyermekek elővenni és akár minden szabad órájukban játszani, hogy azután hosszú időn keresztül ne is gondoljanak rá. Ez a legbiztosabb jele annak, hogy ebben a játékban mégsem valamely, esetleg a későbbi életre is fennmaradó és el is fajuló perverzió nyilatkozik meg, hanem egy másodrendűen sexuális vonás, mely azonban az esetek túlnyomó nagy részében a normális keretében marad. A készséggel lóvá változó, tréfás birkozásnál mindjárt hanyattfekvő fiúk már komolyaknak érzett tevékenységeik, sportolások, összetűzéseik alkalmával még mindig teljes mértékben fiúknak bizonyulnak, furcsa játékhajlamuk a pubertás idején más játékoságokkal együtt más érdekek, más vágyak hátterébe szorul, hogy valamikor talán a saját gyermekekkel, unokákkal és ezek sorába helyezett kis gyermekekkel szemben támadjon fel olyan alkalmakkor, mikor ennek értelme látszik, például foglalkoztatásként, fásasztó kirándulásokon, látványosságoknál. De már itt is azonnal tudhatjuk, hányadán vagyunk, melyik meglett férfiben van Weininger jelköltése szerint talán kelletténél is több M, melyikben aránylag sok W, ha az egyik észre se veszi, milyen fáradtan szedi lábait, mily sóváran nyújtja nyakát kis csemetéje, míg a másik rendületlenül cipel vállán egy-egy jókora kamaszt, aki furakodva még jobb látóhelyet is találhatna magának.

FARKAS GEIZA

Az elektromos áram házi forrásai

Vegyí úton produkált házi áram

A budapesti rádióknak a rádió elméletéről és technikájáról tartott előadássorozatában vártam valami szakszerű útbaigazítást a rendes elektromos áramot nélkülöző falusi amatőrök számára. Sok falusi tanító, jegyző, földbirtokos csak azért nem tart több lámpás rádiót, amivel a kristályos egy napon nem is említhető, vagy azért dobja sarokba, mert az akkumulátorok töltése oly sok nehézségbe ütközik. Nem annyira a töltés ára, mint az akkumulátor hurcolása szomszéd falu malmába és a sok hiábavaló utánajárás, mikor „nincs örölni való”. „Telep-pótlék” címen vártam valamit praktikus házi áramforrásokról, de bíz az előadás csak a „boldog” városiak hálózati áramáról szólt, mintha a szegény falusiak nem is volnának a világon.

Itt-ott lehetett azonban hallani vagy olvasni, hogy gálván-elemek mintájára lehet nedves elemsejteket összeállítani, amelyek teleppótló gyanánt legalább a töltött akkumulátor működési tartamát meghosszabbítják. Elméletileg mindenesetre vitatható dolog, de a praktikus kivitelben eddig nem volt életképesre fejlesztve. Akik megpróbálkoztak vele, hamar abbahagyták, vagy kidobták az ablakon. „Csekély erejű, piszkos dolog! Nem ajánlom!”

Pedig életképes a gyermek, csak ápolni és nevelni kell, hogy felnőtt korú, — sőt nagy teljesítőképességűvé legyen. Magam sem sejtettem, hogy oly, minden várakozást felülmuló eredményekre vezessen s a költséget felülmuló konkrét haszonnal járjon.

Zink (nem zin!), réz- és rézgálic-oldat a kémiai tényezői a házi erőforrásnak. Több év előtt cinkrudakkal próbáltam és rézdróttal. Hat üvegben alig adott 1.5 Volt feszültséget. Kidobtam az ablakon. Tavaly fejlettebb formában láttam: cinklemezekkel, vastagabb rézdróttal 6 üvegben. Így már 6 Volt erejű s az időnként feltöltött akkumulátor erejét meghosszabbítja egy-két héttel.

De ezzel nem értem be. Ambicióm volt az akkumulátornak házi töltése (ha az akkumulátor töltését meg tudja hosszabbítani, kellő fejlesztéssel töltenie is kell). Valóban! De hogy azonfelül még mily teljesítményekre képes az elektromos áram e házi vegyi forrása, mellyel most már mi rendelkezhetünk, azt magam sem gondoltam. Fejlesztés céljából mindenekelőtt a rézdrót helyett is rézlemezeket alkalmaztam. Azután a primitív drótkapcsolás helyett szolid és tisztán tartható rádiókapcsolókat alkalmaztam (legalkalmasabb a szétnyíló, kétlábú banánok). A hatás fokozódott. De a fejlesztés legfontosabb, döntő lépése volt a telep hagyományos Volt és Ampère mennyiségének áttörése. Tegyük fel, hogy egy-egy üveg feszültsége egy Volt, mennyisége egy Ampère. A 4 Voltos akkumulátorra a 6 Voltot kitevő hat üveges telep nyomást gyakorol, míg a cinklemezek épek, újak, s míg a rézgálic el nem vész. Egy-két nap múlva a telep feszültsége persze kezd alászállani — a kikezdett cinklemez pedig az ember sajnálja eldobni s folyton újjal fölcserélni.

A telep teljesítőképességének fokozására ezért elsősorban Ampère-tartalmát, az elektromos erő mennyiségét emeltem duplára, hat üveg helyett tizenkettőt alkalmaztam, kettőt-kettőt párhuzamos kapcsolással. Így 6 Voltos, de 12 Ampères telepet nyertem. Már ezzel elértem, hogy a töltetlen akkumulátor is néhány óráig a teleptől táplálva működött.

A Volt-feszültséget emelni veszélyesnek látszott, legalább is a biztosító lámpa életébe kerülhetett. Mégis fokozatosan emeltem, s bár közben egy hármás lámpám is (más okból) kialudt, nem hátráltam meg, míg a telepet husz üveg erősségéig 10 Volt feszültségre emeltem. Az úttörés nem várt sikerekkel fizetett. Évekig sutba dobott, alig 1 Voltos akkumulátor néhány órai bekapcsolás után már funkcióképes lesz és pedig úgy, hogy a nappali és éjjeli pihentető rezerv-energia gyűjtés erejéből már végnélkül képes (minden külön töltés nélkül) akár ötlámpásos rádiót is hajtani.

Ennyi teljesítmény már elég volna a magában véve csekély vegyi elektromos erőforrás részéről. De a további eredmények felülmúlták minden várakozásomat. Megpróbáltam éjjelre az akkumulátor helyett száraz elemeket bekapcsolni: teljesen kiapadt száraz elemeket (a jobb fajtákat) teljesen feltölt a telep. Befogtam ezután a telepet szobavilágításra; az akkumulátor egyedül is, de kivált a telepbe bekapcsolva gyönyörű szép szobavilágítást képes táplálni. Az már pláne non plus ultrája a teljesítménynek, midőn megfelelő kapcsolással és vezetékekkel ellátva, a telep egyszerre világítja lámpáimat esténként és hajtja a rádiót is. Persze ekkor jobban kell etetni (rézgaliccal).

Mindezek után már kérdezték egyesek s magam is kíváncsi voltam, hogy talán a gálván-telep az akkumulátort is képes helyettesíteni s akkumulátor nélkül is világítani vagy a rádiót hajtani. Megkísérleltem 4 Ampères 5 Voltos kapcsolással: a husz üveg erős telep csakugyan gyöngén világít s megszólaltatja a legerősebb hangszórót, még pedig sine fine, állandóan. Kétséget nem szenvedhet tehát, hogy duplaerősre emelve a telep pótolja az akkumulátort is. Csakhogy a dolog ez ága nem praktikus, mert kikapcsolás idején a vegyileg fejlődő áram a levegőbe vész, az akkumulátor éppen arra való, hogy folyton gyűjtse és felraktározza az áramot. Ha az üvegek cinklemezeit kikapcsolás idejére valami emeltyű szerkezettel ki lehetne emelni a folyadékból...

Több napig gyűjtve az akkumulátorba az áramot, 12 csillag-koszorús villamos aureoliával is remekelt a telep a templomban, no meg villanyvilágítással a falusi működve! színházban. Mi kell még?

Ezek után bizonyára egyeseket érdekel a dolog „technikai” kivitele. A nedves elemnél a réz plus, a cink minus elektromosságot fejleszt. A vízben feloldott rézgalic egyik alkotórésze a cinkkel vegyileg egyesül apránként. A vegyi folyamat alig hallható sístergéssel jár. A cink elfogy, a galic reze leüllepszik, ellenben a rézlemez örökké megmarad, sőt gyarapszik úgy, hogy néha le kell vakarni-verní róla a ráüllepedett rezet.

Bármely fűszeresnél kaphatók kiselejtezett Schicht-szappan ládák. Egyben elfér 10 egyliteres uborkás üveg (kétliteresben sem helyezhetünk el jóval nagyobb lemezt, ellenben az oldat intenzívebb az egyliteres üvegben). A rézlemezek az üveg fenekén nyugodhatnak, ellenben a cinkleme-

zeket föl keli függeszteni, mert ha a fenéken leülledett rézzel érintkeznek, rövidzárlat áll elő. Mindkét lemez vastagsága 1 mm legyen, ez könnyen kezelhető, vágható, lyukasztható, hajlítható. Vastagabb lemezek alkalmazása sem gazdaságosabb, mert az erő csak a felülettel arányos. A rézlemez mérete 4×20 cm, a cinké 6×16 cm. Mindkét lemez persze 2–3 cm-re kiemelkedik a folyadékból, hogy a kapcsolókat ne egye, ne oxidálja a gálic-oldat. A folyadék kútvíz, még jobban esővíz, melybe időnként egy-egy kávéskanállal törött rézgálicot teszünk.

Lámpák vagy lámpasorok bekapcsolásánál teljesen mindegy a pozitív vagy negatív sarok, ellenben a telep sejteinek, vagy töltendő száraz elemeknek összekapcsolásánál ugyancsak nem. Különbféle kapcsolással más és más, óhajtott vagy legkevéssbé óhajtott eredményeket érhetünk el. Két főfajtája van a kapcsolásnak: párhuzamos és láncolatos és ezek kombinációi. Párhuzamos (plus pluszal = réz rézzel és minus minussal = cink cinkkel) kapcsolás az Ampéret, az erő mennyiségét emeli. Láncolatos kapcsolás (plus minussal vagy fordítva) a Voltot, vagyis a feszültséget és intenzitást emeli.

Több száraz elemet (a fentjelzett telep egy óra alatt egy-egy elemet teljesen feltölt) csak teljes párhuzamos kapcsolással tölts, vagyis az elemek plus sarkait végig kapcsoljuk, éppúgy a minus sarkokat. Láncolatos kapcsolás esetén több kimerült elem nagyobb feszültségű lehet a telepnél és fordított eredményt nyerünk: a telepbe ömlik át az erő. Nem végig vitt párhuzamos kapcsolás esetén még más furcsa eredményre lyukadhatunk.

A hat üvegnek tisztán akkumulátor-pótló kapcsolása láncolatos. Az egyik polus cink, a másik réz, közben egyik üveg rézet a másiknak cinkével kapcsoljuk össze, vagy fordítva, de egyértelműleg s következetesen végig, különben egymást rontják le a sejtek erői.

A husz üveges telep kapcsolása vegyes, részben párhuzamos, részben láncolatos. Két-két sejtet párhuzamosan egy-egy sejté kapcsolunk össze, összesen tíz sejté (tehát cinket cinkkel, réz rézzel). De azután a ketts sejtet egymással láncolatosan kell egybekapcsolni az előbb említett kapcsolás szerint, de végig egyértelműleg. Pl. ha réz az első végpólus, akkor a második üveg cinkjét kell a harmadiknak rézével összekapcsolni stb. Az említett ládában két sor üveg fér el. Páros sejteknek inkább az egymás mögött következő üvegeket vegyük (ártekinthetőbb a kapcsolás) s ne az egymás mellett levőket. Az összeköttetésre jobb a régi egyszálú villamoscsengetyű huzala, mint a rádió többszálú huzala. Azonkívül csupán az említett, alul szétnyíló banánkapcsoló, mely szorosan ráerősíthető az 1 mm vastag lemezekre. A cinklemez laposfogóval félgömbölyűre görbíthető és dupladrót-akasztóval az üveg peremére akasztható. Ezek a drótok se érintkezzenek! Azonkívül a cink- és rézlemez közé ugyancsak 22×6 cm méretű üveg lemezeket kell alkalmazni „spanyolfal”-nak.

A probléma energetikai oldalánál (a cinklemez és a rézgálic tömecs-vonzása alakul át elektromos erőre) bizonyára jobban érdekli az olvasót a finánciális oldal. Kellő kezeléshez és karbantartáshoz havonta másfélkiló cinklemez (12 k.) és 4 kiló rézgálic (20 k.) kell. Otámpás rádiónál a szárazelem többé jön, tehát az akkumulátor töltése és az esténkinti

világítás ingyen van; de megfizethetetlen az önrendelkezés és függetlenség: máskülönben az akkumulátor többet van malomban mint otthon.

A telepet természetesen gyakran kell kémlelni Volt-mérővel. 10 Voltot kell mutatnia kikapcsolva s az akkumulátorral egybekapcsolva 4—4.25 Voltot. Ha többet mutat, akkor szakadás van a kapcsolatban, ha kevesebbet 10 Voltnál, akkor éhes, enni kér, tehát rézgálicot kell adni neki egyenlő mértékben minden üvegebe. Minden másod-, harmadnap a telep (kikapcsolva) egyes üvegeit is át kell vizsgálni, ha nem ütik meg az 1 Voltot, vagy semmit sem mutatnak, rendszeren a cinklemez fogyott el, újjal kell fölcserélni. A cinklemez megmaradt „csutkái”-ból dróttal összenittelhetünk egész jó pótlemezeket. Az üvegekben lerakódó salakot kéthetenként el kell távolítani, mert különben rövidzárlatot okoz.

A Volt-mérő mutatója tövében egy-két év múlva kikopik és vízszintes helyzetben elkonyul. Azért csak függőleges helyzetben mutat autentikusan. Ampère-mérő persze a töltés tartalmát is mutatná.

A rézlemezen, de kivált a cinklemezen lerakódások észlelhetők, de ezek nem befolyásolják az áram képződését. Főképp a cinklemez „tisztogatásá”-val nem kell bajlódni, mert az egész lemez kb. két hét alatt elfogy. A kapcsolók tisztántartására azonban gondot kell fordítani.

Végezetül még csak egy „patent” falusi villanylámpa tervrajzát adom. Földre eshet, de nemcsak el nem törik, hanem még tovább világít. Nem kell városba futkosni 5—10—15-ös körtékért. Fehérebb, nyugodtabb fényt a Wolfram sem ad, mint a kis zseblámpakörték. Elég három belőle, egy kis számológép alakú 20—26 cm méretű slöjd (puhafa) alkotmányra erősítve. A három körte egy 3 cm széles forgatható lécre applikálva, melyen két főhuzal fut végig s három lyukon át a két-két mellékvezeték, egyik a lámpa dereka körül csavarva, másik alját érintve. Persze ez csak úgy eszközölhető, ha biztosító-lámpa tokokat, vagy ezekkel analog (rádió-üzletekben kapható) ciráda-tokokat (odaszögelhető) alkalmazunk. A lámpaállványt talapzatában és fent két összefogó lécc tartja össze, s a lámpákat tartó lécc 20 cm magasságban van megerősítve. A két állvány kiálló tetejére egy darabból készült tetőalakú ernyőt alkalmazunk (belül fehér, kívül sötét papirosból) és kész a városi lámpákkal a versenyt kiálló falusi villany-lámpa.

Persze, az elektromos áram kémiai forrásánál sokkal olcsóbb és bővebb a dinamikai forrás, mely az egész házat, sőt gazdaságot elláthatja világítással, sőt motorikus erővel, melynél a produkált erő ingyen szolgáltatik — Isten mérhetetlen gazdagságából. Erről majd egy más alkalommal.

PÉCSI GUSZTÁV

Magyar tengerészek harcai Kínában

Most, hogy Japánnak háborúja Kínával nemcsak a közvéleményt, de a népszövetséget is foglalkoztatja, nem érdemtelen megemlékezni azokról a küzdelmekről, amelyeket a volt osztrák-magyar haditengerészet folytatott 33 évvel ezelőtt Kínában

Az 1900. év elején a boxerfölkelés tartotta forrongásban egész Kínát. A boxerek bennszülött irreguláris csapatok, nevüket kézi boxszerű fegyvereiktől kapták. Általános nyugtalanságot keltettek, különösen a délkinai tartományokban. Az idegeneket és a keresztény kínaiakat üldözték, mészárolták. Az egyesült hatalmaknak, úgymint Amerikának, Ausztria-Magyarországnak, Németországnak, Franciaországnak, Angolországának és Japánnak előterjesztései a kínai kormánynál, a hatalmat képviselő Csihi özvegy kínai császárnénál, teljesen hiába volt. Sőt magát Csihi császárnét vádolták meg idegengyűlölettel, mert egyszer a boxerek egyik különítményét a tiltott városban fogadta és megvendégelte. Az idegenellenes mozgalom főfő protektora Tuan herceg volt. Az özvegy császárné gyűlölete még abból az időből keletkezett, amikor az idegen hatalmak Kínát kapitulálni, az udvart pedig menekülésre kényszerítették. Menekülés közben halt meg hirtelen Csihi császárné férje és ezt azóta sem tudta megbocsátani. A kilencvenes évek elején az özvegy császárné Kvangsü kiskorú császár helyett uralkodott. Kvangsü 1900 elején hirtelen elhunyt és utódjául Fucsun herceget, Tuan herceg fiát jelölte ki. A zavarok ezóta nagyobb méreteket öltöttek. Különösen Csili (Hope) tartományban, Kínának a Sárga-tenger mellett fekvő tartományában. Csili szívében fekszik a mennyei birodalom fővárosa, Peking, amelyet a Sárga-tengerrel vasutvonal köt össze vagy 200 kilométerben Taku kikötőig.

A Taku-öböl egyik nyúlványa a koreai félsziget, amely japán fennhatóság alatt van. Maga a kikötő iszapos, sekély vízállású, nyílt, úgy, hogy a hajók nem szívesen tartózkodnak ott. A város mellett ömlik a tengerbe a Peiho folyam, amely Tiencsinig, vagyis 40 kilométerre Takutól, nagyobb hajókkal is hajózható.

Az 1900. év elején már olyan méreteket öltöttek a boxerek lázadásai, a mészárlásaik, hogy a nagyhatalmak hadihajók kiküldését és nagyobb csapatok partraszállását határozták el. Az osztrák-magyar hadihajók közül abban az időben csak a „Zenta” volt a takui öbölben, majd 1900 augusztus 11-én érkezett meg a „Mária Terézia” cirkáló, később az „Aspern” és az „Erzsébet királyné” hadihajók. Ennek a flottának parancsnoka gróf Montecuccoli ellentengernagy volt.

Amikor az 1900. év június havában az ellenségeskedések megkezdődtek, csak a Zenta cirkáló, ugyanaz a Zenta, amely 1914 augusztus 16-án hősiess küzdelmek közt az Adrián elsüllyedt, volt jelen.

Egy 30 tagú különítmény már előbb Pekingbe menetelt a követség érzésére. Az osztrák-magyar követ ekkor báró Cikann volt, aki különös véletlen folytán a csatározások alatt szabadságon volt. Őt helyettesítette dr. Rosthorn követségi tanácsos és volt a követség tevékeny tagja, amíg

a harcok el nem multak, amikor Cikann ismét átvette a követség vezetését.

A takui öbölben levő hadihajók parancsnokai úgy határoztak, hogy Taku erődjait a partraszállott légénységgel megrohamozzák, az erődöket leszerelik és ily módon lehetővé teszik csapatok partraszállítását. Taku várossal kezükbe veszik a vasútvonalat Tiencsinig, Pekingig, így aztán a csapatutánpótlást biztosítják.

1900 június 16-án ultimátumot intéztek az erődök parancsnokához, amelyre feleletet sem kaptak, úgy, hogy a hadihajók egyes különítményei az éj folyamán partra szállottak és reggel 2 óra 15 perckor megkezdték a támadást. Egész reggel és délelőtti folyamán tartottak a harcok, végre Taku erődjai az európaiak kezébe kerültek.

Ugyanekkor egy nagyobb angol különítmény Seymour angol admirális parancsnoksága alatt a vasútvonalat igyekezett birtokba venni. Tiencsinig nagy küzdelmek közt előrehaladt, de aztán útközben megakadt és sorsa válságossá vált.

Ezek az események természetesen Pekingre is nagy hatással voltak. A kínai udvar teljesen a boxerek pártjára állott és az idegen megrohanást okolta a forrongások előidézőjének.

Pekingben a követségek egész külön negyedben, a tatárváros közelében, voltak elhelyezve. Lázasan folyt a követségek megerősítése és az események hatása alatt a követségek átköltöztek az angol, illetve francia negyedbe, mert az osztrák-magyar, valamint a belga követség exponált helyzetüknél fogva úgy sem tarthatták magukat. A kínaiak fel is égették mind a két követséget.

Az osztrák-magyar követség a legnagyobb barátságot és bajtársiaságot a francia követséggel tartotta. Legelszántabb legionáriusa Polliot kapitány volt. A lelket Poro D. Addosi misszionárius atya tartotta a harcokban, aki látnoki szemmel jövendölte meg, hogy Nagyboldogasszony napján a követségek megszabadulnak szorongattatásaiktól.

Augusztus 14-én csakugyan megérkezett a fölmentő sereg Pekingbe, miután a császári udvar elmenekült.

A harcoknak meglehetősen sok áldozata volt az európaiak részéről is. A főikelés legelején a boxerek megölték báró Ketteler német nagykövetet, 25 tiszt elesett, köztük Papp Lajos magyar tengerészcadét, a légénység közül 429 ember. Ausztria-Magyarország részéről, 1 halott tiszt volt, éppen Papp Lajos tengerészcadét, 4 sebesült tiszt és 30 sebesült a légénységből.

A világháborúban ezek a hatalmak, amelyek Kínában oly szép példáját adták az európai összetartásnak, mint ellenségek állottak két táborban. Ausztria-Magyarország, Németország, Oroszország a kínai vízeken már nem számítanak. Japán felhasználta a kedvező alkalmat, hogy Kína északi tartományát, Mandzsuriát érdekkörébe vonja. Jelenleg a Mandzsuriával határos Dzsehol tartomány birtokáért folyik ismét a harc. Mert ily módon aztán biztosítva lesz Japán hegemoniája.

Tolvajok a szentélyben

(Regény)

(12)

Az öreg tagadóan rázta a fejét.

— Az nem lehet; a kazula csak misézéshez dukál!

— Akkor legalább a pluviálét. De az újat, amit a multkor hozatunk s nem volt még az apát uron sem.

— Én nem teszek semmit a regula ellen!

Kis gondolkozás után megkérdezte:

— Hány éves a tisztelendő úr?

— Huszonnégy multam!

— Hát... akkor értem, hogy ilyen ceremóniát csinálna mindenből. Csakhogy: pap és tudnia kell, hogy tartsa meg a dolog rendjét. Jöjjön szépen haza, majd reggel el fog intézni mindent!

Reggel Lantay a gyóntatószéknél várta Kovácsot, a másik kápiánt. Míg gyónt, Szegecses kibontotta a dobozból, a selyempapírosok közül a legeslegújabb kazulát s ünnepélyes, gyöngéd mozdulatokkal kezdte azután öltöztetni a miséhez.

A drága, ragyogó brokáttal a vállán úgy lépkedett föl az oltár lépcsőin, mint egy trónfogaló fejedelem. Kitérta a karját, kitérta a szívét, s hálától, boldogságtól csengve fohászzkodott:

— Atyám, megtértem s te visszafogadtál áldott hajlékomba! Drága köntöst terítettél vállamra, lábaimra sarukat, kezeimre arany gyűrűket húztál és résztvehetek a szent lakomán, amelyben, — azt hittem, — sohasem fogok részesülni!

Még azipnap kivette szabadságát és a püspöki székvárosba utazott, a jezsuita kolostorba, egzerciciumra.

XI.

Csergőék rövidesen, búcsúzás nélkül, minden találkozást kerülve elköltöztek Hullámcsécsről.

Lili, éppen ellenkezően, zajos feltűnést csapva, nyilvános botrányal költözött el szintén. Az Esztiék távozásával megszakadt minden kapocs, amely mennyire-annyira a tisztos formájú polgári élethez kötötte s titkolózás nélkül folytatta a katonák között a félvilágiak életmódját.

A harctéri helyzet később úgy hozta magával, hogy Hullámcsécsről elvonták az utolsó ott állomásozó katonai osztagot is, csupán a lókorház maradt még ott, szállíthatatlan, beteg lovak a gondozóikkal, néhány altiszt meg egy állatorvos.

A huszárszázad távozása előtt Lili a Küllős-kávéházban tartotta a búcsúestét, azidőszerinti daliás huszárkapitányával. Teljesen fesztelenül, szétvont szeparéfüggönyök mellett adták át magukat a válás fájdainak.

— Fruska, mi lesz már most veled, Fruska? — csuklott a kapitány a mindsűrűbben bontott pezsgősüvegek között.

Lili meglehetősen könnyen vonta fel a vállát.

— Majd csak gondoskodik rólam a jó Isten meg a hadvezetőségt

Különben sem leszek egészen elhagyatott, hiszen itt marad még a ló-doktor!

— A ragyogóját, — csapott az asztalra a kapitány, — ilyen gyalázatot nem tűrök! Egy huszárkapitány nem hagyhatja lódoktorra a bajját!

— Hát... az is lehet, hogy sikerül a huszárönézet sérelme nélkül megoldani a kérdést. Nézd, báró Agraynak a kedves lova is itt van a kórházban; a báró is lábbadozó, egyszerre sérült meg a lovával, és hertenkint kétszer ideautózik a látogatására. Egy esős napon majd sikerül belebolondulnom...

— Miért nem nevezed azt a napot szépnek, hanem esősnak?

— Azért, mert a báró különösen esős napokon alkalmas a női szívek megejtésére. Ugyanis gyönyörű, zöld halhólyag esőköpenye van, olyan benne, mint egy vízi isten... Hanem a siker érdekében te is vehetnél nekem egy szép, impregnált selyemkabátot. Mert ezekben a rongyokban, ha megázom, egyáltalán nem fogok csábító nimfához, hanem inkább egy lucskos házityukhoz hasonlítani. A báró nem felejtí rajtam a szemét s fricskát kap a huszárbüszkeség: megyek a lódoktorhoz!

A pezsgősüvegek újra feittáncoltak a huszár lecsapó ökle körül.

— Sohasem hallottam, hogy a vízi istenségek halhólyag csuklyában és selyemkabátban jártak volna! A huszár pedig, — a teremtsét, — nem hátrálhat még egy bárói rangú triton előtt sem! Jössz velem! Ahol én leszek, ott akad menedék a te számodra is, punktum!

Lili becsomagolt és ment a pihenőállományú ezred új állomáshelyére

Az anyósa, mikor a hullámcsécsiek révén értesült a dolgok állásáról, néhány napon belül megjelent Lili lakásában és leszerelt mindent, ami a Virágh család részéről került a fiatal asszony tulajdonába. S miután Lili szegény leányként került az urához, alig maradt valami a kopár falakon meg az egyetlen szekrényben, mely az ő tulajdona volt. Elment a sárga-lila dísztorülköző is, amit talizmánként adott az öregasszony az új háztartásba. Úgy látszik, Lili sohasem tanulta meg a műdarab helyes használatát, mert amint most idősebb Virághné nagy felháborodással tapasztalta, a sárga cipőjét mindig az egyik, még pedig a lila oldalába rőrlte...

Éva úgyszólván egyedül maradt a lezajlott események színhelyén. Mert kiérezte az ura viselkedéséből, hogy megbocsátása ellenére nincs egészen vele, valami közójük állt és hidegséget sugárzott az életükbe. Az asszony magában bár szomorúan, mégis megnyugtatóan likvidálta az ügyet. Nehéz dolog született az ő számára, de tökéletes, a tökéletes bánat. Türelmesen kell forgatni az időt, mint egy súlyos malomkövet s majd, lassan felőrlí a közójük makacsodott merev akadályt.

A nyár tűrhetetlenül forrósodott rájuk s túlhevülésében elveszítette minden bajját. A templomudvar néhány fájának lombja elviselt ruhaszövevethz hasonlított, a kósza szél az utca szemetjével együtt sodorta az elvirágzott akác lehullott szirmait. Ha kiment Éva az udvarra, kiállhatatlanul szaglott a vasrács hőségben meglágyult lakja, a bádogtető szinte pattogott, mintha dobolnának rajta. A mezőn sem volt semmi üdeség, a kalászkok keményen túlértek, lándzsahegyekhez hasonlítottak, szinte fajt

tőlük az ember szeme, mintha beleböktek volna. Éva megadóan nyeltelezt az egyhangú forróságot, mintha a tisztítóhely tűzét fogyasztaná.

Cselley kisebb energiájú, de indulatosabb temperamentumát nem elégítette ki ez az elintézés. Ő mindig úgy morzsolgatta a kezeit, mintha össze kellene valamit roppantania, vagy agyon kellene sújtani. Mikor meghallotta, hogy Lantay visszaérkezett, fölkészült, hogy átmenjen hozzá.

A káplán alázatosan, kikivánczó örömmel sietett eléje, de Cselley visszahúzta közeledése elől a kezét.

— Nézd, Lantay, megértheted, hogy én nem barátkozni, hanem számonkérni jöttem hozzád. Igaz, írtál egy bocsánatkérő levelet, azután bevonultál lelkiügyeid rendezésére a kolostorba. Ezzel elvi elégtételt adtál az Úr Istennek és nekem is, de vannak bűnök, melyeknél az egyház is elkötelezi a bűnöst a gyakorlati elégtételre, a kár megtérítésére. Te loptál, mint tolvaj tolakodtál be az én családi szentélyembe!

— De be kell látnod, hogy theoretikus, csak szándékolt maradt a vétség, hogy adjak hát érte objektív elégtételt?

Cselley szenvedően, tanácstalanul járt fel, alá.

— Nem, nem volt tisztára csak szándék a bűn! Hiszen... megcsókoltad!

N. JACZKÓ OLGA

(Folytatjuk.)

Mécs Lászlóról *)

Mécs László itt van közöttünk. Látni és hallani fogjuk őt megint, a hétmérföldes csizmában barangoló országjáró lelket. Álmodok országútjának különös vándorát, kóbor esti szellők szelíd testvérét és viharok dacos rokonát. Érkezik, mint a Szentlélek zúgása, s eltűnik ismét a végtelenbe, ha ránk lehelt. Erdély fővárosában régen nem járt már, s az arcon bizonyára várakozás van és a szívekben áhítat, amint felé fordulnak.

Ennek az estélynek a rendezősege engem tisztelt meg azzal a kérréssel, hogy szólják pár szót róla, talán hozzá, ebben az órában, — mielőtt ő beszélne.

A rendezőség engem nagyon nehéz feladat elé állított. Éppen azért, mert mi most itt nemsokára nem a nagy Idegennel, hanem a nagy Ismerőssel állunk szemben. Azzal a Mécs Lászlóval, akinek neve és versei mindenütt zengtek és hódítottak már, ahol magyarok élnek. Régen ezt úgy fejezték ki, hogy: a Kárpátoktól az Adriáig. Nagyon kopott, ócska frázis lett ez a mondat, kivessz belőle a lélek, mielőtt elveszett volna a Kárpát és az Adria. Talán nagyobb és mélységesebb értelmű ma az a tény, hogy egyik magyar szigetről a másik magyar szigetre száll Mécs László lelke. Uzi a csodaszarvast az új Meotis ingoványában, egy új, tisztán szellemi hangfoglalás reménységével. Mindenütt elhullat valami

*) Az 1933 január 21-én Kolozsvárott tartott Mécs-estély prologusa.

végtelenül finom fűmagot és virágport, hogy kizö'düljenek az elszórt és télbedermedt szigetek.

Mi újat mondjak én erről a nagyon ismerős Mécs Lászlóról? Olyan fölöslegesnek látszik az ő egyéniségéhez és költészetéhez fűzött minden kommentár, amikor ő mindjárt beszél önmagában és önmagáért. Sokat beszélt, sokféle, a lélek drága, ajándékozó sugallatára — és sokat beszéltek hozzá is, róla is. Méltatták hivatottak, ünnepelték lelkesek, tapsolták tömegek, — babérerdőkön vitt útja keresztül. Mit tehetek én ehhez hozzá, mit tehetünk mi mindnyájan hozzá, csak egy hullólevélnyit, csak egy sóhajtásnyit is? És hogyan merjek én itt most hangom fáradt csengetyűjével elébe csengetni a nagy dómharagnak? Ezzel a kis csengetyűvel, melyről úgy érzem most, mintha föld alól jönne a hangja.

Valóban a föld alatt bújkál. Valami titkot keres most tapogatózva a lelkem és a hangom. Mécs Lászlónak és minden poétának és minden embernek egyik legnagyobb titkát, amelyről szoktunk ugyan szólni versben is, prózában is, de amelyet a maga teljes, kísérteties nagyságában csak ritkán élünk át.

Ez a Mécs László, aki állandóan emberek közt látszik élni, akit állandóan hívnak, várnak, kívánnak, akinek életeleme már a tömeg és katedrása a dobogó, akit zászlónak tűznek ki és fáklyaként hordoznak, akinek mindenfelé vannak hívei és tisztelői és barátai, s ő maga: — a legszociálisabb magyar költő, kitarja tág szívét az egész világnak, — ez a Mécs László nagyon e g y e d ű l van. Ha végig futok gondolatban egész roppant gazdagságú költészetén, mintha teljes nagy zenekar szólna orgonakísérettel, föld és menny motívumai összelelkezve, az elcsöndesülés legnagyobb perceiben mindig talállok egy motívumot, jávorfából készült furulyácska gyanánt sír az egyedülvalóság örök motívuma.

Ez az egyedülvalóság mindnyájunk végzete. Legbensőbb valónkban magunkra vagyunk hagyatva étellel és halállal szemben. Egyedül van a szerelmes is, a házastárs is, a gyermek is, a szülő is, a testvér is. A család sem, a munka sem, a harc sem teljes menedék e legnagyobb kísértet ellen. Úgy jön ez egyszerre, ez a félelmes érzés, mintha valahogy k i ü r e s e d n é n k. Lefoszlik, lehull rólunk minden, ami más, ami a világ, s marad meztelenül, dideregve, szorongón és önmagának is érthetetlenül a lélek szemben a maga gyötrelmével és sötétségével. Olyan az élet, mint a súlyos betegség, melyről egyszer azt írta nekem valaki: „Tudtam, hogy a legszeretőbb gondoskodás, legodaadóbb ápolás mellett is ezt a harcot n e k e m e g y e d ű l kell megvívnom, az én tudómnak, az én szívemnek, az én idegeimnek, az én árva lelkemnek, mindenki más végül is csak külső szemlélője annak, ami bennem megy végbe.” Prohászka püspök ezt így fejezi ki: „Én, én magam... egymagam úszva a vihartól elragadott léghajón... vagy egymagam az óceán hajóroncsán... vagy egymagam elevenen eltemetve.” Ady Endre idevágó legfőlségesbb sorai pedig: „Vagyok, mint minden ember fenség, északfok, titok, idegenség.” És ahogy sóvárogva folytatja: „Szeretném, hogyha szeretnének, s lennék valakié.”

Boldog, akivel a megüresedésnek ebben a teljes sötétségében Isten marad. Mécs László költészete, tudjuk, milyen gyakran tükrözi Isten je-

lenvalóságát. Mégis kicsoda lehet egyedülvalóbb ennél a nagy gyermek-költőnél, aki a szerzetes és művész kettős missziójával járja a világot? Dupla egyedülvalóság ez, s talán nagyobb a remetebanlángok egyedülvalóságánál éppen azért, mert ez a különleges misszió a világba és a világhoz vezet. Aki mint egy szent tékozló-fiú, annyifelé osztogatja pazar mozdulatokkal a szívét s anyyi szívet vonz önmagán át missziója bűvös körébe, az széttépi önmagát, az nem tud igazán megállani sehol, azt bizonyosan gyakrabban keresik fel a magányosság kísértetei, mint más halandót, hiszen kevésbé tudja lelke világát centrálisan fölépíteni a b e r i dolgok köré. A bolygó kering a maga napja körül — az üstökös, Vajda János „nagy” üstököse rohan a világúron át, s elmarad mellette a világ.

Az ismerős Mécs Lászlóban engem most ez a különös idegenség állít meg.

Azt hiszem, el tudom képzelni, milyen m a g á b a n áll ő néha a rivaldák fényében, tapsorkánban és virágeseben, — magában, egészen magában — „A királyfi három bánata”-val.

Azt is tudom, hogy taps és ünneplés milyen ritkán olvasztja meg igazán a lélek metafizikai magányának titkos, dermedt szomorúságát, s milyen csekély viszonzás cserébe a lélekért.

Azt is tudom azonban, hogy Isten irgalmából az idegenség és magunkbazartság és eleven-eltemettség gátjai át szoktak néha szakadni egészen és mindenestül, hogy egymásba zúduljon a lelkek tüze és egyesüljön önmagával az örökkévalóság lávafolyama.

Kérem Önöket, segítsenek Önök is ennek a csodának. Érezzék meg: az egyedülvalóságnak micsoda mélységeiből búg fel az a nagy harang, s tárják ki úgy a szívüket, hogy Mécs László megérezze, hogy ő valóban v a l a k i é, nem általánosságban a mienk, hogy személy szerint mindannyiunké. A s z o c i á l i s k ö l t ő : m i n d e n e g y e s é. Legyen neki valóban az ő hite és írása szerint: apja, anyja, fia, lánya, testvére közöttünk is.

És ha vannak, aminthogy vannak magányos, egyedülvaló, töredék-népek is, nemzetforgácsok, szigetek a végzet új óceánjában, érezzük meg Mécs László által mi is, egyedülvalóság erdélyi magyarjai, hogy más magyar szigetek szíve dobog felénk.

Legyen ez a mécsvilágos este az egyedülvalóság titkának megértése, tragikumának megtörése, átkának feloldozása.

REMÉNYIK SÁNDOR

Magyar könyvekről

*A régi érsekprimási palota Szent László-kápolnája
Pozsonyban*

Haiczl Kálmán új munkája

A Concordia könyvnyomda, Pozsony, nyomása

Haiczl Kálmán egyike azoknak a kevés magyar íróknak, akik csöndes falúsi magányukban visszavonulva, komoly és alapos munkát végeznek s csak néha-néha, szinte meglepetésszerűen lépnek egy-egy művükkel a nyilvánosság elé. A magyar olvasóközönség előtt Haiczl Kálmán neve nem ismeretlen. Ő írta meg évekkel ezelőtt a garamszentbenedeki apátság kimerítő történetét, egyéb tanulmányai pedig szlovenszkoói magyar lapokban jelentek meg elszórva. Aki csak fölületesen foglalkozik szűkebb hazánk magyar irodalmával, könnyen azt gondolhatná, hogy Haiczl Kálmán dolgozatai nem nagy értéket képviselnek kisebbségi irodalmunkban, de mi, akik hozzáértő szemmel bírálunk meg minden új megjelenést, tudjuk, hogy minden sorával újabb építőkövet szállít a magyarok művelődéstörténetéhez. Az előttünk fekvő, most megjelent tanulmányában is olyan hálás tárgyat választott, hogy kis munkáját teljes joggal forrásmunkának nevezhetjük, mert abban az esztergomi hercegprimási levéltár és könyvtár nehezen hozzáférhető anyagát is feldolgozta.

Tanulmánya első oldalain a régi Pozsony templomaival és kápolnáival foglalkozik, nem feledkezve meg a rég eltűnt Szent Lőrinc- és Szent Mihály-templomokról sem. A Szent Lászlóról nevezett ispotály leírása után, — mely annak idején a külvárosban feküdt, — behatóan foglalkozik magával a kápolnával. Külön fejezetet szentel a kápolna igazgató kötelességeinek, javadalmazásának, a kápolna fölszerelésének s befejezésül időrendben névszerint felsorolja a kápolna oltárigazgatóit 1454-től 1787-ig.

A szerző kis munkájában oly anyaghalmazatot dolgozott fel, hogy tanulmánya föltétlenül megbízható kiegészítését képezi Pozsony város történetének.

BENYOVSZKY KÁROLY

Gróf Apponyi Albert

Nagyon nagy emberek egyéniségét méltatni olyan nehéz, mint felárni egy monumentális épület szépségeit. Nem tudjuk, hol kezdjük és mindig félünk, hogy kihagyunk vagy nem eléggé emelünk ki valamit a mű jellegzetes alkotórészeiből.

Nem minden nagy államférfi nagy ember. Az emberi nagyság mértéke a rendkívüliség. Egy igazán nagy embernél rendkívülinek kell lennie az észtehetségnek és rendkívüli fényben kell ragyognia a jellemnek. A nagy ember észtehetségének rendkívüliségét alkotásaiból ítéljük meg, jellemének rendkívüli fényére pedig egész életének lefolyásából következtetünk.

Apponyi alkotásainak főtere a politikai szónoklás volt. Itt fejtette ki szellemi erejének legjavát, bár a művészet terén is mint kiválóság szerepelt és a tudomány sok ágában is jóval meghaladta a közepes mértéket. A szónokláshoz a természettől zengő hangot kapott és kimagasló testalkatot. Szellemi nyugodtsága és minden alkalommal megnyilvánuló teljes fölkészültsége megnyerővé, vonzóvá, sőt lebilincselővé tették szónoki modorát.

Tárgyát, melyről beszélni akart, mindig tökéletesen megértette. Tételeit szabatosan körvonalozta és minden legcsekélyebb homály nélkül hallgatói elé állította. Aki csak kissé értett ahhoz a tárgyhoz, melyről Apponyi beszélni akart, tisztában lehetett azzal, hogy mit akar a szónok kifejezni. Ennek megértésétől függ nagy szónoklatoknál a beszéd hatása. Ha a felállított tételek kifejező ereje nem eléggé világos, lehetetlen lebilincselni a hallgatók figyelmét. Apponyi a szónoki tételek megvilágításában felülmulhatatlan mester volt. A népszövetség ülésén mondott beszédeiben is ezzel a tulajdonságával ragyogott. Egy Briand lelkesebben tudott beszélni és csillogóbban is, de Apponyinak a szabatosságát el nem tudta érni. Sem ő, sem senki a népszövetség és más nemzetközi fórumok nagy orátorai közül.

A szabatosságnak és az ebből eredő értelmi tisztaságnak Apponyi feláldozta a hatást keltő frázisokat. Ezek sokszor akadályozzák a beszéd megértését, mint a szintpadi görög tűz a valóság meglátását. Okfejtésében is egyszerűsége törekedett az értelmi tisztaság és világosság kedvéért. Hatalmasan előmozdította ezt az értelmi világosságot előadásának csodálatos folyékonyága. Hosszú, sokszor órákig tartó beszédeiben, sohasem akadt meg, egyetlen egyszer sem ismételte magát. Ez emlékező tehetségének rendkívüliségére vall.

Beszélt egyszerű és nagyon bonyolult politikai témákról. Nem volt sem az országos, sem a világpolitikának olyan tárgya, melyhez nem értett volna és melyhez nem tudott volna egy klasszikus szónoki előadásban hozzászólni. És beszélt öt élő nyelven. Mindegyiken egyforma könnyűséggel, szabatossággal és folyékonyasággal. Mint akár egy született francia, angol, olasz és német. Ezzel Apponyi a világszónokok sorába emelkedik és ezen a díszhelyen eddig még nincs párja.

Az észtehetség rendkívülsége mellett Apponyi egyénisége rendkívüli jellemfényt is sugározott ki. Szerény és alázatos lelkű, bár tudja és érzi, hogy volna mivel tündökölnie. Tiszteletvágyó ugyan, mert arra a tiszteletre, melyet a nagy világ és az ország közéletének színpadján szerez, szüksége van az ő kicsiny, sokszor meg nem értett, még többször félreismert nemzetének. Minden nemeslelkű ember ambiciózus, mert ambíciójával használni akar annak a közcélnak, melynek szolgálatába állott. Maga számára ez a cátói jellem sohasem kereste a tiszteletet és a népszerűséget. Neki magának nem volt rá szüksége. Aki olyan nagy, azt a tisztelet és népszerűség úgy követi, mint a fényes napon járó embert az árnyék. Ebben a puritánságban a magyar nagyok közül csak Deák Ferencet lehet Apponyihoz hasonlítani.

Anyagi önzetlenségéről az a szegénység beszél, mely részül jutott neki élete utolsó szakában és melyben meg is halt. A gazdag mágnás, aki a múlt század nyolcvanas éveiben 11.000 forint adócnzussal tagja volt a magyar főrendiháznak és e mellett egy igen tekintélyes anyai birtok örököse, 85 éves korában kénytelen volt nemzeti ajándékot elfogadni, hogy magát legalább szerény igények mellett rangjának és társadalmi állásának megfelelő szinten fenntarthassa. Véték volna arra gondolni, hogy ő ezt az ajándékot kérte. Hálás nemzete azt neki önként ajánlotta fel.

Hosszú és nehéz, sokszor igen elkeseredett politikai küzdelmei alatt soha senkit sem bántott meg. Nem voltak ugynevezett lovagias ügyei. Vitatkozásában tudott éles lenni, de sohasem volt keserű. Támadták és rágalmazták sok oldalról, a támadásokra tárgyilagosan felelt, a rágalmat hallgatással mellőzte. Az egyházpolitikai harcok alatt lényének legszentebb érzésében, katolikus hithűségében intéztek ellene támadást a rágalomnak méregbe mártott nyílaival s ez életének egyik legnagyobb fájdalma volt, de akkor sem védekezett. Barátjai az ő tudta nélkül vették védelembe vezérüket és fényesen meg is védték, mert Apponyi jellemének fényes vértjéről minden nyílnak le kellett pattannia.

Mélyen vallásos ember volt és legnűségesebb fia egyházának. A katolikus kultúrtevékenység terén szívesen dolgozott s az ő alkotása a „Katholikus Szemle”, a Szent István Társaságnak ez a nagytekintélyű folyóirata, melyet akkor hívott életbe, midőn a Társulat élén állott, mint annak társelnöke. Nem dolgozott annyit az egyházért, mint gróf Zichy Nándor, mert a politika nagyon lekötötte erejét és idejét, de ha szolgálatait igénybe akarták venni, arra mindig a legnagyobb készséggel vállalkozott és az egyház védelmére is mindig készen állott. Kultuszminisztersége idején a képviselőházban a Mária-kongregációk ellen intézett támadást ellenállhatatlanul visszaverte. Hitét bátran megvallotta mindenkor, és ami a legfőbb, annak parancsai szerint rendezte be életét. Erre az életpalpra már fiatal korában ráhelyezkedett: „Szüleim családi élete”, mondja emlékirataiban, „a jól megértett keresztény katolikus hiten épült föl. Nekem pedig az a kimondhatatlan kegy jutott osztályrészül, hogy egész ifjúságomban mindig összhangot láttam a hit és a cselekedet, a tanítás és a példa között.”

Észtehetségének rendkívülségéből és jellemének magasan felragyogó fényéből alakul ki gróf Apponyi Albert emberi nagysága.

Ami államférfiúi nagyságát illeti, ehhez a mértéket abból, a felfogásból kell vennünk, melyből ő nemzete életfeladatait nézte és a működésnek abból a módjából, mellyel ő a nemzet életfeladatairól bíró felfogását államférfiúi pályáján érvényesíteni törekedett. Az az államférfiúi nagy, aki helyesen ismeri föl nemzetének életszükségleteit és ennek a fölismerésnek céljaiért csüggedést nem ismerve, dolgozik és fárad.

Apponyi a magyar nemzet életfeladatait életének két időszakában szemlélte. A világháború előtt és a világháború, illetve az ezt befejező békeszerződések után. Az első időszakban abban látta ő a nemzet jövőjét, hogy a magyarság az osztrák-magyar monarchiában anyagi és szellemi erejének megfelelő mérvben érvényesülhessen és nemzeti életének minden attribútumát megszerezhesse. Erre a célra jónak tartotta az 1867-iki közjogi alapot, de követelte, hogy ez az alap kiszélesítések a benne rejlő jogok egész terjedelmében. Szükségesnek tartotta ezt Apponyi főképpen a hadügy tekintetében, amely téren a magyarság az osztrákokkal szemben nagy hátrányban volt. A közjogi kívánalmak szempontjából talán helyesebb lett volna az 1848. alapa helyezkedni, de Apponyi tudta, hogy ez belátható időn belül nem lesz lehetséges az uralkodónak az 1867-es alaphoz való ragaszkodása miatt, azért az elérhetőre törekedett, de úgy, hogy az átmeneti idő alatt a nemzet erejének egyetlen egy szerve se sorvadjon el. Az 1867-es alap tényleg megtűrte volna a tágítást és ha ez megtörténik, az ország meg lett volna kímélve a folyton megújuló közjogi harcoktól. I. Ferenc József uralkodása alatt helyesebb és üdvösebb célt nem lehetett a nemzet jövője elé tűzni.

Negyvenhét esztendeig dolgozott Apponyi a nemzeti élet kiépítéséért. A nagy munka óriási részét a parlamentben végezte, de sokszor a külföldön is hirdette a magyarságnak a teljes nemzeti életre való igényét. Ez a cél lebegett szeme előtt akkor is, midőn harminc évi küzdelem után átment az 1848-as alapra. Tudta, hogy bármeddig él is, ezt az alapot nem fogja megvalósíthatni, de elhatározásával lökést akart adni a teljesebb nemzeti élet felé hajló politikának, mint az evezős, aki a folyam szélére viszi csónakját, ahol sebesebb az ár, hogy attól csónakja nagyobb hajtóerőt kapjon.

A világháború után Apponyi államférfiúi célkitűzése a rettenetesen meggyengült és a pusztulás szélére sodort nemzet életerejének a megmentése volt. „Attól függ a jövőnk”, mondta a békeszerződések aláírása után, „hogy mennyire konszolidálódunk, minő állapotokat teremtünk az országban.” Ebben az időszakban két irányban fáradozott. Először gazdasági segítséget akart szerezni az országnak. E végből több külföldi utat tett és kiutazott a 76 éves öreg ember az Amerikai Egyesült Államokba is. Útjai eredményesek voltak. Másodszor meg akarta szerezni az országnak a nemzetközi egyenjogúságot. Ezért tíz éven át küzdött a népszövetség fórumán és megérte küzdelmeinek diadalát. Ezek a célkitűzések is az adott viszonyok között a lehető legjobbak és legüdvösebbek voltak. Az anyagilag megsegített ország fennmaradhatott és az

egyenjóság birtokába, — igaz, hogy még csak elméletileg, — jutott nemzet a siker minden kilátásával tovább küzdhet létének céljaiért.

A világítótornyon különböző színű lángok égnek, de mindegyiknél kivesszük a torony nagyságát. Gróf Apponyi Alberten emberi és államférfiúi vonások domborodnak ki és mindegyiken látjuk az ő nagyságát, mert bár különbözők a vonások, mégis valamennyi fényes, ragyogó. Egy világító emberi és államférfiúi géniusz lángjai azok.

Dr. FRANCISCY LAJOS

Búcsú Teleki Lászlótól

Minden megírt mű csatavesztés,
bár minden terv reménydús zászló,
s mégis megilletődött szívvel
megyek Tőled, Teleki László.

Kit nagyon értünk, megszeretjük
s ha szeretünk, a lelkünk oltár;
drámai hősnak talán passzív,
de testvérnek hibátlan voltál.

Nagy csata volt. Keserves kinnal
bukdácsoltam a ködben itt-ott,
de végül mégis megmutattad
a magaddal vitt sok-sok titkod.

Eddig is volt, ki tudománnyal
ebbe s abba tán belelátott;
Te szívemnek végig feltártad
a Benned égett bús világot.

Én úgy érzem, egymásra leltünk
s tán valamit tőlem is kaptál,
de akkor is, ki mézet hordott,
a méh Te vagy s én csak a kaptár!

Egy kéréssel búcsúzna Tőled,
ki Véled önmagába metszett:
alázattal köszönts névében
Batthyánynét s Deák Ferencet....

BÁRD OSZKÁR

— Ez igaz, — mondta Lantay zavarodottan. — De nézd, barátom, minden életnek kell, hogy meg legyen a virágzása, de az élet fejlődésére nézve nem döntő, hogy merre sodorja a vihar a szállongó szirmokat. Némelyik tüskék közt akad meg és szétmarcangolja a rosszindulatú, kíváncsi madarak, más költői lelkű ember tenyerére száll, aki elteszi az imakönyve lapjai közé. A fontos az, hogy helyén maradjon a törzs és egészségesen keringjenek benne a gyümölcsfejlesztő nedvek. A te feleséged olyan fiatal volt, mikor az életedbe plántáltad, megrezdült minden érintéstől. Jobban kellett volna őrizned, támogatnod, ha azt akartad, hogy virágzásának egyetlen szirma sem sodródjék messzebbre az otthonod határainál. Könnyelmű voltál, de hála Istennek, így sem történt semmi nagyobb baj. Egy szirmot kajánul szétcibált Virághné és Eszti, egy pedig, ... hát ... odakerült az én imakönyvembe. Ne félj, nem gyalázom meg! ... Az asszony otthon van és a tied. Mert, aki anyyira Isten törvényeié, mint ő, az nem szakadhat el tőlük, s mert te vagy számára a legfontosabb törvény, sohasem fog tőled gyökerestől elszakadni! Mit kell hát tenned? Szükséges, hogy számonkérj valamit? Szükséges, hogy leparítyázd a két kíváncsi szarkát?

— Arra sohasem gondoltam, hogy éljek a följelentés jogával. Esztert és Virághnét illetően!

— A feleségedet akarod büntetni?

— Azt hiszem, őt eléggé bünteti a saját lelkiismerete. Amilyen skrupulózus ... És, ... éreztettem vele, hogy nem tartom már feddhetetlennek, ... azt a parányi szirmot is, ami ... a te imakönyvedbe került, más tulajdonából, az enyémből vesztegette el! Ő visszavág azzal, hogy milyen életet éltem a házasságom előtt. De ez nem mehet egy lapra, én szabad voltam és nem szennyeztem be semmiféle szentélyt a tetteimmel!

Lantay most már mosolygott és mosolyából a férfi valami hallatlan fölényt érzett maga fölé kerekedni.

— Nem? — kérdezte a káplán. — Nem? Ezt csak azért mondod, mert az Isten törvényeitől elrugaskodott társadalmi morál elferdítette ítélőképességedet. Helyezkedj csak vissza hajdani álláspontra, mikor mint kisleány a katekizmust tanultad! Akkor úgy tudtad, hogy a tested nem a te játékszered, amellyel szabadon rendelkezél, hanem annál sokkal, magasztosabb valami: az Isten lehelletének, a Szentléleknek temploma, amelyet kötelességed megbecsülni! Így tekintsd a dolgot és akkor monadj, hogy igazságtalanul vádol a feleséged, mert te nem szennyeztél be semmiféle szentélyt és nem tévesztetted meg őt semmivel! Barátom, ő templomot látott a testedben, te pedig, valld meg: garniszállóval kedvedtél neki!

Cselley mosolyogni akart azon, hogy milyen furcsán áll a Lantay szájában az a triviális kifejezés. De Lantay nem volt most az a félszeg, tapasztalatlan, kényes férfi, aki tájékozatlanul, undorral és félénken fordul el a társadalmi élet förtelmeitől, hanem a pap volt, aki a hivatás bátorságával és kötelességteljesítésével szembeáll velük és megostorozza őket.

— Furcsa, — tördelte Cselley, — én azért jöttem, hogy kérdőre vonjalak és megbüntesselek, s most úgy áll a dolog, mintha alázatosan gyóntam volna, te pedig megleckéztetsz s kiszabod rám a penitenciát! . .

Cselley érezte, hogy nagyon ráégnek a napok, azt a kis könnyed opportunizmust, amivel kedvezett a hajlamainak, elég kíméletlenül pirítják rá mindenfelől.

A kaszinóban a minap felháborodva tárgyalták a legújabb hadseregszállítási panamákat.

— Ne legyünk túlságosan szigorúak a papírosbakkancs- és homokkonzervgyárosokkal szemben, — mondta a főbíró és határozottan Cselley felé sandított, — mert habár kisebb mértékben, de a mi köreinkben is előfordulnak önérdékű visszaélések. A honmentés nemzeti színű cégére alatt egyesek csupán a családi címer nemes vadjait igyekeznek duplakövérré hizlalni!

A Cselley pecsétgyűrűjén mintha találva ágaskodott volna fel a koronás gímszarvas.

— Reám céloztál, kedves főbíró úr? — kérdezte nyíltan.

— Kedves Kálmán öcsém, ne vedd rossznéven, részben igenis, rád! Én ezt a közgyámkodási szereplést nem is annyira hazafias felbuzdulásnak, mint inkább üzleti érzéked kitűnő találatának tartom. A birtokod mindenesetre megszenvedti az államnak a mezőgazdaságba való beavatkozását, rékvirálások, s a többi . . . Amint a háborúvégi közfelfogás alakul, a békekötés után elkerülhetetleneknek látszanak bizonyos földreformok . . . Amit feláldozol a réven, visszanyered a vámon: jól fog jönni az állásod után járó nyugdíjilletmény! Ne sértődj meg, kérlek, ez nem az én magánvéleményem, ez ma városunkban a közhangulat. Mindenki méltányosabbnak tartaná, ha Farkas Béla kapná meg a te állásodat, aki kilencvenszázalékos hadirokkantként került haza és semmi vagyona nincsen!

Cselley akkor szó nélkül ment el, de azóta megtudta, hogy az a bizonyos Farkas Béla a hullámcsécsi előkelőségek mindenese, aki kész volt mindenbe belenyúlni, ahonnét más undorral húzta vissza a kezét. Magasszázalékú rokkantminősítését sem szerezte a legegyszerűbb úton, a kilátásba helyezett állással pedig többrendbeli közreműködését akarták rekompenzálni bizalmas és nem teljesen korrekt ügyeikben.

Ugy készült, hogy ököllel vágja az arcukba a megszegényítő adatokat s szembeköppve hagyja őket faképnél. De ahogy Lantaytól volt hazatérőben, eddig meglehetősen ismeretlen mérséklet kezdett dolgozni a gondolkozásában s egy huzamosabb kivitelű, de mindenesetre alaposabb megoldást sugalmazott neki.

Betért a kaszinóba. Kártyapartneri idegenkedő tekintettel néztek rá és nem húzták szét a székeiket, hogy helyet adjanak neki. Végre keletlenül állt fel egy fiatalember s felajánlotta ülőhelyét.

— Köszönöm, — csak maradjon kérem, — utasította vissza Cselley. — Egyáltalán nem a játék miatt jöttem, uraim, hanem hogy bejelentsem az állásomra vonatkozó határozatomat. Vedd hát tudomásul, kedves főbiró ur, hogy nem fogok lemondani Farkas Béla javára, miután biztos meggyőződésem szerint, amelyet módomban van bármely pillanatban hiteles dokumentumokkal igazolni, az illető egyén nagyon kétes érdemekkel rendelkezik, amelyek nem teszik kellően megokolttá az állásra való igényét. Állásomat megtartom mindaddig, míg haza nem kerül elődöm, Körner Károly, aki mindenesetre jogosult arra, hogy visszafoglalja hivatalát, amelyben én tulajdonképpen csak helyettese vagyok. Az állással járó nyugdíjilletékről pedig már előzetesen, egyszer és mindenkorra lemondok járásunk hadiárvai javára.

Nem maradt tovább, hogy gyönyörködjék eiképedésükben és zavarokban, hazament, ahová az eddiginél mérsékeltőbb lobogású, de sokkal mélyebb és gazdagabb vágy vonzotta.

Éva, aki tudott az állásával kapcsolatos dolgokról, kérdezni sem merte, mikor megmondta, hogy a kaszinóban volt s megrezzent, amint hozzátette, hogy Lantaynál is. Amint elmondta az első ügyet, továbbra is aggódva maradt rajta kérdő tekintete.

— Jól néz ki a fiú, úgy örülök, hogy újra láthattuk egymást, — magyarázta ki Cselley ezt a látogatást is.

(Vége következik.)

N. JACZKÓ OLGA

Ború

Olyan lágy az égbolt fehér-kék bársonya...
tavasz van: illatok, hangok, fények, színek,
jó volna nevetni,
kacagni, újjongni,
— úgy tudnék örülni! — ha csak volna minék.

A viráglehellet szívétgyötrő méreg,
sóhajba fül a dal szűk börtönbe zárva;
az öröm elillan,
a bánat ránkkövíül,
törpe fénysugárnak árnyóriás a társa.

— Vigasztalásomra agg koldust mutattok,
testi-lelki bénát, akit kocsin tólnak,
és én elhallgatok;
úgysem értitek meg,
hogy jobb a halottnak, mint a haldoklónak.

VIRSIK MÁRIA

Neveléslélektani gondolatok

III.

A kedvesek.

Kedves az, ami kicsiny és csinos. Aminek szemlélése, hallgatása, kikapasztalása nem jár nagy ideg-feszítéssel, nem jelenti élet- és eszmélő erőnk, lehetőségünk messzemenő igénybevételét, lekötését. De amennyi ingert mégis gyakorol reánk, az egészen vagy legalább túlnyomóan kellemes, tetsző.

A Magas Tátra hegycsúcsaira, a tengerre, Kossuth Lajos egyéniségére, a Szent Péter templomra, Wagner Parsifaljára, Munkácsy Krisztus Pilátus előttjére azt mondani, hogy kedves, szinte szentségtörés. Viszont kicsinysége, halksága, jelentéktelensége ellenére sem kedves egy patkány alakja, egy kígyó sziszegése, egy szemmelláthatóan rosszul épült kaliba, egy girhes tehén. Kedves az, ami kedvet támaszt, hogy vele, rajta keresztül lássuk, tapasztaljuk az életet, a létet, ami tetszés-kielégítést nagyobb fáradság, áldozat nélkül ígér. Tehát egy nógrád-verőcei szelíden kies táj, egy helyes arányokban, takarosán megépült falusi templomocska, egy könnyű, fülbemászó dallam, egy csicsergő madárka.

Hiszen a nagyoknak is lehetnek olyan vonásai, melyek azt egyszerre oly közel, mintegy lelki kezünk alá hozzák, hogy e fölött elfelejtjük különben nyomasztó nagyságát, erejét, talán még külső rútságát is és — kedvesnek találjuk. Ilyen az engedelmes, szelíd elefánt, az első pillantásra lakályos, virágokkal díszes nagy ház, ilyen az erős, tehetséges, hatalmas ember, ha kisded családi vagy baráti körben szerényen, fesztele-nül lép föl, egy szép, de lehetőleg csak csinos nő, aki nem kényszerít modorával sem arra, hogy túlságosan komolyan vegyük, nagyon is feszesen viselkedjünk előtte. Viszont egy igen formás kis emberi vagy állati lény is megszűnik kedves lenni, mielőtt valamely végzetes betegség, hiba, erkölcsi fogyatkozás kétségtelen jeleit mutatja. Az élet, — amíg nem fenyegeti elnyomással a mienket, — mindig kedves, a halál sohasem az.

Ezért a legkedvesebb, amit el tudunk képzelni: egy gyermek. Amely már túl van első még egészen tehetetlen, még nagyon is sok veszedelem által fenyegetett hónapjain. Amely még kicsi, gyöngé, ügyetlen és csacsi ahhoz, hogy nekünk valamiben ellenfelünk, versenytársunk legyen. De amelyben azért mindenféle erők, képességek, készségek nyilatkoznak meg, melyek ugyan még nem kész, de teljes értékű emberré teszik. Akit mégis testi-lelki játékszerünké tehetünk és e közben örülhetünk neki, hogy egykor, mielőtt az élet nagyranövészett és azután megtépázott volna, mi is ilyenfélék voltunk.

Annyira kedves, lényege, természete szerint kedves számunkra a gyermek, hogy minden mást is hajlandók vagyunk kedvesnek találni, ami gyermekre emlékeztet. Hogy gyermekek alakjának, életének művészi ábrázolásait ne is említsük, — kedves előttünk minden gyermek-

kéz ügyetlenke munkája, minden a gyermekek testi arányaihoz és szükségleteihez, ízléséhez alkalmazott bútor, ruhadarab és egyéb tárgy. Kedves a maga gyermekkorát élő állat — kivált, miként ezt már Brehm megállapította, a hozzánk legközelebb eső emlős állatok már nagyobbacska, virgonc kölykei. De legalább időnként kedvessé tehet számunkra egy felnőtt, egy öreg emberi lényt is egy-egy a gyermekkorra, gyermeki gondolkodásra emlékeztető vonása, — hogy mily föltétel alatt, erre azonnal rátérünk. Ellenben a legtipikusabb gyermekkorban levő fiatalabb embertársunk kedvességét az illetőnek minden hibáján kívül is nagyon megzavarja, leszállítja egy-egy nemgyermeki vonás.

A felnőtt ember kedves, ha gyermeteg, azaz éppen úgy figyel maga körül minden, még legcsekélyebb tárgyra, jelenségre, történéésre, mint egy igazi gyermek. Éppenoly hajlamos mindent, ami számára új, megcsodálni, mindenből és mindenkitől valamit tanulni, mindent kitapasztalni, mint ez. És mindennek, ami kellemes, jó, szép, egészen úgy örülni. Addig, amíg ez a gyermetege tiszta, felnőtt ésszel és erkölcsi válogató érzékkel jár együtt, nem akadályozza, talán még elősegíti életmunkásságában, mindennemű kötelességei teljesítésében, képességei, tehetségei továbbfejlesztésében. Ez a gyermetege, miként ezt Ruskin és mások világosan meglátták, a lángésznek egyik vonása; csak az lehet alkotó lángelme, aki felnőtt korában is „a gyermek nagy szemével” látja a világot; csakis az ilyen képes eleget meglátni a világból, hogy azután embertársainak is mutathasson valamit, amit megismerni érdemes. A gyermeteg szellemi és kedély-sajátságokon kívül még tisztán testi tulajdonságok is kedves hatást tehetnek, így a gyermetegen kicsiny, karcsú, hajlékony, mozgékony idomok addig, amíg nem jelentik az illetőnek törpeszerű beteges fejletlenségét, helymegálló, teljesítő képességének a rendes mérték alatt maradását.

A gyermetege felnőtt emberben mindjárt nem kedves, mi-helyt gyermekességé fajul, mihelyt benne a gyermeki lénynek nem életértékes sajátságai, hanem hiányosságai jutnak túlnyomóan kifejezésre. A gyermeket is csak azért tudjuk a maga gyámoltalanságában kedvesnek találni, mert tudjuk, azonnal észrevesszük, hogy ez a gyámoltalanság egy erőteljes, áldásos lét előkészítő szaka, melyen ma még mosolyoghatunk, de mely holnapra vagy néhány évre valami különben fog helyt adni. Hiszen előfordul, hogy teljesen épidegzetű gyermekek szinte az eszelősöknél megszokott makacs állandósággal folytatnak egy már magában véve sem éppen szellemes játékot, foglalkozást (gyűjtődobozgyűjtés, gépkocsitülökutazás. stb.), — egy időn keresztül, azután abbahagyják és ha utóbb visszatérnek rá, ezt már legalább új értelemben „magasabb művészettel” teszik. (Liesa Rietz kísérlete.) Amely gyermeknél ezt a benyomást nem nyerjük, amelyik egyszer fölvelt csacsi szokásaiban egyszerűen megreked, tehát a hülye — az esetleg még csinos vonások, idomok mellett sem kedves, legföljebb szánalomraméltó. Aki az egészséges gyermekkel való elvesződést üdítő szórakozásnak érzi, az a testi-lelki elmaradásra ítétekkel foglalkozásban az esetek túlnyomó részében csakis súlyos áldozatot fog látni. Éppenígy nem kedves az aggkóros vagy egyéb elmegyöngeség folytán kicsinyességekhez tapadó, eközben

valódi koraszerinti feladatait elhanyagoló, ezeknek teljesítésére még képességét is elparlagiasító felnőtt.

Aki meglett korában olyan étvággal lát neki egy jó habos tésztának, mint akár a saját unokája, azt legalább minden háziasszony kedvesnek fogja találni. Már amelyik ebben annyira megy, hogy csámcsogása közben se nem lát, se nem hall, aki talán mások elől is eleszi az adagját, az senki előtt nem kedves többé, még annyira sem, mint egy hasonló hibába eső serdülő, akinél ezen az áron még teljesebb testi kifejlődést és ezzel a megfelelő társadalmi erkölcsi érzék megjöveteletét is remélhetjük. Aki minden tekintély-igényét félrevetve a fűben hempergve játszik gyermekekkel, miközben örömet szerez nekik és gyakorolja, fejleszti ügyességüket, az kedves; aki azonban csak untatja, bosszantja a hatalmába került gyermekeket, — hogy még rosszabb dolgokat ne említsek, — az nem az. Aki anélkül, hogy növényteni egyetemi tanácsokra pályáznék, a legnagyobb érdeklődéssel képes egy általa addig nem látott virág előtt megállni, az kedves; de nem már az, aki értelem és cél nélkül szedeget össze és dob el újra mindenféle giz-gazt. Aki ősz fejjel a fiatalokkal együtt énekel, táncol, sportol, az kedves addig, ameddig jól teljesíti, jól bírja, de nem az már, ha lépten-nyomon attól kell félni, hogy kifogy a szusza. Kedves az, aki mindenkivel barátságos, mindenkiben bizakodó — addig, míg ez a nyájasság, bizakodás nem lesz elme-gyöngöseség vagy jellemtelenség tanujelvévé, esetleg nem fajul más emberekhez való édeskés, alkalmatlan tapasztkodássá, aminőt hiszen még a gyermekek közül is csak a legkisebbeknek szoktunk megbocsátani.

A gyermek is megszűnik kedves lenni, mihelyt ennek két föltétele: a kicsinység és a nagyobbra képesség közül csak az egyik is hiányzik. Azt már említettük, hogy a kora mögött elmaradó, nyomorék vagy eszelős gyermek legfőljebb annak szemében kedves, aki talán szülői részrehajlásból, vagy másként ki nem élhetett gondoskodási hajlama kielégülése miatt minden áron ilyennek találja. De a korát megelőző gyermeket is közelről fenyegeti ez a veszedelem. A termet ezt még magában véve nem teszi meg, egy „óriás” gyermek is kedves lehet, már nagyobb baj, ha a rendkívüli növényes időelötti nemi fejlettséggel és ennek megfelelő indulatokkal jár együtt. A korában megszokottnál ügyesebb, eszesebb gyermek még nagyon kedves is lehet, amíg mégis annyi gyámoltalanság marad benne, hogy alkalmilag ránk szoruljon és kivált ne legyen ránk nézve nyugtalanító. És kivált ne váljék fölénnyessé, képzelt vagy akár valódi képességeire elbizakodottá. Egy kis civakodást, verekedést meg aztán torkoskodást, teendőhárítást és egyéb önzési ténvt e részben, még ha tiltjuk, büntetjük is, könnyen megbocsátunk egy gyermeknek, amíg a kiforratlanok pillanatnyi gerjedelmeinek határai között marad, ellenben már felháborodunk az ellen a gyermek ellen, amelyik összetűzéseiben, játékaiban szadistamód kegyetlen (holott sokszor éppen erről tehet legkevésbé), amelyik már „refinált” tolvaj vagy csaló. A fő mégis, amit egy gyermektől a kedvessé nyilvánítás alkalmával megkívánunk: egy bizonyos szerénység, fejletlen, gyámoltalan, a felnőttek felé törekvésre utalt voltának átérzése és az ezzel járó alkalmazkodó, engedelmeskedő, szolgáló készség. Hisz egy vagy több más gyermek előtt

„henceghet”, büszkélkedhetik is azzal, amivel kitüntettjük, — csak ebben se menjen túlmessze és kivált ne zúdítsa mások fejére netaláni előkelőségének, gazdagságának, jobb ellátottságának, talán máris tanultságának nyomasztó előnyét, még a mások alárendeltségének újra és újra meglátását. Ebben mi felnőttek már nagyon érzékenyek, fölényünkre féltékenyek vagyunk. Egy gyermek, aki máris „sok”-nak tudja magát, nem lehet kedves, még ha minden más föltétele meglenne is hozzá.

Előbb azt mondtuk: csak az élet kedves, a halál soha. Ennek ellenére a haldokló, a halott gyermek és ember is kedves lehet, mihelyt vonásai és egész megjelenése jót, élvezőt, tevőt, szeretőt képességet fejeznek ki, mely éppen csak a kérlelhetetlen halál szorítása miatt nem juthat többé megvalósulásra. Előbbi megállapításaink helyesbítéseként most azt mondhatjuk, hogy a nyomorék, sőt az elmegyőnge gyermek is meghatóan kedves lehet addig, amíg annyi lélettörekvése maradt, hogy a megadott lehetőség határai közt ügyességeket sajátít el, még tanul, még másokat is szolgálni, gondozni igyekszik. Nem szorul itt bővebb kifejtésre, hogy a már régen eltemetett, elporlott hozzátartozónak, barát-nak emlékképcé, a történelmi hagyomány némely alakja, a költői és művészi képzelet sok terméke is lehet számunkra valóban kedves.

A kedvesség így is lényege szerint a feltörekvő élet tulajdona. A gyermekkorhoz mint szükséges alkatrész tartozik hozzá. Nemcsak azért, mert az ezen tulajdonság alatt nyújtott öröm ellenében hajlandók leginkább a felnőttek megtenni a gyermekeknek mindent, amire szükségük van, meghozni értük minden áldozatot, még el is nézni nekik sok minden alkalmatlanságot, utoljára még azt is, hogy egész fejlődési útjuk az ő helyüknek elfoglalására vezet. Hanem azért is, mert csak a valóban kedves gyermek, akinek léte másokban is kedvet támaszt a létezésre, élésre, — csakis az ilyen érezhet maga is kedvet az életre és mindarra, ami az életet kiteszi; amely kedv nélkül viszont nem lehet egy élet, egy munkásság sikeres. Elmaradt értelemmel, elnyomott kedéllyel, viszont minden más lekicsinylésével nem érhetik a gyermekbimbó ízes gyümölcsé, legföljebb fanyar vackorrá. Nem pusztá önzés tehát a szülőktől és már felnőttektől, ha azt kívánják, minden lehető eszközzel, kivált előlegezett kedvességgel elő is idézik, hogy gyermekeik a szó valódi értelmében kedvesek legyenek. Persze különbség van tevékeny kívánás és rideg követelés közt — amely természetes és rendszerint hatásos éppen a gyermeki kedvesség pontján az előbbi, — olyan értelmetlen és ellenkező hatású az utóbbi. Helves viselkedést, magatartást némely esetben még lehet parancsolni, kedvességet soha.

FARKAS GEIZA

Interieur

Kint szemezve esett az eső.

Judit szótlánul feküdt a pamlagon, könyvet olvasott. Róbert borotválkozott.

Házasságuk harmadik esztendejében egyre világosabban látták mindketten, hogy véglegesen megunták egymást. Soha meghittebb szó nem esett már közöttük, első éveiknek vidám hangulata fanyalódott lett és természetellenes.

— Judit, — szólt Róbert borotválkozás közben, — ma estére el kell mennem.

Pont. Csak ennyit. Nem mondta, hova megy, nem mondta, miért. Judit föl sem nézett a könyvből.

— Kérlek.

Ó, hogy ismerte már, mi fog kövctkezni. Fölületes csók, könnyed és érdektelen köszöntés, azután a magány a lakásban, a bútorok ropogása, az óra egyhangú ütése.

Úgy volt, ahogyan Judit előre tudta. Róbert felöltözködött, szórazottan megcsókolta, nem magyarázkodott és elment.

Magára maradv Juditnak pillanatokig szeme előtt lebegett öltözködő férjének a képe. A formás, erőteljes comb, a jellegzetes rövidharisnya tartó; az egész, nőkre ellenállhatatlan varázst gyakorló, elszánt férfi-elegancia.

— Hová készült Róbert?

Ez a kérdés ott zsongott Judit öntudata alatt.

*

Elgondolkozott házasságán.

Hát igen, nagyon is másképpen képzelte azt. Róbert férfias föllépése elszedítette az első hónapokban. A szerelmi élet újságát korlátlanul élvezte, de házasságuk második évében már érezni kezdte, hogy az muló dolog. A szíve társtalan maradt.

Ezzel megindult a dolgok körforgása.

Róbert látta, hogy nem tudta teljesen meghódítani feleségét. Nem is igen próbálkozott újabb kísérletekkel. Kezdett elmaradozni este. Judit látta férje elhidegülését és tartózkodóbb lett meghítt perceiben. Ez újra férjét idegenítette el.

Judit összecsukta a könyvet.

Hirtelen olyan elhatalmaskodó vágyat érzett megértő férfi után, hogy ki sem mondhatta.

Egyszerű, polgári lénye valami kis bosszú után kutatott és ez a bosszú határozottan oly irányban nyilvánult meg, amely különben nem egyeztethető össze a polgári erkölccsel. Vágyat érzett, hogy megcsalhassa urát.

Az a Nyékes Miklós, a mérnök, mindjárt a szomszédos lakásban, oly furán meresztgeti a szemét. Nyékes albérlő, urának régi barátja és néha el is látogat hozzájuk. Ha most úgy hívás nélkül betoppanna...

Csöngettek.

Judit fölriadt. Kisietett az ajtóhoz és a kémlőlyukon keresztül Nyékes Miklós mérnököt pillantotta meg.

— Jónapot, Miklós!

— Kezét csókolom. Itthon van Róbert?

— Nincsen, sajnos, de... — Juditnak dobogott a szíve, — de csak jöjjön beljebb!

Nyékes Miklós tisztában volt az asszonyka körülményeivel, tudta a férj viselkedésének hatását Judit lelkületére és bár jóbarátja volt Róbertnek, mégis nem minden remény nélkül szokta néhanapján átlépni szomszéd-barátja lakásának küszöbét.

Az asszonyka egészen megzavarodott.

A meglepetésszerű látogatás, az előbbi bűnös gondolatai, máris valami kellemesen bizsergő, otthonos kapcsolatot teremtettek Miklós és Judit között.

*

Nyékes a szobában székre telepedett, Judit visszaült a pamlagra.

Meglehetősen feszélyezve beszélgettek eleinte mindenről. Ám az asszonyra ráfeküdt az ördög.

— Miklós, — pihegte számítással és benne volt szavában kielégületlen gyöngédségi vágya is, — ha maga tudná, hogy mikor jött!

A mérnök meghökkent.

— Bocsánat, talán alkalmatlan időben jöttem?

Judit most minden ízében remegett, érezte, hogy nincsen értelme a komédiázásnak.

— Ó, dehogy... Sőt!

Nyékes pillantása kigyúlt.

— Hogyan gondolja ezt, Judit asszony... Segítségére lehetek valamilyen?

Judit a mérnök szeme közé nézett.

— Maga régen kacérkodik velem!

— Istenem, csoda ez, az ilyen imádandó asszonynál?

— Nem fél a férjemtől?

— Róbert? Jó ember az. Nem gondolja?

— Jó ember, de nem jó férj...

Most csupaszon mutatta meg magát.

Tétova perc következett. Egyikük sem merte kimondani a végső szót.

Nyékesnek forrt a feje. Legénylakása buja álmait látta a megvalósulás előtt. Judit kezdett!

Illendőnek tartotta megkérdezni az asszonytól azt, amit amugy is tudott.

— Miért panaszkodik az urára?

Judit fölhevült. Asszony könnyen lép a bűn útjára. Szükségesnek látta elmondani az ura és közte lévő viszonyt.

— Róbert megváltozott. Nincs értelme, hogy ezt maga előtt eltitkoljam. Miklós, maga régen ismer minket, mondja őszintén, nem vette ezt észre maga is?

Miklós elérkezettnek találta a pillanatot arra, hogy feltárja magát az asszony előtt.

— De igen. Ezt mindenki észrevehette, akinek szeme van! Judit asszony, maga szenved, ez látszik fáradt tekintetén és ajkának fakuló pirosságán.

Nyékes felugrott a székről.

— Férje jóbarátom. De ez nem elegendő arra, hogy minden tettét helyeseljem. Amit magával tesz, azt semmi körülmény között sem lehet szépnak nevezni. Így bánni az ilyen gyönyörű asszonnyal...

Nyékes is égett már és ilyenkor szónoki lendület vett rajta erőt.

— Judit asszony! Csak a szavába kerül és én szólok Róbertnek! Megmondom neki, hogy mit vét magán! Megmondom neki, hogy...

— Neki? Mit akar neki mondani? Amit csak lehet, megkíséreltem. Duzogtam, szolgáltam, kényeztettem, haragudtam, semmi sem használt. Most közönyös vagyok. Külsőleg. Pedig ha tudná...

*

Az eső egyhangúan verte az ablakot.

Besötétedett. Judit hátradőlt a pamlagon és lassan-lassan meleg báyadtság ömlött végig a testén.

Az elébb magához kívánta Miklóst. Most az itt volt. Az ura hideg, barátságtalan. Miklós rüzes és szerelmes...

Erkölcsei érzése tojástáncot járt. Határmesgyéken csatangolt, nem tudta, merre forduljon.

Ezek azok a pillanatok, amikor a tett dönt. A merész férfi ügyességén mulik minden. Mindent egy kártyára kell tennie.

Miklós támadott. Nem sejtett mozdulattal, vadul megcsókolta Juditot.

Judit megijedt a támadástól.

Felrugaskodott benne a polgári erkölcs. Egyszeriben tolakodásnak érezte Miklós cselekedetét és asszonyi logikátlanságában teljesen elfelejtette, hogy voltaképpen alig egy félórája még az volt legerősebb vágya, ami most történt.

— Miklós, kérem... legyen szíves, felejtse el mindent, — mondta még mindig minden ízében vibrálva. — Szégyenlem magam maga előtt és önmagam előtt is. A csókját büntetésnek érzem.

Meggyorsult a lélekezete. Tanácstalanul állt a szoba közepén. Szerette volna, ha Miklós most mielőbb távozna.

Nyékes fölismerte, hogy ezuttal elveszítette a csatát. De elég okos, illetve elég tapasztalt férfi volt, semhogy újabb durva attackkal végleg elrontotta volna kilátásait.

— Judit, bocsánatot kérek. Régi, forró sóvárgásom kissé túlságos fékezetlenséggel tört a felszínre. Azt hiszem, a legokosabb mindkettőnkre nézve, ha nem zavarom tovább. Megígérem, hogy ezentúl csak úgy fogok viselkedni, amint azt maga kívánja...

Nyugodtan, de hosszan csókolta meg Judit kezét, menet közben hátra tekintett, az ajtó előtt mintha még habozott volna és azután ki- ment a lakásból.

Judit, amint az ajtó csukódását hallotta, érezte, hogy bensőjében összeomlik a világ.

Határozatlan volt. Gyáva volt. Gyáva volt arra, hogy rögtön ére- lyesen elutasítsa Nyékes bizalmaskodását, de gyáva volt arra is, hogy elszánt lépéssel saját, titkos gerjedel:net megvalósítsa — — —

*

A pohárszékhez ment, sonkát vett elő és odakészítette az asztalra férjének. Maga is evett egy keveset, azután törődötten feküdt a pamlagra.

Róbert kilenc óra után jött haza. Alig beszélt, mint rendesen.

Leült az asztalhoz, majszolta a sonkát. Utána bort ívott. Cigaretára gyújtott és minden átmenet nélkül azt kérdezte Judittól, hogy itt volt-e Miklós?

Feleségében elhült a vér.

— Nos, mi az? Itt volt? — kérdezte Róbert tolakodóan és meghatá- rozatlan kaján mosollyal.

— Mit akar ez? — gondolta Judit egyszeriben fellobbanó gyűlölet- tel. -- Mi köze hozzá?

— Itt volt, téged kerestem.

— S miután nem talált itthon, veled mulatott.

Judit nem bírta tovább.

— Igen!

— Hogy mondtad?

— Hallgass! Semmi közöd hozzá. Maradj itthon, viselkedj máskép, akkor majd nem mulatok veled!

Róbert nem tudta hamarosan, mire vélje az asszony szavait. Köz- vetlenül miután elment hazulról, találkozott Nyékessel az utcán. Tudta, hogy nem közömbös neki felesége, azért arra kérte, nézzen be hozzájuk és mulasson el az asszonnyal, de amikor becsönget, tegyen úgy, mintha őt keresné.

Róbert és Miklós jóbarátok voltak ugyan, ám ez a barátságuk in- kább a léha emberek önkéntelen szolidaritása volt. Sokat dorbézoltak együtt azóta, amióta Róbert először csalta meg fiatal feleségét és az em- berek bizonyos fokig Miklós befolyásának tulajdonították Róbert eltévelyedéseit, aki az utolsó időben mindenáron arra törekedett, hogy kihasználva felesége duzzogó érzelmeit, valahogyan hűtlenségen csípe rajta, amiáltal saját kiruccanásait gondolta igazolhatni a kölcsönösség elve alapján.

— Megcsaltál! — förmedt Róbert színészkedve az asszonnyra.

— Meg! Meg! Megcsaltalak! Vedd tudomásul! És továbbra is meg foglak csalni, te gyalázatos! Aki így bánik feleségével, nem érdemel mást!

Judit szinte önkivületben kiáltotta szavait. Most már nem tűrtöz- tette magát. Rettenő gyanú fogamzott meg benne. Róbert és Miklós összejátszanak!

*

Róbert a győztes hadvezér pillantásával, indult az előszoba felé.

— Majd Miklós megmondja az igazat!

Nyékes zavartan jött át. Beismerte azt, hogy Róbert kérésére kereste föl az asszonyt, de tagadta, hogy közte és Judit közt bármi is történt volna.

A helyzet most igen bonyolultnak látszott. Judit gyanusnak találta férje biztos kérdését Miklóst illetően, amikor hazaérkezett, gyanús volt Miklós hirtelen és megokolatlan betoppánása is, joggal tételezhette föl tehát azt, hogy férje és Miklós összejátszottak, de viszont ő is hazudott akkor, amikor arról beszélt, hogy megcsalta urát.

Miklós viszont csodálkozott azon, hogy az asszony többet vall, mint amennyi köztük valóban megtörtént, holott ő még a csókot is letagadta.

Róbert pedig meg volt győződve Judit hűtlenségéről egyrészt, mert nagyon is kívánta azt, másrészt mert önmagát képzelte el Miklós szerepében; arra azonban gondolni sem mert, hogy Judit, aljas viselkedése ellenére is, erős marad a neki nem egészen közömbös férfivel szemben.

Végeredményben mindhárman bizonytalanságban voltak afelől, hogy mi történt tulajdonképpen.

Ilyen esetben, amikor mindenki gyanús, — Judit régóta tudta, vagyis inkább sejtette férje kiruccanásait, de hallgatott, — mindenkinek van félteni valója.

Mindhármuk életének fonala ebben a pillanatban összebogozódott. Egy erélyesebb rántás — és menthetetlen, felbonthatatlan a csomó.

Jobbnak látták tehát, — hiszen emberek voltak, gyávák, tehetetlenek és önzők, — szépen kibogozni az összekúszált fonalakat.

*

Róbert hitelt adott Miklós szavainak, bár tudta, hogy hazudik; készséggel hitte el Judit költött házasságtörését is, amely bizonyos alapot tolt zilált eddigi és eljövendő házaselete alá.

Miklós nemesnek érezte magát azért, hogy hazudott az asszony kedvéért, de egyuttal sunyi szemhunyorgatással adta tudtára kebelbarátjának, hogy az ilyenfajta szerepre, — Miklós még mindig remélt, — bármikor újra hajlandó.

Judit pillanatnyilag, hogy legalább képzeletben kielégíthette bosszúvágyát, némi diadalérzést élt erőszakolt magára férjével szemben, Miklós pedig, Judit polgári erkölcsösségének váratlan fölbredése következtében, egyelőre egyáltalán megszünt létezni az asszony előtt.

Éjféltizenkét óra felé, amikor lefeküdtek, — Miklós hamar elköszönt, — Judit újra kezébe vette a könyvet, de nem bírt olvasni.

Az eső kint változatlanul csapkodta az ablakot. Sötét és vigasztalan, csökönyös és kellemetlen volt, akárcsak Judit szürke és vigasztalan élete. Hol erősödött, hol gyengült, de egyhangú volt egészében.

Nem mondtak egymásnak jóéjtszákát sem, Judit és Róbert.

Elaludtak a veszekedéssel és apró, de annál veszélyesebb feszültséggel teli nap után, ellenséges indulattal egymás iránt, beleszorítva körülményeik következtében a házasságba, amely paradicsomnak indult és pokollá változott.

Holnap fölbrednek és újra kezdik az agyarkodást, mintha azért teremtdőtek volna, hogy bántsák egymást.

MEZEI GÁBOR

Két film

Kevés film váltott ki a nézőközönségből annyira ellentétes véleményt, mint az utóbbi hetek két nagy filmje, az „Extázis” és a „Koldúsopera”. Ugy hisszük, nem végzünk fölösleges munkát, ha erről a két filmről írunk azoknak is, akik már látták és akik még meg fogják nézni. Nem kritika akar ez a pár sor írás lenni, mint inkább figyelemfölvívás és lélekbeállítás erre a két emberi filmre.

Extázis. A cím rossz. Inkább lehetne: Vágy! A reklám is eltévesztette útját és módját, — a reklámról általában lehetne írni. Csak üzleti szempontból véve, helyes volt, de ez a film több, mint csak üzlet. Ez a film a legszentebb és legnagyobb emberi érzésnek, a nő anyaság utáni vágyának tiszta beállítása a természet rendjébe. Aki erotikát, szexuális problémát keres vagy keresett ebben a filmben, az csalódott! Aki a reklámképek mezitelenül fürdő nője miatt és kedvéért nézte meg a filmet, az nem látott és nem kapott semmit. Ebben a hangos filmben kevés hang var! Csak befelé lehet végig élni s csak az tudja élvezni, aki a lelkével tud érzelmeket végig hullámoztatni magában. Lelki beállítású embernek kell lennie, hogy igazán élvezni tudja valaki ezt a nem mindennapi, modern témát és filmet. Jóság, egyszerűség, szív és szeretet.

Technikailag is tökéletes. Csodálatos harmóniában jelentkezik az ember és gép, ember és természet, véges és végtelen. Meg kell találni azokat a fonalakat, amelyek az egyes apró, leheletszerűen finom jelenségeket és képeket fűzik az egészhez, hogy tökéletes legyen.

Koldúsopera. Nem a tegnappal holnapot váró embereknek készült, hanem a mával holnapot kereső, akaró és építő lelkeknek. A tegnapi tanulságai vannak, a mána jelenségei és az emberi holnap: magunkban a tanulságokkal és jelenségekkel formálni kell.

Nevetve mondani meg az igazat. Ezt az igazat meg kell hallani még akkor is, ha fáj! Amikor egy új világ születésének bölcsőijénél vagyunk valamennyien, ma élő emberek, akkor már félni nem lehet és nem szabad. Amikor az igazságtalan vagyontelődés milliőkat sodor el, és milliók emberi sorsa attól függ, mennyire tudunk és merünk emberek lenni, akkor nem szabad megijedni szennyes koldusok szánalmas hadától, az alvilág lebújaiban élő embertől, az utcák és nyilvánosházak pénzért szerelmet áruló festett dámáitól. Ez így van! De kérdés, hogy így lett volna-e? Sokszor szomorú körülmények sodortak és sodornak el embereket.

Az emberiség még sohasem állt annyira a szociális kiegyenlítődéskérdésének zuhatagában, mint ma. De sohasem volt az a partatlan társadalmi szétfolyás, mint ma. S az aranyért való tülekedés még a szegények rovására is tolvajjá, aljassá teheti és teszi a szegények érdekeit védőket is. Ma minden üzlet és minden út akar lenni a gondtalan, könnyű élethez.

A film szövegében a verkliző énekes vág igazságokat a mai rendszer fejéhez.

JANSON JENŐ

Már tíz napja úgy éltek, mint az örültek. Sötétben, hírek, bizonyosságok nélkül, rémségek, rettenetek, riadalmak között. — Kint tanyáztak a szabad ég alatt a piszkos autókban, a szűk sátrakban, zilált arccal, szemükben a téboly ingatag lámpása integetett. Gyerekek nyafogtak, piszkos munkás asszonyok átkozódtak, az emberek minden kis zörejre felsikoltottak, híreket szomjaztak, a levegőt kémlelték és álmatagon, figyelmetlenül fel-felriadozva ögyelegtek ide-oda.

— Borzasztó! Borzasztó!

A katonaság kint tanyázott a Houdan határában. Szétszórtan, zülötten, rosszkezdűen, fáradtan, mint a többi emberek. A tiszték keveset beszéltek, szelídek és szórakozottak voltak, az őrmestereknek is elment a kedvük a káromkodástól.

— Menjünk a vasútvonal mentén, — indítványozta Róbert. — Arra sokan szöknek át. Különben is . . . ki törődik a katonákkal?

— Akkor gyalog kell mennünk, ha csak valahogy Septeuilig nem jutunk az autóval. Csak azt tudnám bizonyosan, hogy a foszgén motorrobbanást okoz-e, avagy csak rémhír ez is, mint a többi?

— Nem, nem, ez komoly lehet. A katonaság nem használ egy motort sem, pedig én magam láttam, mennyi katonai gép áll kint az úton.

— Az utak különben is tele vannak autókkal. Még Septeuilig sem lehetne menni.

— Én mégis megyek! — kiáltotta Róbert. — Gyalog.

A parancsnokságot folyton ostromolták, hogy jöttek-e már hírek a Városból, de a katonák csak vállukat vonogatták.

— De mikor mehetünk már egyszer?

— Aki a halálba akar rohanni, az mehet, — szólt fanyarul egy fiatal hadnagy és csúnya ráncok karcolták össze bágyadt arcát.

Zavaros, rekedt rikoltozás követte szavait. Azt mondják, sokan már visszajöttek. Miért nem engedik hát őket? Meddig kell még itt várni? Mikor kapnak már friss kenyeret? Ezt így tovább nem lehet kibírni! Meg kell örülni! Meg kell örülni!

Róbert észre sem vette, hol van a katonai kordon. Már Tacoignières közelében járt, amikor két katona sietett utána.

— Hová megy?

— Ameddig lehet, — szólt Róbert és kissé meglassította lépteit. — És maguk hová mennek?

A katonák nem válaszoltak erre a kérdésre, hanem arról beszéltek, hogy Versaillesban sokan életben maradtak és állítólag katonai bizottság is ment volna Versaillesba. Róbert vidámabb lett erre a beszédre, talán nem is igaz az az elképzelhetetlen borzalom. Némán, friss lendülettel lépkedett a sínek között, elől ment a nyulánk kékszemű katona, mögötte Róbert és az alacsonyabb, akinek az egyik szemöldöke ferdén fölfelé szökött s ezért valami hetyke, hamiskás kifejezése volt az arcának.

Két sportsapkás fiatalember tünt fel a töltésen, velük szembe jöttek. Az egyik különösen izgatott volt.

— Ne menjetek! Még eddig mindenki meghalt, aki Versaillesig ment.

— Ti honnan jöttök? — kérdezte a kékszemű katona.

— Villiersből. De tovább nem lehet. Egy élő lelket sem látni arrafelé. Érezni már a gázszagot...

— Én csak Sèvresig mennék, — mondta tétován és szomorúan a ferdeszemöldökű. — Ott van a lakásom, ott hagytam a családom...

— Nem lehet! — síránkozott furcsa arcrándulással a sportsapkás. — Én is mindent elvesztettem... Mindenkim a Városban maradt... Ez borzasztó!...

Arcán végigcsorogtak a könnyek. Lecsuklott fejfel bandukolt tovább. Társa egy szót sem szólt, némán ment utána, mint az árnyék. A katonák kissé megálltak, látszott rajtuk, hogy tétovázniak. Róbert türelmetlen lett és indulni készült.

— Addig megyünk, ameddig lehet.

A katonák lassan megindultak. Most Róbert ment elől. Valami kerésszel mellett mentek el, sok tarka rózsza, orchidea, krizantém és más virág virított önfelédten, lágy, őszi színekben. Róbert nem vette észre a virágokat, pedig máskor mindig Blanchera gondolt, ha virágot látott. Mert Blanche nagyon szerette őket, sokáig őrizgette, ápolgatta, babusgatta, locsolgatta azt a pár kis cserepet, amit születésnapjára kapott. Mindegyik olcsó, ványadt virág felfrissült a lágy, simogatós asszonykezek alatt. Róbert ugyan Blanchera gondolt, de azért nem vette észre a virágos kertet.

Néhány ház állott a sínek mentén, az egyik előtt emberek álldogáltak. Róbert kissé megtorpant. Egy katona feléjük tartott.

— Mi az? Szöktök? — és mosolygott.

Ez volt talán az első ember, akit mosolyogni láttak. Róbert is nevetni próbált, de nem a legjobban sikerült. A katona komoly lett, azonban csupa jóakarattal maradt.

— Versaillesig mehettek, most jött vissza egy vegyész mérnök, aki reggel ment át kerékpáron.

— Nos és mit mesél? Mi van Versaillesban?

— Mi legyen? — szólt most már szinte komoran a mosolygós katona. — Halál. Csak halál.

— De, — erősködött Róbert, — Houdanban azt beszéltek, hogy sokan életben maradtak...

A katona legyintett és tovább ment. A vándorokat megint valami tétovaság gáncsolta el iramló szándékukban, de aztán mégis megindultak s pár perc múlva már rendes katonás ütemben mentek Garancièresig. Onnan már csak tíz kilométer Villiers, ahonnan viszont tizenkét kilométer Versailles. A katonáknál térkép is volt, ezért tudták olyan pontosan az adatokat.

— Én csak Sèvresig mennék, — lihegett a ferde szemöldökű, aki legkevésbé bírta az iramot, — de azt hiszem... ne menjünk ma Vil-

liersnél tovább. Addigra este lesz. Mindenütt sötétség lesz és én félek a sötétségtől...

Fáradtak voltak és kicsit tébolyodottak, mint mindenki, aki tíz nap óta a Városon kívül várakozott, borzongott, remegett, átkozódott.

Garanciéres körül katonák tanyáztak. Az egyik, — őrmester lehetett, — szürke körgallérban állt az egyik csoportban és mikor észrevette a jövevényeket, nagy, kemény lépésekkel feléjük tartott.

— Hova mentek? — kérdezte nyersen.

A nyulánk, kékszemű volt a legnyugodtabb, a kis sèvresi meg Róbert lihegtek a gyors tempótól meg az izgalomtól. Ezért a kékszemű válaszolt:

-- Addig megyünk, ameddig lehet.

(Folytatjuk.)

SZENTELEKY KORNÉL

Hernádparti március

Lent még ködben reszket a város s rest ibolyák
Hada gyáván hóleplek alatt didereg,
De íme fönt a domboldalon száz merész,
Vidám fiú: csöndet űző, hangos sereg
Baktat a szagos sárban.

Ajkukon a mosolyt hiába hervasztották
Új színre mázolt, álnok iskolapadok
Most dalolva sorakoznak, bár városok
S lomha szívek fölött még dermedt hó ragyog:
A tétlenség csúf hava.

Ittasan menetelnek, ám víg március még
Nem látott náluknál józanabb részegét:
Egykori meddő esküdözéseiknek
Bölcsesége virraszt lármás kedvük megett,
S immár nem esküdöznek.

Levitézlett csúf emlékek tiszteletére
Gyújtott tüzük gyér lángja régen kialudt;
Ám higgadtabb s tartósabb tüzekről ad hírt
Tespedit, renyhe álmokat riasztó daluk,
Mely most száll a völgy felett.

Illedelmes haduk ritkán rendetlenkedik.
Csak néha kémlenek távolba a szemek.
Csak néha gyülekeznek, hogy bár mindmáig
Késtél, érkezéskor üdvözöljenek,
Hernádparti március!

HÁZY FERENC

Gyuri bácsi utolsó kívánsága

Cigány história. Nem szabad talán azt mondanom, hogy cigány, hanem igenis: emberi história. A cigány szóra talán csak félembert értünk. Pedig ó hányszor érző, nagyon fájó szív dobog a cigány kebelében is!

Nyolcvanhét éves volt az öreg Gyuri bácsi. Naponkint bejárta a falut. Gondoskodott a megélhetéséről. Ha ő nem, hát a jó szívek. Utóljára a mult héten láttam, de már igen sárgult a színe. Pedig még csak pár hete azzal állított be, hogy gondoskodnia kell neki az asszonyról is, mert nem tudja, hogy nem fogja-e őt hamarosan a más világra vinni a heptyikája. S a nyolcvanötéves asszony mégis csak jobban bírta. Mert az öreg Gyuri bácsi dőlt előbb az ágynak. Ágynak? Jól mondtam? Igen, azt hittem, az ágynak dőlt, mikor jelentették, hogy beteg. Szeretne velem beszélni meg már jó lenne az utolsó útra is elkészülnie. Elvégzi a gyónását is.

Kissé elmosolyodtam, mert alig pár nappal előbb, csakis kis emberi irigységtől hajtva kezdett valamit az öreg Örzse néni motyorászni, hogy:

— Kéremalássan, azok a kutyák csak azért híják ám a plébános urat annyiszor gyóntatni, mert tudják, hogy mindig kapnak egy kis húslevesre valót.

— Ugyan, hagyja már, Örzse néne, — válaszoltam, — ha nem kelene nekik, hát nem várnák, s meg ha nem volna, hát nem adhatnék.

Ilyen sejtést ébresztett föl bennem az örök emberi irigykedés kaján szava. De hát hívtak, mentem.

— Fekszik az öreg?

— Nagyon, kéremalássan. Oda van már egészen.

Megyek. Megindult utánam az egész negyed gyerekerege. Romantikus táj. Kicsi fehér meszelt szoba. Ebből áll az egész ház. De a meszelés még friss, kívülről is látszik, még nem is fehér, még egész vízszinű, még nem száradt meg. Magyarázza is az öreg egyik dédunokája:

— Kéremalássan, nem törődnek az öregekkel. A házat is most én meszeltem ki, mert nagyon ronda volt.

— Volt? — kérdeztem.

No, mindegy. Hát gyerünk. Fejem majdnem a térdem verte, annyira le kellett hajolnom az alacsony ajtófélfá alatt. Nyitogatom jobban a szememet. Alig-alig látok. Késő őszi volt az idő, s talán a falu összes legye ide húzódott az öreg cigány mellé. Az ablak piszkos üvege nem foghatta el a világosságot, mert még ablakszárny sem volt. No és az öreg?

— Hát ágynak dőlünk már, Gyuri bácsi? — szaladt ki majdnem a számon. De ekkor látom, hogy hisz nem dőlhetett szegény ágynak, mikor a kis kuckó sarkában maroknyi szalmacsomón heverészik a falnak fordulva. Takarója? Az a kabát, melyet tavaly kapott, hogy a szegény nyomorék fiát, mikor az meghalt, legyen miben eltemetnie. Puffadtak a kezei. Közel már a vég, látom. Se asztal, se szék, egy törött lábú lóca az egész ház, kívülről oly romantikus ház butora. Nagynehezen végzek az

öreggel. Mert nem könnyű dolog cigányt, öreg cigányt gyóntatni, mikor a cigány legtöbbször csak az esküvőjén, ha azt templomban végzi el (s ekkor arra nagyon büszke) meg a halálos ágyán gyónik. Talán az Úristen is irgalmasabb hozzájuk.

Még a szent szertartásoknál tartunk, mikor az én öregem csak fölemeli vizenyős, réveteg szemét s megszólal nyolcvanhétéves reszketeg hangján:

— Plébános úr, az Isten áldja meg! Valamit mondanék!

— No csak ki vele, Gyuri bácsi!

— Plébános úr, én már meghalok. Nagyon rosszul vagyok. Úgy meginnék egy kis pálinkát.

— Jól, jól van, — kellett mosolyogva mondanom, — majd lesz, adok majd rávalót, csak hát először nézze, szépen végezzük el a lelke dolgát. Majd ha készen leszünk a szentáldozással meg az imádsággal.

Az én öregem nehezen belenyugodott, hogy még kell neki várnia.

Készen vagyunk. Behívom a nagy közönséget. Megtelik a kis szoba. Tudom, hogy vagy tizenhat gyereke volt az öregnek. A fele még most is él. Unokáinak, dédunokáinak egész serege van. Kikezdem őket:

— Ejnye, hát ilyenek vagytok. A szegény öreg fölnevelt titeket, apátokat, anyátokat, s nem gondoltok semmit sem vele. Hát már csak egy kis ágyat össze tudatok volna neki szegezni.

— Volt neki, kérem szépen, — szólal meg az egyik kis füstös, -- de a multkor el kellett égetni, mert annyi volt benne a polos, hogy már nem bírták ki.

— Tyüh, az áldóját, hát most mondjátok ezt nekem!

Ijedten tekintettem a falakra, a földre, vajjon nem vettek-e engem is célpontnak ezek a kedves élőlények. Bár az alkoholelles mozgalmak híve vagyok, mégis sietve adtam az öregnek a kezébe a pálinkára való pár korcnát, vigasztalgtam az öreget, s búcsút vettem tőle hamarosan, nehogy az elégetett ágya maradékából emlékebe vigyek magammal. Az öreg mindenáron kezet akart csókolni a pálinkára valóért. Megelégedtem azonban azzal, hogy jól megszorongatta a kezemet. Majd láttam, hogy mily boldogan húzza magára a takaróját, a rongyos kabát cefáját.

Ember, ember! Milyen probléma az embert emberré tenni, s emberi sorsot biztosítani az embernek.

Voltak visszakisérőim is. Köztük megpillantok egyet, ki már régebben hiányzik az iskolából.

— Hát te, Ernő, te már nem jársz iskolába?

— De járok, hanem most nem mehetek, mert nincs itthon az édesapám.

— Hát hol van?

— Komáromban.

— Komáromban? — kérdem mosolyogva. — Becsukták.

— Be.

— Mit tett? Lopott?

— Nem, most nem. Most nem azért. A multkor se lopott, csak fát hozott az erdőről. De most azért csukták be, mert hogy én nem jártam

az iskolába. Pedig most se járhatok, mert nekem köll fát hozni az erdőről.

Problémák, ismét problémák. Nehéz kérdések. Vajjon találunk-e rá megoldást? Félős, hogy nem egykönnyen.

Sokat, nagyon sokat tépelődtem ezeken a kérdéseken. Különösen egyik éjtszakám volt nagyon nehéz azóta. Az öreg Gyuri bácsit ugyanis öt napra a látogatásom után eltemették. A felesége összeszedett az öreg részére vagy öt öltöny ruhát, tizenöt pár harisnyát, mert meztelenül csak nem fogják eltemetni. Cigány, cigány; jutott soknak a halotti ruhákból. De mégis csak emberek.

Pár napra a temetés után elutaztam. Útközben kedves rokonokhoz is beruccantam. Már rég nem láttak. Szívesen fogadtak. Elbeszélgettünk jó későig. Ejjél felé kísérték a gyönyörű szép vendégszobába. A háziasszonyka dicsekedett, hogy biztosan jól fogok aludni, mert nagyon jó helyet készített. Az új paplant, selyem-pehely paplant tetette az ágyamra. hogy jól kipihenhessem a fárasztó nagy utat. Most vették, hatszáz korona volt egynek az ára. De hát, úgy-e, csak nem vesznek akármilyet, — mondjuk, ha vendég jön, stb. Nagyon megdicsértem, mert dicsérnem is kellett. Valóban jól elaludtam, de mégis nem volt valahogy nyugtom. Valami mindig zavart. Az öreg cigány jött hozzám álmomban. Minduntalan a paplant huzogatta rólam. Mintha csak azt mondogta volna:

— Plébános úr, adjon nekem is abból a szép takaróból. Én úgy fázok ezalatt a rossz kabát alatt. Nekem is jó lenne a meleg, a könnyű takaró. Vagy legalább az ára. Mennyi az? Hatszáz korona? Igen, hisz hatszáz korona egy ilyen öregnek egy évre az államtól az aggkori segélye is. De én még azt sem kaptam meg, mert hogy nincs, hogy nem volt állampolgárságom.

Egész éjjel az öreggel küzdöttem álmomban. S reggel mégis azt kellett mondanom, hogy nagyon jól aludtam. Most árulom el, hogy bizony a nehéz álmom még azóta is sokat kínoz. Mert nincs jól, ahogyan van.

KIRÁLY JÓZSEF

Mi van odahaza? . . .

A ménes, a nyáj, a pásztor,
 A róna, a patak, a domb,
 A falú, a templom,
 A harang, ha kong,
 A füvek, a berkek, a nádak,
 A kazlak, a rétek, a házak,
 A házak, a pitvar, az ablak,
 A faluvégen a fehérke paplak,
 Jegenye, fűzfa, körül a nyárfák,
 Szellővel hárfázó bozontos hársfák,
 A tücsök, a galamb, a fecske,
 Az eke, a kapa, a kasza
 És ki tudja, mi van odahaza? . . .

A jégcsap, szakállas-sárkány
 Itt a templomereszéről
 A vizet csak úgy önti.
 Amint a napsugár kacéran
 A szakállát pajkosan köszönti.
 Odébb, a sarkon, megvénült verkli,
 Mellette gazdája, s ruhája foltdús
 S csodák csodája, itt az Alpok alatt
 Valcerszó mellett koldul a koldus.
 Ütemes ritmusok apró zenéje
 CsoBANVA csattan az utcák kövén
 S a templomkert madárdalhimnuszban trilláz,
 Amint megszólal a madárgyöngyös sövény.
 Az oszloptartó bozontos márványgigász
 Szája szögletében mosoly fakad
 S a mosolynyi résen a befagyott gyémánt
 Olvadó zenével csöppenve kiszalad.
 A cseppek, a fények, a csengők,
 Nap tűzében a hó hiába ég,
 A cseppek, a fények, a csengők
 Ütemes csobogó tavaszi zenék...
 A templomszolga kint valcert füttyöl,
 Bent meg elmond egy csendes imát,
 De legnagyobb gondja, hogy lehetne megtanulni
 A legújabb valcermelódiát.

De otthon a rétek, a földek,
 A falvak, a dombok, a völgyek,
 A fák, az ágak, a bokrok,
 A füvek, a berkek, a nádak.
 A kertek, az utak, a házak,
 A ménes, a nyáj, a pásztor,
 A róna, a patak, a domb,
 A falu, a templom,
 A harang, ha kong...
 Eszembe jutnak a falusi házak,
 A házak, a pitvar, az ablak,
 A faluvégen a fehérke paplak,
 A sárga sáros tanyai utak,
 A vércsepihentető nyurga gémeskutak,
 A berkek, a völgyek, a nádak,
 A nádasból síró százados mesék,
 S sietek, nyargalok, vágzatok haza,
 Hívnek az ébredő hazai tavaszi zenék.

TAKÁTS GYULA

Az utolsó európai nomádok*)

A lappokkal még ifjúkoromban megismerkedtem. Hagenbeck Károly 1878-ban kiküldött ehhez a nomád néphez, hogy néprajzi dolgokat vásárolják össze és néhányat megnyerjek a létesítendő lapp-csoportban való résztvételre.

Hammerfestből kiindulva a mélyen benyuló Porsanger fjordot ke-
restem föl, hogy ezen át jussak Karasjok és Kautokeino lapp falvakba.

A lappföld lakóit a svédek „lapp”-oknak, a norvégek „finn”-eknek, önmagukat „sam”-oknak nevezik. Európai testvérnépük, a szamojédok. szintén nomád, akik rénszarvascordáikkal az Uraltól nyugatra elterülő tundrákon vonulnak át, míg télen a déli erdőségekre húzódnak.

Napjainkban kerek 20.000 sam él Norvégiában, 6000 Svédországban, de ez utóbbiak nagyobb része már fölhagyott a nomád életmóddal; Finnországban is van vagy 1500 és Oroszországban is mintegy 1700 lapp.

Ami a sivatag lakójának a tevé, az a lappföldieknek a rénszarvas, nélküle nem tudnának megélni. Életszükségletüket teljesen ez az állat elégíti ki: bőre szolgáltatja a ruhát, a sátor lapjait, fonalat a varráshoz, csontjaiból, szarvából szerszámok készülnek, húsa, vére, teje pedig a mindennapi táplálék. Szánba fogva az egész családi vagyont elviszi, nyáron teherhordás a feladata. A lappok nehézkes szánkói azonban inkább hajóhoz, mint szánhoz hasonlítanak. Útközben előfordul, hogy a keveset idomított állatnak nincs kedve az otromba szánt húzni, megbokrosodva gazdájának ront és patáival, összerugdossa. A jámbor lapp ilyenkor a szán alá lapul, mikor azután állatja kitombolta dühét, nyugodtan, mintha semmi sem történt volna, tovább hajat.

A vad rénszarvasok igába-, hámbatörése keserves munka, amire nem mindenki vállalkozik. A gyakorlott idomítónak nagy becsé van. Legszívesebben befagyott tavat választanak az állat begyakorlására. Az állat vad rohanásba kezd. Vagy 100 méteres iram után hirtelen hatalmas kanyart ír le. A zablya erőteljes megrántásával visszatér az eredeti irányba. A játék mindaddig ismétlődik, amíg az állat megérti, hogy a kacs-karingós kilengéseket a gazda nemcsak nem türi, de fölösleges erőpazarlás is. Ilyen ujonc állat sokszor 50 kilométeres utat beszalad.

A rénszarvascordákat Északnorvégia közepes magasságú hegyeinek völgyeiben legeltetik, nyárderekán pedig a partokhoz közel fekvő szigeteken. Hogy a szigetekre jussanak, a pásztorok a tengerbe kergetik a csordát és a kis fekete pásztorkutyákat és gyakran egyórás utat is úszva tesznek meg.

A norvég és svéd lappok viselete csak a fejlődésben különbözik. A norvégiai lappok ugyanis a lengyelekéhez hasonló négyszögletes tetejű sapkát viselnek, amelyet szarvassörénnyel és tollakkal díszítenek. Az asszonyok sapkája feltűnően emlékeztet a rómaiak sisakjára. Svédország

*) Részlet Adrian Jacobsennek „Die weisse Grenze” című kötetéből. F. A. Brockhaus, Leipzig kiadása.

ban mind a nők, mind pedig a férfiak hegyes sapkát hordanak, amelynek a csúcsa bojtban végződik.

Útamban egy, a tengerparton letelepedett lapp volt a kísérőm. Minden felszerelésünk egy kávésfazék, halászszerszám, valamint kenyér, kávé és cukor volt. A nagyobb csordák gyakran cserélnek legelőt, mert a zuzmókat hamar lelelik és így pontosan nem tudhatuk, merre táboroznak. Előbb rohanó hegyipatak mentén haladtunk egy völgyben, amelyen korcs nyírfák küzdöttek az életért. Szunyogmilliárdok rajzoltak körülöttünk és kellemetlenkedtek csipésikkel. A patakban sok hal nyüzsgött, alkalmas helyen megállapodtunk és kivetettük horgunkat. Rövid idő alatt sikerült jó csomó pisztrángot fognunk, amit útravalónak elcsomagolva, tovább indultunk.

A partokon üde zöld mező egyre silányabb lett, a nyírfák egyre törpébbek, míg végre, ahogy a fennsíkhöz közeledtünk, teljesen eltűntek.

A fennsík dombos, pala- és bazaltrétegekből áll, a szegényes növényzetet zuzmók és mohák alkotják. Gyakoriak a kis lápok és tavak, amelyeken buvár lummák nyüzsögnek, de közeledtünkre gyorsan elröpülnek.

A nap nyugat felé a hegycsúcsok fölött állott; éjfél volt, nyárderék; ebben az évszakban alig van valami különbség az éjfél és a dél között. Mindössze a nap korongja vörösebb, körötte a felhők violásak, mint nálunk naplementekor. Halálos csönd van mindenütt s a legkisebb zajt mérföldnyire meghallani. Sehol élőlény; még a jegesrécék is, amelyek pedig a vidéket benépesítik, lehúzódtak a völgy bozótaiba. Fölkapaszkodtunk egy dombra, ahonnét mindenfelé szabad kilátás nyílt, de semerre sem tudtunk fölszálló füstöt, vagy egyéb jelét a keresett lapp-tábornak fölfedezni. Miután alaposan megéheztünk, elhatároztuk, hogy a pisztrángokból ebédet főzünk és az éjszakát a lábunk alatt húzódó völgyben töltjük. Összekerestünk néhány száraz törpenyírfaágot és mohát, tüzet raktunk, megtöltöttük vízzel a fazekat és megfőztük a halakat. Asztalunk egy lapos szikla volt és amíg sóval, kenyérral elköltöttük az izletes pisztrángokat, kisuroltuk a fazekat, megtöltöttük vízzel és visszatettük a tűzre. Lakománk befejezéséül kávéit ittunk, majd pedig egy kiugró szikla alján nyugovóra tértünk. Kő volt a fejpárna, kabát a takaró.

Ahogy a nap északkeletre hajolt, folytattuk kutatásunkat a tábor után, de most már irányt választottunk. Egész nap meneteltünk és csak este felé bukkantunk rénszarvascsordára és pásztorokra.

Mozgalmas kép tárult elbénk. Két kis tó között szakadatlan kutyaüvöltés, kiabálás mellett terelték össze férfiak és nők a szarvasokat. A férfiak a megfélemlítő állatokat hosszú hurkokkal válogatták ki ügyesen a csordából. Az asszonyok szorgoskodón sürögtek a sátrak körül, közben megcsörgették az övükről lecsüngő szerszámokat, a fatokban tartott kést, a szarvasagancsból faragott tődobozt és az ollót. Az állatok össze-vissza futkostak, száguldoztak, ugrándoztak. Amott két őzbak öklelődzött, hátsó lábra ágaskodva mellső lábukkal kölcsönösen

ütlegelték fejüket. Másutt a beterelt állatokat már fejték és a tejet faszaj-tárokban a sátrakba vitték.

Hangos „Bouri beivi” (jó napot) kiáltással köszöntöttük a lappokat, akiket mód felett meglepett hirtelen föltünésünk. Kivánságunkra átvezettek bennünket a nyájon a táborhoz, amely egy kisebb dombon állott.

A sátorok nagyobbára vitorlavászonból készültek, amit a lappok a partvidéki lakosoktól szereznek be bőrökért cserébe. A favázat tucatnyi dorong alkotja, alsó végük a földbe kerül, a hegyes végeket fönn egybekötik. Ezt a vázat úgy vonják be a vitorlavászonnal, hogy a középben a füst számára nyílás marad. Beléptünk a nyáj tulajdonosának sátrába. A fáradság és éhség azonnal a leterített rénszarvas bundára nyomott bennünket, míg a háziasszony sietve fát hozott és tüzet rakott.

Közben elég időnk maradt a sátor belsejének tanulmányozására. A berendezés bizony nagyon szegényes volt. A sátor közepéről fakampón nagy vasüst függött le, a sarokban nyírfából faragott tányérok sorakoztak, a sátorcölöp és vászon körül fakanalak látszottak elő. A bejárat közelében jobbról bölcső állott: mintegy harmadfél láb hosszú, kivájt fatörzsből készült, melynek felső része összeért. Az egészet bőrátthuzat borította és szalagcskák díszítették. A moha takaró teljesen befödte a legifjabb lappcsemetét, akit erős bőrszíjak erősítettek a bölcsőhöz, kezét-lábát meg sem mozdíthatta.

A házigazda rendkívül örült a látogatásnak és kiadta a rendelkezést, hogy inycen falatnak vágjanak le egy fiatal szarvast. Az egyik pásztor azonnal eltávozott és nemsokára agancsánál fogva vezetett be egy állatot. Társa ekkor elkapta az iramszarvas hátsó lábát, mire ez teljesen védtelenül lerogyott, az első pedig a földre kezdte csavarni agancsait, hogy végre egész testhosszában elterült. Az állat most teljesen a hátára fordult, meg sem mozdulhatott, mert a leszorított agancsok tökéletesen fogva tartották.

Gazdánk kilépett a sátorból, letérdelt az állat mellé és övében hordott kését szinte észrevétlen nyomással a szívébe nyomta. A kifeszített lábak alig észrevehető rándulása jelezte a belső elvérzést, hangját — ismert csalogató röfögést — sem hallatta és így valami ünnepélyes áldozati szertartás alakult ki. Az állat halálküzdelve alatt néma csend honolt. Mikor ennek vége volt, a gazda lefejtette késével ügyesen a testet borító sűrűszőrű bőrt és hamarosan a puszta test melegen gőzölve feküdt előttünk. A vért csak a test fölbontásakor merítették ki.

Míg az ebéd készült, házigazdánk elpanaszolta veszteségeit, amelyet egy farkascorda, amelyik betört a karámba, okozott a jószágban. Majdnem az egész állomány tizedrésze az ordasok áldozatául esett, a megmenekült állatok rémületükben a hegyekbe futottak szét, összefogásuk nem sikerült és ilyképpen lassan-lassan elvadultak.

A farkasok rabló kalandjaikat tervszerűen hajtják végre. Előbb a nyáj egy részét elszakítják az egésztől, a megzavart állatokat az ordasok egy része megfojtogatja, míg a többi arra ügyel, nehogy valamelyik is kiszökjön a körből. Ilyen támadások után már sok lapp teljesen tönkrement, leköltözött a fjordokhoz, ott földkunyhót állított és kecske-

tenyésztésbe fogott. Pedig előbb talán 500—600 iramszarvassal is gazdálkodott.

A lappok kutyáinak nagy szerep jut a hatalmas nyájak őrzésénél. Mikor az állatokat új legelőre terelik, vagy ha szétszóródnak a réten, a gazda kiadja a parancsot a kutyáknak, amit azok pontosan végrehajtanak. A rénszarvassal együtt az eb is nélkülözhetetlen háziállata a lappoknak; azért a jó kutyának tekintélyes ára van. Ezek az állatok rendkívül kitartók. Táplálékuk mindössze a szarvasok csontja. Újabban megkísérelték a lappok, hogy kutyáikat farkaskutyákkal keresztezzék, azonban a kívánt eredményt elérni nem sikerült.

A 8—10 tagú családok általában két szarvast fogyasztanak hetenkint, az évi fogyasztás tehát körülbelül száz darab. Ha olyan vidékre kerülnek, ahol halbőség van, természetesen ez a szám lényegesen csökken. Tavasszal, az állatok terhessége idején, szintén kevesebb a vágás, mert a legtöbb tehén viselő. Májusban a lappok levonulnak a norvégiai oldalon elhúzódó nyírfaerdős kedves völgybe. A lejtőkön errefelé gazdag moharétek terülnek el, a heves északi szelek és hóviharak ellen pedig ember és állat oltalmat lel. Itt szokott lefolyni a rénszarvasok ellése. Az őzekre a férfiak vigyáznak ilyenkor a szabadban, míg az aszszonyok otthon az ünökre ügyelnek föl. Ha az időjárás tartósan jó marad, úgy a borjak nagyrésze életben marad, viharos, hófúvásos időkben ellenben a harmad részük is elpusztul, mert a fiatal állatok a hideggel szemben nagyon érzékenyek.

Az ellési időszakban a csorda igen nyugtalan és különös figyelemmel kell vigyázni rá. A borjak gyorsan fejlődnek és világrajövetelük után azonnal szopni kezdik anyjukat. Ha a kicsik tizennégy naposak, a lappok kétnaponként fejni kezdik az özteheneket. A borjú állandó szopását megakadályozandó, szájkosár-félét alkalmaznak pofájára, aminek kjevle a neve. A nyár közepére minden rénszarvastehén mintegy kávécsészényi tejet ad. Régebben sajtkészítéssel is foglalkoztak a lappok, mert Norvégiában kedvelt és keresett csemege volt. A helyzet most megfordult. A norvég lappok ugyanis a fejéssel majdnem teljesen fölhagytak s mivel a bőrnek és a húsnak jó ára van, tejet, sajtot a norvégtől vásárolnak.

A legtöbb őz nagyon félénk, a csordából lasszóval kell kiszakítani és egy elkerített helyre vezetni. A tejet nagy, nyeles zsajtárokba fejik. A tejszűrőket norvég telepesektől szerzik be, anyaga lósörény, amelyet nemzserűre szőnek. Az elhullott fiatal borjak bőréből készítik az aszszonyok kicsinyeik ruháját. Nagyon kedves ez a bőrlőtzet.

Amint a szeptember jön, a lapp megkezdí a visszavándorlást a svéd erdőségek felé, a norvégiai lappok pedig leszállnak a magas hegyekről az erdős völgyekbe. Októberben majdnem állandóan esik. A mohák és fűvek annyira nedvesek, hogy a hirtelen beálló fagy elég vastag jégpáncélt merevit rájuk. Ha most a hó is rájuk terül, az őzsordákat az éhínség fenyegeti, mert patáikkal nem képesek áttörni a jeget. Bizony, ha ez az elemi csapás nagy területeken bekövetkezik, a norvég fjordok mellé ismét sok leszegényedett lapp család kerül, akiket a nyomor kikergetett hazájukból.

ADRIAN JACOBSEN

Magyar könyvek

Tamási Áron:

Ábel a rengetegben.

Az Erdélyi Szépművészeti Társulat kiadása.

Az erdélyi széppróza egyik legnagyobb tehetsége írta ezt a könyvet. Tamási Áron a legszékelyebb író. Székelysége a tengelye művészetének, ez az életadó talaj, amely meghatározza a belőle fakadó szellemiség minden tulajdonságát. Kevés író tehetségére jellemző az „öszönös” jelző jobban, mint Tamási Áronéra. Hamisítatlanul tiszta őserő lüktet írásaiban, amely minden mástól élesen megkülönbözteti őt. Észjárása, jellemzés, nyelvezete ezzel a sajátos zamattal viszi szét az egyetemes magyarság sorai közé a székely föld szellemi üzenetét.

Ez a könyve, amelyet a hargitai pásztorgyerek életéről írt, talán legmagasabbra emelkedik ki valamennyi alkotása közül. Tiszta, éles hegyi levegő, a romlatlan természet üdesége árad belőle. Minden sorában olyan közel kerülünk a földhöz, hogy szinte érezzük szíve dobogását. Az elbeszélés kerete a szabad természet és akikkel a regényben találkozunk, azok is jobbára a föld fiai. A nyelvezet kitünően illik a tárgyhoz. A legzamatosabb tőről szakította, a székely nép ajkáról. Ennek a népnek játékos humora és bájosan ható fúrfangossága kergetődznek egymással a művészet ragyogó napsütésében.

Tamási Áron tehetsége mihthikus és pathetikus elemekkel keveredve indult el kinyilatkoztató útjára. Hámozatlan, érdes burokokban pillantotta meg a napvilágot, de a felület lassan lecsiszolódtott és előtűnt a belső mag, amelynek csillogása olyan, mint a nemes ércéké.

Az „Ábel a rengetegben” már ennek a tisztulási folyamatnak megérett gyümölcse. A meséje egyszerű, kevésbé bonyolalmas, de az egyszerűség mögött sok szív, rejtett tapasztalat és bölcsesség húzódik meg, úgyhogy ez a látszólag gyermekeknek készült történet a felnőttek egyik legtanulságosabb olvasmánya. Az igazi művész mindig megőriz lelkében bizonyos rokonságot a gyermek látásmódjával és ebből az üdeségből jó adag maradt Tamási Áronnak is. Csak ilyen módon hasonulhatott annyira Ábelle a szerző, tudta önmagát olyan élethűen belehelyezni a pásztorgyerek gondolkodásmódjába, akinek alakján nincsen természetellenes folt.

A könyv nagy nyeresége az erdélyi irodalomnak és büszke lehetne a mi szűkebb pátriánkban sarjadt széppróza is, ha ilyen nívójú alkotást mutathatna föl. Van ennek a regénynek azonkívül egy olyan tulajdonsága is, amelyet legtöbbször hiába keresünk napjaink szellemi termésében. Bámulatos életerő buzog benne. Nem csüggeszt, nem támaszt kétségeket, nem vet föl megoldatlan problémákat, a lélekrajz szövetét az események adják, pedig nem jár az alkotó erő sekélyen és nem kerüli el az emberi mélységeket. Ábelnek filozófiájából fakad ez a ritka forrás, Ábelben keresztül pedig megismerjük a székely szívósság lelki elemeit, amelyek a lebírhatalan optimizmus egészséges szintézisével üdítenek minket

TAMÁS LAJOS.

Külföldi könyvek

Die weisse Grenze.

Adrian Jacobsen északsatki és egyéb kalandjai.

F. A. Brockhaus, Leipzig kiadása.

A ma is élő Adrian Jacobsennek, szegény norvég szülők gyermekének, aránylag elég sokáig kellett várnia, míg döntő fordulat történt életében. Már elmúlt harmincöt éves, amikor Hamburgban rámosolygott a szerencse Carl Hagenbeck képében, akinek segítségével azután nemcsak állandó foglalkozást kapott, de sikerült új életet is kezdenie. Ettől az időponttól kezdve hajójával bejárja csaknem az egész világot és lelkiismeretes pontossággal szállítja világhírű megbízójának az eszkimókat, lappokat és egyéb exotikus bennszülötteket, akikkel Jacobsen révén ismerkedik meg először Európa. Később összeköttetésbe lép a német tudományos világ nagyjaival is. Bastian és Virchow professzorok ethnográfiai gyűjteményeinek legértékesebb darabjai, — egyedül 1883-iki útjáról körülbelül hatezer különféle tárgyjal, tér vissza Jacobsen, — ugyancsak az ő ügyességét dicsérik. Ez a munkássága nem volt könnyű s közben élete is nem egyszer forgott veszedelemben. Jacobsen több évtizedes tevékenységéről most avatott tollal számol be Albrecht Janssen könyvében, amely mint a lipcsei Brockhaus cég „Reisen und Abenteuer” sorozatának 52. kötete a napokban látott napvilágot. A könyv nemcsak érdekes, de igaz is s külön ki kell emelnünk a szerző nagyszerű elbeszélőképességét. 33 kép és 4 térkép diszíti az ízlésesen kiállított kötetet, amely nemcsak a felnőtteknek, de a serdültebb ifjúságnak is kiválóan alkalmas olvasmány.

FERENCZY JÓZSEF

Berlin bűnöző gyermekei.

Ernst Haffner: Jugend auf der Landstrasse Berlin.

Bruno Cassirer Verlag, Berlin kiadása.

A termelési folyamatból évről-évre kikapcsolódó tömegek válságával az ifjúság munkábaállása is reménytelenné vált. Az iskolából elszabadulók, a kispolgári és a proletariátus környezetéből az életbe törekvők tábora nőttön nő és mert a jövő mindinkább kilátástalan, a támasz és eszme nélküli fiatalság a világvárosok büntanyáktól túlszűfolt negyedei felé tart. Korunknak szorongató, riasztó kérdése ez s amíg csak a strukturális munkanélküliség jelenségei kísérik, még ellenőrizhető, káros következményeivel lemérhető. De itt is, ott is felüti fejét a bomlasztás, az izgatás veszedelme. A külvárosok sötét büntanyáitól a politikai merényletekig, a társadalmat felforgató szélsőségekig rövid az út és amikor Moszkva pszichológiailag jó szimatú ügynökei a bűnözésbe ragadó ifjúság soraiból gyűjtik csapataikat, a fantázia-élet áldozataiból, a detektívregények és az olcsó mozik hőseit utánzó kölyökemberkékből, politikai individuumokat termelnek, akik az életbe vezető visszautat, az elkövetkező gazdasági átalakulásra mutató termelési lehetőséget soha nem találják majd meg. Az autótolvajok, a bolti betörők, a vásárcsar-

noki zsebmetszők, a lezüllött leányok, a nemi bűnözők a társadalom áldozatai és a világválság visszafejlődésével ezeken az áldozatokon segíteni kell. A kétségbe, bűnbe esett ifjúság azonban ezt a lehetőséget csökkenti, ha a rombolókkal együtt az építő társadalom erőfeszítését gyön-gíti.

Ernst Haffner, egy fiatal berlini újságíró, már néhány év óta aggodó figyelemmel, szociális megértéssel és a valóság körültekintő felismerésével néz szembe ezzel a súlyos problémával, mely sehol sem olyan nyomasztó és kietlen, mint Berlinben. A munkanélküliség állandóan emelkedő vonala, az ifjúságot gondozó társadalmi intézmények rossz elgondolása a fiatalságot valóságos bandákba kényszeríti és minden ilyen bandának valamelyes különleges bűnözés, betörés adja egzisztenciális alapját. Ernst Haffner ezeknek a bandáknak keletkezését, felvirágzását, széjjelzüllését írja meg és kitergetvén Berlin alvilági szennye-sét, részvétet, meglátást és gyors segítséget kér attól a társadalomtól, amelynek ezernyi ellentmondása és kinövése ellenére is kell annyi erejének lennie, hogy feltartóztassa azt a veszedelmet, amely, ha a segítség késik, jövátéhetetlenül lesújt mindannyiunkra. A szépirodalom művelői pontot tennének az ilyen milieuraiz után, de Ernst Haffner riportagea a téma kettőspontjával nyit útát e kordokumentumnak, mely a nagy átalakulás előtt álló Berlint jellemzi. Személtládák mélyén, bűzös melegedő tanyák falaihoz dülve, alkoholtól, füsttől terhes levegőjű lebújak padjain Haffner kis hősei szebb, boldogabb időről, árúházak kirablásáról, homosexuális polgárokról, beteg leányokról álmodoznak, míg felkísért bennük a múlt, az otthon kilátástalansága, a javítóintézetek kibírhatatlan rabsága és az igazoló iratok hiányát üldöző rendőrség réme.

Él ez a riportanyag, ez a valóságon át berlini regénnyé szélesülő mai korkép, amelyből néhány olyan szívetmarkoló kis sors indul a jövőbe, akiket szeretnénk tovább kísérni. Willire és Ludwigrá, a két cipőkereskedőre gondolunk, akik az ötmilliós Berlin válságában egzisztenciát teremtenek. Házról házra járnak zsákjaikkal, megveszik az öreg, eltaposott cipőket és átformálva, kitisztítva a külvárosok ószereseinek adják tovább. Két kis élet, elszabadult bimbók a mocsárból, — bizonyítékai az újságíró Ernst Haffner meleg szíve tiszta poézisének.

KÁZMÉR ERNŐ

Hatvan év regénye.

Axel Eggebrecht: Leben einer Prinzessin.

Paul List Verlag, Leipzig kiadása.

Az ember világát adó mai európai regények között ennek az alig ismert nevű fiatal német írónak munkája kimagaslik. Nem azért, mert hódol az irodalmi divatnak és felvázolja az orosz arisztokrácia elhalását, a polgárság eszméinek, elméleteinek kóválygását s eljutván a forradalomig, az orosz kísérleti államig, hősével, az orosz hercegnővel az utolsó hatvan év Európája minden kérdését, izgalmát, zibongását átérteti, hanem mert költő, aki ebben a tág távlatban, ebben a valóságosan egyete-

mes horizontban is, alakjai változatos gazdagságával, a szakadatlan cselekmény emberien bonyolódó panorámájával beér a kor époszáig.

Mint az új német irodalom regényalkotásai között, itt is találkozunk azzal, amit a polgári világnézet baloldalára kanyarodott mai írógenerációtól várunk: túl a couleur localeon, a lélek rejtelsein, drámát adni arról a most, velünk, mellettünk, sokszor ellenünk lepergő világváltozásról, amelynek nyers valóságában mi — a kortársak — is benne állunk. Axel Eggebrecht regénye ezt a drámát fogja meg, ehhez a drámához festi freskószerű regényét, amelyben nem is politikai, hanem emberi szemlélet, lelki beállítottság, egyén és kollektívizmus ütközik össze. S aki azt hiszi, hogy korunknak nincs tragédiája, az kövesse Anna hercegnő életét, a mai Európa lepergett polgári korszaka grandiózus filmjét: a pétervári palota gyermekszobájától, az orosz nagybirtokok körül viharzó szenvedélyektől, a nizzai kaszinó játékasztalaitól, az esztétika és a világnézet impresszionista ötleteiből kipattanó szikráitól a bolysevista Oroszországig, amely a maradéktalan, emberré érett hercegnőnek népkönyvtárrá alakított palotájában jelöli ki helyét, hogy az új társadalmat szolgálhassa.

Új romantika? Szerencsére nem az, ha új helyzet, új megoldás sokszor új romantikát is kíván. Inkább kérlelhetetlen realizmus, amely ott emelkedik igaz jelentőségig, amidőn a hercegnő környezete (a puha Nolken, a tudós dr. Taumer, a szenvedélyében eléggő Tobelle) kialakul. Mindenki Anna hercegnő tükre, általa és vele kapcsolatban élnek s ő átmegegy a mások életén, szeretet nélkül, mint test, amelytől messze kóvályog a lélek, holott élet, küzdelem, társtalanság emeli piedesztálra azt az emberi szenvedést, aminek végiggondolása Axel Eggebrecht művészetének érett bctetőzése.

S írói eszközei? A nagy távlat architektúrájában kerülül a pusztá gondolatközlést és letompítja az eleven, égő színeket. Itt-ott oroszos, a két Boryschkin durvasága között vergődő, megkínzott fiatal asszony napjának leírásában a Myskin hercegeben rejtőző végtelen várás, kínzó sejtelem idegeket tépő felrianásaira vélünk ismerni, máshol már egy elmélyedő, pozitív Bourget eleganciájára, míg az öregedő hercegnő megbékültségében, volt gyermekkori játszótársa: Henriette Ossipowna megrendítően érdekes színésznői pályafutásában (ez az epizódnak írott, de az ösztönös színjátás diadalára mutató fejezet a regény legemberibb része) a kifejezés tompuló, lágy germanizmusa, szavak, képek, rezgő végzetszerűsége érződik, ami a Heinrich Mannra néző új német írói nemzedék öröksége. Az új német próza élő talentuma Axel Eggebrecht és érdemes lesz eljövő munkáira felfigyelni.

KÁZMÉR ERNŐ

Az Irástudók árulása

I.

Az ember, ha nagyon nagy a mondanivalója, önkénytelenül szerény lesz. Különös lámpaláz fogja el, nem a közönség, hanem önönmaga előtti; önmagának közönségévé és színészévé válik, s örül, ha támaszkodhatik valamire, mint a színész a sűgóra. Ilyen támasza lámpalázamnak az a könyv, amit most magam elé teszek, mint a prédikátor a textusát; az az író, akibe belefogóزم, mintegy kísérőbe a meredély szélén. (Ez a meredély az, aminek partján már Tolsztoj megszédült; mi maiak csak összefogózva merünk közel lépni: így lesz ez az írás — csak könyvismertetés.)

De ne gondolja senki, hogy azért választom ezt a formát, — ilyen módon háttérbe húzódva, — mintha azt, amit leírok, nem akarnám egészen vállalni: mintha át kívánnám hárítani a felelősséget a textusra, melynél pedig jóval többet mondok; a kísérőre, akinél talán előbbre hajolok a szakadék fölött. Nem, ezt a föltevést mindenkép távol akarom tartani magamtól; és ezért hadd hivatkozzam már itt egy régi írásomra, amit még 1917-ben, a háború idejében írtam, s ami „Gondolat és írás” című könyvemben is olvasható. „A veszedelmes Világnézet”: így kereszteltem el akkor ezt a régi cikket. Ebben már ugyanarról van szó, amiről most akarok beszélni: s az idegen író textusa helyett vehettem volna textust magamtól is, jóval régibbet, mint az idegené.

2.

Soha talán irodalom és filozófia oly félve nem kerülgették „a Kor centrális problémáit”, mint ma. Holott sohse volt tikkadtabb a Szellem, elepedve egy Szó enyhületéért. Egy szóért, mely méltó az Ige nevére, amit a grammatika cselekvészónak is mond? Ó nem, nem, az Isten őrizzen! Cselekvés elég volt, több is az elégnél: legalább ahogy a k ö n y v é s p u s k a szimbolumban értik, — mert azt olvasom, hogy ez a g o n d o l a t é s c s e l e k v é s jelképe. Cselekedtünk — vagdaltunk, lövöldöztünk — össze-vissza, jobbra és balra, mindenféle szavakat kiabálva, a sötétben. Az a szó sohsem hiányzott, amelyik „tetteket gyűjt”.

De az, amelyik világoşságot!

S rövidlátás a „szabad vélemények üldözését”, a „gondolat elnyomott voltát” okolni ezért a hiányért! Még az sem magyarázza, hogy a probléma olyan természetű, amilyennél azt szokták mondani: „egy gyermek kíméletlenségére volna szükség.” Az emberi világ „elevenére tapintani”: ehhez bátorság kellett minden korban, s bátorságért és kíméletlenségért ma sem megyünk a szomszédba. Korunk önző kor, de önzése a szenzációk önzése, és sohse volt annyi Herosztratesz, mint ma. Egész irodalmunk a kíméletlenség jegyében áll, mint egész életünk, kényszerűen, a bátorság jegyében.

S nem is hiányzik a bátorság a Kor gondolkodásából. Ám, ez inkább az ígék és pártok bátorsága, mint a világoşságé. Pacifisták gyak-

ran tiszteletreméltó nyíltsággal bélyegezték meg a Ma világnézetét, mely a nyers erő és balga tények istenítése. De mindez a kritika egy tünt század „progresszív” eszméin alapul, amikre ma csak mosoly vagy sóhaj felel: nem éppen a felkavaróan aktuális problémák visszhangja. A Kor problémájára aligha az tapint, ki elmaradt vének módján csahol a Kor ellen, s csak oly bűnöket tud szemérehányolni, miket az büszkén vállal.

Olvastam oly könyveit is a pacifistáknak, amik kerülték ezt az el-avult szentimentalizmust; ezek teljesen korszerűek és praktikus jellegűek voltak; de csak untattak vagy kedvetlenítettek. Csodálatos! Micsoda katasztrófákat éltünk át, s micsoda felhők csüggnek még fölöttünk! Azt hinné az ember, másra nem tudunk gondolni: megszállottakként járunk e felhők alatt, s izgat minden szó, mely róluk esik. De a helyett untat. Ez a reális alapokon nyugvó pacifizmus éppoly hidegen hagy, mint az érzelmi. Rossz üzlet a háború? Ha ma rossz, holnap jó lehet, s talán nem is okvetlen csak üzlet. A Kor problémája nem praktikus probléma; különben is a mai lélek ösztönszerű bizalmatlansággal van az ilyen praktikus és tudatos megoldások iránt. Soha kisebbnek nem éreztük magunkat a nagy történeti folyamatokkal szemben; apokaliptikus kíváncsisággal lessük a Századot, s borzongató találgatásokba bocsátkozunk: mi lehet még ebből? Ez a legtöbb, amit eddig még tudtunk vagy mertünk. Apokaliptikus korok talajából természetszerűen fakadnak fel a történet-filozófiai spekulációk. Az Emberiség karakterváltozása, új embertípus megjelenése a földön, kultúrák élete és halála, Napnyugat alkonya; mind csupa kész Apokalipszis. S ily apokaliptikus jelek és jóslatok biztonnal alkalmasak megragadni a mai fantáziát.

De az Apokalipszis nem arra való, hogy szomjat oltsón; inkább még szítja azt: azért előzik meg a Szentkönyvben is az Evangéliumok. Azok a régi Evangéliumok, amikhez Tolsztoj oly zavartan és görcsösen próbált visszanyúlni... Ma más evangéliumokat olvasunk, egészen különös evangéliumokat: s ezek mögött az új evangéliumok mögött leselkedik a Század kimondatlan problémája.

3.

Julien Benda könyve, amelyhez itt gondolataimat fűzni kívánom, — s amelynek címe: Az Irástudók árulása. — közel jutott ehhez a problémához; még pedig főképpen két fölfedezéssel.

Az egyik, hogy a probléma mindennek ellenére erkölcsi jellegű.

Hisz annak éreztük elejétől fogva; mégis már-már szinte kétségbeestünk illetően felállíthatósága felől. Hogyan lehessen erkölcsi problémát formulálni, ahol az erkölcs alapelvei váltak kétségessé? Matematikait sem formulázhat, ha kétség van a kétszerkettő körül. A világ azelőtt is a nyers erő útjain járt: de tudatában volt annak, hogy ez nem az erkölcs útja. Papjai és írástudói, — noha maguk sem mindig éltek a szerint, — állandóan és egyértelműen hirdettek egy érdekeken és erőn felülálló s azoktól független erkölcsöt. A mi korunk írástudói távol vannak ettől az egyértelműségtől. A mai tudós tudja, hogy az erkölcsöt posztuláló ész másodlagos az ösztönökkel szemben; s irodalmunk az ösztönök korlátlan és szabad kiélését hirdeti. Ehhez képest az ösztö-

nők közül azok, melyek nem az egyéni önzés ösztönei, — a nemzeti és faji ösztönök, — minden értékskála csúcsára kerültek a legtöbb mai gondolkodó tábláján; míg az univerzális erkölcs elvei annyira vesztettek presztizsükből, hogy legalább a nemzetek közti érintkezésben csak a tények és erő jogát ismerték el. Ismétlem, nem arról van szó, hogy e szerint cselekedtek: mindig e szerint cselekedtek. Arról van szó, hogy ezt is vallották: maguk a próféták és írástudók ezt vallották.

Ilyenformán mindenki érezte, hogy naivság a Kor rettenetességeinek problémáját, mint erkölcsi problémát fogalmazni. Innen ered, hogy szívesebben fogalmazták, — még maguk a pacifisták is, — praktikus-gazdasági vagy történetfilozófiai probléma gyanánt. De ezt valami rossz lelkiismerettel s mintegy nem őszintén tették, jól tudva magukban, hogy csak eltávolodnak vele attól a ponttól, ahol a „Kor elevenére” lehetne tapintani. Ez így csak keveseket érdekel, s már senkit sem ráz meg.

Julien Benda visszavitte a problémát az erkölcsi térre. És ezt második fölfedezésének segítségével tudta megcsinálni.

4.

Ez a második fölfedezés abból áll, hogy a Kor problémája: az írástudók problémája.

Ahol a gondolkodás, ott lakik a lelkiismeret is: nem a lábban, vagy kézben, hanem a fejben. A nagy tömeg tétlen és vak, mint a test volna fej nélkül; megy, amerre viszik; neki nincsenek problémái, a fizikai megélhetés problémáján kívül. A Kor lelkét az írástudókban kell keresni. Ők mozgatják a „század lépteit”; hatalmuk egyre nagyobb e papíroskorban. A modern újságírás mindjobban fölmenti a tömeget a gondolkozástól, kész gondolatokat szállítva neki, hogy beteljesedjen a munkafelosztás, amely differenciáltabb szervezetekben mind tökéletesebb. Ami a gondolkozásra, ugyanaz vonatkozik az érzésre is, és a tömegek lelki életének minden más „kollektív funkciójára”: mindezekért egyre kizárólagosabban az írástudók felelősek.

Már most Julien Benda az írástudók szerepkörének betöltésében az utolsó évszázad folyamán nagy és mélyreható változást konstatal, melynek gyümölcsei most kezdenek megérni: — s ebben ragadja meg ő a század problémáját.

Az írástudók történeti szerepe nyilvánvaló. Ez az osztály, mely a papi kasztból fejlődött ki, nem materiális érdekeket szolgált. Egyáltalán nem érdekeket szolgált. Történetünk bizonyly kisebb-nagyobb embercsoportok önző és véres harcaiból szövődik: de, akár a körülmények szerencsés találkozása folytán, ahogy Benda mondja, akár valamely fejlődéstani vagy teleológikus okból, kialakult a századok folyamán egy különös emberfajta, mely magasabb értékek letéteményesének érezte magát, túl a harcos csoport pusztá érdekein, azok fölött, azoktól független.

Ezek az értékek kezdetben isteni kinyilatkoztatások és parancsok voltak. S igaz, hogy az isten eleinte a nemzet istene vagy a törzsé; de mégsem a nemzet volt az isten fölött, hanem az isten a nemzet fölött. Az isten a papok és próféták szavaival kellemetlen dolgokat üzenhetett

a nemzetnek: gyakran korholta és súlyos áldozatokra kötelezte. Bizony-nyal gyakran volt az isten szava is emberek eszköze; s a papság is sokszor állt különböző politikai csoportok szócsövének. De ezt sohasem vallotta be és sohasem vallotta hivatásának. Ez visszaélés volt és a hivatás elárulása.

S a társadalom akként fejlődött, hogy az irástudók kasztja, s az, amit hirdettek, még jobban és mindinkább messzeszakadt a partikuláris érdekek közelségétől. A nemzeti és törzsi vallások helyét az univerzális Vallás foglalta el; majd az univerzális Tudomány. A nemzetek irástudói már nem csupán ösztönszerű és babonás félelemmel hirdettek egy földi harcokon felülálló metafizikai hatalmat, hanem teljes tudatossággal szakadtak külön belsejükben a földi érdekek szolgálatától, szemeket az egy-Istenre függesztve, vagy az egy-igazságra. Papok és tudósok az elmúlt hosszú évszázadok alatt egyformán felháborodtak volna a gondolatra, hogy valamely földi közösség érdeke előbbreválna lenne előttük Isten-nél, erkölcsnél vagy igazságnál s még pláne, hogy Isten ígését vagy a tudomány törvényeit nemzetük vagy kasztjuk érdekei szerint formálnák. Azt hirdetni, hogy ezek az érdekek fölötte állanak a morálnak és igazságnak: nyilvánvaló képtelenség lett volna. A hitetlen materialista szemében éppúgy, mint a földöntúli Isten papja előtt, az Igazság független volt az emberi haroktól; s az igazi irástudó gyakran halt inkább vér-tanúhalált, hogysesem azt világi tekinteteknek rendelje alá.

5.

Julien Benda nem kíséri végig az irástudókat a történelem százada-
dai. Ő nem a tények embere; sőt az, aminek leleplezését és megbélyeg-
zését maga elé tűzte, éppen a Szellem leborulása a Tények előtt. Ehhez
képest nem is a tényekből indul ki, inkább az Irástudó plátói eszméjé-
ből. Az Irástudó a Szellem embere; a Szellem pedig tudvalevően az, ami
az egyes helyett az általánosra néz; s ennél fogva mintegy fö-
lülemelkedik a tények és esetlegességek hálóján; a Szellem összekötő
és törvényadó principium; a Szellem embere túllát ösztönein; talán
nem képes legyőzni őket, de képes kritizálni: azaz képes normákat al-
kotni, melyek függetlenek maguktól az ösztönöktől.

Tagadhatatlanul nagy dolog egy ilyen principium jelenléte a tár-
sadalomban! Mondják, hogy a világ nem javul, s az embercsoportok
ösztönei és harcai semmit sem veszítenek erkölcsnélküli kíméletlenségük-
ből. Tömegeinkben nem vagyunk jobbak az állatoknál, s társadalmi és
nemzeti életünk könnyen válik a vak ösztönök játékaivá. Mégis meg-
különbözteti az emberi életet az állatokétól annak a principiumnak a
jelenléte, mely, ahogy mondtam, legalább túllát az ösztönökön, s
elméleti tekintélyével mégis csak hat és kapukat tár. Nélküle bizony-
nyal nem volna képzelhető az egyéni struggle for life formáinak az a szeli-
dülése, amely tényleg bekövetkezett. De még ha nem is hinnénk ebben
a tényleges hatásban, lehetetlen tagadni, hogy míg a Szellem princi-
piuma él az emberek között, addig nyílt kapu van, ígéret, út és lehe-
tőség; égő fény van, amely, ha kiálszik, — mint egy gyöngy lámpa,
amit még el is fújunk, miután részegségünkben úgyse vettük hasznát,

— az emberi világ, mintegy eldobva valami utolsó reménységet, úttalan tántorog bele egy kusza és végkép elborult erdőbe.

Ennek a principiumnak őrei voltak az írástudók.

És ezeket az őroket vádolja Julien Benda árulással! A Szellem embereit vádolja, akik hűtlenné váltak a Szellemhez: a Vak Ösztönök dicsőítőit, harcok apostolait, az emberi Erkölcs és Közösség tagadóit, a Tények és Erő filozófusait.

6.

Nem céлом és alig vinne sokra, több vagy kevesebb példával szolgálni itt abból a töméntelenből, amivel Benda világítja és támogatja e vádat, felsorakoztatva a modern írástudók kasztjának egész ranglétráját; a nagy bölcselőtől, aki elméleteivel aláásva az Ész és Morál minden tekintélyét, magasabb morálként hirdeti az „akaratot a Hatalomhoz”, vagy a közönségbe való beleolvadást; a paptól, aki ős, nemzetközi vallását ifjú és harcok szerű nemzetvédelvények szolgálatába állítja vagy azoknak alárendeli, nemzetét többre tartva Istenénél; a szociológustól, aki csak nemzetek vagy osztályok morálját hajlandó elismerni, vagy a társadalom egész etikáját szellemi principiumok helyett az erőviszonyokra alapítja; a tudóstól, aki megveti az elméletet, minden tudását az „élet szolgálatába” állítja, nem azért tanul, hogy tudjon, hanem, hogy cselekedjen, s az igazság egyetlen kritériumául a hasznosat ismeri el; a kritikuson át, ki minden pártatlanságot képtelennek és embertelennek tartva, büszkén vallja, hogy ilyesmire nem is törekszik; a művészre, ki nem hisz a szépségben, csupán a „cselekedetben”; az íróig, aki az élet mentül korlátlanabb kiélésére izgat; és az újságíróig, aki szintén csupán ezért az „életért” lelkesedve szimatolja és szítja a tömegek ösztöneit, s teszi még „vakabbá a vakot”, — hogy Berzsenyi szavait mondjam rá.

Mindenütt ugyanaz a látvány; mindenütt, — „szellemi életünk egész terén”, ahogy mondani szokás, — elhagyták az írástudók földi harcok fölött álló magasságukat s leszálltak a harcba, vagy saját kifejezésük szerint, az „életbe”; leszálltak, nem személyükkel, hanem doktrínájukkal, ami eddig egyetlen bíró volt itt, az Ész levetette bírói palástját, a harc megvakul, nemsokára nincs bíró, csak harcok: az írástudó éppoly harcok, mint a többiek.

Ez az, amiben korunk szelleme lényegileg különbözik elmúlt korok szellemétől. A példák itt igazán keveset számíthatnak, mert az egyes példákat vitatni lehetne, míg az általános változást talán — tudat alatt, és többé-kevésbé nyomasztóan — mindenki érzi. Mégis, hogy minden félreértést elkerüljek, néhány pontot még külön kell megvilágítanom.

7.

Az első, hogy nem pártkérdésről van szó: az írástudók árulása független a pártoktól és nem lehet vele csupán egyes túlsúlyra jutott pártokat vádolni, például a militarista vagy nacionalista gondolkodókat. Az „írástudók árulása” nem lehet valamely baloldali ellenpártok harci jel-

szava. Ez valóságos képtelenség volna és nyilvánvaló logikai hiba. Aki arról panaszkodik, hogy az írástudók elárulva magas hivatásukat, leereszkedtek a világ harcaiba; nem követheti el éppen panaszával maga is azt az árulást, amelyről panaszkodik a legkülönösebb ellenmondás nélkül. (Ami nem jelenti, hogy logikátlan korunkban ez az ellenmondás ne volna valószínű és sokaktól várható. De akkor olyan ellenmondás lesz ez, ami a tételt csak megerősíti; és elkövetője maga szolgáltat példát az „írástudók árulására”).

Benda nem esik ebbe az ellenmondásba. Igaz ugyan, hogy kritikája inkább baloldali, s elsősorban a francia nacionalizmus teoretikusait éri, — egy Barrést, egy Maurrast, akik az árulásnak összes konzekvenciáit levonták, s azt először avatták teljes tudatossággal mintegy elvvé és kötelességgé a bűvös sípjukat tömegekben követő fiatal francia „írástudók” előtt. De maga Benda figyelmeztet a modern szocializmus és szindikálizmus egyes elméleteire, melyek a szélsőbalon nem kevésbé súlyos árulást jelentenek a Szellem principiumával szemben, mint a nacionalista teóriák a szélsőjobbon. Ezek az elméletek az „osztályöznésnek” és az „erő tudatának” alapjára helyezkedve megvetik az úgynevezett „polgári morált”, annyiféle erkölcsöt ismernek, ahány társadalmi osztályt, s osztályuk érdekeit éppúgy fölébe helyezik minden igazságnak, mint némely nacionalisták nemzetük vagy fajuk érdekeit. Nem egy párt vagy csoport betegségéről van szó, hanem egy kor betegségéről.

Párthoz vagy csoporthoz tartozni, — szeretni azt és harcolni érdekében, — ez maga még nem elárulása a Szellem principiumának. A régi korok írástudói is pártokhoz tartoztak, s harcolták azok harcait, néha nagyon is szenvedélyesen. De ó szegény naiv „régí írástudó!”, neki még eszéágába sem jutott, hogy ezt a szenvedélyt máshogy is lehessen megokolni, akárcsak önmaga előtt is, mint meggyőződésével és az igazsággal. Büszkén hangoztatta, — még ha nem úgy volt is, — hogy egyetlen célja és mindenekfölött való ösztönzője az Igazság, s csak ennek felsőbbbségével képzelte igazolhatni ügye érdekeit. Vajjon ugyanígy beszél a modern „írástudó” is? Távvolról sem. Ő arra büszke, hogy „egynek érzi magát csoportjával”, — nemzetével, fajával, vagy a proletáriátussal, — „annak érdekeit mindenek fölé helyezi”, nyíltan hangoztatja, hogy nem ismer erkölcsöt annak javán kívül s nem is kutatja, hogy igaza van-e? Ha nincs, annál rosszabb az igazságra nézve. Ez az, amit Benda egészen új jelenségnek érez a Szellem birodalmában és méltán.

8.

„A Szellem birodalmában”: ezt azért hangsúlyozom itt, mert ezzel függ össze a második fontos megjegyzéssel minden félreértés ellen; és ez az, hogy nem az írástudók magánéletéről van szó. Arról van szó, amit hirdetnek. Az írástudó is ember, és emberi adottságai vannak. Nem magunk választjuk meg a közösséget, amelybe tartozunk: az adva van természetrajzilag és történelmileg. Szeretni ezt a közösséget csak oly természetes, mint magunkat szeretni; s szeretni azt jobban, mint magunkat, jobban, mint életünket: oly kitágulása a létnek egy önzetlenebb lét felé, mely semmikép sem ellentétes a Szellem principiu-

mával, s melyet az irástudók minden korban egyformán magasztaltak. De jobban szeretni, mint az Erkölcsöt és az Igazságot: ez a kérdés! Az ember önmagát hibáival együtt szereti (ami még nem jelenti okvetlen, hogy nem akar a hibákon javítani.) Hazáját is hibáival együtt szereti, s ebben még nincs oly nagy veszedelem. A veszedelem ott kezdődik, amikor hibákat, sőt bűnöket elvileg erényekké avat, azon egyetlen kritérium alapján, hogy az ő hazájának hibái azok — s ilyenformán minden objektív erkölcs nyilvánvaló tagadását hirdeti — s teszi ezt nem naivul, hanem teljes tudatossággal, az Irástudó felelős szószékéről.

Mily tragédia, ha az igaz irástudó tudja hibásnak vagy bűnösnek hazáját! Az erkölcsi felháborodásnak micsoda hangjai törnek ki belőle! Önkínzó haraggal fordul a bűnös anya ellen, dacolva annak vádjával, kiagadásával, száműzésével... Szereti hazáját hibáiban is, de szó sincs róla, hogy hibáival együtt szeretné! Minden hibáját kétszer érzi és szó sincs róla, hogy erényeknek látná! Gondoljunk a zsidó prófétákra, gondoljunk Dantére vagy Adyra! De még nagyobb tragédia volna, ha egynek érezné magát hazájával hibáiban is, ha magában is érezné azokat, s nem tudná gyűlölni, noha jól látná, hogy hibák, hogy bűnök! Mily tragikus szavakat adhatna ez a tragikus helyzet egy igaz irástudó ajakára! A modern irástudó számára nem tragikus az. Ő a legkényelmesebb megoldást választja: a bűnt, mihelyt az ő hazája bűne az, egyszerűen kinevezi erénynek — és akkor többé semmi baj!

Bűnös nemzetekről beszélni sohasem volt aktuálisabb, mint ma, amikor már a „jámbor tömeg” tudatába is átment a szomorú tétel, melyet az új irástudók oly kedvtelve hangoztatnak: hogy a nemzetek léptei nem az Erkölcs kormányozza. A birodalmak növekedésével, s az erőviszonyok bonyolódásával a legcsekélyebb kérdés körül a politikai tények oly kusza hálózata szövődik, hogy a „jelenkori történelem” valószínűen mindenki számára a veszélyes tények és erők kibogozhatatlan őserdeje. Mit csinálhat a magánember, vagy akár a politikus, ebben a tömkelegben? Nyilván aligha mást, mint amit a szegény vándor az őserdőben: bukácsol, kerülgeti a fákat és bozótokat, óvja életét — vagy nemzete életét — ahogy tudja, megy hol jobbra, hol balra, merre lehet, s nem az elérhetetlen csillag után, mely a távolban előtte ég: mert ha azt követné, betörné homlokát. Az irástudó is ily szegény vándor, magánéletében: de ő egyszersmind kalauz. Neki is bukácsolnia kell, s kerülgetni az akadályokat jobbra és balra: de ő egyszersmind vállalta azt a tiszteletet, hogy folyton szem előtt tartja a Csillagot. Ő is tudja, hogy a Csillag elérhetetlen. De mégis csak a Csillag az, ami a földi utakon irányt jelez. Aki egyenesen feléje megy, betöri homlokát és elpusztul. De aki végkép elveszti szem elől, az eltéved és céltalan tömkelegbe fullad.

Az „áruló” irástudó tehát nem azzal lesz árulóvá, ha lába nem megy egyenesen a Csillag felé, melyre ujjá mutat. Az árulást akkor követi el, ha nem is mutat többé a csillagra. Léptei magánügyek; de szavaiért és útjelzéséért felelős a világnak, melynek kalauzává szegődött. Jól tudom, hogy irodalmunk, — mely az Áruló Irástudók korának irodalma, —

semmit sem értékel annyira, mint az élet nyers őszinteségét, és semmit sem bélyegez meg jobban az írástudóban, mint azt az űrt, mely hirdetett igéje s az élet közt „tátong”. Mégis ki kell mondanunk, hogy ez az űr kevésbé katasztrófális, mint a modern igehirdetők „életessége”: azaz szavaiknak őszinte alkalmazkodása az élethez. A háború bizonyos nem krisztusi dolog; s Krisztus papja, aki békéről és testvériségről szónokol s közben megáldja a gyilkos fegyvereket, mindenkép szomorú és tragikus látvány. De mit tegyen a pap, aki mégis csak ember és hazafi; aki ebben a szörnyű életben él és szereti hazáját? Százszorta demoralizálóbb az a pap, aki nem cselekedeteit, hanem igéit alkalmazza a vad élethez, s Béke és Testvériség helyett a harcot hirdeti, többé-kevésbé tudatosan félreértve Krisztus szavait: „Nem békét, hanem harcot hozni jöttem e világra”; mintha ezekben nem a Szellem harcáról volna szó. Amaz talán gyöngé papja az Istennek, de még mindig az Isten papja. Emez a Sátán papja. Áruló pap, áruló „írástudó”.

(Folytatjuk.)

BABITS MIHÁLY

Feleségemhez

Kedvesem, életem párja, hozzád szólok, hallgass meg,
Leselkedő gonoszok közt hallgatom az éneked.

Az én dalom, hála-ének, gyöngé visszhang, jól tudom,
Munkaközben, kenyérharcban, elgyöngült kissé hangom.

Elgyöngült, de nem lett gyöngé, erejében felvillan,
Dacos tűzzel melegszik a furcsa énem, nyugtalan.

Csetlő-botló életemben túrtem verést, buta szót,
Bárányt néztem, bántott szegényt, s tőled kértem lobogót,

Lobogót, hűségéd színét, harcban is nevettem,
Fakó arcok félszeg útján könnyem letörülhettem,

Letörülhettem a könnyem lobogód szegélyével,
Dudvát eltakarítottam daloló hűségeddel,

Ha rossz ember, fáradt ember szókavicszal ostromolt,
Eldiskurálgattam véled, s ami rossz volt, nem is volt,

Gyalog mentem, velem jöttél, bizalommal bízattál,
Ha repültem, elkísértél, ha megálltam, megálltál,

Megmaradtál önmagadnak, mégis belém olvadtál,
Hogyha néha kételkedtél, akkor is rám gondoltál,

Kedvesem, életem párja, zenét adtál sorsomnak,
Indulót az életnek, életet bánatomnak,

Vigasz-kenyért, zene-italt, mosolygó lendületet,
Ha tagadás fojtogatott, odaadtad hitedet.

REMÉNYI JÓZSEF

Az utolsó pohár

A kutya keservesen vonított. Bojtorjános szőrét felborzolta az irtózat ösztöne. Fölnézett a holdvilágra és farkát maga alá húzta. Hangját visszaverte a nagy csönd.

A tanyai lakásból pislákoló fény szűrődött ki. A trágás udvaron sáros szekér ácsorgott. Az istállók felől egy-egy borjúbögés jelezte, hogy odabenn élet van. Az eresz alatt bitangjára hagyott galambok fészkelődtek.

Az öreg Gábris a priccseu fekvő. Hosszú, csontos, megbarnult száraz teste eldőlt, mint egy kivágott tölgy. Hosszú, nyíratlan haja a vállán kétfelé esett. Lelógó bajusza alól nehéz lélekzet kínlódott fel.

Az öregasszony odaszólt az álomszuszék béresfiúnak:

— A végít járja...

A fiú bólintott:

— Ahogy látom...

A mécses hosszút pislákol. Az olajban úszó kanóc régi volt. A beteg megmozdult. Sovány bütykös kezével belekapaszkodott a priccseu szélébe. Meg akart fordulni. Talán a fal felé. De nem bír.

Az öregasszony felállt a fejőszékéről és segíteni próbált.

— Meg akar fordulni, kend?

Gábris fölnézett.

— Meg kék fordulni...

— Ügyi, fáj a dereka?

— Fáj...

— Montam én mindég, hogy nem kendnek való az a fadöngetés.

— Hát ki a zisten csinálta vón?...

— Kügyenek hozzá favágókat... Kend, a maga nyócvanhat esztendejével má csak nézhetvön...

A nagy csontos ember a félkönyökére kínlódott. Csapzott ősz haja előrehullt, ahogy a szoba sarkába nézve erőltetgette a szemét.

— Mi van ott, la?

— Nem lát ott kend semmit.

Gábris a fejét rázta.

— De látok... Ördögöt látok...

Nagyot lélezett, aztán visszahajlott a priccseu. Az öregasszony keresztet dobált magára.

— Pedig csak a káposztáshordót látta kend.

Az öreg Gábris feje hátraesett. Szeme üvegesen meredt a füstös meszterendára.

— De nem azt... A zördögöt láttam... Amékkal gyerekkoromba találkoztam a Szemes alatt... A tisztáson... este... A holdvilágnál... Oszta azt mondta, hogy maj eccer visszagyün még, ha mán senkinek se köllek... Hát mán nem köllek...

Az öregasszony a sáppadozó béresfiúra nézett.

— Mesélték azt csak, kendnek.

Az öreg nem felelt. Nagyokat zihált. Ismét próbált megfordulni, de nem bírt.

— Segiccsünk csak, Laji!

A béresfiú felállott. Borzongással közeledett a priccshoz és az öreg ember dereka alá nyúlt. A korhadt alkotmány recsegett. Földbe vert lábai alig tartották már.

— Jaj, még összerogyik e za priccs. — sápítózott az öregasszony és kihúzta alóla a száraz paszullyal teli kosarat, aztán idejéből kitelőn fejtegetni kezdte a tarka szemeket.

A beteg a falhoz nyomta homlokát. Jólesett neki a meszelt vályog hidege.

Kinn már ős volt. Száraz ős, tele színnel és a hervadás illatával, de a holdvilágnál mindez a szépség fekete árnyékokká szenesedett. Sehol, semerre emberlakta hely, csak ez a tanya, néhány csöndes, vonzolt életű paraszttal.

Gábris ezekre az emberekre gondolt. Vajjon, ha ő fel nem kelhet többé, meg fogják-e etetni reggel az állatokat? A prépostság vagyona ez, hát vigyázni kell rája. Ebből eszébejutott valami és vissza akart fordulni. Nem bírt.

— Laji, te! — intett az öregasszony.

A béresfiú ismét segített. A nagy darab ember nehézkesen nyögött.

— Te, asszon!

— Na, mit akar, kend?

— Azt a riskát el kéne adni...

— Mire?

— Arra, hogy lesz miből eltemetni...

Az asszony bosszúsan rázta ki öléből a zörgő passzulyszemeket.

— Aluggyék mán, kend, oszt ne törje a fejit íjjeneken!

Az öreg Gábris nehéz mozdulattal gyűrte feje alá a rongyos suba újját.

— Pég én megyek...

— Hunnét tuggya azt kend ojjan biztoson?

— Onnét, hogy ott a zördög, la...

Az asszony ismét keresztet vetett magára.

— Inkább imádkozzon, kend...

Az öregember arca megrándult. Sokáig mereven nézte a mestergerendát, majd halkán megszólalt:

— Hászén, ha tudnék...

Laji odahajolt az öregasszonyhoz.

— Julcsa néném! Jó lenne papot híni...

Az asszony felijedt.

— Messze van a, fijam!

Laji föllekesedett.

— Ha pitymallatkor elindulok, délre itt vagyunk.

— Ej, ej, nem lehet a, — sópánkodott az öregasszony.

Laji azonban erősködött.

— Dehonnem, dehonnem, csak bízza rám, Julcsa néném! Az út száraz, a vízmosáson is fel lehet jönni, arra egyenesebb... Én elmegyek!

A beteg fölfigyelt.

— Hová akarsz menni, hé?

— Sehová, Gábris bátyám.

— De ne is eriggy, mert...

Nagyot nyögött és az asztalra mutatott.

— A pipámat...

Az öregasszony odanyúlt és a beteg tétova kezébe nyomta.

— Tüzet!... nyögte ki Gábris. Laji egy forgácsot kotorászott ki a vastűzhely alól és a mécsesen meggyújtotta.

Az öreg egyet-kettőt szippantott, de nem bírta. A pipa kiesett a szájából és nagyot koppant a tapasztott földön.

— Mán ezt se... — siránkozott a beteg és lehunyta fáradt szemét.

Laji kilopózott. Elővezette az istállóból a rudast és pokrócot kötött a hátára. Azzal nekiindult, le a vízmosáson, a messzi város felé...

*

A pap megérkezett. Dél felé járt az idő. Kissé fel is melegedett. A torzomborz hegyek lejtőin színek ezrei játszadoztak, míg a tanya fölött ökörnnyál ezüstje húzott el a ragyogó levegőben.

A béreslakásban csönd volt. Az öregasszony ülve szunyókált. Kiállt az egész éjszakai virrasztásban. A tanya népe kíváncsian szaladt össze a ritka eseményre és bámészan nézte a papot. Emberemlékezet óta nem jártak itt papok. A természet adta, a természet elvette itt az embert ebben a vadonban, akár az állatokat. Pap és orvos nélkül.

Laji igen büszke volt. Ő nem itt született. Úgy valahogy ide került a falúból, ahol sok mindent tanult az Istenről is meg a papokról is.

Gábris ijedten nézett a belépő fiatal papra.

— Kit keres az úr? — kérdezte alig hallhatóan.

— Lelket keresek, bátyám, megtérő lelket...

— Hát az itt nincs... — nyögött nagyot a beteg és a sarokba nézett.

— Mindenütt van, bátyám, ahol ember van!

Gábris erősködött.

— Má pedig a zenyém a zördögé... Ahun van, ni...

Az öregasszony görnyedten közeledett a pap felé és vigasztalta.

— Ne tessen rá hallgatni, nem tuggya az mán, hogy mit beszél...

— és meg akarta csókolni a pap kezét.

A lelkész elhárította. Közelebb lépett a báránybőrrel takart priccshéz és kezét nyújtott az öreg Gábrisnak.

— Hát csak így, öregesen?

Gábris megjuházodott.

— Mán a végit járom... A végit...

A pap megrágadta az alkalmat.

— Azért kell az Istenhez térni! Azért, öreg bátyám!

Gábris értetlenül bámult a papra.

— Mán én csak odatérnék...

— Hát éppen azért jöttem.

Gábris a félkönyökére próbált emelkedni.

— Hadd nézzem meg hát jól a zurat, oszt lássam, mit akar...

De visszaesett. Trágyaszagú fekete kezével hátrasimította fehér, kócos haját és mélyet sóhajtott.

Az öregasszony sápítózott.

— Nem sok köll má neki...

A beteg ellenkezett.

— Ne rjadozz, asszon! Fölkelek még én...

A pap hirtelen hozzáfordult.

— Mikor volt kend utóljára templomban?

Gábris gondolkozni kezdett. Összehúzta szemöldökét és úgy tett, mintha a juhait számlálná.

— Nem emlékszik rá? — kérdezte a pap.

Gábris a szemével fáradtan intett.

— Mennyen a zur, oszt hagyon nékem békit...

Az asszony felelt helyette.

— Nem vót ü bizony, csak mikor megesküttünk.

— Hány éve annak?

— Lcsz vagy ötvenöt...

A pap kiküldte a kíváncsiskodókat, mert egyedül akart maradni ezzel a pogány magyarral.

A tornácon összeálltak az asszonyok.

— Csak a zistenhe segítené e za pap.

— Megteszi, megteszi a, — erősítgette Gábrisné, — hát látták kente-k, hogy mijjen okoson beszélt...

Laji még mindig borzongott, ahogy közbeszólt.

— A zeste mán a zördögöt látta...

— Hun látta?

— A káposztáshordó mellett, a sarokba...

A pap nagysokára kiszólt.

— Jőjjön csak be, néni, a beteg mondani akar valamit.

Az asszony betopogott.

— Na, mia?

Gábris hanyatt feküdt. Két keze összekulcsoltan pihent behorpadt melle fölött. A pap tanította meg erre is. Soha még így nem tette össze. Szemét behunyta és beesett ráncos arcán nagy megbékélés látszott. Az asszony a pricshez ment és a beteg fölé hajolt.

— Itt vagyok, mit akar kend?

Gábris felrýította fáradt szemét, melyben már az élettől való elbúcsúzás titka bujkált. Ránézett az asszonyra. Soha még ilyen tekintettel nem illette élete párját. Megnyílt az ajka és alig hallható hangok hagyták el.

— E za pap sok mindenre megtanétott... Isten fizessen meg neki érte... Aggy majd neki egy gömölyét... A zsírscabbikból... Megérdemli... Nagyon megérdemli...

A pap odafigyelt.

— Nem kell nékem, bátyám, semmiféle ajándék, hiszen haza se tudnám vinni.

Gábris nem felelt. Már csak igen nehezen gondolkozott. Értelme kerekei akadozva forogtak.

— Hát az igaz, — mormogta magának, — de mégis...

Szeme felragyogott. Mintha valami gyönyörűséget látott volna, amit meg szeretne osztani ezzel a pappal. Félkönyörűkére emelkedett ismét. Utolsó erejével. Aztán megindult reszketeg keze. Lemutatott a priccs végébe. Bajusza alá még hamiskás mosoly is gyülekezett, ahogy mondta:

— Gyere csak asszon... van ott még egy szepp kisüsti. . Jófajta szilvórium... Add csak ide... Ezzel a jó úrral akarok még eccer kocintani....

A pap vonakodott.

— Hová gondol, bátyám? Magának sem fog valami jót tenni.

Az öreg még mindig mosolygott.

— Ojjan, de ojjan jót tett vélem a zur, hogy muszáj meginni magával egy kortyot... csak egy kortyot...

Az öregasszony serényen hozta elő a két pálinkáspoharat és megtöltötte.

— Tessen, naccságos főtisztelendő úr... ha mán e za zöreg meg akarja magát vendégelni...

A pap megilletődve állott a haláloságnál. Kezébe vette a poharat, míg a másikat az asszony a menni készülő Gábris kezébe illesztette.

— Na, Isten éltesse! — mormogta Gábris és az élet két végletéről, messi esztendőkön át összekocant a két poharacska...

A beteg gyakorlott mozdulattal hajtotta fel a poharat. A pap is úgy tett. Volt valami ősen szép ebben a barátkozásban. A békülékeny Isten talán ebben a pillanatban áldotta meg ezt a kis nedves, nehéz levegőjü tanyai házat.

A Gábris vérét még egyszer meghajszolta a kisüsti. Érezte, hogy ez volt az utolsó pohár. Még mondani akart valamit. Valami eszébe jutott. Talán valami házigazdai kedveskedés a vendég számára, vagy valamilyen titok, amit nem akart magával vinni a sírba. Minden erejét összeszedve fölemelkedett és a pap felé nyújtotta karját. Aztán visszaesett, mint a kidöntött fa. Feje nagyot koppant a priccsen.

A pap föléjhajolt. Keresztet vetett s azzal megkereste a kalapját. Az öregasszony siránkozva kapkodott a keze után, míg a bojtorjános szőrű komondor a halált megérzően fogát vicsorítva bújt meg a priccs alatt...

RÁCZ PÁL

Búcsúzkodás

Ügyis visszatér

Utánad nézek, ahogyan
virágra a nap alkonyatkor,
utánad álmodozom,
ahogyan őszi estben
árva dalos madár,

nézlek, kósza felhő remeg az égen,
 messze énekelnek
 békés búcsúztatót,
 az est keblére virág feje
 hull,
 ó, csak menj, mint kósza felhő,
 aki úgys visszatér a földbe,
 mint égi könny
 és megtermékenyíti a földet,
 hogy dúsan rügyezzék, viruljon...

ERDŐHÁZY HUGÓ

Mindszent este

Most, hogy már meghaltunk egymásnak,
 és tudjuk, hogy a halálból feltámadás
 nincs:

engedd meg... ó, én is megengedem neked,
 ha jön majd
 valamikor
 szerelmünk mindszentestje....
 friss
 virágokat
 tehessek a sírodra:
 (álmaimban
 újra velem leszel,
 megcsókolom
 csukott szemedet)
 jaj,
 ne érts félre,
 hiszen így is olyan
 szép lehet
 ez a fehér,
 halott
 szerelem...

ERDŐHÁZY HUGÓ

Emlékezés gróf Apponyi Albertre

Gróf Apponyi azok közé tartozott, akiket én a legjobban tiszteltem és akiknek örök távozását a legfájdalmasabbnak érzem. 1908-ban ismerkedtünk össze egy filozófiai előadáson, amelyet a budapesti főrendiházban tartottam. Akkor Apponyi szinte fiatalnak látszott. Ötven éves volt már, amikor megnősült. Azok után, amit beszéltek, ötven évével a harminc évesekkel is fölvehette a versenyt. Életrítmusa egészen elütött minden ismerősömétől. Az a csodálatos mozgékonytság, amit a háboru befejezése után a legutolsó időkig tanúsított, onnan ered, hogy fiziológiailag majdnem negyedszázaddal volt fiatalabb, mint a hány évet tényleg számlált.

Csupán lenyűgöző bölcsesége bizonyította magas korát. Amikor egy ízben Darmstadtban egy kongresszuson az autoritás lényegéről beszélt, gróf Dohna jogászprofesszor szemébe könnyek szöktek és fölkiáltott: „Lehetséges az ilyesmi és nekem még csak sejtelmem sem volt róla!” Nem tudom, hogy gróf Apponyi politikai nézetei helyesek vagy helytelenek voltak-e. Azonban soha nem tapasztaltam olyan magas szellemi színvonalat, mint aminőt ő mindenkor megtartott.

Emberileg közel állottunk egymáshoz. Az utóbbi években sokat leveleztünk az öregedésről és a halálról. Vannak nálam levelei, amelyek a de senectute ókori írásait fölülmulják. És volt valami, ami engem mindig újra és újra úgy megkapott, hogy szinte irigyeltem és ez: az a sziklaszilárd keresztény-katolikus hite, ami által nemcsak a haláltól, de a szenvedésektől sem rettegett. Számomra érdekes levélváltásunk volt a „Südamerikanische Meditationen” felől. Ez volt első munkám, amelyet gróf Apponyi nem helyeselt. „Elszomorodva olvasom”, írta, „hogy mi a véleményed a halálról.” Számára a földi és földöntúli élet borzalmi egyszerűen nem léteztek, mert mindaz a természetfölötti elrendezés, amiben a középkor hitt, oly magától értetődő valóság volt, hogy számára az Isten kegyelme, a pokol kivételével, mindent beragyogott. Úgy élt a modern világban, mint a középkori keresztény hit igazi és egyben legnagyobb tanúja.

És igaza lőn. Éppen álláspontja, az örökkévalóságban való hite folytán. Személye ebben az értelemben jelentett oly sokat hazájának, Európának és az egész világnak.

Felszínes áramlatokkal úszkáló kortársak közepett megingathatatlan szilárdsággal küzdött gróf Apponyi az örök érvényű törvényekért: az emberi jogért, a nemzeti becsületért, az igazságért és a humanitásért.

Fegyverei nem voltak korszerűek: gerinces bátorság, amely a teljesen független ember sajátja és a szív- és lelki nemesség, amely egész lényéből kisugárzott, jellemezték őt. Ezért volt a Népszövetség legfőnségesebb jelensége. Ezért volt Európa világszerte tisztelt politikusa.

Hálás nemzete egy ajándék átnyújtásakor fölkérte a grófot, hogy írja meg emlékiratait. Amit nekem erről a műről beszélt, úgy láttam, hogy mind korának, mind pedig saját magának szigorú ítélletét készíti. Utolsó éveiben Apponvi Albertet csodálatos megfontoltság jellemezte. Pajzánkodó iróniája mély tragikumban gyökeredzett. Az örök szellem volt ő, aki egy pátriárcha földi testét öltötte magára.

KEYSERLING HERMANN

Hajrá, tempó! Aztán hová?

Mint bús proletár-anya kis gyerekrét
mák-lével itatja, mivel sok a dolga:
úgy kábítod el, Kortárs, a te balga
síró szívedet mákony-szerű kéjjel.
Mert százfele vágdat a vágy-tele gép!
Hajrá, tempó!

Ördögmozgás autód, motorod
kilométereket fal a pusztá rekordért,
de a tengereket soha nem kotorod
meg a gyöngyök után, gyönyörű tűzű bort mért
a hegyek szíve: s át sose lényegítetted
Isten — vérré!

Budapest, vagy a faj-, vagy a honszeretet:
öt perc! Tovavisznek a vad kerekek!
Betlehem: négy perc! Szerelmehegye: három,
Tudomány: kettő, Filozófia: egy perc
s már fönt van a géped a légi határon.
Aztán hová?

Rakéta-hajón átlőnek az Ürön:
naprendszereket vizitelsz (Anyagot
látsz újra meg újra a pillanatok
ezredje alatt!), mégis ördögi trapban
a csend — homokú csillag — sivatagban!
Aztán hová?

Szétzúz a Nihil, ez az Ürbeli zátony!
Felsír a szíved, mert elfogy a mákony!
Lezuhansz! Vagy mégis le a földre a Lélek
kunyhója felé remegő remetének
s tanulsz a mennybe vívő hegyiút-mutató
katekizmust!

MÉCS LÁSZLÓ

Éva nem repült a karjaiba szenvedélyesen, csöndesen lépett hozzá és minden tüntető érzelmnyilvánítás helyett megsimogatta a homlokát.

Cselleynek végtelen jól esett ez a gesztus. Tegnap még talán ledobta volna magáról Éva kezét, nem hitte volna, hogy nem Lantay könnyű menekvésének, hanem az ő megváltozásának szól ez a szelíd, öröm- és hálateljes simogatás.

XII.

Elmaradtak a nagy viharok, amelyek hol túlságos forrón lökték őket egymásnak, hol metsző sivitással taszították messzire egymástól. Közbe apró-cseprő görbékkel, megbocsátással és megértéssel egyensúlyozódva, állandó párhuzamban haladtak előre az életük útján.

Cselley a férfi önzésével élvezte ezt az új harmóniát, de Éva aszszonyos érzékenységgel sokszor szomorúan gondolt azokra, akik olyan tragikusan lendültek ki az élet normális haladásából: Esztire és Virághnéra

Októbertégi este volt. Kálmán a lámpát gyújtotta, Éva az ablakhoz lépett, hogy lebocsássa a függönyöket. S a nedves őszi feketeségben, mint akkor, tavasszal, mintha most is arcokat látott volna fölféherleni az ablaka előtt.

— Eszti, Lili! — kiáltott, kendőt kapott magára és az utcára sietett.

Azok mintha el akartak volna sompolyogni, de ő már ott is volt mellettük, meleg ápoltságával didergő, ázott alakjuk közé furakodott és vitte őket magával a lakás felé.

Lili az előszobában megállott.

— Nem, Éva, nem, mi csak egy percre jöttünk és nagyon meg leszünk elégedve, ha itt, az előszobában, megbocsátasz nekünk!

De már Cselley is eléjük jött, megcsókolta Lili kesztyűtlen, dermedt kis kezét és kísérte őket a kitért ajtón át a szobába.

— Úgy örülök, hogy eljöttek hozzánk, — biztosította őket, — tudom, hogy Évának nagyon hiányzottak!

S diszkrétén magára hagyta a három nőt, akiknek annyi mondani-valójuk lehet.

Lili sírt, míg Éva gondosan szedte le róla az ázott kabátot. Csak akkor vette észre, hogy a csöpp asszony, akinek formás kicsisége vézna-sággá soványodott, gyászfátyollal van körülburkolva. A fátyol silány minőségű volt, éppúgy, mint többi ruhadarabja, az eső ronggyá mállasztotta rajta az olcsó anyagokat. Télikabátjának hitvány nyúlprémje vedlett és fekete szálakat hálózott nedves kis arca ráncai közé.

— Mi történt, Lili? — kérdezte Éva, összetapadt, megázott haját törülgetve.

Lili görcsösen felzokogott és odanyújtotta a táskáját.

— Nyisd ki, benne van!

Benne volt az értesítés a krasznnojarszki fogolytáborból, amelynek tanúsága szerint Lili már igazán özvegy: Igazán, a szíve szerint is. Erről tanuskodott egész megtört viselkedése.

Hagyták sírni, hagyták melegedni a kályha mellett, míg egészen be-
leomlott a keservébe, azután a melengető, kényelmes pihenésbe.

Eszti csak akkor szólott, mikor Lili lehunyta a szemét és aludni
látszott. Mintha még előtte is szégyelte volna megtenni súlyos vallo-
mását.

— Éva, — suttogta kínos szaggatottsággal, — Éva, én férjhez aka-
rok menni! Légy oly jó, légy oly könyörületes, ne akadályozd meg a
boldogulásoniat!

— Én, Esztikém, én? Hát hogy lenne nekem módomban útját ál-
lani a te boldogságodnak?

— Ne légy túlságosan nagylelkű!... Tudod, hogy egy szavadba ke-
rülne és vége lenne mindennek! Előtte nem tudtam titkolni, a vőle-
gényem megbocsátott. De a szülei sohasem egyeznének bele, hogy bűn-
tetett előéletű nőt vegyen feleségül... S milyen jó lenne minden, sze-
gény kis Bözsire nézve is! Mamáék, sajnos, most is olyanok, mint vol-
tak. De a vőlegényem megígérte, hogy Bözsit magunkhoz vesszük.
Megérdemli tőlem szegényke azt az elégtételt.

— Eszti, — jelentette ki Éva, aki észrevette, hogy a leány lelkiisme-
rete nem elégszik meg a kíméléssel, hanem kívánja a tények tárgyilagos,
kemény meghatározását, — hidd el, sohasem volt eszemben, hogy bűn-
tetést kívánjak neked a tettedért és most meg különösen, úgy nézek az
egészre, mint valami kis összezördülésre, mely barátnők között mindig
elő szokott fordulni!

Eszti magatartásából eltűnt a feszültség, ellágyulva ölelte, csókolta
Évát.

Az alvónak vélt Lili fölemelkedett.

— És nem igaz, Éva, hogy Eszti meg fogja magát bosszulni az urán,
úgy, ahogy én mondtam, hogy megbosszulja!

— Gondolom, — mosolygott Éva, — mert hocsáss meg, Lili, de ezt
az egyet sohasem hittem neked!

A súlyos téma legördülése után lecsillapodva ültek egymáshoz kö-
zel, az asztal mellé.

— Hát ide hullottunk, a te családi lámpádhoz, — nézett körül Lili,
— mi, ronda, szemtelen éjjeli pillék, akik a szentély örökmécsével is
kacérkodtunk, mint valami hitvány, ligeti lampionnal...

— Hármunkról beszélj, — vágott közbe Éva pirulva, — hiszen tu-
dod, hogy én is!...

— Tudom, de nem azonosíthatlak magunkkal. Mi szándékosan,
igazán el akartuk lopni az öröklámpát, hogy felhasználjuk aljas, egyéni
céljainkra. A te célod az volt, hogy megmentsd tőlünk. Nem tehetsz
róla, hogy közben fellobbant és... kicsit megégetett. De mégis, vissza-
állítottad a helyére!

Éva óvatosan a Lili özvegyiségére terelte a szót.

— Úgy-e, azért van valami vigaszod a szabadságod tudatában? Hi-
szén, ... amint mondtad, nem igen értettétek meg egymást az uraddal!

Lili elutasítóan legyintett.

— Az csak annyi volt, hogy én nem értettem meg az állapotom, a
szerelem kötelességeit. Ahelyett mondom most, Éva, amivel meg akar-
tam mérgezni annak idején a boldogságodat: a szerelemnek három jelen-

tős fázisa van: az elsőben a fiatalság naiv ábrándozásával szeretjük magát a szerelmet, a másodikban gazdag fantáziával fölékesítve a szerelem tárgyát, a férfit, a harmadikban pedig szeretnünk kell a szerelem velejáró, reális kötelességeit. Az a legtökéletesebb szerelmi boldogság, hogyha a három fázis érzelmei ugyanegy személy körül csoportosulhatnak. De ha nem sikerül így, az még nem jogosít fel arra, hogy kivonjuk magunkat a harmadik fázis kötelességei alól! Képzeltettem bármit a szerelemről, rajonghattam bárminek a kiválóságaiért, élni, szenvedni azért kötelességem, aki asszonnyá tett, aki által beteljesíthetem a szerelem legfőbb törvényeit. Sok jogunk ahhoz sincsen, hogy a szemükre vessük férjeinknek házasságelötti botlásaikat, mert maga a házasság már azt jelenti, hogy fölemelkedtek ezekből a botlásokból és éppen minket méltattak arra, hogy megigazuljanak és a szerelem legtökéletesebb régióiba emelkedjenek általunk. Azt merném mondani, hogy a férfiak legtöbbször nemesebb szándékkal megy a házasságba, mint mi, a szeplőtelen, tapasztalatlan, hófehér leányok. Sokan vannak köztünk, akiket csak az a kíváncsiság, az az alantas inger visz a házasságba, ami a férfiakat annakidején nyilvános helyekre vitte. Lehetne itt arról beszélni, mennyiben hibás a dologban a társadalmi berendezkedés, a felületes nőnevelés, de én . . . mindenestre hibásnak érzem magam.

Éva kissé találva hallgatott. Bűnösnek érezte magát abban, hogy ő is túlzottan követelte Kálmánban a második fázis ideális képtelenségekkel felruházott hőst, nem találta bele magát egészen a harmadik fázis kötelességeibe. Lilit azonban védelmébe vette önvádjával szemben.

— Lili, ne kínozd magad, nem lehetsz annyira bűnös! Hiszen említetted, hogy a házasságod szomorú kivétel volt, az urad nem ment bele olyan megnemesedett szándékkal . . .

— Hát aztán? Mégis az uram volt, ő volt az, aki a női hivatás legmagasabb fokára emelt! Ha már ott voltam, semmire sem kellett tekintenem, az ő hibáira sem, kitartóan kellett haladnom a kötelesség megszabott útján. Nem lennék most olyan kétségbeesett elhagyott, írva!

— Senkid sem maradt?

— Kim maradt volna, mikor mindenkit elrúgtam magamtól? Senkim és semmim. Mikor az uram halálhírét kaptam, felvillámlott előttem a tiszta igazság és undorral dobtam el mindent, amiben éltem. Ide már hiába jöttem vissza, senki, semmi, csak az üres ház. Benéztem az ablakon. Üres, . . . pókhálók lógnak a pusztá falakon, mintha az anyósom felaggatta volna sötét megvetését és szemrehányásait. Éva, a tíz körmömmel kaparnám ki az uramat s elszenvetnék mindent, hogy diadalra vigyem életünkben az igazság törvényeit. Lehetne brutális, kegyetlen, de volna gyermekem, akinek révén teljes joggal és méltósággal kapcsolódnám bele az élet rendjébe . . .

Kimerülten hallgatott el.

Éva megsímogatta összekulcsolt, sovány kis kezét.

— Lili, ne feszegezd ezekkel a gyöngö kis kezekkel a lehetetlent, a bezárult multat! Hanem kapaszkodj bele a remény vékony fonalába, a jövőbe! Minden lehet még, hiszen olyan fiatal vagy, okos és jó! . . .

Csellej rájuk kopogott.

— Hölgyeim, megteázhatnánk már, azután készüljenek litániára, első harangoznak!

Tea után felöltözködtek s kicsit tétován, egymás előtt titkolva zavarukat és elfogulatlanságot tettetve, készültek az októberi esti ájtatosságra.

Megenyhülve ültek a félhomályban, ájtatos dallamok lágy hömpölygésében.

Évának nyugodt vonalba metsződött a nézése, Lili tekintete kicsit elfakult és fáradt volt, mint a nehéz viharokon átvergődött lámpás. Eszti szeme szelíd reménységgel fénylett; bő könnyezései régen kimosták belőle a féktelen szenvedélyek, gyilkos machinációk titkos mérget...

A pap kiemelte a szerény, halvány krizantémok fölött a monstranciát, s a három női fej alázatosan s kicsit remegve borult le, mint három sápadt őszirózsa.

Felismeréstől, vádtól és megvetéstől tartottak a pap tekintetében.

A felismerés megcsillant benne, de semmi más nem törte át enyhe, ünnepélyes tekintetét. Minden egyéni kifejezés nélkül, egyetemes és összefoglaló isteni szeretettel fénylett a szeme a hívők összesége fölött, mint két camée, amelybe művészi tökéletességgel van belevésve az Isten szeme.

(Vége.)

N. JACZKÓ OLGA

Nem lehetsz bálvány

A gitár elszakadt, a hárfa húrján
Nem finom kezek játszanak, hanem dübörgő szelek.
Orgona lett a világ, minden sípja süvölt
A nagy kupola, a nyomor boltozata alatt.

Jaj, kicsi fészek, jaj, galambdúc, tegnapi álmok megfagyott virága,
Hogyan beszéljek rólatok, hogyan mondjam, hogy szeretlek
Én, a költő, aki a szerelmet édesítette cukorral, sóhajjal, bókkal
S a lelke most megtelt puskaporral, amely robbanva emészti
Önmagát és körüle a hibás világot?

Ne nézz szemembe! Nálad nagyobb dolgok
Tükrözik kísértő fényüket benne.
Hozzád szeretnék járni, de elakad utam a hóban.
Vézna gyerekek, félrevert harangok, a kisebbségi sors
Fekete keselyűje tépik a szívem s magamra taposva mondom,
Nem, nem lehetsz bálvány!

TAMÁS LAJOS

Egy Schumann-Brahms regényről*)

A fiatal Brahms legszebb dalát, a „Von ewiger Liebe”-t a tragikus, hervadó asszonyiségében is olthatatlan szerelemre vonzó Clara Schumannnak írta. Brahms termő, későbbi elmélyedésére ható érzései abban a szerencsétlen időben törnek föl, amikor Robert Schumann düsseldorfi utolsó éveinek zavara, öngyilkossági kísérlete, majd elméjének örök elborulása zárják le azt az időt, amit a zene Schubert-Schumann-Chopin neve alatt a romantikusok korszakául jelöl meg. A zene e romantikus korszakáról írt regényt Hermann Richter, aki a zene titánjai életéből formált valóságregény irodalmában már nem ismeretlen és Haydnról („Jahreszeiten der Liebe”) írott regénye, formájában is hűen követi a haydni gazdag élet minden változatát.

Schumann külső élete — hangversenyei, zenekari működése, zeneesztétikai tevékenysége — a természet és a vágy örök változataiból fakadó dalai mellett eseménytelen és későbbi felesége: Clara Wieck kezéért folytatott évtizedes harcán, a vidéki német városok zenei élete körül lepergő intrikák zaján túl alig van valami regényesség is mindaddig, amíg az elsötétülő elméjével viaskodó dalköltő szomorú napjait tomboló szenvedély, fáradt lemondás, tépelődő szerelem és kínzó féltékenység föl nem őrlik. Hermann Richter regénye nagyobbik fele erre a szomorú időre esik, ennek is arra a szakára (1853), amidőn a düsseldorfi Schumann-házban a fiatal Brahms első kompozíciói a szenzáció és az öregedő, magával tehetetlen Schumann kilobbanó ereje minden energiájával áll e kompozíciók mellé. Clara Schumann zongorajátékából bontakozik ki a fiatal Brahms opusainak hódító útja s a fiatal komponista, az anyai gondosság szeretetét félreismerve, a mester közeledő tragédiáját megsejtve, üde szíve minden frissességével áll a tragédia, az összeomlás centrumába.

Hermann Richter a szenvedés, a romantika zenei érzékeltetésével, a schumanni dalok prózai feloldásával írja meg a két komponista, a múlt és jövő reprezentatív muzikusai között felmagasodó Clara Schumann külön tragédiáját és a valóságregények iránt mindenfelé megnyilatkozó szimpáthia bizonyára érdeklődéssel veszi tudomásul, hogy az író újabb munkájában is hű maradt érdekes, színes irodalmi feladatához, amelyet a zene titánjainak élete és munkái megörökítésében talált meg.

KÁZMÉR ERNŐ

*) Hermann Richter: Von ewiger Liebe. Koehler und Amelang, Leipzig kiadása.

— Hát nem tudjátok, hogy a kordonon túl senki sem mehet a parancsnokság engedélye nélkül? Mi? A halálba akartok menni? A mérges gázokat eddig hozza a szél.

— De hátha . . . — ellenkezett Róbert, — életben maradtak . . . talán csak elájultak . . .

— Ostoba beszéd! Senki sem maradt életben! Négymillió ember halt meg percek alatt! Ez biztos. A repülőgépek mindennap kémlelik a Várost, de az életnek eddig semmi nyoma sem volt föllelhető. És kísérleteket is csinálnak, de eddig a gázok még nem oszlottak szét, még mindig életveszélyesek. Most tehát eleget beszéltem. Hátra arc! Vissza a kordon mögé!

— Örmester úr, — fújtt szánalomkeltően a köpcös sèvresi, — legalább azt engedje meg, hogy kissé kipihenjük magunkat. Nagyon fáradtak vagyunk.

— Hát üljetek le!

Nagy szuszogások közt telepedtek le a talpfákra. Az örmester ott hagyta őket. Hallgattak. Nagyon csüggedtek voltak, de azért mindhár-mukban a kétely tovább dacoskodott. Tovább és tovább, ha mindjárt a halálba is, de tovább a régi világba, az övéikhez a Városba! A kékszemű egy kis tabacra gondolt a Place de Clignancourton, a kaszárnyával szembe. A ferdeszemöldökűnek anyja jutott eszébe, amint a gázon a kávé melegíti. Istenem, iszik-e még olyan jó, meleg kávé abban a rózsás ibrikben? Róbert most észrevette az előtte elnyúló keskeny kertet, a bágyadt sárga rózsákat és Blanchera meg Susannera gondolt.

Csökönnyösen hitte, hogy őt várják odahaza, felesége kikérdezi majd, hogy hol járt, milyen üzleteket csinált és ő már készülődött a válaszra. Angsben elég jól dolgozott és Bretagneban is eladott néhány villamos vajaköpülőt. Mindent összevetve meg lehet elégedve ezzel a kéthetes útjával . . .

— Nincs egy cigarettátok? — kérdezte a sèvresi és szemöldöke még ferdebbnek tűnt fel.

Senki sem válaszolt, talán nem is hallották ezt az ostoba kérdést. Napok óta nem lehetett cigarettához jutni, ezért teljesen haszontalan dolog volt cigarettáról beszélni. A kékszemű hátradőlt és lehunyta szemét. Keserűen, káromkodós hangsúllyal nyögött egyet. Róbert óvatosan lement és körülnézett. A vidék teljesen néptelennek látszott, úgy látszik, csak a másik oldalon vannak katonák. Néhány bizonytalan lépést tett előre, a Város felé. Egyszerre megállt. Mintha valaki kiáltott volna . . . Visszanéz. Minden mozdulatlan. Ismét pár lépést tesz. Érti, hogy a lábai vizesek, a talaj itt lenn ingoványos, de most már mindegy. Tovább! Tovább!

Mikor már jó messze járt, akkor nézett csak vissza. Sehöl senki, a csend szinte rettenetes. Felkúszott megint a töltésre. A két katona még mindig ott hevert, de a garancièresi katonákat elfődték a fák. Boldogan szaladni kezdett, néha hangosan felkacagott és rakoncátlanul kurjantott.

Egy néptelen őrház vagy állomás tünt el mellette, három teher-vagón, azután csak fák, póznák és csend, csend, csend. Most kezdte először érezni a csend borzalmát és úgy akart ellene védekezni, mint gyerekkorában, amikor fojtott, sötét csöndben ment át kis házuk udvarán: dudorászott. És egy régi, kopott kuplé dallamával sietett, botorkált, lihegett előre, egyre előre. Egyszerre megnémult és megtorpant. Valami mozgott a távolban, a töltés alatt húzódó úton. Róbert leguggolt és négykézláb kúszott a legközelebbi bokorig. Szíve rettenetesen kalapált, úgy érezte, hogy most észreveszik és visszaviszik. A foga is vacogni kezdett, mintha a hideg lelné. Szájában mégis valami forró szomjúság lángolt. Még beteg lesz és gondot okoz Blanchenak...

Két katona közeledett és egy asszony dülöngött közöttük, mintha részeg lenne. Az asszony kiabált, sikoltozott, de Róbert zakatoló szíve és lázban zúgó feje miatt semmit sem értett. A két katona húzta, tölta az asszonyt. Az asszonynak kormos volt az arca, szemei ijesztően fényltek. Végre elmentek és Róbert végre fölemelkedhetett. Kissé szédült, de azért megint szaladva botorkált tovább. A toroka kínnal száraz volt. Nem messze valamit fényleni látott: csatorna, patak vagy poshadt ingovány? Mit bánja ő? Szomjas, hát iszik. A víz a boruló esti fénynél elég tisztának látszott. Róbert ráhajolt a zöld tükörre, bal kezével egy kiálló kőre támaszkodott és száraz nyelvvel kutyamódra lepetyelte a vizet. Fáradt, türelmetlen és ügyetlen volt, hamarosan vizes lett az arca, a kabátja, a melle, a könyöke, de legalább szomjúsága csillapodott. Mikor pedig toroka szárazsága alábbhagyott, valami hirtelen álmoság zuhant rá. Alig tud pár lépést tenni. Szemhéját már semmi sem tudja felpeckelve tartani, lábaira titkos súlyok akaszknak. Jaj, de fáradt!...

Csendes este pihegett a dermedt tájon. Zúgós, borzongós csend, amely nagyon hasonlított a halálhoz. Az országúton semmi, a töltésen semmi, a Városban semmi, az égen semmi; se hang, se fény, se mozgás.

Róbert lehullott a töltés lankáján. Néhány percig átborzongott rajta ennek az esti csöndnek és fénytelenységnek minden isszonyata, aztán hirtelen lecsukódtak szemei és nyitott szájjal horkolni kezdett, mint ott-hon Blanche mellett a Rue Lecourbe tisztátlan bérházában.

*

Egy rigó füttyült az egyik aszott cseresznyefán és Róbert felriadt. Már hajnalodott. Hideg párák pihegtek a mozdulatlan táj felett. Az ég morcosan ráncolgatta felhős arcát, fönt nyugtalan szél nyargalászott a felhők között. A rigófütty szinte ordításnak tünt ebben a végtelen, dermedt csöndben, ebben a vigasztalan süketségben.

Róbert megint lement a vízhez, bedugta nyelvét a vízbe, ivott, megdörzsölte arcát, szemét, halántékát. Fázott, de azért jól esett ez a mosdás, valahogy úgy érezte, hogy kimossa szeméből ennek a néma, halálarcú tájnak a képét, mint egy bamba álom emlékét. Csak egy pillanatra gondolt arra, hogy rendbe kellene hoznia magát, azután lebiggyesztette ajkát, jobb kezefeje legyinteni próbált: a halottaknak így is jó lesz!

— De nem! Nem!

(Folytatjuk.)

SENTELEKY KORNÉL

Neveléslélektani gondolatok

IV.

Kis szörnyetegek

Bizonyára nem náluknál kisebb, olykor ugyan még nagyobb állatokat elpusztító, felfaló néha még az embert is végzetesen megtámadó rovarokról, hüllőkről, vérszívó, mérgező vízi és szárazföldi állatokról lesz itt szó, melyek áldozataik halálkínjaival éppoly keveset törődnek, mintha csak — emberek volnának. Ezeket, — ha élelemtermésünk pusztítóit ellen szövetségesekül nem fogadjuk. — nem nevelni, csak üldözni, irtani szoktuk.

Nem is azokat az „ártatlan” gyermekeket énekeljük meg, akik csupa kíváncsiságból, tapasztalásvágyból legyeket, rovarokat szúrnak gombostűre vagy szabdalnak szét. békákat, kígyókat, sündisznókat ütnek, taposnak, amíg csak rándulnak, madarakat kötnek zsinagra, kölyök kutyákat, macskákat markolásznak össze, cibálnak fülükön, farkukon, nagyobb állatokat is hajigálnak kövel, befogott lovakat, szamarakat ingerelnek, kínoznak. Hiszen, ha minden gyerek, aki életében ilyet elkövetett, szörnyeteg lenne, — az egész emberi társadalom csakis felnőtt és t a l á n kissé megjavult szörnyetegekből állna.

Kivételesebb, bár még visszataszítóbb jelenséggel foglalkozunk ez-uttal — először és utóljára ebben a sorozatban. Azokkal a gyermekekkel, akik haragjukban, de olykor minden harag nélkül is pusztá kedveteléből már gyermekeket, sokszor, sőt rendszeren hozzájuk legközelebb állókat gyötörnek, kínoznak, aláznak, bántalmaznak, — ha idején meg nem mentik őket, egészen addig a pontig is, melyen túl már minden kínzás lehetetlen, mert kínozni csak élt lehet. A kedvesek ellentétével a borzalmasakkal, az utálatosakkal, a — szánalomra méltókkal, akik már zsenge korukban abba a bajba estek, melyet az orvosi tudomány azóta közkeletűvé vált szóval s z a d i z m u s n a k nevezett el.

Monsieur le marquis de Sade — a nagy forradalom idején citoyen Sade — a nemi kielégítésül kegyetlenkedés elmélet-írója, esztétája volt. Első sorban ez, nem annyira „gyakorló” szörnyeteg. Igaz, esztelenül borzalmas bánásmódjának tulajdonították egy-két nő halálát, — mindenetre kevesebbet, mint amennyi egy-egy mai kéjgyilkos lelkét terheli. A rendes életben szeretetreméltó, szolgálatkész, szellemes volt, a rémuralom idején jakobinus összeköttetéseit emberek megmentésére használta fel. Munkái, bölcsészeti elmélkedésekkel bőségesen fűszerezett regényei, határozott író-tehetségre vallanak, — ám éppen ezek a munkák fűzték hazájában tisztelt, sőt előkelő nevéhez egy legurdokabb emberi ocsmányság: az élvezet céljából kegyetlenkedés fogalmát. Mert azokban a munkákban „felvilágosult” és nagyrészt vallásellenes irányú elmélkedéseken kívül olyan éppen nem mindig csak bizalmas kettőst jelentő szerelmi együttlétek leírásai érték egymást, melyeknek főtárgya: minél több szenvedés és megalázás minél nagyobb kéj és felmagaszto-

sultság elérésére. Az cél ezekben éppen nem volt sem emberhalál, sem emberi lények végleges tönkretétele; a törbecsált és gyalázatosan, — hogy mondjuk csak elég kiméletesen? — összecibált nők utóbb gazdagon megjutalmazva, jó egészségben, teljes megbecsülésben hagyták el a pokolörvényt, melybe belesodrótak, még ha egy-egy kis leánykát a férfi és női kéjencek egész hada tépett is majdnem darabokra, — ezt közelebb le nem írt titokzatos kenőcsök olyan tökéletesen jótették, hogy sem egészségében, sem szépségében, még idegrendszere egyensúlyában sem szenvedett maradandó kárt, sőt alaposan elvett szüzessége is visszaállott, — újra friss anyagként kínoztathatta magát legközelebb vagy kezdhett maga is kínozni. Szemmelláthatóan ez volt a kétségkívül beteges hajlamú író „kivánságálma” is: minden határon túlmenő testi, lelki gyötrést kívánt látni, tapasztalni, eszközölni, de úgy, hogy a legvégső következmények mégis elmaradjanak. Az ilyen embernek helye kétségkívül ott volt, ahova csakugyan került: a tébclydában; munkái nem voltak érdemesek a nagy nyilvánosság elé hozatalra, de az egyszerű elpusztításra, eltüntetésre sem, — hanem egyetemi elmekórtani szemináriumokon való gondos tanulmányozásra.

Sok irányban nyújtana, hiszen bizonyosan nyújt is ez a tanulmány szemléletes példákat a jövő ideggyógyászoknak, gyermekorvosoknak, sexualpsychiatereknek. Mindenekelőtt abban, mennyire egyezik az elméleti és erkölcsi kór egy-egy megjelenési alakja az emberek legkülönbözőbb csoportjaiban és korosztályaiban, mennyire csak fokozati különbség van a testvérkéjét „igaz” ok nélkül megríkató, más síró gyerekekre nyelvét öltő kis gonosz és a — düsseldorfi rém között. Mindegyik a saját jólétet mások szenvedésével betegesen összekapcsoló fantáziája repülő ütemében akarna végiggázolni a való élet útrögein, mindegyik éppen csak mások hallatlan szenvedése árán akar hallatlan élvezetet szerezni minden addig elgondoltn túlmenő ténykedéssel. Ha az áldozata azután tovább él, megint rendelkezésre is áll, — annál jobb. Ha „rámegy”. — az mindenesetre baj, de olyan baj, melyet megér a gyilkos élvezet, hisz ez a tettes saját életveszedelmét, sőt tényleges kivégzését is megéri. Persze nem mindig — van rá eset, hogy a megrögzött, ha még nem is szokványos gyilkos szadistának olyan embertársa, hozzátartozója is áldozatul esik, akiben eleve nem látta kéjvágva prédáját vagy legalább nemcsak ezt látta. Ilyenkor a szörnyetegnek még tetszhalott lelkiismerete is fölébred, Báthory Erzsébet módjára siratja, kérlelné újra életbe utolsó áldozatát, esetleg még öngyilkosságba is menekül önvádja elől; teljes gyávaságba törés is előfordul rajtavesztett kéjgyilkosoknál. A gyermeki szadizmust a felnőtt emberitől leginkább az előbbinek muló volta, gyógyíthatósága különbözteti meg; testvérének, társának hatalmaskodva gyötrése még a határozottan rossz hajlamú gyermeknél is időszakos szokott lenni, akár más valamely játékban, foglalkozásban való különös kedvtelése; már-már türhetetlenné, végzetessé fokozódása után egyszerre szinte eltűnik, rendes, sőt jóakaró viselkedésnek ad helyet, hogy hosszabb lappangás után megváltozott alakban, talán mint vitatkozó, oktató, gyámkodó hajlam, esetleg még mint saját feláldozásának készsége is jusson újra felszínre, a valódi nemi élet

fölebredésével azután annyira más érdeklődésbe torkoljon, hogy szinte nyomát veszítjük. Míg akín mint felnőtt, megállapodott emberen tör ki a szadizmus, az az ekkor sem elmaradó lappangási időszakok után megint csak kéjkielégítése régi buta és undok formáira tér vissza, melyektől csak könnyebb esetekben téríti el a büntetőjogi és társadalmi következményektől való félelem, míg súlyosabbakban csakis egyéni szabadságának (akár életével együtt) teljes elvétele szabadíthatja meg hajlamának következményeitől embertársait.

Aki a hírlapokban időnként megjelenő gyermektragédiák fölött nemcsak borzong vagy síráncokzik, hanem gondolkozik is, az, kivált ha több alkalma volt gyermekekkel foglalkozni, világosabban vissza is emlékszik saját fejetlen korára, majd mindegyiknek megtalálja saját emlékeiben mását, ha mindjárt rendszerint csak előkészülő szakában, míg a végső gyászos kifejlődés, szerencsére, rendszerint elmarad. Álljon itt néhány példa párhuzamban ezen sorok írójának személyes megfigyeléseivel.

1. Debrecenben egy tizenkétéves fiú verekedés közben addig szorította tizéves öccsének torkát, míg az egyszer kiadta lelkét. A testvér-gyilkos elszökött a szülői házból; hogy visszakerült-e, erre hiányzanak az adatok. Valószínű, hogy a fojtogatás akkor nem egyszeri ötlete volt, hanem rendszeresen űzte, valahányszor pajkos, incselkedő, bakafántos öccsét erősebben meg akarta fenyeíteni vagy engedelmességre szorítani. A módszer mindig csekélyebb sikerrel járt, amint a fiatalabb gyermek a kínzásnak ezt a módját megszokta. Tehát az öregebb mindig keményebben, tartósabban alkalmazta, hogy mégis látszatja legyen, mert más már nem fogott az ördögös öccsön, valószínű továbbá, hogy e közben a bátyában a fölülkerekedés talán már nemileg is színezett gyönyöre támadt. Talán még az öcsben is, aki csak ezért ingerelte újra meg újra bátyját — úgy mint némely gyermekek egy bizonyos idő után — nem mindig idejekorán, — félbeszakított önakasztással szereznek maguknak kéj-érzéseket. Míg egyszer itt is be nem következett a katasztrófa, — Ezen sorok írója is ismert egy testvérpárt, melynél a „természetes” uralmi viszonyok helyreállítása hasonló módon történt — meglepő, bár csak nagyon időleges sikerrel. A tragikus kifejlés elmaradt, a „szadista” bátya igen rendes, szelíd természetű emberré lett, mint ő, az öcs is végigküzdötte a háborút, azután betegségben elhalt.

2. Bécsben egy pékinas a Dunába vetette magát, mert nagyobb tanonc-társa örökösen bántalmazta, minduntalan véresre verte. — Szerző is ismert egy uralmi testvérpárt, ahol a nagyobbik fiú nagyon sokszor igen kegyetlenül verte, taposta négy évvel fiatalabb, tehát sokkal gyöngébb öccsét, akit pedig máskülönben segített, oktatott, még védelmezett is. Ürügyül egy semmi vagy majdnem semmi elég volt. A kiscbbik egy-egy ilyen igazságtézés után azt kiáltozta: lőjenek agyon, tehát eljutott az öngyilkosság küszöbéig. A középiskolai tanulmányok szétválasztották a fiúkat, a későbbi életben zavartalan egyetértés volt köztük. Az idősebbik ütlegelő hajlamából semmi sem maradt későbbi családja számára, legfőljebb, hogy a más rokonaival pereskedésben volt fáradhatatlan és kíméletlen. A fiatalabbik a viszonyokhoz képest elég szép

ívben lefutott pályáján és családi életében sem mutatta semminemű gyermekkori kárvallás hatását.

3. Egy szlovenszkoí városkában egy tizenöt éves tanoncnak „játék közben” a torkán akadt egy darab kenyér, melytől megfulladt. — Kenyér tudvalevően nem játék, hanem étkezés közben szokott torkon akadni, akkkor sem éppen már tizenöt éves tanoncoknak. — Egy iskolában a fiúk minden módon rákaptak egy leányosarcú társukra, anélkül, hogy gyűlöltek volna, mindent rajta akartak kipróbálni. Még azt is, hogy a pad előtt guggoló helyzetbe szorítva, fejét hátranyomva, bizony éppen eléggé undorító piszkos kenyérgalacsinokat tömtek a szájába. Fulladás nem következett be; az így megkínzott fiú nagy sportember, előkelő állású hivatalnok lett.

A gyermeki szadizmus további példái:

4. Egy vágvölgyi faluban még a hűvös tavaszi ár idején kis iskolásfiúk mentek fürödni. Az egyik különösen messze merészkedett a parttól, diadalmasan oda is kiáltotta a többinek: én vagyok a legbátrabb! Egyszerre csak elkapta az ár, amit a többiek látva, gúnyosan azt kiáltozták feléje: te vagy a legbátrabb? Hogy a segítséget vagy segítség hívtát is kárörömből vagy csak tehetetlenségéből mulasztották el, ezt nem állapíthattam meg; a kis „legbátrabb” mindenesetre belefulladt a Vágba.

5. Az előbbinél még borzalmasabb eset, midőn — nem emlékszem már mely helyen — gyermekek „akasztást” játszottak. E közben bizonyosan jól esett nekik az „elítelt” ellenállását legyőzniök. Mikor azonban már felakasztva nagyon is rugkapált, igen különös, rettenetes arcot vágott, — megijedtek tőle, de nem szedték le, hanem elszaladtak és nem is mertek szólni senkinek. Áldozatukat ennek szülei már megme-redve találták meg.

6. Egy bántási falú iskolájában egy vézna és szellemileg sem éppen igen tehetséges fiúra „rákaptak”. Minden alkalommal őt verték — többen egyszerre — őt terhelték meg a játéokban, az ő számára eszeltek ki újabb és újabb bosszantásokat. Utóljára még alaptalanul árulkodtak is reá. A tragikus megoldás elmaradt; az „áldozat” legyőzte eredeti féltékenységét, nemcsak a verekedést tanulta meg kínzóitól, hanem még a banda-szervezést is, ő lett mások rettegett bosszantójává, majd már okosabb korában egyik fő sport-vezetőjévé.

7. Egy budapesti iskolában egy korára igen hatalmasan megtermett, egyáltalában nem gyáva fiú minden ok nélkül ütlegelni szeretett volna egy nálánál nagyon sokkal véznábbat. Hogy erre mégis ürügye legyen, az egész osztály előtt folytonos sértegetésekkel igyekezett visz-szavagásra ingerelni. Mikor ez nem sikerült, a sértések, megcsúfolások mint márványlapról pattantak le a sápadt fiú arcáról, a harcias osztályóriás egészen őszintén fájdalmas hangon panaszkodott más társainak: úgy szeretném elverni... Az ebben a kijelentésben megnyilatkozott perverzció-csira ellenére (aminő különben felnőtt embereknel leginkább szesz hatása alatt szokott előtörni), ez az ifjú zsarnok is igen békés, sőt átlagon felül emberséges ember lett. Nem úgy, mint az a németországi középiskolás, aki osztálytársait is megbotránkoztató módon ütlegelte, bántalmazta egy gyöngébb társát, akivel még nemileg is

visszaélt és mikor áldozata a női nem iránt fölébredt érdeklődése folytán el akart rugaszkodni tőle, meggyilkolta . . .

8. A budapesti kültelken egy még serdülés előtti fiú a pincébe csalta vele majdnem egykorú hugát, ott nemcsak ő követett el rajta olyan erkölcstelen merényletet, aminőre korában éppen képes volt, hanem e célra még több velejött társának is kiszolgáltatta. Erre a zülött fiúbandát különösen még a leánynak bizonyos játékokkal szemben tanúsított ellenállása ingerelte (legyőzési motívum).

9. Ugyanott egy már pubertáló fiú egy hasonló leányka miatti féltékenységből üldözte egy valamivel fiatalabb pajtását. Ütlegeken, földreperéseken kívül egy pisztollyal is ijesztgette, melyre ugyan kijelentette, hogy nincs megtöltve. Egy ilyen legázolás után — a leány jelenlétében — ráparancsolt, hogy szedje fel a földről a dulakodás közben zsebéből kihullott töltényeket. Mikor az — mit nem tesz meg egy legyőzött? — a parancs teljesítésére lehajolt — a győző kényelmesen, vérfagyasztó nyugalommal főbelötte. A bántalmazásoknak, megalázásoknak fokozatos halmozása és csak legvégül a gyilkosságig vitele bizonyítéka annak, hogy itt nem korai szerelmi féltékenység, hanem már a szadizmus drámájáról is van szó. Ez a gyilkos különben megbánást mutatott; a kihallgatásnál „legjobb barátja”-nak nevezte áldozatát.

10. Hogy a legnagyobb borzalmak után mintegy pihentetőül valami ártatlanabbat hozzak fel: Sokhelyt játsszák az összetett bakugrást úgy, hogy három-négy fiú hajol le egy falnál egymás mögött; ezek a „szolgák”. Ugyanannyi azután nekifutással hátukra, nyakukra ugrik; ezek az „urak”. A szerepek akkor cserélődnek fel, ha valamelyik „úr” eltéveszti az ugrást. A csapatok összeállítása a nagyobbak, erősebbek és viszont a kisebbek, gyöngébbek elosztása azonban sokszor olvan, hogy ugyanazok az „urak” akár órákon át nyargalhatják így ugyanazokat a „szolgákat”, akik ebben még súlyos, elég lassan gyógyuló rándulásokat is szenvedhetnek. És ez nem is az egyetlen játék, melyben a történetesen erősebbek a végletig kihasználhatják, kiélvezhetik gyöngébb társaikkal szemben fölényüket.

Ebben a kis esettárban mindenesetre fel fog tűnni, hogy csakis fiúk szadizmus-eseteit hoztam fel, mintha lányoknál ilyesmi nem is fordulna elő. Pedig előfordul; a magamegadó női természet nem akadályoz annak, hogy lányok, ha nem ütlegekkel, hát apró-cseprő cselszövényekkel, hamupipőke szerepre szorítással, igen véresen gyötörjenek más lányokat és — előlegként az életre — fiúkat is. Már említettük azt a tudományos megállapítást, hogy senki sem egészen fiú, egészen lány. Egyes lányok kegyetlensége még a rájuk bízott és nekik alkalmatlanokká vált kisdedek meggyilkolásáig ment már. Azonban, talán a fiukénál mégis szelídebb alaptermészetük, talán csekélyebb mozgási szabadságuk folytán, kevésbé szokták a gyermekkori szadizmus iskolai példáként használható eseteit szolgáltatni.

Annyi mindenesetre már a felsoroltakból is világos, hogy a minden kedvességük mellett is fejletlen értelmiségű és erkölcsiségű gyermekeket nem szabad túlságosan magukra és egymásra hagyni. Egymásra sem — nemcsak egy család, hanem egy megközelítően egyenlő korúakat ma-

gában foglaló iskolaközösség keretében sem; több itt elmondott eset bizonyítja, hogy a feltámadó korai rendetlen hajlamok erejével szemben olykor ennek a közösségnek annyit feldicsért ellenőrzése sem bizonyul hatályosnak. G. B. Shaw bocsássa meg elmaradottságunkat, de hitünk szerint a „felnőttek társadalmának” lehetően észrevétlenül, de állandóan figyelve és a kellő pillanatban mindig közbelépve „rá kell nehezednie a gyermekek társadalmára”. Amely szülő, nevelő, tanító a neki ebben jutott részfeladatot bármely indokból elmulasztja, az súlyosan vét a társadalom, legsúlyosabban esetleg a túlságos elnézésében részesített gyermekek ellen.

FARKAS GEIZA

A Holt-tenger

Jeruzsálemben voltam, de időm sürgetett a visszatérésre, ezért nagyon be kellett osztanom a nap tartamát, hogy meglássam azt, ami elmulaszthatatlan és ami a Szentföldre teljes képét adja. A véletlen segítségemre jött, egy angol képében, akinek szintén sietnie kellett, mert hajója indult a kikötőből. Kettőnk sietségét összekapcsoltuk, közösen béreltünk autót, nehéz fontokért, aztán együtt beszáguldottuk Palesztina földjét. Szerencsére tavasz volt és ilyenkor szépek a halmok és a kitünő utakon, amikor fut a kocsi, kedves képet hajt az ember elé. Olajfák a sziklás part oldalában, néhol füge, itt-ott narancs is megcsillanik a napfényben és a kopár talajon a tavasz erejére előtörő fűszálak kiütkeznek a kövek közül és enyhe zöld színt kevernek a sziklák közé. Magános pásztor áll az egyik olajfa alatt, kis báránykáit legelteti, egészen bibliai kép, tekintve azt, hogy éppen Betlehem felé visz az út. A kép hangulata megragadja az embert.

És szép Betlehem kegyhelyeinek képe és szép az Olajfák hegye és szép a gethsemani kert. Mindenütt templom, mindenütt a Megváltó emléke, ájtatos hangulat, bensőnk megrezdül a szent ihlet nyomán... Mikor mindezt megjártuk, akkor vezetőnk nekivágott a nagy útnak.

— Pár óra kell még, elérjük! — szólt hozzám.

— Jerikóba megyünk? — kérdeztem.

— Nem, először a Bahr-Luthoz, — felelte.

— Bahr-Lut? Már tudom, — mosolyogtam. Lót tava, — a Sóstenger.

Fejével helyeslően intett, aztán bekapcsolta a gépet és mi Jeruzsálemből elindultunk — a Damaszkusz-kapun át — a Holt-tengerhez.

Először Jeruzsálem falait kellett megkerülni, aztán az Olajfák hegye mellett elfutni, fölmenni egy hegyerincre és ismét menni le, le a hanyatló úton a Holt-tenger felé.

Nagy nyolcasokkal szállt le a kigyózó út a hegyoldalról, amelynek tövében fehér bura alatt szerénykedik az Apostolok kútja, aztán újra nyílik az út kelet felé lejtve, tartva a völgy hosszán.

Szomorú völgyek ezek, az élet lépésről-lépésre hal ki belőlük, mint-ha az ember valamely elátkozott vidék felé menne, amelynek átok fogja földjét és melyen életnek fakadni nem szabad.

Ugyis volt, a barnaszürke partoldalak teljesen kopárok voltak, virágnak, fűnek semmi nyoma nem látszott rajtuk, ezredévek óta hiába hullott ide az áldást hozó eső, nem tudott életet fakasztani e szörnyű halmonokon. És az út egyre lejjebb vitt, míg aztán az egyik kanyarulatnál elértük a jelző táblát, amely azt jelezte: „Tenger szintje”, azzal szálltunk alá a pusztaságba, mely mélyen alatta van a tengervíz magasságának. Mindenütt köröttünk a nagy semmi, sem állat-, sem növényvilág, csak kopárság, porhanyós szikla, barnakő, zúzott törmelék és a nap perzselőn tüzi ezt a kiaszott világot, mintha még jobban ki akarná égetni. Pedig fölösleges a napfény pazarlása, — mert ennél pusztábbá már nem lehet ezt tenni. Szomorú, sívár, kegyetlenül kopár és vigasztalanul üres az egész táj, — míg végre a völgy torka kiszélesül és nagy pusztaság föld táruul élénk, melynek mélyén csillogni kezd a víz tükre, — a Holt-tenger víze. A kocsi nehezen tud menni a rettenetes csapáson és a durva hepehupán. A vezető megjegyzi nagy fontoskodással, ez a Kánaán.

Megdöbbenek! Sós pusztának pusztaság partja, vad vadonnak szomjas földje, kemény parlag, ráncos kéreg, sívár, üres föld pereme, — ez a Kánaán? Egy-két rőt fű kupac dombon, aztán semmi, de éppen semmi — Kánaán? Hogy elhalt minden, minden erre, — a föld kiélte itt már éltét és behalt ezredéves vénységébe.

De mi mentünk, egyre mentünk a halott föld pusztaság kérgén és elértük az elpusztult táj, tenger partját. A Sós-tenger ott játszott a lábam előtt, sós vízének hullámával. Nagyszerű, de leverő. Így meg tud halni a természet, ha az ős erők azt úgy akarják? Semmi élet, semmi mozgás, csak a lassú víz játéka egy nagy tömeg vízmasszájának.

Elnéztem a láthatárig, minden szomorú vízfelület, mindenütt csak szomjas hegyek határolják, semmi élet semmifelé, csak vigasztalan kietlenség. Lót tava!

Ezredévek misztikus regéje villant fel előttem, mikor az itéletidő elérkezett és el kellett pusztulnia Sodomának és Gomorrhának és helyükön a tengerfenék mélye fakadt. A föld bűvészmutatványa, hegyekkel, tengerekkel, pusztuló világgal, melynek helyére új nem támad. A teljes halál helye ez, meghalt itt a föld, meghalt a víz, meghalt még a levegő is, madár nem röppen a légben, lepke nem szállong, élet nincs, teljes merevség mindenfelé. Holt tengernek — holt vidéke, több száz méterrel lent a tengersizint alatt, beszakadva a föld mélyébe. A természet merevsége, halott lárva a földön, íme — a Holt-tenger. A távolban lát-szanak a Jordán-túli hegyek és azontúl újra kezdődik az élet, mely itt befajta földi pályafutását.

Elérjük a Jordán vizét, mely egy ideig sebes kanyarral jön, de aztán deltával nyújtózik be a Holt-tengerbe. A Jordán mellett van valami élet. Fűvek, alacsony fák, szomorú cserjék, mégis valami, ami vigaszt ad a szemnek és nem fojtja el az ember lélekzetét, mint a Sós-tenger könyörtelen tája.

Az útról, mely visszafelé visz, az emelkedő hangulatnál még egyszer

teljes képet lehet kapni, az egész környékről, melyben benne van a Holt-tenger, a Kánaán, a Jordán vize, a Jordán-túli hegyek és Jerikó. A régi Siddium tartománya valaha termékeny volt, ma nem az, tektónikus képződése elvitathatlan. Különösen szép. Utitársam megjegyzi, nem lehetett érdektelen, innen a hegyről nézni, mikor a földrengés elpusztította Sodomát és Gomorrhát, hogy kiszülje a Holt-tengert. Erre vezetők visszafordult:

— Kérem, nekem oly szerencsém volt, hogy ahhoz a nagy bibliai katasztrófához hasonlólt értem meg ezen a vidéken. Úgy négy évvel ez előtt történt. Itt jártam és mikor kocsimmal ehhez a kanyarulathoz értem, irtózatos morgást hallottam a föld mélyéből, mintha alvó óriás köszörülte volna torkát. A morgás után jöttek a földlökések és uram, úgy rengett itt a föld, hogy bár kiszálltam a kocsiból, mégis alig tudtam a lábamon állani. Az egész táj elborult, én a Holt-tengerre néztem. Szörnyű látvány volt, uram. A színe egyszerre feketére változott, egész víz-tömege felugrott méteres magasságra, aztán visszazuhant. Iszonyú szél sívított, a föld mélye pedig bőgött és nyögött, mintha Sodoma és Gomorrha eltemetett lakói üvöltésének földbörtönükben. Akkor tudtam meg, uram, mit jelent ez a szó: „Holt-tenger” és azóta, bár gyakran járok erre, mindig szent borzalommal tekintek erre az elátkozott vízre!

IFJ. HEGEDÜS SÁNDOR

Magyar könyvek

Dömötör Ilona: Behavazott kert.

A szerző kiadása, Budapest.

Nem viaskodik hatalmas témákkal, a lélek egyszerű szavával szól, tiszta prímhegedűjén. Költő, aki nem menekszik a modernség útvesztőjébe, hogy eltévedjen benne s elveszítse önmagát. Őszintén szól s a szívekhez akar szólani. Megkapó formakészsége pedig alkalmassá tenné nehezebb feladatok megoldására. Néhány új hang, új szín keveredik a költészetébe, ami méltán fölkelti az érdeklődést további munkái iránt.

MAREK ANTAL

Külföldi könyvek

Erásébet és Essex.

Lytton Strachey történelmi korrajza.

A Pantheon kiadása, Budapest.

A regényes életrajz, a történelemszemlélet nagy irodalmi konjunk-túrája egyre tart és úgy látszik, nemcsak a közönség, de maguk az írók is hátat fordítanak a szépirodalomnak, hogy a „vie romancée” készen kapott anyagába a ma keserősége, vergődése mögött is megőrzött lírájukat, víziójukat leheljék. Az író elmaradt a kortól, a szellemnek más

az útja, mint az emberiségnek és az irodalom nyugtalanságában tépelődő önanalízis zsákútcája helyett hív a mult, a történelem hősei, akiknek romantikus életéből a társadalmi és a gazdasági funkciók mai problémáinak ősgyökerei sarjadtak. A mult és má... ez az örök párhuzam érdekli az olvasót s ez növeli azoknak a nagy íróknak a számát is, akik szédítő sikerek merész ormáról néznek a multba, hogy szellemük teremtmő önállóságát a ma irodalma új eszközeivel és lélekrajzával a történelem regényes alakjain, eseményein át állítsák a mába. S André Maurois Disraelit, Paléologue Cavourt, Wassermann Kolumbust, Otto Flake Marquis de Sadeot, Stefan Zweig Marie Antoinettet hozzák a ma termelői, dolgozói közé, a multat kapcsolják a jelen fonalába, átmentve a teremtmő hivatás öntudatát addig, amíg majd túl a mechanizmus csömörén, a szabad lélek éhsége a teremtmő szellem erejét újra visszajuttatja alkotódó uralmához.

A regényes életrajz mesterei között a legelső hely a fiatalon elhunyt Giles Lytton Stracheyé, aki a francia irodalom főirányairól írott kitűnő esztétikai munkája után „Queen Victoria” című könyvével indította meg azt az áradatot, amit Emil Ludwig és André Maurois valóságos irodalmi gyáriparrá dagasztottak. A „Queen Victoria” a brit uralom victoriánus korszakának regényes éposza s az esztétikusnak vélt Lytton Strachey ezzel a munkájával egyszerre a legelső angol írók közé került, elhomályosítva a riportageból autobiografussá szélesült Frank Harrist is. A „Queen Victoria” lapjain végigkísért és diszkrétén bújkál Viktória és lord Melbourne kapcsolata, Disraelinek a királynő feletti uralma és derék komornyikja, John Brown iránt érzett öregkori barátsága. A szerényen nevelt német kisleány hatvan évig ül a világbirodalom trónján, „valóságos második Erzsébetként, az első zsarnoksága nélkül” és amikor Strachey a victoriánus korszak rajza után éles történelemszemléletével, a freudi pszichológia mindenre aprólékosan kiterjedő kristályosságával az angol renaissance két nagy alakja, két érdekes szerelmese: Erzsébet királynő és Essex gróf felé fordult, a nagy stílusnak ez a Galsworthyhoz méltó mesterc, a hivatalos történelem előtt elérhetetlennek, szűznek vélt királyasszony igazi arcát rajzolja meg s az öregedő, vörös asszony féltékenységére, botrányai mellé állítja a harminchárom évével vérpadra hurcolt Essex gróft, s ahogy a „Queen Victoria” lapjain átvonuló, szinte a polgári érzések finom analiziséből a victoriánus korszak világbirodalma grandiózus körvonala bontakozik ki, úgy lesz a spanyol-angol ellentétből dacossá keményedett Erzsébet alakja a Borgiákhoz méltó, élő szimbóluma annak a szigetországi renaissance-nak, melynek lángoló szerelmeket megfizető monopóliumok, donációk szinte maivá váló udvari atmoszférájából a két főalakon túl, Francis Bacon sorsa, szellemének harca is maradéktalanul mutatkozik meg.

A francia irodalom főirányairól írott munka fordítása után, az „Erzsébet és Essex” magyar kiadása, — Szinnai Tivadar gondos munkája, — Strachey emlékének méltó megbecsülése és helyén volna, ha ezt csakhamar a „Queen Victoria” fordítása követné.

KÁZMÉR ERNŐ

A biztonságos régi város

Nürnberg

Régiségein és emlékein kívül már csak mézeskalácsáról és ólomkatonáiról híres város Nürnberg. Mégis egy egészen modern fővárosi arányú pályaudvaron érkezünk bele. És mikor ennek tágas, sokágú föld alatti és feletti folyosórendszerén átvándoroltunk, máris egy lovas katonaszobor mögött találjuk magunkat. Mert a bronzba öntött Luitpold kormányzó-herceg nem kíváncsi a vonatokon érkezőkre, inkább ő is régi városának legközelebbi bástyatornyában gyönyörködik. Már ez az elrendezés is a kedélyes biztonságnak, ellenőriztlenységnek érzését kelti a távolból mindenféle vizsgálatok, ellenőrzések által elcsigázottan megérkező idegenben.

Ez a nyugalmas biztonság köszönt minden további lépésünknel. Nem jár sok gépkocsi, legalább is nem annyi, hogy az ember miattuk aggódva menne át az utca egyik oldaláról a másikra, motorkerékpár alig-alig látható. Ellenben egyszerű, lábhajtányos kerékpár annyi cikázik ide-oda, mint talán egy más nagyobb városban sem; itt nem tilos a kormányon kis gyerekeket, esetleg nagyobb utasokat is, szállítani. A gyalog járók közül senkin sem látszik a sietség, mindenki barátságos, előzékeny; úgy tűnik: egyik ember sem fél a másiktól. A szöszke gyermekek vígan, békésen játszadoznak a köztereken, kivált az egyenesen erre a célra kialakított régi sáncárkokban. A biztonság derűje ragyog mindefelé.

Már sok évszázad óta. A város címerében egy szűz van — nem a Boldogságos Szűz tiszteletére, hanem annak emlékére, hogy ezt a várost a legviharosabb századokban is csak ostromolták, de soha be nem vették. Nehéz is lehetett volna, ha a régi idők ostromló fegyvereihez hasonlítjuk azt, ami az évszázados védelmi berendezésekből még megvan. A négy hatalmas égtájtornyot és az eredetileg éppen 365 kisebb toronyból, a ma is — igaz már csak aggmenhely minőségben — álló 108-at, melyek közül kettő sem egészen egyforma. A tornyok közt elhúzódó magas, párkányos városfalakat és az előttük tátongó, ma száraz és kertes, hajdan azonban vízzel telt széles védőárkot. A város belsejében is minduntalan felbukkanó, évek és ostromok százainak dacolni képes épületeket. És még a várgróf külön erődjét. Amely várgróf a világ egyik leghatalmasabb uralkodóházának őse lett.

Nemcsak rohamozó ellenségek ellen volt védve a régi város boldog lakossága. Nagy közraktárak biztosították az éhség, hatalmas kutak a vízhiány ellen. A pestis-betegek elkülönítésére is a maga idejében igen célszerűnek tetsző építmény szolgált. És a bűntevők ellen mély biztonságot nyújtott a bíróság-terem, a jól elkülönített börtön, a vallatókamara, a hóhér-torony, melyet hivatalos lakója soha el nem hagyhatott, nehogy látása, érintése megfertőzze vagy csak nyugtalanítsa a rendes életű polgárokat. Még a női erénynek is az éppen lehető legerősebb biztosítékai voltak itt, városi körutunkban egyszerre csak a „hét női erény” szobra előtt találjuk magunkat, melyek közül talán a legfigyelemremélőbb, mert legritkább a — hallgatagság.

Itt évszázadról évszázadra mindenki abban a megnyugvásban élhetett, hogy senki jogtalanul el nem ragadja tőle, amit munkájával, tehetségével, üzleti élelmességével megszerzett. Érdemes volt tehát itt dolgozni, alkotni, kísérletezni, mikor a legtöbb máshelyütt a mindennapi kenyér megtermelésén kívül éppen csak a gyilkos harcra készülésnek volt értelme. Nem csoda, hogy itt festett Dürer, itt írta üvegolyós méccsel világított vargaműhelyében felejthetetlen verseit Hans Sachs, itt tanított Melanchton, itt készült az első földgömb, az első zsebóra. Itt vonul fel a város főórájában delente császáruk körül a két bíborpalástos, hermelin-galléros választófejedelem. Itt építette sok vagyonos polgár azokat a sokemeletes, ormos házakat, homlokzatukon a kiugró, de zárt erkélyekkel, melyeket „Chörl”-nek neveztek azért, mert házi istentiszteletek céljára szolgáltak...

Csakis erre a célra? Ezt hiába mesélik annak, aki a jugoszláviai „török-ablakokat” ismeri. Melyek éppen nem azért ugrottak ki a házak homlokzatairól az utcára, hogy ájtatoskodjanak bennük, hanem bizony azért, hogy minden időben lehető biztonságban végignézhessék az utcát fel- és lefelé, nem jön-e valahonnan támadás, mely ellen még az utolsó pillanatban úgy kell védekezni, amint éppen lehetséges.

És a magasvárnak, a várgróf, majd császár erődjének falai kifelé tömredek igen szöges kiugrást mutatnak, melyek egy kivülről már idáig hatolt, kellően felszerelt ellenségnek elég könnyű prédájául eshettek volna, de kitünő elrendezést jelentettek a városon belül netalán feltámadt ellenálló szellem megfigyelésére, féken tartására, letörésére.

Jaj volt annak, aki a magas felsőbbsséggel ellentétbe került! Nemcsak a hideg, sötét kőbörtönök rémségeit, a kínzókamrák borzalmaait, az akkor oly könnyen kimondott halálos ítélet iszonyatát kellett kitapasztalnia; még becsületében is alaposan megtépázták, olyan helyzetekben, jelvényekkel mutatták be a nyilvánosságnak, melyek után holta napjáig neveltség tárgya volt vagy legalább kellett volna, hogy legyen. Csak a mosdatlan beszédek folytatók fejébe nyomott disznó-álarcra, a megtévedt leányok fejére a levágott haj helyébe kötött szalmafonatra, a sütemények megszábot súlymértékét be nem tartó pékmesterek vízbe mártására, a pártában maradt leányok mosó-robotjára, a veszekedésen ért asszonyokat a kényszerű kibékülésig egymással szembe rögzítő kettős ka-lodára kell gondolnunk.

Mindezek persze éppen csak kellemes borzongást támaszthattak azokban a rendes polgároknak és polgárnőkben, akik magukat általuk nem fenyegetve, hanem oltalmazva érezték. Akiket mint tolvajokat, zsványokat semmi esetre föl nem akasztottak, kerékbe nem törtek, mert nem volt szükségük lopkodásra, útonállásra, hisz elég közel voltak a törvényesen is elérhető jászlakhoz. Akiket, miután minden kötelezettségüknek megfeleleltek, ki sem úztek a falakon túli térségre, ahol már megszűnt a biztonság, a legbékésebb polgár is latrok, martalócok, rablólovagok kezébe kerülhetett. Akiket lázadásért nem fejeztek le, mert soha semmi ellen fellázadni nem jutott eszükbe. Akiket mint házasságtörőket vagy paráznákat sem bélyegeztek meg, mert hova lenne a köz-

erkölcs, ha azok erősségeinek szennyését is kiteregetnék? Boldog biztonság nem is századokra, hanem évezredekre!

Persze csak az alatt a föltétel alatt, ha a világ nem változik, nagyjában örökké olyan marad, aminő Dürer és Sachs idejében volt. De mi lesz, ha egyszer nagyobbat fordul, mint a nürnbergi első földgömbök és veszedelmessé, megrovottá, talán halálhozóvá lesz az, ami egykor minden ellen biztosított? Mikor hógörgetegszerűen megindul „minden érték átértékelése”. Hiszen megindult ez már a XVIII. század háborúiban, mikor porosz, majd francia katonák, ha nem vették be, hát egyszerűen megszállták a „szűz” erődöt. A francia forradalom óta hány ország kisémmizett, földönfutóvá lett uralkodó rendjéről érkezett szomorú hír a jó nürnbergiek borzadó füleihez! És ma már itt is megvannak az „újraosztás”-nak jelei, a néhány hete mindenfelé lengő horogkeresztes vörös zászlók — évek óta türelmesen, majd fogcsikorgatva viselt munkanélküliség és egyéb szenvedések vérizzadmányai, a mindent áttörő, még a végzetnek is vakon nekirohanó szabadulási vágy lihegési. Vajjon ezekkel szemben meddig fogja megtartani biztonságos, nyugalmas boldog képét a régi kedves Nürnberg?

FARKAS GEIZA

Kámzsás barát

Földre nézel, de az egeknek küldöd a szemedet,
Barát, kapucinus barát, a multam kámzsás színe,
Mostan te rád emlékezem, a szakállad lebegett
Ifjúságom szűk utcáin, a hited hova vitte
Lelkedet, de sejtem, hogy minden útkanyarulatnál
Egy percre megálltál és nézted a férget a földön,
Megnézted, a derekadról lecsüngött a zsinórszál,
Fehér zsinór barna csuhán, kivezető út börtön-
Világból az egek felé, jelkép-zsinór, útszallag,
Miért is emlékezem rád, barát, autón rohanok,
Talán azért, mert az énem, az énem ma hallgatag,
A némaság is csak ima, autóban is ballagok,
Feléd, Isten, baktatok.

REMÉNYI JÓZSEF

Hsiang Fei hercegnő hűsége*)

Hsiang Fei felesége volt az akszui Hodja hercegnek, Khozi khán-nak. Khozi khán és testvére 1759-ben, egy keletturkesztáni fölkelés után, Chao Huei kínai generális csapatai elől Badachsban menekültek, azonban a badachsani szultán félt a kínaiaktól, megölette az oltalomkereső khánokat, fejüket pedig elküldte Pekingbe a császári udvarhoz.

Ekkor kapta Chao Huei tábornok a megbízatást a császár mindenható kegyencétől, Ho Shentől, hogy különös figyelmet fordítson Hsiang Feire, az „illatos hercegnő”-re. A császár értesült páratlan szépségéről és tudni óhajtotta, hol tartózkodik.

Itt kezdődik a kínai regény. Chao Huei kereste, kutatta a szép hercegnőt. Azt hívére, hogy férjének meggyilkolási helyén, Badachsban tartózkodik, fölszólította a szultánt, hogy szolgáltassa ki. A szultán azonban szintén azon volt, hogy az egész Középázsiaiban híres szépséget a maga számára szerezzék meg, hiszen a fiatalabb Hodja kivégeztetésének nem utolsó sorban ez volt a titkos oka. Minden követ megmozgatott a csodaszépség meghódítására, azonban sem ígéret, sem fenyegetés nem használt. Gyilkosnak nevezte a szultánt és elhatározta, hogy inkább elpusztul, mintsem engedjen a szerelmes szultán kívánságának.

„Hsiang Fei”, válaszolta a szultán Chao Huei kiszolgáltatási kérésére, „a legszebb minden mohamedán nő között. Nehéz megszerezni őt és nehezebb elveszíteni őt. Mégis tíz pár honani vesekőből (nephrit) készült gyűrűért elcserélném.” Chao Huei elfogadta az üzletet és sátrába vitette a szépséget. A hercegnő végső kétségbeesésében sem enni, sem inni nem akart. Chao Huei megijedt, mert ha a hercegnőnek sikerül az öngyilkosság, kiesik a császár kegyéből. Ezért cselhez folyamodott. Elmesélte a gyászoló asszonynak, hogy férje nem halott, hanem Badachsban fogoly. Kína a kiszolgáltatását követeli. Pekingbe kell szállítani, ahol a császár meg fog kegyelmezni neki és nejevel békén visszatérhet Akszuba. A sikert biztosítandó, Chao Huei kíséretül oda-rendelte Hsiang Fei udvarhölgyét és a lelkére kötötte, hogy a fogoly ételei a legszigorúbb mohamedán előírások szerint készüljenek. A kocsinak, amelyen Hsiang Fei Akszúból a hosszú utat Pekingig megtette, kerekeit nemezzel kötötték be, hogy a kocsi fázasztó rázását csökkentésék. A kocsi ablakát selyemfüggöny takarta. A hintó különben oly tágas volt, hogy kinyújtózva is kényelmes volt benne a fekvés. A két kedves szolgálon kívül husz rabszolganő örködött a világszépség fölött, a menetet pedig fegyveres rabszolga testőrség kísérte. És a hercegnő nem nélkülözte útközben megszokott fürdőjét sem, amely báránylejből készült. A fürdőzés után komornái illatos olajokkal kenték be testét. Száját pedig gyógyfűteával öblögette. Ilyképpen bőre lágy és fehér maradt, testéből pedig balsamos illat áradt. Szépsége nemcsak a férfiakat

*) Részlet Sven Hedinnek „Jehol” című könyvéből. F. A. Brockhaus, Leipzig kiadása.

babonázta meg, de a környezetében lévő asszonyokat is. Mind tisztelték és rajongtak érte.

Ch'ien-lung császár parancsát, hogy a hercegnőt Pekingbe kell szállítani, mindenki ismerte. A szép rab utazása közben csupán a tizennyolcéves Fu K'ang-an tábornokkal társalgott, aki később a nepali gurkák ellen viselt hadjáratával dicső hírnevet szerzett. Vele szívesen csevegett, tréfált s sokszor szinte úgy tetszett, hogy bánatát is elfeledte. Pedig csupán férjének a viszontlátásába vetett reménye élte.

Pekingben Ch'ien-lung gyakran fölkereste Hsiang Feit, aki azonban mereven visszautasított minden közeledést. Amint a császár belépert hozzá, elnémult és a leghidegebben viselkedett. A császár pedig majd elepedt a vágytól. Háremét a legszebb asszonyok népesítették be, de egyikre sem tudott nézni. A legpompásabb ételeket hordták asztalára, de hozzájuk sem nyúlt. Így emésztődött és tépelődött, komorrá vált és lesoványodott.

— Ura vagyok a világnak, de ezt a szépséget nem tudom meghódítani. Ó, miként szerezhetném meg kegyeit. Erőszakot alkalmazni nem tudok.

Az anyacsászárnőt megrendítette az eset. Úgy érezte, hogy meg kell mentenie fia életét, mert hiszen ettől az élettől függ a birodalom java és boldogsága. Végre cselekvésre határozta el magát. A téli napforduló előtt volt éppen. Ezekben a napokban szokta bemutatni a templomban a császári áldozatot. Az áldozati ünnepet három napon át teljes magabavonulás, böjt és szertartásos mosdások előzik meg. Az áldozat bemutatás napján a császár fogadására a menny-oltár előtt meg kell jelenniök az összes hivatalnokoknak és tiszteknek. Ch'ien-lung még a szent napok alatt sem tudott a Hsiang Fei utáni epekedéstől szabadulni.

— Négy nap elmúlt, öt nap elmúlt és én nem láthattam őt. Hátha megváltozott? És vajjon milyen lett?

Az áldozat bemutatása után Ch'ien-lung visszasietett a császári palotába. Hsiang Fei és egész udvara eltűnt. A szobákban a legnagyobb fölfordulás. Valami történt. A császár rosszat sejtett. Egy eunuch lába elé vetette magát és úgy jelentette, hogy Hsiang Feit udvarával együtt az anyacsászárnőhöz hívták. A császár toporzékolt és rohant a K'uning-palotába.

Az anyacsászárnő csak arra várt, hogy fia figyelmét a szertartás lekösse. Menten kedves eunuchját küldötte Hsiang Feihez és a hercegnőt egész udvarával magához kérte. Aztán kihallgatta az udvarhölgyeket. Firtatta, minő volt a viszony a fogoly és a császár között? Hogyan viselkedett a hercegnő, mit beszélt? Mit mondott uráról? Gyakran töltötte éjtszakáit nála a császár? És hálás volt-e a császár szerelméért?

Az udvarhölgyek kihallgatása után Hsiang Feire került a sor. A szinte földöntúli szépség a császárnőt és egész környezetét elbájolta.

— Elragadó boszorkány, nem csoda, ha megbabonázta a császárt, — mondta az anyacsászárnő a császárnénak.

Hsiang Fei nem borult térdre, büszkén, emelt fővel lépett a hatalmas uralkodó anyja elé. Az anyacsászárné így szólt:

— Ő felsége megérkezésed pillanatától kegyeivel árasztott el. Hálás voltál-e hozzá?

— Hálás? Miért? Gyűlölöm őt!

— Miért gyűlölöd ő felségét?

— Oly boldogan éltem férjem oldalán hazámban. Mért támadták rá a császár katonái, mért rabolta el országunkat, mért gyilkolta le kedveseimet? És még ez sem volt elég. Idehurcoltatott Pekingbe engem. Legalább megöletett volna, mint a többi hadifoglyot! Nem, palotájába zárt. S ami még szörnyűbb, szüntelenül szerelmével üldöz.

Szavai közben homlokára ráncok gyűltek, szeme villámot szórt, arcát pír öntötte el. A fogoly török asszony megvetette a kínai udvar csúszó-mászó szokásait, hiszen a világ ura fölött egyedül neki volt hatalma.

Az udvarhölgyek kacagtak, amikor ő felsége szerelmi ostromáról beszélt. Az anyacsászárnő megkérdezte:

— Mi a legfőbb vágyad?

— Ha ő felsége kegyes volna és visszaengedne hazámba, hogy katonákat toborozzak, akiknek élén Pekingbe jöhessek megbosszulni férjem halálát.

Az anyacsászárnő ingerülten toppantott.

— Hagyj föl ezekkel az agyrémekkel és ne kövess lehetetlen álmokat!

— Ha továbbra is a palota rabja maradok, kilesem az alkalmas pillanatot, amikor leszűrhatom a császárt. Bosszúmat kitöltöm így is.

A császár felesége elsápadt és bosszú haraggal kiáltotta:

— Nyomorult rabszolga! Mit vétett neked a császár, hogy életére törsz?

Az anyacsászárné közbevágott.

— Meg kívánjuk hallgatni minden panaszát.

Hsiang Fei folytatta:

— Ha másként nem lehet, akkor olyan halált kérek számomra, amely megkíméli testem szépségét. Makulátlan tisztasággal akarok eltávozni az életből.

Zokogva omlott a padlóra, miközben szünet nélkül ismételte kérését.

Az anyacsászárnőt megindította a kép.

— Sajnálom a szegény teremtetést. Kérése teljesül.

Megparancsolta a főeunuchnak, emelje föl és vezesse abba a csendes helyiségbe, amely a „Mákvirágok kapuja” mellett fekszik. Ott aztán fojtsa meg . . .

Hsiang Fei köszönetet rebegett, elvégezte a háromszoros meghajlást, majd pedig követte a főeunuchot. Az udvari dámák és a háremhölgyek zokogtak.

Mindez történt pedig az áldozat bemutatását megelőző napon. A császár már későn tért vissza. Amikor belépett anyja lakosztályába, előbb az előírással formáságokat kellett megtennie és jelenteni az áldozat lefolyását. Csak ezek után kérdezhetett Hsiang Fei felől. Az anyacsászárnő vigasztalóan megragadta fia kezét:

— A mohamedán hölgy szívében méreg rejtőzött. Ha meg nem semmisitem, végzetes szerencsétlenség következett volna. Miként léphettem volna akkor őseid szeme elé? A mohamedán asszony meghalt, te pedig fölszabadultál. Gyógyítsd szíved és lelked, amit ő megszabt.

A szigorú udvari előírások megtiltották a császárnak, hogy anyjának válaszoljon. Némán fölállott és elindult. Egy eunuchnak megparancsolta, hogy vezesse Hsiang Fei holttestéhez. A mohamedánok akkor már koporsóba fektették, de még nem zárták le fedelét. Ch'ien-lung megkövülten torpant meg a halott megpillantásakor. Sosem látott ilyen szépséget. Az ajkak rózsapirossága nem tűnt el, úgy látszott, mintha emberfölötti harcok megvívása után győzelmes mosollyal szenderedett volna az örök álomba. A császár könnyei kicsordultak, életében először ölelte át szerelmesét és elcsukló hangon tört ki belőle a szó:

— Én vagyok a gyilkosod! Meg tudsz-e nekem bocsátani?

Végre fölcusdott fájdalmából, teljes méltóságában kiegyenesedett és sokáig nézte a halottat. Megcirógatta hajfürtjeit és lezárta a szemét. Majd lehúzta gyűrűjét és alig hallhatóan suttogetta:

— Örökre Isten veled, Hsiang Fei!

Így búcsúzott el tőle a császár. Azután visszatért az életbe. Még sokáig ült magába vonultan az arany sárkánytrónon. Tung-ling közelében, ahol a nagy Mandzsú császárok pihennek, még most is ott látni Ch'ien-lung sírcsarnoka mellett Hsiang Fei egyszerű síremlékét.

Fordította: VIZI KÁROLY

SVEN HEDIN

Nem vagy teljes

Ízzik a tested, mint tűzben az arany.
Nemes érc, tündöklő, fémeknek királya,
De anyag csak, anyag csak, anyag csak hiába.

Zarándok-utamon sokszor vagy oázis,
Nap felé nyújtózó, kényes, deli pálma,
Csak a gyökered kapaszkodik sárba.

Sártól szépülsz, abból élsz, tőle bódul
Ajkam az ajkadra, derekadra karom.
Te csalsz engem, vagy én magamat csalom?

Nem elég a tested, többet adj, kiáltok.
Nem értesz, süketen nézel a szemembe.
Ajkaddal peccételed csókot a jelenre.

Kutatom, mérhetem szíved, porcikádat,
Mint sziklát a tenger, ostromolhat vérem,
Megnyugtatni nem tudsz, nem vagy teljes mégsem.

TAMÁS LAJOS

Tavaszi elégia

— Tavasz van, — zsongja méhek kórusa,
tavaszt trilláz minden madártorok;
— de jó bogárnak, madárnak lenni...
ember-elméddel fel sem foghatod.

Felszabadultan futnak a vizek,
tavasz van... — súgják lázítón a fák;
— ó, ha tudnád, hogyan szánnak téged,
mert ember vagy s nem érted a csodát.

Tavasz-himnuszt zengnek hangtalanul
a mindenség fényhúros hárfái
s te, emberszív, álom-átkod alatt
egyebet se tudsz, csak fájni... fájni.

Örök csodavárásra kárhoztál
finom, fogékony, szép emberlélek;
ám e kárhozatban van üdvöd is,
ha a tavasz szózatát megérted.

Légy madár: — dalolj. Légy fa: — virágozz.
Nincs szilárd tény, csak érzés, hangulat,
több a sejtés a teljesülésnél,
nyugalmat sem ad más, csak önmagad.

Élvezd az élet percnyi adagját;
úgyis hiába vádló kételyed:
sose tudod meg, kinek a bűne,
hogy a boldogság halva született.

VIRSIK MÁRIA

9.

Összefügg ezekkel a harmadik megjegyezni való is: mert ha nem az írástudók magánéletéről van szó, nem esetleges meghajolásokról az Élet kényszerei előtt: magától értetődik, hogy a r u l ó írástudó nem egyszerűen megalkuvó írástudót jelent. Az „írástudók árulása” nem külső nyomás alatt jött létre, hanem magukból az írástudókból indult ki, gondolataiknak belső fejlődése kapcsán. Nem egy háborús kor hangulatának hatása az eszmék világára, hanem ellenkezően egy béke feletti, reményteljesen civilizálódó és szabadelvű korban önmaguktól kiérett eszmék szomorú visszahatása a korra; visszahatás, mely lehetővé tette, amit már senki se hitt volna: hogy ez a civilizált és fölvilágosított kor hajlandó lett ismét állatnak érezni magát, és természetesnek elfogadni a legvadabb barbárságokat és szörnyűségeket.

Bendát, mint már mondtam, nem érdeklik a történeti tények és előzmények. Őt csak a jelenlegi állapot foglalkoztatja, s annak viszonya az erkölcsi eszmékhez és törvényekhez. Ehhez képest nem tér ki az írástudók árulásának történeti csíráira, s arra a folyamatra, melynek kapcsán ez az árulás megérett és gyümölcsöket hozott: csupán annyit állapít meg, hogy ez a folyamat párhuzamos a modern antiintellektualista és pragmatista világnézetek kialakulásával. Ez eléggé megvilágítja, hogy úgyszólván autochton és tisztán szellemi eredetű. Nem úgy történt, hogy az Ész meghódolt volna akármilyen tekintetek előtt, visszahátrálva mindenek fölülálló szabadságában és merészségében. Ellenkezően, az Ész, miután a XVII. és XVIII. századok folyamán kivívta autonómiáját minden hagyományos korlát gyámsága alól, csak önmagára hallgatva logikusan és tekintetek nélkül folytatta pártatlan bírói működését, s annyira ment tekintetnélküliségében, hogy végül saját magát is kritika alá vonta: s ez a paradox cselekedete lett megindítója annak a pszichológiai folyamatnak, mely a XIX. század folyamán szinte az Ész masochizmusává fajult el, s végül is arra vezetett, hogy az Ember legnagyobb büszkesége, az állatoktól megkülönböztető Intelligencia, önmaga ásta alá saját tekintélyét.

Magamat ismétlem, mikor ezekről a dolgokról beszélek: mert már abban a régi cikkemben, amire írásom elején hivatkoztam, megpróbáltam ezt a folyamatot vázolni. Nincs is hozzátenni valóm ahhoz, amit ott megírtam. A Tiszta Ész Kritikája óta az emberi filozófia tevékenysége jóformán abban merül ki, hogy amint előbb kifejeztem, az Ész tekintélyét aláássa. A nagy gondolkodók, akik kimutatták, hogy az ész csupán alárendelt eszköz, melyet az Akarat vagy Ösztön alkotott magának a létért való küzdelem céljaira, — késői mellékterméke a Fejlődésnek, — eleinte még nem sejtették gondolataik következeit. Ok távol voltak attól, hogy az Ész erkölcsét lerontsák és helyébe az ösztönökön alapuló erkölcsöt ültessék trónra. Részükről még az Ész elleni kritika is az Ész erkölcsének egy hőstette volt: az Ész hősie

igazságszeretete önmaga ellen, önmaga rovására! De a fejlődés, melyet elindítottak, már nem állhatott meg. Nietzsche az Akarat morálját hirdeti, Bergson az Ösztön ismeretlenségét. Mert mi más az intuíció, mint az Ösztönnek a megismerés forrásává való avatása? Aztán megkezdődött az Igazság kritikája a pragmatistáknál. Az Ész kényszerült lemondani a döntőbíró szerepéről is (az Igazság dolgaiban) mint egy tekintélyét veszített király, kit végre is letesznek székéről. S közel vagyunk ahhoz, hogy az önzetlen Ész székét a tudományban is az önző Élet foglalja el. Ha az igazság egyetlen kritériuma a hasznossági elv, — igazság az, amit föl tudunk használni, — akkor az igazság nem független többé az élettől és az érdektől. Az a kultúra pedig, ahol a megismerés főforrása az ösztön és egyedüli értékmérője a hasznosság, ahol a legmagasabb morál a falka harcában való önfeláldozás, s ahol még az ész is csak az ösztönélet izgatója vagy az Akarat szolgálja akar lenni: nem emberi, hanem állati kultúra.

10.

Jól tudom, hogy azok ellen, amiket leírtam, a legkülönbözőbb ellenvetéseket lehet emelni. Viták vihara és tiltakozások tengere fogadta a Benda könyvét is, mutatva, hogy mélyen vágott a Kor elevenébe, vagy legalább a Kor írástudóinak szívébe, melyből vér helyett tinta csordul. S a lehetséges ellenvetések köre talán még nagyobb az én soraimmel szemben. Benda dolgozata egészben véve a politikai morál körében marad. Ő csupán a Hatalom és Harc apostolainak, vagy a Tények és Történelem blazírtjainak kritikáját hívta ki maga ellen. De amit én mondok, az visszahatással bír a „kultúra egész mezejére” s ellenérzést kelthet oly olvasóban is, ki egyébként politikailag legnagyobb ellensége a nemzetek és fajok sacro egoizmusának és a történelmileg kiérett Tények áhitatos tiszteletének. Mert ez a — progresszív és „baloldali” világnézetű — olvasó ugyanakkor, többé-kevésbé nyíltan és tudatosan, barátja az ösztönélet modern fölszabadulásának, barátja annak a modern őszinteségnek, mely egész kulturánkat ennek az ösztönéletnek leplezetlen és nemcenzurázott kifejezésévé avatja, tagadója az Ember fölött álló és tőle független Erkölcnek. — előtte az Ember állván mindenek fölött — s rendszerint megvetője az Élet harcain fölülemelkedő objektív és l'art pour l'art kultúrának; ő „életes” kultúrát szomjazik, az Élet és Cselekvés aktivista kultúráját.

Mindez csak még világosabbá teszi, hogy amit elmondtunk, az nem valamely jobb- vagy baloldali „világnézet” megtámasztása s az elentétes világnézet megtámadása. Korunk ugynevezett „világnézetei” történeti termékek és különböző elveik egyáltalán nem a logikai összetartozóság alapján kerültek egymás mellé. Aki nem a véletlen és logikátlan tények, hanem a minden tényektől független Igazság nevében okoskodik, annak először is e „világnézetek” béklyóiból kell magát teljesen felszabadítani. Az a készség és, hogy úgy mondjam, fegyelmezett-ség, amivel a modern írástudók hajlandók a körülöttük harcoló világnézetek egyikének katonáivá szegődni — jobbra, vagy balra állni — s a választott világnézet elveinek véletlen és történelmileg lerakódott komplexumát — legalább főbb részeiben és egész összefüggésében kriti-

ka nélkül elfogadni: úgyis csak egy újabb és eklatáns példája az „írástudók árulásának”. Akinek az Igazság a fontos, egyenként vonja vizsgálat alá az elveket, s egyiket elfogadja, másikat elveti, a szerint, amint igaznak, vagy hamisnak tetszenek előtte. De a modern írástudónak nem az Igazság a fontos, hanem a „világnézet”: vagyis a harc, a párt. A Kor azt kiáltja:

— Színt kell vallani egyik vagy másik világnézet mellett.

Ehhez képest az írástudó rá sem gondol arra, hogy a környezetével által készen kínált világnézetet mintegy tételenkénti kritikának vesse alá. En bloc elfogadja, vagy — ha lázadó természet — elveti. A pacifista például — a Béke barátja — már szinte ezzel a ténnyel implicite progresszívnek vállalja magát: azaz elfogad ráadásul egy egész sereg olyan állásfoglalást, és doktrínát, melyekhez legalább is gyakran semmi köze. Így rendszerint egyuttal szocialista: vagyis olyan tan híve, mely tisztán az „erőt erő ellen” elvének s a tömegek harcoss fegyelmzésének alapján állva, lényegében militarisztikus jellegű, sőt az ellentáborral közös erkölcs tagadásában is egy a legvégtetesebb szellemű militarizmussal. Mondják, a nem-szocialista gazdasági rendszer szükség-szerű következménye és korrelátuma a háború. Nem tudom, igaz-e ez, de mindenesetre jellemző érv a modern írástudó szájában. A régi írástudó az igazsággal és erkölccsel érvelt; a mai a lehetőségekkel és gazdasági összefüggésekkel. Ez pedig semmiképp sem tartozik hatáskörébe. Ez a politikusok és közgazdák dolga: a praktikus tudomány és Cselekvés embereié. Nekik kell a Szükséges Rossznak ebben a tengerében, amit Életnek nevezünk, megtalálni a Legkisebb Rossz útját. Az igazi írástudó az igazsággal és erkölccsel érvelt; a mai a lehetőségekkel és gazdasági re nem tekintve, ébren tartsa a földön a tiszta erkölcs és logika tekintélyét és tudatát.

E hivatás modern félreismerése okozta, hogy a világnézetekből pártok lettek: az Eszmék leszálltak az Élet harcaiba, s elfogadták a politika minden logikátlan és változó junktimját. Így lépett sok helyütt junktimba a katholicizmus, — melynek már neve is egyetemes jellegére és eredetére utal, — a legkevésbé egyetemes elvű, legpartikulárisabb nacionalizmussal. Világért sem mondom, hogy a katholicizmus — az Egyetemes Vallás — ellentétes a nacionalizmussal: de semmi esetre sem involválják egymást szükségszerűleg. Éppoly kevésbé szükségszerű a junktim a militarista világnézet s a kulturális és erkölcsi konzervativizmus között. A modern militarizmus homlokegyenest ellenkező erkölcsön alapul, mint hagyományos kultúránk: úgyhogy még talán logikusabbnak tűnhetik föl a futurizmussal való szövetsége, amit a háború alatti Itáliában volt alkalmunk látni.

II.

Az „írástudók árulásának”, ismétlém, semmi köze mindezekhez az izmusokhoz. Ezek a harcoss Élet kényszerű pártjai és táborai: emberi alakulatok, akár a nemzetek és kasztok. És hogy mielőtt az ellenvetésekre felelnék, régi retorikusok szabványai szerint még egyszer összegezem a három pontot, amivel tételtem megvilágítottam: ha az írástudók árulása vagy hűsége független a pártoktól, független az

emberi magánügyektől, független a külső kényszerektől: bizonytal lehetnek ők hű katonái az Életnek és időleges alakulatainak, s mégis hű katonái egyuttal annak az időtlen és egyetemes tábornak is, melynek zászlajára az Igazság van írva, s mely nem ismer kisebb vezért az Istennél, ki maga az örök és mindenütt-egy Igazság. És aki azt kérdi: „hogyan lehetséges ily kétféle hűség?” — gondoljon a katolikusokra, kiknek vallását az imént említettem. Az igazi írástudók is ily katolikusok, elosztva a nemzetek között: s az ő katholicizmusuk sem ellentétes a nacionalizmussal; egyszerre szerethetik földi hazájukat és az Örök Rómát. S így felelek az első ellenvetésre, melyet a Szellem hazaárulásának e korszakában bizonytal nem a logika ad az írástudók szájába, hanem a Kor vallása: a nacionalizmus, s a helyre és időre való tekintetek.

— Itt áll egy szerencsétlen nemzet vérezve „ezer sebből”. Szellemünk minden kincse, ami ész, erő, kitartás és erkölcs van itt szivekben és agyakban, mind nem sok még, hogy őt megmentjük és fölemeljük. Egész szívekre és egész agyakra van szükség. S mindenki, aki szellemileg tehet itt valamit, a nemzet minden írástudója, a legnagyobbtól a legkisebbig, nem ismer dicsőbb célt, minthogy magát e nagy munkára ráköltse. S akkor jössz te és korlátozni és bénítani akarsz valami „örök Rómával”, valami földöntúli Igazsággal, amire nagyobb és boldogabb nemzeteknek talán van idejük és erejük gondolni — mi nem érünk rá arra! Előttünk csak egy cél van és egy igazság: ennek a boldogtalan nemzetnek a java:

Ha ezt kivittük a mély süllyedésből,
Köszöntjük, oh Sors, áldomásodat:
Ez jó multság, férfi-munka volt.

12.

Ez az ellenvetés, s íme a felelet:

Nem a régi magyar írástudókra gondolok, akik megmondták az igazat nemzetük szemébe, vagy vallották az emberi Erkölcs nagy és testvéri eszméit, oly korokban, mikor még Igazság és Emberség becsületben és fényben ragyogtak. Hanem gondolok a világháború korának magyar költőire, akik, legalább az igazán érdemesek egytől-egyig, bármennyire szerették is nemzetüket, tudtak hívei maradni a Békének és az emberi közösségnek azokban az esztendőekben, mikor Európa legnagyobb szellemei kevés kivétellel versenyt hangoztatták a „Gyűlölet igéi”-t, nyíltan megtagadva az emberi egységet és igazságot, s az írástudók árulása aratott és tort ült. Ha van nemzet Európában, melynek legjava írástudói nem követték el ezt az árulást: a magyar az.

— De hát akkor mi közünk a dologhoz? Mit érdekel bennünket az írástudók árulása? Micsoda praktikus konzekvenciája lehet az egésznek? — Aki ezt a kérdést fölteszi, már ezáltal felel is rá: mert megmutatja, hogy mindaz, amit elmondtam, mi közöttünk is elevenbe vág. Mi közünk az egész világhoz kívülünk? Mi közünk az Emberi Szellem elborulásához? Az Intelligencia detronizálásához? Az Igazság egének elborulásához? Mi közünk egyáltalán az Igazsághoz és Erkölshöz, ha nincs közvetlen „praktikus következése” nemzetünkre? Ily kérdések csak annak a kornak a levegőjéből fakadhatnak, melyet már az

írástudók árulása megmérgezett: és ezt a levegőt szívjuk mi is. Nagy és független szellemeink tudták szűzek maradni ettől az árulástól; a kisebbeket ellenállhatatlan megfertőzte a fertőzött levegő, — s tudattalan átszívárgásaiban nem maradt hatás nélkül a nagyokra sem.

Igy lopóztak a magyar szellemiség arcába is oly vonások, melyek annak a régi nemes kifejezés helyett a nagyon is földi szenvedély színét adhatják. „Előttem nincs igazság, nincs erkölcs, a nemzetem javán kívül”, — mondja a magyar írástudó is, szinte automatikusan. Érthető felkiáltás talán a szenvedély pillanataiban: de rosszul hangzik az Igazság és Erkölcs hivatásos őreinek ajkáról. Úzött vad morálja lehet ez: nem egy méltatlanul bántott méltóságos nemzet legnemesebb szellemeié. Nem is említve, mily rossz szolgálat a nemzetnek, melynek igazát kompromittálja, azt a gyanút keltve, mintha minden igazsága csak érdek-igazság volna.

A gyönyörű szó: magyar igazság, hovatovább más jelentést vesz föl. Magyar igazság úgy hangzik e modern ajkakon, mintha a magyaroknak egészen külön igazságuk volna, különböző a külföldön úgynevezett igazságtól, mintha az igazság nemzetenként változna, s nem volna fölöttes és pártatlan bíró, hanem csak az érdekek helyi szolgája. Jól tudom, hogy ez a nemrég még képtelennek tetsző gondolat, melyet a modern pragmatizmus ma már filozófiailag is védeni tud, nem magyar gondolat, hanem Európa modern szellem: áramlatainak egy hulláma, s hogy így fejezzem ki: a magyar igazság: külföldi igazság, a német, francia, s a többi még apróbb igazságok mása. De hisz éppen azt akartam megmutatni, hogy hozzánk is eljutott, nálunk is hat ez a különös áramlat, mely az áruló írástudók szelleméből fakadt, s amely előtt már elavultnak tetszik az Igazság klaszikus fogalma, mintha az Igazság nemcsak országok, hanem korok szerint is mindig más volna.

Hol vagyunk már a katholicizmustól, és az egy igazságtól, melyet vallásunk hirdet, akár az egy Isten? Az Isten sem egy már. A magyarok Istene kilencszáz éven át a keresztény Isten volt, elég hatalmas arra, hogy minden népnek külön is istene tudjon lenni, mint ahogy a Végtelennel szemben minden pont középpontnak érezheti magát. De ma már elégedetlenek a nemzetek ezzel a közös vallással: még az Isten sem találják elég nagynek, hogy nyugodtan megosztozzanak rajta. Így álmodnak nálunk is valami külön őspogány istenről, valami Hadúrúrról: s e nemzeti vallás irodalma újabb bizonyosságát adja, mennyire eszébe sem jut a modern írástudónak az Igazság szempontjára gondolni (noha itt a legszentebb igazságról, a valláséről van szó). Senki sem lehet, hogy ezek az „ősmagyarok” azért vágyakoznak vissza a pogányságba, mert azt hiszik, hogy a pogányság igazabb vallás a kereszténységnél. Nem: ez a kérdés még föl se merül lelkükben. S ez mai fölvilágosodottságunk valódi képe. Mely korban lett volna ezelőtt képzelhető a keresztény pap, aki hosszan tanulmányozva a problémát, az őspogány vallást végelemzésben csak azért nem fogadja el, mert véleménye szerint a kereszténység ma már hozzáidomult a magyarság őszítőneihöz s jobban megfelel a magyar paraszt ízlésének? Az Isten, aki a

nép ösztöneihez alkalmazkodik, s a paraszt ízlése, mint vallások dolgainak döntő kritériuma: demokratikus és pragmatista korunkban már ez is magától értetődő... Nem fogja-e az Isten megverni a népeket, melyek a vallásban nem az Igazságot hanem önnön faji ösztöneik kielégítését keresik?

13.

Így oldódnak föl lassanként ebben a szomorú században a legfelsőbb, legszellemibb dolgok e földi, és, hogy úgy mondjam, testi élet narcaiba, melynek csúcsa és koronája a fajok és nemzetek körül való harc, úgy mint az állatoknál a farkák, rajok és bolyok körüli. Ezen a lejtőn nincs megállás; s a szocialisták hiába hirdetik s olykor hiszik is magukat a Béke és Emberközösség különb-professziójú harcosainak: ők csak egy lépéssel tovább mennek még ezen az uton s a Faj és a Nemzet még mindig magas, még mindig önzetlen, az egyén közvetlen céljain túlnyúló harcait cserélik meg pusztán az egyén minél jobb megélhetéséért küzdő szövetkezetek immár egyenesen s bevallottan anyagi célú harcaival.

Kenyérért küzdeni bizonyos nagy és vitális dolog a testi és praktikus életben: de aki ezt a küzdelmet avatja az emberi kultúra tengelyévé, — mint a szocialista irástudó, — az máris azonosítja az emberi kultúrát az állattal. Gondolat, vallás, erkölcs és művészet, mindaz, aminek őrzése az irástudók vállain nyugszik, becsüket vesztik az ily kultúrában; csupán az ösztönök, a Cselekedet, a Haszon maradnak ott becsben. Ilyen már a mi kulturánk annyira, hogy az igaz, a jó, a szép szinte fogalmakként és értékjelzőkként sem szerepelnek többé, — helyüket a vitális, vagy a szociális foglalja el, a nemzeti, vagy a földszagú, vagy a mai.

A tudomány az Élet harcainak szolgálója lesz, iszonyatos szolgáló, emberirtó háborús masinák gépésze. Sőt a „szellemi” tudományok sem szellemiebbek: földi szenvedélyek, — társadalmi küzdelmek, nemzeti hiúságok és ambíciók — kiszolgálói ők is. Háborús kultúra, kommunista kultúra, és nemzeti kultúra, — például a kis Balkán államoké, — egy húron pendül ebben. Hol van a régi, nagy, tiszta, európai kultúra, mely a görögből sarjadva, egész a XIX. század végéig megtartotta egységét és önzetlen fenségét? A klasszikus nyelvek és ismeretek lassú kiirtása az iskolákból, — ez a közös gyökértől való egyre bevallottabb elszakadás, — egyik legjelentősebb és legszomorúbb tünete századunknak.

A kor tükre, a művészet, tisztán mutatja minde változásokat. Az „irodalom bukása”-ról beszélnek, s csakugyan nyilvánvaló az érdeklődés rohamos megapadása e legszellemibb művészet iránt, melynek legalább eszköze a gondolat. Teljes hatásukat csak azok a művészetek tartották meg, melyek közvetlen és testileg hatnak az ösztönökre: mint a zene, a tánc. A színházakban a színész fontosabb lett a darabnál. S minden művészet napról-napra jobban veszíti azt, ami benne szellemi, intelligens, egyáltalán, ami speciálisan művészi: harmóniát, ritmust és kompozíciót; nem ambicionálván mást, mint az ösztönök mentül nyersebb,

mentül primitívebb kifejezését és testi, szuggesztív izgatását, akár a néger művészet, melyet ideáljává választott.

Legtöbbet veszít persze az irodalom, melynek legtöbb a szellemi és értelmi poggyásza. Megszabadulva minden klasszikus „ballaszt”-tól, egyre jobban az „öszönös zsenik” prédájává lesz, azzá, amit a francia így mond: *littérature des illettrés*. Amit ma még várnak tőle, azt a vadzseni is nyújtani tudja. Műveltség, intelligencia, műgond: már-már inkább tehertétel egy író számláján. Gondolatgazdagság, szerkezeti harmónia, zenélő verselés, tiszta és magas nyelv: azelőtt a legnagyobb dicséret volt, amit egy költői műről el lehetett mondani. Ma mindez inkább gáncs, mindez csak akadály annak, ami egyedül fontos: legmélyebb, szinte állati ösztönéletünk közvetlen és őszinte kifejezésének. Azelőtt az író a magas szellemiség embere volt. Ma legfőbb céljaul minden szellemiség tagadását és kompromittálását tekinti. Még és még kiméletlenebb leleplezés az Emberiség állatiságáról, még és még szemérmetlenebb vallomás önön állati mélységéből: ez az, amiben ma egyik író túl akar tenni a másikon. Nem a Szellem emberének fájdalmas igazságszeretete, hanem a Testiség kaján csempészének diadala beszél ezekből az írásokból.

A mai író nem is abba helyezi hiúságát, hogy a „kultúra oszlopa”, szellemi erő legyen e világban. Inkább „természeti erő” akar lenni az „őserő”. Ezért lehet az, hogy ma sok íróról imponáló érdem gyanánt emlegetik válogatás és önkritika nélküli termékenységét, ami minden más korban gáncs lett volna; mintha valóban fizikai erőről lenne szó, ahol a teljesítmény mennyiségét nézzük; s csak ily korban vallhatja büszkén az író, hogy ő nem törődik a művészettel, csak az „Élet”-tel; nem is közönyt, hanem megvetést tanúsítva tanulmány, forma és nyelv iránt, — még külön forma-törő szándék és avangardizmus nélkül is.

Néhol, — mint például a franciáknál, — ma még lassítja e leírt folyamatot a művészetnek, nyelvnek és formának bizonyos előkelő nemzeti hagyománya. Nálunk éppen nemzeti tekintetek gyorsítják, a vadmagyar duhajság és parasztság „őseroje” nemzetibbnek tűnven föl, mint a fiatalabb és európai eredetű kulturált magyarság. Mit szolt volna még Gyulai Pál, oly irodalomhoz, melyben ez a fajta „öszönös és állati” magyarság értékként szerepel? Ez a fajta nemzeti irodalom egytestvér a modern erotizmussal, közös gyökerekből táplálkozva. Művelői, éppen ösztönösségüknél fogva, a legnagyobbak lehetnek. De nem egyes írókról beszélünk. Az egész irodalom kulturális értékéről szólok; mely mégis egyre koldusabb lesz, mert egymás után ejti el a szellemiség kincseit, amik azelőtt fő büszkeségét tették, s csupán mintegy primitív nyersanyagát tartja meg. E nyersanyag azon-forró lerögzítése bizonynyal elég egy művészt nagyvá tenni: de szegényes egy egész művészet — és pedig a legszemlembb művészet — egyetlen nagyságául!

Ezt a szegénységet az irodalom maga is érezte. De — méltón az irástudók árulásának korszakához — hiányzó gazdagságát pillanatig sem kereste a Szellem és Művészet, hanem még mindig az Élet irányában, s csak úgy képzelt magának jelentősebb tartalmat adhatni, ha az

Élettel való kapcsolatait erősíti. Nem ismert nagyobb vágyat, mint végkép és praktikusán is leszállni az Élet harcainak piacára. s Alkotás helyett a Cselekvést írta a zászlajára. Ezzel elvileg lemondott a megmaradásról, mely eddig minden művészet magától-értetődő célja volt; s a mivel ő már úgyse sokat törődött, többre becsülvén a közvetlen hatást. Az Alkotás örök, a Cselekedet időszerű.

A művészet azonban, mely kilép természetes halhatatlanságából és belép az Életbe, hogy annak ösztöneit kiszolgálja, vagy küzdelmeinek kikiáltója és plakátja legyen, nagyon kicsiny helyet kénytelen ebben az Életben meglegegni. Ösztönök kiszolgálói, harcosok, kikiáltók és plakátok bizonytalannak különbek és közvetlenebbek önála. Ahol a Kultúra értékmérőjét nem a Szellemisség adja, hanem az Életesség princípiumai, a harcos Tett és az Ösztönök ereje és primitívsége: ott bizonyára nem logikus az író, ha csekély megbecsültségéről panaszkodik. Ott a Kornak van igaza, mely őt detronizálja a magaslatról, hova előző századok állították, s helyébe az Aviatikust, a Boxbajnokot, vagy legföljebb még a néger táncosnőt helyezi. Maga az író adta az értékskálát ehhez az új rangsorhoz, mikor minden kultúra ideálját a legösztonösebb primitívségében, minden művészet igazi eszményét ősi törzsek mámoros ugrálásaiban és félig öntudatlan harci kiáltásaiban — egyszóval valami testi és szinte állati művészetben — keresi maga is.

(Vége következik.)

BABITS MIHÁLY

Ismeretlen köszöntőjére

Mindegy: keljen napom jól vagy balul,
Dalom úgysem vész el nyomtalanul:
Valahol már sóvárogják a lelkek,
Akik csendes szavamra felfigyeltek.

Valakit már megsírat a kudarcom,
Valahol tűzbe jönnek már az arcok,
Öklöt emelnek értem s esküszik rám
Már valaki s támadóm eltaszítná.

Szembe nem álltam mással lázadón,
De túl a szégyenen, gyalázaton,
Ahogy napjaim fogynak, nő hatalmam
S épül igen már az én birodalmam.

MIHÁLY LÁSZLÓ

A hadnagy búcsúja

A vad pap, vér- és borszívó pióca, különben csak kicsapott legátus, már a második falunál kihullott, mint a rossz fog. Harcban pedig legfeketebben csorgott száján a káromkodás, és de szép elbúcsúlással tudta eskübe, nótába varrni a bitangok csillagát! De ott a falu szélén összesen hét emberből egybeverődött nyáj várta és hajlékot, búzát, módos lányt ígért neki az evangéliumért. Nem teketóriázott sokat, nyakába szegte Kálvin palástját, és már át is ágaztak a templom tája felé győzelmes zsoldározással, mint valami pápista körmenet. És Bálint hadnagnak a háborús bátorságok után szívébe gyűrődött az első furcsa félelem.

Arratájt térültek, amerre kevesebb ház és kevesebb emberi mozgolódás lehet. Roptattak a töppedt dombok közt; fönt rőt fény sörnyje a fellegen, előttük az este, a nagy szelíd síremlék, még nem tudni: kinek a lángoló nevével. Sebő lantos a hűségéről édesgélt a szívének, a süket Karvaly az emlék-edényeket bontogatta, Boldizsár a lova elvesztett patkóját sajnálta, a Bivalyszájú valami különös jószág kemencéjének érezte a hallgatást, és a vén-láb Sipolya az időjárásról peszterkedett. Még ugyan ősz van, a nap októberi mézét nyalogatják a vörös bogycók, de ha úgy jól kiüdösödik éjtszakánkint, egy pár nap múlva aligha hártya nem jegedzi a vizet. És akkor mégis jó azoknak, akik födél alól fújhatják a füstöt. Ennyi elvetélt, elcsavargott év után!

A negyedik falu alatt komát lelt a süket, az ötödikben patkoló cigányra bukkant a kárvallott Boldizsár. A kutyakaparónál hajnalban nyergeléskor elébük szégyenkedett Sebő, a kobzos is: hogyhát a gazda fogadott lánya igen kékszemű, lássák be, így-úgy: hogy neki, hiába, kötelezettsége van az ilyen helyt, s ne vegyék zokon, ha marad még, mivelhogy ő mégis csak s mindenekelőtt rímgyűjtő. Egy kis lantos becsületkérdés az egész, csak menjenek, majd holnap utóléri őket valahol.

Még ugyanaznap elmaradt a Bivalyszájú, este elbúcsúzott az öregcsont Sipolya, éjfélkor kereket oldott a Langanéta, szó nélkül, minthogy egyébként is olyan hangfukar volt, hogy a valódi nevét se tudták meg tőle soha. Reggelre kelve teljesen magára maradt Bálint hadnagy. Lovát eladta a szállásadónak és gyalogost ment tovább az őszi árvaság csilláros bazilikájában. A szomorúság rozmaringszaga fiült és dagadt a szíve fölött, rajta az egyetlen hű kísérő és vezérlő valaki, egy kép: hullámba lazult szájvonal, ibolyás szemek és a szüntelen mozgó nevecske, mint a csengetyű-szív: Katinka.

*

A lány nyugodt volt, szinte már várta is. Arcának hava édes békességgel fénylett a sarokban, és Bálint hadnagy bámult, zsibbadzott és szívdobbanásokkal mérte, hogy az esti világtól de messze melegszik most minden vad öröm. Ködös félhold volt kint, savanykás lében még oldotta tüzét egy-két tátongó csillag is. Katinka kérdezgetett és mesélt, de valami idegen időkről: jövőről, máról, holnapról. A múlt Bálint hadnagyban ordító segélykiáltásai meghaltak az ő suttogásában.

— Tudtam meg álmodtam is, hogy visszajössz, — mosolyogta Katinka szája valami biztos bátorsággal, és Bálint hadnagnak torkáig dagadt a hirtelen érzélem, hogy ez a visszatérés fájó és beteg, mint valami búcsúzás. Illedelmes hasonlaton törte fejét, de a szó megfagyott benne, mintha sejténé, hogy csodálatos ellentétek egész garmada szépségét könyörtelen vigyorgással nyakazza le sokszor egy ostoba hasonlat.

— Most már, úgy-e, itt maradsz örökre? — kérdezte tovább édes bizakodással a lány.

Érzékenyülésbe bicsaklott a hangja s mintha meleg tükröt fordítottak volna a torkába. Bálint hadnagy nyelvén kérdésbe akadt a bizonytalanság.

— És mi lesz ezután?

A lány bízni sem merő gyámoltalanságnak vette s anyássá bizalmasodva nevetett neki.

— Kérdezed? Ó, te, te bolondom, mintha bizony nem is tudnád. Hát hányszor üzented, hogy alig várod, hogy szögre tehesd a kardot, majd tudod aztán: mit csinálj, még ha vártorony volna is a házunk. Pedig most már itthon is mindent tudnak, egy szót se vetnének ellene.

A vitéz a boldog örvendezést nézte és mintha kutatott volna valamiért. De Katinka arcáról hiányzott az a szorongás, ami a hallgató tüzet fújja a vergődő szívben. És szinte sajgott, hogy odakint aztán magukban lajcsúroznak a szél-csikók: itt csönd lesz, béke lesz, boldogság lesz. A lány csak áradozik, és meséje nyomán fucsá partokat ér a szem. Így szögre kerül bent a tizenkét kard-öklös esztendő emléke, mint az elejtett vadak bundái. Hát jó, csönd lesz, de csak különös, hogy Kinek a csunya szájától féltse választottját ezután a kóbor vitéz vagy kiketátkozzon? És boldogság? De kitől búcsúzkodik majd és kiért remeg az elkeseredett ember fia véres harmaton? Üres udvarokba nyíltak a kapuk Bálint hadnagy előtt és belül fölbuggyant a keserűség, hogy városokat szabadított a fekete martalócoktól. A boldogtalanság nagy tiszta pillanata is föltűzött, amikor kéjes elcsigázottságban érzi az ember, hogy megnyerhette volna a mindenséget.

Így már beteg testtel égett az este s az ezer piros holnap is a mellén. Túlkönyű volt a vigasztalás, alig sarkaló tűz a jóöröm. Valami elszállt közben Katinka mozdulataiból, ahogy elveszti friss lelkét egy napos állottság után a szűzi hó. A szájalom és a gyávaság adta Bálint hadnagy szájára a csókot, amikor búcsúzott.

*

Tóbiás mester, a vén karó-rági Tóbiás kocsmájában éjfélkor tuta-
jozott a legnagyobb füst és szikrázott a legjava szítók egyik asztaltól a
másikhoz. De csak a vak kuvasz nyűszített valami beteg örvendezés-
sel az asztal alatt, amikor Bálint hadnagy belépett. A pohos Tóbiást,
úgy látszik, elhagyta a hirtelen emlékezés, hogy valaha de nagy kalapot
emelt minden falhoz vágott garasért. A sűrű koromban német és len-
gyel kereskedők, hajcsárok játszottak a pattanó ezüstpénzek csengési-
vel. Bálint hadnagy vérét már perzselte a bor, amikor mind eltisztul-
tak onnan az újfajta vendégek, és a vén Tóbiás ismerős szemét sandít-
hatott a sarokba is.

— No valahogy, valahogy, — hümmögte nehézkesen a vitéz érdeklődésére, hogy a pénz hogyan forog, — innen is alig-alig, onnan is alig-alig. Valahogy csak megvagyunk.

De a kezét melegen dörzsölte, és derekán súlyosan csörgött a pénzestarisznya.

— Más szóval, hát jó cimborák lettek a latrok, mi?

Tóbiás mester elismeréssel igazgatta helyre a rossz szomszéd hírét. Hogyhát most már vége a fejbeverósdinek, — hála Isten, — és kölcsönös örök komasággal felejtik a tévedéses hajdani csetepatét. Most is, íme, hogy itt a nyáron olyan dögös volt a maradék marha is: Ők hajtják ide falkaszám az övéket, s csak a búzát keresik érte. Aztán segítik a fölperzselt falvakat is, mestereket küldenek, fát úsztatnak le és aranyozzák a templomok keresztjeit. De, — súgta szájára téve újját meszszebb lépő bizalmaskodással, — a bor is jól átfolyik majd s a ló is nehézzel pénzzel kel arrafelé, mert náluk a másik szélen kezdődik most a tenekedés. Csak itt a végeken a török már felejténé velük a régi haragot s nyughatna. Mielőbb!

— Csakhogy annak lesz esze! — ütött a saját homlokára Bálint hadnagy, — a török most bírná velük újra, a török hallgatott eddig s aztán mutatja meg, hogy mire készült. Csak tavaszig várjunk, majd akkor a török...

— A török bolond, — legyintett megvetéssel Tóbiás, — de tik nem véreztetek hiába.

Bálint hadnagy éppen egy nagyon bölcs közbeszólással akarta helyrefofozni Tóbiás politikáját, de a vér emlegetése hülye meghökkenéssé merevítette száján a mondanivalót.

— Egész jó testvérek, — bólogatott Tóbiás, — igen, és szívvel akarják a szép szomszédságot.

— Pojácák, hullák, dögök, — ordította Bálint hadnagy az elégedett Tóbiás mindig visszahúzott szemébe és a bort szétlocsolta az asztalon, — dögök, de most már...

A békére gondolt megint, a nyafka örömökre, fűtött otthonra, ahol most már nincs kit káromolni, túrni, ahonnan nincs hova elvágyakozni, s az életre, amit eztán nem kell véres tervekkel átszöni, rejtegetni, szívbe gyűrni, futni vele, mint a keszkenőbe kötött idegen arannyal. A rivadt félnyakú Tóbiást a sarokba lökte Bálint hadnagy, a poharat a falhoz vágta, pénzes erszényét a füstölő mécs bús pofájába csapta és szaladt a kihalt éjtszakába. A szél szinte meggyulladt a bőréen, és az ég: két isteni marok tele csillaggal, reszketett fölötte és finom dérlisztet űrölt hajnalra. Még virradat előtt a mivesek nyikorgó szekerei nyomán átvergődött odatúlra, a hidegbe, az éhségbe, a hullákhoz, a dögökhöz, akiktől undorodott, de akik ép most keverednek el valakivel s harcolnak, s ahol még van düh, félelem, elégedetlenség és elkeseredett vágyakozás a szabadulás és a csönd után.

Magyarosan!

— Magyarosan! — kiáltjuk tanítóinknak, akik ifjúságunkat a magyar szó öntudatára nevelik.

— Magyarosan! — kiáltjuk papjainknak, kik a tömegeknek az Isten szent igéjét hirdetik.

— Magyarosan! — kiáltjuk közéleti embereinknek, akik a nyilvánosság előtt hatással működnek.

— Magyarosan! Kényesen és ízlésesen magyarosan! — erre kérünk minden tollforgatót, aki nyomtatásban terjeszti gondolatait és érzelmeit.

— Magyarosan! Háromszor is magyarosan! — kérve-kérjük a sajtó munkásait, akiken legtöbb fordul meg, hogy észrevétlenül mi szívárog át az általános nyelvhasználatba: a magyarosság-e, vagy az idegenszerűség.

— Magyarosan! — kiáltjuk oda minden magyar embernek Reményi Sándor gyönyörű szavaival:

Vigyázzatok ma jól, mikor beszéltek
És áhítattal ejtsétek a szót,
A nyelv ma néktek végső menedéktek,
A nyelv ma tündérvár és katakomba,
Vigyázzatok ma jól, mikor beszéltek!

E drága nyelvet porrá ne törjétek,
Ne nyúljon hozzá avatatlanul
Senki; ne szagassátok szirmait
A rózsafának, mely hóban virul.
Úgy beszéljen ma kiki magyarul,
Mintha imádkozna,
Mintha aranyat, tömjént, mirhát hozna!

GYÖRGY LAJOS

*

Helytelen: „Az apostolok elmenvén tanítottak”; helyes: „Az apostolok elmentek és tanítottak.”

*

A magyarnak nincsenek szemei, karjai, lábai, hanem csak szeme és félszeme, karja és félkarja, lába és féllába. Aminthogy nincsenek hajai és fogai is csak ritkán vannak.

*

Nem mondjuk: „El vagyok veszve”, „El van utazva”, hanem „Elvesztem”, „Elutazott”.

*

„Januáriuus, februáriuus” és nem „január, február”, mert a magyarban nincs „márc, ápril, máj, stb.”

*

„Rönesszansz vagy renaissance” a helyes: semmiesetre sem „reneszszánsz”.

*

Nem dacára, hanem ellenére.

*

Helytelen: „Beszédet tartott”; helyes: „Beszédet mondott.”

Ha nem sólsz, miért sielsz?

Majd a hideg tud kilelteni, Ha hallom e szót: síelni. Jaj, de botfűlő lehetett, Kinek nyelvén megszületett!

Mégis, mint a ragály, terjed. Övjad tőle füled, nyelvéd! Mert mondjad csak: volt olyan tél, Amikor te ródlieltél?

Kinek ténfereg a nyelve, Maszlaggal van megsóelve. Maradj hát a magyar íznél. Sóval sózzál, — sível sízzél.

HÓEMBER

Vigyázók könyvébe

Parancsoljátok meg a kiesett könnyeknek,
 hogy szívódjanak vissza a fájdalomba
 s a goromba
 viharnak: hogy lapuljon a föld alá,
 az égnek:
 hogy fordítsa medencévé a kupolát,
 a keréknek:
 hogy visszafelé forgassa az árnyékküllőket
 a falon,
 a rácsnak: hogy ne legyen tilalom,
 a rügynek: hogy ne túrja le a sápadt levelet:
 kímélet legyen,
 s az alkonyatnak:
 hogy holnap haljon meg keleten!
 Parancsoljátok meg a szívárványnak,
 hogy hídja ne a napnak legyen csodálat,
 a kulcsnak:
 hogy felejtse el a zárat,
 a bűnnek:
 hogy ne ismerje meg a vádat,
 a víznek:
 hogy gyeplőzze a habokat, ha megárad,
 az ütésnek: hogy ne fájjon,
 az időnek: hogy álljon,
 a vérnek: hogy ne legyen piros,
 az örömnnek: hogy ne legyen tilos.
 s az embernek: hogy lássa:
 melyik meggyilkolt vértanújában vár a
 föltámadása!

BERÉNYI JÁNOS

És máris sietett, dacosan, szaporán lépdelt, haját a szél cibálta, arcába csípős szagok csapódtak.

— Élnek, élnek! — dudorászta, ordítgatta akaratosan, a halott csenddel, ingerkedve.

A széles és sima országuton ment tovább, néha már egészen tisztán intett feléje Versailles. Most már bizonyosra vette, hogy Versaillesig akadály nélkül eljuthat, talán még tovább is.

Szaladni kezdett. Versailles, ott van Versailles! Gyerekes ujjongás ágaskodott, ingerkedett bensejében. Mintha megszökött volna az iskolából, a sandaszemű tanító most biztosan őt szidja, beírja a könyvbe, de ő a határtalan szabadságban tombol, vágyai után szalad és csupa tiltott dolgot fog ma elkövetni. Versailles! Hol volt még tegnap Versailles, a szökés, a szabadulás? És most itt van Versailles előtt, túl mindenféle szófogadáson, katonai kordonon, böles belátáson. Versailles!

Szinte állandóan szaladt, de egyszerre megtorpant. Egy kerékpáros tünt fel az úton, egy élő, mozgó kerékpáros. Sietve közeledett feléje. Róbert megkövülve nézte a közeledő életet, szíve folyton magasabban lebegett a mellkasában. Most rajta kapták. A menekülésre nem lehet gondolni, elrejtőzni sem lehet már. Visszaviszik! Nem tudott egy lépést sem tenni, lábai zsibbadtan, bénultan cölöpözödték a földbe.

A kerékpáros lassított. Szelidarcú fiatal embernek látszott.

— A bizottság a Butte Montbaurenon van. Hozott valami élő állatot? Tegnap három macskánk megdöglött. Nem látott valami állatot itt a közelben?

— Nem láttam, — mondta Róbert hirtelen nyugalommal és megigazította nyakkendőjét. — Egy-két rigót hallottam füttyüreszni arrafelé.

A kerékpáros kissé mosolygott.

— Az nem jó. Az őrnagy úr azt mondta, hogy macskát, kutyát vagy nyulat hozzak a kísérletekre.

— Akkor vissza kell menni Houdanig. Ott van clég.

— Az messze van, a bizottság pedig ma még a Városig szeretne menni. Kár, hogy motorral nem lehet...

A kerékpáros indulni készült.

— Hol van a bizottság? — vetette oda könnyedén Róbert, mert már biztosnak érezte magát.

— A Butte Montbaurenon. De ne menjen az állomás felé, mert ott rettenetes sok a holttest. Menjen inkább a töltés mellett és kerüljön Sceaux irányába.

A kerékpáros már ment is. Róbert nagy, komoly lépésekkel ment Versailles felé. Mintha valami bizonyosság költözött volna belsejébe, mintha visszatért volna egyensúlya, önbizalma, életcélja. Legjobb, ha jeltkezik a bizottságnál, hogy hajlandó bemenni a Városba, a Rue Lecourbeig. Esetleg elvállalja egy kutya, vagy egy házinyúl szerepét. Ő nem fél a hulláktól és holttestektől, sőt attól sem fél, hogy a mérges gá-

zok, amelyek itt-ott megrekedtek, megölhetik. Ezért legokosabb, ha jelentkezik a bizottságnál és elvállalja azt a szerepet, amit reábíznak. A bizottság, úgy látszik, vár valakit, különben a kerékpáros nem közölte volna, hogy a Butte Montbaouronra menjen. Nyilván összetévesztette valakivel. Valószínűleg nem fest olyan züllötten. De hát fontos-e ilyenkor a tiszta gallér, a borotvált arc, a vasalt nadrág, a kecsesen megkötött nyakkendő? Fontos-e még valami ezután és emellett a nagy Halál után?

Lassabban, de azért tétovázás vagy csüggedés nélkül ment Versailles felé. A nap feltápáskodott, a szürke felhőrongyok mintha foszladoztak volna. A szél megrázta a fáradt fákat. Róbert éhes volt. Talán Versaillesban, a bizottságnál kap valamit enni. Csak ne lásson sok holttestet...

Valami édeskés, áporodott illat lengett a széllel, mintha rothadt kajszín barackok erjednének valahol. Néha olyan érzése volt, mintha pörkölt gummiszaggal vegyülne ez az édes, rothadt sóhajtás. Ezek az illatok lennének a gázok, a holttestek, az üszkös házromok, a rengeteg borzalom előre küldött hírnökei? Róbert kissé nehezebben lélekezett, máskor azonban meg kellett állapítania, hogy ez a lélekzési zavar csak képzelődés. Ilyenkor elevebb lett, frissen lépkedett, de ha ismét fanyar, furcsa szagot érzett, akkor lecsuklott a feje és sáros, maszatos zsebkenőjét az orra alá tartotta.

Messziről egy autót látott. Mintha még több is állna mögötte. A kíváncsiság erősebb iramot adott lépteinek, a rettenetes sejtelem, amely lelkét megülte, elfelejtette a sűrűsödő, émelygős gázokat. A házak, ezek a sápadt, élettelen kulisszák, egyre szaporodtak, amott egy csonka gyárkémény, körülötte füstös, hűlt romok. Róbert mellében félelmes nyugtalanságok bizsergtek, mintha valami elképzelhetetlen érdekes és nagyszerű dologra várna, mely pár perc, vagy pillanat múlva feltárul előtte. És ime, már itt is van a nagyszerű borzalom!

Az első autó lecsúszott az árokba. Szép fényes, borvörös autó volt. Róbert óvatosan közeledett feléje. Hát igen: benne vannak! Őten, egymásra hullottan, az egyik nő az ajtó kilincsén tartja a kezét. A sarokban egy öregúr szőrös, zöld arcával Róbertre néz, a többi egymás hegyén-hátán.

— Ez rettenetes! — kiáltotta a borzalomtól fuldokolva és a többi autóhoz rohant.

A második autó kis szürke taxi. Négyen ülnek benne. A soffőr feje a volánon fekszik, mintha aludna. Hátha csakugyan alszik. Az egyik férfi tátott szájjal fekszik a másik vállán. Arca szürkés-zöld, kockás, barna sapkáját erősen a homlokába húzta, nyakkendője pipacspiros és szinte világít a rohadt, szürke arc alatt.

Róbert néhány lépéssel eltámolygott az autóktól és köpött, prüszkölt, mintha valami undorító bogár repült volna a szájába. De ezzel a köpködéssel nem könnyebbült meg, hiába akart tovább sietni, valami fárasztó, nyomasztó érzés kínozza, fojtogatta, egyre több nyál szaladt össze a szájában, a gázok kószáló, fanyar szaga, a holttestek édes bűze betöltötte orrát, száját, egész agyvelejét. Öklöndözni kezdett.

Meg kellett állnia, szájából csorgott a nyál. Azután előre támolygott, bukdácsolt, mint egy részeg s így támolyogva jutott be Versailles utcáiba. Jóformán semmit sem látott.

— Az állomást elkerülni! Ott sok a holttest!

Ezt a figyelmeztetést ismételte s egyszerre csak egy sorompó zárta el az útját. Ki felejtette el ezt felhuzni? Megkerülte a sorompót, majd a sinek között szaladt tovább. Így bejutott a Városba! Lelkesen szaladt. Nyála még csorgott, szemei vizesek és vörösek voltak az öklöndözéstől. És most a házak, utcák, hidak, felbillent motorok, ferde autók és zöldes, kókadtfajú emberek között érezte meg a legborzasztóbb valamit, ami minden büznél, gáznál, tátotszájú holttestnél és füstös, roskadt házaknál rettenetesebb: a csendet.

Csend! Csend! Süket, végtelen csend! Mintha bedugultak volna a fülei. De lépéseit, a kavicsok riadt zörrenését tisztán hallja. Körülötte tehát a halál hallgatott. Csak ő élt, csak ő egyedül.

Ez a halott csend végiglúdbőrözött a hátán és zúgni kezdett a fejében. Csend, mindig csend, mely egyre szorosabban öleli át, mint valami szükülő abroncs.

— Halló! — kiáltotta bele a rettenetes dermedtségbe.

— Halló! — kiáltotta még egyszer fölemelt fejjel és kétségbeesett grimásszal.
(Folytatjuk.)

SENTELEKY KORNÉL

Előretolt állásban*)

Ennek a világnak lázas szívverése
bennem dobol,
két korszak között átütő szikrák
engem égetnek,
ordító kakofóniák bennem olvadnak föl
szimfóniává,
viharok és tengerek dalát én gyűjtöm össze,
élő kagyló
előretolt állásban vagyok,
milliók mögöttem s egyedül nézek farkas-szemet
milliókkal,
érezem, a föld, az óriási akkumulátor
írtó energiákat gyűjt magába,
előretolt állásban vagyok,
percek suhannak és belőlük eljövendő századok éneke harsog,
kevesen tudnak ma rólam,
de én tudok mindent
s minden idők ajtaján
milliók nevében szüntelenül zörgetek

CSUKA ZOLTÁN

*) Mutatvány a költőnek „Tűzharang” című verskötetéből.

Borzalom - literre

Nézzünk egyszer szembe a sokszor érintett, de el nem intézett kérdéssel: a napilapok hibásak-e benne, hogy a közönséget rászoktatják a véres szenzációkra, vagy a közönség bűne, hogy ilyen olvasmányt kíván napilapjaitól? A tárgyhoz annyival inkább hozzászólhatok, mert tudósítója vagyok egyik napilapunknak és szinte az írógépen kalapáló újjaim hegyén át tapinthatom a „kereslet”-et.

Rajtam múlik, hogy Rozsnyó, — noha nem paradicsomkert, — úgy szerepelhet az olvasók tudatában, mint olyan hely, ahol véres szenzációk egyáltalán nem fordulnak elő. Pedig mennyire! Méreg, kötél, revolver, bicska, dinamit szerepel itt is, de beső averzióval hallgatom agyon őket. Szívből utálok ezeknek az eseteknek minél „reálisabb”, minél „színesebb”, per longum et latum letárgyalását. És az a meggyőződésem, hogy a lap színvonalának tartozom azzal, hogy az értékes hasáboakat ne ilyen anyaggal tömjem.

Hiszen, ha egy napilap megengedhetné magának azt a luxust, hogy csak a színvonalával törődjék s költségvetésére ne nézzen! De a költségvetés regisztráló tüje ideges kilengésekkel minust jelez, ha a lap a szenzációs anyagot elhanyagolja! A „véres” anyag hiánya főként a kolportázs bevételeit apasztja, ez olyan tény, mellyel minden lapnak számolnia kell, ha bilanszát egyensúlyban akarja tartani. Ezért foglalnak a színvonalára érzékeny lapban is nagy „flekk”-eket azok a témák, melyeket az újságíró szíve szerint pár soros hírré szeretne sorvasztani s a becses hasáboakat más, kevésbé véres és szenzációs, irodalmibb anyaggal megtölteni. De hiába: a közönség kívánja, hogy a lap ebből az anyagból sokat adjon. S ha lapja nem elégíti ki, otthagyja s máshoz megy. A lét vagy nemlét kérdése ez! A lap a közönségből él, azt szolgálja ki, tehát azt kell adnia, amit kíván.

Ez az oka, hogy szerkesztőségem elégedetlen velem és szemrehányásokat tesz, hogy szenzációs híryanaggal el nem látom a magam területéről. Ezért s a fenti gondolatmenet értelmében is lelkiismeretfurdalást érezve, hogy vajjon taktikám helyes-e (Mentem-e a színvonalat, ha ugyanakkor károsítom a lapot?) s mert éppen kapóra egy öngyilkosság történt (Négy napon belül a második! Az első egy félkegyelmű lány volt, aki arról fantáziált, hogy őt belülről százlábú férgek rágják. Lám, micsoda pompás grand-guignol téma!), jegyzetblokkal s véres szándékú töltőtollal kimentem a helyszínre. Az eset azonban szimpla, minden romantikát, nagyvonalúságot nélkülöző szürke hatsoros hírré zsugorodott: jóra való molnárlegény és hozzá nem illő leány, reménytelen szerelem, revolverlövés a homlokba, semmi agy-cafat a mennyezetten, semmi lavór vér, — ez így nem jutalmazó, hagyjuk! Olyan öngyilkos, akinek érkeke van a sajtó szenzációigényei iránt, legalább is a szájába lő, mert tudvalevően ez a módszer freccsenti szét az agyrészeket és vérceppeket a legnagyobb körzetre . . .

Hanem a molnárlegény munkaadójával beszélgetve, a malom zúgó, meleg búzaszagú gépei között, mégis kaptam egy érdekes és jellemző

adatot. Meséli a molnár — turbinás molnár, sokezer kötetes könyvtára van, messze híres bélyeggyűjteménye, — hogy számtalan érdeklődő jött hozzá a részleteket kifirtatni. Közöttük egy asszonyság, aki nagyranýtott szemmel, előrecsúcsorított szájjal, — mellyel szinte fel akarta szűrölni a szenzációt, — azt kérdezte:

— És tessék csak mondani, sok vér elfolyt belőle?

Már t. i. az öngyilkos molnárlegényből. Mert a szenzációéhes olvasó kéje ott kezdődik, mikor a kifolyt vér mennyiségéről, a szétrepült húscafatokról és agyvelő részletekről kap kimerítő beszámolót. Ez a tömegszadizmusnak egy olyan faja, mely az olvasmányokon át éli ki magát. Letagadhatatlan!

Hát itt a válasz a kérdésre: kell a vér! Ha egy újság föltenné magában, hogy undorral boikottálja az ilyen zsánerű híryanagot s számára csak pár sort enged napihírei között, olvasóköre érezhetően leszűkülne. költségvetése felborulna. Mihelyt a közönség kevésbé lesz vérszomjas (tisztelet a mindenkori kivételeknek, a vér-prohibíció híveinek), megszeliődnek a lapok is és a kollegák örömmel teszik le a vérrel töltött töltőtollat!

De mi legyen addig s mitől várjuk ezt a szelidülést? Az utóbbi kérdés magában véve egy külön, nehéz probléma. Talán máskor, egy külön cikkben próbálom megközelíteni. Az első kérdésben: az áramlat ellen addig is harcolni kellene. A petyhüdt, túlenerált idegek bizsergetését ne a hírlapok lássák el a véres szenzációkban vájkálással. Talán inkább jó hidegvíz-kúrák, vagy jazz és hasonlók. De ki kezdje a kereszt-háborút? Ki kockáztassa, hogy tönkremegy bele?

Aki győzi pénzzel. De — ki győzi ma pénzzel?

Ezen a ponton reménytelenül fest a helyzet. Talán, majd egyszer...

És addig? Addig — ne szídjuk mindég csak a lapokat, hanem gondoljunk azokra is, akik literszám szomjazzák a véres borzalmakat!

NYÍRESI-TICHY KÁLMÁN

Külföldi könyvek

Sven Hedin:

Jehol. Die Kaiserstadt

F. A. Brockhaus kiadása, Leipzig

A Pekingtől alig 200 kilométernyire északra eső, de a nagyvilág előtt sokáig rejtve maradt Dzsehol (Jehol) neve jóformán csak akkor vált általánosan ismertté, amikor az elmúlt hónapokban hosszú harcok után a japánoknak nemcsak a mai Mandzsukuóból, de a vele határos Dzseholból is sikerült kiszorítaniok a kínaiakat. Valójában azonban már több mint kétszáz év óta tündöklük Kína egén ragyogó fényben Dzsehol, amelynek alapjait még a Ch'ing-dinasztia tagjai, K'ang-hsi (1662—1722), Jung-cheng (1723—1735) és Ch'ien-lung (1736—

1796) kínai császárok rakták le akkor, amikor a dinasztia részére túl a nagy kínai falon, a mongol sivatag szélén mesébe illő szépségű nyári lakot varázsoltak elő. Egykorú kínai jelentések szerint a mongol Dzsingisz kán utódai eleinte nem akartak hinni szemüknek, amikor megpillantották a pusztaságból kiemelkedő Dzseholt, de azután egyre növekvő bámulattal nézték, mint épül föl ez a gyönyörű város pompás kastélyaival, remek templomaival és szebbnél szebb parkjaival, és halastavaival. Már 1818-ban Grosier abbé kínai Fontainebleaunak nevezi Dzseholt, majd a kínai udvarnál akkreditált európai követek Versailles-sel, Weimarral, Potsdammal és Schönbrunnal helyezik egy sorba, de a kínai kultúrának erről a csodálatos alkotásáról először mégis Sven Hedin lebbentette föl a fátyolt, aki 1930-ban kereste föl először azt a helyet, amely egykor fejedelmek és költők, művészek és tudósok találkozója volt s amely még megkopott fényében is varázslatos erővel hatott Sven Hedin fogékony lelkiületére. S a nagy svéd tudós a mulandóság szomorú érzésével járta be ezt a kőbe vésett mesevilágot, hogy megírja azt a könyvet, amelynél poétikusabbat még Sven Hedin kötetei között is alig találunk. A tudós és költő karöltve s egymást kiegészítve szólal meg ebben a kötetben, mely nemcsak tökéletes tükröt nyújt az 1930-as Dzseholnak egyre pusztuló csodálatos remekeiről, de régi kínai jelentések nyomán nagyszerű s életteljes képet ad a kínai császárok fényűző életmódjáról is, amelyet a gyöngéd szerelmi kalandok hosszú sorozata tesz színessé és változatossá.

Sven Hedin könyve így válik nemcsak tudományos, de művészi élménnyé is, s úgy érezzük, hogy lehetetlen belső megindulás nélkül letenni ezt a kötetet, amelynek elolvasása után önkénytelenül is fölmertül az a kérdés, vajjon a haldokló császári városra vár-e még föltámadás. És e kérdés föltevése annál inkább jogosult, mert a kínai művészetnek ez a csodálatos remeke már Sven Hedin látogatásakor is részben romokban hevert s nagyon is kétséges, hogy a sors különös végzéséből Mandzskuóban uralomra jutott Puyinak, a Mandzsu-dinasztia utolsó sarjának, lesz-e annyi ereje és hatalma, hogy az országával határos Dzseholban nagy őseinek sírjait és monumentális emlékeit megóvja az enyészet és a bűnös emberi kezek további pusztításától.

Sven Hedin legújabb könyvét ismét a lipcei F. A. Brockhaus-cég adta ki a tőle már megszokott szép kivitelben. A könyvet 1 tervrájz és 78 kép díszíti.

FERENCZY JÓZSEF

Den Si - Chua

Szergej Tretjakov biointervjúja

Malik-Verlag, Berlin

Az új orosz irodalom kialakulásakor Szergej Tretjakov még színpadi író és Eisenstein abszolút lendületű rendezésével, „Üvölts, Kína!” című drámáján át a filmig jut. Különben irodalomtörténész, a pekingi

egyetem orosz lektora, aki az amerikai és a japán imperializmustól és a kalandor tábornokoktól darabokra szaggatott Kína gyötrelmét, borzalmas szenvedését nemcsak a puszta szemlélő részvételével, hanem a tisztánlátó író lázadó élményével nézi. Később Tretjakov a színpadi irodalomnak búcsút mondott, hogy az utóbbi évek orosz mezőgazdasága szocializálása és az ötéves terv törekvései nyomán átalakuló új orosz parasztságról az életbe, a munkába kapcsolódó új orosz író elkötelezettségéből fakadó riportkönyveit, mint egy új irodalmi szemlélet urat mutató bizonyítékait írja meg. Ezzel az új irodalmi szemlélettel az író kivonul a polgári nyugalom kényelméből, fölkel az íróasztaltól és az együttérzés szentimentalizmusát a veledolgozás, tehát a valóság aktivitása váltja fel. Az írónak dolgozónak kell lenni; muzsiknak, munkásnak, aki a traktorok nyomán a föld lihegését, a villamos dinamók lendítőkerekének gyors forgásaival a gyárak dübörgését látja. Tehát nem az író „ír”, hanem a veledolgozó megmutat. Ez az új termelési rendszerbe és a szocializált tömegekbe kapcsolódó irodalmi rendszer, helyesebben talán az új idők új arculatáról tudósító valóságriport Tretjakov új könyvében, a „Den Si-Chua”-ban további irodalmi problémáig jut. A dél-kínai Szesuanból a pekingi egyetemre érkező fiatal diák feltárja a körülötte összeomló régi Kína társadalmának, falvainak, családjának életét, Sun Yat-Sen forradalmának titkos szervezését, az egymással megütköző bandák harcait és a szociális felismeréstől a munkások és parasztok Kínájáig eljutó új gondolat fellobogását. Ez a fiatal diák féléven kérésztül naponta több órát szentel Tretjakovnak, aki „a vizsgálóbíró, bizalmas barát, interjúvoló újságíró, társalgó és pszichoanalitikus” módszerével, ahogy ő nevezi, egy ember „biointervjú”-jában, a riporter anyagát a művészet legközvetlenebb formájával: a realizmussal építi meg, amely fölött a világnak ma legérdekesebb és legszínesebb országa lázas forrongásának viharfelhői úsznak.

Den Si-Chua, a maga generációjának szimboluma, az ősi élet és az európai japán befolyás alatt megváltozott életrendszer kettőségében megedződött új kínai típusa, aki még az imamalmok és az ópiumszívók gyermekkori emlékeit hurcolja, de már látta a lehulló copfokat, a Kuomintang nemzetért, demokráciáért, szocializmusért küzdő harcát, hogy maga is a feltartóztatlan erővel előtörő új idők frontjába álljon.

S ahogy Den Shi-Chua egy napon eltűnik, úgy múlnak napok, évek úgy kavargog, küzd a „szabad Kína” leváló országgrészeiért és leomló ősi falaiért. Tretjakov, az új író látja a harcot, mellettük van s az a dinamika, ami az új munkáról írott könyveiből, a munka szimfóniáját zengi: a kínai diák elsodort életét az élniakarók himnuszává szélesíti.

KÁZMÉR ERNŐ

Magyar könyvek

Márai Sánaor:

Csutora

A budapesti Pantheon kiadása

Mindig új íz, mindig különös esemény egy-egy új Márai-kötet a könyvpiacon. Más az „Idegen emberek” s más a „Zendülők”, más a többi Márai-könyv. S felettük, mint korona tündököl a legújabb kötete: a „Csutora”. Az úr, aki újságíró, de egyszerű polgár emellett, karácsonyra feleségének ajándékképpen megveszi Csutorát. Csutora kis pemzli kutya, amolyan szőrpamacs két szemmel, vinnyogással, négy elvesző végtaggal. S egyszerre ez a kis állat, amely vinnyogva mászik a parketten, élni kezd. Élni, de hogyan? Az ember megrémül attól, ahogyan ez az állat az életbe elindul, ahogyan szeret, gyűlöl, ragaszkodik és hűtlenné válik, érzi a dolgok összefüggését s keresi a nagy mindenségben a maga helyét. Egyetlen lélekzet ez a könyv: visszafojtott lélekzet. Csúcspontja a magyar impresszionista regénynek. Flaubert, Daudet, Maupassant együttvéve... magyarul. Soha magyar regény nem merészelt ekkora mélységekbe szállani, s az impresszionista irodalmunkban sem ütött meg senki olyan drámai hangokat, mint Márai. A kutya sír. Csutora, aki összeütközik az egész erkölcsi és társadalmi világrénddel, aki elbukik ennek következtében, mint minden más drámai hős, olyan ijesztő jelenség, mintha az állat egyszerre emberré válna. Az olvasó, akit Márai „Cave canem”-mel int a regény elején, megrémül az állat emberségétől. Merész filozófia ez, amit ebben a kötetben Márai ad, az író széles látóköre s merészsége kell hozzá, hogy megbírkózzék vele. Az utóbbi esztendő legnagyobb eseménye a „Csutora”.

MAREK ANTAL

Oláh György:

Lázadás a Tiszánál

Az Új Idők kiadása, Budapest

Milotay István, a Magyarság főszerkesztője, Oláh György társaságában tavaly vagy tavalyelőtt, de lehet, hogy annál is korábban, Magyarországot járta be éppen Oláh György társaságában. Akkor született meg az „Ismeretlen Magyarország” címen ennek az útnak megrázóan őszinte leírása. Most új könyv vetíti szemünk elé ennek az országnak ismeretlen részéből egy tiszamenti telepítéssel kapcsolatban. A telepítést azok az urak végzik, akik előtt megnyílik minden ajtó, minden társaság, akik azonban lelkiismeretlenül becsapják a telepeseket. A nép áradva özönlik a városba, hogy saját jelöltjüket kiszabadítsák a börtönből, akit éppen megrontójukkal szemben állítottak képviselőjelöltnek.

Ezzel elérkeztünk ennek a regénynek legnagyobb érdekéhez. Túl a lázadó s a város felé dühödten özönlő, kissé színpadias beállítású

tömegén, a választási rendszer ezernyi ismeretlen részjelensége zajlik le az olvasó előtt olyan élethűen, ahogyan csak újságíró látta közléről. Megdöbbenő a kéz, amely olyan messze élér, a csendőrök lobogó kakastolla, a hiábavaló erőfeszítés. Kalandos korrajz, — mondja a szerző s vigasztalásul a föltétlenül győzedelmeskedő szeretetről szóló elmélkedéssel fejezi be regényét. Ezt a regényt élesszemű újságíró, nagy intelligenciájú s kitűnő tollú író írta. A történet, amely köré az apróbb alakok élethű ábrázolása csatlakozik, mindvégig érdekes s az élmény erejétől hangos. Az író látott mindent, amit kalandos korrajzában megírt. S ez ad maradandó értéket a kötetnek.

MAREK ANTAL

Benyovszky Károly:

A szlovenszákói magyar színészet vázlatos története

Steiner Zsigmond kiadása, Pozsony,

Benyovszky Károly érdemes kutatója Pozsony város multjának és a magyar színészetnek. Azok közé való, akik tudásukkal és érdeklődésükkel a mult felé fordulnak, hogy megmentsek a feledéstől az emlékké vált eseményeket. Hasznos és értékes munkát végzett legújabb könyvével is, amely az itteni magyar színészet rövid történetét foglalja össze tömör és áttekinthető formában. Könyvében foglalkozik a magyar színészet keletkezésével, hőskorával és külön tárgyalja a kassai, valamint pozsonyi magyar színészet történetét. A magyar színészet mai helyzetével kapcsolatban a következőket írja: „Úgy mint száz év előtt, ma is vándorbottal a kézben keresztül-kasul járják az országot s kisebb városokban vagy falvakban színpaddá átalakított termekben vagy rögtönzött színpadokon mutatják be művészetüket. Nélkülözést és küzdelmet nem tekintve, odaadással szolgálja ez a derék kis csapat a magyar színészet ügyét, amely országunkban most éli második hőskorát.”

A munka valóban hézagpótló és adatainak változatosságával és könynyed előadásával megérdemli nemcsak tudományos köraink, hanem nagyközönségünk érdeklődését is, hiszen olyan területen munkálkodik a jeles szerző, amely jobbára ismeretlen és feltöretlen még.

TAMÁS LAJOS

Bárd Oszkár:

Liszt

Erdélyi Szépművés Céh kiadása, Kolozsvár

Bárd Oszkár „Liszt” című új kötete apró jelenetekre tördelve mutatja be a 19. század nagy magyar zeneköltőjének életét és küzdelmeit. Dícséretre méltó az a törekvés, amellyel Bárd Liszt Ferencet megillető helyére akarja népünk köztudatában segíteni. A könyvnek ezen a tanító célzatán túl másik elve, hogy csakis bizonyítható adatokra tá-

maszkodik. S általában mondható is, hogy a cselekmény fővonala, valamint a párbeszéd anyaga, — amennyiben csupán tényeket közöl, — hiteles.

Bárd színpadi regénynek nevezi művét, bár az előszóban elismeri, hogy ezzel a megjelöléssel csak megközelíti a könyv jellegét. Nos, a színpadi regény — fából vaskarika s mint ilyen, lényegében elszerencsétlenedett műfaj. A színpad vagy a regény formája között döntenie kell a szerzőnek, mielőtt munkájába kezd. Ha a színpadot választja, akkor írhat előadásra szánt épkezláb színdarabot, de írhat olvasásra szánt, stilizáltan jelenetezett, poétikus hangulatképeket is, mint teszszük Hofmannsthal kis remekműve, a „Tizian halála”. Tény az, hogy Bárd nem színdarabot akart írni, s amit írt, csak „színpadi regény” lett.

Könyvének előszavában igényesen azt is bejelenti a szerző, hogy önként lemond, — amint írja, — az „életrajzok regényesen színező” módszeréről. Roppant örvendetes elhatározása volna ez, ha könyve kivitele folyamán nem éppen Bárd követne el oly hihetetlenül csöpögő érzélgősségű, álregényes részleteket, amelyen például mindjárt a kezdő, „Karoline” című fejezet. Ebben, a fiatal Liszt keserves, de mindenképpen sihederkori „szerelmi csalódás” után papi szemináriumba akar lépni, Liszt anyja és Bardin atya lebeszéli erről a szándékáról, amire Bárd Oszkár elképzelése szerint Liszt a következőképpen viselkedik: „Áll, majd nehéz, fáradt léptekkel a zongorához megy, leül, a homlokát a tenyerébe hajtja (!), majd behunyt szemmel (!) a billentyűkhöz nyúl és a csöndben, döbbenetes (!), kétségbeesett erővel, tragikus férfigörccsen felhördülnek az Appassionata (!) első akkordjai (!).” Eltekintve attól, hogy az Appassionata-szonáta nem „első akkordok” felhördülésével kezdődik, hanem két, unisono szólam intonálja halkán, a csupasz komorságában örökszép főtémát, — a jelenetnek ily olcsó és naiv, képeslapokra emlékeztető befejezése nemcsak a legszörnyűbb és legtipikusabb giccs, hanem egyuttal, Bárd minden ígérete ellenére, a legijesztőbbben „regényesen színező” is. S a giccs elterpeszkedik. Minden jelenetben, kivétel nélkül. Vannak részek, amelyekben a kirívó ízléstelenségek többször egymásután fordulnak elő. A „Karoline” című fejezetben: „... Liszt aztán a zongorához megy és túlvilági (!) áhítattal a Mondschein(!)-szonátát kezdi játszani...” vagy az „Amire Beethoven tanít” című fejezetben: „... Liszt odamegy a zongorához, lemeli a (!) Beethoven eredeti halotti maszkját, melyre, amint kezébe veszi, holdfény (!) esik...” stb.).

Kétségtelen, hogy jelenetezésnél az események sűrítése és összevonása szükséges. Bárd azonban az alakok mozgatózásában oly gyerekes, bábszínházi véletlenekkel, elkedvetlenítő szándékosságokkal dolgozik, hogy a hirtelenségek és erőszakoltságok az ügyetlenül konstruált panoptikumyszerűség kínos benyomását keltik az olvasóban. (Bardin atya „véletlen” betoppanása a „Karoline” című fejezetben, a „Hungária” fejezet egész tendenciája, stb.). Ugyanilyen bántó a papírosízű beszélgetések hatása. A szereplők úgy gondolkoznak, mint akik a rájuk vonatkozó szakirodalmat kívülről ismerik s egyfolytában a saját és barátjaik biográfiáit mondogatják egymásnak. Kölcsönös csodálatukról szóló kezdetleges ömlengéseiknek nincsen se vége, se hossza.

Végül Liszt magyarságának, illetve magyar érzelmeinek erőltetett

kihangsúlyozásával Bárd szintén alaposan elveti a súlykot s jóval többet ad, mint amennyit a jóízlés és a tapintat megenged. Hogyan mondja a német? Man merkt die Absicht und wird — verstimmt. Liszt magyar érzelmeire vonatkozó fontos dokumentumot, báró Augusz Antalhoz 1873-ban írt levelét a szövegben azonban mégsem hozza. Ebben a levélben Liszt a következőket írta: „Man darf mir wohl gestatten, dass ungeachtet meiner beklagenswerten Unkenntnis der ungarischen Sprache, ich von Geburt bis zum Grabe im Herzen und Sinne Magyar verbleibe und demnach die Cultur der ungarischen Musik erstlich zu fördern wünsche.” (Engedtessek meg mondanom, hogy magyar nyelvtudásom sajnálatos hiánya ellenére, születésemtől a síromig, szívben és lélekben magyar maradok és a magyar zene kultúráját komolyan segíteni akarom.)

A készenkapott nyersanyag művészi megformálása, az író tulajdonképpen alkotó munkája tehát, Bárd új művében, több szempontból is csődöt mondott. A lesújtó ízlésbeli eltérésekkel, elrajzolt jelenetekkel, idétlen dialógusokkal telítömött könyv, — ehhez kétség nem férhet, — a rangos irodalomtól távol áll. Ezt a benyomást egyik-másik enyhébb részlet sem tudja eltüntetni. Ugy hisszük, hogy éppen Bárd érdekében akkor cselekszünk a leghelyesebben, ha ezt a valóságot minden fölösleges kertelés és kendőzés nélkül, érthetően és nyíltan megállapítjuk.

MEZEI GÁBOR

Csuka Zoltán:

Tűzharang

A „Kalangxa” irodalmi folyóirat kiadása, Ujvidék

Profétának érkezik, aki „két korszak” között „előretölt állás”-ban hirdeti a megértést, az emberibb élet bekövetkezését. Kevés költő hangja ilyen határozott, tiszta és bátor hitvallás. Programm keretei között helyezkedik el, amelyet nem most hallunk először, de erővel tölti azt meg. Logikus a konzekvenciák levonásában is.

Az értelemnek ez az elismerésre méltó bátorsága azonban még nem adhat fölmentést a hibák alól. Nem vonom kétségbe, hogy Csuka Zoltán egyéniségének vonzását követi. Költő akkor is, amikor úgy érzi, hogy „történelmi kötelesség vértezi mellét” és vállalja a „megvetés”-t és „gyűlölet”-et, mert hivatástudata profétai gyökerekből fakad. Csak eszközei, lelke tartalmának költői kifejezése nem fedik mindig a művészet síkját. A szónoki erő elragadja őt vagy lezökken a prózai vezércikk stílusába és gyakran ismétlésekbe bocsátkozik. Az igazi líra elvérsz a mondatok dübörgésében, amelyek régi ismerőseink már a kollektív költők alkotásaiból.

Csuka Zoltán sokat fejlődött. Mondanivalója kitisztult, levetette sallangjait és megrövidült az út az olvasó és a költő között. Ez a kötelete, mint a vajdasági magyar líra egyik reprezentánsát mutatja őt be. Jövője azon fog eldőlni, hogy tartalmilag is fog-e annyi eredetiséget nyújtani, mint amilyen lendülettel és akarattal vállalta és vallja küldetését.

TAMÁS LAJOS

14.

— Dehát hiszen állatok vagyunk: mit tehetünk jobbat, mint hogy állat-voltunknak minden konzekvenciáját becsületesen és őszintén levonjuk? Nem többet ér-e egy őszinte és legbensőbb mélyeinkből fakadó állati kultúra, mint az a hazug és élettől-idegen máz, amivel magunkat kultúra címén századokon át ámitottuk és szépítettük? Minden „kultúra” halvány reflex a „piros és forró” Élet mellett, s az igaz emberség nem valami hideg eszme, hanem az a mély és primitív melegség, ami összeköt bennünket testvéreinkkel, az állatokkal. Testünk bölcsőbb, mint lelkünk, s minden igazán mély hangunk a testi élet mélyeiből származik. A Test hatalmának és szépségének fölfedezése és föl-szabadítása nem szégyene, hanem dicsősége századunknak. Nem szégyenedés ez, hanem gazdagodás. Azok a századok szegényítették el a világot, melyek megalázott és szegyenkező rabbá tették a testet, titkolt és tudattalan mélyekbe fojtották szent, ősi ösztöneit, s úgy csavarták rája sötét szellemüket, mint valami szűk vezeklő-ruhát: a helyett, hogy szőnyegként kiterítették vagy zászlóként kibontották volna az Élet diadala előtt. A testhez hozzászáradt, hozzányomorodott a Szellem ts. A Test felszabadulása jelenti egyuttal a Szellem felszabadulását, s akkor leszünk igazán emberek, mikor teljesen fölismertük azt a mély igazságot, hogy állatok vagyunk!

Ezt hirdetik, vallják, visítják, csiripelik legalább nálunk ma kórusban mindenféle írók és írónok, úgyhogy már csak gúnyal hallgathatom őket, pedig bizonyos, hogy valamilyen értelemben nekik is igazuk van. Az Igazság komplikált dolog, és én, ki az Igazság nevében kezdem ezt az írást, távol vagyok attól, hogy azt tételem kedvéért kancsallá vagy sántává akarjam tenni. Jól tudom, hogy a Lélek, legalább e földi életben, minden erejét a Testből szívja s tudom, mily színtelen-né válik a Kultúra, mely a testiségtől eltávolodik, elszakad. Nem mint a Középkor, mert ez a nagyszerű korszak, melynek vallása a Test fel-tá-m-dá-s-á-t hirdette, még legétheribb szárnyalásában is magával vitte a testet. A Középkor értett hozzá, hogyan kell az ösztönök kincsét szellemivé szublimálni. Nem hagyta elhervadni az ösztönélet virágait, hanem az oltárra tette; úgyhogy a virágok lassanként elfedték az oltárt: merr a Középkorból logikusan sarjadt a renaissance. Az Élet lírai mélyeitől, a meleg és termékeny földiség gyökereitől igazában a protestantizmus puritán reakciója szakadt el, s a racionalista felvilágosodás lírátlan kora, amely azt követte.

Távol vagyok attól, hogy ezt a racionalizmust visszakívánjam. Tudom az ürességet, amit az ily hideg Észből táplálkozó kultúra a lélekben hagy, s ismerem a szent Nosztalgia becsét, mely legprimitívebb ösztöneinkhez, a Világ őslékébe fogodzó állati mélyeinkhez vezet olykor vissza; amely mintegy emberi létünk köldökzsínórja, s amelynek leghatalmasabb költeményeinket s talán legmélyebb tudásunkat köszön-

hetjük. S magam is éreztem a szomjat a primitív népi kultúra és népköltészet vadvizei felé, melyek, közelebb még amaz ősi mélységekhez, megőrizték a Föld állati emlőinek ízét.

15.

Dehát más dolog az: új erőért visszajárni a primitív, állati ősiséghez és más ennek az állati testiségnek és ősi Erőnek erkölcséibe és korlátaiba fenntartás nélkül s mintegy végleg visszahullni. Anteusz mindig új erőt szívott a földből, de ezt az erőt nem arra használta, hogy a földön fekvé maradjon. Mondogatjuk, hogy állatok vagyunk; de ezt inkább csak úgy lehetne mondani, hogy állatok voltunk. Hogy az állat és az ember közt lényegi különbség van-e: azon vitázzanak a filozófusok. Csak mellékesen akarom megjegyezni, hogy ez a kérdés korántsem olyan eldöntött, mint azt az átlag mai írástudó gondolja. A legnagyobb és legmaibb gondolkodók közül éppen azok, akik az ösztön és életlendület modern teóriáit megalkották, mint Bergson, a lényegi különbség mellett foglalnak állást. Akárhogy is, állat voltunk óta nagyon hosszú utat futottunk meg. Ezen az úton hatalmas hídakat emeltünk, egekbe szökő ívekkel, lépcsőket különös magasságokba, töltéseket vad bozótok írtásain által és hősiés gátakat az állatiság tengere ellen, mely alattunk, mellettünk, bennünk még folyton lesett, zúgott, fenyegetett. Údító talán lehajolni mesterséges korlátjainkról az ős Tenger fölé, údító és erőt adó a vad ősi szellő, amely onnan felénk leng. De széttörni a korlátokat, lerontani a gátakat, átengedni az árnak mesterséges töltéseinket, hídjainkat és magasságainkat: nem volna-e ez nagy oktalanság?

Az ember más utat választott, mint az állat s a Természet útján nincs visszatérés. „Becsületesen levonni állat-voltunk konzekvenciáit”: ez a becsületesség ma már legalább is éppoly áltatás, mint az ellenkezője. Az ár, mely „légbeszökő íveinket” előntené, nem volna a régi, vadságában is ártatlan forrás, hanem szennyes, modern és gonosz vadság, valami tudós állatság, mely ki tudja, hova vinne (és visz is már). Kár volna annyi század heroikus munkájáért, amivel sikerült sok dologban mégis csak megtagadni állatiságunkat s legalább egyéni harcaink formáiban és kultúránk bizonyos magaslatain mássá emelkedni, mint az állat. Talán jobb lett volna állatnak maradni, de ha már ennyire jutottunk, becsületesebb és egyúttal hősiesebb tovább futni a megstartolt pályán, végigcsinálni a kalandot és levonni inkább ember-létünk konzekvenciáit, mint a pillanat szeszélyéből félúton s mielőtt láthatnók végét és határait, mesterkéltnek és értéktesen nyilvánítani azt a küzdelmet, hazugnak azt a sok diadalt, amit történetünk legeleje óta oly kitartással és önmeztagadással vívtunk papjaink és írástudóink vezetésével állatiságunk ellen.

Mert ennek a testi kultúrának divata igazán csak pillanatnak nevezhető a szellemi kultúra hosszú és következetes évszázai mellett.

16.

S hadd figyelmeztessenem itt a testi kultúra különböző apostolait a

jobb- és baloldalon állásfoglalásuk kétféle következetlenségére. Az egyik rész, mely a nyers erő kultuszának, a Sportnak és Militarizmusnak varázsa alatt áll, a Tradíciók tiszteletére, a Tények és Történelem vallására szeret hivatkozni s elfelejti, hogy a Tény éppen az, amit elmondtam, hogy a Tradíció nagyon hangosan és nyilvánvalóan a Szellemi Kultúra pártján sorakozik; és hogy soha a mi korszakunk előtt, legkevésbé régi vallásos századokban, nem akadt volna írástudó, aki a Testi Kultúrát fölébe helyezte volna, vagy akár csak egyenrangúnak is ismerte volna el a Szellemi Kultúrával. Nem; sőt elméletben még a zord katonák és hadvezérek is meghajoltak a Szellemi Kultúra felsőbbbsége előtt; s a fejlődés e Szellemi Kultúra folytonos erősbödése felé vezetett, egész a XIX. századig. Az igazi konzervativizmus a fejlődés e százados irányához hű maradni;

de másrészt igazi reakció e fejlődés vonalán visszaesni. A „progresszívek”, akik az „ösztonélet felszabadulását” prédikálják, voltaképp és tudtukon kívül egy példátlan arányú Reakció harcosai: az Emberi Haladás egész eddigi iránya ellen. Ami tőlük talán még különösebb következetlenség, mint a Testi Kultúra jobboldali apostolaié. Mert mikor az „ösztonök felszabadítását” s „életünk teljes kiélését” emlegetik, az Ember legősbibb s legmélyebb ösztonci közül mégis kettőt, melynek alig van ma erőre párja — a faji és harcso öszton — korlátozni, sőt proskribálni képzelik. Mi mást jelent a nacionalizmus és militarizmus elleni küzdelem? Dehát vagy az „ösztonök felszabadításában” látjuk az igazi progressziót, vagy azok visszavonulásában az Okosság és Erköles előtt; mindkettő egyszerre nem lehet. E logikátlan haladók maguk törnők meg a haladást mind a két irányban: akár az ösztonök minél nagyobb felszabadulása, akár az állatiság minél teljesebb elnyomása felé.

Egyáltalán: mi az a haladás? Középszerű szellemek a saját századukat különbnek hiszik minden előzőnél s még ma is halljuk „nagyserű korunk” dicséretét zengeni. És teljesen illik a Szellem létté alacsonyodásának e korához, ahogy ma a Máságot szinte egyetlen értékmérőként kezelik a Szellem dolgaiban: annyira, hogy szavainkkal szemben nem az a várható kritika alapja: i g a z a k-e?, hanem inkább az, hogy m a i a k-e? Akinek még köze van az Igazsághoz, — mely régi írástudók előtt több volt az Életnél — annak először is abból a babonából kell kigyógyulnia, amely szerint a Jelenkor mindig „nagyserű”, s modernnek lenni nemcsak hasznos, hanem dicsőség is; mintha oly biztos lenne, hogy az Emberiség folytonosan és egyenes vonalban halad valami Jobb felé. Akit nem gyógyított ki ebből a Történelem örökös, szörnyű visszaesései, népvándorlatai s kultúrapusztító háborúi és forradalmi: azt kigyógyíthatta már az is, amin mi magunk átmentünk.

Dehát minden kor maga valósítja meg legtökéletesebben a magaszmeit s aki kora eszméin át nézi a világot, természetesen a maga korát itéli legkülönbnek. A gondolkodó ott kezd méltó lenni e névre, mikor függetleníti magát korától s nem oldódik fel abban. Ha az Emberiség haladása automatikusan biztosítva volna a Történet szelleme által: alig volna szükség az igazi Írástudó szerepére, aki éppen a Kor ellenőrzője és az Igazság nyilvántartója. De sajnos, nincsen így: a Kultúra ege

szeszélyes felhők játszóttere; csillagaink elsötétülnek, majd újra kiragynak s az sem lehetetlen, hogy az Írástudók Árulása már jele valamely újabb, hosszantartó, talán végleges elborulásuknak; s hogy Benda bizonyul jósnak, aki szerint Igazság és Erkölc s bármilyen kezdetleges es töredékes elismertetése az emberi állatok között oly különös véletlennek összeesését igényli, hogy ha meging, — mint egy világitótorony a szenvedélyek óceánja fölött, — el is fog tűnni a habokban. Akkor pedig nem valószínű, hogy a szerencsés körülmények összeesése még egyszer ismétlődjék s amaz isteni Astraea, kíról a latin költő szól, miután egyszer eltávozott, valamikor még újra megjelenjen a Földön.

17.

Ezekből a magas távlatokból teljesen elenyészik az a fő ellenvetés, amit Julien Benda hosszasan cáfol új cikksorozatában, mellyel egy folyóirat hasábjain most kezd válaszolni a műve nyomán felszajadt polémiákra. Ezt az ellenvetést Benda a latin közmondással foglalja össze: *Primum vivere, deinde philosophari!* Először az élet, az után a filozófia! Először meg kell menteni a Rendet, biztosítani a Nemzet boldogulását, vagy pedig először lehetővé kell tenni, hogy minden ember emberhez méltó életet éljen — s azután lehet majd filozofálni.

Én már feleltem is erre a különös filozófiai elvre, melyet bizonynyal nem a filozófusok találtak ki: hisz ama régi, igazi bölcsék és írástudók közelebb álltak egy másik latin mondáshoz, amely azt mondja: *Fiat iustitia, pereat mundus!* Vesszen a világ, csak legyen igazság! Vajjon a világ elveszett azért? A régi bölcs tudta, hogy az nem az ő vállain nyugszik. A nemzetek sorsa és a tömegek megélhetése a Cselekedet embereinek kezére van bízva és sohasem hallottuk a panaszt, hogy ez a kéz az Igazság tekintetei által túlságosan hagyta volna magát gyöngíteni. Tények és körülmények bonvolult kényszerei vezetik ezt a kezét; amik közt eligazodni az írástudó ugyis teljesen illetéktelen s napról-napra inkább az lesz. Rá kell bízni az Élet biztosítását azokra, akiket illet s meg kell maradnia a maga feladatánál, amely az Igazság nyilvántartása. Szava, — ahogy már Kant is megmondta, — nem sok gátat vethet az Élet elejébe, mely nem igen ügyel rá. Nem sokat árt hat az Életnek azzal, hogy beszél. De annál többet azzal, hogy hallgat. Ha az Igazság és Szellem szava végkép elnémul a Földön, oly ború szállhat az emberi világra, mely minden nemzet lépteit megvakítja. A nemzetek életbenmaradása mások felelősségén nyugszik. Az Igazság szellemének életbenmaradásáért az írástudók felelősek. Ez az a *primum vivere*, melyhez az írástudónak köze van.

S itt a felelet egy másik, nagyobb ellenvetésre is, azoknak az írástudóknak ellenvetésére, akik, — hogy úgy mondjam, — a legteltesebb lelkiismeretességből lettek árulóvá s mintegy az Igazság nevében tagadták meg az Igazságot. Mit tegyen az írástudó, ha egyszer belátta az Ész megismerésének értéktelenségét és küzdelmének hatástalanságát? Belátta az ösztönök mindenható voltát s az Igazság relativitását, melynek egyetlen mértéke a Haszon? Ha belátta, hogy a világ egyetlen principuma a Harc s egyetlen morálja az Erő? Hallgasson vagy hazudjon?

Tegye magát, mintha hinne még a Ráció megbízhatóságában s a régi írástudók abszolút igazságában, melyet szíve mélyén naivságnak tart? Azzal kezdje hivatásához való hűségét, s az Igazság vállalt megőrzését, hogy elköveti a Szentlélek ellen való bűnt, a megismert igazságot gyávan vagy álnokul elálcázza?

Lehetne felelni erre ad hominem: mert valóban titkos ellenmondás van benne, ha a pragmatista és relativista így beszél. Vagy hiszel az abszolút Igazságban, vagy nem? Ha nem hiszel benne: mi jogon károsítod meg a világot, az igazsághoz való hűségedre hivatkozva, melynek egyetlen ismérve a haszon? Nem ellenmondás-e ez? A régimódi, k a t h o l i k u s Igazság kétségkívül hasznosabb az emberi kultúrában, mint ez az újfajta, mindennek alapjait megingató, pragmatista vallás. S aki az igazság egyetlen kritériumának a hasznot ismeri el, különös circulus vi-tiosusba jut.

De ez a circulus órá nézve mégis megoldható. Nem tudja-e jól, aki pragmatista, hogy az Igazságnak különböző emeletei vannak? Az euklidési geometria csak egy speciális esete a Geometriának, egy a végtelen sok lehetséges geometriák közül és pedig éppen az, amely itt, a Földön és kis távolságokra és megközelítőleg változatlan hőfok mellett stb. érvényes és használható. Nem lehetnek-e ily különböző emeletei a morális igazságnak is? És a klasszikus morál, éppúgy, mint a klasszikus geometria, nem éppen az az emelet-e, mely a mi földi viszonyainkhoz mérten alakult ki? Ebben az esetben a klasszikus morál igazságai éppoly változhatatlanok volnának e földön, mint az euklidési trigonometria, éppoly felül minden kételyen életünkre nézve, mint a kétszerkettő; és mégis megmaradna a szent Kétkedés minden joga és szabadsága a felsőbb látkörök emeletein.

Ha a pragmatista valahogy ilymód okoskodna, talán nem mondanék neki ellent. Jól tudom, hogy több dolgok vannak „föld és ég között”, mint filozófiánk álmodni képes s távol vagyok a Benda merev racionalizmusától. Ismerem e racionalizmus korlátait, mely még a nemzeti determináltságot sem nélkülözi, a gall raison pure jegyében állván. Benda a háború előtti éveken át makacs polémikiakat folytatott Bergson antiintellektualista filozófiája ellen. Én viszont az elsőik között voltam a magyarok között, akik üdvözölték az új utakat, amelyeket ez a filozófia az emberi szellem számára tört. Én úgy küzdök az antiintellektualizmus ellen, mint aki magával küszködik. S nem ignorálhatom az igazság fogalmának azt a kitégését sem, amit a pragmatisták hoztak. S ha nem akarok m a i lenni: az még nem jelenti, hogy t e g n a p i akarnék. Az emberi szellemnek nem szabad visszariadni semmiféle új utaktól, sem megtagadni semmi új belátást. Folytassa csak vakmerő kritikáját önmaga ellen s ne hűnyjon szemet az Igazság egyre magasabb emeletei előtt! De ne felejtse el, hogy ha az Igazság kimeríthetetlen, azzal nem lesz kisebb, hanem nagyobb. S ha új egék tárulnak, azzal a régi még nem lesz alacsonyabb. S minden magasság relativitása csak még nagyobb magasságok igérete. A világ végtelen és éppen a megismerés kimeríthetlensége avathatná az emberi Észet kimeríthetetlen reménységgé.

Aktuálisak e fejtegetés végén a Bátorság és Remény igéi. Mert —

hogy az antiintellektualizmus személyi fegyvereivel érveljek azok ellen, akik az Ész az Ész fegyvereivel támadják — a könyörtelen Logika és tudományos lelkiismeretesség, mely őket e harcba belevitte, alighanem csak álarca volt valami nemintellektuális motivumnak, valami emberi érzésnek, valami mély csüggedésnek és reménytelenségnek, mely egy gögös racionalizmus mohó reményeinek multával oly természetesen kapta el az emberi elmét és arra bírta, hogy dacos gyermek módjára fordítson hátat az Értelemnek, mint egy hitelét vesztett vezetőnek. Korai csüggedés és oktalan türelmetlenség! Az Ész és Erkölc tehetetlensége ejt kétségbe a vak ösztönökkel szemben? Nézz körül s gondold meg, mit vitt már végbe, micsoda erőt fejtett ki, micsoda győzelmeket aratott, micsoda civilizációt alkotott ez az Ész és Morál állat-voltunk őserkölcse óta, mely a bellum omnium contra omnes volt! De még ha nem is volna így, még ha semmi reményünk sem volna s joggal veszitenéd el minden hitedet a Morál és Igazság erejében: bizonynyal akkor is inkább illik az Írástudóhoz a Világítótorony heroizmusa, mely mozdulatlan áll és híven mutatja az irányt, noha egyetlen bárka sem fordítja feléje az orrát, — míg csak egy új vízözön le nem borítja lámpáit.

(Vége.)

BABITS MIHÁLY

Úristen, jól tudom . . .

Úristen, jól tudom, hogy a sóhaj
Előzött meg minden gondolatot,
A magányban dalolt a szűz óhaj,
De az űrben nem kapott visszhangot.

A sóhaj azt mondta: elfonnyadok,
Úristen, eszelj ki nekem kertet,
Erre az Űr a mély gondolatot
Adta a boldogtalan embernek.

Tudom én, Úristen, jót akartál,
De a vágy nem szűnt meg a sóhajban,
A vágy, akárcsak a dalos madár,
Nem talált fészket a gondolatban.

Nagy jószágában a gondolatot
Az Űr ellátta a képzelettel,
Ezért van, hogy amikor sóhajtok,
Találkozom zengő rejtélyekkel.

REMÉNYI JÓZSEF

Az a nyomorék Hangay . . .

A féllábú Hangay még egy litert rendelt:

— No, még egy litert, Vera!

Kint novemberi, csunya, embertölő havasesőt csapkodott a megvadult, iránytalan alföldi szél.

A szép, izmos, testes asszony csöndesen szólt a magas cserépkályha mellől:

— Menjen má', Sándor. Késő este van. Éjjel lesz, mire hazaér! Az út is rossz ilyenkor, aztán mit csinálna, ha az úton baj érné?

— Ne törődj te azzal. Add a bort!

— Nem én többet, egy csöppet sem!

Hangay szemében meglobbant a parázsló tűz, amivel eddig szótlannul nézegette a fénylő, tornyosra rakott fehér cserépkályha mellett melegedő asszonyt. A szíve megtellett haraggal: persze, ez kellett neki! A gazdagság! Aztán kirobbant belőle a megbántódása nehéz, keserű szakvakban . . . s visszafojtott régi fájdalom, ami éget . . .

— Kocsma ez vagy nem kocsma?

Vera ki akart térni a tűz lobogása elől, de csak mikor kimondta a szokat, akkor vette észre, hogy hiszen ő is ég . . .

— Nohát, ha akarja: kocsma!

Hangay két öklére csapta sovány, fekete fejét. Bizony összetört ember volt. Csak csont és bőr . . . Érzy.

— Vera, — suttopta igen fájón, — Vera . . .

Vera mintha megértette volna Hangay vergődését. Hogy leromlott, hogy összetört ez az ember . . . Csak a szemei voltak élettől gazdagok. Mélyek, csillogók, ölelő nézésűek.

— Nézze, Sándor, én tudom, hogy maga haragszik. — Lassan a söntéshez ment és egy hosszúnyakú poharat simogató mozdulattal megtörölte. Aztán színültig töltötte frissen csillogó borral. — Ez a legjobb borunk. Igya meg egészségemre. Meg a magáéra. Aztán . . . ne legyen olyan szomorú.

Hangay lehajtotta a fejét. A szót úgy tépte ki magából:

— Tudom, nyomorék vagyok! Senki vagyok!

— Ne beszéljen így! Családja van!

Hangay felkapta a fejét. Ahogyan az asszony szólt, — abban fájás van. Különös, messzi, de élő fájás. Ami úgy fáj, mint a seb, amiről tudjuk, hogy nem gyógyul be soha! Nem fáj és mégis fáj.

Csak egy kis lámpa égett a söntés fölött. Nem igen jár ebben az itéletidőben erre vendég. A falu is alszik már. A szél üvölt árván, tehetetlenül . . . neki veti magát ennek a faluvégi csárdának, mint aki ide menekül egy kis vigaszért: mámorért . . . Ő is ilyen árván jött ide . . .

— Erre jártam, hát begyüttem, — mondta Hangay.

Az asszony érzi ebben a kis igazolásfélében az emlék melegét . . .

— Jól tette, Sándor.

Hangay fölenged a jó szóra:

— Tizenöt éve rem láttalak, Vera. Pedig tizenegy éve járok erre. Ez a nehéz őszi idő fogott el. Hát csak begyüttem. Aztán még olyan messzi van a mi falunk.

Igy mondta: a mi falunk!

Vera most leült az asztalhoz. Az egyfalusi rokonmelegével.

— Mi újság arra nálunk? — A szeme ölelgette most az embert.

— Megvagyunk.

— No, igyék! — unszolta Vera.

Hangay ajkához emelte a bort. De nem ivott.

Vera figyelte, látta.

— Él még az anyja, Sándor?

— Meghalt.

Vera elsápadt.

— Meg?

— Meg.

— Mikor?

— Nemsokára, hogy meggyüttem.

— Fáj... Nem tudtam. Igazán!

Hangay a szemébe nézett.

— Hát neked, hogy megy?

Az asszony nagyon elpirult.

— Jól.

— Látom... fiatal maradtál... szép!

Vera gyorsan felelt:

— Hallom: négy kis gyereke van.

— Az.

— Egyiknek Vera a neve?

— Honnan tudod? — rázkódott meg Hangay.

Vera nem felelt.

Hangay azért tudta. Mert kérdezősködött. Alig tudott szólni:

— Én akartam azt a nevet! Én választottam,

— Má' szép lehet... Nagy?

— Szép kis lány!

— Boldog lehet maga, Sándor...

Most Hangay nem felelt.

— Nekem nincs gyermekem, Sándor!

Panaszkodik... dobbant nagyot Hangay szíve.

Ó, te szegény, te... néz rá a asszonyra.

Csend. A szél valahol befű az ablakon. A kis petróleumlámpa pis-lákol...

— Tizenhét novemberében vágta le a lábamat egy nagyszakállú orosz orvos. Gránát roncsolta meg. Ilyen éjjel volt... aztán épen most jártam erre... Mikor nyomorékul fölébredtem, arra gondoltam, hogy én már sohase érek haza... féllábbal... Meg minek is? Most már nem érdemes!

— Nem azért lettem a más asszonya!

Csend. Hangay nem kérdez.

— Én becsültem és szerettem magát...

Hangay a lelkével nézi az asszonyt. És az megérzi, hogy ennek a nyomorékká lett embernek most nagy perce van. Hogy most vele van egész élete... hogy most fordul el a sorsa... Ez az ember a kis gyerekeknek — az elsőnek — az ő nevét adta!

— Hallom, a felesége igen jó asszony...

— Jó.

— Szépen élnek és már van egy kis házuk...

— Van!

— Én velem sohase lett volna!

Hangay csodálkozva néz föl:

— Miért?

Most tisztán hallani az ólomsúlyú eső nehéz zuhogását. Minden borzong. Fázik az ég. Az asszony lehunyja szemét... fázik... Mint-ha órá esne a havaseső mind! De az arca lángol, világít. Egész asszonyi sorsát, szépségét maga köré hinti... Megadja magát, de nem kegyelemre...

— Mert én kevély voltam!

Vera szép, lángoló szemét, — a nagy, ismeretlen tüzet, — még ismeretlenebb vér borítja el... könnyezik!

Hangay felizzik:

— A te kevélységed!... Az szép volt. Olyan voltál, mint egy soha nem látott virág! A legszebb voltál!... Senki sem volt olyan, mint te! Mindenkinél különb voltál!

Vera az asztalra borultan sír...

— Nem születtem én boldognak!

Hangay szívenütötten reszket: ó, miket mond ez az asszony? Aztán mintha vigasztalni akarná:

— Azt, azt nem lehet tudni... hogy ki született boldognak!

Hirtelen nagy, fölfénylő mozdulattal fölemeli reszkető kezét és mintha a végtelen, az érthetetlen élet minden szépségét akarná kifejezni. keze végigsimogat Vera bársonyos haján:

— Kevély voltál és szép... szép és sohase tudtalak felejtani... velem maradtál...

Vera némán nézi a sovány, elgyötört, dúlt arcot... a ragyogó végtelen nézést...

— Hát nem felejtett el?

— Nem!

— De most már, úgy-e, elfelejt?

— Most már másképp nézlek. Úgy-e, akkor is más asszonya lettél volna, ha épen jöttem volna meg?

Vera sirdogál:

— Nekem csak a csillogás kellett...

— És most boldog vagy?

Vera Hangayra emelte tisztult nézését... mint aki fölfelé néz... árnytalanul... mert látja magát:

— Nem születtem én boldognak!

- Vera, — mondta meghatottan Hangay, — édes hugom!
 Vera lehunyta szemét, hogy magába zárja ezeket az erős szókat:
 édes hugom! . . .
 Honnan is tud az ember ilyen nagy szókat ejteni? Ó, néha úgy meg-
 fénylik az ember élete . . .
 — No, most már mehetek én is, Vera!
 — Most már inkább itt maradhatna. Olyan csúnya idő van. És
 egészen éjjel lett.
 — Nem lehet, Vera. A gyerekek várnak!
 — Hát akkor . . . akkor legalább ezt a kis bort igya meg.
 Hangay fölemelte a poharat.
 — Egészségedre!
 Az üres poharat pillanatig még a kezében tartotta . . .
 — Jó bor . . . az íze tartós . . . Az urad maga kezeli a bort? . . . Ej-
 nyc, még nem is kérdeztem, hogy hol van az urad?
 — Borért ment.
 — No, Isten áldjon! — s felállott.
 Hangay arca ünnepélyes volt. Igen komoly. Verát nézte . . .
 — Mert a csillogás is élet, — mondta sokára. — Élet az, Vera! Csak
 az ember nem tudja a szókat hozzá . . . a bor ízét se lehet elmondani!

KRISTÁLY ISTVÁN

Magyarosan!

- „Éppen elmentünk” mást jelent, mint „épen elmentünk.”
 *
 Helytelen: „Szerző kiadása”; helyes: „A szerző kiadása.”
 *
 „Posztumusz” és nem „posztumusz” irandó helyesen.
 *
 Helytelen: „Úgy neki, mint Istvánnak szerencséje volt”; helyes:
 „Mind neki, mind pedig Istvánnak szerencséje volt.”
 *
 Nem mondjuk: „Fegyvert és vitézt énekelek”, hanem „Fegyverről
 és vitézről énekelek”.
 *
 Helytelen: „Aludjon”, „Egyen”, „Eszek”, stb.; helyes: „Alud-
 jék”, „Egyék”, „Eszem”.
 *
 Nem „komplexum”, hanem „komplexus” (a latinban hímnemű és
 nem semleges).
 *
 Helytelen: „A célból utaztam Prágába. .”; helyes: „Abból a célból
 utaztam Prágába . . .”

Vargha Oszkár budapesti szobrászművész

Ha figyelemmel kísérjük a magyarországi képzőművészetek fejlődését, azt tapasztaljuk, hogy ott egy mélyeséges igaz őszinteséggel telt irány van kialakulóban, mely a magyar néplélekben elrejtett komoly lelkiség kihangsúlyozásában éli ki minden művészi akarását. Ez az irány Bartók és Kodály érzelmi és gondolatvilágából kiindulva kitermelői azokat a kultúrértékeket, melyek a magyar őstalajban elrejtett igaz kincsek örök szimbolumai. Cikkeimben már megvilágítottam Basilides Barna művészetét, aki talán leginkább értette meg Rudnay mester művészetének magyaros vonatkozásait — s azokat tovább fejlesztve ma már a leg-tökéletesebb formában jeleníti meg. Most Vargha Oszkár szobrász művészetét akarom ismertetni, aki szintén a magyaros felfogás mélyeséges és mégis egyszerű kihangsúlyozására törekszik.

Vargha Oszkár művészi hitvallása az abszolút finomság és a vonalvezetés végtelen lágyságában rejlik. Fiú aktján a test ruganyos mozdulatának ritmikus lendületét természetesen precízitással irányítja s az ennek megfelelő vonalmenet egy oly mélyeséges nyugalmat zár magába, mely csak Donatello Dávidján észlelhető. A „Vizhordó leány” más utakat keres. A ritmus itt is mint fontos elem szerepel, de a kompozíció már tömör s van benne egy bizonyos antik vonatkozás, mely Maillol művésztén keresztül néhol bizonytalan stilizálással a természet lényegének hatásait keresi. A naturalisztikus kilengéseknek és a stilizálásnak még némileg kiegyenlítettlen szobra ez.

Művészetének legeredetibb s egyben leghatásosabb megnyilvánulásai a magyaros vonatkozások, illetve a magyar egyszerű néplélek egyenes kihangsúlyozása. A „Munka” című reliefje külső megoldásaiban ugyan bizonyos fokig szabad, néhol elvész a vonal folytatólagos sietése, de a benső mélyeségek kiemelésében annál hatásosabb. A magyar paraszt munkája van itt kihangsúlyozva: verejtékes munka. A primitív falusi lélekhez alkalmazkodó külső megoldás a lüktető életerőtől duzzadó bensőségek kiemelését segíti elő. Varghának legeredetibb munkája a „Kuruc” című szobor. A kuruc egyszerűsége, fölösleges izsói pózok és idealizmus nélkül csak olyan, mint amilyen a valóságban csakugyan volt s ahogy emlékekünk lelkünkben még máma is él. A szobor egyszerű és végtelenül finom. A kuruc csodálatot keltő lelke — melyet oly emberséges és magyaros vágyak vezettek, — szinte életre kel. A „Táncosnő”, a „Leányfej” már mind egy kifinomult világlátásnak s tiszta őszinteségnek hű kifejezői. De vágyai a művészt még tovább viszik s magyarságánál fogva szinte természetszerűleg a kelet misztikuma is magával ragadja. De ezt a művészi akarását nem nagy kompozícióban, de önportréjában éli ki, megmintázva saját énjét, csak úgy, ahogy azt egyszerű és őszinte magyarsága diktálta.

Stilizálása által finoman kiegyenlíti azokat a különbségeket, melyek a dolgok bensőségei és a külső formai adottságok között sokszor oly ért-

hetetlen káoszokat okoztak. Kiegyenlíti anélkül, hogy megzavarná akár a benső tartalom egyenes kihangsúlyozását, akár a külső formaságok lágy harmóniáját. Vargha Oszkár anyagba formálja fajának mélységes melódiájú rapszodikus lelkét. Ebben rejlik művészetének mélysége. Nem ragaszkodik a közönség „izléséhez”, sem a program-művészet irányelveihez, de megmintázza azt a világot, mely egy emberséges életnívónak egyenes színvonalát jelenti. Az a lüktető erő, mely szobraiból kiárad, sem durva, sem idéetlen eszközöket nem használ, de kifejezési módja finom és lágy, mely se nem érzékiesen érzélgős, se nem idéetlen, csak egyszerű, mint annak a népnek a lelke, melyből művészetét meríti.

NAGY BARNA

Marikának!

Emlékezésnek írom ezt a pár sort,
 Fekete bctükből rovok feléd utat,
 Amelyen mindig megtalálhatlak már most
 S amelyen vágyam mindig Téged mutat.
 E versben örökre megtartalak magamnak
 Még akkor is, ha szemeink,
 Melyek még most egymásba marnak,
 Eleresztik egymást s szerelmünk ingája
 Más felé sírva vágyva
 Remegve ing.
 Itt már örökre enyém vagy,
 Semmi többé el nem sodorhatja már
 Mozdulatod egy-egy taktusát,
 Hangod, amely szádon zenélve fut át
 És rajtad keresztül
 Nem mulhat el már ez a nyár.
 Örökre megmarad
 Ezerkilencszázharminc augusztusa,
 Mely akkor ontja rád és rám világítón a fényét,
 Amikor legmélyebb homályba költözik
 S annál melegebben simogat,
 Minél inkább kizuzmarázik
 Homlokunkon az Élettusa.

LAKNER ZOLTÁN

Nem látta az utat, nem törődött a bezárt ajtókkal, az elhamvaot házakkal, a fonnyadt, leforrázott, salátára emlékeztető fákkal, az itt-ott felbúzló hullákkal. Dülledt, vörös szemmel sietett, botorkált a sínek között és mellett és mereven előre nézett. Nem érezte már többé a hullabúzt, az üszkös romok fanyar lehelletét, a megrekedt szelet, amely olykor lágyan végigtapogatta a barackillatú gázokat. Nem érezte már piszkos, züllött testét. Nem érezte már az éhséget, a szomjúságot, csak ment, ment, néha lassított és mosolygott, máskor sietve és fontoskodó arccal lépkedett tovább.

— Élet! Élet! — robbant ki egyszerre, mert valahol egy motor kezdett búgni.

Ide-oda kapta a fejét, közben kurta nyivogások szakadtak ki belőle. A motor kattogása szinte elviselhetetlenül erőssé vált, pedig a repülőgép még messze és magasán járt. A levegő zúgott, pattogott, berreggett, kalapált, megjött az élet, a zaj, a feltámadás.

Róbertnek egy régi, keleti jelenet jutott az eszébe. Színházban látta-e vagy moziban? De most utánoznia kellett ezt a jelenetet. Levetette magát a földre, majd fölemelkedett, kitérta karját és becsukott szemmel kiabálta:

— Allah! Allah!

Azután ismét levetette magát, mint egy imádkozó fellah. A repülőgép Versailles fölött búgott, ballagott, majd eltűnt és egyre halkabban duruzsolt. Róbert várt, megvárta, míg a csend ismét olyan hatalmas és rettenetes lett, mint az előbb. És a csend tágult, terebélyesedett, mindent betöltött, mint az óceán az elsüllyedt hajóban. Róbert süketen feküdt a kavicsokon, majd hirtelen felugrott és megcibálta fülét. Kisújját bedugta az egyik fülébe és rázni kezdte, hátha felnyílik a hangok lezárt kapuja, de hiába. A másikat is megpiszkálta, de a csend kérlelheterlen volt. Ő, ha megint valami motor berregne, ha valami kiáltás, üvöltés hasítaná szét a hangtalanságot! Ha csak halk beszéd, távoli zene, foytott ének, dünyögő, nyöszörgő puzmogás, csüggedt sóhajtás, valami sápadt hang duruzsolna körülötte! Ha valami susogás, álomszerű surranás, egércincogás jelentené, sejtetné, bizonyítná az életet.

De ez a csend kibírhatatlan!

Újját ismét fülébe fúrja és oly türelmetlenül rázza, hogy fájdalom hasogatja a fejét. Mikor pedig kihúzza, körmén friss, piros vér csillog. A csend azonban süket és mozdulatlan, mint keleti istenszobor.

Róbert tétova tekintete most végigtapogatta a környéket. A töltés kissé magasabban vezetett, előtte Sèvres hallgatott. Az ott talán Meudon és a meudoni erdő. Holttestet sehol sem látni. Amott fekete foltok, ott tűz lehetett. De abban az irányban az Eiffel torony banáti alakja hívogat a tiszta kék égben. És kupolák és tornyok és kémények: a Város!

Róbert most sietős lépésekkel botorkált tovább és tovább. Tekin-

tete ismét zavaros lett, már nem vette észre a megdermedt Élet meg a kimult és rothadó Szív megrázó jeleit: az összetorlódott autókat, a felborult autóbuszokat, a tetemek döbbenetes helyzetét, mely olykor élőt sejtetett az oszladozó emberekben. Útját kétszer is elállták az összetorlódott autók, de Róbert mindig talált kis rést, ahol átsurranhatott. A félelem már éppoly ismeretlen volt számára, mint az undor, nyugodtan gázolt át hullákon, bűzökön, borzalmakon. Minél közelebb érezte a Várost, annál inkább rohant és törtetett. Száguldása szinte ösztönös volt, nem tudta, merre jár. Sèvresben alig járt egy-kétszer életében, mégis letért a sínekről és a legrövidebb úton igyekezett a Város felé. Egyszerre eszébe jutott, hogy a kis ferdeszemöldökű most már itthon lenne, az anyja talán itt lakik a közelben, de azután elmerült a kis sévresi köpcös alakja.

Mikor a Szajnához ért, szinte megdöbbsent a folyó életén. A Szajna, ime, él, folyik és szinte zúg ebben a rettenetes csöndben. Él, mozog, beszél! És Róbertben most ismét felszakadt a remény: hátha él Blanche és Susanne?

— Igen, ők élnek!

Alig tudott átmenni a hídon. Valami húzta, hívogatta, hogy ezt a boldog vízzúgást hallgassa. Ez az élet egyetlen jele ebben a végtelen és könyörtelen halálban. Szinte elbűvölte a víz surranó, örvényes játéka, meg szeretett volna pihenni ennél a kis zajnál, mint végtelen dermesztő hőmezőben egy meghitt, meleg kunyhó ölén, mint végtelen és vigasztalan sötétségben egy mécses felvillanó fényénél. A víz kacéran nyújtózkodik, ide-oda forog, viháncolva hánykolódik, talán a halak is élnek ott lenn és a Város halott, az emberek halottak, a kutyák halottak, a madarak halottak, a macskák halottak... Ó... Nekik is volt egy nagy fekete macskájuk, Blanche nagyon szerette, ágyba szoktatta és a foiyosóra nyíló ablakot mindig nyitva tartotta, hogy Leó hazajöhessen... A víz olyan, mint tiz nap előtt, mint tiz év előtt.

Nagyon nehezen vált meg a víztől és ment tovább Boulogne felé.

Az avenue üresnek látszott. De mégis mintha ott messze állna valaki! Igen, ott valaki áll! A borzalom és a csönd versenyt fojtogatták Róbertet. Ismét felcsillant benne a gondolat, hátha még élnek? Jól emlékszik egy nyurga, nagyorrú fiatalember szavaira, aki Houdanban, abban a tébolyító zúrzavarban, azt magyarázta, hogy a gázok nem hatolnak tizenöt-húsz méternél magasabbra, ezért a negyedik és még magasabb emeleten lakó emberek mindenesetre életben maradtak. Az ő lakása az ötödik emeleten van, következésképp Blanche és Susanne még élnek, ha csak le nem mentek és nem akartak menekülni. De az is eszébe jutott mostan, hogy egy idősebb úr, aki mérnöknek mondta magát, hamar lefújta a felnyíló reménybóbitákat. Ez a keményhangú ember azt állította, hogy a gázok nyugodt időben ötven-hatvan méternyire is felszállnak és pusztítanak, de csakhamar ellenmondtak neki, a további vita már izgalmas zúrzavarba fult. Valaki a foszgénről beszélt, de hogy mit, arra már nem emlékszik.

(Vége következik.)

Régi történet

Siró Berti uram, a város gazdája, mérgesen vakarta meg a füle tövét, a pofacsontok veszedelmesen táncoltak az éles vágású arcon.

— Az áldóját! Már megint egy följelentés érkezett, hogy tolvajok járnak a szőlőhegyen és dézsmálják a szőlőt.

Nagyot rántott a széken, úgy, hogy a szék egylábon ijedezett a hatalmas ember súlya alatt. Még mindig beszélt és a négy fal hallgatva vette tudomásul Siró uram nagy mérgét.

— Mind elcsapom a kerülőket. Úgy látom, a jó szó már nem használ semmit, de majd adok én nekik!

Hatalmas lendülettel rúgta ki maga alól a széket. A szék előbb táncot járt és négy lábát a mestergerenda felé meresztve, állt meg a földön.

Siró uram, mint egy fölingerelt bika, úgy fújta a mérgét. Széles melle megreszketett az indulattól. Heves mozdulattal rántott egyet hosszú, hegyesre kipedert bajuszán. Lekapta a falról a puskát, olyan indulatos volt a rántás, hogy a szeg is a szíjjal szakadt ki a falból, és dörgő, nehéz léptekkel hagyta el a hivatali szobát.

— Ha a kerülők nem fogják el a tolvajt, majd elfogom én.

Ekkor már erősen sötétbe hajlott az őszi este, és mint kicsi égő fátylak ragyogtak fent a csillagok. Az erősödő karéjú hold is most kezdte el teljes pompájában a ragyogást. Hosszúra nyúlt fekete árnyéka kísérte Siró urat a szőlők felé. Nagy csend feküdt el mindenben, a kisváros emberei hamar térnek nyugóvóra, hogy másnap a piros nap első sugarai ébren találják őket. A síkatorokon át is csöndesség lopakodott, csak egy-egy ház nyitott konyhaajtájából surrant feléje a mosogató lányok szerelmes, bánatos éneke. De Siró uram nem hallotta meg ezeket és nem hallotta meg kint az országút mentén a rezgőnyárfa bús susogását sem. Az indulat mindig erősebben hullámozott a lelkében, mint a nyugodt tó az egyetlen bedobott kavicsból.

A szőlőhegyek alatt járt már. Erősen fújt bele a sípjába, erősen hegyezett füllel figyelt, de a síp hangjára nem jött felelet. Megjárt egy, két, három hegyet, a hatodiknál tartott már, de a sípja szavára sehonnan se feleltek vissza a kerülők.

Egyedül járta a nagy sötétséget, pedig ez nem volt nagyon biztató, hasonlított a hegy valamit a temetőhöz, mert ott is olyan rendben állnak a kis fakeresztek, mint itt, a szőlőkarók, de eszébe se jutott a rossz érzés, mert nyugodt volt a lelkiismerete. Egyenletes, biztos léptekkel rőtta az útját, fölfigyelt a kis neszekre, de ember nem járt sehoh, csak néhány megriasztott mezei egér surrant el mellette. Ez a surranás is úgy tetszett ebben az elterülő fekete, nagy némaságban, mintha legalább is őz szaladt volna az erdő felé.

Siró uram nem volt abban a hangulatban, hogy érzékelti tudta volna a sötét éjtszaka apró megmozdulásait, szépségeit. Ő a tolvajt szeretne volna nyakon fogni. De éppen ma bújtak el valamerre, talán megérették a veszedelmet.

Lassú, fáradt léptekkel jött le a hegyoldalon, a sikertelen út fárasztotta el. De ni csak! A szemé kerekre tágult, olyan lett a szeme, mint a hiuznak, elnyelte vele a sötétséget és világosan látta, hogy valami fehér villant az egyik fekete bokor nagy árnyékában. Ősi vadászszenvedély tágítja és remegtette meg az orrcimpát. Lassú, zajtalan mozdulattal nyúlt a fegyveréhez és lövésre készen állt kezében a puska. A puska-csőve mereven rajzolódik előre a hold világításában. Nesztelen a lépése, mint az áldozatára lecsapó párducé.

Két nagy fekete ember állt a bokor mellett, a hold sütő világánál látta, hogy cigányok. Valamin osztozkodtak. Valami tollas tömegben. Ez nem szőlő. Jobban nézte. Ezek döglött kakason, tyúkon osztozkodnak.

Egészen a hátuk megett állt már, a fegyvercső vége majdnem a cigányokat érte.

Elfojtott, indulatos hangon osztozkodtak, mert veszekedés nélkül nem gilt a cigányzsákmány. Ijedten rándult össze mind a kettő. Nagy fehér szemgolyójuk majdnem kiesett a helyéből, amikor a Siró uram dörgő hangja megszólalt a hátuk mögött:

— Mit kerestek itt? Hol loptátok?

A két more egymásra néz, mintha egymást bíztatnák. Az egyik meglökte a másikat.

— Kezsdjed mán, no.

A cigánynak remegett a hangja, nyelt egy nagyot elébb.

— Jáj, tekintetes uram instálom, nem loptuk mi azstat. Csak estének idején a falun kívül tébolyogtak, azst hittük, hogy vad tyíkok, hát összefogdoztuk.

Siró uramnak dörgött a hangja, az útjára indító nagy indulat még most sem csillapodott el benne egészen.

— Akárhonnét vettétek, most vegyétek a hátatokra és jösztok velem a városházára. De azt megmondom nektek, hogy amíg megyünk, ha egy szót is szóltok egymáshoz, lelőlek benneteket.

Megindult a kis csapat. Elöl a két hatalmas cigány, hátukon a hét döglött tyúkkal. A hátuk megett, a cigányokra irányított egyenes puska-csővel, Siró uram. Így mentek a város végéig, a keresztútig. A két cigány az egész úton hallgatagon ment, csak néha pislantottak egymásra és félelem tükröződött a szemükben.

A keresztúthoz értek. Itt újra összenézett a két cigány és csak annyit kiáltott az egyik a másiknak:

— Ganyesz, keresztút.

Egy szempillantás alatt dobták le a hátukról a tyúkokat és az egyik jobbra rohant, a másik balra. Mire a meglepett Siró uram magához tért, akkor látta meg, hogy ott maradt a hét döglött, tollas jószággal.

— Hogy a devla kergesse meg őket! Már most mit csináljak? Ezek ugyan kibabráltak velem.

A keresztúttal szemben egy ház áll. A leeresztett zsalúgáter mögül kikéredzkedett egy mécses halvány, sárga fénye. A ház egy erdőkerülő özvegyéé. Valamikor szép menyecske volt az Erzsí és éjjelente nem volt ritkaság, amikor Siró Berti megbabrálgatta a zsalúgátért. Most pokoli terv villant meg a fejében. Vállára kapta a tyúkokat és biztos léptekkel,

mint aki tudja, hogy merre van a járás, állt meg a zsalúgáteres kis ablak alatt. Megkopogtatta.

Ijedt-riadtan szállt a hang a szobából:

— Ki az?

— Én vagyok az, Csöre, Siró Berti. Nyisd ki csak nyugodtan.

Pár pillanat alatt sietős lábak kopogása hallatszott, egy retesz toldása és a nyitott ajtóból kiömlött a sárga fény a sötét éjszakába. Egy menyecske ijedt szeme nézett a Siró Berti titkokat takaró szemébe.

A város gazdája rázott egyet a vállán és a tyúkok hétfelé estek. Az asszony ijedten sikoltott.

— Hát kend hol szerezte ezeket?

— Most ne kérdezd, Csöre lelkem, majd elmondom szép sorjába, csak elébb egy kis törköllyel szeretném leöblögetni a torkomat.

Az asszony nem kérdezett többet. Ügyes mozdulattal sürgött-forogott a város gazdája körül és Siró uram egy-egy pillantásnál mélyebben felejtette a tekintetét a még mindig szemrevaló menyecske beszédes szemében.

Erzsi a törköllyel Siró uram mellett állt meg, annyira közel, hogy a teste melegét megérezze a férfi. Siró uram nem is maradt mozdulatlan. Egyik karjával átölelte Erzsit és jót csipett a húsába, oda, ahol a legvastagabb az asszony húsa.

— Lanyhább már a tied is, Csöre, nem pattan már vissza róla az ujjam, mint valamikor. Dehát veled együtt vénülök én is.

— Kend nem akar megvénülni, gazda uram. Erre még a verebek is azt csiripelik, hogy szaladgál kend még ma is a fehérnép után, de csak a friss csirkét szereti.

A csirke szóra megvillan a Siró uram tekintete.

— Ülj csak ide mellém, Csöre, fontos szóm van veled.

Halkan súgtak, búgtak és az asszony néha fölnevetett, mintha csiklandoznák. Ők tudták csak, miről beszélnek.

Az éjszaka lassú derengéssel ébredt a hajnal felé, amikor Siró uram Erzsitől búcsúzkodott.

— Aztán ne feledd el, amit mondtam. Holnap lesz a születésed napja. Tíz liter bort küldök a város pincéjéből és holnap estére már tiéd lesz a fekete viganóra való is.

Siró uram gyors léptekkel mérte az útját hazafelé, de nagyon jó gondolatok kergethették egymást a fejében, mert a szájára sokszor nevetés lopakodott.

Reggel a hivatalos szobájában ült. Mellette egy hajdú állt. Minden huncutságban megértő cinkostársa Siró Bertinek. Sok közös titok bújkált a fölük mögött, de a hajdú még az italos percekben sem felejtette el, hogy akivel komázik, az fölöttese, a város gazdája.

Nem egyenes dologban mesterkedhettek most sem, mert suttogott a hangjuk és a kitörni készülő nevetésük csak halk, jóízű kuncogás lett a szájukon, mintha attól félnének, hogy a fal is hallgatózik.

Kint az ajtó előtt lépések kopogtak. Siró Berti hirtelen komolyra igazította a száját és erős kézzel markolta meg a hajdú tenyerét.

— Aztán rendben legyen!

A hivatali szoba ajtaja becsapódott és kívül az ajtó előtt hat délceg, szálegyenes férfi állt. A hat kerülő. Kóce András, Bakó Mihály, Jónás Ábris, Müller Pista, Szász István, Vári József. Olyan a szemük, mint akik tudják, hogy a férfiszó lehajlott az egyenesről. Egymást bíztatták:

— Eredj te elsőnek...

Mind húzódozott, de akkor Bakó Mihály hirtelen lerántotta a kilincset és Szász István volt az, aki a legközelebb esett az ajtó nyílásának. Beléptek.

Siró uram, a város gazdája, egy pillanatig mereven, szótlánul nézte őket. Két kezét a nadrágzsebébe süllyesztette és lassu, megfontolt léptekkel lépett a hat nagyszál ember elé. De a hangja olyan volt, mintha az indulat mérge pattogatná, mégha a szeme villámokat szórt is.

— Azt a keserves mindeneteket! Hol jártatok tegnap éjjel? Nem megparancsoltam, hogy a helyeteken legyetek? Hát mi az én szavam, falrahányt borsó? Kimegyek és egyik sincs ott. Azt elhiszem, hogy jobb a babátok mellett a tollas párnán, de ezért a várostól nem jár fizetés.

Három kerülő szájából egyszerre kíváncszott ki a szó.

— Ott voltunk mi, tekintetes uram, hallottuk a sípját, de mert látuk, hogy nincsen semmi baj, hát nem síoltunk vissza.

— Úgy, hallottátok, hogy síoltam, és azt nem láttátok, hogy cigányokat fogtam, és ha engem megöl ott az a két hatalmas cigány, akkor mit csináltatok volna a lelkiismeretetekkel? Most lóduljatok, de azt megmondom, ha ez még egyszer megtörténik, akkor az Isten legyen nektek irgalmas.

A hat kerülő lassú, cammogó lépéssel bandukolt ki a szobából, a fejük mélyen a válluk közé esett és csak kint vettek jó, hosszú lélekzetet.

— Ezt szerencsésen megúsztuk.

A folyosó egyik sarkában a hajdú ült, göndör, szürke badrokat eregetett egy hosszúszerű pipából és sunyi, jókedvű fény villant át a szemén, amikor a szobából kiforduló kerülőket nézte, és meglátta rajtuk a nehéz tehertől szabadult válluk könnyűségét.

Lassú, tempós lépéssel állt meg előttük.

— Úgy látom, nincsen semmi baj, elmúlt a veszedelem.

— El a, szerencsésen, de megizzadtunk egy kicsit előtte.

A hajdú szemében a sunyi fény lángot kapott.

— Majd elfelejtődik minden a mai estén, ha majd nagy kanállal kanalazunk Somi Erzsínél. Mert, úgy-e ott lesztek tik is?

— Hát minek lennénk mi Erzsínél?

— Azt kérditek minek? Hát még azt sem tudjátok, hogy ma fog Erzsi a negyvenbe. Bizony, ha nem tudnám, magam se hinném el, mert igen foimás fehérceled. Annyit mondok, ott legyetek, mert halálosan megsértődnék, ha föl nem köszöntenétek.

Örömmel hagyták rá a hajdúra:

— Ott leszünk, persze, hogy ott leszünk

Úgy is lett.

Este, amikor a nagyharang elkongatta a békét és az áhitatot a napi munkában elfáradt emberek szívében, útrakelt Siró uram a városi

hajdúval az Erzsi háza felé. Odaértek. Bent vígan volt a beszéd és ahogy egy kissé megbillentették a zsalúgátért, látták, hogy bent a nagy asztal körül, a jóllakottságtól elterpeszkedett testtel ül a hat kerülő. Csiklandós mókákat beszéltek egymásnak, a pipák füstje vígan szállt a mestergerenda felé és már szürke fátyollal húzta be a szobát.

Siró uram könyökével oldalba bökte a hajdút. Az se volt rest, nem kellett soká noszogatni, olyan hatalmas kukorékolásba kezdett, hogy akármelyik kakas megirigyelhette volna.

Bent egy darabig senki se ügyelt a kukorékolásra, kocogtak tovább szorgalmasan a poharak, de a kukorékolás kint csak nem akart abbamaradni. Szász István meglökte Jónás Ábrist, egy kicsit göbözte már a szakakat.

— Nézd mán meg te, ki az, aki megbolondult odakint.

Jónás Ábris meg is indult, de az ajtóban Siró városgazda hatalmas alakjába ütközött.

— Hová mégy, Ábris? Térj csak vissza.

Maga előtt tolta Ábrist a városgazda, úgy léptek be a kivilágított házba.

— Mulatoztok, mulatoztok...

— Tesszük, gazda úr.

— Hát oszt mire mulattok?

— Erzsi kínált egy kis harapnivalóval, merthogy születésnapja van.

— Harapnivalóval? ... Oszt jó az a harapnivaló?

Bakó Mihály megtörölte a bajuszát. A többi is.

— Jó ám, gazda úr, Erzsi főzte.

Gonosz kis fény villant meg a Siró Berti szemében.

— Hát oszt tudjátok-e, hogy mit ettetek?

Egymásra nézett a hat ember.

— Hát mit? Hát tyúkpaprikást.

Nagyot kacagott a város gazdája, és erre a kacagásra öklendezni kezdett az egyik, veresedni a másik, fehéredni a harmadik.

— Dögöt ettetek, ebadta lingárjai, cigánydögöt, amit tegnap szedtem el a hegyen.

Ravaszul simogatta a bajuszát:

— Hisz igaz, tyúk is volt közte, meg kakas is...

Kint a tornácon a hajdú rendületlenül kukorékolat ezalatt.

TAMÁSNÉ ZSADÁNYI MÁRIA

Tristan da Cunha – Robinson szigete

Április végén az egyik angol luxusgőzös letért az előírt southampton-capetowni útvonalról és kormányát a szirtes, istenhátamögötti sziget, Tristan da Cunha felé irányította. Ez a sziget két társa közepett 1320 tengeri mérföldre fekszik Szent-Ilona szigete alatt a déli Atlanti-óceánban. Kelet felé 1500 mérföldre a Fokváros, nyugatra 2500 mérföldre Buenos Aires a legközelebbi emberi település, míg dél felé végtelen víztükör fekszik a déli sarkig, amely innen 3200 tengeri mérföld.

A kapitány már látta távcsövén a parancsnoki hídról Tristan da Cunha körvonalait; a horizont fölött megjelent a kialudt vulkán hófödte csúcsa és a szaggatott, éles sziklakkal telítüzdelte partvonal. Ekkor azonban az ólomszínű tenger, amely idáig csöndesen tükrözte a trópusi hőségtől izzani látszó eget, nyugtalankodni kezdett. Kelet felől zivatar kerekedett és bár a hajó teli gőzzel siklott a puszta sziget felé, idejében nem érthette el partjait. Az éjszaka sötétje minden átmenet nélkül szakadt le, miközben olyan vad és fékevesztett vihar fejlődött, mint aminek csak a déli óceánon tapasztalhatók. Tizenhat óráig küszködött a luxusgőzös az elemekkel. Az utasok, akik az elhagyatott szigettől ritka szenzációkat vártak, türelmetlenkedni kezdtek, végül is kijelentették, hogy a kirándulásról lemondanak, mert a késedelem nem éri meg a várható élményeket. Üzleti érdek és napi gondok jelentkeztek, a modern ember rohanó korának rabszolgája és egy-két napi idővesztés súlyos pénz és haszon veszteséget jelenthet. A „Duke of Gloucester” három napi késedelemmel érte el Capetownt, Tristan da Cunha meglátogatása elmaradt. A kapitánynak 163 csomag ruhát, élelmiszert, háztartási cikket, képeket, bútort és szerszámokat kellett Montevidéoba szállítania. És Tristan da Cunha sorsa tovább rejtély maradt...

Az elhagyatott sziklasziget a világ legkisebb és legkülönösebb angol gyarmata. Alapítása az 1817-es évre nyúlik vissza. Angol katonák és tengerészek voltak első lakosai; két évvel előbb ugyanis stratégiai céllal Nagybritannia hivatalosan birtokba vette. 1816-ban egy tüzér különítményt helyeztek ide, hogy Napolcon minden szökési kísérletét Szent Ilona-szigeti száműzetéséből idejében elvágják. Amikor egy év múlva a garnizónt föloszlatták, egy Glasz Vilmos nevű skót származású altiszt engedélyt kért, hogy nejevel és gyermekével a szigeten maradhasson. A csapatok nagyobb mennyiségű élelmiszert, táborigényes konyhát és néhány berendezési tárgyat hagytak ott számukra. Öt év múlva még két katona telepedett le a szigetre, 1827-ben pedig egy arra haladó vitorlás egy csapat hajótörött matrózt és nőt hozott oda és rakott le Szent Ilonáról is így a telep lélekszáma huszonötre növekedett.

1875-ben ezek elszaporodott utódaiból ötvenen a Fokföldre vándoroltak ki. 1885-ben egy hajószerecséltenség következtében három kivételével a sziget összes férfilakosa elpusztult. Halászat közben a vihar a

nyílt tengeren érte bárkájukat, amely elmerült. A kis társaság mégis gyorsan gyarapodott és 1932 januárjában egy angol hajó 163 embert talált a szigeten. Legnagyobb problémájuk az volt, hogy tizenkilenc nő-sülni vágyó fiatalemberre csupán kilenc leányzó jutott...

Tristan da Cunha nem valami kicsi, termékeny föld. Az emberek burgonya- és répatermelésből élnek, némi állattenyésztéssel foglalkoznak, de élelmezésük legnagyobb részét a halászatból szerzik. A lefolyt száz év alatt a telepesek épületfeszükségletüket kihalászott hajóroncsokból szereztek. A Gondviselés ez alatt a száz esztendő alatt mindössze tizenhat ilyen hajóroncsot sodort Tristan da Cunha partjaihoz. Ebből készültek a telepesek bútorai, házieszközei. Mert a szigeten csak elkorcsosult fa nő, a sziklahegy keskeny hátán pedig tengerifű.

A lakosok még ma is teljesen a napoleoni idők szokásai szerint élnek. Beszédük megkövesedett és a tizenkilencedik században szokásos, agyencífrázott beszédmodora tükröződik róla vissza, már amennyire az előkelőknek ez a divatja azokig az osztályokig elhatolt, ahonnan abban a korban az angol katonákat toborozták. A közös birtokok igazgatása nem jár sok nehézséggel. Amikor szükséges volt, az őshaza hajdani törvényeit alkalmazták. A szinte elképzelhetetlen egyhanguságú élet unalmát száz esztendőös tengerész játékokkal és táncokkal űzték el. A látogatók (a legutolsó hajók 1929-ben és 1932-ben kötöttek ki), akik nem sajnálták a Tristanhoz vezető, a rendes hajóúttól messze eső kerülőt, jól mulattak, amikor a telepesek korszerű ruhájukban bemutatták a skót táncot meg a zsebkendőtáncot.

A sziget 163 lakosa csak öt családnevet visel. Papjuk, állami hivatalnokuk nincsen, azonban a község minden tagjáról pontos anyakönyvet vezetnek és az egyházi ünnepeket legjobb tudásuk szerint megtartják. Jámbor, egyszerű nép. Legutolsó vendégeik útján kérelmet küldtek Angliába, hogy ne küldjenek számukra több bibliát, mert már minden lakosra öt darab jut.

Utazók jelentései megegyeznek abban, hogy Tristan da Cunha lakosai egészséges, szép növésű emberek, hangjuk azonban nagyon magas; orvosok szerint ennek oka, hogy az óceánnak azon a vidékén erősen jód-tartalma a levegő.

A szigeten a civilizáció legutolsó ajándékai voltak: tea-, kávé-, cukor-, bab-, gyümölcsíz-, rizsa és gyümölcskonzervcsomagok, dohány, gyapjúszövetek és egy varrógép tartaléktűkkel és néhány ezer méter cérnával.

A háború előtti években két ízben is fölszólították Tristan lakóit, hogy hagyják el a szigetet. A kormány munkát és lakást ígért nekik Dél-afrikában, de mindkét ajánlatot visszautasították. Azóta szabályszerű időközökben évente egy-kétszer fölkereste őket hajó és meghallgatta kívánságaikat. 1932 januárjában sürgősen különböző bútordarabokat vagy arra való fát kértek, továbbá különböző élelmiszereket, mert az időjárás nagyon rossz volt, készleteiket fölemésztették, veteményüket pedig a viharok pusztították el. Azonban tizennyolc hónapba telt, míg hajót menesztettek Tristan da Cunha felé és csak az elmúlt héten értesültek arról, hogy ez a hajó sem jutott a szigethez, mert mind az oda, mind

pedig a visszautazáskor óriási vihar megakadályozta a megközelítést. Ki tudja, mi történt azóta a déli Atlanti-óceán árva sziklaszigetén? Talán a legrettenetesebb nyomor gyötri a brit világbirodalom legkisebb gyarmatát, amely katasztrófában végződött, — ki tudja, talán az edzett tengerésztermészet átsegítette most is őket a nyomoron és inségen, vagy talán Tristan is osztozik két testvérének, a „Nightingale”-nek és az „Inaccessible”-nek sorsában és kihaltan és pusztán izzik a tüzes egyenlítői nap alatt...

H. P. SMOLKA

Athén

Paloták és aszfaltozott utak felett, ahol autók száguldanak, magasan trónolva a kemény sziklahegyen ül Athén viharverte koronája, az Akropolis. Itt minden márványból van. Ezt az értékes anyagot kínálva nyújtotta hazájuk talaja az ókor művészeinek, a zseniális Mnesiklesnek, Iktinosnak, Kallikrátesnek és szárnya alá vette a megértő, a rajongó mecénások csoportja, Perikles, Lykurgos és a többiek. A honuk szabadságáért küzdő hősök vágya volt, hogy tetteiket, dicsőségüket, áldozatkészségüket a mythológia poétikus isteneinek a lábai elé helyezték. Leginkább a várost védő istennőnek, Pallas Athénének. Az ő számára épült a Parthenon hatalmas csarnoka, az Erechtheion temploma. az ő oltalmát akarta biztosítani a város részére, a Hekatompédon fennmaradt alapkövei az ő istenítését sejtetik a kutató tudósokkal.

A hatalmas dór és ión oszlopok szépen vajt törzsei, a rajtuk pihenő oszlopfekék és architrávok felköltik bámulatunkat. Milyen izmaik lehetnek az ezeket emelő rabszolgáknak! Milyen tökéletes gépekkel helyezheték el az elefántcsontszínű tömböket a már magában is magas sziklavárban a még magasabbra nyúló oszlopokon! Azután a fölbbük tett triglypheket és metopákat, a művészi domborművekkel díszített tympanonokat! A metopák, a tympanonok most legnagyobbbrészt üresek. Végig hordom tekintetemet a kifosztott romokon és elgondolkozom, vajjon igazságos volt-e a hősi jeleneteket ábrázoló csúcsmozzók díszítő remekműveket innen eltávolítani? Meztelenségük most bő teret nyújt a képzeteknek, amely benépesítheti helyüket az Akropolis múzeumában levő másolatokkal. Sajnos, leginkább csak másolatokkal. Mert a klasszicizmus országának ezt a szent helyét nem kímélte meg a hódítási vágy és a — kalmár szellem. Leginkább rómaiak cipelték el a márványberkeket benépesítő szobrokat és uralkodók között csak kivétel volt Hadriánus, aki nemcsak vett, de adott is, nagylelkűen ajándékozva meg a várost könyvtárral, színházakkal, középületekkel.

A hatalomra került hódítónak mindig előjoga volt a fosztogatás. A lelkes hazafiaknak, a művészetért rajongó lakosságnak vigasztalanul kellett a Rómába vándorolt műkincsek után sóhajtozni, ezen nem lehetett változtatni. A török uralom képeket és szobrokat megvető politikájánál azonban sokkal alacsonyabb okok játszottak közre, amikor a nagy üzletember, lord Elgin, lázasan kutatva az értékes régiségeket, olcsó áron

szállította el a Parthenon legszebb szoborműveit, hogy aztán évek mulva drágán adja el az angol kormánynak a British Museum részére. Évtizedekkel ezelőtt találkoztam ezekkel Londonban és az akkor bennem meggyökeredzett vágy csak most hozott gyümölcsöket: végre láthattam — üres helyeiket! Ami belőlük megmaradt, nem kevésbé értékes emlék, a várban fölépített múzeumba került, részint mint törmelék, ahol bő tere nyílik a képzeletnek kiegészíteni a hiányzó darabokat, részint mint elég jól megtartott műtárgy, mint az akkori művészi felfogás tanujele.

De hol vannak a nagy halhatatlanok emlékei? Ezeket szétszórta a nagyvilágban a hódítók gyűjtési vágya. Phidias, Myron, Polykletes, Skopas, Lysippos és a későbbi Praxiteles művei az európai múzeumokban lettek otthont, Athén csak keveset tartott meg belőlük. Sokan a művészek közül, vagy azoknak másolói maguk működték közre, hogy Itália műkincseit gyarapítsák és legalább részben élénk varázsolják Attika és Mykenä művészi bölcsőit. És mégis, amit az eredeti bronzművekből meg tudott menteni Athén, — mert hiszen az ismert híres márványszobrok, így például a milói, a vatikáni, a kapitóliumi Venusok, a belvederei Apolló, a haldokló Gallus és sok más remekmű csak másolatok voltak, — értékével messze felülmulja a többi európai gyűjtemény kincseit.

Az egyik teremben, a helyiséget ellepő szoborerdő fölé emberföltötti nagyságban ércből készült Zeus terjeszti ki két karját. Több termen mentünk végig, míg eljutottunk hozzá, sok régi emléket csodáltunk meg addig, de itt elbűvölve kellett megállnunk, hogy elhomályosítsuk eddig szerzett tapasztalatainkat a művészetnek azzal a nagy fényével, ami ebből a szoborból sugárzik felénk. Eltűnődöm az ilyen remekművet alkotó század felett és hasonlatot vonok a művészet, az emberi hiúság és ennek egyik kinövése, a fényűzési vágy között. A görög klasszikusoknak annyi tudás, ízlés állt rendelkezésükre, a bonctanban való jártasság ölelkezett az emberi formák idealizálásával, a mythológia tág teret nyújtott a költői gondolatok érbeöntésére, márvánvba vésésére. Igen, ez az! Érc és márvány. Miért nem elégedett meg Phidias ezzel a két nemes anyaggal? Neki áldozatot kellett hozni a nép fényűzési és dicsekvési vágyának. Zeus Olympeionjában, amelynek néhány korynthusi oszlopa ma is égbe mered a népkert mellett levő terjedelmes stylobat romjain, itt állott az isten szobra fából, arannyal és elefántcsonttal bevonva. A történelmi hagyomány meséket mesél ennek a két anyagnak az értékéről és a kíváncsi amerikaiakat kalauzoló vezető hatáskereső rossz angolossággal magyarázza utasainak, hogy a szobrot fedő arany súlya egy métermázsá volt.

Az egyik teremben ott látjuk Athéne kőszobrát. Ez a szobor másolata volt Phidias egyik a rany-elefántcsont alakjának. Nem valószínű, hogy a másolat volna olyan gyöngé, hogy megrendíthetné a nagy művészebe helyezett bizalmunkat, inkább hihető, hogy az iparművészetre emlékeztető anyag akadályozta a mester szárnyalását. De ez a kis csalódás nem ronthatja el hangulatunkat. Csak végig kell néznünk a környezetünkön és ismét ott vagyunk a fejlődésen átfutó tökéletességnél: Mykenä, Pergamos, Attika ...

A mindig élő romantika is feltalálható a régi emlékek között. Az örökéletű isteneken kívül a halandóknak, a halottaknak is áldozik a műpártolás. Itt megint az iparművészet vezet és az áldozathozó kegyelet. Egy nappal előbb ellátogattam a Kerameika-téren fekvő régi görög temetőbe. A halottak mezeje mindig gyöngéd érzelmeket kelt bennem és ebben a környezetben, ahol az elmulást ünneplő síremlékek maguk is az elmulás nyomait mutatják, elszomorítják a nézőt pusztulásukkal. A viharok, a földrengés, rabló kezek mind hozzájárultak az elpusztításhoz, de az emlékállító kegyelet az utódokból sem halt ki és összegyűjtötte az egész környék temetőinek a sírköveit. Ezek néhány termet foglalnak el és szép bizonyosságául szolgálnak a kőfaragó mesterség akkori színvonalának. Természetes, hogy a magas fokra fejlődött szobrászat nem hagyhatta befolyás nélkül az iparművészetnek ezt az ágát. A nemes példa ingerelte a mesterek becsvágyát és ha készítményeik nem is érték el a művészet színvonalát, mindenesetre értékes emlékei az akkori időknek. A síremlékek domborművei leginkább az elhunytak utáni fájdalmat jelképezik. A búcsúzó szülő vagy gyermek arcán ott ül ez a fájdalom és ismétlése sablonszerűvé válik. De nemcsak rokonaitól búcsúzik a távozó. Egy sírkövön kedves kutyáját simogatja meg utóljára a gazdája, egy másikon kis fiu nyújtja utóljára sisakját a hősnek és ismételve látni hölgyeket, akik ékszerdobozukba meresztik szemüket, utolsó pillantást vetve kedves ékszereikre.

A mai erkölcsi felfogás, amely a szerelmet a házasság által szentesíti, akkor is uralkodott. Ezt a szent érzelmet, ha titkon, vagy a törvény határain kívül nyíltan is szívébe véste és magával vitte a sírba az elköltözött, nem örökítette meg a márvány. A hajadont vagy a legényembert nem siratja kőbevésett vőlegény vagy ara, ezeknek csak szépen kidolgozott amphorák jelzik nyugvóhelyeiket. Ezeknek az amphoráknak különös alakjuk az úgynevezett luktrophorok, a nászétjszakai fürdő vízhordó edényei voltak és tragikusan akarják jellemezni a nőtlenül és férjtelenül elhaltaknak a nászétjszakáról való lemondását. Nagy mennyiségben halmozta fel a gyűjtő utókor ezeket, amelyek méltó részét képezik az amúgy is gazdag és a világon egyedül álló gyűjteménynek. Elegáns alakjuk, egyszerű, nemes ornamentikájuk méltóságteljesen hatnak és csak néha emlékeztet a naturalisztikus felfogás tulajdonképpeni céljukra, amikor dísz gyanánt a klasszikus ráncokba szedett törülköző szolgál.

A néhány remek szarkofág a szokásos harci ábrákkal vagy girlandokkal, néha az elhunyt alakjával, emlékeztet bennünket az európai múzeumok gazdag gyűjteményeire, amelyeknek legértékesebb darabjai innen kerültek oda, vagy mint a kiterjedt római birodalom hagyatéka a görög eredetűnek az utáztatát képezi. De határozottan legértékesebbek a bronzok, amelyeket olyan jókarban még sehol sem láttam. Meglepő a termetek és fejek klasszikus szépsége és néhány alak féldrágakőből berakott szeme magyarazza a leginkább vaknak hitt szemüregeket, amiket más gyűjtemények alakjain látunk. A mi leginkább meglepett, az egy a Krisztus előtti II. századból származó lovagló fiú naturalisztikus ábrázolása. A ló hiányzik alóla, de a mozdulatok, az arc kifejezése, az előre

hajlott termet annyi természetességet mutatnak, hogy bátran versenyezhetnek Rodin vagy Meunier alkotásaival. A klasszikus felfogástól való ilyen eltérést még sehol sem láttam és ez a darab mindenesetre egyetlen a maga nemében.

Most, hogy iróasztalomnál ülve visszavarázsolom a látottaknak a képét, akaratlanul egymás mellé helyezem ezeket a régebben szerzett emlékeimmal. Athénről elsősorban az olaszországi városok jutnak eszembe: Róma, Flórenc, Nápoly, de különösen Róma, ahol a görög művészet a legszebben virágzott és ahol a kegyelet és kultúra romantikus módon tudta összeolvasztani az ókor hagyatékát a középkor és a jelen műkinceseivel. A palotákba beépített romok, a fórumok, az amphitheatrak, a fürdők kiásása és helyrehozatala, a környék modern képe közé ékelve mindenesetre gazdag és változatos képet adnak a városnak. és ha régi márványoszlopokkal nem a pápák által épített templomokban találkozánk, hanem a rendeltetési helyükön, hatásuk még közvetlenebb volna. Ez a gazdagság azért még sem vetekedhetik Athén műkincseinek az értékével. Már maga az ezredekre számító építési mód is hozzájárult az épületek konzerválásához, de leginkább a körülmény, hogy a megmentett épületek megmaradtak a helyükön és kedvező helyzetük-nél fogva kiemelkednek a környezetükből.

Ha a város közepében fekvő Lykabettos hegyről lenézünk a völgybe, a paloták és modern márvány középületek közül festői szépségben tűnnek fel az Akropolis vörösbarna patinás márvány oszlopai, a The-seion templom jól megmaradt csarnoka, a félig rom színházak lépcsőzetes ülőhelyei, a Stadion új márvány köntösében, mellyel egy nagylelkű adakozó ruházta fel az ókori tornahelyet. Elragadó kép! És megható a kegyelet, amely a pénzszerző gazdag kereskedőket városuk emlékeinek megörökítésére, vagy az ókori stílusnak az új épületeken való feltámasztására ösztönzi. Ahol csak középületeket látunk, az akadémiát, az egyetemet, a műgyetemet, a királyi palotát, a könyvtárat, a kiállítási palotát, mindenütt a klasszikus építészet vonalai tűnnek szemünkbe. A modern városrészek palotái között néha feltűnik egy-egy márványból rakott oszlopcsarnok, árnyékukban művészi freskók, körülöttük virág. Sok virág, kápráztató tarkaságban a délvidékek színpompás ruhájában, borostyánnal befuttatott pálmák, narancsfák, babér és más örökzöld bokor sűrű berkével körülvéve.

A széles utakon, utcákon, tereken mozgalmas az élet: hangyaboly az aszfalton. Autótülkölés, villamos robogás, rádióüvöltés és a nyilvános kertekben művészi zenekarok visszavarázsolják a hallgatókat a klasszikus korból Johann Strauss, Verdi, Puccini és Wagner birodalmába és, sajnos, a jazz band vásári zajába.

Elöttem festői nemzeti öltözetben katonák haladnak, ez az új gárda. Történelmi tanulmányok alapján állították össze az uniformisukat és tisztjeik ünnepies alkalmakkor történelmi ruhákat és fegyvereket viselnek. Ezeket a múzeumból kölcsönzik nekik egy napra, ahol el vannak téve a régi hősök emlékei.

Az Alkotmány-téren, az Egyesülés-téren nyüzsög a nép. Mint a déli városokban mindenütt, itt is nagyon ki van fejlődve az utcai élet

Árusok kínálnak megvételre minden elképzelhető és el nem képzelhető cikket: a rikkancsok fülsíketítő zajából felénk nyújt egy toprongyos alak virágot, földi epret, pörkölt mandulát, pirosra főtt tengeri rákokcskát, nyakánál fogva cipelt koppasztott csirkét, élő teknős békát, gyújtót, cigarettát, nadrágtartót, cipőzsinórt, zsebkendőt, képes lapot, ujságot, pattogatott kukoricát, szivarszopókát, cukorkát, cipőkrémet és annyi minden mást, hogy reggelig sem tudnám felsorolni.

A vendéglőben, mert tanulmányozás céljából csak görög éttermekbe járok, úgy boldogulok a pincérrel, hogy rámutatok az étlapon a francia szövegre, amely nyelvhez az emberem nem ért és csak az árak összehasonlításából a görög szöveggel állapítja meg, hogy mi a kívánságom. A fogadóban pedig, mert szintén görög nemzeti szállóban lakom, cirkuszkomikum számba megy a személyzettel való társalgásom.

Május első napjaiban vagyok és itt ilyenkor nagy a hőség és én hideg sörrel enyhítem a hatását. Mikor az első pohár sört rendelem Athénben, nem ismerve a helyi szokásokat, csodálkozom, hogy a sör mellé néhány falat étvágygerjesztőt is adnak: falatka kenyeret, darabka sajtot rá, egy olajbogyót és picike szalámit, vagy néhány zsírban sült burgonyát vagy valami hasonlót. Meg akartam magvarázni a pincérnek, hogy én ezt nem rendeltem, de minden igyekezetem kárba veszett. Később aztán láttam, hogy ez a sörhöz tartozik és minden étteremben felszolgálják. Így aztán én is hozzá szoktam és az utolsó napokban már nem is tudtam sört inni nélküle.

Ami különben a nemzeti ételeket illeti, ezek nem különböznek a délolaszországi és más keleti vidékekéitől. Tengeri halak olasz módra kitűnő olajban és az egész Balkánon elterjedt sütemények és édességek. Ezenkívül minden utcasarkon mindenféle magvakat pörkölő árusok; a mandulától kezdve a sárga borsóig kínálják a készítményeiket: stige, amygale hangzik minden oldalról a kínálat. E csemegék között nem az utolsó helyet foglalja el a pattogatott kukorica. És hogy ez az ősrégi étel lépést tartson a modern technika találmányaival, egy sarkon vilamos kukorica pattogató gépet láttam automatikusan működni, ahol korongszítán peregnék a kukoricaszemek és szökőkút alakjában készen lövelnek fölfelé a bámuló közönség gyönyörűségére. Mindez teljesen higiénikus módon üvegszekrényben történik az újkor igényeinek megfelelően.

A gyönyörűség, amit az antik műrecek nyújtanak, utána az emberszükségleteknek ezek a kicsinyes jelenségei, egyformán ragadják meg az utas figyelmét, aki lehántva magáról a mindennapi foglalkozás köntösét, impressziókat keresve eljön a márvánvok és virágok városába, hogy megvalósuljon régi álma: a régi romokból újjászületett nagyváros. Athén.

Magyar könyvek

Marek Antal:

ZSÁKUTCA.

A Magyar Minerva kiadása, Pozsony.

Marek Antal közülünk való. Innen, Szlovenszkóból indult el írói pályáján és nagy kár, hogy ez a regénye mégsem a mi küszködéseinket, napi gondjaink megújuló kísérteteit vagy ritka örömeit veti papírosra. Regényirodalmunk sajnálatosan szegény itteni zamatban. Az erdélyi példa serkenthetne, hiszen van már időbeli távlat, volna bőven téma, csak hideg, feldolgozatlan anyag még, amely alakítójára vár évek óta hiába.

Marek is, mint sok írónk, a könnyebb megoldást választja. A világháború előtti korszakra vet reflektorfényt, nem a mi szűkebb pátriánk, hanem a kúnsági föld és mezőváros lélekzvetését hallgatja.

Utolsó könyve óta elbeszélő készsége nagy lendülettel fejlődött. Tud írni, embereket, környezetet rajzolni és érdekesen, vonzóan pergeti az eseményeket. Hangulatképei, fojtott melankóliája különös izzásban tartják a témát, az eseményeket, amelyek nem túlságosan újak, de őszinte, becsületes törekvéssel íródtak úgy, ahogyan a szerző lelkében fölmerültek. Sokszor még a felületen marad, vigyázva, óvatosan adagolja azt, ami csakis az ő sajátja, ami legmélyebben és legjellemzőbben emeli ki alakjait. Egyénisége még nem izmosodott meg eléggé, még könnyen hajlik az olvasmányokból áradó, önkéntelen hatásokra. Egyes hálás motívumokhoz gyakran visszakanyarodik, mohón, szinte színpadi ügyességgel aknázza ki belőlük azt, ami hatáskeltő lehet. Régi minta szerint szereti a természeti jelenségeket összepárosítani a lélek hullámmzáásával a lírikus természetéhez hasonlóan, akinél a mondanivaló a pillanatnyi hangulatból fakad.

Az igazi teremtő erő elernyedése, az inkább mesterségbeli ügyeskedés azonban mégsem válik uralkodóvá kötetében. Mennyire igaz és élő például Dénes doktor személyisége! Vannak oldalak regényében, amelyek finom megfigyelés alapján készültek és nemcsak körvonalakban, hanem belső szuggesztíóval tükrözik vissza azt, ami az életben igazán lényeges, természetes és a cselekedetek hajszálfinom rúgóit alkotja.

Marek Antal tehetségének valószínűen nem ez a regény az erőpróbája, hanem csak megmutatója bontakozó képességeinek. Marek felülemelkedik azokon az írókon, akik csak érdekes olvasmányt adnak és művészete gazdagodna, ha szorosabb, főképpen személyesebb kapcsolatba kerülne anyagával.

TAMÁS LAJOS

Komáromi János:

HARANGOZ A MULT . . .

A Genius kiadása, Budapest.

A népszerű író új regénye megint a Vihorlát lábához visz bennünket, abba a kis faluba, ahol már annyi Komáromi regény játszódott le. Mudrony Sanyi a regény főhőse, a kis csizmás magyar, aki kitarult szemmel lesi a magyar életet maga körül. Akit komoly felnőtté érlel az ösztönök eszeveszett csapkodása, a vírtusok kirobbanása, az örök magyar lázadás. Komáromi zengő magyar nyelve harangozza a multat. S ebben a harangszóban élénk vetődik árva Tóth Antal, szegény elhagyatott lélek, aki gebéjével céltalanul barangol a falu határában, akit mindenki megvet, mindenki elhagy s amikor kiviszik a temető halottasházába, még az inget is lelopják vánnyadt testéről. És a többi alak, régi ismerős Komáromi más írásaiból, szinte típus valamennyi, magyar erényekkel, magyar hibákkal. Így gyökerezett Komáromi a magyar talajba erős szálakkal, megingathatatlanul. Parasztszemlélete nem olyan reális, mint Móricz Zsigmondé, az élet kissé elvonatkoztatva marad tőle, de alakjai mégis igen igen ismerősek. Egy kissé talán szimbolikus ez a regénye is, többet appellál az értelemre, mint az értelemre, mégis a magyar élet millió vonásával találkozunk benne. Mellékes történet benne a tanítónő esete a felszeg tanítóval s a hetyke fiatal erdőszel, mégis keret, amelyben a túlméretezett magyar alakok mozognak.

MAREK ANTAL

Komlós Aladár:

A NÉMA ŐRÜLT ARCA.

A szerző kiadása, Budapest.

Komlós Aladár versei az intellektuális ember és az esztéta-ember versei. Sok érzését ugyan megrongálta a háború, mélyítette és durvította, de mégis: bölcs, tiszta kristályos hullámmás a verssorok folyama Komlósnál. Plein Air. Finom, szenzibilisen imaginál, költő. Nincs benne a mai megrekedség, nem jelszavas, mégis: a dolgokat tisztán látó és átértékelő.

Milyen éhes ez a költő a lelki megelégedtségben. Szinte érezni a témat kicsordulni ezekben a versekben: „Ah, nézni, nézni!”, „Ó filológia!”.

És a „Csaták után Árkádiában” a huszadik század harmincéves nomádja rájött arra:

„S már bölcsen tudtam, nincs egyéb,
mint amit hallasz, látsz, szagolsz
s ez mind más s mind jó — és ha bölcs vagy,
nem keresel mást — nincs egyéb,
a többi fantom.”

Valami keleti hang ez a Komlós Aladár hangja. Mintha Mózes könyvének sorai emelkednének fel az időben a késő utód lantján:

„...s akkor elástam fegyverem,
az átkozottat és ruháim,
a hadlátott sötét ruhát...”

Háboru, természet, szerelem: mind, mind nagy megtisztultságban és az élet tiszta értékelésének mérlegén. Komlós Aladár a valóság és a kor figyelmeztetéseinek költője. Színes, szemléletes.

Van egy kis verse a sok nagyon jó és kevésbé teljes verse között, melyben elmondja a költő, hogy egy este boldog volt hat és nyolc között, Véle keringett az utcák között, — mint a pezsgő, habzott boldogságuk. Most már mult az egész, rég volt s ami a régi áradásból megmaradt, azt a kis vers poharába önti. Íme, három szakasz, csak egy röpke találkozás hat és nyolc között s egész életre tellő boldogságot rejtett el egy ember lelkében. Milyen igazságos és felejthetetlen vers! Neked és nekem is, neki is volt ilyen két órája az életben, amit nem felejtünk el sohasem. Mert ez a két röpke óra a fiatalság. Úgy-e, Komlós Aladár? Köszönöm ezt a kis verset.

ERDŐHÁZY HUGÓ

Külföldi könyvek

A nemzeti állam válsága.

Kurt Trampler: Die Krise des Nationalstaates. — Das Nationalitätenproblem im neuen Europa.

Knorr und Hirtl kiadása, München.

A múlt század második felében felnőtt nemzedék világképéhez tartozott, hogy csakis nemzeti alkotmányt állhat, melyben az emberek egy kisebb, de lehetőleg nagyobb száma otthon, hazát találhat. Ez a nemzet pedig csakis egy a területen teljesen uralkodó, lehetőleg az egész lakosságot magában foglaló egynyelvű nemzetiség lehet.

Ennek a nemzedéknek tagjai alkották meg és tartják ma is működésben az 1918 utáni Európát, mely lényegében olykor nagy, olykor igen kicsiny területeiken tényleg korlátlanul uralkodó nemzet-nemzetiségek mozaikja. Ennek képéből ugyan az elmélet-szemlet bántóan hullanak ki, domborodnak fel a nemzeti kisebbségek, melyeknek eltűnését óhajtja minden mérvadó. A többségi népeké úgy, hogy olvadjanak be, vándoroljanak el, haljanak ki, — maguké a kisebbségeké úgy, hogy váljanak ismét vagy elsősorban uralkodókká ott, ahol éppen laknak. Így egymással teljességgel összegeyztetetlen, de minden részen a legelszántabban, sokszor véres kíméletlenséggel keresztülvinni megkísérelt áramlatok támadnak, melyek az összes érdekelt népek java tehetségeit felszívják, elvonják a valódi haladást hozó emberiségi kultúr munkától, gazdasági

tekintetben végzetes pazarlásokra, pangásokra vezetnek, ostromlott-vár-beállításra kényszerítik az összes közületeket, végveszéllyel fenyegetik földrészünk egész művelődését, még megélhetését is.

Ennek a, sajnos, mind égetőbbben érzett jelenségnek oka a mai alakjukban voltaképpen alig másfélszáz éve fölmerült nemzeti és nemzeti-ségi elveknek hibás felfogása és alkalmazása. A német romantikusok a birodalmi szervezetekben állami hatalmat gyakorló körökkel szemben szabad fejlődést kívántak a nemzetiségeknek, a francia forradalom pedig ezeknek már mint nemzeteknek kezébe óhajtotta adni a korlátlan állami hatalmat; ez utóbbi irányzat megvalósítását célozták a Páris-környéki békeszerződések.

Ekkor azonban kitűnt, mennyire nem ugyanaz, ha ketten ugyanazt teszik. Európa nyugati felén nagy, egységes, egymástól területileg jól elhatárolt nemzetek alakultak ki, melyek egy nagy népesség egész életterét egységben tarthatták. A földrész közép-keleti részén ellenben kis létszámú, egymással sokszorosan elvegyült népek, melyek nem tölthették be egy az újkori technika és kultúra fejlődési fokának megfelelő nemzet életterét, — hacsak más nemzetek magukba szervezése, szorítása útján nem. Ez a végzetes különbség nem lett túlságosan nyilvánvaló, amíg a világnak ebben a részében vegyes nyelvű birodalmak álltak fenn, melyek ellen a bennük élő nemzetek kedvükre küzdhettek szabadságukért és ebben még egészen szép eredményeket, jogelismeréseket is érhettek el. Ezeket a jogokat az 1918 utáni békék megszüntették, helyettük az uralkodó nemzetek diktaturáját hozták be, melyek csak igen korlátozott és tökéletlen mértékben enyhítenek a békeszerződések kisebbségvédelmi rendelkezései meg a Népszövetség beavatkozásának lehetősége, bár ez eddig minden esetben vagy elmaradt vagy hatálytalannak bizonyult — annak kellett bizonyulnia, miután a Népszövetségben hangadó nemzetek, még ha hivatalos sajtójukban a legverezebb felháborodás hangján tárgyalták is más határok közé esett testvéreik sanyarú helyzetét, kormányzati és igazgatási intézkedéseikkel ugyanazt az elnyomó, kifosztó, kiüldöző politikát folytatják saját másnyelvű polgáraik ellen. Így Európában 40 millió különféle nemzetiségű ember él olyan körülmények között, amelyekkel meg nem élgedhetnek, amelyből mindenféle kivezető út jónak és helyesnek tűnik fel előttük.

Ilyen kivezető út lehetne: újabb háború, forradalom, bolysevizmus, mely utóbbinak Trampler szerint éppen a legveszélyeztetettebb határzónában készítik elő útját a nem ugyan osztály-, hanem nemzeti diktaturák a tulajdoni rend és a szabad vallásgyakorlás ellen elkövetett merényleteikkel, a kisebbségi népek munka- és kereseti alkalmainak elvételével. Ezek az utak persze a mostani zűrzavarból csak újabb elnyomásokba, az egész műveltséget megsemmisüléssel fenyegető katasztrófákba vezethetnek.

Lenne azért jobb, járhatóbb út is, ezt éppen a kisebbségek szervezete mutatta meg kongresszusain, melyek már egy új, a hivatalosnál valóságosabb népszövetség körvonalait mutatják. Ez az út nem lehetne más, mint az állami ethosnak teljes átalakulása, az állami hatalomnak

visszavonulása arról a területről, mely már az elidegeníthetetlen abszolút jogé: tehát a vallás és a felekezeti szervezet után a nyelv és a nemzeti kultúrszervezet teréről. Az egyházak autonómiája után elismerendő lenne minden állam területén az összes ottlakó nemzetek kulturális autonómiája a határaikon kívül élő nemzetársakkal együttműködés, ösztönzeti kultúrszervezkedés megengedésével is. Ez a szervezkedési szabadság nem nőhetne túl a közműveltségi téren, nem is jelentené államok szervezését a meglévő államban, csakis egy az állam által közvetlenül, de nem kielégítően ellátott feladat delegálását egy autonóm szervre. Persze a lelkek mai állapota mellett a különféle szervek megfelelő összműködése, hatáskörhatárolása, az elfogadott elvek valódi keresztülvitele nemzetközi ellenőrzés lehetőségét kívánná meg, mely legcélszerűbben a hágai nemzetközi bíróság nemzetiségi tanácsának felállításával és megfelelő hatáskörrel felruházásával lenne megvalósítható.

Trampler munkájának alapeszméje nem új; már a nagy háború előtt zászlajára tűzte Renner és Bauer nyomán az osztrák szocialista párt. Azonban a szerző mégis érdemes munkát végzett azzal, hogy a legujabbkori történelem tanulságainak figyelembevételével újra erélyesen rámutatott a bizony még távolról sem eltemetett nemzetiségi kérdés égető voltára és megoldásának egyedül célravezető módjára. Némely tétele ugyan gondolkozéba ejt, például az, hogy bár a nemzethez tartozás mindenkinek saját autonóm ügye, egészen az illető kényszermentes akaratnyilvánításától kell hogy függjön akár a vallásfelekezethez tartozás — mégis egy nemzeti kultúrközösségből sem engedhető meg kilépés egy másikba beállítás nélkül: tehát a nemzeti téren nem engedhető meg felekezetenkivülség, ebben az esetben talán kozmopolitizmus.

A könyv utolsó részét a különböző kisebbségi népek által elszenvedett, sokszor bizony hajmeresztő, minden emberiséget kigúnyoló sérelmeknek egy ugyan a szerző megállapítása szerint is hiányos összeállítás tölti ki. Nem kívánunk ezen összeállítás egyes adatainak idézésével egyetlen barátságos vagy kevésbé barátságos nemzetet sem érzelmeiben megsérteni. De mégis leszűrjük belőle azt a benyomásunkat, hogy ma, majd egy évszázaddal Marx kommunista kiáltványa után, még mindig nem áll, mintha a nemzet, a haza csak az uralkodó osztályok magánügye, talán maszlagja lenne. Az adatok tömege bizonyítja itt is, hogy legalább ma még a proletárnak is van hazája, melynek elvesztésével nemcsak láncát veszti el, hanem igen könnyen láncán függő kenyérvágó kését, zseboráját, — kereső és művelődő lehetőségét is. Hogy ez legalább jövőben ne így legyen, erre mindenesetre kecsgetető utat mutat Trampler könyve. Csak az a kérdés, lehetséges-e a világnak a lelkek mai állapotában erre az útra lépnie.

FARKAS GEIZA

DICHTERKOPFE.

Rudolf Kayser tanulmányai

„Pflaidon“-Verlag kiadása, Bécs.

Huszonöt miniatűr essay, formában talán inkább följegyzés oly író nemes és tartózkodó fölényével, aki tisztában van azzal, hogy nem mindenki, hanem csak rokongondolkozásuak egy kis töredéke számára ír. Mert valóban, nagyjából még alig népszerű írókat mutat be és az az író, akinek megismerésén keresztül inkább saját gondolatait, olvasási emlékeit asszociálja, kevésbé fontos előtte, mint az a szellemirány, amelynek jegyében ezek a szép és folyékony, sokszor költői hangulatú följegyzések íródtak. Ez a szellemirány tipikusan német, inkább bécsi, a bécsi túlfinomult esztéticizmus szellemiránya, amit korlátlan érdeklődés, túlfeszített műveltség és extázisos műveltségrajongás jellemeznék s innen van az is, hogy ott a legmeggyőzőbb, legelfogulatlanabb, ahol George líráját, Hofmannstahl költői drámáit és Rilke franciskánusi áhítatú Isten-keresését éli át. De ezeket a följegyzéseket és a többieket is, talán elsősorban a Spinozáról, Nietzsche-ről szólót, erős filozófiai érdeklődés fűti, ez vegyül esztétikumá sokféle eleme közé, ez adja azt a bágyadt, sokszor fanyar könyvtári illatot is, amelyekből írók és könyvek korok atmoszféráján át derülnek örök élménnyé, egy élet eltéphetetlen szellemi útítársáivá. A kötet legszebb írása és legdöntőbb irodalmi élménye a Knut Hamsunról írott, a „Pan” hangulata visszaadásának muzsikájával és a munchi piktúrához közeledő hamsuni intérieurök finom érverésével. (Külön élményem e kis Hamsun-essaynek párhuzama Munch művészetével, amit egy nagyobb Hamsun-tanulmányomban már korábban én is megpróbáltam észrevétni.) Néhány följegyzés: francia írókról — Rimbaud alakjának bizarságával, élete hasis és toxis szenvedélyével — a megrázó „Tizenketten” (Dvenádcátj) költőjének, Alexander Blocknak messzianizmusáról egészítik ki ezt a tanulmány-, ha jobban esik, vázlatkötetet, amely az írók és könyvek között vergődő, könyv-élményeken át lázadó fiatal esztétikus értékes élményeinek dokumentuma. Ma, amikor a harc az uralkodó és az esztétikustól is inkább azt várják, hogy az irodalmi frontállás helyzetjelentéseit adva, az „írástudók árulásá”-ról tudósítson, ritka az oly jelenség, mint Rudolf Kayser, aki csak ahhoz beszél, aki az irodalmat irodalompolitika nélkül szereti. S hogy írói felelősségérzete inkább örök értékek, mint mulandó eszmei tusák felé terelődik, arra Thomas Mannhoz intézett üdvözlőbeszéde mutat, amely a ma humanistája hamleti tépelődésében a német és ezzel kapcsolatosan az európai szellem krízisére tapint.

A „Dichterköpfe” kis tanulmányorozata tényező Rudolf Kayser fejlődésében, amely „Spinozá”-ról írott nagy könyvében jut első étagpéjához.

KÁZMÉR ERNŐ

Elszállt a fehér sas . . .

Szenteleky Kornél halálára.

Elszállt a tiszta magasságok felé, melyekben inkább volt otthon, mint ezen a darabos, szennyes, kicsinyes földgolyón. A magasságokba, amelyekbe hatalmas szárnyain minket is magával vitt volt, ahányszor írását kezünkbe vettük. Amelyekből megbékült, megnemesült lélekkel néztünk le, láttuk azután is mindennapi életünk sokszor síralmas, sokszor felhőborító, de sokszor, — erre éppen akkor eszméltünk, — mégis vigasztaló, sőt fölemelő részleteit. Hisz velünk tért vissza ebbe az életbe a Sas, nem mint pusztá szemlélő és elmélkedő, hanem mint munkálkodó, küzdő, mint mindennapi sorsunk, vesződéssünk, vergődésünk, törekvésünk talán legelső részese.

Most nem száll le velünk többé, most végleg igazi hazájába, a magasság, a tisztaság csillagkörébe költözött.

Nyugodni tért erről a küzdelmes földről, miután rövid életében olyan harcot vívott, olyan munkát teljesített, aminőre alig lett volna közülünk valaki képes kétszer oly hosszú élet alatt. Övé most a megdicsőülés, miénk a bánat és a hálás leborulás.

Miért is küzdött, dolgozott, mit is tett Szenteleky Kornél? Röviden: visszaadta félmillió magyarnak már-már elvesztett önérzetét, öntudatát, megbecsülését, önmaga és mások előtt. Mások alatt értve mind Jugoszlávia más nemzetiségű lakóit, mind pedig Magyarország fiait.

Volt idő, persze csak egy történeti pillanat, mikor a Jugoszláviában maradt magyarságot mindenki elveszítettnek gondolta, még önmaga is. Mikor letehetségesebbjei, legerélyesebbjei is azt gondolták, hogy számukra nincs más hátra, mint az elvándorlás, vagy nemzetük megtagadása. Mikor a régi haza megmaradt területén szánakozva forgatták a jugoszláviai magyarság szellemi munkájának bizony elég gyér és rendszertelen termékeit, itt-ott megjelenő, de idegen talajok, letűnt korok levegőjét lehelő könyveit, nagy garral meginduló, de néhány hónapi tengődés után dicstelenül kimuló folyóiratait. Mikor az uralkodó nemzet képviselői, amennyiben értették is nyelvünket, kedvetlenül forgatták írásainkat, mit is akarunk ezekkel a gyökértelen Budapest- és Páris-utánzatokkal? Mikor mi sem láttunk magunk körül mást, mint többé-kevésbé nyílt, vagy kíméletes ellenséget, akit mi éppoly kevésbé érthetünk meg, mint az minket, akinek velünk szemben csak egy őszinte kívánsága van: hogy mielőbb tűnjünk el abból a világból, melyben már fölöslegessékké lettünk.

Ekkor lépett föl tüneményszerűen Szenteleky (Stanković) Kornél és világosságot gyújtott, melynél egyszerre megláttuk önmagunkat és a környező világot. Melynél ez a világ is meglátott minket. Egyszeriben volt, amit addig oly fájdalmasan nélkülöztünk: vezérünk, mesterünk, képviselőnk, szószólónk. Szenteleky Kornél könyveiből, cikkeiből, költeményeiből, elbeszéléseiből, tanulmányaiból, felhívásaiból, valamint másoknak, munkatársainak az ő lángoló tettereje által napvilágra hozott könyveiből, a minden akadályokon keresztül élt és működött folyóira-

tokból (Vajdasági Irás, A Mi Irodalmunk, Kalangya) egyszerre csak ráeszméltünk, hogy a délszláv királyságban is lélekezünk, érzünk, törekszünk, egyszóval vagyunk. Sőt leszünk is, mert ismerjük életünk föltételeit, megértjük környezetünket, jót kívánunk, jóért munkálkodunk, küzdünk nemcsak a magunk és gyermekeink számára, hanem mindazokéra, akikkel a sors egy állami kötelékbe helyezett, azokéra is, akik bár más ország határai közt, de egy nemzet velünk. És az emberiségére, melynek szeretetét senki sem fejezte ki önmaga, fejeztette ki másokkal is tisztábban, nemesebben, mint Szenteleky Kornél. És ráeszmélt a magyar nemzet zöme, hogy a Pécs—Szabadka—kikindai vonalon túl is vannak fiai, akik vele együtt dolgoznak a nemzeti műveltség nagy munkáján és pedig nem kész értékek pusztá átvételével, másolásával, utánzásával, hanem különleges talajú, különleges, önálló értékekkel. És a környező más nemzetbeliek is meglátták, hogy itt egy önálló, öncélú élet és szellemforogatag működik, mely számukra éppen nem pusztá zavarás és fenyegetés, hanem közös munkásság, közös eredmények, az országhatáron túl is megismerés és méltánylás eszközlője, melyet elnyomni, kiírtani csak egy olyan bünténnyel lehetne, melynek megbosszúlója előbb-utóbb az egész emberiség szelleme lenne.

A Sas elszállt közülünk, de fehér szárnya utolsó villanásával még megmutatta nekünk az irányt, melyben haladva el nem veszhetünk, sőt jobb tájakra juthatunk mi is és azok is, aki akár jobbra, akár balra közel állnak hozzánk. Az ezüst tulipán, mellyel közművelődési egyesületünk legelsőként tüntette ki, ezután még sokkalta becsesebb jelvény lesz, mert nemcsak a mi kis küszködő körünk elismerését fogja az emlékezetbe vésni, hanem Annak szellemét is mindig újra felidézi, akit a Magasságok egy kegyes pillanatukból vezérünkül küldtek.

FARKAS GEIZA

A fehér halál*)

A Mont-Blanc ködbe burkolószik,
palástja színezüst brokát;
zord, havas végtelenbe fúrja
titkos homlokát.

A köd elillan nemsokára,
ragyog a hó és fölnevet:
vágatnak fönt a pajkos csikók,
a kósza fellegek.

A Mont-Blanc csöndes, mint az álom,
gyémántos orma elvakít;
a napsugár az égig ível,
akár a mesehíd.

Ám egyszerre vérvörösre gyúl
ezüstös hó meg jégvirág,
ha síkoltva riadót zúgnak
az orkán trombiták.

A tó zokogva fölmorajlik
és minden habja megremeg:
fölszántja barna szekerevel,
a dülő fergeteg.

Istenkísértő vad viharban
a vándor döbben és megáll
és fölsíkolt kékült ajakkal:
„... a Fehér Halál!”

A magasban ott leskel a rém,
lidérces árnyék, hófehér.
Csak egyet int: kihül az élet
s megdermed a vér.

Lengeti jeges lobogóját,
megfagy a csók, amerre száll,
amerre némán elrobog
a Fehér Halál.

(Genf, 1926.)

OLVEDI LÁSZLÓ

*) A költőnek dr. Aixinger Lászlónál lévő hagyatékából.

Megszokott, támolgyó lépésekkel ment végig a halott avenuen. Kissé szédült, valami furcsa émelgyés is kínozta. A levegő valóban elviselhetetlen volt. Most veszi észre, hogy egy álló alak egy oszlopba kapaszkodik s emellett kerékpáron ül. Ugyan már lecsúszott az ülésről, de az első kerék és a kormány mereven álltak a csatornarésben, ezért nem bukott el a kerékpár és az oszlopban kapaszkodó kerékpáros. Amint közelebb ért hozzá, eszmélt csak arra, hogy ez a kerékpáros a Város felé igyekezett. Ez nem menekülő, ez visszatérő, olyan mint ő.

Kíváncsian nézte az oszlophoz támaszkodó és a kerékpáron ülő holttestet. Barna sportsapkát viselt, szája kissé nyitva maradt, mintha oxigént hápogna. Arca nem volt olyan zöldes, mint az eddig látott tetemeké. Hátha csak elájult? Róbert kissé megérintette a vállát, mire a sportsapkás fiatalember és a kerékpár a földre zuhant. Ez a zuhanás oly hangos és borzalmas volt a dermedt, halott csendben, hogy Róbert, mint iszonyatosan megijedt kis gyerek, aki rossz fát tett a tűzre, ész nélkül szaladni kezdett és csak jóskára mert lassítani és visszanézni. Úgy látta, hogy a holttest békésen fekszik az úton. Talán nemsokára ő is így fekszik valahol . . . Vissza szeretett volna menni. A levegő nehéz volt és orrfacsarítóan undorító. Csüggedten, rosszkedvűen nézett körül és elgondolta az útirányt. Ha így megy tovább egyenesen, akkor az Avenue de Versaillesra fog kijutni, azután átmegy a Szajna baloldalára és hamarosan ott lesz a Rue Lecourben.

A Város egyre közelebb jött. Az egyik fodrászüzlet ajtaja nyitva volt. Bent néhány holttest feküdt a padlón. A bejárat melletti tükörben Róbert megpillantotta magát, de nem ismert önmagára. Milyen mocskos mindene, vonásait a téboly kúsztálta össze, szemében a rettenet villámlik . . . Pár percig dermedten nézte a tükörből visszanéző arcot. Nem érzette, nem ismerte meg. Lassan minden értelmetlenné vált előtte, lelkére, mint valami nagy, nehéz felhő, ráborult a csend, a halál, a megsemmisülés bódúlata. Négymillió tetem hallgatott és búzlott a Városban.

Egyre lassabban dülöngött az avenuen. Már nem érdekelte többé Blanche, Susanne, a Rue Lecourbe. Lélekzete nehéz volt, a fejét feszítette valami: a csend, az éhség, a halál, a gázszag, a hullabűz vagy az örület? — Ki tudja . . . Minden összefolyt tudatában. Jóformán észre sem vette a járdára felszaladt autókat, a fonnyadt, riadtan megmeredt holttesteket, amelyeknek utolsó mozdulatában vagy vonaglásában még benne van az élet reménye, vágya, végtelen szerelme . . . A baloldalon füstös romok, lehullott cserepek, feketén tátongó ablakok . . . A park fái barnák, szárazak mint májfoltos tőpörödött agastyánok.

Csend. Róbert kényelmesen támolgyott az ezerarcú halál között. Valami fásult, fáradt bambaság ült ki az arcára. Semmit sem érzett, öntudata lágyan és boldogan süllyedtt bele a tompa közönybe. De egyszerre, pár pillanatra mégis csak kizökkent érzéktelenségéből. Az egyik mellékutca sarkán három tetemet látott egymásra borulva, két nőt és egy gyermeket. Az egyik nőnek éppolyan színű ruhája volt, mint Blanche-

nak. Róbert odaszaladt. A kislánynak csak egyik lába látszott ki a ráborult két holttest alól. Ferdére taposott, fekete félcipőcskét viselt ez a gyermekláb. Talán Susanne? De neki nincs fekete félcipője. Föl akarja emelni a legfelső holttestet, de nem volt ereje. A bűz elviselhetetlen volt és karjai reszketni kezdtek.

— Blanche... — szipogta Róbert, noha semmi sem szólt amellett, hogy Blanche feküdne előtte. De már nem is keresett bizonyítékokat. Zokogva, röhögve, bárgyú, fásult arccal támolygott tovább.

A Pont Mirabeauhoz ért. Most átmegey a másik oldalra. De a Szajna élő, mozgó sodra ismét elbűvöli. Mereven nézi a fodrokat, az oszló, szélesedő redőket. Élünk még! Élünk még!

Szelid, szeptemberi este volt, az égen bájos, rózsaszín sóhajok sápadoztak, búcsúzkodtak. A csend se volt olyan elviselhetetlen itt a folyó felett. Róbert kissé fölfrissült. Mintha valahol énekelnének. Sokan. Ezren. Milliók. Mintha négymillió tetem kezdené el jajongó, sikongó énekét.

Christ est ressucité!
Christ vient de renaitre,
paix et félicité
aux disciples du maitre!

Róbert véres fülei, melyek egész nap hiába szomjazták a hangot, most tisztán hallották az egyre erősödő, bömbölő éneket. Négymillió holttest tápázkodott fel és nyitotta fel száját a titokzatos karmester parancsára.

Christ vient de renaitre,
Christ vient de renaitre,
Christ est ressucité!

Róbert felállt a híd karfájára. Ő lesz a karmester! Lassan, méltóságosan, ünnepélyes gesztusokkal vezénvelte a láthatatlan énekkart és maga sem vette észre, amikor a vízbe löccsant. Abba a vízbe, amely évezredek óta siet, kanyarog, tovasiklik, de sohasem áll meg az emberi gonoszság előtt.

(Végc.)

SZENETELEY KORNÉL

Szenteleky Kornél

A gondolat kiapadhatatlan erejű nagy humanistája, a hitvallássá tett szépség mindent lelkivé teremtő tiszta költője, — a jugoszláviai magyar közelet emberileg legátfogóbb, alkotásaiban legjelentékenyebb egyénisége: Szenteleky Kornél, a mindig élő kultúrájú nemes íróművész, az élet megbánthatatlanságának kiváltságos íző költője testében pihenni tért. Törékeny testét elfedi a bácskai akáclobos temető, ez az új magyar „Széphalom”-má lett zarándokhely, ahol a kisebbségi magyar sors soha nem csüggedő, a semmiből megtartó erőket fakasztó nagy költője álmodik tovább.

A magyar írásnak, a magyar szellem fáklyás rendeltetésének sok nagy keresztvívője volt és van, de ezek között is a legnagyobbak mellett van helye Szenteleky Kornélnek, aki már beteg testtel, egyedül, sokáig meg nem értetten, minden segítő szándék és eszköz nélkül ment az úton, amely 1933. augusztus 20-án ért el a sztárisziváci sírbolt széphalmi magasságáig.

És most már elmondhatjuk róla, — életében ő maga tiltakozott volna legerélyesebben, — hogy ha van életünk, azt neki köszönhetjük. hogy a magyar szónak csillogása és követő szerelmesei vannak: az az ő önzetlen, életét is áldozó munkájának sikere.

A magyar írás szeretete megdőböntő mélységeig ért el nála. A hitvallók martiriumáig. Neki magának tulajdonképpen nem is volt élete, még betegségét is el tudta hallgatni, hogy vállalt keresztjét, a jugoszláviai magyar irodalmat megteremtse, hogy egy néptörédeket a lélek nemességében megtartsa az élet számára. Mert ez volt az ő nagy gondolata, teremtő ellívatottságának értelme: felrázni, fölébreszteni az önmagunkért való felelősség emberi lelkiismeretét! Hiszen ettől függött az, hogy kultúránk, teremtő akarásunk legyen. És ezt elvégezte. A sztárisziváci sírbolt lakóját teljes nagyságában majd a jövő fogja megmutatni. De egészen bizonyos, hogy igazolni fogja.

Szenteleky (családi nevén dr. Stanković) Kornél 1893-ban született Pécsen. Középiskoláit Zomborban végezte. 1916-ban Budapesten orvosi diplomát nyert. Anyai ágon közeli rokonságban van a Kisfaludy családdal. Az irodalom iránti vonzalom nála így családi tradíció. Budapesten munkatársa volt Kiss József A Hét című lapjának, de sűrűn jelentek meg költeményei, tanulmányai és elbeszélő művei a Pesti Napló, Virradat és Magyarország című lapokban is. Írásai mélyen szántó gondolataikkal és választékos, magas kultúrát reprezentáló stílusukkal megérdemelt föltűnést keltettek. 1920 óta Sztáriszivácon élt, ahol orvosi gyakorlatot folytatott és ez a bácskai, nagy útaktól első jelentéktelen falú az ő munkásságán át az egész magyar szellemi élet gyújtópontjává lett. Nem törődve sem a közöny megingathatatlanak látszó temetői egykedvűségével, a már minden mindegy halálos fásultságával, sem az üzleti kapkodás fejtelten kíméletlenségével, amely már előre tagadta a megalkuvás lemondásával az önálló irodalom, a magunk életéből fejlődő erők kibon-

takozásának lehetőségét, hihetetlen szívóssággal küzdött a komoly irodalmi megnyilatkozásért, a színvonal megérintő és fölemelő értékeért. Kutat, fölfedez, tanít és elismer és fáradhatatlanul alkot maga is. Senkit nem kérdez, semmit nem kér és a hitetlenkedőknek egy napon megjelenteti a Vajdasági Írást, az első komoly irodalmi szemlét, ahonnan csakhamar az egyetemes magyar irodalomban is elismert nevek hirdetik az ő igazát. A Vajdasági Írás rövid ideig él. Az érdeklődés még jelentéktelen ahhoz, hogy elbírja Szenteleky elgondolását. Szenteleky azonban önmagát bírálja, új utat keres és a Reggeli Ujsággal karöltve megteremti a Mi Irodalmunkat, amely ellentétben a Vajdasági Írás l'art pour l'art szemléletével, a népi lélekhez keres kapcsolatokat. Az eredmény meglepő. A Mi Irodalmunk viszhangjaként irodalmunk pártolása közügyggyé lett és egyuttal teljesen iránytalan közéletünk építő gondolatává. A visszhang így hangzott: népi kultúrát! Az öntudat első jele volt ez. De ebben a jelben most már megmozdult az egész közélet. Egyetemi ifjúságunk is Szenteleky felé fordul. Irodalompártoló és -művelő szervezkedés indul az ifjúság körében is, amely az új indulásban célt talált jövője kiépítésére. Ifjúságunk magára talált ebben a mozgalomban és az alakuló diákmenzák már a kölcsönös segítség testvéri jegyében valósulnak meg. Szenteleky azonban nem állott meg. Jól tudta, hogy a nívót emelni kell. És minden erő egybefogásával A Mi Irodalmunkat egy napilap vasárnapi mellékletéből önálló irodalmi szemlévé lépteti elő. A szemle címe is gyűjtő fogalom: Kalandya, amely népi kultúránk szemhatárát európai láthatárrá szélesíti, — népi kultúránkkal belépni az európai népek kultúrközösségébe, a kultúrák kölcsönös megbecsülésébe! Tanulni és megbecsültetni magunkat! Első sorban meleg kapcsolatokat keresni a jugoszláv néphez, mellyel szoros együttélésben vagyunk. Ennek a célkitűzésnek jegyében indult meg az első könyvkiadói tevékenység, a Jugoszláviai Magyar Könyvtár, melynek szintén társszerkesztője volt és amely nyolc hónap alatt nyolc kötettel gazdagította könyvtermésünket.

Mindez a hatalmas munka, méltó a leghosszabb élet meg nem próbált szervezetéhez, nem meríti ki tevékenységét. Egymásután jelennek meg önálló kötetei: „Bazsalikom” (Debreceni Józseffel együtt lefordítja az új jugoszláv költészet legszebb megnyilatkozásait), „Kesergő szerelem” (regény), „Úgy fáj az élet...” (lírai írások), „Isola Bella” (regény, az Erdélyi Helikon kiadása), „A fény felgyúl és ellobog” (drámai játék) és rengeteg kritika, tanulmány, költemény, műfordítás, elbeszélés, melyeknek magas művészi értéke az egyetemes magyar irodalomban is kiváló helyet biztosít számára. És ő mindezt gyilkos kórral a tüdejében, már a természettől gyöngéd, törekeny testtel végezte! De ő sohasem ért rá betegnek lenni, hogy alkothasson. És most a diadalmas lélek földi életénck végén a Magyar Közművelődési Egyesület ezüst tulipánjával és az egész közélet szeretetből font babérkoszorújával s a jugoszláviai Pen Klubb tagságával tisztelten fölemelő örökséget hagyott ránk:

Halhatatlan életerőt: testvérré tevő kultúrát!

KRISTÁLY ISTVÁN

Rikkants, rigó, külsőleg öregedtem!

E völgyben én húsz éve jártam,
Jó gerlekacagás
kísért az érett titkú nyárban.
Mi tűrés-tagadás:
szerelmes voltam. Valamire vártam.

Matúra után mindenki szerelmes.
Kibe? Mibe?
Talán magába, tán a győzedelmes
tavasz bibéibe.
Ádám csak a bordájába szerelmes!

Saját magába! Bedugja a bordát
tündéri álmai
tavába és csodás Évácska-formák
nőnek rá s szállani
viszik ragyogó boldogság-vitorlák.

Aki virágzik, az sohase sejtí
hová kerül
virágja: ott hal-é meg egy kis senki
szive körül,
vagy egy titkos Kéz az oltárra rejti.

Virágoztam, virágozott a szépség
s virágozott a vágy.
Az ifjúság nem más, mint örök éhség,
mely nyugtot sohse hágy
s az Élet asztaláról fogy-fogy a vendégség!

Mivé ért az én akkori szerelmem?
A rigó úgy rikolt
mint rég! Fióka-éhségem kegyelmen
tartom s csipog, sikolt
mint soha még, mert Isten a szerelmem!

Rikkants, rigó! Külsőleg öregedtem.
A gerlekacagás
meghalt. Helyette itt lebeg felettem
a Szentlélek galambja. Semmi más
nem történt. Éhesebb s így fiatalabb lettem!

MÉCS LÁSZLÓ

Anya és lánya*)

Most, hogy hazafelé robogott a villamoson, most is a lányára gondolt Irén. Hisz Éva volt minden öröme és minden gondja mostanában. Persze, hogy a fiait is szerette, ó, mennyire szerette, hisz azóta, hogy özvegyen maradt, háború óta csak a gyermekeinek élt, — de hogy a lánya fölcseperedett, hogy nagylány lett, úgy érezte Irén, ő is végigéli még egyszer az ifjúságot.

A fiúknál valahogyan olyan egyszerűen ment minden. Lassan levették a rövid nadrágot s tüskés pelyhesen kiserkedt a bajuszuk. A kisebbik el-elpirult, ha egy szőke kislány jött fel Évához. A nagyobbik többet nézett a mikroszkopba, mely az apuktól maradt rájuk, mint a lányok után — s neki, az édesanyjának hozta meg az első ibolyát, gyöngyvirágot vagy piros retket, ha meglátta a piacon.

De Éva, a kislány, — Irén úgy érezte, — már elengedte az ő kezét. Hisz igaz, hogy egészen gyerek volt még néha, nevettek és olvastak, vitatkoztak együtt. És mégis, — például ha Éva hazajött a tenispályáról, karcún, barnapirosan, fehér ruhájában, egy-egy fiútól kísérve s ő huncutkásan, de bévül erősen dobogó szívvel kérdezte, hogy:

— No, melyik az, Évi, — a Feri, vagy a Zoltán? — akkor Éva nevet, átöleli, megpörgeti az anyját s elhárítóan mondja:

— Ugyan, anyukám, eszembe sincs, egyik se!

Pedig többen kísérgetik. Méry, az a magas egyetemi hallgató, az már lehet huszonhárom-huszonnégy éves, azzal olyan lassan ballagnak mindig, — s ha Éva soká marad, tudja már, hogy Méry kísérte haza.

Ő, hiszen ő nem akar szigorú és fensőbbeséges anya lenni, ő mindig arra törekedett, arra vágyott, hogy barátja legyen a gyermekeinek, hogy ővele mindenről beszélhessenek és elsősorban véle beszéljenek és tőle kérdezzenek meg mindent. Hisz ő azért is küldte Évát koedukációs gimnáziumba, ő akarta, hogy megszokja a fiútársaságot s természetes, megszokott legyen az neki. És mégis, most úgy érzi, Éva eltolja őt magától. Ha kérdi, mosolyog, hátrarázza barna fűrtjeit s csak annyit mond, — ugyan, anyus, hova gondolsz! — s néz rá nyíltan a nagy világos szemével.

Irén majdnem elmulasztotta a megállót tűnődésében, csak mikor a nagy Stollwerck reklám ötlött a szemébe, akkor ijedt fel, hogy kiszálljon.

Kora is vends még, félhét, de hamarabb jött el Dórától, a barátnőjétől, hova rendes havi látogatásra ment, mert Dóra színházba készült.

Csöndesen nyitotta az előszoba-ajtót s csöndesen lépett be szobájába. Az ajtók végig tárva voltak mind a három szobában. Hallotta, hogy Éva és Piri, a barátnője, beszélnek az utolsóban. Vizsgára készülnek, tanulnak. Oda is látott egy pillanatra. Éva az asztalra könyökölve beszélt, Piri háttal ült. Előttük a jegyzetek. A fiúk nem voltak otthon.

Irén halkán, nehogy zavarja őket, bement a közepső szobába. Úgy

*) Felolvasta a szerző 1933 augusztus 2-án Pozsonyban a Toldy Kör rádióórán.

el volt fáradva. Tanítónő volt egy polgári iskolánál mióta özvegyen maradt s így nyár felé a kettős gondtól, munkától igen el volt már csigázva. Kicsit ledült a pamlagra s úgy gondolta, olvasni fog, úgysis pihenésre szánta a délutánt.

Pár percig elgondolkodva feküdt. A két leány beszélt a szomszéd szobában. A divány közel állt az ajtóhoz. Nem, Irén nem akart hallgatódzni, de megütötte a fülét, hogy Éva ezt mondta:

„... nem, Zoli, tudod, az nem komoly...”

— Föl kellene kelnem és bemenni, hogy tudják, hogy itt vagyok. Egyedül gondolják magukat és most majd megtárgyalják apró szívügyeiket.

— Csókolódtatok? — kérdezte ekkor Piri, — és Éva nevetett.

— Na, hát persze!...

Irén szíve hangosan kezdett dobogni. Most már visszafojtotta a lélekzetét, úgy hallgatott.

— De azért Zolival az nem komoly, — folytatta Éva, — és én meg is mondtam ezt neki. Ő haragudott, de aztán belátta, hogy kár szentimentálisan venni a dolgokat. De azért egy kicsit mégis szeretem. Tudod, olyan helyes. És a multkor, mikor a strandon voltunk, akkor azt hittem, hogy igazán szeretem, pedig á, dehogy, mégse. De olyan szép volt, ahogy ott hancuroztunk a parton a napfényben. Zoli olyan barna, guszthusos fiú, olyan szép, egészséges. Na, szóval akkor ez az egészséges szép élet, hogy ott napoztunk, úsztunk, az a ragyogó víz, rét, kék ég, — szóval az szállt kicsit a fejembe. Aztán rájöttem, hogy mégse, mert ha nem találkozunk, alig jut az eszembe. Szóval csak kicsit csókolódtunk, ez az egész. De hisz az nem is olyan fontos.

— Na, és Méry Miklós? — kérdezte Piri.

— Látod, most tudom, hogy Miklós se. Azaz nem. Miklóst szeretem. De hogy is mondjam neked, ő sem az igazi. Na, ha ez egyáltalán van. Én sokszor gondolom, hogy az egész dolog, amit mesélnek, hogy olyan bolondságokat csinálnak, szerelmi bánat és öngyilkosság és így, az mind csak olyan pathetikus póz... Jó, persze hogy szeretem Miklóst, de látod, ő sem olyan fontos, olyan életszükséglet nekem.

— Na, na, ne lódíts, azért azt nem mondanám, hogy nem fontos! — szólt közbe Piri.

— Nem, Piri, tényleg nem olyan fontos, hogy például nem tudnék másra gondolni, mással törődni. Csak jó vele lenni, beszélgetünk, — velem lehet vitatkozni, Miklós igazán eszes, nagyon imponál nekem! — és szeretek vele táncolni, és csókolódnia is jó, persze, hogy jó, de hát hisz ez mind olyan természetes és azt hiszem, ha nem volna, akkor sokkal többet törődnék vele, folyton ilyesmire gondolnék... Egyáltalán azt hiszem, hogy rengeteg hühót csinálnak az egészből, az egész szerelemből.

— Az igaz, — mondta Piri, — ha látnád papát, hogy az hogy néz, ha engem egy fiú hazakísér! Nem tudom, milyenek lehetnek azelőtt a férfiak, hogy papa annyira félt, rögtön nekiestek egy lánynak, ha egyedül mentek vele az utcán, vagy mi, mert különben nem értem!... És a mama, az meg mindenkit mindjárt így taksál, hogy: de, édes Pirikém, hisz ez semmire se vezethet! Tudniillik úgy érti, hogy mirtuskoszorú és lengő hosszú fátyol, stb., — mikor az nekem még eszembe sincs!

— Nem, tudod, azt nem mondhatom, — kapott a szón ismét Éva. Irénnek ott a diványon még erősebben dobogott a szíve, s az összeszorított ajka reszketett. — Hiszen mamán úgy látszik, hogy megértő akar lenni. Hiszen olyan drága, néha úgy néz rám, felvont szemöldökkel, érzem rajta, hogy könnyek ülnek a torkában, úgy szeretne kikérdezni, olyan megható ilyenkor, tudod, olyan gyámoltalan szegényke, pedig milyen talpraesett ő úgy-e, különben, — de tudod, nem, nem lehet neki megmondani mégse. Néha úgy szeretném pedig mondani neki, hogy persze hogy csókolódzom Miklóssal, Zolival is néha, de ez mind nem fontos, mégis csak őt szeretem a legjobban... De képzeld, ő olyanokat mesél nekem, hogy papát ő a tennispályán ismerte meg, három hét múlva, mikor egyszer kicsit hátrább maradtak a hazamenésnél, apa megkérdezte, szereti-e. Ekkor is csak a kezét csókolta meg, mert körüljártak az emberek. Úgy elképzelem szegény anyust, persze magasgalléros ingblúz, Miederschoss, — és másnap aztán elment az öregekhez apa és megkérte a kezét... Hát így, — anyus engem meg se érthet! Ő soha senkit nem szeretett, csak apát, és amióta apa elcsett, azóta úgy élt itt velünk, mint egy apáca. Mama engem romlottnak tartana!... Nem tudom, nagy lemondás volt-e neki így élni, úgy legyűrni magában mindent. Ha igen, úgy én azt hiszem, ez túl nagy energiapazarlás. Nem éri meg.

Elhallgattak. Kis ideig csend volt. Úgy látszik, mindketten eltűnődtek, — majd Éva hozzátette:

— Nem, Piri, éppen mamának nem tudnék így beszélni a dologról. És úgy érzem, fölösleges is. Nem akarok neki alakoskodni, ez olyan rossz érzéssel jár, de hát máskép se lehet, hiszen, — ezt nevetve mondta, — olyan jó fiatalnak lenni!

Megint csend volt, aztán hangosan ütött az óra, hetet.

— Te, hanem mi elkotyogtuk az egész délutánt, — mondta Piri, aki, úgy látszik, a kötclességtudóbb volt.

— Jesszusom, igaz, — toldotta meg Éva, — vegyük csak még át azt a fizikát. — És lapozgatni, majd tanulni kezdtek.

Irén nesztelenül, végtelen óvatossággal, lopódozott ki a szobából. Pár percig állt a szobája közepén, lelógó karokkal. A gondolatai olyan zavarosak voltak. Be kellett húnyni a szemét.

— Istenem, hogy gondolkodik ez a gyerek! Milyen más szemszögből nézik ezek a világot. — Az ablakhoz ment és nekitámasztotta homlokát a hideg ablaküvegnek.

— Nem éri meg az energiapazarlást, — hallotta mondani a lányát. És Irén látta magát, mintegy tíz év előtt, ebben a szobában. Éjtszaka volt s ő álmatlanul feküdt az ágyon és hallgatta a három gyerek pihegését és összekulcsolta a kezét és úgy imádkozott és kérte Istent, mutasson neki utat. Akkoriban kérte meg őt Bognár Gyula, az ügyvéd és azt az embert büntudattal és ezerszer bocsánatot kérve a halottól ő érett asszonyi szívének minden hevével szerette. De tudta, hogy Bognár családja ellenségesen nézi a három gyerekes özvegyet s a két fiú is hűvös tartózkodással, a nagyok dolgait már sejtő gyermek idegenkedésével nézi az anyjához néha fellátogató férfit. És egyszer elérte Irén a célzást. Bognár célzását, hogy hiszen nem muszáj érett, komoly embereknek társadalmi formák miatt lemondani a boldogságról. De ő, ó, ő akkor úgy

gondolta, nem lehet a lánya miatt. Hogy tudna akkor ő egyszer tisztán a lánya elé állni... És most ez a gyerek mondja, hogy — nem érte meg az energiapazarlást. Éretlenül, de a mai fiatalok nyílt, hideg objektivitásával.

Hát tényleg nem olyan fontos mindez, vagy nincs a lánykának szívé, csak a hideg önzés beszél belőle, az éretlenség? De hisz hogy tud lelkesedni, hogy szereti őt, az anyját és a fiúkat! Nem, ezek a fiatalok már tudják, mi vár rájuk, küzdés a létért, és munka. Ők nem akarják, hogy mindent elvegyenek tőlük, ők az ő kis örömeiket, illuziójukat akarják — és onnan veszik, ahonnan éppen lehet.

Állt, állt az ablaknál és tünődött. Ködök vonták be a háztetőket és körül kivilágosodtak az ablakok. Kint becsapódott a kapu, Piri ment el. Visszafordult a szobába és meggyújtotta a villanyt.

Igen, beszélni fog Évával, mégis. Megmondja, hogy mindent hallott. Megmondja majd, hogy mi bántja s hogy hogyan látja ő a dolgokat. Ne legyen köztük semmi, amiről nem beszélhetnének. De fog-e rá hallgatni? Vagy csak úgy tesz majd? Elnézően, mindenre ráhagyva az anyja igazát. Szeretéből, tapintatból s egy kis fölényvel, hogy — hisz az öregeken nem lehet változtatni!...

— Anyus, te itt vagy? — jött be Éva s megállt a lámpa alatt. Irén pár pillanatig nézte, míg ott állt, ragyogó szemével, tiszta homlokával, fénytől, előntve. Éva kitérte karját, nekiszaladt az anyjának és megölelte.

Irén kibontakozott a lánya gyerekesen heves öleléséből.

— Mikor jöttél, anyukám?

Csak kis szünet után, míg a tükörnél haját elrendezte, válaszolt:

— Nem rég, drágám, — pár perc előtt.

S amíg a tükörben saját finom, hervadó arcát nézte, gondolta:

— Igaza van Évának, — nem tudunk mi erről beszélni...

W. WIMBERGER ANNA

A mást őrző lámpás

Mindig a többi,
És mindig a más,
Mindig az fáj,
Mi másnak fáj,
Más kenyere, bora,
Mint meggy a más sora,
Más búja-baja, gyereke, rokona,
Most mégis belül valami zokogja:
Mikor jövök egyszer én?

Én! Mindig egyedül kódorgok én,
 Esti utcák tompa csendje enyém,
 A saroknál fiuk-lányok cicáznak,
 Esetten, tétován, arra mért járjak?
 Élet lesz a csókból s öröm,
 A szent csendet én meg nem töröm,
 Mindig a többi és mindig a más,
 Valaki lehet csak őrző lámpás,
 Lehet a többiért, lehet az emberért,
 Millió továbbmenő testvér-életért.

S én! Mindig egyedül kódorgok én...
 A lélek békéje marad enyém.
 Előttem fákllyával jár az Isten,
 Oly szépen megértjük egymást ketten.
 Mellettem halkán folynak a vizek,
 Lelkemben mást őrző lámpást viszek.

DÉNES TIBOR

Fenyők északon

Északon még a fenyők állnak, glédás, fekete hadsereg,
 Komolyan és fegyelemmel csillannak meg a túlevelű
 Fegyverek.

Csupa méltóság a mozdulatuk, lefelé egy se nézne.
 Előttük a szél jókedvében bodros hullámokat rajzol
 A rétre.

Erejük láncra van verve, őrzik a sziklán a rögöt
 Az esőtől, hogy el ne mossa, hogyha a viharszékér
 Dübörög.

Őrzők, katonák, ők a vártán, hiszen a rög kenyér és élet.
 Száz gyökérrel kell belekapaszzkodni s ők teljesítik a
 Kötelességet.

Kék cnyléség és zord szabály; itt tenger van, érő, dús narancs.
 Északon még a fenyők állnak a szabadságról álmodozva,
 Köti őket a parancs.

(Laurana.)

TAMÁS LAJOS.

Az életsugarak

A huszonegyedik század regénye

I.

Vörös volt az ég, — de nem valamely tűzvészről. Kék is volt, de nem a felső légrétegek napsütötte azúrájától. Zöld is volt ezenkívül, meg sárga, meg lila- és narancsszín, olykor vagyis inkább helyenként fehér. Mindez a fényreklámoktól, melyek a kockára szelt éjjeli égboltozat egyetlen mezejét, sarkát nem hagyták meg eredeti csillagos feketeségében. Mindenütt tüzes kerekék forogtak rajta, hinták lendültek, kecskebakok ugráltak, kígyók gyűrűztek, halak bukfenceztek, emberi alakok ölelkeztek vagy püfölték egymást, arcok tűntek föl, elevenedtek angyali mosolyra vagy húzódtak pokoli fitorra. Azután mind eltűntek, hogy a következő pillanatban újra felbukkanjanak és megint végigéljék rövid, de fényes pályájukat.

A magasságokból pedig ezüstös szopránban, főséges tenórban vagy megrendítő basszusban ilyen igék hallatszottak: Mtanakrémtől az ön arca üde lesz és fekete, mint egy júniusi cseresznye. — Használjon Gagli levélpapírost, legalább 300 baktát takarít meg évente. — Vérszegénység ellen legjobb a máj-irradiator. — Ma este a Bebetete kabaréban találkozunk. — Nílus-lábsó a legjobb. — Olvassa el Lévrier Maxime legújabb könyvét: „Aki becsapta Európát, Amerikát és Ausztráliát”. — Nyassza magaslati hely gyorsrepülőn ötnegyed óra alatt elérhető. Szabad flört, mérsékelt árak.

Majd egyszerre elhomályosodott minden reklám és az egész égbolt egyetlen óriás táblává vetült, melyen tarka lángzászló- és virágdíszek keretében tejútnyi fehér betűkkel volt olvasható: Holnap mindenki legyen ott a nagy szemlén. Gloire! — És egy óriás zenekar ütemeiben felhangzott egy tüzes, véres induló, melyhez képest a Marseillaise valóságos bölcsődal.

Csakhamar még ezt a többszáz hangszeres zenekart is túlharsogta azonban a milliányi utcai, kirakati, vendéglői lámpás fehér fényárjában nyüzsgő embertömeg. Mind, férfiak, nők, gyermekek, öregek, átvették a nemzeti induló minden vadsága mellett is szép dallamát, melynek akkordjait ugyan a legcsattanósabb helyeken egyenesen bántó módon elüvöltötték, elrikácsolták. Elhangzása után, — mintha a föld nyitotta volna fel száját, hogy éljent dörögjön a csillagok felé, — úgy harsant az az összes torkokból. Férfi és női kalapok, legyezők, virágcsokrok, kistáskák, sétabotok emelkedtek, repültek az ég felé, szülők felkapták, magasan fejük fölé emelték, még fel is dobták kis gyermekeiket. Ismeretlen emberek perdültek egymással táncra, csókolódtak vagy pofozódtak össze, — már amint a lelkesedés szélvihara a szerelem vagy a féltékenység lángját lobbantotta hirtelen elképzelhetetlen magasságokba.

Akadott ugyan a tömegben olyan is, akinek torkán egyetlen hang nem jött ki, ha csak az nem, hogy „jaj, csak ne mindig ezt hallanám”. Azután már hagyva hagyta is el a fényár utcait és húzódtott le a föld alá, ahol több sorban egymás mellett és egymás fölött méhlép módjára az

alagútak, persze fényesen kivilágított alagútak egész rendszere nyílt. Ezek egyikéhez, — balról a negyedik, fölülről a harmadikhoz csak odalendítette magát a rendelkezésre álló felvonók egyikével. Az ő földalatti pályája feljárójánál már várta őt párja, kettesben szálltak be és már zúgtak is a külső városrészek felé, ahol lakásuk volt.

— Kiénekelted magad, Cosette? — kérdezte a kiszállás után a csendes kertváros jól aszfaltozott utcáján menetben a férfi.

— Ugyan mit kérdezel, Widmár? — felelte a nő. — Hát persze, hogy énekeltem, mikor a többi mind azt tette...

— Jó, hogy nem hallottam...

— Azt akarod mondani, hogy rosszul énekelek? Máskor mindig szereted hallani.

— De nem azt...

— Csak nem a politika, Widmár? Hát miért nem tőröd a nemzeti indulónkat? Lásd, én a tieteket egész szívesen hallgatom és éneklek is. Arról nem én tehetek, hogy a háborúban ti kerültetek alól.

— Persze hogy nem, Cosette, hiszen ha rajtad és rajtam múlt volna, sohasem tört volna ki az a háború...

— Nem bizony, mert mi mindketten az életet és nem a halált szolgáljuk ezen a földön. Mi nem azt keressük, hogyan kerekedhetnék Dahomey Kamerun fölé vagy fordítva, hanem hogyan élhetnének az emberek mind száz évig és tovább egészségesen, boldogan, eszesen, be-kességesen, szépen mind Dahomeyben, mind pedig Kamerunban, meg Ugandában, Szomáliában, sőt akár még Indiában és Európában is. Úgy-e, Widmár?

— Persze hogy igen. Ne is törődjünk a sokak buta bömböléseivel itt és ott, hanem folytassuk munkánkat az életért...

Egy rácsoskapu elé értek, melyet az itt gyéribben elhelyezett, de mégsem hiányzó utcai lámpák fényében a magukkal hozott kulccsal kinyitottak. Csakhamar benn voltak lakásukban: egy kertecske közepébe épített egyszerű és mégis bájos kis nyaralóban. Ennek halljából, egy középső könyvtárterembe jutottak, melyben két egymással szembe helyezett íróasztal és írógép-fölszerelésen most is ott volt legutóbbi munkásságuk eredménye betűkkel sűrűn telerótt ívek alakjában. A terem mélyén nyitvaállt az ajtó a szertár felé, melyben a mai ember számára magyarázhatatlan, szinte elképzelhetetlen cső-, kerék-, lámpa- és kapcsoló rendszerek meredeztek ijesztően, mégis biztatóan.

— Dolgozunk ma még? — kérdezte Cosette.

— Azt hiszem, ma elég volt, — felelt Widmár, — de holnap mindjárt reggel nekilátunk a rákszerűm végleges összeállításának. Közben megnézzük, a szívelfrissítő készülékhez való ötvény megfelelően megfelel-e. És az életsalak-kiszívóval is teszünk egy-két egér-kísérletet. Jó éjtszakát!

— Jó éjtszakát!

És az egyik jobbra, a másik balra külön háló- és fürdőszobából álló tiszta, kitűnően szellőzött lakosztályba vonult. Csakhogy a férfi egyenes tartásban, gyors léptekkel, már félig álombamerült arccal, a nő lehajtott fejjel, lassan, még vissza is fordulva arra, amerre ama másik ajtó bezárult.

Pompás, nem elkényeztetően puha, de a legnyugalmasabb és egész-

ségesebb fekvést nyújtó ágyában azután még mindegyik gondolt egyet. A férfi: Csak a fenyegető új háború meg ne zavarja a munkát. — A nő pedig: Csak a mi munkánk így haladna tovább, békében vagy háborúban... csak haladna.

II.

Amit elmondtunk, az Dahomey fővárosában, Párisban történt — nem a múltban, hanem a jövőben, 2054-ben. Akkorra bizony nagyon sok minden megváltozott földi, de kivált emberi világunk képében. Egészen a Szentírás bejelentése szerint lerombolódtak a hegyek és feltöltődtek a völgyek. A fehér fajt képviselő népek addig versengtek a világ gazdasági és politikai uralmáért, addig buktatták, irtották, zsarolták, alázták egymást fegyveres és fegyvertelen — vagy inkább ölü harci és tönkretévő gazdasági meg erkölcsi fegyverekkel vívott háborúikban, — míg egyszerre mind legyőzték ellenfeleiket vagyis egymást. Olyan teljes volt a diadaluk, hogy most már megfogyatkozott számukkal, elpusztított vagyonukkal, üldözött vaddá félemlített maradék-népességükkel nem gondolhattak többé más emberfajok kiaknázására vagy szebb szóval: vezetésére. Nem oly mértékben mint ők, de mégis ugyanazt tették a sárgák meg az indiaiak; ezek éppen csak többen maradtak, de már nagyobbarányú hatalom kifejtésre akár katonai, akár gazdasági téren képesek többé nem voltak.

Ellenben az évszázadok óta csak elnyomott, kiaknázott, puskával, korbáccsal, pálinkával gyilkolt vagy a pusztaság élet kegyes megengedése fejében megszakadásig dolgoztatott afrikai feketék fölemelték fejüket. Az európaiak gyarmataiból anyag, erő, verejték és — a háborúk időire — vér-tartányaiból csodálatos rövid idő alatt hatalmas gazdasági egységekké, birodalmakká szerveződtek, melyek csakhamar még tökéletesített másai lettek az uralomról ép hogy lehanyatlott európai hatalmakká. Dahomey, Kamerun, Uganda, Szomália ugyanazokká lettek, amik azelőtt Franciaország, a Németbirodalom, Nagybritannia, Olaszország voltak. Nyelvileg már előzően, a gyarmati kiaknázás idején, a régi néger tájszólások csak némely elnevezésekben és szertartások, babonás szövegekben éltek tovább, melyekhez azonban most már büszkén, sőt gőgösen ragaszkodtak. Csak persze minden új fekete birodalomban másokhoz; ebben már kiütözött egymásközi ellentétek első csírája, kivált miután európai mintája sem volt mindegyiknek ugyanaz: a dahomeyek bár most már nem vallották magukat franciáknak, franciául beszéltek és francia szokások szerint éltek, úgy mint a kameruniak német módon, bár a „német” megjelölés ellen ezek is tiltakoztak volna. Mindegyikük gazdagjainak, hatalmasainak nyereség- és tekintélyvágya azután ott is meghozta a nemzeti gyűlölséget, a háborúkat, melyek ugyan egyelőre ezt a területet még nem hengerelték le olyan alaposan, mint európai tanító-mestereik hazáit.

Egy valóságos utánzott világ támadt Afrikában, kivált ennek közép- és északi részeiben. A ruházatkodás, táplálkozás, szórakozás mindenfelé, amennyire ezt csak az éghajlat megengedte, az illető európai mintakép utánzatai voltak; a kicsinnyé lett, elszegényedett régi európai Páris divatját hordták a finom fekete hölgyek Afrika-szerte, odaváló illatszere-

ket árultak Pparisban, Dahomey fővárosában. Mmberlinben viszont, Kamerun fővárosában, egészen a XIX. századra vagy még régibb időkre emlékeztető német sörházak nyíltak; ott még az ősi néger ruhátlan viselet is feltámadt Naktkultur néven. Az ugandai Llondon az afrikai sportélet központja lett, innen indult ki a legtöbb kalandos utazó és kutató a Hudson, a Potomak, az Amazon és a Duna tájaira. Végül Szomáliában emelkedett a büszke Rrhóma, ahol a katonaság ünnepélyes alkalmakkor még tarajos sisakokban, pajzsosan, lándzsásan járt, egy egészen elkülönített városrészben valóságos uralkodóként Afrika pátriarkája is székel, fehér selyem talárjában, pirosba öltözött biborosoknak címzett főkanonokjaitól körülvéve.

Az egész európai szellemi, gazdasági, társadalmi élet látszott az Egyenlítő körül folytatódni. És pedig meglepően híven; a nagyon is észrevehető eltérést már az afrikaiak sűrű tanulmányútjai is feltartóztatták. Mert nemcsak divatcikkekért, sörért és sportruháért mentek Dahomey, Kamerun, Uganda, Szomáli és Zuluföld mindkétnemű ifjai a régi Európába, hanem igazán komoly technikai tudományos és művészeti tanulmányok céljából is; az óvilágban a nagy pusztulásból egyes akadémiák és egyetemek ocsudtak fel még leginkább újabb működésre.

Az afrikai vidék, az őserdő némely egyre kisebbedő földfoltokon megtartott valamit a régi képből, az államok ott hivatalos természet-, növény- és vadvédelmet folytattak, pártolták is az ősi népviseletek, szokások, a kezdetleges műipar maradványait. De már az ipartelepeken, bányákban, a nagyvárosokban minden egészen úgy történt és alakult, mint Európában, éppen hogy a munkások, iparosok, értelmiségiek, katonák, tisztviselők, államférfiak, cselédek, piaci kofák, divathölgyek mind sötétbőrűek voltak, amit már sem rúttnak, sem megalázónak nem éreztek. A régi világ külön, idegeneskedő típusai sem hiányoztak, Pparis hemzsegett az ugandamániába esett uracsoktól, Mmberlin a dahomeyi mód ruházódóktól, Llondon a minél messzebbre, magasabba kimarkoló sznoboktól, Rrhóma a zanzibári otthonok lemásolóitól. Ám ezen a kerülő úton is megint csak ó-európai mintákat utánozgatták.

A nagyvárosokban is minden feltalálható volt, amivel a régi európai gócpontok évszázadok óta büszkélkedtek, csak a technika és gazdagság haladásának megfelelően nagyra fejlesztett mértékben megjavított módon. Az oly soká lenézett feketék alaposan megmutatták, mennyire tudnak mindent, amit egykor oly gögös és érdes fehér mestereik. Kedves, virágoskertes, az egészség minden kellékével a mainál sokkal különb technika eszközeivel kiépített külvárosokból, gigantikus árúházak, tudományos intézetek, színházak és a hatalmat, gazdagságot már arányaival is szinte féltelmetesen kidomborító középületek városmagjába vitte az embert úgyszólván pillanatok alatt az alagútpályák mai szem számára csodálatos, az akkori fekete emberek előtt egészen természetes hálózata. Ezen bonyolódott le majd az egész személy- és árúforgalom; a városok belterületein nemhogy közúti járművet, de még magánkocsit sem igen látott az ember, ilyenek használatát legfőjebb egészen kivételesen betegeknek vagy gyors segélyre szorulóknak engedtek meg, különben ott csak gyalog lehetett közlekedni. Így az utcák biztonságosak, tiszták voltak; fasorok, pázsitok, virágágyak tették őket vonzókká és barátságosakká.

A meleg afrikai ég alatt minden ruházat, bár „művelt” szabású, légszerűen vékony volt, akinek a nappali órákban akadt az utcán dolga, az még sarúszzerű lábbelit is legföljebb az áthevült utcaburkolat túlságos melege ellen védekezésül hordott; csak este, mikor már ott is bekövetkezett a várva-várt lehűlés, kerültek elő az egészen európai estélyi öltözékek, selyemharisnyák, lakkcipők, — a téli esős időszakban persze a waterproofok és kalucsnik is. Akkor gyulladtak ki a minden tündérmesét megszügyenítő fényreklámok és az égboltozatra vetített színes és fényes mozik, akkor indult meg a társadalmi élet a szalónokban, színházakban, mulatókban, vendéglőkben, cukrászdákban. Mai európai és kivált amerikai lapokban sokszor láthatók még tréfás képek túlzottan a legújabb divat szerint öltözött ismét túlzottan fekete és gyapjas, tömpeorrú, biggyedtajkú néger szépségek és uracsok a fehérekét utánzó társas életéről. Elbeszélésem idején, a XXI. század derekán, ezek a képek jobbra eltűntek, mert már nem váltottak volna ki a fehér nézőben sem nevetető hatást, — hiszen akkorra már az európai-amerikai társadalmi életnek a megmaradt fehérek éppen csak mintáit — igaz, nagyon pontosan lemásolt mintáit — szolgáltatták; voltaképpen az ő számukra is kreálták évről évre az új divatokat; ezeknek habartak össze újabb és újabb mámorító illatszereket; az életet magát leginkább ezeknek a fehéreknek legjobb vevői, megrendelői, kitartói: a gazdag és hatalmas feketék élték.

Az ő nagyvárosaikban, miként említettük, nem hiányoztak a nagyszerű középületek, díszes templomok, színházak. Mindezek kitervezésénél olykor kísérletek történtek ósafirikai nemzeti motívumok felhasználására is; így tartós anyagból óriási arányokba növesztett nilusmenti kunyhók és bálványasztélyek lepték meg az odatvedt európai emberek szemét. A legtöbb épület azért a köznapi lakóházaktól és műhelyépületektől kezdve a palotákig tiszta európai stílusok egészen helyes és gicsmentes alkalmazását mutatták, az afrikai gót templomok éppenúgy állhattak volna Nürnbergben, mint az egyenlítővidéki renaissance paloták Firenzében; legföljebb, ha a kialakításnál ütközött ki az afrikaiak előszeretete az élénk színek és a groteszk szobordíszek iránt. Ezekből az elemekből már kialakulóban volt az „afrikai barokk”-nak nevezett új stílus is.

Hanem gicsesen hatottak és pedig óriási mértékben az európai nagy városok legnagyobbyszerű építészeti és szobordíszének Afrikában látható bámulatosan hű utánzatai vagy inkább másolatai. Hiszen a feketék, amint csak gazdasági erejük és tájékozottságuk engedte, már elkezdtek a másolást; csakhamar látható lett Páris csillagalakú főterén a párisi diadalív mása; még az ismeretlen katona sírja sem hiányzott alóla. Mberlinben is csak fölépült egy Brandenburger Tor, Londonban egy Albert herceg emlék, Rómában egy Garibaldi-szobor, éppen csak más neveket, más emlékeket fűztek mindegyikhez. Nem egy európai műemlék, kép, szobor, egész épület érkezett szétszedve hajó- vagy repülőgépként egyik vagy másik afrikai városba, hogy ott összeállítva új dicsőségre támadjon fel. Még komor rajnai és skót lovagvárak is helyezkedtek át afrikai hegycsúcsokra, tökéletesen berendezve kitünően utánzott kereszties háború korabeli bútorzattal, fegyverraktárral, földalatti börtönnel, kínzókamarával.

Ám ez mind csak kínos erőlködés, aránytalan anyagi áldozatok, elkerülhetetlen rongálódások árán történhetett meg; a legnagyobbszerű európai emlékek helyből elmozdításától még az afrikaiak kegyeletérzése is visszaborzadt. A nagy európai díszépületek akkor bukkantak fel a Szahara tájékán, mikor egy svéd technikus feltalálta a magnetolytikus eljárást.

Terünk nem engedi, hogy Svensennek nagyszerű találmányát technikai részleteiben ismertessük. Csak annyit mondunk el, hogy lényege: egy-egy egész épület formáinak a minden testből, tárgyból állandóan kiszűrő, de csak 1980-ban fölfedezett H α -sugaraknak egy kicsinyítő lencse-rendszerben felfogása és azután egy báriumhybridnek elnevezett igen bonyolult vegyi összetételű, de éppen ama sugarak iránt végtelenül érzékeny habarcsszerű anyagba vetítése. Ezen besugárzás hatása alatt — föltéve, hogy egy szintén ráirányzott fölfelé húzó mágnesrendszer a föld vonzóerejét számára éppen nullára csökkenti — a báriumhybrid anyagrészcskéi egészen a lemásolandó épület tömegeinek rendjében helyezkednek el, alakulnak ki; egyetlen ablakrostély, virág, egyetlen csúcsipke el nem vész a mintából, legfőljebb olyan kicsinyke lesz, hogy csak görccső segítségével látható meg. Amint ez megtörtént, az eddigi anyag- és mágnes-sugarak mellett harmadikul bizonyos szárító, szilárdító áramokat bocsátanak a mintára, melyektől ez néhány óra alatt annyira megkeményedik, hogy emberi kézzel vagy akár szerszámmal össze nem törhető, tehát miután egyetlen ládában elfér, minden különösebb romlás veszélye nélkül elszállítható a földgömb bármely pontjára. A rendeltetési helyen, a nagy épület felállítására szánt térségen azután megismétlik a magnetolyt eljárást, csakhogy fordított rendben: a báriumhybrid kismintától nagyobbító lencsék rendszerén át egy óriás aluminiumbeton tömegre, mely az anyagsugarak iránt éppen olyan érzékeny és plasztikus, mint a báriumhybrid és amelyet az óriás mágnesek rendszere útján szintén kivettek a föld vonzásának uralma alól. Néhány óra vagy nap — és a betlehem-i énekeseknek való játéktplomocskával szemben ott áll Páris legdíszesebb terén az ópárisi Notre Dame, Mberlinén a kölni dóm, Londonén a Westminster-palota, Rrhomáén meg éppen a Péter-templom; még a megfelelő színezés is nehézkes kézi festegetés nélkül, sugárátvitellel valódivá tehető.

Persze, hogy azért a gics mégis csak gics marad, mert hiányzik az így átvitt épületekből az eredeti anyag, a márvány, a gránit, a bronz különös jellege; mindenki rögtön megérzi, hogy akár csak Mandzsuriában a rántott csirkétől kezdve a csokoládétortáig minden étel megfelelően formált, színezett és ízesített szójababpépből készül, — úgy itt is csak egyféle anyag, az aluminiumbeton állott össze, még csak nem is eredeti alakba. És különösen hiányzanak a mintául szolgált régi épületekhez fűződő emlékek és hagyományok, a történelmi levegő.

Annyi föltétlen nyereséget az épületmásolás találmánya mégis csak hozott az emberi kultúrának, hogy legalább alakját őrizte meg teljes hi-telességgel azoknak az emlékeknek, melyeknek eredetijét elemi csapások és európai háborúk azután csakhamar eltörölték a föld színéről. Tollunk visszaretten annak leírásától, melyek voltak az emberiségnek ezek az örök időkre épült és kedves, de mégis emberi kéztől, emberi rémgondolattól elpusztult emlékei.

Repülőgépek sűrűn szabdalták akkor Afrika feketéskék egét, — bizony sűrűbben, mint Európa világoskékét. Nagyobb távolságra alig utazott már valaki másként, mint ezeknek a kis és nagy, egy-két vagy száz személyre való, de a maiaknál sokkalta gyorsabb és biztosabb járműveknek valamelyikén, nagy előnyére a most már sokkal kevesebb út, sínpár, vezeték által fölszeletelt, kevesebb mozdony és egyéb kerek jármű által bezörgött vidékek szépségének. A földműves föl sem nézett, ha legörbedt háta fölött gépberregést hallott, mert ha ezt teszi, akár bele se kezdjen munkájába, olyan sokat kellene a magasba bámulnia. Hanem a városok belterülete fölött egy-egy légi jármű éppen olyan ritkaság volt, mint akár utcaszintjén egy gép vagy éppen lovas szállító eszköz. Kormányparancs és nemzetközi megegyezés rendelte ezt így, mert a legutóbbi nagy háboruk óta, melyek már nem Európában, hanem Afrikában zajlottak le, minden légi berregés bomba, gáztámadás rémületét vagy legalább ellenséges kém aggodalmát idézte föl. Hiszen láthatott a városi lakosság is repülőgépeket rajszámra a katonai gyakorlatokon és szemléken, melyeket a városon kívüli térségeken, illetőleg térségek fölött szoktak tartani, amikor mintha lába kelt volna az egész milliós városnak, úgy kivonult a kormányzat felhívására minden kezelőbát bíró férfi, nő, gyermek és agg, hogy a szemlétér körüli lejtőket és magaslatokat óriás fekete hangyaboly módjára ellepve ünnepelje a haderőt és énekelje szószekint egetrázóan a legutóbbi háboruk dalait. A városban ilyenkor alig maradt más, mint egy különben igen erős, hatalmasan fölszerelt és minden eshetőségre, riadalomra nagyszerűen begyakorolt és fegyelmezett rendőrlégénység, nehogy felelőtlen elemek az időleg elhagyott házak kifosztására, esetleg otthon rekedt tehetetlenek megtámadására használják fel az alkalmat. Az ilyesmi, sajnos, így sem volt egészen megakadályozható, bár a rendőrségnek mindenütt felhatalmazása volt, hogy az ünnepi lakásfosztogatáson ért egyéneket egész röviden lőfegyverrel intézze el. Mert ha még mindegyiket be kellett volna kísérni, kihallgatni, őrizetbe venni, — esetleg túlságos sok rendőrt vontak volna el nagyon is sok időre a megszakítást nem tűrő őrszolgálatától.

III.

Kik voltak ebben a világban Cosette és Widmár? Hol találtak egymásra?

Az utóbbi kérdésre előbb felelünk, mert rövidebben lehet: a bécsi, majd a párisi egyetemen, ahol együtt tanultak orvostudományt, különösen biochemiát és bio-elektro-mechanikát, ezt az aránylag fiatal, de az emberi élet meghosszabbítása és teljesítőképesebbé tétele szempontjából máris mérhetetlen jelentőségű tudományt. Miként már említettük, Európa nagygocai világhatalmuk lehanyatlása, műemlékeik legnagyobb részének siralmas pusztulása után egy téren őrizték még mindig fölényüket és vonzó erejüket a világ új uraival szemben: a tudományos kutatás terén. Százával, ezrével látogatták évenként tanulmányi ösztöndíjakkal Szomália, Uganda, Kamerun és Dahomey törekvő fiai és leányai Berlin, Bécs, Zürich, Páris, Róma főiskoláit, még Prágának és Budapestnek is jutott ebből a már gazdasági szempontból is kívánatos áradatból.

(Folytatjuk.)

FARKAS GEIZA

Július

A nagy, vén szederfa ágai közt mászkál a kis Vince gyerek. Száját, arcát, ujjai hegyét, de még a foltozott üllepű bugyogóját is jól bemaszatolta a szeder édes, ragadós, fekete levével; olyan az a kis legény, mint valami harcra kifestett indiánus. A fa alatt az udvar összes kacsái lesik a potyadékot; ha lehullik egy-két szem szeder, villámgyorsan felkapják és rázzák be a bögyükbe. A júliusi nap melegen tűz le; a falóban alig van épkézláb ember, mind kint jár aratni. De még a baromfőie is megfogyott: a tinók, a csikó, kint vannak nyaralni a tejfalusi legelőn. Így hát a Vince bátran mászkálhat reggeltől estig a szederfán. Csak le ne vigye az ördög! De hát apró, meztelen lábával úgy lép ágról-ágra, kapaszkodva, mint egy kis majom.

Az anyja mégis félti.

— Vigyázz, te kölyök, le ne herebódálj! Ha lehullasz: eltörik a lábad, aztán vihetünk az operaházba!

De hát mikor olyan jó idefönt! Az ember végiglát a házak teteje fölött, be az udvarokba, szérűskertekbe, — ki a határba, ahol dől a búza aransárga rendje a kasza előtt, piroskendős lányok szedik a sarlóval, marokra.

Ha fölne az ember: a levegőben apró legyek rajoznak, pacsirta száll magasra, fecskék suhannak, s vadgalamb röpül, mint a Szentlélek a faluvegi Szentháromság-képen.

A falu végén trombita harsan. Nagyvendégű Vendel, a pásztor, hajtja ki a csordát. Ennélfogva Vince is lecsúszik a fáról, s szalad a disznókat kiereszteni. A három süldő vígan szalad ki, de az öreg koca csak nem akar kijönni a vackából!

— No, kese, gyere má ki, no!

De, hogy a Vendel trombitája már itt szól a ház előtt: kihajtja a süldőket; a kese bent marad.

— Ídesanya!

— Mi köll?

— A kese itthon maradt!

— Énnye, te mafla, te, hát miért nem hajtottad ki?

— Nem gyütt ki az ólbul. Beteg.

— Beteg? Akkor csak szaladj ki frissen az apádért!

Nem telt bele félóra, már otthon volt Borárus Kálmán, a gazda. Még csak nem is köszönt, úgy sietett a disznóólhoz. Hát abból, amit ott látott, nem lett okosabb. A kesedisznó ott feküdt az oldalán; egyez-egyét billentett a fülével a legyekre. De nem mozdult. Hiába zörögtek a moslékos csöbörrel, hiába rázta a kukoricát a szakajtóban Anna asszony.

Kálmán sötéten nézett a világba. Aztán keserűen fölnevetett.

— Persze. Hát persze. Ehun van, ni. Tudtam úgyis, hogy így lesz!

- Ugyan, má honnan tudta vóna! — szólt közbe Anna asszony.
 — Ügy tekeri a fejét, mintha valakit okulna érte!
 — Hát talán bizony nem te vagy az oka?
 — Én-e?
 — Nem is én!
 — Má ilyent ne mondjon! Mit tehetek én arról, ha beüt a dög!
 — A dög? Ez nem dög! Megzabált, nos az!
 — Ha csak megzabált, akkor majd meggyógyul. Keserűsót adjon neki!

— Gyógyul a ménkűt! Ebből holnap már a cigányok főznek paprikást! És ez mind csak az a fene rendetlenség!

— Rendetlenség-e? Na hát, ilyent nem mondtak nekem soha világ életemben! — pattogott vissza Anna asszony.

Szóból szó lett. Mind hangosabb. A kis Vince megbújott a sövény mellett ijedtében, a szemszédok átkönyököltek a sövényen, úgy hallgatták a pörpatvart. Csak a szegény beteg kesediszno fekiidt egykedvűen, nagy füleit a szemére borítva. Annak már mindegy volt: oka, nem oka, meg az a sok váratlan kijelentés is, melyekből kiderült, hogy Kálmán gazda a keresetét többnyire a kocsmába hordja, lányok után szaiadgál feleséges ember léteére. — Anna asszony ellenben még soha egy parázsolt levest nem főzött máskép, mint sótalanul, a tojáspénzt azonban szagos szappanra költi, hogy jobban tessék a zsidó ispánjának.

... Pedig eddig úgy éltek, mint a galambok! De hát a kárvallás olyan dolog, ami megpróbálja az olyan házások béketúrését is, akiknek a fiuk már a fa tetején szaggatja a ruhát. Meg a veszekedést vagy időben kell elkezdenni, vagy soha. Mert így bizony az a vége, hogy Kálmán gazda otthagya csapot, papot, dögledező disznót, aratást, síró asszonyt, s beül a kocsmába fényes nappal. Anna pedig összeszedi a ruháját, butyorba köti, úgy megy haza Keszölcésre, a szüleihez.

Azok bizony nagyot néztek. Tetszeni senkinek se tetszett a dolog. Abban megegyeztek, hogy a Kálmán komisz ember, de azt már nem helyeselték, amit a regrúta Pisti gyerek akart, hogy ő most, tüstént, átmeny és agyonüti. De sok volt a dolog, nem értek rá a beszélgetésre.

Már a tyúkokat etették délután, mikor azt kérdezte Annától az anyja:

- Hát a gyereket kire hagyta?
 Annának a szívébe nyilallott ez a kérdés.
 — Talán átment az öreganyjához.
 — Hát a tyúkok?
 — Majd elülnek valahogy, maguktól...

De azért a szíve veszettül kalapált. Igazán, legalább a házat be kellett volna zárnia kulcsra!

Alkonyodott. Kiültek a ház elé az ott száradó, kivágott agácifa-törzsre.

- Gyönnek haza a népek. A körösztapja meglátja Annát.
 — Hát téged mi szél hozott haza ilyen dologidőben?
 Anna helyett az anyja felel:

— Elgyött. Komizkodott vele az ura. Holnap megyünk Somorjába, beadjuk a bírósághoz!

Köröszta hallgat egy darabig. Aztán megszólal:

— Elgyönni könnyen gyöttél, mert farral gyöttél ki a házból. De az a baj, hogy visszamenni képpel köll ám! Jójcaakát!

Már a Duna fölött egy-két csillag pislog. A vadkácsák is megindulnak, fütyölő szárnyakkal. A vajkai toronyban húzzák az esteli harangot. Anna egyedül marad; a többiek lassan beszállingóznak a házba. A kertek alatt a lenyugvó nap vörös tűzfénybe borítja az eget.

— Jézus Mária, az a gyerek még utóbb magára gyújtja a házat! — gondolja Anna. És már megy is, siet is, utóbb már fut is toronyiránt hazafelé. A Pisti megijedt, mikor kijött, s csak hült helyét találta. De a szülei nem féltették.

— Ő tudja, hol a helye, — mondták.

Szegény Kálmánt úgy találta, amint nagy ügyetlenül főzte maga a vacsorát. Vince a morzsolópadon ült, s egy kanalat nyalogatva leste türelmesen a parázsolt leves elkészültét. Persze össze-vissza minden, — a tejes lábasban rántás füstöl, szegény Kálmán kapkod a lábas forró fülétől a magáéhoz az agyonsütögetett kezével. A törőrüha meg közben szépen odaég a tüzes tűzhelylapon. Talán lehet is a fejében egy kevés, de olyan gyámoltalan szegény feje, hogy Anna elneveti magát.

Aztán egymásra néznek. Egyszerre mondják:

— Ne haragudj!

Kint az ólban utolsóit hörög a kese, — vele minden hozzá fűzött reménység. Amilyen már a gazda sorsa.

Nem baj. Fő a békesség!

FÖLDES GYÖRGY

Magyarosan!

Helytelen: „Ezúton mondok őszinte köszönetet”; helyesen: „Ezen az úton mondok őszinte köszönetet.”

*

Nem „intrika”, hanem „intriga” („intrigál”).

*

Szómagyarítások. Autó: gépkocsi; garázs: gépszín; fix fizetés: szabott fizetés; fix kamatozás: kötött kamatozás; inkognitó: rangrejtve; ródli: szánkó; Stillhalte-egyezmény: hitelrögzítés; kamatmarge: kamatrés; infláció: pénzpuffasztás és pénzpuffadás.

*

„Egy pár cipőt hagytam magamnak csinálni.” Germanizmus a legvastagabb fajtából. Helyesen így mondjuk: „Egy pár cipőt csináltattam”

*

Helytelen: „Félelmes pánik uralkodott a városban”; helyes: „Páni félelem uralkodott a városban.”

Egy nép szabadságharca

A védővám és az imperializmus sohasem volt az angol szellem ideálja s az elmúlt század derekán kialakult brit világbirodalom uralkodói-ból hiányzott az a hajlandóság, hogy a „dicső kard” suhogtatásával fogadtassák el az angolszász fensőbbrendűség elméletét. Egyetlen egyszer mutatkozott meg a brit imperializmus, egyszer lobogott fel a nemzeti hiúság, amikor a délafrikai búr köztársaság ellen megindított kalandból majdnem három éves kíméletlen guerilla harc fejlődött, de ez sem volt az angol nép háborúja, inkább lord Kitchener harcias szíleme lázas terjedése, amit azután a tory párt és a katonai osztály konzervativizmusának bukása, a liberális párt hatalomra jutása s a délafrikai szövetséges állam kialakulása követett.

Kerek harminc éve annak, hogy a világ legkisebb és a legnagyobb népe összecsapott s a minden taktikai operációt, stratégiai elgondolást, katonai ideálokat nélkülöző szorgalmas búrok hadbaszálltak, hogy évszázados nehéz munkájukkal termékenyvé, gazdaggá tett afrikai földjüket megvédjék. Sok katonai munka, politikai broszúra foglalkozott már az angol-búr háborúval, ezzel a nemzeti és az egyéni önzés féltelenségéből keletkezett történelmi epizóddal s valamennyi megállapítja, hogy ha a kis búr nép szabadságideáljai el is vesztek, 1914 világkatasztrófáját, a német-angol ellentétet fokozta ez a háború, amely a németek búrpartí közhangulata miatt egy kialakuló angol-német-japán szövetség tervét buktatta meg. Túl ezen a szemlélődésen és a történelem fejlődése credőinek kutatásán, a búrok tragédiája legemberibb, legőszintébb könyvét*) csak most, elkésve, de nem későn, kaptuk egy volt guerillaharcostól Deneys Reitz ezredestől, aki tizenhét éves korában lesz harcos, végigküzdvé Botha tábornok natáli hadjáratát, Rey tábornok transvaali harcait, Smuts tábornok tragikusan heroikus capföldi ellenállását és a békekötés után, levert hazájából kivándorolva, Madagaskar szigetén, kemény földműves munka mellett, írja emlékezéseit. Személyes élmények gyorsan változó, szaggatott képei, égő farmok, menekülő parasztok, elhajtott állatok szomorú freskóinak gazdag sorozata ez a könyv, amint kis telepek elhagyott vasúti állomásain, öreg, szakállas harcosok, lábhoz tett fegyverrel, bibliát olvasnak. Ember, állat szenvedése, elhullása, a síkságookról rejtett hegyi ösvények felé tartó pályvás szekerek végeláthatatlan sora, tele asszonyokkal, gyermekekkel, amint fölégetett otthonaikból mennek a bizonytalanság, a pusztulás felé, nyomukban a szétvert, lezüllyedt sereg, amely azonban kisebb csapatokba fejlődve, halálraszánt szenvedélytől fűtve, apró eredményekkel véli a municióval, vasutakkal rendelkező, folyton növekvő angol haderőt gyengíteni. Vannak képei: egy elfoglalt angol táborban a lerongyolt búr csapat átöltözik, élelemhez jut, nyolcvan órás lovaglás után előretolt angol bázisokat foglalnak el. Mindez annyira megrázó és megközelíthetetlen valóság, hogy a Remarqueok

*) Deneys Reitz: Aufgebot. Paul List Verlag, Leipzig.

háborút megmutatása ehhez képest perspektívátlan, szinte papirosszagú. Ott tankok, repülőgépek, gáz, a mechanizált háború minden ipari és adminisztratív előkészítése, itt századunk bevezető évei: bátor szembeállítás, közelharc, biztos céllovás, halálvárás és elszántság.

Ez az igazi háborús könyv. Elrémítő és elgondolkodtató. Sokan egy kis nép heroikus korszaka nagyszerű megörökítésének látják, mi a háború iszonyát, a háború szelleme erkölcsi összeroppanását látjuk benne, 1914 előjátékát, aminek befejezésétől még mindig igen messze vagyunk.

KÁZMÉR ERNŐ

Kovács János

(Amerikai magyar portré)

Kovács János itt élsz,
A gyártól mit remélsz?
A hangod halkuló,
Az arcod sárguló.

Asszonyod otthon van,
Szívedben gond dobban,
Kovács János mit vársz,
Micsoda vártán állsz?

Vártán, hol nincs zászló,
A fala szétmálló,
Ellenséged sincs már,
Lelked tétován jár.

Alig mozog tested,
Nincs itt mit keresned,
Valaki elárult,
Életed elárvult.

REMÉNYI JÓZSEF

Gödöllő - Jamboree - Jó munkát!

A fenti cím meglehetősen rapszodikus. Ha csak szavakat olvasunk, úgy értelmetlenül és összefüggéstelenül vannak látszólag odavetve. Azonban ha lélekben összekapcsoljuk e szavakat és szellemmel öntjük körül, úgy összefüggőeknek fogjuk érezni, mint a tenger szigeteit, melyek egymással a víz alatt összetartoznak.

Két felejthetetlen hetet töltött ötven nemzet 25.000 cserkésze a gödöllői jamboreen jó munkás szorgalomban. Íme, itt van a szavak értelme. S ma már a világ minden táján bőséges beszámolókból és gazdag fényképanyaggal beszélnek fiúk kicsiknek és nagyoknak azokról a békés, nyugodt, szeretetteljes, tiszta, becsületes, igazságos napokról, amelyeket a csodaszarvas legendájában hívó magyar cserkésztestvérek és a magyar társadalom vendégszeretetében eltöltöttek.

Gödöllő! Úgy érzem, hogy ez a név magasan kiemelkedik a milliós nagy világvárosok, a különböző, nem sikerült konferenciák, a gazdasági vérkeringést irányító tőzsdék, a technika minden modern vívmányával felszerelt és berendezett városok nevei közül. Mert nem konferenciára jöttek össze minden hájjal megkent hipokrita nagyok, nem gabonaárakat jöttek megállapítani duzzadóhasú spekulánsok, nem is a fölösleges termést akarták elégetni vagy megsemmisíteni két hét alatt üzleti nyereszkezdéstől üzött milliommossá hízott röhögők, de még csak hangzatos reklámok színes fénye sem világított be ebbe a természetadta paradicsomba. Nem a mérgegázok gyors hatását próbálták itt ki, nem a francia határ 400 km-es földalatti védővonalának apokaliptikus borzalmaikat tárgyalták itt meg új háborúra készülő rideg, lelkiismeretlen felnőttek. Nem! Itt, Gödöllőn, gyerekek jöttek össze, egy 73 éves öreg, de lélekben örök ifjú és jóságos mosollyal szeretetet sugárzó hívó ember hívó szavára.

Baden-Powel! A gyerekek szeretett Bi-Pi-je. Az öreg föld néhány millió cserkészfia egyforma szeretettel, lelkesedéssel, szinte átszellemlütnen és áhítattal mondja ezt a nevet. „Ez az az ember, akit legjobban szeretnek, mert azok szeretik, akik legjobban tudnak szeretni; a gyerekek. Ez az az ember, akiről mindenki tudja, hogy angol és mégis a francia fiú franciának, a magyar magyarnak, a hindú hindúnak érzi, mert mindegyikkel a maga nyelvén beszél; a fiú nyelvén. Mindenki tudja, hogy kemény, harcos katona és mégis ő a béke harsonása.” Nem kérde senkitől, kicsoda, kicsoda, mi az apja, mi a származása. Csak cserkészt ismer, azt a modern fiú tipust, aki férfias bátorsággal készül egy új, őszintébb, igazságosabb, Istennek és embernek tetsző életre.

Jamboree! Láttál-e már langyos májusban színes tavaszba öltözött illatos mezőt? Nos, ez a jamboree! Népek, nemzetek tavaszának, ifjúságának nagy találkozója a természet hamisítatlan, tiszta ölen, ahol mindegyik nemzet cserkészfia a maga nemzetének sajátos színével és illatával végtelen harmóniában pompázik a többivel. A virágos rét csak

színeket és illatot ismer. A jamboree pedig a világ összes nemzeteinek cserkészfiát sajátos színben és nemzeti szokásban. Ebben van a jamboree-nak nemzetközi jelentősége.

A jamboreeknek nemzetközi vonatkozásban ma még fölmérhetetlen értékük van. Ez a fiatal, új szellemiségű generáció, mely gyermekkori emlékek és barátságok alapján, közvetlenül, őszintén és hamisítatlanul ismeri meg más nemzetek fiait, csak a férfikorban fogja tudni hasznosítani gyermekéveinek tapasztalatait. Mert ne higgyük azt, hogy a cserkészlet gyerekes játék. Nem. A cserkész nyitott szemmel jár, néz és lát. Kérdés és beszél, mint minden gyerek. Tanul és komolyan vesz mindent. Törvényei vannak, melyek a becsületes, nyílt, józan életre szabályozzák tetteit és az igazi cserkész csodálatos önfegyelmeléssel kerül az életbe. A lelken keresztül keresi az embert az emberben. Nem érdek-kapcsolatokat keres, hanem lelki közösséget épít. Ez a cserkészlet és a jamboree mély és nagy jelentősége.

Speciálisan magyar nemzeti vonatkozásban, befelé való értékelés szempontjából a gödöllői jamboree-nak nagy jelentősége van. A határon túli fiataloknak, a „Zászlónk”, a „Magyar Cserkész” emlíni felnőtt és a „Fiatal Magyarság”-ból táplálkozó fiataloknak volt első, nagy erőpróbája. Csupa új ember, a szociális szellemet sürgetők és élők, a jobb jövőt szolgáló névtelen hősök, a keresztény etika, a meg nem alkuvo nemzeti szellem pionírjainak önzetlen, hatalmas munkája. Ez az a generáció, mely nem terhelt a mult hibáival és bűnével, mely politikai előítéletektől mentes, mely kitartó, csöndes cél- és öntudatos munkával a legbiztosabb alapja a nagy, magyar, nemzetmentő munkának. Ezért végez és végzett jó munkát és ezért jó munkás az életük.

JANSON JENŐ

Letűnt évezredek detektívjei*)

Amikor a régészek az ásások közben épületeket akarnak rekonstruálni: építészetre szorúlnak. Ha a talált régi írásokat akarják megfejteni: írásszakértőkre van szükségük. Midőn pedig a nagyközönség számára kívánják hozzáférhetővé tenni az egykori szociális viszonyok képét, mindenképpel áttekinthető anyagelrendezésre van szükség.

Általános a panasz, hogy az archaológiai jelentések elviselhetetlenül unalmasak, s tulajdonképpen megemészthetetlen apróságok tömegei, amelyek régészeken kívül alig érdekelnek másokat. Erre azt felelik, hogy az ilyenfajta könyvek nem készültek a laikus nagyközönség számára.

*) Részlet a szerzőnek „Mit Hacke und Spaten” című könyvéből. F. A. Brockhaus kiadása, Leipzig.

Az ásatások vezetője tisztában van azzal, hogy önmagában nem képes a napvilágra került anyaggal megbirkózni s ezért egyéni föltevéseinek bizonyítékait teljes egészükben feltárja az összes szakköröknek. És sok időbe telik, amíg az utolsó szó is elhangzik, végül azonban a látszólagos összefüggéstelen zűrzavarból kialakul a történelmi tények teljes képe.

Az ősi sírok tartalma például néhány koponya és emberi csont; ezek vizsgálatát az anthropológus végzi és megállapítja segítségükkel a feltárt csontvázak népfaját. Közben talán új népcsalád föltűnése derül ki a leletből, és hozzávetőleg megállapítja korát is, ami az előkerült fegyverek és edények segítségével már egyszerűbb lesz. Betegségek nyomai, mint aminő az üzületgyulladás, foggyulladás, továbbá tört csontok összeforrása, vagy koponyafúrás nyomai, elárulják a korszak orvostudományának fokát. Kő és agyagalakok, az edények rajzai, az érc tárgyak vésései némi képet adhatnak az akkori ruházatról. Szövetmaradványok — sokszor csupán a rég szétporladt ruha körvonalai — az egykori szövés mesterségéről beszélnek, míg rokkaorsók, szövőszéksúlyok és fésűk a kidolgozás módjára engednek következtetni. Ha a sírokban a vállmagasságban hosszú tüket találnak, úgy ez azt bizonyítja, hogy a felsőruha alaktalan és varratlan kendő, vagy átvető volt, amelyet a kar alatt áthúzva csavartak a test köré és másik kar fölött túvel tűzték össze. Az áll alatt talált csatt arról beszél, hogy kiszabott, a nyaknál nyitott köpenyhez tartozott és az esetleg föllelhető deréköv maradványok kiegészítik a képet, amelyet az anyag tökéletes megismerése és némi stílusérzék alapján alkothatunk. Karkötők, nyakláncok, fejékek, ha természetesen az eredeti elhelyezésük rendjében maradtak meg, a bizonytalan tapogatódzás helyett tökéletesen a szemünk elé idézik a multat.

Urban az udvarhölgyek által viselt művészi fejdíszeket, amelyekre a királysírok feltárásánál akadtak, a sargoni korban mintegy 2600-ban Kr. e. fölváltották az egyszerű aranycsattok. Ilyenek egymagukban nem sokat árulnak el, de ha eredeti helyzetükben akadnak rájuk, megállapítható, hogy a két hosszú, arannyal bevont láncot a fülek mellett átkapcsolva viselték úgy, hogy a homlokon keresztették egymást. A korábbi reánk maradt szumír emberábrázolások rendszerint simára borotvált és csak elvétve hosszúhajú alakokat mutattak. Sokáig úgy vélték, hogy ez utóbbiak más népfajbeliek. A királyi temető sírkamráiban a férfiak két részből álló fejszalagot viselnek: arany és ezüst, nehéz lapis és aranygyöngyökkel ékített láncok ezek, hátul zsineggel összekötve. Ez lehetett a modern arab „ageyl” nevű hajkötő elődje, amely a kopaszra borotvált fejet borító fejkendőt tartotta. Határozottan állíthatjuk, hogy a szumírok feje kopasz volt és fejkendőt hordtak. Az egyik sírgödörben azonban, bár a halotton szintén fölismerhető volt a fejkendő, egészen külön a koporsó sarkában világosbarna por húzódott meg, amely a haj tulajdonságait mutatta; ezen egyszerű aranyháló feküdt, közben pedig két tekerceses arany hajkarika: némely alkalommal tehát a tarfejű szumír parókát hordott, — éppen olyan állami parókát, mint a Meskalam-dug-nak ugyanezen temetőben talált csodás aranysisakja. Találunk azután a sírokban toalett-eszközöket, ecseteket, a szempillák

festésére használt szénírónokat, szénfestéket tartalmazó dobozokat, alabástromból készült kenőcsstabusokat (az utóbbiakat egyiptomi sírokban), Mezopotámiában pedig kagylócsészéket is különleges festékekkel. Az az érzésünk, hogy a letűnt emberfajtákat tisztán el tudjuk képzelni, milyen kedvtelései és nézeteik lehettek.

Vannak érc-, kő- és agyagtárgyaink, az egykorú ember kézügyességének bizonyítékai, amelyek nemcsak alkotóik lényét fejezik ki és elmondják, mire volt szükségük, de további következtetések útját nyitják meg a kutató szem előtt. A geológus kinyomozza azokat a gyakran külföldi forrásokat, amelyekből az anyagot szerezték a feltárt cikkekhez, aminek alapján megállapítható az idegen országokhoz való viszony és a kereskedelem útja. Az itáliai etruszk temetők, a krími, a szíriai és a magyarországi sírok mind arról regélnek, hogy a Keleti-tenger partjairól hova vitte el az akkori kereskedelem az ámbrakövet. Az Urban feltárt királysírok szerszámai és fegyverei olyan bronzból készültek, amely bizonyos százalék nikkelt tartalmaz. Tudjuk, hogy ilyen nikkelt tartalmú érc egyedül a Perzsa-öböl melletti Oman környékén található. Így teljes bizonyossággal állíthatjuk, hogy a szumírok, akik Kr. e 3500 körül éltek, öntődéik számára Omanból hozatták az ercet, míg a lapislazulit, amellyel oly gazdagon díszítették készítményeiket, a Pamír-hegységből, India északnyugati részéből szerezték be. A nagy kiöntések után visszahagyott homokrétegben két amazónkő-gyöngyöt találtunk. Zöldszínű kő ez, amelynek legközelebb eső ismert lelőhelye a közép-indiai Nilghiri-hegység, vagy a Bajkal-tó környéki hegyek. És ezt tudván megjelenik előttünk annak az özönvizelőtti kereskedőnek csodálatos alakja, aki Mezopotámia völgyeiből több mint ezer mérföldre kiküldötte karavánjait pusztaságokon és hegységeken által.

A házak romjai és törmelékei közt talált szétszórt csontokból a zoológusok megállapítják, hogy minő háziállatokat tenyésztettek egykoron és milyen vadakat vadásztak és ettek. Az ételkorsók és áldozati edények beszáradt tartalmából kimutatható, hogy mely gabona- és gyümölcsnemeket termelték és fogyasztották, míg a különös alakú nyílak, halászó horgok és hálósúlyok, kerekskapák, ekerészek, kaszák és fenőkövek a vadászok, halászok és földmivesek munkamódszereit beszélik el.

Ha írásos dokumentumok is fölszínre kerülnek, azok megfejtése után nagyobb betekintést nyerünk a szociális viszonyokba, megállapíthatjuk a történeti sorrendet. Am ezek nélkül is, a különböző rétegekben talált tárgyak összehasonlításából, ki lehet hámozni egy város történetének főbb mozzanatait, éppúgy mint a lassú fejlődés, vagy visszaesés is világosan kimutatható.

Egy ásatás valószínűleg még nem nyújt tökéletes és folyamatos képet, de amikor már több pontot feltártak, az archaelógusok és munkatársaik munkája tényleg gazdagítani fogja történelmi tudásunkat. És ma már olyan, nagyapáink előtt még ismeretlen módszerek állanak a kutatók rendelkezésére, amelyek segítségével a legaprólékosabb részletekig feltárhatjuk a nem régiben még a valóban „sötét kor”-nak ismert szakaszait az emberiség történetének.

Sokan vannak, akik arra való tekintettel, hogy következtetéseinket semmi, vagy alig valami egykorú írás nem támogatja, kételkednek munkánk tudományos értékében és úgy vélik, hogy néhány cserépdarab adott szárnyat a kutatók fantáziájának. Képzelőtehetségre mindenesetre szükség van akkor, amidőn holt civilizációkat támasztunk föl, azonban fantáziánkat sohasem engedjük szabadon csapongani. A „néhány cseréptörmelék” történelmi bizonyító értéke, — amint az előadottakban megvilágítani igyekeztem, — azoktól a tudományos módszerektől függ, amelyeket az archäológus munkájánál alkalmaz. Pontos megfigyelésnek és lelkiismeretes leírásnak kell megelőznie minden rekonstrukciót.

Az ásásokat végző régész első kötelessége az anyaggyűjtés és anyagrendezés, amelynél ő még mindent nem értékelhet. És nem is lesz övé az utolsó szó, s ezért szükséges, hogy a feltárt anyag ismertetésénél a legnagyobb aprólékossággal kell eljárnia; mások azután nemcsak az általa felállított tételket erősíthetik meg, hanem újabb következtetéseket vonhatnak le és a homályos részletek megvilágításánál közreműködhetnek.

Most még ellenvethetik, hogy ugyanaz a személy, aki kiváló megfigyelő és leíró, nem föltétlenül tud következtetni és a dolgok összefüggését megállapítani, s nem az az alkotó szellem és írói tehetség, ami történetíróvá avathatja. Tökéletesen kimerítő jelentés nincsen. Az ásási munkálatok közben a kutatót mindig újabb benyomások éjtik rabul, amelyeket szubjektivitásuk és bizonytalanságuk következtében nem lehet a nyilvánossággal közölni; ezek nyomán, tehát nem logikus elgondolás alapján alakulnak ki a theóriák, amelyeket védeni tud, de bebizonyítani nem. Igaza tehát mindenkor a tehetségétől függ, mindenesetre azonban személyes tapasztalatainak megvan az az értéke, amiben teljes részes nem lehet a leletek és jegyzetek egyetlen későbbi feldolgozója sem. Főtételezve, hogy az ásások vezetőjének megvan a rátermettsége, kötelessége mindazokat a következtetéseket is nyilvánosságra hozni, amelyeket munkájából levont. Ha ezek nyilvánvalóan hamisak, bátran bizalmatlanok lehetünk megfigyeléseivel szemben is. Archäológia és történelem közt nincs éles határvonal és az a kutató a legjobb megfigyelő és leíró, aki a leleteket a történelmi anyag szempontjából vizsgálja és helyesen értékeli. Akinél az összefüggések és jelentőségek megfejtésének tehetsége hiányzik, eltévesztette hivatását. Előfordulhat, hogy írói képessége nem megfelelő és ezért kutatásainak könyvalakban való közvételét másra hagyja. Ennek ellenére mégis az ásásokat vezető archäológus az, aki az emberiség civilizációjának történetében új fejezetet alkotott. És mialatt szent meggyőződéssel a föld mélyéből a napvilágra hozza a multak emlékeit és a letűnt időköt varázsolja szemünk elé, az ősidők mesevilágát eleveníti meg.

C. LEONARD WOOLLEY

Magyar könyvek

Babay József:

Mi huszonketten.

Singer és Wolfner kiadása, Budapest.

Halló, fiuk! Ez a szívetek könyve. Régi diákok mosolya, könnye. Ez a mottója Babay ifjúsági regényének. A gazdag termésű író ajándéka az ifjúságnak ez a könyv. A széles kúnsági földeken játszódik a történet az egyik csikorgó, szuette szélmalom körül. Duda István szélmolnár meghal a háborúban s az árva Duda Mihályt osztálytársai igaz barátsággal veszik körül. Sok drága diákemlék elevenedik föl az olvasó lelkében. S az író képességét dícséri, hogy diszkrét szerelmi história is meghúzódik a regényben anélkül, hogy egy pillanatra is több lenne annál, amit az ifjúságnak erről a kérdésről kapnia kell. A regény nagy keletjét bizonyítja, hogy a Singer és Wolfner kiadóvállalat díszkötésben is megjelentette Babay regényét.

MAREK ANTAL

Agárdy Zsigmond:

Meddig tart még?

Winter nyomda kiadása, Érsekújvár.

Szegényes szlovenszkói irodalmunkban a verskötet az egyetlen, amely elég gyakran megjelenik. Más kérdés, hogy a verseknek ez az aránylagos gazdagsága, az új verseskönyvek kiadása, értéket, minőségbeli gyarapodást is jelent-e nekünk. Az eredmény korántsem kielégítő. A legtöbb termék csak afféle próbálkozás, sokszor megénekelte érzelmek kötött formába való vágyakozása, amely nagyon távol esik attól, amit irodalomnak nevezünk. Agárdy Zsigmond könyve némileg kivétel, mert legalább készsége van, amely szinte már súrolja a tehetség határát. Nehéz jósolni, de lehet belőle igazi költő is, akinek mordanivalója a szíve által diktált nyomokon halad és nem kér sem színt, sem külsőt kölcsön másoktól. Egyelőre még tapogatózik. Innen is, onnan is leszakít egy levelet, jelezőt, gondolatot és földíszíti vele hangulatait. De legalább nem görget nagy szólamokat, nem kapaszkodik nyaktörő magasságokba, hanem egyszerűen énekel, ahogyan jó mesterektől hallotta és tanulta. Fejlődnie kell. Ha nem jut tovább az eddigi határokon, akkor lehet szeretettel és kedvvel olvasni verseit, de vérbeli, lelket üdítő élményt aligha fog nyújtani.

TAMÁS LAJOS

Külföldi könyvek

Mit Hacke und Spaten.

C. Leonard Woolley könyve.

F. A. Brockhaus kiadása, Leipzig.

Az archäológiát általában négy-öt évszázados múltra tekintő tudománynak tartják, valójában azonban alig száz esztendő óta érdemli meg a tudományos elnevezést. Rangemeléséről komolyan csak azóta beszélhetünk, amióta művelői tudományos módszerekkel kezdenek dolgozni. Az új alapokra való fektetés aránylag elég későn történik, de azután igen rövid idő alatt megtermi gyümölcsét, úgyhogy a legújabb évtizedekben már szinte a csodával határosak az archäológiának az emberi civilizáció fejlődését és kialakulását megvilágító fölfedezései és megállapításai. Korszakalkotó fontossága különösen szembetűnő a történelemtudományra gyakorolt nagy hatása következtében, melyre félreismérhetetlenül rányomja forradalmi bélyegét. Ma már senki sem tagadhatja, hogy a szociális és a gazdasági életet is felölelő modern történetírás kialakulása elválaszthatatlanul szoros összefüggésben van az archäológia fejlődésével. Ennek a fiatal tudománynak lényegét és eredményeit most rendkívül érdekes könyvben ismerteti C. Leonard Woolley „Mit Hacke und Spaten” című könyvében, mely nemrég jelent meg angol eredetiben s most német kiadásban is napvilágot látott. A világhírű angol tudós, akinek uri ásatásairól annak idején részletesen beszámolt a Magyar Minerva is, új könyvét elsősorban a nagyközönségnek írta s így művét azok is érdeklődéssel forgathatják, akik kevésbbé járatosak ennek a tudománynak a berkeiben. Könyvéből kiemeljük élményeinek élvezetes leírását, de dicsérőleg kell megemlékeznünk könnyű és élvezhető stílusáról is, amellyel élénk tárja a modern archäológia célkitűzéseit és módszereit. Az egyiptomi, krétai, kisázsiai, uri és kínai ásatások eredményeit figyelemmel kísézőknek még külön élvezetet is fog szerezni ez a 46 képpel illusztrált könyv, amelyet a lipcsei Brockhaus-cég adott ki a tőle már megszokott gondos és finom kiállításban.

FERENCZY JÓZSEF

Olvasóinkhoz!

Olvasóinkat kérjük, hogy folyóiratunk anyagi megerősödése céljából új előfizetőket szerezni sziveskedjenek. Minden olvasónknak, aki legalább egy új egész éves előfizetőt szerez, 3.60 korona portóköltésé megtérítése ellenében értékes ajándékkönyvet küldünk.

Herczeg Ferenc

„A költő nem annyira élvezője, mint inkább szemlélője az életnek. Bele kell nyugodnia abba, hogy van a megfigyelőképességnek egy foka, amely összeférhetetlen a kifelé élők cselekvő- és élvezőképességével. A legtöbb költő örökös honvágyat érez az élet után, de megragadni csak mint irodalmi témát tudja, nem mint valóságot.”

Ezeket a szavakat Herczeg Ferenc mondja. Valóban csodálatos teremtés a költő. Két különböző egyéniség egybeforrasztva, két sokszor ellentétes természetű lény, szinbiózisra kárhozható. Pedig mindkettőnek mások a törekvései, mások az életföltételei. Ami az egyiknek kedvező, a másiknak talán elviselhetetlen.

A költő kénytelen együttélni az emberrel, mert csak így férközhetik közelébe örök témájának: az embernek. Szüksége van az ember szemére, hogy bámulhassa a világot, kezére, hogy a tollat forgathassa. Az ember kénytelen-kelletlen végzi terhes szolgálatát a költő rabigájában. Mert neki is volnának céljai: élni akarna, nemcsak alkotni, a földön járni és nem repülni.

Az ember és a költő, akik egy személlyé egyesültek egész életre, nem mindig vannak úgy összefüggő, hogy egymáshoz illenének. A sziporkázó szellemességű író talán egy unalmas emberben ütötte fel sátorfáját, az ideálokért lelkesedőnek porhüvelye léha kalandok után futkos, a mélységes filozófiát élénkbe táró költő néha olyan emberben éli le életét, aki igazában meg nem érti költészetének mélységeit.

Nem csoda, ha az ilyen kettős lények énjei állandó harcban állanak egymással. Az ember sokszor fellázad a költő ellen, néha szökni próbál tőle. A költő pedig beleavatkozik az embernek magánéletébe, nem engedni lakomázni az élet terített asztalánál.

Ritka, nagyon ritka, de szerencsés eset, ha a költő és az ember teljesen egy. Ha a műveket nem az embert megszálló, tőle idegen daemonion mondja tollba neki, hanem annak minden sora magának az embernek alkotása. Viszont az ember nem úgy éli életét, hogy néha iparkodik a költőtől megszabadulni, hanem a költő dolgozza ki az élettervet, mutatja meg neki, mit érdemes az élet fájáról leszakítanunk.

Az embernek és a költőnek ez a nagyszerű egysége és harmóniája éppen Herczeg Ferencnél található. Ezért olyan az élete, mint egy szép esztétikai alkotás, mint egy költői kompozíció, egy jól sikerült színmű. A színrehozatalban, a díszletezésben persze a jó sorsnak is szerepe volt, de talán éppen azért hozta ilyen szép díszletekkel, ilyen gondos rendezésben, mert magát a művet érdemesnek találta rá.

Korán voltak nagy sikerei. De ezek a sikerek nem ártottak meg neki. Tovább dolgozott, mert hiszen a költő nem külső eredményekért alkot, hanem mert problémái vannak. A sikereknek, a független életnek köszönhető, hogy nem kellett a közönség kedvét keresnie, valami divatos irányzathoz csatlakoznia, a problémáknak pedig, hogy művészetete folyton fejlődött, mélyült, állandóan újabb területeket anektált költészetének birodalmához.

Eleinte, egy derűs, boldogabb korban ennek jellegzetes alakjait rajzolta meg Gyurkovicsékban, Horkay Feri és társaiban, novelláinak könnyelmű, de lovagias katonatisztjeiben. Nála ez csak szárnypróbálgatás volt, nem állapodott meg itt, mint néhány irodalmi férfiú, aki Herczegben ígés most is Gyurkovicsék krónikását látja első sorban.

Következtek történelmi regényei és színművei, amelyekben megrázó erővel hirdeti, hogy minden nemzet akkor hal meg, ha megásta a saját sírját. Tárgyát legtöbbször a magyar nemzet életéből meríti, ez lebeg szeme előtt akkor is, midőn idegen nép tragikumát festi, mint például a „Bizánc”-ban. „Az élet kapuja” a történelmi regényírás remeke. Időben és térben távol esik tőlünk a színhely, de a pompás korfestés olyan közel hozzá mihozzánk, mintha benne élnénk, mintha belesodródunk volna a pápai trónért való küzdelembe, mint egy gyanútlan járó-kelő egy utcai tüntetésbe.

Herczeg éppen azért tudja a régmúlt korokat is nagyszerűen festeni, mert nála a régiség patinája nem takarja el a láthatatlanságig az emberi ábrázolatokat. Világosan látja és tudja láttatni olvasóival is azt az egyszerű igazságot, hogy a kacagány vagy krinolin alatt éppen olyan emberi alakok rejtőztek, mint amilyenekkel manapság találkozunk, hogy más eszmék, más életformák mellett ugyanaz az örök emberi vívta a maga harcát, élte a maga életét.

Az egyes emberek sorsa is érdekl. Vajjon mi teszi az embert azzá, ami: saját jelleme, vagy a külső körülmények? Erre a súlyos kérdésre a költő felelete egyik legmélyebb lélektani regénye: „Magdaléna két élete.”

Nehéz volna annak az óriási birodalomnak, amely Herczeg Ferenc költészetét jelenti, leíró földrajzát adni. Még a határok megjelölése is elég nagy dolog. Elyúlnak ezek a határok a primitív ősembertől egészen a legmodernebb idők szülöttéig: Anci orvostanhallgatónőig, a vídám mulatozók társaságától a — pedagógiáig. A „Jancsi édesanyja” című elbeszélése nagyszerű humora mellett a nevelés problémájának mesteri tárgyalása. Föltétlenül érdemes volna a pedagógiai olvasmányok közé fölvenni.

A korlátlan fantázia áttöri a valóság és lehetőség demarkációs vonalát. Sirius mester csodálatos repülőgépevel a múltba utazik vissza. De míg az ilyen tárgyakat Wells komolykodó tudományossággal kezeli, addig Herczeg egy könnyed és kecses gesztussal intézi el. Keretbe foglalja és így visszahelyezi a valóságosságba, mint ahogyan egy mesebeli szárnytegeket és tündéreket ábrázoló képet berámázva józan világítású szobánk falára akasztunk.

Az ilyen bravurokat nagyon kedveli Herczeg. Amit más egyszerűen elbeszélne, azt ő valami érdekes keretbe állítja. Legmesteribb e téren „Az első fecske” című hosszabb elbeszélése, ahol tulajdonképpen csak részleteket ad egy képzeletben létező elbeszélésből. Ezek a részek azonban művészi egységet, tökéletes egészet adnak.

Gyönyörűséget talál sajátos, eredeti formákkal való kísérletezésben és ezek a kísérletek mindig fényesen sikerülnek. Még nagyobb élvezetet lel az érdekes emberi alakok ellesésében és ábrázolásában. Ha regényeiben, vagy elbeszéléseiben a főalakokat részletesebben jellemzi, nem mulasztja el az alkalmat, hogy néhány érdekes mellékalakot pár vonással oda ne vessen. Úgy tesz, mint a festő, aki elindul nagyobb vásznához

megfelelő témát keresni, de zsebében magával viszi fényképezőgépét, hogy útközben néhány gyanútlan egyénről valami jellemző helyzetben pillanatfölvételt készítsen. Úgy hatnak műveiben ezek az alakok, mint a gótikus templomok oszlopainál elhelyezett groteszk figurák

Néha az egész regény pompás karakterrajzok gyűjteménye. Az „Idegenek között” ilyen sorozatos képekből áll. A regény hősnője egy nevelőnő, aki különböző házakhoz vetődik és ez a hányattatás jó alkalom az írónak arra, hogy a szereplő családok tagjainak nagyszerű jellemrajzát elkészítse.

Az emberben Herczeget minden vonás, lelkének minden kis rúgója érdekli, a legszenvedélyesebben azonban mégis a benne rejlő ellentmondásokat kutatja. Alakjai legtöbbször megtaláljuk az ilyen ellentmondó tulajdonságokat. A miniszteri tanácsosné, aki a naiv babaasszonyt adja, féltékeny az úrára, amellet megcsalja az urát, az arisztokratikus érzésű báróné, aki tulajdonképpen egy ferencvárosi korcsmáros leánya, a vallásos és rideg felfogású hölgy, aki fiatal korában Triko Netti néven aratott kétes színvonalú helyeken sikereket. Kiváló emberek, akiknek azonban van valami különös, meglepő gyöngéjük, lelkükben van valami motorhiba, ami nem vezet ugyan katasztrófához, de komikus helyzetbe hozza az illetőt.

Aki ilyen szenvedélyesen boncolja szét az embert és olyan pompásan tudja néhány vonással, élénk állítani, annak természetesen nem csak a költött alakok jellemzése sikerül, hanem az élő embereké is. Az „Arcképek”-ben szereplő kortársait rajzolja meg. Bizonyára többen vannak, akik ennek az arcképcsarnoknak alakjait jól ismerték személyesen, de igazában akkor ismerték meg őket, mikor Herczeg könyvét elolvasták.

Ebben a könyvben láthatjuk, hogy milyen melegséggel érez azok iránt, akiket becsül és szeret. De azt is, hogy milyen biztos kézzel tud leteríteni valakit, aki megérdemli. Az ilyen úrakat egyébként nagy megtiszteltetés éri. Lebunkózás helyett finom acélpengékkel, sebészeti műszerekkel végzi ki a Mester.

Ebben a könyvben mutatja ki az író legszembetűnőbbben azt a tulajdonságot, amely Herczeg Ferencet, az embert leginkább jellemzi: az igazság-szeretetet. A hűvösnek látszó ember mélyen felháborodik, ha igazságtalanságot tapasztal, elhagyja tartózkodó álláspontját, ha az igaz ügyért kell síkra szállania.

Ez vezette nyilvános szereplésében, ez tette minden igaz magyar ügy lelkes harcosává. Még valami: az a mélységes szeretet, amely a magyarság iránt szívében él. Herczeg nagyon jól ismeri a magyar nemzet minden rétegét, belelát lelkének minden redőjébe. Ilyen éleslátást csak a szeretet tud adni valakinek.

Megajándékozott bennünket könyvtárra menő értékes munkák sorozatával. Dicsőséget szerzett a magyar irodalomnak, hiszen műveit mindenütt olvassák, darabjait mind az öt világrészben előadták. Emellet előkelő reprezentánsa a magyarságnak a külföld előtt, komoly munkása a közéletnek.

A jubileumok, ünneplések igen gyakran némi lelkiismeretfurdalást ébreszthetnek az ünnepeltben. A dicsérő himnuszok közepette megszólal

lelkében egy hang: többet tehettem volna. Hiányokat érez életében, mulasztásokat, amelyeket már nem pótolhat többé.

Herczeg Ferenc lelkében ez a hang nem mondhat mást, mint amit az ünneplők zengenek: az elmúlt évtizedek gazdag tartalommal voltak kitöltve, hiánytalan, teljes életre, remek alkotásokra tekinthet vissza.

Isten a tizparancsolatban hosszú életet ígér azoknak, akik tisztelik atyjukat és anyjukat. Mennyire szerethette Herczeg Ferenc édesanyját, hogy nem csak őt tartotta meg friss erőben, művészi alkotóképességeinek teljességében eddig a korig, hanem ott láthatja az ünneplők, a szerencsét kívánók között édesanyját is.

BOGNÁR CECIL.

Magyarosan !

„Ne hagyj magadnak kétszer mondani!” Helyesen és röviden ez így mondódik: „Ne mondasd magadnak kétszer!”; vagy még helyesebben és magyarosabban: „Ne várj kétszeri mondást!”

*

Helytelen és csak az írógép használata óta megszokott hanyag írásmód: „Add ide a Mécs kötetet!”; helyes: „Add ide a Mécs-kötetet!”

*

Nincs „dekonjunktura” (szét-összevonás), mert a szó az asztrológiából ered, ahol a kedvező csillagállás („konjunktura”) ellentéte a „diszjunktura”.

*

Nem „papír”-on, hanem „papiros”-on írunk.

*

Helytelen: „megindokolás”; helyes: „megokolás”.

*

Nincs „leépítés”, hanem „lebontás”, mert a német „bau”-tő nem csak építést jelent (anbauen = művelni, Bauer = paraszt). A magyar nem használhat ilyen illogikus szóösszetételt: „lefelé építeni”, amikor „a felépítettnek lebontása”-t gondolja.

*

Helytelen: „nem vagyok képes a rejtvényt megfejteni”; helyes: „nem tudom (nem bírom) a rejtvényt megfejteni”.

*

Helytelen: „Ha az író tehetséges volna”; helyes: „Ha az író tehetséges lenne”, vagy „ha az írónak tehetsége volna.”

Az imént még hunyorított a délutáni nap, a tókeszegény fényközpont. De aztán válságos lett a látóhatár, elnyelte egy szürkehasú felleg, aki maga is kényszeregyezségre lépett a földközeli hidegével. E fúzióra sovány és szűzies hópelyhek hullottak alá, csillogó égi részvények, melyek mind kövéredve, fehéren és némán majorizálták a vidéket. Birtokba vettek mindent a Székely-kioszkon túl messze komorló határhavasokig. Csakhogy a hópihéket is utólérté a földi részvények sorsa: ahogy estek, sárlévé folytak a kerámiton. Bábák fürgetege indult erre a nagy részvénybukásra, a Somostető felől, mint egy kontremine, éles szél kutyálkodott, úgyhogy Márton, a jeles iskolakerülő, egy külvárosi csontos, magas hajdúivadék, havat köpködve fordult ki a városszéli árva fenyvesnél, műútról a dülőre, szorongva is, de mintha a közelben menhelyet tudna a mérges idő elől. A fagyos göröngyön, kip-kop, éppen arra kopogott már Póli, a tizennégyéves félcíánylánnyal a Lavotta-utcából. Kopott csizmában szaporzta lépteit, míg elérte a fiút, hogy hátba lökhesse:

— Várj meg, hékás, ha iderendeltél!

— 'sze' várlak, — és Márton tovább ment a zimankóban, utat csinált a mögötte igyekvő gyöngébbnek, aki kedvesen vacogott, a fogát csattogtatta, juj és jáj, míg viharok szegett fejjel, kifútt, piros orcákkal értek a Sándor János-kúthoz. Innét kiláttak már a korláttal körülvett lóvásártérre, a lacikonyhák üres vázaira, melyekre most a december a Marosig nyúló angyalszín függőnyt szítált. A függöny mögötti fennsíkon a kadétiskola óriási kulisszája fehérlett s mint a színpadról, garabonciások borzongatták onnét a lejjebb didergő síkságot.

— Cigányidő! — gúnyolódott Márton hátrafelé, markát két pofára melengetve.

— Te hittál, Gyiák! — bosszankodott Póli és megtörülte homlokára húzott, tarka kendőjével gyulladó-vörös szemét.

A színpad széle erre kilométerhosszú földhasadás volt, rideg, kétöles agyagfal, itt volt az elemek zenekara s Márton idetartott gyarapodó biztonsággal. A vértanúk emlékműve előtt meg is állt már egy percre. Hátat fordított a sívító boszorkányszombatnak s nagyot lélezett. Póli, a nyiladozó, sötétke lánybimbó, ducásan tétovázott, hogy utánacsinalja-é:

— Ez a veszthely, hé! Minek itt megállni?

Márton rá sem hederített. Hasán összekulcsolta kezét, fölkapta fejét és szeméből kipislogta a belecsapódott havat. Sűrű szemöldöke alól saját karvalyorrán végignézett s úgy ért el tekintetével az oszlop aranyírásáig:

— Török, Gálfi, Horváth, — ezek is ráfizettek!

Póli ráncigálta:

— Hát osztán?

— Semmi hát osztán! — Márton ingerült volt. — Aki errefelé kezd valamit, mind ráfizet.

— Gyere már!

— Kegyetlen zsarnokok pusztították el őket, ezeket a vértanúkat. Nagypám mondta.

— Magadat sajnáld, nem nagyapadékat! Ilyen időben.
 — Azok is rusnya idők lehettek, mikor az osztrákok megölték őket.
 — Ugyan ne csinálj itt mozit!
 — Ez neked mozi? Micsoda magyar vagy te, Póli? Látod, oda van írva: Török, ez tanár volt, a szabadságra tanította nálunk a diákokat a kollégyomban, ahova én járok.

Póli csúfondárosan kacagott, hogy a fogsora versenyt ragyogott a nyakán lógó olcsó gyönggyel:

— Ahova te jársz? Hát amennyit te jársz az iskolába!

— Ma is vótam.

— Tőled ugyan valamennyi tanárt elvihetnék a románok, észre se vennéd!

— Eh, a románok, — legyintett kamaszosan Márton, — azok még egy tanárt se bántottak. Nem osztrákok azok.

— Jobbak, úgy-i?

— A tanárok rosszabbak a régi nagy tanároknál. Ezeket most nem is érdemes bántani. Hitványul is fizetik őket, mégis mennyit macerálják az embert.

S már ballagtak odább, szorosan a földfal védelmében. Itt már sár volt, s a nedves úton megcsusszant a lábuk, de ismerték a járást s a cél közel lehetett. Mégis Márton, mintha indián-könyvek emléke vezetné, időnként körülnézett, látja-e valaki, megtorpant, megfogta Póli kemény karját, — pszt! — és hallgatózott. Végül is betértek egy kavicsbányába, melynek mélyén a félhomályba húzódtak. Egészen halkán beszéltek itt, Márton a földre guggolt és az iszapos fal mellett keresgélt, aztán fölemelt egy deszkát. Póli suttogva hajolt hozzá:

— Megvan? — kérdezte, mint valami bűnrészes.

A fiú fölegyenesedett és keserűen válaszolt:

— Meg, ami meg. A maradék van meg.

Póli majdnem sikoltott:

— Megloptak? — És rávetette magát a deszka alatti kincse, melyet számlálni kezdett. A fiú vállát a falnak támasztotta és karbatett kézzel szólt le a kapkodó lányra:

— Számolj csak, Póli, a fene úgyis megette a szerencsénket. Tudd meg, hogy kódussá tettek.

Póli fölneézett.

— Annyit már látok, itt nagy fogatkozás van. Ide nemcsak hogy régóta nem hoztak betétet, — hirtelen fölállt és megragadta Márton vállát, — valaki ezt a kincset megdézsmálta!

— Úgy, úgy, azosmódúlag, Póli...

— Mondd, ki vót a tolvaj?

Márton cigarettára gyújtott, közben a veszteségét siratta:

— Nem lehet itt már több ötszáz darabnál. Az alap, amivel kezdtek. A többi, a kinnlevőség, a forgó tőke, a kamat, — élszedték a hivatalos rablók, azok a tanárok!

Póli elszörnyűködött:

— Lehetetlen! Azok az úri népek? Itt jártak, tolvajlámpással?

Márton eldobta a cigarettát, nem kellett:

— Fenét. Fényes nappal, a szememláttára, kifosztottak, szót se szól-

hattam ellenük. Éppen banknapom vót, csak az alaptőkét hagytam itt a barlangban, a többi otthon várta az alsóosztályosokat. Helyettük azonban a tanár gyűtt — és Márton keze ökölbe szorult, szeme könnybe lábadt. Póli odahajolt, hogy megvigasztalja:

— Ne sírj, te!

— Hogyne sírnék, mikor tönkretettek!

A lány szemrehányással lökte el magától a fiút:

— És ezt csak itt és most mondod nekem? Azért hívtál ide, hogy —

— Azt akartam, te is lásd, hogy elhidd az emberek komiszságát.

Hadd fájjon neked is! — s Márton két karját leejtette, aztán dacosan nézett maga elé.

Póli fölényes hangon anyáskodott:

— Eriggy, hogy menj! Micsoda diákbankár az ilyen, aki sír. Látod, ahelyett, hogy mindig aszontad, „a fene mind tanárt egyék!” — lettél vóna jóba velük, hogy meg se neszeljék a seftedet. Hadd halljam legalább, hogy történt?

— Há' hogy történhetik ilyesmi? Váratlanul. Mint ülő az egerre, csak lecsaptak a tanárok a gombozókra. Osztályfőnököket, néhány káka-belűt küldtek ki a szülei házakba.

— Kémeiket?

— Nem a', biztosra mentek azok. Lestoppolták összes kincseimet. A gombvilág legszebb példányait, csont-, üveg- és gyöngyház-remekait, a gombfutball mestereit vitték el. Hatósági erőszaknak esett áldozatul a „Moldován”-om, az „Avar”-om, a „Mándi”-m, a „Zöldiké”-m, a „Dél csillaga”, a „Dundy”-m, a „Spenótnyakú”-m és a gólkirály, a gombok gombja, a „Brigmann”-om, amelyikért egyedül heti két lej kamatot, eddig összesen 40 lejt fizetett nekem Bükkösy Gyurka, az I. Á.-ból!

— 40 lejt! — csapta össze kezét Póli. — Apám egész éccaka nem keres annyit a korcsmában.

— S ha láttad vóna azt a rosszindulatot, mikor bójött hozzánk egyik szélhátú, defteres diákfaló, az a borzas kicsi Mányoki tanár, aki csak deklinálni tud —

— Aki üldöz téged?

— Az. Félóráig faggatott, mer' aszondja, hogy én vagyok a fő! És a fiúk mind rám vallottak, hogy én vagyok a gomb-bankár.

— Mintha szégyen vóna az ilyesmi!

— Dúlt-fúlt, pedig kétezer gombot talált nálunk és apámat fenyegette a következményekért. Másnap megtudtam, hogy harminc fiútól szedték el a tizenegyes gombfutball-csapatokat, némelyiktől kettőt-hármat is. Martalékuk lett a „Fradi”, a „Hunnia”, az „Újpest”, a „Mac”, a „Tac”, a „Kac”, a „Budai tizenegy”, a „Sabária”, a „Juventus”, a „Kinizsy” s még az „MSE”-n, székely fővárosunk büszkeségén sem könyörültek.

Póli föllángolt:

— Tudod mit? Keresd meg őket! Az inasok közt sok a futballista barátod.

— Mit érek vele? Üzletem attól föl nem támad! Majd megverem én őket, csak érettségizzek le!

Póli dühös lett erre a határidőre:

— Mikor lesz az, — hamar kéne bosszút állni!

— Még szerencse, hogy egyik tanárfiúnál is rekviráltak. Tán így mégse lesz akkora szedria. Most még ugyan az erdő felől állnak a gombintérek.

Póli már összeszedte magát:

— Azért ne óbégass, annyi baj legyen! Mostan divat tönkremenni, édesapám minden éccaka csödre hegedül egy vót bankárnak. Nem is kereskedő manapság, aki még le nem eresztette a rollót. Te csak sírj és monddad mindenkinek, hogy porrámentél, de azért folytasd ezt a gombintézetet!

— Én? Miből? Nem mondanád meg, Póli? Milyen buta vagy! Hogy tartsak fönn egy gombtakarékot, ha kivonták a forgalomból hatóságilag a gombot?

— Füttyülünk a hatóságra! A fiúk újra levágják majd a gombokat a fölnőttek ruhájáru. Mert gombnak muszály lenni! Fontosabb az a tanároknál, még a kollégyomnál is. Oszt' a fölöslegeiket újra béteszik a bankodba, azok a derék fiúcskák, akik megszokták, hogy tőled kapják az interest. Te meg kiadod a betétjeiket négyszeres kamatra. Ki tud olyan kölcsöntizenegyesekeket összeállítani, mint te? Jóhírű cég vagy és nem a te hibádból kerültél csödbe!

Mártonnak mindez csak olaj volt a tűzre:

— Ej, hogy nem érted, Póli, fuccs a bankomnak! Most már fölvilágosították a szülőket, hogy ügyeljenek a ruhára, mert onnan vágják le a gyerekek a gombot. A fiúknak meg azt magyarázták, hogy erkölcs-telen és törvénytelen az üzletem, merthogy uzsorakamatot szedtem tőlük. Akadt az első ijedtségben poltron elég, aki elárult. Bemondták üzletmenetemet, a betétek és kölcsönök módját, azt is, hogy könyvet vezetek. Nem tudják, persze, hogy te fejből csinálod az egészet. Elfecsegték, hogy a gombüzlet a főfoglalkozásom, azért van annyi igazolatlan óram. Még egyetlen közzgazdasági órán jelen nem vótam. Hogy nekem az éhenkórász tanár magyarázza, hogy kell forgalmat csinálni?! Inkább én ünéki!

Póli mosolygott:

— Abiza —

— Megvádoltak, hogy felsőosztályos létemre bécsapom a kisfiúkat, hogy betéteseket csalogatok, pedig hát nem is vót konkurens a városon, te tudod. Aszondják, Szentpétery, az osztálytársam vót a főspicli ellenem: egyszer fölkinálkozott igazgatósági tagnak és én, marha, visszautasítottam. Most megesznek. Megirigyelték, hogy meg tudtam élni a magam lábán, ők meg nem, — te, Póli, félek, hogy csödbe kergettek anyagilag és erkölcsileg... És Márton mélyen lehorgasztotta fejét.

Póli ennyi bánatra megsímogatta az első férfitolltól, még meg sem beretvált fiúarcot, odabújt a diák vállára és szokatlan melegséggel beszélt:

— Te, Marci, hiszem, nem azért sírsz, hogy kiijesszél a bankodból —

— Hogy leépítselek? Inkább a kollégyomot! — emelte a hangját egyszerre Márton.

— Te nem mégy csödbe, hogy is mondtad, még erkölcsileg se. Ilyet nem is hallottam a Lavotta-utcában. Ezt a tickos gombraktárt, ezt a bankbarlangot én fedeztem föl neked, úgy-i?

— Te hát! — nézett a fiú hálásan a cigánylány szemébe.

— Ezért te társadul fogadtál, sokszor adtál pénzt, fésüt meg gyöngy-sort is vettél, a moziba vittél és a cirkuszba meg az állatseregletbe. A Szent György-téren hányszor meghintáztattál, többször voltál hozzád szíves, mint goromba. Csak éppen, hogy soha, de soha meg nem csókol-tál. Lelked rajta, hogy nem tetted, mert a Lavotta-utcában alig győzöm a legényeket, még az öregeket is megkarmolászni és félrepopozni, olyan szemtelenek. Nem nyughatok tőlük, pedig nem társak velem, csak a szoknyámat tépdesik ingyér' a disznók. Te rám se mersz nézni, most is félrenézel. De tudod mit, ha megigéred, hogy nem hagyod magad, és nem mész tönkre, hogy itt nem adod föl ezt a gombintézetet, én — bizony-úristen, — a szeretőd leszek! —

Ránézett a fiúra, a szemébe. Megbolydult Márton erre a közelségre. Fázott is, melege is lett, mikor Póli megismételte:

— Érted-é, a szeretőd leszek! — és a leány saját szavaitól megnöve, lábújjhegyen, kicsit reszketve, de azért határozottan és jólésszel szájon csókolta üzlettársát. Mártonnak e fordulattól elfulladt a férfiszava: „mit érek én azzal?” — tán csak akart volna ilyen mondati, de hirtelen meg-roggyant a térde és olyan gyöngéséget és forró lázt érzett, amelyet még soha életében:

— Hogy te ilyen! Mikor bajba vagyok, nem hagyysz! — és egy sen-kitől el nem tanult mozdulattal megölelte Póli nyakát és magához húzta: — Ezennel kinevezlek a — gépirókiasszonyomnak! Nemcsak a társam leszel, — Elekes Márton és Társa, — jól hangzik, úgy-e?, hanem a legnagyobb titoktartás mellett, igérd meg —

— Igérem! —

— a kedvesem is leszel, aki vár reám . . .

És így orcaközében, ügyetlenül, a lány derekáig csúszott a keze, ott megbátorodott eddig elfojtott ifjú-ereje, két karjába emelte a tüzesedő fekete-piros lányvirágot és össze-vissza szorongatta, csókolta, mint aki most fedezi föl a legnagyobb kincset, akiért eddigi értékeit vígan elhaj-gálhatja. Néhány szót harapott el, megannyi lihegő sóhajt:

— Póli, — becsületemre, — szeretlek, — jaj! — és a lány elomolva, a föld szürke ölében kicsi kigyó, semmivel sem akart adósa maradni. Ugyanazzal a mozdulattal tudott egyszerre forrón szerelmes lenni, meg önmagát tudatosan gyönyörül kínálni. Érettebb volt a fiúnál, aki csak most ijedt rá a leánytest édes és végső rendeltetésére, melyre az utolsó hónapok élénk kereseti lehetőségeiben még áhitozni is elfelejtett. Most szegényen, kifosztottan, mint annyi felnőtt próbálja későn, úgy érezte, hogy szerelem által mindent újra kezdhet. És a szenvedély első, siető lobogásával már diadalmasan ölelte Pólit a Lavotta-utcából . . .

(Vége következik.)

MOLTER KÁROLY

Sirályszárnyon

Lobog rohanva a hullámsörény,
Ezüstpázmákban zuhan rá a fény.
A parti nyárfák énekelnek karban,
Hajlongó ágon zeng a sok levél:
„Hozsánna, hímport hintő nyári szél!”
Sirály sikong a ragyogó viharban.
A víz felett, mint ezüst nyíl, repül
Gondtalanul, védtelenül.
Írigylem ezt a fénylő madarat:
Ő a fiatal, bátor akarat.
Nekifeszül a szélnek karcsú csőre,
S bár nem halad előre,
Levegőből font, láthatatlan pánya
Bár egyre visszarántja,
A célnak mégis, újra neki vág,
Nem rettentí a viharzó világ!
. . . Mint csapzott tollú, reszkető madár,
Piheg a parton csukott szárnyú lelkem.
Viharral játszó, vakmerő sirály
Én nem lehettem.

Most a sirálysárny lendül hirtelen
— Mint felcikázó tiszta gondolat,
Mely töprengések éjén megjelen —
S a parancsoló szélnek szót fogad.
A vihar szárnya s a parányi szárny
Most már egyenlő sebesen rohan,
Összebékélve, boldogan
Ragadja őket a közös irány.
Gyöngyöt dobál a napsütötte hab,
Boldog kacajba kezdenek
A csillogó-zöld nyárfalevelek.
S míg a fényhullám a lelkembe csap,
Bizalmam szárnya kitérülve már,
Derül előttem a látóhatár,
Sodor egy földfeletti Akarat
— Erőtlen, engedelmes madarat —
S a küzdő élet felett suhanóban
Elpihenek két szabadító szóban:
„Isten akarta.”
Ámen. Minden jól van.

DÖMÖTÖR ILONA

Az életsugarak

A huszonegyedik század regénye

(2)

Egyetemi éveik alatt Cosette és Widmár állandóan együtt voltak, ugyanazokat az előadásokat hallgatták, ugyanazon tudományfáklyák intézetein voltak gyakornokok. Még ugyanazon diákszálláson is laktak és szabad idejüket is egymással töltötték, néha színházba vagy kirándulásra menve, de többnyire ismét együtt tárgyalva a tanultakat, folytatva a kutató-intézetben megkezdett kísérleteket. Az orvosi egyetemen rendezni szokott versenydolgozatokon is együtt pályáztak; ilyenkor mindig az ő közös munkájuk vitte el az első díjat európai és amerikai tanulótársaik elől is.

A közös irányú tudományos érdeklődés és kutató-buzgóság hozta őket közel egymáshoz az óriási ür ellenére, mely őket különben elválasztotta. Mert miként nevük is mutatta: Cosette dahoméi volt, Widmár pedig kameruni; és ez a két ország a legutóbbi évtizedekben több olyan borzalmas és kegyetlen háborút vívott egymással, aminő még az e tekintetben éppen nem finnyás és aggályos Európában is megbotránkozást keltett. Most béke volt ugyan a két birodalom közt, de olyan, aminővel azt a szép és szent szót csak megcsúfolni lehet. Kamerun egész népe lefegyverezetten, védtelenül ki volt szolgáltatva Dahomey óriási mértékben fölszerelt, fölényes haderejének, nyit titokban még a 2027-iki genfi egyezmény tilalma ellenére is tartott, mérföldszéles sávokon minden élet elpusztítására alkalmas halálsugar-készülékeinek. És a Nyugatafrikai Közgazdasági Részvénytársaságnak, melynek igazgatóságába ugyan az egyenlőség látszata kedvéért néhány kameruni üzleti politikust is meghíttak, de azért az egésznek célja mégis csak az volt: mindent, ami a puszta, állati megélhetés eszközein túl Kamerunban megtermett, kivonni ebből az országból és a dahoméi kisebb, de kivált nagyobb tőkésék és járadékosok zsebe javára értékesíteni.

Ezen a nemzeti ellentétén fölül Cosette Négrele szenátornak, Dahomey egyik legnagyobb kereskedelmi vállalkozójának és állandóan komoly elnökjelöltjének volt a leánya, akit kicsikora óta mindig a dahoméi nemzeti nagyság, gazdagság és dicsőség fanatizmusában igyekeztek nevelni; csak nagyon nagy családi harcok után is engedték el Európába orvostudományt tanulni. Widmár ellenben korán elárvult munkásfiú, aki egyenesen elképzelhetetlen erőfeszítés, fáradság és nélkülözés árán tudott az egyetemre eljutni, majd még külföldi tanulmányösztöndíjat is szerezni. Ebben ugyan még dahoméi pártfogói is akadtak, akik tetszéssel állapították meg, hogy a nagy tehetségű, de a nemzeti ellentéték iránt teljesen közömbös fiatal ember, tudományos munkásságával egyformán kész szolgálni Kamerunt és Dahomét, Angol- vagy Oroszországot vagy akár a Mars és Venus lakóit is. Cosette-tel az emberiségmegváltó tudomány alapján csakhamar tökéletesen megértették egymást. Politikáról ama bizonyos estéig sohasem esett köztük szó, sem nemzetiről, sem társadalmiról; így a dahoméi nagytőkés leánya és a kameruni proletárfiú sohasem veszték össze.

Hát szerelemről esett-e köztük oly hosszú, állandó együttlét után szó? Ki tudná ezt megmondani? A világ előtt mindig a fesztelen és mégis mérsékelt barátság modorában léptek föl, egymásról csakis a megbecsülés, legföljebb rokonszenv hangján nyilatkoztak, a legmerészebb szenzációvadász sem leshette meg csak egyetlen pillantásukat is, melyet nagyobb ivben lehetett volna magyarázni. Igaz, másokkal szemben még ennél is tartózkodóbbak voltak; Cosettenek csak az az egy bizalmasabb tanulmánytársa volt, de soha a szokásos fajta diákszerelme. Widmár pedig reá sem nézett a többi fekete és fehér diáktársnőkre. Pedig a kísértés, — ha ilyen iránt egyáltalában fogékonyak lettek volna, — éppen elég sűrűn kereste föl őket, mert a maguk neve, faja és módja szerint szépek voltak mind a ketten. Nemcsak fekete, de hirtelenszöke ifjak bolyongtak éjente félőrülten az utcákon, mert Cosette karcsú, könnyedén hátrahajló derekának egy fordulata, fekete arcában nagy, kerek szemének egy villanása, szinte vakítófehér fogsorának egy mosolyban előcsillanása érte volt a tekintetüket. És megint az afrikai kollégánőkön kívül Itália kecses barna, Germánia lágy fehér leányai közül is nem egy harapta párnáit, mert egyre Widmár hatalmas sudár teste, széles fekete keze, csontos arca, parancsoló szeme állott előttük.

Mikor mindkettejüknek leteltek a külföldi tanulmányokra engedélyezett évei, Cosette ismét egy határozott „egyéniség” kíváncsisággal lepte meg előkelő családját. Csak abban az esetben volt hajlandó Párisba visszamenni, ha szülei a kameruni Widmár számára is egy olyan keresetforrást nyítnak, melyből ott megélhet!

— Csak nem akarsz hozzá feleségül menni? — kérdezte botránkozva anyja, az óafrikai ízlés szerint szépséges kövérségében is még nagyon előkelő megjelenésű Madame Négrelle.

— Ugyan, mama, hogyan gondolhat csak ilyesmire, — volt a leány felelete, — nekem ez soha eszembe nem jutott, ő neki még kevésbé.

Ebbe belenyugodtak és Widmár Monsieur Négrelle hatalmas pártfogása révén, de már korán elterjedt tudományos hírneve miatt is tanársegédi állást kapott a párisi egyetemen. Igen nagy dolog volt ez, hiszen a kameruniakat Dahomeyben mély megvetéssel és ellenszenvvel csak „camus”-knek nevezték, célzással a dahomeiekénél is jellegzetesebben tömpe néger orrukra.

Ezt a nagylelkűséget Monsieur és Madame Négrelle ugyan csakhamar megbánták. Mert hiába rendezték be újra a legnagyobb fényűzéssel, XVIII. századbeli európai díszbutorokkal és Fragonard-festményekkel (vagy legalább olyanokkal, melyeket azoknak tartottak) Cosette egykori leányszobáját; a fejes kisleány ismét rövidesen kijelentette, hogy lakni pedig a Widmárral közösen kibérelt és valóságos tudományos kutató-intézetként fölszerelt nyaralóban fog. Ha nem engedik átmege Kamerunba, vagy esetleg vissza Európába.

— Édes leányom, gondold meg, mit fog a világ, a mi világunk mondani, — siránkozott több liter könnyel megkönnyebbülve Madame Négrelle.

— Füttyülnék rá, ha füttyülni szoktam volna, — felelt egész flappere-
sen a leány.

És szülei megint engedtek neki, mert tudták, hogy könnyed, fiús modora mögött igen önérzetes, komoly, máris nagy tudású, nagy értékű emberi lény lakozik, akinek érzelmi világa, becsülete mindenki számára érinthetetlen magasságban van.

— Leányunk tehát csak tanulni és megint tanulni akar, pedig olyan fényesen férjhez adhatnánk, — sópáncodott Monsieur Négrelle, akinek ez az egy üzleti vállalkozása nem ígérte a legcsekélyebb sikert sem.

IV.

Két év óta éltek már így egymás mellett Dahomey fővárosában Cosette és Widmár. Nem mint két galamb, de bizonyára nem is mint kutya és macska. Hanem mint két magasabbrendű lény, két angyal, akik mindenben készek voltak egymást oltalmazni, segíteni, még ápolni, szolgálni is, de nem egymásért, hanem egy magasabb célért, a Mindenki javáért, melynek legbenső ellenállhatatlan ösztönüktől hajtva mindketten örökös szolgálatába szegődtek.

Amikor csak egyetemi munkásságuk és legnagyobbbrészt szegények közt ingyenesen folytatott orvosi gyakorlatuk engedte, azonnal laboratóriumukba vonultak — és ebből majd minden pár hónapban egy-egy korszakos jelentőségű megállapítás, egyenesen csodás hatású gyógyeljárás került ki. Betegségek és rendellenességek, melyek előtt eddig a tudomány lemondóan eltakarta arcát, most tisztán megmagyarázva állottak mindenki szeme előtt és gyógyításuk eszköze is itt volt, hol egy nagyon bonyolult vegyi vagy élettani készítmény, hol egy különös áramvezető, hol egy egészen egyszerű életrendi tanács alakjában. Akiket addig mint gyógyíthatatlan halálfiakat cserbenhagytak vagy mint javíthatatlan szenvedélyrabokat, gonosztevőket a világból is kiüldöztek, most felgyógyulva, megjavulva a társadalom egészséges, munkás, tisztességes, életörömmel és önérzettel telt tagjaiként éltek tovább napjaikat.

— E miatt Cosette még az elnök estélyét meg a legelső európai operaegyüttes előadását is elmulasztotta, — sóhajtzott Madame Négrelle.

— Nem hiszem, hogy a Leverrier fiú már soká lenne hajlandó bemutatására várni, — tette hozzá sötéten Monsieur Négrelle. — Widmárra nézve legalább senki sem hangoztatott ilyen panaszt.

Cosette és Widmár együttes élete ugyan nem szorítkozott laboratóriumi munkákra, betegágyaknál tanácskozásra. Olykor, nem túlságos gyakran, kirándulásra is mentek — kettesben — repülőgépen, az államkormány mindenkori külön engedélyével, melyet nekik soha meg nem tagadott, bár másoknak csak a legkivételesebben, a legnagyobb nehézségek mellett adta meg.

Mikor az utolsó — 1979—1983-iki — nagy európai háború után nyilvánvaló lett, hogy a katonai és gazdasági világalom a feketék kezébe kerül, hogy ezután ezeknek lesznek géppel művelt, csatornázott szántóföldei, válogatott csemegéket és dísnövényeket termő kertjei, egész országokat mozgató-erővel ellátó villanyművei, ruházatot, butorzatot, kényelmi és szórakozási cikkeket, nő meg gyilkoló fegyvereket és hadiszereket ontó gyárai, gyönyörűen kitervezett, tisztán és rendben

tartott, jól csatornázott, óriás középületekkel diszített, kedves, pálmáshús sétányokkal megszakított, a földszinti, földfeletti és földalatti közlekedés minden eszközével kiszolgált világvárosai, mindenütt iskolái, egyetemei, könyvtárai, színházai, múcsarnokai, hangversenytermei, akkor egyszerre csak felhangzott a panasz: hogy íme, vége a régi szép afrikai életnek, meghal az Egyenlítő költészeté, elhallgat az ősröngöttegek szava, mert nem lesz többé ember, aki megértené és boldog lenne benne, a dicső, a nagy, a szép Afrika helyén csak egy újabb kiadású Európa lesz.

Akkor az új rend hatalmasai egy idealista nekilendülésben elhatározták, hogy legalább egy kis helyen, az emberek egy szűk köre számára megmentik a régi Afrikát. E célból a Nigger felső folyásánál rezervációkat létesítettek, nem valami ártalmatlanná teendő idegenfajuk, hanem saját ősi tisztaságban megőrzendő fajtestvéreik számára. Két ilyen rezerváció létesült egymástól olyan távol, hogy az újkori közlekedés eszközei nélkül hónapok is beleteltek volna, míg az ember az egyikből a másikba átjuthatott.

(Folytatjuk.)

FARKAS GEIZA.

Halott barátomnak

Szellem, szív, jellem szép szívárványa
volt a derű, mit lényed tükrözött;
te voltál a legigazabb barát
s Ember voltál az emberek között.

Hogy lehet, hogy annyi jóság, tudás,
szép ifjúság eléggé nem védett,
halandóságod Achilles-sarkát
olyan hamar találta a végzet?

Gyászoltalak. Nemcsak könnyeimmel,
hisz a könnytől enyhül a fájdalom;
de a halál fekete pecsétje
rémlott ott minden gondolatomon.

— Hol vagy? Hol lehetsz? — Úgy kerestelek!
Eliziumba, Égbe, Nirvánába
kiáltott lelkem szellemed után,
— nem jött válasz sehonnan. Hiába.

Elnémultak végtelen vitáink
s most, hogy számodra nincs többé titok,
nem üzensz nekem, a kétkedőnek
a léten túlról, hogy mi is van ott.

Ha az élők nagyon megsebeznek,
akkor mindig vonzanak a holtak;
— sokszor akartam utánad menni,
de hová? — mikor nem tudtam, hol vagy.

Testedet még tán viszontláthatnám
a növényben, mely sírodon hajt ki;
de a lelked? — hát ennyi a lélek,
hogy test nélkül meg sem tud szólalni?

Elfáradtam, mert nem találtam rád
se logikával, se babonával:
ellankad a legbúzóbb lélek is,
ha célja felé hasztalan szárnyal.

S az idő mindent úgy elegyenget ...
hervaszt örömet, olt fájdalmakat;
áldott átok, hogy az emberszívben
időálló érzelem nem fakad.

Láttam, hogy a nap tovább ragyog ránk,
fényel tölti be üres helyedet;
e fényben fakúl a fekete gyász
és a színek nem múltak el veled.

Nálad kisebb emberek vonzanak,
mert az élő élő után kiált;
ízzó lelkemben az élet lángja
téged tiszta emlékké desztilált.

Már úgy nézem fényképedet, mintha
annál előbb sose lettél volna;
s emléked egyszer, — bárhogy is őrzöm, —
befedi a feledés homokja.

... Tartanunk kell a pontos ütemet,
mit az élet szigorúan ránk mért.
— Ha én haltam volna meg s te élnél,
lásd, pajtás, te sem tehetnél másként.

VIRSIK MÁRIA

A száműzött orosz irodalom

Az évszázados orosz elnyomatás elleni küzdelem leglelkesebb katonái Puskin óta az orosz írók voltak. Kétségtelen, hogy a nagy orosz forradalom előkészítésében is nem kis szerepük volt, noha legtöbbjük — s éppen a legnagyobbak, — a szélsőséges kommunista eszméknek éppoly ellenségei voltak, mint a régi rendszer önkényes zsarnokságának. Ezek számára a forradalom természetesen csak keserű kiábrándulást hozhatott, mert a vörös uralom mindjárt megszületése pillanatában a mérsékletet hirdetőik, elsősorban pedig az írók ellen fordult. Hiába próbált tiltakozni a proletár Gorkij Maxim a toll, a gondolat hőseinek üldöztetése ellen, — az orosz íróknak menekülniök kellett. S így a terror első napjaiban, követve az orosz társadalom legértékesebb rétegétől, elhagyták hazájukat, hogy messze idegenben várják be a vérbenfogat rendszer elmaradhatatlannak hitt bukását.

S azóta egyre fogyó reménnyel várnak...

Innen-onnan másfél évtizede, hogy a száműzött orosz írók hontalanul járnak a világot s azóta egyre fogynak, egyre kevesebben lesznek...

Andréjev Ljeonid, Arcübasev Mihail, a nagytehetségű Blok Alékszandr és Avjercsenko Árkádij, a kiváló humorista, már száműzésben haltak meg. De az élők sorsa sem irigylésreméltó. Helyzetük kilátástalansága lassan elvette munkakedvüket. De gondoljuk meg, kinek is írnának? Annak az alig kétmilliónyi orosz emigránsnak, akik az egész világon szétszórva nyomorultul küzdenek az étellel az életért? Mert más alig hallgat ma szavukra. Gorkij szerint az emigráns orosz írók tollát megmérgezte a politika. És, sajnos, ez nemcsak Gorkij véleménye. Így látja ezt az a félig-vörös kultúrszellem is, amely a pénz mindenható erejével ma is — nálunk is — irányítja az irodalmat.

Nem csoda, ha ez a közvélemény elfogultságnak, bűnnek tartja, hogy a száműzött orosz írók siratót mernek mondani egy másfélszázmillió néppel, szörnyűségekbe fullasztott hitének, tradícióinak és kultúrájának romjai fölött. Ezért hallgatják ma agyon az orosz emigráns irodalmat, amely pedig nemcsak erkölcsi és esztétikai, hanem kiadói szempontból is megérdemelné az érdeklődést.

A hontalan orosz íróknak tehát az ellenséges irodalompolitika állásfoglalásán túl egyéb nehézségekkel is küzdeniök kell. Innen-onnan másfél évtizede, hogy messze idegenben bolyongva, minden kapcsolatot elvesztettek a hazai föld termékenyítő talajával és az orosz néppel. Pedig ez a két forrás örök életetője minden irodalomnak. Így hát messze idegenben, távol a tragikus válságokat élő hazai földtől az egyetlen, ami számukra megmaradt, az orosz mult.

Ez a részvétlenség, ez a mindentől való elszigeteltség teszi az orosz emigráns irodalom sorsát reménytelenné.

De ennek az irodalomnak még e reménytelen állapotában is általános emberi és kulturális jelentősége van. Ezek a hontalan orosz írók utolsó őrzői azoknak a klasszikus irodalmi hagyományoknak, amelyeket az emberiség Puskin, Turgényev, Dosztojevszkij és Tolsztoj művein ke-

resztül ismert meg és tisztelt. Ezentúl pedig, az orosz emigráns irodalom ismerteti meg velünk a forradalmat előkészítő orosz életet. Az ő műveikben találunk magyarázatot arra, hogyan jutott az orosz társadalom a forradalom lejtőjére s miért nem tudták az ellenforradalom hőroszi erőfeszítései megállítani ezen a meredeken az orosz népet.

A külföldre menekült ismertebb orosz írók közül Merezkovszkij Dimitrij Párisban él s főleg publicisztikai munkásságot fejt ki. Az emigrációban csak egyetlen regénye jelent meg „Tut-ench-amon Krétában — Istenek születése” címmel, amely valószínűleg a „Krisztus és Antikrisztus” mintájára egy nagyobb regénytrilógia első része. E trilógia gondolatmenetét és eszmei magját a „Tájna troh” (Háromság titka) című tanulmányában adja az író. A regény erkölcsi alapgondolata azon a pogány felfogáson nyugszik, hogy erkölcsi „jó” vagy „rossz” valójában nincs: ez is, az is csak út a végső cél elérésére, — közömbös tehát, hogy melyik úton haladunk. Merezkovszkij rövidebb munkáiban a bolsevizmust, mint az Antikrisztus szellemének uralmát s a szenvedésekből újjászülető „harmadik Oroszország”-ot rajzolja.

Az ugyancsak Párisban élő Kuprin Alekszandr szintén elhallgatott s nagyobbára csak francia és orosz hírlapokba és folyóiratokba ír szociálpolitikai tanulmányokat.

Bunyin Iván, az orosz neoreálisták vezére az emigrációban, ugyancsak keveset dolgozik. Az utolsó tíz esztendőben mindössze az „Esztelen művész” és az „Elkéssett tavasz” című kisebb regényei, valamint a „Jerihói rózsza” című novellás kötete jelent meg, amelyben a forradalom alatti bújdosásait és külföldi vándorlását írja meg. Korábban megjelent „Falu” című regénye a háború előtti orosz vidéki életnek adja pompás rajzát. Csehov óta egyetlen orosz író sem tudott annyira közelférkőzni a muzsik lelkéhez, mint Bunyin. Írásait egyszerű, őszinte érzés, nyugodt, csiszolt forma jellemzi. Hazájában sohasem volt népszerű, mert mérsékelt felfogása éppúgy távoltartotta a türelmetlen szlavofilektől, mint a nyugatimádó szimbolistáktól.

Nemrég halt meg csehszlovák földön Avjércsenko Árkádij, a kiváló orosz humorista. Csehovon kívül ő az egyetlen az orosz írók közül, akinek a magasabbrendű humor s a finom szatira iránt érzéke volt. Apró rajzaiban mély ember- és életismerettel gúnyolja az orosz társadalom ferdeségeit és főleg a nyárspolgári élet gyarláságait. Legjobb írásai a háború alatt jelentek meg, de a „Forró katlan” című kötete is mély igazságokat rejt az ellenforradalom tragikus napjaiból s az emigránsok szenvedéstele életéből.

Az emigráció egyik legtermékenyebb munkása a nálunk is ismert Bjéljij Andréj, aki az irodalom minden ágában kiváló munkát végzett. Ritmikus szabadverseiben, amelyeket ő szimfóniáknak nevez, a forradalmi messziánizmus hirdetője. Költeményeit „Arany az azúrban” és „Hamú” címen foglalta kötetbe. Regényei közül az „Ezüst galamb”-ot magyarra is lefordították. „Pétervár” című regénye az orosz főváros háború előtti életét állítja elének jellemző színekkel. „Ljetájev Kotyik” című regénye s az „Egy különöc följegyzései” önéletrajzi regény formájában írja meg forradalmi élményeit. Munkásságának legértékesebb hányadát teszik kritikai dolgozatai, amelyeket a „Szimbolizmus”, „Arabesz-

kék" és a „Válaszúton” című kötetekben gyűjtött össze. Bjéljij Andréj ízig-vérig szimbolista: nyelve színes, kifejező, sőt fárasztóan pompás, ép ezért rendkívül nehezen fordítható. Szerinte a bolysevizmus az orosz népet eltávolítja a nyugati civilizációtól s visszaviszi a primitív keleti szellem hatása alá. Ebben a megállapításban, mint a jelenlegi szovjet-állapotok mutatják, sok igazság van. A sajátos orosz lélek egyre erőteljesebb jeget nyom a nyugati marxizmus megvalósult tanaira.

Tipikus emigráns író Krásznov Petr, aki cári tábornokból lett íróvá az ellenforradalom bukása után. Jelentős szerepe volt az ellenforradalom harcaiban s annak bukása után a franciaországi Santenyben telepedett meg. Rendkívül termékeny író. Regényei tárgyát főleg az ellenforradalom küzdelmeiből veszi. A „Puszták amazonja” című, magyarra is lefordított regényében a szibériai határszélen eltöltött katonaszkodásának emlékeit dolgozza fel finom lélekrajzzal, élénk állított szerelmi történet keretében. Sokkal mélyebb problémát bogozgat a „Lehullott levelek” című regénye. Egy széthulló nemesi család sorsának tükrében mutatja be azokat a társadalmi bajokat, szellemi és erkölcsi eltévelyedéseket, amelyek az orosz ifjúság lelkét megmérgezve, forradalomba sodorták az egész orosz népet. A lelkek elforradalmosítását s a vallástól való elfordulását a zsidóság hatásának tulajdonítja, mert — szerinte — ők voltak azok, akik vallás- és tradíció-romboló munkájukkal kiforgatták a nemzetietlen orosz ifjúságot erkölcséből és hitéből. „Minden elmúlik...” című történeti regénye a doni kozákok multjából veszi tárgyát s benne érdekes és jellemző képét adja a kozák életnek. Többi regényei: „Mindent megérteni — mindent megbocsátani”, „A kétfejű sastól a vörös zászlóig” és a „Velünk az Isten”, — mind az ellenforradalom eseményei köré szövednek. Írásai erős nemzeti érzésről, sőt monarchista meggyőződésről tanúskodnak és telvék a régi orosz élet utáni vágygal. De ennek az életnek hibáit — az orosz tunyaságot, könnyelműséget, állhatatlanságot, az erkölcs és vallás iránti közömbösséget — is meglátja és kárhoztatja. Szerinte a forradalom szenvedéseit Isten vezeklésül mérte az orosz népre s bízik abban, hogy a nehéz megpróbáltatások után boldogabb kor köszönt rájuk.

Ugyancsak jelentős írói egyéniség Zajcov Borisz, aki írásaiban a csehovi művészi hagyományok tehetséges örököjének mutatkozik. Igazi hangulatköltő: írásaiban a költészet és az élet finom harmóniává olvad. Meggyőződése, hogy mindnyájan vándorok vagyunk, akik életútainkon, öntudatlanul is, egy távoli ország — talán az elérhetetlen boldogság — után igyekszünk. „Nyugalom” című regénye egy vidéki orvos fiának tragikus halálát s az egyedülmaradt öreg apa mardosó fájalmát festi szuggesztív művészettel. A „Távolj vidék” az orosz diákéletből veszi tárgyát s a két fiatal szerelmes sorsán keresztül mutatja be az orosz ifjúság forradalmi eltévelyedését. „Álmok” című regényének hőse Nyikander, a szegény kapus, aki halálosan és reménytelenül szerelmes a szép Mariettába, akinek éjtszakánként kaput nyit. A könnyelmű Mariettát nyugtalan vágyai egy szép napon messze idegenbe ragadják s a végkép magáramaradt Nyikander tehetetlen bánatát pálinkába, durva dorbézolásba próbálja fojtani. Az orosz kritikusok — talán nem is minden alap nélkül — finom szimbolumot látnak e regényben: szerintük Mariettában a vétkes és könnyelmű

orosz középosztályt, a bánata és nyomorúsága elől a pálinkához menekvő Nyikanderben pedig a forradalomba bódult s magárahagyott orosz muzsikot személyesíti meg. Zajcovot sem nálunk, sem a külföldön nem ismerik, pedig művei tartalom, művészi becs és stílus szempontjából egyaránt rászolgálnak a fordítók érdeklődésére.

Tehetséges és erősen fejlődő írói egyéniséget revelálnak Rjemizov Alekszej írásai, amelyekben az orosz nép szenvedéseinek és a forradalom viharában vergődő emberi léleknek állít emléket. Munkásságának java már az emigrációbeli hányódás idejéből való. Így a „Városok zaja”, a „Lángoló Oroszország” című regényeiben is a forradalom testi-lelki borzalmait festi művészi realizmussal. A „Tűzmadár” az ellenforradalom legszörnyűbb küzdelmeit, Kornilov tábornok kubáni „jeges” hadjáratának minden képzeletet felülmúló szenvedéseit örökíti meg egy érdekes lélek-analízissel átszótt mese keretében.

Názsivin Iván a fiatalabb írónemzedék tagja: könnyed bonyolódású és fordulatossá cselekményű regényeiben ugyancsak a forradalom és az emigráció eseményeivel foglalkozik. Legtöbb munkája egy-egy ismert politikai személyhez fűződik, de az aktuális érdekességen túl írásai mindig komoly művészi értéket mutatnak. Legsikerültebb ilyenmű írásai: „Jegyzetek a forradalomból”, a „Rászputyin” és a „Fátum” címűek. Munkásságának értékeesebb hányadát azonban csak ezután várhatjuk.

Nem maradhat említés nélkül a fiatal Lukás Iván sem, akinek írásai nemcsak komoly írói becsvágyat, hanem tiszta művészi törekvést mutatnak. A „Holtak háza” és a „Sátán” című elbeszélései után ítélve csak idő kérdése, hogy eljusson a legnagyobbak közé. A holtak háza valójában egy nagy kórház, ahová a forradalom testi-lelki beteget mennek gyógyulást keresni. Ebben az elzárt kis világban úgy tükröződik vissza a forradalom minden borzalma és szenvedése, mint a felhős égbolt a sima tó felszínén. A „Sátán” című elbeszélése a fronton fellángoló forradalmi ösztönök borzalmait — a tiszték lemészárlását — tárja fel döbbenetesen eleven színekkel.

Az orosz emigráció íróinak sorát a fiatal Áldánov Márkkal zárjuk, aki orosz létére a francia történelemből vette „Thermidor kilencedike” és „Szent Ilona kicsi szigete” című regényeinek tárgyát. E két írás valójában egy nagy trilógiának, „A gondolkodó ördög”-nek egy-egy része.

E röptében való szemléből is kiolvashatjuk a nagy orosz művészi tradíciók hanyatlását. De az elfogulatlan szem még ebben a tragikus küzdelemben is észreveszi azokat az értéksírakat, amelyekből — kedvezőbb körülmények mellett — az orosz irodalom múltjához méltó fejlődés sarjadhatna. Ma még ennek a fejlődésnek a lehetősége megvan. De vajjon meddig? És mikor térhet vissza hazájába a száműzött orosz irodalom, hogy a hazai földben újra kihajthasson az a terebélyes fa, amelynek gyümölcséből oly szívesen táplálkozott az emberiség szépre szomjas lelke?

Ma Oroszország fölött reménytelenül sötét az ég. A nagy éjtszakában csak egyetlen fény világít: a szovjét vörös csillaga.

De a hontalan orosz írók még egyre bíznak és várnak. A nagy virradatot várják. Ki tudná ma megmondani, nem várnak-e hiába?

A kis Julis köténye . . .

Karácsonyfa ünnepély volt. Ajándékosztás. Már a vakáció idejére esett. De még a félórájárásnyira lakó kis nebulók is mind felvonultak. Vagy másfélszáz kis emberke szívja magába az iskola két osztályában a tudományt, de erre a vakációs délutánra mégis mintegy kétszázan érkeztek. Elhozták a legkisebbeket is. Kit háton, kit ölben.

Természetes, hogy a jó ovónők, tanítók kis karácsonyi hangulatról is gondoskodtak. Versikék, szép énekek dícsérték a karácsonyi szeretet nagy jóságát. Ünnepeltek a kis népek. Örültek, de valahogy a szemükből kicsillogott a vágy, a várakozás más után. Nagyokat nyeltek, mert már a szemfülesebbek megtudták, hogy meleg kávé és karácsonyi kalács is vár rájuk. Ők még türelmetlenebbül vártak arra. No már nem sokáig kell várni. A kis műsornak vége. Még a kis nyáj lelkipásztora akarja az apró lelkeket a karácsonyi szeretet magasságába emelni. Anynyira, amennyire ez sikerül néki. Lelkesíti őket, hogy imádkozzanak a jötevőkért, mert: most aztán minden gyerek kap valamit. A szeretet ajándékát. A szegényebbek ruhát, cipőt, — de hát mind a kétszáz nem kaphat, mert hisz' a száz ruhának való is kis vagyont kívánt.

Hogy mily fejtörést okoz tanítónak, papnak a mai időben közel száz gyereket kisebb-nagyobb ruhadarabbal ellátni anélkül, hogy külön gyűjtést rendeznének, azt csak az tudja, aki már ezt megpróbálta. Gyűjteni ma nem lehet, mert hisz' kinek van? A magáéból, ki bírná ezt? Minden módot, alkalmat meg kell ragadni, hogy valamiképp sikerüljön kisebb-nagyobb összeget összehozni, nehogy aztán azt mondják, hogy: már biz a gyerekeinkkel sem törődik se a papunk, se a tanítónk.

Volt öröm. De a legjobban mégis csak a kávénak, kalácsnak örvendeztek, mikor az irgalmas nénék hatalmas fazékakban, aminőket máskor csak disznótorban használnak, hozták az édes italt meg ruhakosarakban a fölszeletelt mákost, lekvárost. Ennek aztán örültek, jobban, mint a kiosztott ruhának való portékának. Mert már sokan keserűen tapasztalták, hogy csak addig mondhatták a magukénak a szoknyának, köténynek valót, míg hazavitték, mert otthon jobban kellett vagy a kicsinak, vagy a nagyobbaknak. De a kávé meg a kalács, meg a cukorka beléjük ment, az igazán az övéké volt. Azt már senki, még az édes se veheti el tőlük. Töltötték is magukba. El is teltek, meg is elégedtek. Duzzadtak a megelegedéstől, a kigyulladt pirtól. Minden vágytól megsza- badulva szállingóztak hazafelé.

Az utolsók között a hideg folyosón azonban egyik kis lány nagyon lassan mozgott. Mintha szegyenlősen húzódnék félre. Kis köténye szélét szorongatja. Abban őrzi a kalácsot. Nem evett belőle semmit. Bizonyára szigorú parancsot kapott, hogy: haza hozd ám, amit kapsz. Hát csak kalácsot kapott. Miért nem mást is? Talán mert nem érdemli meg? Nem jár rendesen se iskolába, se templomba? De vajjon ő-e a hibás? Talán inkább apjában, anyjában lehet az okot találni. Most is ahogy itt áll szegyenkezve, dideregve, felfogott kis köténye alól meztelen térdei is ki- látszanak.

— Hát te, miért nem mégy már a többiekkel? — szól rá a tanító-nője. S akkor veszi észre csak kis köténye alól kicsillanó kékülő térdeit. — Gyere ide, mutasd magad! Hát hogyan jöttél? Hisz rajtad még szoknya sincs. Apró kis hitvány ing, azon a vékony kis rongyos kötény és a nyakába vetve szita-ritka kendő. Nem fagyta meg, te szerencsétlen?

Velőkgig ható ólmos eső szemetelt az utcán. Még a meleg kabáton is átharapott a decemberi szél. Ez a leányka meg egyszál kötényben, jó messziről, a falu másik végéről. Jön a faggatás.

— Nincs otthon neked szoknyád, melegebb ruhád?

— De van, hanem az édesanyám nem engedte rám venni, azt mondta, hogy csak így menjek el. Majd kapok itt. — S csak állott ott, mint egy megfagyott felkiáltó jel. Sírní sem tudott, csak nézett. A szemében óriási kérdőjel csillogott: — Hát bizony miért is kell nekem fáznom? — Oly őszintén, minden teketóriázás nélkül megvallotta, hogy hisz' van neki otthon kis melegebb ruhája s most mégis fáznia kell. Nem tudta megmagyarázni ezt a nehéz kérdést.

Valami megmaradt kis alsóruhát ott melegiben ráhúztak.

De mikor még mindig dideregve távozott, úgy láttam, mintha a decemberi téli szél letépte volna róla azt a hitvány kis köténykét meglobogtatva, a sárban is megforgatva belevágta volna a kegyetlen szülőknék a szemébe. De az én szemembe is meg az egész mai polgári társadalom szemébe, hogy szinte ne is lássuk azt a didergő, vádoló, szemrehányó, kékülve fagyoskodó kis testet, amely didereg azért, hogy megajándékozzák, s azért, hogy mi kis ajándékot adhassunk neki.

Ennek is másként kellene lennie. Megoldásra váró probléma.

KIRÁLY JÓZSEF

Olvasóinkhoz!

Olvasóinkat kérjük, hogy folyóiratunk anyagi megerősödése céljából új előfizetőket szerezni sziveskedjenek. Minden olvasónknak, aki legalább egy új egész éves előfizetést szerez, a következő kötetek (R. Berde Mária: Romuald és Andriána. Jankovics Marcell: Úttalan utakon. N. Jaczkó Olga: Ispilángi rózsa. Sziklay Ferenc: Hangzatka. Tichy Lajos: A turbán és egyéb elbeszélések. Reinel János: Új Auróra. 1928—1932. évi kötetek. Győry-Wallentinyi Dezső: Hangulatok.) közül választandó jutalomkönyvvel kedveskedik a kiadóhivatal, amely csak a 3.60 korona portóköltés megtérítését kéri a megrendelőtől. Több előfizető szerzése esetén természetesen a jutalomkönyvek száma is emelkedik és pedig az új előfizetők számához mért arányban.

Magyar író amerikai naplójából

Jó ideje nem kerestem föl a „Magyar Minerva” olvasóit naplómmal. De a szerkesztő kedves sorokkal biztatott, s messziről a magyar szeretet dúplán jól esik. Hogy is vagyok én a magyar írással? Angolul írok, angolul beszélek, angolul keresem meg kenyeremet. Miért írok magyarul? Olyan ez, kérem, mint a sóhaj vagy a kacagás vagy a vágyódás. Egészen mélyről jön: forrása a múlt, a hagyomány, az anyanyelv varázsa, az emberben gyökeredző líra, amely az író esetében fokozott erővel kifejezést kíván. Irtózom attól a józanságtól, amely orránál tovább nem lát. Undorodom attól a fenegyerekeskedő materializmustól, amely erkölcsi és embermentő frázisok segítségével próbálja megoldani az emberiség problémáit, s közben a legcsekélyebb áldozatkészségre, a legenyhébb figyelemre nem képes. George Bernard Shaw a „Back to Methuselah”-ban azt a gondolatot dramatizálja, hogy életünk túlrövid ahhoz, hogy az emberi nosztalgiaiknak megfelelő kérdéseket megoldani tudjuk. Viszont, ha túlrövid is, ép azért ki kell használni, s valahogyan a lelket is érzékeltetni kell, nemcsak az idegeket, nemcsak handabandázó fölényünket, nemcsak civilizáltnak látszó bestiális mivoltunkat. Az az élet, amelyikben nincs valamelyes érdekmentesség, csak lét, csak ökölharc, csak a szemtelenség, szemérmertlenség és szánalmas önzés viadala.

*

Az elmúlt hónapokban Amerikára is rájárt a rúd, még pedig alaposan. Emberek máról-holnapra elvesztették vagyonukat. Részvény-gazdag-ságok semmivé zsugorodtak. A szenvedély áruházi nagyjai pénz nélkül hirtelen ráébredtek arra, hogy mennyire silány és üres az életük. Roosevelt, a zseniális és jóindulatú társadalmi toldozó-foltozó, az amerikai társadalom széteső ruháját ugyan próbálja rendbe hozni, ám nagyon kérdéses, hogy sikerül-e. Annyi kétségtelen, hogy sokan bíznak benne, ugyanakkor temérdek az az amerikai, aki a megalkuvás nélküli individualizmus emlékein kérődzve nem tudja magát belehelyezni abba a lelkiállapotba, amely megköveteli az együttműködés elvét. Ha az ember meg tudna alkudni ostoba önzésével, akkor talán fölfedezné a jószág értelmét. De meg tudja-e tenni?

*

Hazulról több helyről írtak nekem, csodálkozásuknak kifejezést adva, hogy verseket írok. Egészen éles kritikai megjegyzéseket kaptam, ugyanakkor olyanokat is, amelyek megértésből fakadtak. Húsz éves koromban beszüntettem a versírást, s pont az amerikai angol nyelvű világban visszatért ez a lázam. Nem tartott soká. De jó volt átesni rajta. Ugyan mi a magyarázata? Szerintem igen egyszerű: a felhőkarcolók és munkátlanok, a gyárkémények és rágógummik, a családott dollármánások és a reménytelen ágalások körében a líra, amelynek nemcsak az érzés, hanem a gondolat is a forrása, hangsúlyozottabban jelentkezett. Nem tagadom: jómagam sokkal inkább, mint önképzőköri önértetű kritikussaim, tisztában vagyok bizonyos technikai fogyatékoságokkal, bizonyos „másodrendű” rímekkel. De a vers nemcsak akkor vers, ha a

tanár úrnak tetszik, sőt sokszor épp akkor nem vers. Általában le kellene számolni a dogmatikus koncepciójú műfajokkal. Csak az regény, amiben kaland van vagy kalandos cselekmény? Akkor Flaubert nem regényíró. Mit nevezünk kalandnak? Az egyik írónak a cselekedet indító oka fontosabb a cselekedet bonyodalmánál. Ha ezt ki tudja fejezni még pedig regény formában, akkor regénye megszűnik regény lenni? Miért kell például az elskatulyázott kompozíció-szempontokhoz ragaszkodni? Az a lényeges, hogy az alkotásban megnyilatkozik-e a lélek szenvedélye s a kifejezés ezzel arányban van-e. Mindebből korántsem következik, hogy nem hiszek a művészi fegyelmezettségben; nagyon is hiszek benne, azonban nem hiszek a begyepesedett esztétikai szempontok szentségében.

*

Gertrude Steinnek, Amerika egyik legbizarrabb írónőjének, „The Autobiography of Alice B. Toklas” címmel önéletrajza jelent meg. Az írónő Párisban lakik. Tömeges támadásban volt része. Prózájánál sajátosabbat alig írnak a mai angol nyelvű világban. Például ilyen mondatai vannak: „A rose is a rose is a rose is a rose.” Magyar fordításban: „A rózsa az rózsa az rózsa az rózsa.” Van ennek értelme? Várjunk egy kicsit! Minden azon múlik, hogy ki miként értelmezi a szó jelentőségét. Amellett azon is múlik, hogy a tárgy vagy kép vagy jelenség, amelyet a szó érzékeltet, mit jelent annak, aki ezzel a szóval azt a tárgyat vagy képet vagy jelenséget érzékeltetni tudja. Gertrude Stein önéletrajzából kiderül, hogy rendes, épkezláb mondatokat is tud írni. S ámbátor nem vagyok tőle túlságosan elragadtatva, igyekszem alkotó működésében alkalmazott látszólagos vagy tényleges modorosságait megérteni. Egy helyt ezt írja: „Szemeimmel érzek s bármilyen nyelvet hallok is, a valóságban nem hallok. Hangokat hallok és ritmust, ám szememmel szavakat látok és mondatokat.” Nyilvánvaló, hogy a rózsa fogalmának négyeszer megismérlése szükséges volt neki azért, hogy a látott szón át megláttassa a rózsát. Hogy ebben a felfogásban sok a mesterkéltetés? Lehetséges. De nem az írónő szempontjából. Vagy elfogadjuk az alkotónak nemcsak jogát, hanem kötelességét ahhoz, hogy teremtő egyénisége törvényéhez következetes maradjon s akkor Gertrude Stein modorossága is érthetővé válik; vagy pedig visszautasítjuk, de abban az esetben ne beszéljünk az alkotóművész teremtő szabadságáról.

*

Kiki a maga természetének és hajlamainak megfelelően látja a mai kornak immár nemcsak lappangó, hanem nagyon is észrevehető összeomlását. Én abban látom, hogy a művelt ember megfélemledik a műveltség felelősségéről. Például: Európába levelet írok. Nem kapok választ. Miért nem válaszol az illető? Nincs tentája és levélpapírosa? Írjon ceruzával. Közönyös? Miért nem volt akkor közönyös, amikor érdeklődéssel fordult hozzám? Ez a közöny, tudtán kívül, tulajdonképpen egyértelmű azzal, hogy önmagával, saját műveltségével, saját jellemével szemben is közönyös. Ne tessék engem érzélgősséggel vádolni, mert akkor minden egyéni felelősségtudat érzélgősség. Túlsok a gondja? Elhiszem, sajnálom érte, ha segíthetnék rajta, segítenék, de aki élőhalott, nem változtatott gondolatai terhéen. Hogy lehet építeni, ha a magunk lelki épületét szétrom-

boljuk? Hogy lehet élni, ha fáradtságunkban és bágyadságunkban a szeretetet elutasítjuk magunktól? Ebben látom én a tragédiák tragédiáját: az értékes ember közönyében önmagával és másokkal szemben.

*

A magyar betű egyik sajnálatos kísérő mozzanata bizonyos típusu budapesti újságírók nagy hangja. Emlékszem, tizennyolc éves koromban, miután néhány hónapig a „Hiradó”-nál dolgoztam, fölkerültem Pestre s Gagyhy Dénes, volt tanárom közbenjárásával bejutottam a „Nap” című boulevard újsághoz. Alapos lecke volt, mondhatom. Az izgága viselkedés, a rossz ízlés, a betű szentségének kiforgatása szempontjából, különb szerkesztőségbe nem kerülhettem volna. Nem csoda, hogy pár hétnél tovább nem bírtam ki. De akkor a komoly, a nemesebb hangú napilapok lényegesen különböztek a párisi utca hangját állítólag utánzó, voltaképpen azonban félreértő pesti boulevard újságok hangjától. Viszont, ha mai pesti napilapok kezembe kerülnek, úgy látom, hogy a „Nap” hangja befutott a komolyabb újságok szerkesztőségébe is. „Előkelő” tradíciókra utaló újságok a hírek megfogalmazásában, a támadó cikkek tónusában, a kritikai ismertetések következtetéseiben s ama sokat hangoztatott pesti humorjokban olyan ízléstelenséget árulnak el, a hepciáskodó fölényeskedésnek és a félinformáltságoknak olyan megnyilatkozásait, a ravasz durvaságnak olyan iskolai példáit éreztetik, hogy az embernek vagy felfordul a gyomra mindettől vagy pedig sajnálja az olvasókat. Az amerikai rádió-humoristák igazán nem a jó ízlés bajnokai, de bizonyos pesti humoristákkal, kritikussokkal és egyéb betű-nagyságokkal nem vehetik föl a versenyt.

*

Más jelenségre is akarok utalni. Annyira messze vagyok hazulról s a hazai „jövedelem” olyan kevésbé érinti amerikai gazdasági sorsomat, hogy senki sem vádolhat érdek-szemponntal. Az a bizonyos jelenség, amire még utalni akarok, a következő: miért nem tanulják meg odahaza, hogy a könyv értékét nem a kiadó hírneve állapítja meg? Miért ez a szatócs felfogás, amikor irodalomról van szó? S nem veszik észre, hogy akik mondjuk a Kassán vagy Pozsonyban vagy Kolozsvárt megjelent könyvre ráfognak a „vidékiesség”-et, ezzel ellentmondanak annak az egészséges és következetes meggyőződésnek, hogy a magyar irodalom egységének a világháború sem árthatott? A Lipcsében megjelent német könyv kevésbé jó a Berlinben megjelent könyvnél? Tamási Áron regionalista értékét az határozza meg, hogy pesti kiadó is vállalkozott művei kiadására? S Tamás Lajos kevésbé költő, mert művei Pozsonyban jelennek meg, s nem a kimondott üzleti szempontokat hangoztató pesti kiadónál? A magyar irodalmi életben a szellem tisztaságát és a tehetség mélységét kizárólag a budapesti kiadó dönti el? És ha Babits Mihály könyveit Losoncon adnák ki, akkor megszűnnék Babits Mihály lenni?

*

Persze, irodalmi szempontból, Amerikában sem minden tökéletes. Sőt! Általában az itteni író arra törekszik, hogy new yorki kiadónál helyezze el könyvét, ugyanakkor azonban kétségtelen, hogy Chicagóban, Philadelphióban, Bostonban, Indianapolisban is kitünő művek jelennek

meg. A kulturális centralizáció bizonyos országokban hangsúlyozottabb, mint más országokban. A francia írónak Páris a Mekkája. A magyar írónak Budapest. Az amerikai írónak New York. Viszont az angol író megjelenhetik Délafrikában vagy New Zeelandben vagy Ausztráliában s a londoni kritikusként ebből a földrajzi véletlenből nem jut eszébe olyan következtetéseket levonni, amelyek a könyv kritikai értékelése szempontjából ártalmasak és igazságtalanok. S még valami: a zilált, szétesett magyar élet nem engedheti meg magának a fölényeskedést azokkal a kultúrtényezőkkal szemben, amelyek a szorosán vett magyar határon túl vannak. Mert ez a fölényeskedés nemcsak kicsinyesség és okvetetlenkedés, hanem bűn minden magyar értékkel szemben.

(Cleveland, Ohio.)

REMÉNYI JÓZSEF

Kedvesemről

Editnek hívják: halk augusztusok
Derengő színét őrzi kék szeme,
Barnálló bánatos haján mintha
Nyárvégi napok csöndje fénylene.

Editnek hívják... Régi kedvesem
Búcsúztattam azon a reggelen,
Mikor a hernádparti hús nyárban
Elébeem jött s találkozott velem.

Az a sok lány, aki még utána
Csókolja majdan szikkadt ajkamat,
Méltatlanabb lesz, semhogy dicsérő
Szép szavaim miattuk hulljanak.

S mégis ki tudja, hogy holnapra már
Vágyó karom kit karol búsan át?
Őrizze hát e vers hajának dús
Fényét s nevének csöndes dallamát.

Hadd emlékezhessem mindig Reá,
Merengve majd e néhány hű soron:
A szeme kék volt, az ajka pedig
Sápadt s Editnek hívták egykoron.

HÁZY FERENC

Őszi levél Máriához

Isten veled, Mária! Köszönöm Neked, hogy fénynek láthattalak, köszönöm Neked, hogy magasságnak és fehérségnek láthattalak, köszönöm Neked, hogy a Te bájos, játékos és gyermeki egyéniséged kegyelméből néhány hétre föllendülhettem az álmok hegyére.

Te még nagyon fiatal vagy. Tizennyolc éves vagy. Most hagytad el az iskolapadok és különórák kislányos kalodáit. Most egyetemre mégy. Fiatal és önismeretlen fiúk lobogó hitének és erős izmainak varázskörébe kerülsz. Sok tisztelőd lesz. Mert csinos vagy. Okos vagy. Tudsz bánni azokkal, akik szépséged hálójába akadnak. Szerelmes leszel. Játsszani fogsz sokat. Néha talán össze is zúzod magadat egy kicsit. Élni, sugározni fogsz. Csapdosni fogod gyöngyházzsínű szárnyadat. És a virágoskertek mind Teérted fognak nyílni. Hogy szakíts belőlük. Hogy megrészesgedhessél. Hogy pillanatra letelepedhessél rájuk. Mert a szép színes pillangók nem akarnak sokat a nyíló virágtól és a kis virágok sem kínálnak sokat a repdeső lepkének.

Könnyű lepkének lenni. És könnyű egyszer nyíló kis százsorszépnek lenni.

De nehéz és nagy rendeltetés magános fának lenni. Mély, konok gyökerekkel. Felszökő, napszomjas lombokkal. Istentől az emberig érni. Földtől az égig feszülni. Forróságnak árnyékot adni, hideget takargatni. Nagy, messzeröptű vándormadarakat várni. Meleg fészket, fanyar virágot, hűvös, rőt avartakarót teremni.

Isten veled, kis pillangó, csodálatos emlék! A fa egész koronája zengett, amikor rászálltál és most, amikor repülnöd kell, a fa ormóttan koronája Utánad hajol és susog Utánad: kár volt... kár volt...

Isten veled, kis pillangó! Neked virágos kert kell. Mosolygó szegfű, rubintos rózsza, gögösen gazdag orchidéák, orgonák, amikor settenkedik a tavasz és őszirózsák, amikor hullik a levél és a szívedben nóták fakadnak.

Neked a pillanat kell. A fának az örökkévalóság. Neked a mai méz kell, neki a holnapi édesség. Neked a mai láng kell, neki a holnapi tűzvész. Neked a fény kell, neki a világosság. Neked a szédület kell, neki a magasság. Neked a szépség kell, neki a jóság.

Isten veled, gyönyörű pillangó! Szép volt, hogy rámszálltál. Szép volt, hogy görcsös, zuzmarás ágamra ráfektetted selyemszárnyadat. Szép volt, hogy engedted magadat az örökkévaló szerelem madarának látni.

Most el kell menned, mert sorsunk különböző. Én nem adhatok fészket Tenéked s Te nem tudod megfejteni azt a titkot, hogy kit várok, miért élek és mi a rendeltetése a magános fának.

Szép volt, hogy pillanatra megpihentél rajtam. De én a messziről szálló turulmadarat várom, aki örökké száll, tengereken és hegyeken át, örökké, — mint ahogy én örökké várok — és örökkévaló fészket keres rajtam.

Isten veled, szépséges szép álom! Nagyon tetszettél és nagyon akartalak. Nagyon boldog voltam és nagyon hittem Neked.

Kis pillangó vagy. Szép, finom pillangó. Selyempillangó. Álompillangó. Kis kíváncsi pillangó, aki kiszökött a kertből és rászállt a magános fára.

Most szállj szépen vissza. Hívnek a harmatos kelyhű virágok. Szállj szépen vissza. És a fa lehajtja fejét, úgy búcsúzik Tőled. Utánad fordul és — mert ősz van, — hullatja leveleit és megdermed és vár, hogy újra tavasz legyen.

Meggörnyedt törzsében jéggé fagynak a könnyek. Mert szomorú. Mert nagyon szomorú. Kihült benne egy nyár. És elszállt róla egy álom.

Egy álommal szegényebb megint. De gazdagabb egy rendeltetéssel. Erősebb egy lemondással. Hívőbb egy csalódással. Állni! Gyökerezetten és égnek feszülve! Mert viharok vannak. És szélvészecskék acsarkodnak. És villámokat hajgál az ég. És kis álompillangók tévednek az ágra. Mind-egy! A fának sorsa van. Hinni és akarni kell. Be kell teljesíteni. Örökkévaló és kijátszhatatlan a rendeltetés. És elveszíthetetlen a rendeltetés. Nem kell keresni, nem kell tartogatni, kérlelni szégyen, féltetni gyávaság. Hinni kell! Egyedül hinni! Viharok nem törhetik. Pillangók nem ejthetik meg.

Tisztán és áhitatosan áll rajta a fészek. És valahol száll már a madár, akinek jönnie kell, hogy birtokába vegye Istentől rendelt hajlékát, az egyetlen, az elsőt és a legutolsót.

Köszönöm Tenéked, hogy előre jöttél. Hírdetni jöttél. Hogy megmutathattam Neked a magános fa egyetlen igazi titkát, a fészket, amelyik az elrendelt madárra vár.

Nem haragszom Rád. Tenéked szokatlan egy ilyen komor lomb s ev ilyen túlvilági sugárzású templomi fészek. Neked kis puha lugas kell, illatos hinta és sok kacagató játék.

Bocsáss meg nekem, hogy én csak egy lehetetlen várakozást, egy mély, gyorsébredésű álmod adhattam Neked, egy föllobbant, rajongó hitet és ezt a hálás, örök emlékezetből szőtt, sorsába hajló megnyugovást.

Mária, Isten veled!

SZÓKE SÁNDOR

Magyarosan !

Helytelen: „Egész biztos, hogy ő volt”; helyes: „Egészen bizonyos, hogy ő volt.”

*

Nem „Fekete Pál dr.”, hanem „dr. Fekete Pál”; nem „Andrássy Gyula gróf”, hanem „gróf Andrássy Gyula.”

*

Helytelen: „Nem ment el, de itt maradt”; helyes: „Nem ment el, hanem itt maradt.”

A szegedi hét

Augusztus havában Szeged városának nagy napjai zajlottak le. Lezajlottak, de nem multak el teljesen azok számára, akik ott voltak, mert azok felejthetetlen emléket vittek magukkal. A tiszaparti városról, melyet még igen sokan amolyan egyhangú táj közepébe helyezett óriás falúnak, az árvizek időin kívül portengernek képzelnek. Mely azonban egy maroknyi lelkes vezető szavára, más többek nem kevésbé lelkes közremunkálásával szinte néhány évtized alatt valóságos műveltség-központtá lett, mely méltán dicsekedhetik középületeivel, tereivel, egyetemével és más művelődési, jótékony intézményeivel, melyekben a tudomány, a művészet, az irodalom hivatott munkásai találtak otthont és működési teret, mely több nemzeti hagyományokat őrző díszes szoboremlékkel dicsekedhetik, mint nem egy ország fővárosa, melyben e mellett szorgos, értelmes gazdasági munka folyik, jobban mondva dacol a válságos idők sivárságával.

Mindezt szemünk elé tárta az augusztus 26-án kezdődött szegedi hét. Hogy az anyagiakon kezdjük: nem éppen nagy, de jól összeválogatott mezőgazdasági és ipari kiállítás tárta elénk a helybeli és környéki mezőgazdák, iparosok, iparművészek eredményes munkásságát. Különleges helyen és elrendezésben különös figyelmet és elismerést is aratott a tiszai halászat még költői húrok megpendítésére is alkalmas kiállítása. Már ezeken a kiállításokon hálát kellett éreznünk azon tanítói kar iránt is, mely a gazdasági és művészeti érzék terjesztése, kimélyítése körül olyan egészen sajátlagos érdemeket szerzett.

A képzőművészeti kiállításon sem műtárgyakat láttunk, hanem életet. Mert valósággal élt a legeslegtöbb kiállított kép minden színfoltja, a legtöbb szobor minden dombora. Egy nép, melynek művészete ennyire élő, nem lehet halálra szánva...

Élet pezsgett a levente-zenekar naponkénti sétahangversenyekben és a komolyabb, sőt az igen komoly, részben szabadtéri és templomi hangversenyekben is. Ájtatos hangulatban számos közönség hallgatta végig Liszt Szent Erzsébet-oratóriumát a Dóm-téren, melyen pedig a késő esti órákban már eléggé hideg volt a levegő.

A sportnak, felvonulásoknak, társas szórakozásoknak is éppen olyan bőséges változatossága volt, mint a komoly, ünnepélyes gyűléseknek, összejöveteleknek. Aki a gödöllői jamboreeről jött Szegedre, itt még egyén szerint is viszontláthatott nem egy derék fiút, akik miután egy kéthetes szabad természetben és mégis mintegy kirakatban élelt élveztek és szenvedtek át, most szülővárosukban friss erővel és jókedvvel vállalták a legkülönfélébb rendezői, őrzői, kezelői teendőket. Jó munkát nem hiába kívántak a budapesti búcsúzásakor ezeknek a jobb jövő reménysegeinek.

A szegedi hét kimagasló teljesítménye mindenesetre Madách „Az ember tragédiája”-nak a szabad Dóm-téren, a Fogadalmi-templom előtt előadása volt. Valóban nem kell színházi szakértőnek lenni, hogy az ember első tekintetre felfogja az ezen előadásban vállalt feladat óriási

nagyságát, nehézségét, kockázatát. Mert nem egy salzburgi „Jedermann” legegyszerűbb dobogón is hatással teljesíthető előadásáról van szó, hanem egy olyan klasszikus műről, melynek mind a 14 képe egy-egy világ és ebben a világban szereplői nem csak egyének, jellemek, hanem egyre más és más tömegek, más korszakok. A nagy vállalkozás sikerült, a mutatkozott hiányok egy, remélhetőleg el nem maradó, ismétlés alkal-mával kijavíthatóknak mutatkoznak: ha a színhelyet nem lehetett olyan részletekbe menő korhűséggel kialakítani és elszigetelni, mint zárt színpadokon, viszont sokkal nagyobb tömegeket lehetett erőteljesebb mozgásban, nagyobb hangkibocsátással felrobogtatni. „Az ember tragédiájá”-nak szegedi szabadtéri előadása mindenesetre nevezetes állomása marad ezen halhatatlan színmű máris elég gazdag és változatos történetének.

A viszontlátásra! Így szerettünk volna az elbúcsúzások köszönteni mindent és mindenkit ebben a magyar alföldi phönix városban.

FARKAS GEIZA

A gyermekek

Elnézem őket. Játsszanak a porba,
A hideg, csúf, bús bérházak között.
Köröttük egy világ van leomolva
S ők kacagnak a vén romok fölött.

Friss kis szájukból fel-felcseng az ének:
„Bújj, bújj, zöld ág, zöld levelecske . . .”
És nem tudják, hogy csupa könnyben élnek
S a Halál sír a borzas, víg fejekre.

A szemük csillog, az arcuk vánnyadt, sárga.
— Az anyjuk elnyűtt, apjuk jár a gyárba. —
És hogy mellettük elmegy, férfi, nő,

Elmosolyognak. Néznek. S lépnek tovább.
És jaj, nem érzik, hogy a bőszi porkoláb
Vár rájuk, a rossz, véres, telt Idő!

PÁLL MIKLÓS

Irodalmi szemle

Dénes Gizella: Tavaszi búzavetés.

(Az Új Idők kiadása, Budapest.)

Ideális életszemléletével vetíti elénk Dénes Gizella, az ismert író, Rozika kiscseléd történetét. Tavaszi búzavetés érik a földeken s az első szerelem lírája zeng a kis cseléd lelkében. Miklós úrfi iránti szerelme idegen világok közelébe sodorja Rozikát, a kastély messzi varázsába, elérhetetlen cél ijesztő sodrába, hogy végül is visszameneküljön oda, ahol ő egyedül és kizárólag odahaza volt, a falujába. Az író meleg szívvel rajzolta meg a városba vetődő kis szolgáló első impresszióit, kissé teátrálisan olykor, mégis őszintén. A téma nehezen megfogható úgy, hogy az érdeklődését olvasóinak ébren tudja tartani. Nehéz kezdet után Dénes Gizellának sikerült ezt az érdeklődést a maximumig fokozni s utolsó pillanatban úgy befejezni, hogy az olvasó megkönnyebbülten s hívó lélekkel tegye le kezéből a könyvet. A test fölött győz a lélek tisztasága s minden tragédia nélkül jut el a regény a kiteljesedés felé. Az író hitt abban, amit mondott s bár az élet realitását néha színpadi ruhába öltöztette, mégis végig kezében tartotta a témát s irányította azokat a lelki harcokat, amelyek ennek a regénynek szinte a legnagyobb értékei. A szorgalmas író újabb munkája a Singer és Wolfner Magyar Regények című sorozatában látott napvilágot.

MAREK ANTAL

Babits Mihály: Versenyt az esztendőkkal.

(A Nyugat kiadása, Budapest.)

A polgári költészet minden erénye és jellegzetessége ott tündököl az élet őszébe érkezett Babits Mihály új könyvében. A hibák csak az általánosan polgári költészet hibái, mikor az író az évek múlásában már kihull a kis: tehát szociális témakörből, nincsenek probléma és világnézet tüzelte céljai, témái, csak a végtelen repertoárból, az élet és halál nagy arzenáljából jönnek, „botozgatnak” elő a versek. De ezek a hibák Babitsnál mind, de mind erények. Erények csak kivételes, nagy költőknél fordulhatnak elő ilyen esetben. Dantenál például, vagy — Babitsnál. Mert minden sora, képe, áhítata és ereje új, tündöklőbb és mélysegebb. Ez a filozófia, a babitsi filozófia örök forrásból buggyan elő: az immár klasszikussá érett, időtlenné emelkedett babitsi profécia forrásából.

Filozófia, lágy, simogató, önmagát nagy meghatottsággal áltató filozófia ez, meghatott lélek: ami Babits Mihály új költészetében az őszi béke, vagy az őszi lázadás énekét hozza el. Állásfoglalás ez még az olyan nyira szeparált költőnél is, mint Babits. Babits lázadása: voltairei szépségekből indul ki és az emberi mulandóságot állítja ezzel szembe fájdalmas

nosztalgiával, vagy akár türelmetlenséggel; vagy az őszi sejtések könnyes vallomásokat sugalmazzak:

Dúsan mosolyog rám kertemből a nyár,
mert engem az ősz kezd aranyozni már,
hervadt fa rozsdája, halálos arany,
kit ez a fény von be, annak este van.

Íme, a pacifista verseivel valamikor forradalmat jelentő költő az „este” bús hangján vall, „fordul a világ, kiborul alólam”, a csirkeház mellől a bölcs semmittevést invokálja, „míg céloom nincs, a világ enyém”, mondja a szinte konzervatív állásfoglalást. A világ nagy csatái felé ennyit jegyez meg:

Népek nyugtalanok, mit számít? Én
csak az őszre nézek, az őszet érzem.

Nem támadás ez Babits költészete ellen, nem lehet támadás az időtlen: tiszta költészet ellen. Lehet irodalompolitikai kifogás, vagy nehezítés az új emberek lelkével, szájával, de az irodalom ceruzája csak a legsebbebb jelzőket adhatja, mert ez az irodalom: — a Babits-vers szent és sértetlen.

De Babits Mihálynak is tudnia kell: a mai életből induló emberek dúrvább hangja, átfogóbb érzései és lázadóbb hite: megokolt. A bölcs semmittevés nem váltja meg a mi világunkat. A mai esett, rongyos és igazságtalan élet evolucionális fejlődését siettetni kell, mert a fejlődés revolucionális is lehet. S ki nyissa fel a kor lelkiismeretét, ha nem a költő.

A „Vetkőző levelek” gondolatfáklyái között, a neuraszténia lelkét kísérgetiesen vetítő „Afrika, Afrika” versében, a kozmikus erőt sugárzó „Zengő légyepokol”-ban a költészet klasszicitását éri el. A „Botozgató” vörösmartys hatyúdála még nem hatyúdal: a babitsi forrás, a forró életgejzír magasba tör még, bizonynyal.

Az új magyar fiatalság nem tűzi zászlajára a babitsi gondolatokat, de lelkének díszéül, kultúrájának közkincséül fogadja és büszkén hivatkozik vele az európai líra akadémiáin.

ERDŐHÁZY HUGÓ

Edna Faber: Cimarron.

(P a n t h e o n k i a d á s, B u d a p e s t.)

Az amerikai kultúrával foglalkozó európai szociológusok túlnyomó része meg szokott feledkezni arról, hogy Amerika életének is megvan a maga gyermekkora, ifjúsága, pedig ha ennek a hatalmas területnek jelenségeit ebből az evolúciós nézőpontból vizsgálnák, sok minden érthetőbbé válna. Így többek között nem szabadna lekicsinyíteni, figyelmen kívül hagyni azokat a szórakoztatni akaró, romantikus és kalandos regényírókat sem, akik az amerikai élet közelmúltjából véve érdekes meséiket,

a végtelen pampák foglalását, termő földekké való törését, az indiánok és a felnövekvő új gazdagok harcát formálják irodalmi célkitűzéssé s Jack London meg Zane Grey között őszintén, szívvel próbálják adni azokat a tradíciókat, amelyekből az Unió mai hatalmának nagy múltja, honalapító bevándorlóinak, utódainak hősi éposza kerül ki.

Edna Faber, Amerika társadalmi élete néhány lebilincselően érdekes regényének írója, legújabb könyvében, a „Cimarron”-ban, eljut ehhez a fölismeréshez s a lélekzetelállító tempójú fejlődés visszaadásában, a „business” és az élvezet hajhászásában érdemesnek véli visszanezni a múltat, az elődökre, méltó írói feladatot találva abban, hogy a múlt század derekán, az oklahomai államban lejátszódott társadalmi berendezkedés és egy evolúciós ipari forradalomhoz hasonló tőkeképződés zajlásában, egy házaspár élete reális és lélektani ábrázolásában mélyítse el tiszteletét, csodálatát azokkal a honfoglalókkal, úttörőkkel szemben, akik prófétai elszántsággal tiszták, emberek, szegények maradtak. Ponyvásszekéren indulnak a messze útra a nyughatatlan Yancey Cravatt, ügyvéd és újságíró, a szelid Sabra, aki hallott az ökörfogatokról, a missziós házak fölépítéséről, az első fák palántáiról, de sohasem hitte volna, hogy maga is el fog menni cowboyos kurjantású úrával és a kis Cimmel oda, ahol faházak és bódék, indiánok és durván ácsolt szekerek között segíti Osage városát fölépíteni. S van valami megható is ebben a regénysujetben, ebben az etikai ideálokkal túlfűtött történésben, amint a testi erő és az erőszak előbbrevalóságában a kis törékeny asszony a kötelesség helyén marad, kószáló férje helyett újságot szerkeszt, hasznos lesz, vezeti a tömeget, amelyből mindig kiemelkedett és míg napjai harcában régi családja tradícióinak egyenes vonalát éli, törekvéseiben a magasabbrendű akarat cél tudatoságá eszményül. S a környezet: a pusztuló indiánusok telepein, a terméketlen vörös talajból kitör az olaj, a milliárdokat érő források közeli Osageból metropolis lesz és az új életet kezdett, letört emberekből milliomosok. Egy nemzedéken belül autók, égbenyúló felhőkarcolók, opera, magánrepülőgépek, ugyanakkor, az öreg csavargó, a szennytől belepett, megkopott Don Quijote: Yancey, mint lézengő napszámos, egy olajkút robbanásának lesz áldozata.

A sok regénytől az egy regény felé, a sok problémától az egyetlen probléma felé megy Edna Faber a „Cimarron”-ba fogott elmúlt időben és ez az út a belső ráeszmélés és a megindultság útja. A szűz területek meghódítása, Yancey Cravatt legendás alakja még Jack London típusú elgondolás, de a hirtelen gazdagodás, az osagei fejlődés messzire zajos hangosságában John Dos Passos „Manhattan Transfer”-jének hangulata manifesztálódik s a „Cimarron” mezőin végigömlő csuszós, fekete olajmasszából, a fúrókutak gépeiből, a legyekről piszkos és revolverektől hangos tánchelyiségekből, a munkásruhákban, ingújjban görnyedő emberekből az az Amerika szól hozzánk, amelyet a Sabrák néma szenvedése, a Yanceyk nyughatatlansága, ingerlékenysége váltott meg a puritán yankee elődök elmúlt társadalmától és vitt közelebb a tömeg felé, amely a mammuttőke és a szociális nyomorúság egyre növekvő tendenciája között csuszik a bizonytalanságba.

KÁZMÉR ERNŐ.

A mai ír irodalom

I.

Ha Angliában, esetleg az európai kontinensen is, az amerikai írekre gondolnak, akkor rendszerint rendőr, politikus és vaudeville-komikus képzettel kapcsolatban emlegetik őket. Mint minden általánosítás, ez is helytelen, de mint minden általánosítás, ez helyes is. Az 1848-iki írországi éhínség után az ország lakosságának majdnem fele kivándorolt az Egyesült Államokba. Miután nyelvbeli nehézségeik nem voltak, tehát amerikai elhelyezkedésük föltétlenül könnyebb volt a jóval később érkezett cseh, szlovák, magyar, olasz bevándorlókénál. S kétségtelen, hogy az amerikai politikában lényeges szerepet játszanak, mint ahogy az is bizonyos, hogy a rendőrök között sok az ír leszármazott s a burlesque és vaudeville színpadon a zsidó humoron kívül leginkább az ír humor érvényesül.

Ugyanakkor igazságtalanság volna őket ezzel a felszínes képpel megrogzítani. Nemcsak az angol, hanem az amerikai irodalom jelentékeny művelői sorában sok az ír. Ez érthető is. Élénk a képzetük, gyorsan jár az eszük, bizonyos hisztérikus érzékenység irányítja ötleteiket. A nép erősen hajlik a pletykára, ami az alkotó fantázia durva, de eleven megnyilatkozásának jele. Ámbátor nemzedékek óta élnek az Egyesült Államokban, még mindig tudatában vannak ír mivoltuknak, amit két körülménynek kell betudni; egyrészt annak, hogy túlnyomó többségük katolikus s a protestáns Amerikában ez lelki és szervezkedési elkülönödést jelentett; másrészt annak, hogy John Bull másik szigetén, ahogy Shaw Írországot nevezi, elődeikkel az angol urak olyan kegyetlenül és kíméletlenül bántak, hogy ennek a könyörtelenségnek emlékei ma is élnek bennük s a faji öntudat varázsát ébren tartják.

Álmodozó nép. Gnómok, tündérek, mindenféle kelta mithológiai alakok ma is élénken élnek képzetükben, s ebből következik, hogy amerikai sorsuk ellenére szorosabb köztük és Írország között a kapcsolat, mint minden más nemzetiségé a multjával, különösképpen nemzedéksorsok elteltével. Ebből a kapcsolatból következik, hogy ír költők és írók gyakran meglátogatják az Egyesült Államokat; többen közülük állandóan itt letelepednek, anélkül, hogy szellemileg kikapcsolódnának az ír közösségből. A mai Írország egyik legtehetségesebb költőjével, Padraic Colum-nal, néhány év előtt beszélgetve egyik kérdésemre azt a választ kaptam: „Legmélyebb ösztöneim írek, akárhol élek is. S amerikai életem nem változtat azon, hogy elsősorban ír költő vagyok.” Képzetük színességére és érzékenységére jellemző legnagyobb költőjüknek, William Butler Yeats-nek ez a meghatározása a költészetről: „Valószínű, hogy a költészet azoknak a vágyaknak kifejezése, amelyeket csak álmainkban elégíthetünk ki, s ha minden álunk teljesülne, nem volna költészet.” Ez a látszólag elvont vagy naivnak tetsző meghatározás nagyon is konkrét az ír költő értelmezésében. Annál inkább, mert hisz költészetének rejtélyessége és meseszerűsége igazolja ezt a meghatározást.

Irodalmi központjuk Dublin, akár Írországban élnek, akár az Egyesült Államok területén. Az elmúlt harminc esztendőben az íreknek nem-

csak nemzeti, hanem irodalmi öntudata is megerősödött s fokozatosan nőtt azoknak az íróknak a száma, akik, ha Londonban el is helyezkedtek vagy New Yorkban színre kerültek, az angol alkotó nyelv technikai azonossága ellenére nem azonosították magukat az angol irodalommal. Amit „Irish Literary Renaissance”-nak neveznek, az tulajdonképpen semmi egyéb, mint az író regionalizmusnak nemzeti keretté való kitágítása. Nemcsak az író szabadsághősöknek, nemcsak az amerikai írók dollárjainak, amelyek lényegesen használtak az író függetlenségi törekvéseknek, nemcsak az angol államférfiak baklövéseinek lehet köszönni a mai Írország majdnem száz százalékos függetlenségét, hanem azoknak a költőknek és íróknak is, akik a szellem eszközével s a szellem egyetemessége ellenére a benne rejlő különbségek érzékeltetésével kirajzolták az író nemzet határait a képzelet terén.

II.

Külföldön az író származású írók közül a legismertebb George Bernard Shaw. Ám Shawt nem szabad íróknak tekinteni, noha ő maga, logikus következetlenségében, hol író, hol angol íróknak nevezte magát. Függetlenül ettől a következetlenségtől puritanizmusa és racionalizmusa, szívósan romantikus-ellenes lelkivilága homlokegyenest ellenkezik azzal a lelki atmoszférával, amely az író irodalmi megújodást jellemezte. Shaw Írországban letelepedett protestáns angolok leszármazottja, szóval az íróktól hangoztatott kelta őshöz semmi köze sincsen. S ámbár itt-ott író vonatkozású témához nyúlt, sem vérmérséklete, sem alkotó képzelete, sem intellektuális fölszerelése nem tűrte meg, hogy csakugyan bekapcsolódjék az író irodalmi törekvésekbe.

Ugyancsak író származású, de inkább az angol irodalomhoz tartozó író a nemrég elhunyt George Moore, aki Oscar Wilde óta az új angol irodalom esztétikai szempontból legkultúraltabb írójának tekinthető. Egy ideig csatlakozott az író szellemi törekvésekhez; később azonban éppúgy, mint a katolicizmussal, szakított az író irodalmi törekvésekkel is. Francia kultúrára nevelődött író; egy ideig franciául írt, sőt azt mondják, hogy kezdetben ő maga angolra fordította franciául írt műveit. Nagy íróművész volt, a francia fin de siècle angol visszhangja, de a volta-képpeni író irodalmi mozgalomnak keveset jelentett s a mozgalom neki sem jelentett túlsokat.

Az író irodalmi megújodás legjellemzőbb nevei a következők: William Butler Yeats, John Millington Synge, Lady Gregory, George W. Russell, aki „A. E.” jelzéssel író, Padraic Colum, Lord Dunsany, s Sean O’Casey. Itt megemlíthetem James Joyce nevét is, aki öntudatosan íróknak nevezi magát, azonban sohasem tartozott az író megújodási mozgalomhoz s műve szelleme, célja, technikája összeférhetetlen az író irodalmi renaissance szellemével. Dőreség lenne letagadni eredetiségét, nyelvbeli virtuozitását, az öntudatalatti ében végzett fölfedező útját, „Dubliners” című elbeszéléskötetének plasztikus tulajdonságait s az „Ulysses” című regényének, s az azt megelőző munkájának, a „Portrait of an Artist as a Young Man”-nek meglepő fordulatait, labirintus bonyolultságát, metafizikai szempontból végzetes, de nagyszerűen kifejezett célanságát.

Legeredetibb, legraszámottevőbb egyénisége az ír irodalmi megújhdásnak John Millington Synge, aki harmincnyolc éves korában halt meg s akinek művei, amennyire azt meg lehet itélni, maradandó értékűek. Miben áll nagysága? Synget William Butler Yeats fedezte föl Franciaországban, ahol dublini újságokat tudósítva nyomorgott s nem tudott eligazodni jövője útján. Yeats azt ajánlotta Syngenek, hogy térjen vissza Írországba, foglalkozzék a néppel, ismerje föl az ír-angol tájszólások gazdagságát, igyekezzék a kelta hagyományokba belemélyedni s ilyen fölszereléssel írjon. Synge megfogadta Yeats tanácsát. Színdarabjai — „In the Shadow of the Glen”, „Riders to the Sea”, „The Playboy of the Western World”, „Deirdre of the Sorrows” — csakugyan a nép nyelvén íródott nemzeti drámák és dramatizált szatírák. Az összkép, amit az ír parasztról nyerünk színdarabjai alapján, nem valami kedvező: részegesnek, iszákosnak, gyűlölködőnek, babonásnak, vakbúzgónak rajzolja meg az ír parasztot, ugyanakkor azonban érzékelteti miszticizmusra hajló képzeletét, mese-készségét, szívósságát. Ha nem volna nyelvész, darabjai ethnográfiai jelentősége elfeledtetné a művészt. De mondatai ritmusa olyan, mintha egy idegen világ emberi hangon szólalna meg. S a helyi vonatkozások ellenére, mert nagy művész, az időtlen emberi tulajdonságok hangoztatója és ábrázolója. Mintha az őskelta nyelv angol szavakkal jelentkeznék műveiben, — ez az érzésem, valahányszor darabjait látom vagy olvasom.

Az ír megújhdási mozgalom legkiválóbb költője William Butler Yeats, akit néhány esztendővel azelőtt a Nobel irodalmi díjjal is kitüntettek. Erősen lelki hajlamú, aki a hindú filozófiával is kacérkodik, alapjában véve azonban ír az ízlése, gondolkodása, kifejező ereje, a távolságokat érintő képzelete, s bizonyos színes kedvesség, amelynek mélységébe nehéz betekinteni s amely nemcsak költeményeiben, hanem jórészt versben íródott színdarabjaiban is észlelhető. Öntudatos költő, aki nem elégszik meg a l'art pour l'art forma-ábrándjaival, hanem a tapasztalati valóságon túli valóság rejtélyét is keresi. George W. Russell, a nálánál kisebb tehetségű költő, lelki rokonság szempontjából legközelebb áll hozzá. Padraic Columban a faji tulajdonságok nem annyira a miszticizmus megéneklésében, mint inkább a népregék, népmesék tökéletes életrekeltésében jutnak kifejezésre. Lady Gregory inkább, mint a mozgalom szervezője fontos, de művei írországi talajban gyökerező értékeit sem lehet elvitatni. Lord Dunsany öntudatosan romantikus író. Az újabb írók közül a proletár származású Sean O'Casey a legnevezetesebb, aki félig-meddig megvalósította Syngenek azt a tervét, hogy a dublini nyomorgyed életét dramatizálja. Színdarabjai értéke nem egyforma, annyi azonban elvitathatatlan, hogy az őszinteség szenvedélye és az alkotó tehetség dinamikája jellemzi műveit. Legismertebb színdarabjai a következők: „Juno and the Paycock” és „The Plough and the Stars.”

III.

Az irodalom az élet kritikai leleplezése? Az irodalomnak annyiféle a meghatározása, hogy ezt is el lehet fogadni. Viszont nyilvánvaló, hogy az irodalom nem kizárólag az élet kritikája. Akármilyen szempontból közelítse is meg az író az életet, a kritikai szempont elkerülhetetlen, de

más is. Mi az a más? Éreztetni a lét titkát. Éreztetni a mindenség felfoghatatlan rejtélyességét. A kritika, pszichológiai szempontból, bizonyos dogmatikus közeledést jelent s jaj annak az írónak, aki csak pszichológus! Megszűkíti témakörét, megelégszik a felszín mélységével, csodálkozásában erőltetett a naivság s értelmi fölényében, amely esetleg a gondolkodás illúziója, túlteng a racionális erő. Az igazi író és költő esetében föltétlenül szükséges az értelmet elhárító ösztön, szóval a léleknek az a titokzatos remegése, amely a műremek jelenlétében valósággal kiváltja az áhitatot az olvasóból vagy a nézőből.

Az író esetében gyakori az értelem és ösztön, vagy mondjuk agyvelő és lélek megfelelő összhangja. A miszticizmusra hajló faji jelleg vetülete alkotásaiknak az a levegője, amely különösnek, idegenszerűnek tetszik a realizmusba kapaszkodó olvasók és kritikusok megítélésében. Természetesen vannak írók és költők, akikre ez a megállapítás nem áll, de azt nem lehet letagadni, hogy a többsége azoknak az írónak, akiknek a közelmúltban szerepe volt vagy ma is szerepe van az írói szellemi élet irányításában, sejtető hajlamú, nem csupán az elemzés rabja, nem kizárólag a megfigyelés eszköze, hanem az élet sajátos és értelmi szempontból érthetetlen némaságának megszólaltatója. Még Liam O'Flaherty is, a radikális író, aki mint ember és mint alkotó meglehetősen fegyelmetlen, vagy James Stephens, a „The Crock of Gold” írója, aki hajlik a székesziszre, sem tud megszabadulni a régi írói bárdok hatása alól s olyan természetű alkotó munkájuk, hogy az írói jelleg észrevehető miszticizmusának árnyékát érezteti. Ez nem jelenti azt, hogy az utóbbi írók természetfölötti erőket hisznek, abban a lelkiségben például, amely William Butler Yeats vagy George W. Russell alkotásait jellemzi; ellenben igenis jelenti, hogy a mese levegőjéből, amely az írói nép lelkivilágának földrajza, nem tudnak kikapcsolódni.

Ahhoz kétség nem férhet, hogy az írói nemzeti mozgalom és az írói irodalmi megújulás szoros összefüggésben van egymással. Írország esetében is az történt, hogy az írók, a teremtők fölébresztették a nép öntudatát a maga értékeire s a szellem törekvése és diadala siettetette a politikai törekvéseket és diadalt is.

(Cleveland, Ohio.)

REMÉNYI JÓZSEF

Ignác atya

Ha végigment a püspöki város utcáin, mindenki utána fordult. Szokatlan és szembeötlő jelenség volt. Magas, vállas, mint valami viking-ivadék. Hosszúkás — még öregségében is szép — arcából merészen hajlott orr állt kifelé. Sötétkék szemei fölött, amelyekben már alig parázslott az ifjúkori lobogó tűzből egy szikrányi, bozontos szemöldökök ívelődtek a csontos, magas homlokra. Borotvált, azaz inkább borostás szája körül fájdalmas-szelíd mosoly jelezte, hogy Ignác atya lelkében harmónia, emberszeretet lakozik. De nem arca és alakja miatt nézték meg, hanem az öltözete szolgáltatott arra okot. Kanonoki rangban volt, de olyan ruhában járt, mint valami „istenhátamögött” élő ágrólszakadt kolduló barát. Öreg és ócska volt a rajtalevő reverenda. Valaha fekete szövete zöldbe játszott s kirojtosodott alja oly sokszor volt már felszegve, hogy bizony jóval kurtább volt, mint ahogy ép szokás volt viselni. Alóla magasan kilátszott a durva, szöges csizma, aminek szögei oly erősen kopogtak a hegyesköví utcákon, hogy Ignác atyát még látni sem lehetett, de már mindenki hallotta, hogy jön. Voltak, akik tudták, hogy a szörnyű csizmában harisnya, kapca nélkül van az Ignác atya lába. Sőt egyesek azt is beszélték, — ég tudja, honnan indul, kitől az ilyesmi! — hogy Ignác atya a zsiros, kopott reverenda alatt kínzó szögesövet hord a hatalmas szál alakján, a dereka körül. S esténként — talán az elmaradó vacsora helyett, amit mindig egy koldusnak küld le, — szöges korbáccsal üti magát. De, hogy ebből mi igaz, egyáltalán igaz-e valami, nem lehetett megtudni, mert ilyesmit kérdezni nem illik, elmondani meg nem szoktak. Ignác atya különben is kevésbeszédű volt. A köszönéseken kívül alig mondott egy-két szót. A köszönés nála mindig a „Mindörökké, amen” volt. Akkor is, ha „Jónapot”-ot mondtak neki a kalapotemelő férfiak, akkor is, ha „Kezit csókolom”-ot kiáltottak a mellette szaladó gyerekek. Mert ezek, ha felhangzott az Ignác atya csizmakopogása, rajban futottak utána. Az öltözetén kívül ez volt a vele kapcsolatos második furcsaság. A rengeteg gyerek, aki nyomába szegődött s akiknek Ignác atya egy-egy cukrot nyomott a markába. A kopott reverenda mély zsebe afféle mesebeli, kifogyhatatlan bőségszarúhoz hasonlított. Mindig volt benne nyalánkság. S ha egy gyerek napjában tízszer futott hozzá és tízszer kapta el kézcsókra a kezét, hát tízszer kapott cukrot. De akkor is kijárt az édesség nekik, ha hivatalos ügyben fölmentek hozzá. Ugyanis Ignác atya a skapuláré-ügyek intézője volt. A szalagon viselt, egyik oldalon csipős szőrös kelméből, másik oldalon síma selyemből, — melyre szentkép volt nyomva, — álló skapuláréé, amit a püspöki város búzgó emberei, asszonyok, férfiak, gyerekek, a nyakukba vetve, a csupasz testük fölött hordanak. Részint vezeklésből, részint azért, mert mások is hordják s így félig-meddig illendő dolog. Már annak, aki a vallásos jelzőre számot tart. Ignác atya írta a skapuláréviselők névsorát, kezelte a tagdíjakat és osztogatta az épületes olvasmányokkal teli skapuláré-egyleti füzeteket.

Volt valaki, aki az utcán sohasem futhatott Ignác atya után, ska-

pulárét sem viselt, de naponkint eljárt Ignác atyához. S ez a doktorék Zsuzsikája volt. A köpcös, kopasz püspöki orvos unokája, aki messze külföldön született és élt, de nyaranta elhozták a nagyszüleikhez a hegyvidéki jólevegőjű magyar városba. Kövér, szőke csöppség volt, csodálatosan sötétszemű, édesarcú, rózsaszín-fehér, vagy kékszíni kurta ruháskái voltak. Csupalokni selymes hajában pillangószerű nagy szalagcsokor virított. Elkényeztetett, rátartós gyerek volt, aki a kisvárosi nénik csókja elől elkapta a fejét s a símogató kezeket idegenkedve lökte el magáról. De azt tűrte, hogy az Ignác atya eres, csontos keze megsimogassa a haját. Egy nap többször is meglátogatta. Volt valami furcsa, sehol sem látott az Ignác atya lakásában. Először is az, hogy mindig félhomály volt benne és hűvösség. Aztán a falak a földtől a mennyezetig szentképekkel voltak teleaggatva. Szomorú és mosolygós Szűz Máriákkal, csecsemő, kisfiú és felnőtt Jézusokkal, fehérszárnyú angyalokkal s megkínzott, vérzőtestű szentekkel. A bútorok tetején pedig szobrok álltak. Fa-, viasz-, kő- és gipszszobrocskák, színes ruhában virágcsokorral, vagy koszorúval kezükben és aranszín abronccsal a fejük körül. Némelyik előtt mécs égett, a másik előtt gyertya. A mécslángok rubint- vagy ametiszt színű üvegbura alatt égtek. Virágillat, tömjénillat lebegett mindenfelé.

Ide járt Zsuzsika. Nézegette a képeket, szobrokat, a nyugtalanlángú mécseseket. És bámulta, szívet eltöltő gyönyörűséggel bámulta a szoba közepén álló asztal tetejére állított bethlehemi istállót, ami fölött hatalmas sugárzású csillag aranylott, pásztorok, bárányok álldogáltak körülötte s felettük szalagottartó angyalok lebegtek a levegőben. Bent az istállóban a szalmajászolra borított fehér leplén, repeső kitért karokkal feküdt egy félmeztelen csöpp viasz-Jézuska. Mellette összetett kezekkel állt az édesanyja és a botra támaszkodó, nagyszakállú Szent József. Előttük pedig három, koronás király térdelt, arannyal teli ládát, füstölő-edényeket nyújtva feléjük. Mögöttük pedig vastagszájú, feketearcú szolgák voltak s fogták a még hátrább álló szőnyeggel letakart aranyosnyergű tevék kantárát.

Ignác atya sokszor mosolygott a Zsuzsika szünni nem akaró csodálatán. S ahányszor feljött hozzá, megajándékozta egy cukorral. Még hozzá válogatott is, hogy a legnagyobb, a legfinomabb jusson neki.

E cukrok aztán nagy keserűség okozói lettek. Hogy miért és hogyan? Benne volt abban Zsuzsika, a nagyatyja, sőt maga Ignác atya is és Ignác atya ifjúsága.

Azzal kezdődött, hogy Zsuzsika, amint egyszer hazament Ignác atyától, nagyratágított szemmel, csodálkozó hangon kérdezte a nagyapjától:

— Honnan van Ignác atyának annyi cukra?

Az öreg orvos kedélyes és csipősnyelvű férfi volt. Szeretett szellemeskedni, különösen ha sokan hallották. A Zsuzsika kérdése épp két barátja társaságában érte. Először egy elnyújtott nevetős „jah”-t kiáltott, azután ilyképpen magyarázott:

— Az azért van, mert mikor Ignác atya fiatal volt, akkor sokat járt búcsúkra és a szép falusi menyecskéktől annyi édességet vámolt, hogy holtanapjáig lesz belőle.

A kártyázó urak harsogóan nevettek a feleleten.

Zsuzsika pedig a legközelebbi látogatáskor, mikor Ignác atya behívta a bethlehemi jászoltól és cukorral kínálta, feléje fordította nagy gyermekszemét és az angyali ártatlanság bátorságával kérdezte:

— Kugler nem volt a szép falusi menyecskéknél?

Ignác atya az első pillanatban értetlenül bámult Zsuzsikára, aztán kérdezősködni kezdett, hogy miféle falusi menyecskékről beszél.

Zsuzsika egy-kettőre elismételte a nagyapai mondást.

Ignác atya ráncos öreg arca fakóbb lett egy árnyalattal, de csak annyit mondott:

— Az nem volt nekik.

Mikor pedig egyedül maradt szégyenkező tekintete, mintegy panaszkodva sorba járt a körülötte levő képeken és szobrokon.

— Lám, az emberek mily könyörtelenül, szögeskorbácsnál fájóbb ütéssel sújtanak le alkalomadtán.

Az aranykeretekből néző szentek földieken túl néző tekintete csillapítólag hatott rá.

Nem egy volt köztük, aki az Ignác atya lobogóvérű fiatalságához hasonlóan kezdte az életet, de aztán elfordulva az édes, de múltó örömtől, magasbatoró lélekkel jártak tovább. Azok is ki voltak téve a gáncsnak, megszólásnak, de nem törődtek vele.

S Ignác atya a szívét előntő pillanatnyi keserűség és felháborodás miatt büntetést szabott magára. Elővette a följegyzésekre szolgáló füzetét s reszkető kézzel beírta a sok, sok kirótt és levezekelt büntetés után. „Egyheti szigorú böjt”.

Melléje zárójelben apróbb betűkkel pedig ezt írta:

(Mert felháborodtam megérdemelt megszólásom ellen”.)

SOMFAY MARGIT

Szólj, zene!

Édes zene, csak szólj, ezer finom hang, tölts be minden zúgot, áradj szét diadallal: mert nincs messze, nincs a jobb idő, amely magára várát.

Mező virága, készülj illatozva, kicsiny bogár te is, mert, lám, oda lesz a durvák ereje, dalosok, vérünkéből épül új Grál-palota.

Vesztünk árán is lesz aranykor s az elorzott öröm nyírkos, rideg tömlőcéből kiszabadul, mosolyt hoz és boldogok lesznek a szelidek.

MIHÁLY LÁSZLÓ

A kóró

Egy alázatos alkonyon
édes véremtől a szúnyogok beboroztak
s táncolni jöttek a kezemre.
Mentem tovább
s találtam kórót borzasat, rosszat
s rákötöttem a szívemre...

Alig volt ősz. Bogarak, méhek
kapkodták gyorsan a késői mézet.
Felette elrepültek. Virágzó lány jött
virágot szedni,
de a kóróra rá se nézett.

Én láttam, láttam, a szíve vérzett
s fonnyadt ajka így imádkozott:
Uram, nekem nem adtál illatot,
se selymes szirmot, remegő kelyhet,
miben a csend hold-fénnyel telhet.
Nem adtál színt, nem adtál semmi vonzót.
Én megcsúfolom a tökéletességed.
Uram, teremtő bölcseséged
mért gúnyolta virágnak a kórót?

Egy alázatos alkonyon
édes véremtől a szúnyogok beboroztak
s táncolni jöttek a kezemre.
Mentem tovább
s találtam kórót borzasat, rosszat
s rákötöttem a szívemre...

DEZSÉNYI BÉLA

Az életsugarak

A huszonegyedik század regénye

(3)

Mvanga Mvanga volt a nagyobbik telep neve. Jó tízezer négyzetkilométerre terjedt ki és vagy kétszázezer ember lakta. Aki itt akart élni, annak arra kellett magát köteleznie, hogy mind lakás- vagyis kunyhóépítés, ruházat vagyis ruhátlanság, mind pedig földművelő, pásztorkodó, meg otthoni szövő és faragsáló munka tekintetében hajszálnyra sem fog eltérni az ősi hagyományoktól. Hisz jó szántóföldek, kövér legelők, fatönk-csolnakokkal nagyszerűen behajózható haldús őserdei vizek és a lándzsás, pányvás vadászatra pompás erdőségek álltak rendelkezésükre, — az állam vadkíméleti területei másfelé feküdtek, — hisz föld volt mindenre elég. Minden ittlakó köteles volt neméhez és korához mérten gyakorolni az ősi énekeket, táncokat, kivált a művelteknek is olyan lelkesítő látványt nyújtó fegyvertáncot. A telepre nem épült vasút, sőt körülötte egy lakatlanul, úttalanul tartott övezet terült el. Repülőgépen azonban oda lehetett jutni, az állami közigazgatás szervei ott is működtek, orvosok, iskolák álltak kötelezően a lakosság rendelkezésére. Akit az ősgyszerű élet nem elégített ki, aki mint valami börtönből akart a telepről kiszabadulni, azt kiengedték, illetőleg repülőgépen elszállították. Viszont aki a műveltség zónájában Rousseau-i Bernardin de Saint Pierre-i velleitásokba esett, aki élete hátralévő részét a természet ölén egyszerű viszonyok között, egészen nemzeti környezetben akarta leélni, azt bizonyos, további eltartását fedező díjak ellenében ideszállították. Nagy nemzeti ünnepek alkalmával azután a Mvanga Mvanga telep legszemrevalóbb leányait és ifjait őseredeti aligöltözöttségükben, fegyverdíszükkel óriás repülőgépeken odavitték, ahol föllépésükkel, ártatlanul vad körtáncaikkal, már nem ijesztő fegyvercsóválásukkal, éppen csak az idegekre ható felülvöltéseikkel mégis a lelkesedés önkívületébe ragadhatták a művelt élettől egy kissé általánosan megcsömörlött fekete testvéreket. Tovább ugyan nem időzhettek, nem ünnepeltethették magukat Pparisban vagy más városokban; mutatványuk bevégezése után azonnal újra a magasba szállt velük az óriás aeroplán és hazavitte őket a rezervációba. Így is egész további életükre elegendő mesélni valójuk maradt arról a rengeteg sok ruhás emberről a roppant nagy kőkunyhók közt, akik úgy szerették őket, hogy majd a torkukat kikiabálták a tiszteletükre, még ha tehették, a vállukon is körülhordozták. Különbözn a Mvanga Mvanga rezerváció népe nem volt sem szegény, sem tétlen, mert házi fonadékait, kézzel gyúrt bögréit, faragványait, egyszerű eszközökkel is művészien kidolgozott fegyvereit, még némely csemegéit is igen szép áron adhatta el a civilizáció-zónába az időnként hozzájuk látogató repülő ügynökök segítségével, akik persze még sokkal többet nyertek az üzleten — annál inkább, hogy az átvett cikkek árát minden tilalmazás és büntetés ellenére újra és újra pálinkában fizették ki, melynek, — mivel más úton nem jutott el Mvanga Mvangába, — ott óriás értéke, vásárlóereje volt.

Sokkal őseredetibb volt a kisebbik rezerváció: Tanga Tanga. Ennek sajátképpen területe alig volt nagyobb háromezer négyzetkilométernél,

ellenben körülötte egy sokszorta tágasabb, emberek által nem lakott övezet terült el, melyet az egyik oldalon reménytelen, vizetlen, omladozó sziklafalak, a másikon posványos, indás, kígyós, fenevadas őserdők tetek átjárhatatlanná. Itt már csak néhány ezer ősfekete élt, de ezek után hamisítatlan eredeti állapotukban. Fák ágai közé tákolt régi kunyhókban laktak, ruháztéként alig egy fűkötényt és erdei vándorlásoknál némi növényindákból csavart lábvédőt hordtak, ellenben fejükre vad hajuk közé legalább a hatalmasabbak, a vezetők annyi tollat, kavicsot, vadfogat és miegyebet raktak, amennyi csak ráfért. Ezeknél nem volt szó állami közigazgatásról; főnökeik sok ezer éves szokásaik és hagyományaik szerint kormányozták őket. Betegeiket színes agyagfölddel ijesztően kifestett pofájú varázslók gyógykezelték szintén ősrégi receptek szerint, rendszeren ráénekléssel, olykor azonban súlyos kízsásokkal, még más egyének megölésével vagy enyhébb esetben átok és varázslat útján megrontásával is, — ha a diagnózis úgy szólt, hogy a páciens betegségét ezek az egyének idézték elő valamely babonázás által. Iskolák sem voltak náluk; a gyermekek látás-hallomásból megtanulták szüleik nyelvét, szokásait, erkölcsi fogalmait, babonás szertartásait; mire egy leányt férjhezadhatóvá, vagy egy fiút legénnyé nyilvánítottak, ami nagyon hosszadalmas és az első sorban érdekeltekre nézve részint fájdalmas, részint durván élvezetes eljárások közt történt, — már mind magukba szedték volt amaz egyszerű világ egész tudás-enciklopédiáját. Ide a műveltség zónájából repülőgépen sem volt szabad közönséges halandónak eljönnie; már a környező lakatlan terület fölötti átrepülés is súlyos büntetés alá esett. Évek teltek el, míg egy-egy néprajz- vagy történettudós engedélyt kapott a telep meglátogatására; akkor is lehetően feltűnés nélkül kellett a lakóhelyeket megközelíteniök és semmi esetre túlságos kíváncsiság vagy közlékenység által az ottaniakat kőkorszakelőtti eszmékörükből kiragadni. Beszélni annyira mennyire mégis tudtak velük, még statisztikai adatokat is jegyezhettek föl — persze rejtetten — róluk, mert az a pár szó, melyet használtak, félreismerhetetlenül rokon volt a régi dahoméi nyelvvel.

Harmadszor kaptak már Cosette és Widmár engedélyt a titokzatos ősvilágmaradvány fölkeresésére. Azért részesültek ebben ilyen kivételesen sűrűn, mert első két látogatásuk után azt jelentették Pparisban, hogy Tanga Tangában valami járvány vagy kedvezőtlen levegőáramlások, vizelposványosodások folytán ijesztő mértékben megnövekedett a halandóság, kivált az újszülött gyermekek majd mind elpusztulnak; néhány év kérdése, hogy a maga tudományos érdekességében páratlan emberi telep örökre eltűnjék a föld színéről. És hozzátették volt, hogy második látogatásukkor egy még másutt ki nem próbált gyógyszert alkalmaztak, melytől a nagy elhalás megakadását várják.

— Meg akarják állítani útjában a halált? — mondta szkeptikus mosollyal Cirabotte professzor, a pparisi egyetem nagytudású rektora. — De azért fiatalok, hogy ábrándozzanak, kísérletezzenek, az újabb engedély megadását javaslom.

A kis, kétüléses gyors-repülőgép, aminőnek kezeléséhez az akkori művelt országokban jóformán mindenki értett, csakhamar a levegőbe emelkedett Cosette és Widmárral, néhány óra múlva már le is szállt

— nem Tanga Tangában, hanem egy hegyi tisztáson, melyet a rejtély országára felé még igen magas hegyek spanyolfala takart el. Útközben, hogy a légi rendőrséget ellátó katonai repülőket fel ne tartóztassák, folyton két zászlót is kellett kitűzve tartaniok: egy államit és egy fehéret; ez volt az átrepülési engedély jele, mellyel eddig még senki sem mert visszaélni, annyira súlyos büntetések fenyegettek az ilyen vétség esetére. Tanga Tanga egyre az őserdőben lopózkodó lakói nem is vettek észre semmit a közelükben történt leszállásból.

Földet érve a két fiatal tudós azonnal átöltözött. Vagyis levetették és a repülőgépek ládájaiba helyezték minden ruhájukat, ellenben ebből a ládából levelekből csavart ágycsák- és lábvédőket vettek elő, aminőket a tanga tangaiak hordanak. Még rémes nagy parókákat mindenféle tollakkal, vadfogakkal, kagylókkal díszítve, mert nagyon tekintélyesen akartak föllépni. Egy kis valószínűtlen kékesszürke és narancssárga arcfejték végkép a legveszedelmesebb ősafrikai esővarázslók kinézését adta nekik. Deréklebenyük fűszálai közé ugyan, — az ember sohasem tudhatja — könnyen járó gyorstüzelőpisztolyokat is rejtettek el, aminőkkel ketten akár az egész telepet kipusztíthatták volna. De rejtettek oda még valamit, egy kis tárgyat, amely alakjában némileg hasonlított ama gyilkoló szerszámokhoz, de mégis egészen más, sőt azoknak, mondhatjuk, egyenes ellentéte volt. Így indultak el a hegyek megmászására, melyeken túl legérdekesebb megfigyelésüket és kísérletüket végezni szándékoztak.

Nem volt ez számukra, szellemi munkához szokott városiak számára éppen könnyű feladat. Sokszor kellett egymást támogatniok, pihenőket tartaniok, amikor hamarosan átismételték csekély tanga tanga szókinccsüket, mely mégis egészen kimerítette amaz ősnyelv egész szótárát. Alig volt benne más, mint néhány állat és növény neve, az apa, az anya, a gyermek elnevezése, egy az embernek és egy külön a nőnek megfelelő szó (a férfi csak ember volt) — meg néhány ige: enni, inni, aludni, menni, mászni, úszni, vinni, dobni, ütni, ölni, meghalni. És még egy ige: szeretni.

Másfél napi súlyos fáradság után, mely alatt nemcsak a magukkal hozott ázsiai szójacsokoládé legnagyobb részét fogyasztották el, hanem jó sokat elhasználtak a láb- és kézsebeik kezelésére hozott gyógyszereikből is, — végre megérkeztek a világ legkezdetlegesebb élő emberei közé. Azonnal kitűnt, hogy az aggodalmak, melyek közt idejöttek, teljesen alaptalanok voltak: a tanga tangák utóbbi otlételeikről emlékeztek rájuk, mint kedves és becses ismerősöket hanyattvágódással és kéz-lábficáncsolással üdvözölték őket. Nem is láttak bennük gonosz, megrontó, hanem jó, áldást hozó varázslókat. Erre meg is volt minden okuk: a Cozették legutóbbi otlétele óta letelt három hónapban egyetlen egy nem halt meg közülük; az akkor látott öregek mind ott kuporogtak még, a fiatalok a régienél is nagyobb buzgalommal mászták a fákat, járták a rengetegeket eleségért, a gyermekek, gömbölydedebben, virgoncabbán, mint akkor, ugráltak mindenfelé. Jobbról balról jöttek az asszonyok rostszinórokkal csipőjükre kötött kisdedeikkel és szlepészeti okokból ki nem tört fehér fogaikat boldogan vicsorítva mondták: meghalni nem. Hozták is minden oldalról a legízletesebb vadgyümölcsöt, szárított her-

nyót, meg kókuszshéjakban friss vizet a jótékony varázslóknak, vagy ki tudja? szellemeknek, isteneknek.

Csakhamar megszólalt a hírljelző fadob, melynek ütemeit más messzebb álló dobok vették át. Ez ősi hívójelre azután néhány óra alatt ezren és ezren gyűltek oda, ahol Cosette és Widmár voltak, mindenki látni, üdvözölni akarta őket. Esténként tüzet gyújtottak és — a megtisztelés csúcspontja — eljárták vendégeik előtt őseredeti, vallási szertartás számba menő táncukat. A negyedik este, mikor már az egész nép együtt volt, a vendégek maguk is eljárták a látásból jól megtanult táncot, ami a lelkesedés leírhatatlan kitöréseire vezetett. Azután színleg az egész néppel együtt nyugalomra tértek egy lány levélnyoszolyán, melyet számukra összehordtak volt — kívánságukra kissé messzebb a nagy telep-től. A trópus langyos mozdulatlan éje csábítva hatotta át egymás mellett fekvő fedetlen, fiatal, párducszerűen izmos és hajlékony testüket. Mégsem történt egyéb, mint hogy megint csak művelt nyelvükön súgdolózni kezdtek.

— Az életsugarak jól beváltak, — állapította meg Widmár, — bo-csássunk rájuk ismét néhány évre valót. — És elővéve a kis, jelentéktelen löfegyverre emlékeztető készüléket arra irányozta, ahol a tanga tangaiak nagy mulatozásuk után mélyen aludtak. Egy valami irányzó korongot forgatott meg e közben egy pisztolyravaszfurma fogantyú segítségével; vigyázott, hogy csak egy bizonyos számig menjen el; a több még nincs állatokon kellően kipróbálva, megárthatna az embereknek.

Cosette érdeklődő szemmel nézte társa munkáját, olykor egy-egy észrevétellel, tanáccsal segítségére is sietett. Azután meglegedve állapította meg:

— Ezt a népecskét kiragadtuk a halál torkából; ezek élni fognak . . .

— Mi pedig még ma éjjel észrevétlenül fölkerekedünk és visszamegyünk munkánkhoz. Kézi villanylámpáinkkal majd csak átvergődünk a rengetegen. Nem lenne jó, ha ezek az emberek kísérnének, még nagyon is messze találnának eljönni és többé nem akarnának itt élni, ahová valók.

— Pedig, — mondta komolyan Cosette, — mennyivel boldogabb az ő egyszerű, szegény életük az őstermészet ölében, mint a magunkfajta művelteké, gazdagoké, ott a nagyvárosban . . . Nem jutott néha eszedbe, Widmár . . . hogy talán még nekünk is legjobb lenne itt maradnunk, itt élnünk le az ő módjukon, ami nekünk még élni adatott?

— És mi lenne akkor munkánkból itt, minden segédeszköztől, kísérleti anyagtól, irodalmi forrástól megfosztva? — kérdezte kissé rosszalóan Widmár.

— Persze, igazad van, — hagyta rá elég bánatosan Cosette és elcsöndesedett. Egy-két órát aludtak egymás mellett, egyiküknek sem jutott eszébe csak egy újjal is a másik felé nyúlni. Widmár mégis Cosette hangjára ébredt fel, aki álmában egyre a tanga tanga nyelvnek azt a szavát mormogta, melynek értelme: szeretni.

— Ideje, hogy fölkerekedjünk, — mondá a férfi.

Cosette felült, az éppen holdvilágos éjben még egy fájdalmas pillantást vetett a telepre és Widmárra, azután ő is talpraállt. Behatoltak az őserdőbe, amerre a nagy heglánc és ennek csúcsein túl repülőgépük volt.

Hol bozótokon, felfutó indákon kellett magukat átküzdeniök, vízereken átgázolniok, hol egészen síma földön jártak óriás fák lombjának tempolmi boltívezete alatt; oltárok ugyan itt nem voltak, helyettük sokszor házmagasságú természet-bolyok. Ezek a természetek még egyéb rovarok, legyek állandó, egyenesen életveszélyes fenyegetést jelentettek az őserdőt járók számára. Kézi lámpásukat ugyan alig kellett használniok, csakhamar megállapíthatták, hogy most már hallótávolságon kívül vannak reggelre kelve bizonyára megcsalódott házigazdáiktól.

Egyszerre egy holdfényes tisztáson különös zizegés hallatszott a cserjékből. Kigyók? Leopárdok? Vadelefántok? Vagy más állatok? De még ezt gondolni sem volt idejük, már sivatagi kutya vonítására emlékeztető elfojtott, halk, mégis vad vijjogással emberek ugrottak fel, törtek elő a cserjékből. Ezek már nem üdvözölték barátságosan a két idegent, hanem magasra emelt dorongokkal rontottak ellenük. Lehetek vagy harmincan.

(Folytatjuk.)

FARKAS GEIZA

Magyarosan!

Nem mondjuk: „Ha valamennyien elmentek, úgy mi is távozzunk”; helyes: „Ha valamennyien elmentek, akkor mi is távozzunk.”

*

S z ó a j á n l á s o k. A soffőr legyen gépkocsis, a bubifrizura csitrihaj, az optimizmus és pesszimizmus bizakodás és balsejtés, a preferenciális szerződés kedvezményes vagy kiváltságos szerződés, a dumping árú-támadás.

*

Helytelen: „Tizenöt napon belül föllebbezhet”; helyes: „Tizenöt nap alatt (tizenöt nap leforgása alatt) föllebbezhet.”

*

Ne hírlapilag nyugtázzuk az adományokat, hanem hírlapban vagy hírlapokban.

*

Helytelen: „Erejének teljével küzdött”; helyes: „Erejének teljességével (teljes erejéből) küzdött”.

*

Nem mondjuk: „A színházzal szemben kézirat”; helyes: „A színháznak kézirat”.

*

Jön-megy között tartsuk meg az ellentétet. Ez következetes a magyarban. A jön közelítő, a megy távolító értelmű. Nem helyes beszéd tehát, ha az utcán azt ígérjük valakinek: holnap eljövök hozzád, hanem: elmegyek hozzád. A német mond ilyenkor is komment.

Bódis Péter nagy haragja

A két szekér tengelye egymásnak akadt, ahogy megállott toporzékolva a négy ló. Keményen egymás szemébe nézett Bódis Péter és veje, Szabó Andris.

— Hová tart kend?

— A lányomért.

— A feleségemért?

— Azért.

— Abból pedig semmi se lesz!

— Nem-e?

— Nem. Ha előbb jövök a sürei dülőig, keresztbe állítom a szekerelem, oszt moccanjon kend, ha tud...

— Moccanék akkor is. A lányom pedig olyan embernél nem marad, mint kend...

— Hamar elvitte a hírit a szél. Tudtam, hogy útban találok nagy ijedten.

— Ijedten, nem ijedten, az mindegy. A lányom pedig nem hagyom...

Kis serke bajsza alatt keményen egymásra záródott Szabó Andris szája.

— Nem hagyja.

— Nem.

— Majd meglátjuk...

Az öreg arca meg se moccan. Keményen átnézett a veje feje fölött a Bükkös felé. Kezében megsuhogott az ostor.

— Most pedig állj odébb, azt mondom.

— Nem állok! Szakadjon a lócs, törjön a kocsirúd, de egy tapodtat se mozdulok innen.

— Mi az? ... Útonálló betyár lettél?

— A lányáért az is tudok lenni...

Az öreg barázdás arcán átvibrált a megbocsájtás halványan derengő sugara. De szavaiban kemény palóc dac szikrázott.

— Már lehetsz az is. Vízsem hozzánk, haza. Mi majd jobban megbecsüljük.

Azzal megeresztette a gyepűt. A két szekér zörögve, csattogva válik el egymástól. A két sárga vágóban indult el Béna felé.

— Hű a nemjóját! — szisszent fel Szabó Andris. Azzal máris fordítja nagy sietséggel a szekeret vissza... hazafelé.

Az öreg vissza sem fordult. Csak ült fekete ünneplőjében a szekeren és meg se moccan. Csak a lovakat csapdosta bojtos ostorával.

Szabó Andrisnak villant egyet a szeme, fényesebbet, ijesztőbbet, mint előbb. Azzal vékonyába vágott a lovaknak s utána. Porzott a két szekér, jóvérű palóc lovak röpitették a szekeret Béna felé. A távolság egyre fogyott köztük. A Sándor-dülőnél utólérte Szabó Andris az apósa szekeret. Itt már kiszélesedett az út s melléje kerülhetett a másik szekér mellé.

A négy ló már egymás mellett vágatott tajtékozva. Szügybe a fejük s sörényüket mintha vihar cibálná százfelé. A patkók döngve csapódtak

a földhöz, mint megannyi ökölcsapás. A két ember most sem nézett egymásra, csak merev arccal a kocsirúd hegyét nézték, mintha semmi se történnék velük.

Hanem a négy ló csak nem tudott elszakadni egymástól. Ott dobogtak egyre egymás mellett, fejüket leszegezve, mintha táltosok röpítették volna a csörögve össze-összekapaszkodó szekereket.

Még egyre némán ültek az ülésen, meg sem mozdultak, csak kemény dac verte a mellüket, mint mázsás nagy harang.

Akkor egyszerre átszólt Szabó Andris:

— No, Isten megáldja kendet . . .

Azzal megint csak vékonyába szúrt a két sárgának s azok mint megveszekedett végzet ereszkedtek neki az útnak s egy-kettőre faképnél hagyták Bódis Péter szekerét.

— Én is ott leszek ám, öcsém, — mondta csöndesen, szinte békésen Bódis Péter s megbíztatta a lovait ő is.

Írtó hajsa kezdődött.

Szabó Andris nem hiába bízott a lovaiban. Három éves csikók voltak, a saját nevelése. Ismerte minden mozdulatukat, szokásukat. Serkenő bajusza alatt már huncutkás mosoly játszodozott.

Az öreg lovai lassan elmaradtak tőle. Hiába, nem fiatal jószágok már. Inkább igába jók. Szép, erős állatok, izmos háttal, inas lábbal. Megszolgálták már a zabot eléggé.

Az öreg már mosolygott. Összehúzott szemeivel a távolodó szekér után nézett. „Derék jószágok”, bólogatott elismerően, miközben lassította a lovait. „Gazember”, mondta s fölmelegedett a szíve.

Hiszen ő nem is jött volna a leányáért, ha nem kergeti érte az asszony. Előfordul az fiatal házasoknál, hogy összekoccannak néha. A híre meg mindig nagyobb, mint a valóság. Eleget mondta, nem kell arra adni. Egy este összevesznek, másnap este megbékülnek.

Hanem ha már útban van, elmegy hozzájuk.

A szekér már messze porzott az első házak felé. Vasárnap délután volt, a megterített Isten-asztalánál bőségesen állottak egymás mellett a búzakeresztek. Egy kissé megkapta a rozsa a búzát, de azért lesz bőségesen kenyér. Most üresek voltak a tarlók, csak a madarak csipegették az elszóródott kalászatokat.

Szabó Andris pedig letoppant a szekérről a házuk előtt. A lovak gyepelőjét odadobta a kisbéresnek. Rengő, nagy, bizakodó léptekkel ment a ház felé. Tudta, hogy ott bent duzzog az asszony a hűvös szobában.

Benyitott.

Ott ült csakugyan az asztal mellett s valami ruhafélén babrált. Nagy félénk szemekkel nézett az urára. Aztán csak elkapta a tekintetét, mintha tilosba járt volna.

Szép kis ember volt az ura, most az izgalom pirosságával az arcán. Serkenő kis bajusza ott legénykedett félig megnyílt szája felett. Az arca izzott, mint a láng, amelyet teli tüdővel lobbantanak életre.

Közéjük feküdt a csönd egy pillanatra. Az ember járt fel s alá, aztán csak megállott az asszony előtt.

— Jön édesapád.

— Jön? — ijedt fel az asszony.

— Jön. Érted jön...

— Értem? — mozdult el az asszony.

— Érted. Azt hallotta: ütlek, verlek, kínozlak. Hát verlek én? — fakadt ki elkeseredetten Szabó Andris.

— Hát kínozlak én?...

Az asszony csak a fejét ingatta.

— Azért, hogy megszidtalak... Azért a két tányérért... amit ösztörtem. Van miből megvenni, hála Istennek.

— Van, — suttogta az asszony alig hallhatóan. — Van miből, az igaz...

Aztán ő kérdezte bátortalanul:

— Honnan tudja kend, hogy jön az édesapám?

— Elibe mentem. Ecet Mari ment át a misére reggel, tudtam, hogy mindent elmond. Meg aztán ismerem az anyádat.

Az asszony arcán átsuhant a mosoly.

— Ott találtam már a Bükkösnél. A löcsünk ott akaszkodott össze. Ő ide menőben mifelénk. Én hozzátok... Ott szíveskedtünk egy ideig... Aztán az apád csak megúnta s közéjük vert a lovaknak... Megfordultam... Utána...

Az asszony egyre több érdeklődéssel nézett az úra arcába.

— Egy ideig egymás mellett hajtottunk a Sándor-dűlőig, ahol kiszélesedik az út. Aztán csak odaszóltam: No, Isten áldja meg kendet. Szügyibe ostoroztam a Keselynek...

Az asszony kuncogva fölnevetett.

— Ezért késik édesapa?

Szabó Andris nekibátorodva vetette meg lábait a szoba földjén. Kis serkenő bajusza táncolt huncut szája felett.

— Ezért. Pedig verte az öreg is a lovait...

— Szép két ló az is, csak öreg, — dicskedett az asszony.

— Hát éppen szép, — hagyta rá — de a mienk se kutya.

Odakint szekér zörgött. Az asszony odaszaladt az ablakhoz s mielőtt visszanezett az urára, büszkeség melegítette át az arcát.

— Édesapám szekere.

Szabó Andris is odaállott az ablak mellé. Egyik kezével elhúzta a kék ablaktakarót, a másikkal megölelte az asszonyt.

Aztán módosan kiment az öreg elé az ambitusra.

Az öreg éppen az ostort dugta vissza az ostortartóba, azzal leszállt az ülésről. Nem néz a házra, csak odamegy a másik szekérhez, ahol a kisbéres fogta ki a lovakat. Csattogva vert rá a nyakukra.

Mikor az ambitusra ért, megbökte a veje felé a kalapját.

— Jó két ló, — mondta.

— Jó, — kacagott Szabó Andris szeme.

Az öreg is sűnyt egyet bozontos bajusza alatt.

Felballagott a lépcsőn, be a házba.

S szólt az ajtó előtt Szabó Andris:

— Ott bent van a lánya. Éppen most beszélgettünk arról, hogy milyen jók még a kend lovai. Pedig elmúltak már ötévesek is, igaz-e?

Mit tanulhatunk egy fiatalkorú büntettes példáján ?

Néhány éve Bécs egy előkelő úri lakásában két halottat találtak. Egy magas állású, e mellett vagyonos állami tisztviselő volt és a felesége. Késsel szúrták agyon őket. A gyilkost csakhamar kinyomozták egyetlen 16 éves fiúk személyében, akit a bíróság minden enyhítő körülmény figyelembevételével 4 évi börtönre ítelt.

Mi lehetett a borzalmas büntett indoka? A tettes védekezését, hogy szülei egymással dulakodtak és ő csak anyja, igaz sikertelen, védelmében szúrta le apját, különféle jelek cáfolták és valószínűbbé tették, hogy mindkét szülőjét a fiú ölte meg teljes szándékkal és megfontolással.

Hát erre mi vezethette? Szülei rosszul bántak vele, ütötték-verték, éhezették, megalázták? Nem, sőt még vagyonosságukhoz és társadalmi állásukhoz képest is nagyon bőven ellátták mindennel, amire csak szükség lehetett, sokszor, bár nem mindig, hízelegtek neki; ha valamiben befolyásolni akarták, önérzetére, büszkeségére hivatkoztak, melyet öröklött előkelő társadalmi állását felhánytorgatva igen nagyra is neveltek. Valami szerelmi ügyben álltak útjába fiúknak? Ilyesmiről szó sem volt. Előnyt remélhetett-e szülei eltávozásától, vagyonuk öröklésétől? Azt sem, hiszen az apával együtt keresete is odavolt és 16 éves korában az embernek még inkább egy vagyonból való eltartás, gondoskodás szokott kelteni, mint egy vagyon kezelésével való vesződés.

Nyurga, sápadt fiatal ember volt a szülőgyilkos, korát meghaladóan értelmes, de máris hideg, érzéstelen. Ügyének tárgyalásakor az egyedüli érzés, mely belőle nagyobb erővel kitört, nem a tette fölötti megbánás volt, hanem a felháborodás nézete szerint igazságtalan elítéltetése fölött.

A tárgyalás — lélek- és múltboncolás — azután olyan részleteket hozott felszínre, melyek némiképp közelebb hozhattak a rémtett nyítjához. A meggyilkolt szülők csak a külső világ előtt éltek jó egyetértésben, otthon nem titkolták egymás irányában hidegségüket, sőt ellenszenvüket. Fiukat mindketten szerették — a maguk módja szerint, mely azért egymásközi ellentéteik dacára meglehetősen hasonló volt. Olykor becézték gyermeküket, hízelegtek neki, máskor azonban hosszú időközön keresztül fagyos unalomnak szolgáltatták ki, belerántották saját kedélytelen lelkiállapotukba. Kiemelték előtte képességeit, de ezek nevében azután olyan teljesítményt, olyan kegyelmesüri magatartást követeltek tőle, mely még távolról sem felelt meg korának. Ha úgy látszott, mintha ez nem következne be azonnal, hízlegés helyett igen keserű szavakkal vetették szemére hálátlanságát, rajzolták eléje életképtelenségét. Más gyermekek társaságától elzárták. Egy egészen különös, gazdagságpárnás lágy és mégis áporodottan keserves világban nevelték, melyből egykor, akár külön nagy lépkamrájából a méhkirályné, mint minden másnál különb, mindenki fölött uralkodni hivatott emberfölötti embernek kellett — és pedig okvetlenül ilyenként kellett — kilépnie a nagy társadalomba. Egy szóval lehetetlent kíséreltek meg vele és kívántak tőle. Mintha valakit soha víz-

hez közel nem eresztve, sőt előtte minden kortyívást rémségként lefestve rekord-távúszóvá akarnának kifejleszteni — még hozzá azzal a fenyegetéssel, hogy teljesen haszontalan, értéktelen ember lesz, ha bármely nap nem képes átúszni a La Manche-csatornát.

Egy ilyen gyermekszoba — mennyországnak tünhetik föl egy sokat éhező, fázó, sokszor megvert, senkitől egy „te”-nél többre nem becsült proletárgyerek előtt. De pokolnak az előtt, aki benne él, eddig csakis benne élt és ezért más helyzetekkel, életekkel összehasonlítási lehetőség hiányában nem tudja értékelni, ami benne kellemes, megnyugtató, sőt édes, szent, ellenben a rosszak rosszának, egyszerűen elviselhetetlennek érzi, ami benne kínos, kárhozatos. Kivált a szakadékot, a közt, amit tőle követelnek és amire képesse tették. Az ilyen „pokol”-ból annál könnyebben fog minden, még a legborzalmasabb eszközzel is szabadulni akarni, ha nevelése erkölcsi alapjává nem azt tették, hogy olyan jó legyen, aminek — mindenkinek lennie kellene, hanem azt, hogy mindenki fölött kiemelkedő legyen.

Ama szájalomraméltó, mert bizonyára nem gyökerestől rossz öreg házaspárt már semmiféle megállapítás nem támaszthatja fel többé. A szintén szájalomraméltó, bárha minden jel szerint csakugyan gonosz hajlamú fiatal gyilkost sem adhatja többé vissza önmagának sem a börtöni fegyelem, sem a társadalom kárhozható, egykor talán megbocsátó ítélete. Mindhármut szomorú példájából azonban több fontos tanulság emelkedik minden szülő és nevelő szeme elé. Ha ezek a tanulságok nem újak, viszont elég fontosak hozzá, hogy mindenki, akit illet, újra és újra emlékeztetébe idézze őket, akár csak Ellen Key sokban hasonló irányú tanításait. Ezek a tanulságok a következő pontokba foglalhatók:

Nem számíthatnak gyermekeik tiszteletére és szeretetére, akik egymást nem szeretik és nem becsülik. Még legbiztosabban eljátsszák ezt a szeretetet és becsülést, ha egymással versengnek érte. Hiszen miként testidomban, arcban minden gyermek, minden ember jobban szokott hasonlítani egyik szülőjéhez, mint a másikhoz, úgy elkerülhetetlen, hogy nevelésében és ennek eredményében is vagy az apa vagy az anya befolyása jusson erősebben érvényre. Ennek azonban még nem kell, nem szabad a másik szülő hatásának teljes háttérbeszorítását jelentenie; ha egy „domináns” szülő ilyet megvetett vagy gyűlölt szülőpárjával szemben megkísérel, ez a gyermekben olyan szemlélet- és érzésfolyamat-elynyomásokra vezet, melyek miként ezt a psychoanalytikusoktól tudjuk, jellemhibákon kívül ideg- és elmebajokat, meg egyéb testi betegségtüneteket is vonhatnak maguk után. Ha a szülők nagyon is kicsinyítik, csorbítják egymást a gyermek előtt, ennek végső következménye az lehet, hogy mindketten semmi — vagy miután testileg még itt vannak — a világba sehogy sem illő, ebből legalább a kívánság útján ki is küszöbölendő alkalmatlanságok, ártalmak legyenek a gyermek szemében.

Nem szabad azonban még az egymással jó egyetértésben élő, a gyermeküknek adandó nevelés elveire nézve megegyező szülőknek sem azt kívánniok, hogy gyermekük számára állandóan „minden” legyenek — még akkor sem, ha nekik igazán mindenük a gyermek. Mert miként ezt már Bertrand Russell és más elmélkedők tisztán meglátták, a gyermeknek egyenesen élettani rendeltetése az, hogy szüleitől fokozatosan elvál-

jék, majd más létezőkhöz kapcsolódják. A fejlődésnek ebben a szakában a szülők teljesen megelégedhetnek azzal, ha gyermekük a mások megítélésének, kiválogatásának zsinórmértékét veszi tőlük, az ő ítéletükhöz fordul bizalommal akkor, amikor az élet a fiatal elme számára megoldhatatlan kérdéseket vet föl. Hiszen ennyit is elég kevés szülő ér el azokhoz képest, akiknek gyermekei tanács- és mértékadóikat is egészen másutt, sokszor a szülőktől a képzelhető legnagyobb fokon különböző emberek körében keresik.

Annyira sem szabad a gyermeknek saját egészséges lelki fejlődése érdekében a szülők „mindené”-nek lennie, hogy ezek emiatt másokkal szemben részvétleneknek, gőgöseknek, szívteleneknek mutatkozzanak. Az ilyen példa által csakis a gyermek rideg önzése nő elképzelhetetlen arányokba; ezt mihamarább legelső sorban a szülők szenvedik meg, akik még ezen az áron sem szünek meg a gyermek számára „mások” lenni, még így sem lesznek szemében „minden”. És ha csakugyan ez lesznek, — annál rosszabb.

Különösen nagy hiba az, ha a szülők örökösen a hála-kötelezettség, hangszerén játszanak gyermekük előtt, ennek minden akárcsak modorbeli hibázásánál mindjárt hálátlanságot emlegetnek. És szünet nélkül felhánytorgatják a gyermek előtt az általa a szülői házban élvezett jót, igénybe vett szolgálatot, ha minden jóra azt mondják csemetéjüknek: ezt is nekünk köszönheted. Az ilyesmi nem vezethet másra, mint hogy a gyermek valóban mindent szüleinek tulajdonít — nemcsak a kellemeset, a jót, de a fájdalmasat, a rosszat is, aminek folytán éppen a serdülő korban gyakori világfájdalmas napjain különös ragaszkodás helyett egyenesen gyűlöli szüleit. És ugyanakkor azok helyett a tökéletességek helyett, melyekkel magukat előtte, bár a legtisztább nevelési szándékból ékesíteni szeretnék, mindenféle gyöngeségeket, nevetségességeket, hitványságokat vesz észre rajtuk vagy költ magában rájuk. E mellett mindent tőlük vár, követel, amit csak megkíván, még az egyáltalában vagy az éppen adott helyzetben lehetlent is.

Tehát még saját gyermeke előtt sem szabad az embernek jobbnak akarni feltűnni, mint amilyen. Ha, miként már elég sokszor előfordult, fiatal házasságok szigorúbban kezdik venni mindennemű erkölcsi kötelezettségeiket, még le is mondanak némely helyteleneknek ismert szokásaikról, mihamarabb gyermekeik vannak, akiknek jó példát, tisztaságú eszményképet kívánnak nyújtani, — ez a legnagyobb dicsőre és becsülésre méltó. De már nem az, sőt éppen az óhajtott ellenkező hatású, ha a szülő ilyen személyes áldozat nélkül, vagy akár ilyen kapcsolatban, azt várja már saját szemével látó, saját eszével gondolkozó gyermekétől, hogy szülőjét minden más embernél különb, okosabb lénynek tartsa, akinek soha még a gyermek mostani éveinek megfelelő korában sem voltak emberi gyöngeségei. Az ilyen igény annál nagyobb érzelmi ellenhatást — ressentiment — e mellett az egyes esetek szerint irigységet vagy kicsinylést támaszt a gyermekben, minél többet követelnek ő tőle minden irányban, minél inkább aranymérlegben mérik, beláthatatlan időn keresztül felhánytorgatásra elteszik minden valódi vagy csak vélt hibázását. Ha a gyermeknek ahhoz, hogy szülőjét tisztelje, kövesse, nem elég, hogy az

illető úgy ahogy van és él, szülője — már nagy baj van a családi nevelés körül.

Az élők társadalmának legszebb, legmeghatóbb, habozás nélkül mondhatjuk: az embernél legmagasztosabban kialakult jelensége a szülők gondoskodása gyermekeikről. Ezen gondoskodás nélkül, ha azt a szülő korai elhalása vagy feladatának teljesítésére képtelenné válása esetén más sem veszi át, a gyermek elpusztul, elzüllik vagy legalább is egy gyönyörűsége, indítékú szent emlékekkel szegényebben rója az élet útját. Az egyszerű, gépies szükségletkiegészítésen, tápláláson, ápoláson messze túlmenő figyelmes, szeretetteljes szülői gondozás olyan szükséges a gyermek testének, lelkének, mint az evangéliumban olyan nyomatékosan említett só. Azonban éppen ez a hasonlat vezet reá, hogy a szülői gondoskodásból is megárt a túlsok. (Bertrand Russell.) Az „elsőzás” veszélye mindenesetre legnagyobb a ma olyan sajnosan nagyszámú egykés családokban, ahol két esetleg nagyon gondoskodó hajlamú szülő, még talán nagyszülőktől, nagybácsi-néniktől támogatva is egyetlen, immár nem írgyélésre, hanem sajnálatra méltó kis lényre pazarolja mindazt a gondoskodó, óvó, vezető készséget, melynek az ember és az emberi pár élettani beállítottsága szerint több, akár egy tucat gyermek közt kellene megoszlania. Az ilyen örökös gondoskodás-oktatás-nevelés pergőtüze a szerencsétlen egykét egyrészt önállótlaná, másrészt mégis elbizakodottá, tehát két okból is életharcra képtelenné teszi, midőn egész élettartamára kinyújtja az „egocentrizmus”-nak azt az állapotát, melyhez csak a pólyás gyermeknek van joga.

Alig van nevelési hiba, melynek az egyetlen gyermek ne lenne nagyobb mértékben kitéve, mint a többtestvéres. Egyik legveszélyesebb ezek közül mindenesetre a gyermekkel összefüggő dolgok jelentőségének túlnagyra becslése, felfújása. Hiszen az ellenkező is előfordul, még hozzá egészen helyes szülői célzattal. „Katonadolog, semmi”, mondják egy siránkozó gyermeknek olyan ütődésnél, sérülésnél, mely már a szót kimondó szülőnek komoly gondot okoz, vagy legalább kellene okoznia. „Ugyan mi vagy te?” szokták szerénységbe, szolgálatkészségbe visszaterelni az elbizakodottá, finnyáskodóvá váló úrficskát vagy kisasszonykát. Az ilyen „leszállítás” ugyan, ha túlságba megy, kiölheti a gyermekből a gondosságot, előrelátást, egészséges önértetet, még csekélyértékűségi komplexumokat, erkölcsi lazaságot is fejleszthet ki benne; mindez azonban még ritkán fordul elő, mindenesetre közelebb fenyeget a veszély, ha mindent, ami egy gyermeknél megállapítható, ami vele történik vagy amit tesz, óriási, az egész környezet számára, de mindenesetre a gyermek egész hátralevő életidejére sorsdöntőnek nyilvánítanak és ilyenként kezelnek.

Ebben a tekintetben már a gyermek apró bajainak, nélkülözéseinek, viszontagságainak túlságos fölvétele is hiba. Amely gyermeknek minden földreptottyanásán halálosan megijednek, legcsekélyebb rosszulletein kétségbeesnek, uzsonája elkésését, alkalmi pajtása nyersebb tréfáját világszerencsétlenségként tárgyalják, az, ha idejekorán ki nem kerül az ilyen szülői ház édeskés-fülledt levegőjéből, a legkönnyebben lesz örökösen finnyáskodó ideje javarészét neveléses óvintézkedésekkel eltöltő képzett beteg, magát minden alkalommal mindenkitől megsértve, megalázva érző, üldözési téveszmékre hajló idegszenvedő. De még ez a veszedelem is

aránylag enyhe az erkölcsi túlértékelés fenyegetése mellett. Ez két irányban, a jó és rossz irányában történhetik, az egyik éppen olyan káros, mint a másik. Különösen sajnálatraméltó az a gyermek, akinél mind a kettő működésbe lép.

Már a gyermek szépségének, kedvességének hangoztatása, hízelgő szavakban, cirógatásokban, becézgetésekben kifejezése is „módot” kíván, belőlük a gyermek egészséges fejlődése annál kevesebbet bír ki, minél messzebbre távozik az egész kicsinyke, majdnem öntudatlan kortól. Hiszen ridegnek nem kell egy gyermekkel lennünk, nem szükséges iránta való szeretetünket egyszerűen eltitkolnunk, csak annyira nem szabad nyilvánításában mennünk, hogy ezzel végkép önzővé, hiúvá, zsarnokká tegyük. Kivált a testi érintéseknél szükséges a felnőtt részéről teljes uralom még legtisztább és nemesebb érzései fölött is. Játszani játszhat, kivált pedig tornázhatik egy vagy több gyermekkel, amennyit mindegyikük kibír, ez minden félnek még egészségére is válik. De már a cirógatásokról, becézgető érintésekről ezt nem mondhatjuk ilyen határozottan; amely szülő vagy más felnőtt szükségét érzi, hogy ezen a módon fizettesse meg magát a gyermekkel, amit érte tesz, legalább igyekezzék az egésznek inkább tréfás színezetet adni. Testileg, erkölcsileg egyenesen káros érintések, továbbá beteg embereknek gyermekekhez túlságos közelítései természetesen minden megengedhetőségen kívül esnek; a gyermekek csókolgatása sem egyéb — eléggé meggyökeresedett — rossz szokásnál.

Még nagyobb óvatosság szükséges a gyermek képességeinek, tehetségeinek, teljesítményeinek értékelésénél. Itt sem okos magatartás az igazságtalan ridegség, a gyermek képességeinek egyszerű letagadása, teljesítményeinek rendszeres, célzatos lebecsülése; az ilyesmi vagy csekélyértékűségi érzésre, vagy dacbeállításra vezet; mindkettő súlyos akadályává lehet a gyermek helyes fejlődésének és életbeli boldogulásának. Csak lehet; esetleg éppen a rendes mértéket is meghaladó erélyes tevékenységre ingerli. Ellenben egészen biztosan megnyomorítja a kis embert a csodagyermekké tétel, minden szavának világrengető kijelentésként ismétlése, versanyagának minden vendég előtt felmondatása, nem egész rossz iskolai bizonyítványainak minden komoly életteljesítmény fölé magasztalása. Ha egy gyermekben képességet fedezünk fel, ezt nyugodtan megállapíthatjuk előtte, ha valamit korának megfelelően jól végez, köntörfalazás és fölényeskedés nélkül megdicsérhetjük érte. Csak ne magasztaljuk egyik esetben sem az égit, ne hitessük el vele, hogy reá most már minden más gyermeknél, embernél nagyobb hivatás vár, melyet ha nem teljesít, súlyos mulasztást követ el önmagával, hálátlanságot velünk szemben.

Ez a példa már reávezet a nevelési hibáknak talán még legsúlyosabbikára: a gyermek hibáinak, mulasztásainak túlértékelésére. Hiszen a végletes elnézés is öreg hiba, akár csak a kegyetlenül fenyegető szigorúság, erre kár lenne több szót vesztegetni. De van a szigorúságnak egy aggodalmas, ideges módja, mely a némileg messzemenő fenyegetésnél is ártalmasabb egy gyermek lelke számára. Az ördögöt állandóan a falrafestés, a legenyhébb büntetéssel vagy csak nevelési rendszabállyal (pl. a nevelőintézetbe adással) kapcsolatban a szülői szeretet felmondásának, a „kéz levételé”-nek fenyegetése. „Ha megbukol, a vizsgán, jobb ha a Dunának méisz”. — „Ha megbüntetnek, elcsapnak, ne merj többé a szemem elé,

a házamba jönni". — Egy rosszul megtanult leckénél már: nem lesz belőled semmi; egy túlhamar elköltött zsebpénznél: tönkre fogsz menni; egy egészen mindennapi gyermekcsinynél: sírba viszel, te leszel az oka, ha meghalok, megölöm magam. Az előbbi fajta fenyegetések már nem egy gyermek-öngyilkosságra vezettek, az utóbbi fajták viszont vagy félelem-psychosisba kergetik a szerencsétlent, melyben semmiféle egészséges fejlődés, tevékenység nem lehetséges, vagy ha a gyermek durvább fából van, még saját tényei és egyénisége túlértékelésére is indítja azt, melyben nemhogy kíméletesebb, engedékenyebb lenne szülei, nevelői iránt, hanem még hányivetibb, követelőbb, aminek persze az életben mihamarább megjön a bójtje. A gyermeket szép fokozatosan reá kell vezetni egyéni felelőssége átérésére, de nem szabad időelőtt olyan felelősség érzésével terhelni, melyet nem bírhat el, mely szegény kis lelkiismeretére zúdítja olyan esetleg igazán bekövetkező szerencsétlenségek mennyköveit is, melyeknek előidézésében az ő apró hibáinak, gyöngeségeinek valóban a lehető legcsekélyebb részük volt. Ez még némely korai csábításoknak áldozatul esett szerencsétlen kisleányokra is áll; ezek még jó útra vezetéseinek is a lehető legrosszabb módja annak hangoztatása: most már egész életedre gyalázott vagy velünk szüleiddel együtt.

Semmiféle nevelési cél érdekében nem szabad egy gyermektől követelnünk, hogy saját bőréből, akár csak úgyis nemsokára levedlendő gyermekbőréből kiugorják. Mindenféle tilalom közül leginkább lehangolja az érzékeny gyermeklelket az olyan, melyet így indokolnak: ez már nem való neked; az ilyesmit sokkal jobb a gyermek egykorú, vele együttthaladó társainak cenzurájára, esetleg gúnyjára bízni. Ha a nagyobb gyermek előszeretettel foglalkozik, játszik kisebbekkel, ezt sem kell megróni vagy éppen tilalmazni, amíg erre valami egészen különleges erkölcsi ok (munkára nem készség, nemi rendetlenség jelentkezése) nem kényszerít. Amely 16 éves síheder (lányoknál a kérdés úgysem szokott ilyen élesen fölvetődni) még szívesen hancurozik el 4, 8, 12 éves testvéreivel, kisszomszédaival, az e miatt nem szükségképp aggasztóan g y e r m e k e s, hanem esetleg inkább biztatóan g y e r m e t e g; ízlésiránya már eleve megvédi a későbbi élet nem egy veszedelmétől, így az alkoholizmustól, szerelmi túlmohóságtól, sporttúlzástól, verekedő szokástól, e helyett a gyöngébbek kímélésére, védelmezésére való készséget fejleszti ki benne, jól elő is készíti későbbi családfői hivatására. **A mindenáron „már nagy vagy” követeléssel egytermészetű, csak talán még ellenszenvesebb a „nem neked való társaság”, „ne hagyd a tekintélyedet”.** Hiszen szó sincs róla, egy szerencsés helyzetben felnövő gyermek nevelését nem éppen szerencsésen egészítené ki a kültelek penészvirágaival gyakori együttlét. De a penészvirágtól a paraszt- és proletárgyermekig még elég hosszú út van és kivált ma már reménytelen vállalkozás valakit egyetlen magasabb osztályban élésre és minden másnak elkerülésére, egyszerűen nem ismerésére nevelni akarni. Annak erőltetésével is, hogy valamely gyermek mindenkor minden másnál különben, fölényesebben, önérzetére finnyásabban lépjen föl, csak azt érzük el, hogy az illetőt általánosan gögösnek, összeférhetetlennek, esetleg ugyan éppen csak unalmasnak itélik.

A szülei által túlságos nagyra tartott és szánt, ezért azután minden ténykedésükben, kedvtelésükben, még életmegismerésükben is agyon-

korlátozott, a múltra nézve szemrehányásokkal, a jövőre ijesztésekkel elkedvetlenített csemete lelki állapota azután a legvégsőig a nemi érzés idején keseredik el. Az életnek abban a szakában, mikor kivánságai — a tisztán átgondoltak úgy mint a csak sejtésekben előretörők — a legmagasabb lobot vetik, úgy érzi, hogy ezen kivánságai kielégítése, életének számára valóban érdemes módon élése elé elháríthatatlan akadályokként torlódnak — szülei, akik gyermekkorában gondoskodtak ugyan róla, de érzése szerint állandóan elgáncsolták, eltilalmazták tőle ezt a gyermek-kort, akik jövőt is biztosítanak neki, de ezen jövő minden örömeinek előre lehetetlenné tétele árán. Bizonyára hibás ez a kép, ám egy a való élettől elzárt, születése óta mesterséges világba ketrecezett ifjú lény megfelelőbbnek kialakítására nem képes. A legtöbb ilyen szerencsétlenül mégis csak egy más módon elhalad a válság, az is megismer valamit a világból, élvezi is az élet egyik-másik sarkát és egykor szívből siratva kíséri a temetőbe azokat, akik ha vétettek ellene, azt is hozzá való jósból tették. Máskor a túrhetetlen erőre fejlődött e f é b i z m u s öngyilkos fegyvert ad annak kezébe, akinél ez mindenkit meglep, — miért tette, hisz olyan jó dolga volt! Ismét máskor a kitört h e b e p h r e n i a állandó elmekóralakba fajul át és az anyyiak által irigyelt ifjú élet egy tébolyda boltozata alatt hömpölyög tovább az öregség, a halál felé. Végre — hála Istennek a legritkább esetben — az következik be, ami akkor ama bécsi úri lakásban történt, a szülőgyilkosság mindennél borzalmasabb ténye.

Milyen rendszert kövessen tehát egy szülő gyermeke nevelésében, ha mindeme felsorolt hibákat, veszedelmeket el akarja kerülni? Semmilyen rendszerrel túlságosan még azt sem, amely az előző fejtegetésekből kiszűrhető lenne. A nevelés minden más emberi foglalkozásnál nagyobb mértékben élet — és minél inkább az, annál jobb eredményt ígér. Az élet pedig folytonos mindenirányú változás, alkalmazkodás, megújulás, benne tehát elvek csakis a mozgás, haladás alapirányát adhatják meg, az egyes esetekben való eljárást a pillanat szükségleteinek, a cselekvő élet érzékének, intuiciójának kell megadniok. Hibázás ugyan így is mindig lehetséges, hozzátartozik az már az élethez, a cselekvéshez, a neveléshez. A jó szülőnek tehát megadón le kell mondania arról az álmáról, hogy tökéletes nevelést adjon a gyermekének; számolnia kell, olyan későbbi fölfedezésekkel, mint hogy egyszer több, egyszer kevesebb szabadságot engedett neki a kellenél, egyszer már mértéken túl gyöngéd, máskor túlságosan szigorú volt irányában. Mindez az esetek túlnyomó nagy többségében csak egészen múltó, gyorsan hegedő hiányokat okoz a drága utód fejlődésében — addig ameddig a nevelés egészben még mindig természetes alapokon, a környező szűkebb-tágabb világ és a való élet kívánalmi irányában halad.

FARKAS GEIZA.

Nem is hallott semmit a barlang-bank előtti gyülekezésből. A közeledő lépteket csak Póli érezte meg és mire odakint az első rikoltás fölcsattant, rendbe szökve, már a ruháját igazította:

— Gyűnnek, Marci, no most!

Valaki kurjantott a bányácska előtt:

— Megvan! Itt van.

Erre éles és sipító hangzavar keletkezett:

— Hol a gombunk, Elekes Márton?

— Pfúj, le vele!

— Uzsorás a barlangban!

— Gyere ki, ha mersz!

— Adja vissza a tizenegyesemet! — ezt vékonyan panaszolta egy kisiú, míg egy-két kappanhang is megcsuklott:

— Mi lesz a tőkémme!

— Elengedem a kamatokat, te csaló!

És egy rekedtes proligyermek rikácsolta:

— Kizsarloa belőlem a család minden gombját! Vérszípó! — s egyszerre két hang is kezdte heccelődve a proletárindulót:

— „Föl, föl, ti rabjai a földnek!” — De belekuncogott egy kölyök gonosz torka:

— Idebújt a gazember — szeretőjével!

Erre vagy nyolc fejletlen hang versenyt macskazenézett:

— Megmondunk a tanár úrnak!

— Ahá, ahá! Szeretőd van!

— Szeretője van!

— A mi gombunkon tartja!

Bent a bűvőhelyen, aková nem merte senki a fejét bedugni, rég szétrebbent a két csokolódó galamb. Póli a kigyúlt ifjút ugyancsak lehűtötte félelmével és azzal, hogy a karjába csimpaszkodott:

— Istenem, mi lesz most? Megvernek a betétesek! — Márton egy percig, amíg a zsvajról tisztába jött, hogy hányan lehetnek kint, maga is félelmével küzdött, de aztán hamar leszámolt vele:

— Mit, hogy minket —?

És előbb izzadt haját lesimítva maga mögé tolta Pólit és kiállt a barlang szájába olyan hősi pózban, amilyenre csak képes volt:

— Mit akartok, ti taknyosok?

A hangverseny még cifrább lett e kihívásra:

— Gombtolvaj!

— Bankár úr!

Egyik gyermek a nadrágján mutatta:

— Két hete már, hogy nem tudom a nadrágom begombolni, — onnan is elfuvolázta a gombjaimat!

Vagy ketten mögéje mutattak:

— Nini, Póli!

— Cip-cup, csokolóztak!

— Gyere csak elő, — hősködött egy suhanc, — hadd lássunk mi is a gombunk árán!

A legkisebbek a két kezük mutatóujját dörzsölték keresztbe:

— Ajajaj, a cigánypénztáros-kisasszony!

Szentpétery, a betétesek nyápic vezére, rámutatott a lányra:

— Ez a bankcégér!

Márton erre a sértésre fülig pirult. A kisutcabéli hajdúvér megmozdult benne s kabátja két újját sebesen gyűrte fölfelé, aztán jobbát pillanatra zsebébe süllyesztette és boxerrel fölszerelve húzta vissza. Talán Zrinyi Miklós jutott eszébe, mert nagyot ordított: — Utánam, Póli!

És kirohant az ostromló ellenség sűrűjébe. Úgy püfölte kétkézre a kis betéteseket, ahol érte őket, hogy azok jajgatva tágitottak előle. Kettő-három, akiket hasba lökött, a földön nyöszörgött már. Póli is karmolt, rúgott és harapott, míg lovagja csatakiáltásokat hallatott:

— Nesztek kamat, itt a tőke, ebadta kölykei!

Most Szentpéteryt pofozta meg balkézzel:

— Nesze árúlkodás! Igazgatósági tag úr! — azzal megfordította és belerúgott ellenfelébe. Mivel a győzelmet érezte izmaiban, elbizakodottan osztotta utolsó csapásait:

— Hol vannak az adósok? Miért nem hoztátok el a tanár úrakat is?

Ez utóbbit kár volt kiabálni. Mert a vértanúk szobra felől feltűnt immár a kis borzas Mányoki alakja. Sietve közeledett s mögötte Szakács képviselte a karhatalmat, az ügybuzgó iskolaszolga. Megszűnt a hóesés is, az égi részvénytársaság ijedten foszlott szét, mint a földi csetepaté és perc alatt helyreállt a rend. Mányoki tanár úr gúnyos mosollyal állt meg a véres színhelyen, haját jobbjával még inkább összeborzolta s aztán metzően ítélkezett:

— Ez aztán a nyílt gazdasági harc! De majd adok én bankárnak is, betétesnek is!

Egyszerre többen szólaltak volna meg:

— Tanár úr, kérem, én —

Ámde a tanár úr szót se tűrt:

— Befogjátok a szátokat. Mielőtt hazatakarodtok, lássuk a tényállást: Elekes Márton VI. osztályos iskolakerülő, mondja el, hogy mi történt!

Márton még ziháló mellel, de szemérmetlenül kezdett mesélni:

— Amint véletlenül erre sétáltam a székely vértanúk szobra felé — Mányoki dühös volt már is:

— Véletlenül, igen?

— Tanár úr, kérem, nem egész véletlen, mert azt mondta a történelemtanár úr, aki maga is nagy idők tanúja —

— Elég, ebadta kölyke, folyékonyan hazudik! Maga idejött a zúg-bankjába. Mindent tudok. Csak arra feleljen, hogy mit keres itt ez a cigánylány?

Mártonnak most esett porba a pecsenyéje.

— Találkoztam vele —

— Úgy?

— Mindennek én vagyok az oka! — ugrott elő Póli. — Tanár úr, instálom, itt lakok a Lavotta-utcában és munkanélkül vótam.

— És Elekes Márton VI. gimnazista beállt munkaadónak?

— Nem, tanár úr, instálom. Hanem ez a barlang az enyim, az én fölfedezésem. Én ajánlottam Elekes Mártonnak, mikor erre járt és nagy gondba vót —

— Szegény! S aztán iderejtették a gombokat?

Márton megint hátrtolta Pólit:

— Tanár úr, kérem, én most is azért jöttem erre ebbe a cudar időbe, hogy a maradék gombot összeszedjem és átadjam holnap az osztályfőnök tanár úrnak.

Az ostromlók e vallomásra hangosan föl kacagtak. Egyik kisfiú, akinek elállt már az orra vére, bosszút állt az elszenvedett vereségért:

— Tanár úr, kérem, csókolóztak, — Elekes meg a cigánylány —

— Hazudik, tanár úr! Éppen a gombot emeltük ki a deszka alól, mikor rám törtek ezek a fikák.

— Mifélék? Beszéljen illedelmesen!

— Rám rohantak és — és a proletárindulót énekelték, tanár úr, kérem! Erre én felbőszültem —

Most Mányoki ijedt meg:

— Micsoda? A proletárindulót? — s az ostromló sereghez fordult:

— Melyik volt az?

Mély csend volt a válasz. Mintha Elekes került volna felül. Ki is használta a helyzetet:

— Azt kiabálták, hogy az ő gombjukon tartok magamnak szeretőt!

Erre a nagyágyúra Szentpétery jónak látta egészen levetni az álcot és bizalmasan közeledett:

— Tanár úr, kérem, amint tetszik tudni —

De Mányokinak már a feje kezdett főni a sok iskolaszerűtlen kifejezéstől és belevágott erélyesen:

— Csitt! Haszontalan fickók! Majd lesz nektek proletárindulótok, meg szeretőtök!

Szakács, a karhatalom, négy csücskén összekötött zsebkendőjében hozta már a lefoglalt bank értékeit: gombokat és cédulákat, kötelezvényeket és diákkváltókat. Mányoki méltósággal vette át:

— Lefoglalom mint bűnjelt az iskolatörvény nevében! Konstatálom, hogy pénzt nem találtam. Majd ítél fölöttetek a tanári szék! Előre, hazafelé!

Mindenki megfordult. A tanár úr a főbűnöst odaintette:

— Maga, Elekes bankigazgató úr, ezt a holmit büntetésül hazáig viszi, a városon végig! — és átnyújtotta neki a batyut. Márton lesütött szemmel nyúlt utána, de csak a levegőt markolta. Mert ebben a bankárt és betéteseket megalázó helyzetben furcsa dolog történt. Póli, a kis külvárosi ragadozó, odaszökött Mányokihoz és egy merész mozdulattal pillanat alatt kirántotta a tanár úr kezéből, a gombbal telt zsebkendőt:

— Hé, Marci, fussunk! — kiáltotta és már tíz lépésre volt a földbe-gyökerezett gyülekezettől. Ott megállt és visszanezett, villámló szemmel, a külteki bankrablócska. És ekkor megdöbbenve látta, hogy Marci nem fut utána, csak a fejét húzza be a nyakába és lesúnyt szemmel fordul a

tanár úr felé. A betétesek is a tanár úrtól várták az intést, hogy Póli után fussanak-e, csak éppen Szakács indult néhány szökéssel feléje. De Mányoki tanár úr még szóhoz sem jutott a meglepetéstől. Pólinak ekkor egész belseje mintha megfordult volna, úgy felháborodott. És mint a természet lánya, aki kívül áll a társadalom rendjén, dacosan hajította vissza zsákmányát, mely csörömpölve hullott az erkölcsbíró lábához. S a Lavotta-utca gyöngye megvetéssel szólt vissza (egyszerre milyen cigányos lett):

— Tintagaluskát nektek, gyiákok! — és háttal fordult feléjük, meghajolt s két kezével a fenekére ütött.

Valamit mondani is kezdett, de Szakács úr, az iskolaszolga rácsapott a kerek kínálatra, mire Póli sikoltva eredt futásnak és mindjárt egerútát is nyert. Mányoki tanár úr csak most találta meg a kellő pirongatást:

— Igazi bolyseviki, az a kis perszóna!

Mártont az iménti szerelem emléke és a mostani szégyen marta:

— Nem olyan az, tanár úr, kérem, csak horgas cigány az apja!

— Aki pedig korpába keveredik, — no de majd számolunk az intézetben! Gyerünk!

Márton vállára vetette alaptökéjét és bűnbánattal állt a betétesek élére. Valamennyi fiú engedelmesen marsolt a minden gombot lefoglaló hatalom előtt. A város felé mentek, a régi, jól bevált rendbe vissza. Csak azt nem tudták, hogy szívük mélyén mért szégyelték magukat Póli előtt? — Elekes bankigazgató úr még a foga közt örölte a menet élén: „Megverem Pólit, ha kicsapnak. Megverem, aztán megcsókolom —”.

(Vége.)

MOLTER KÁROLY

Halk, elámult csók a homlokodra

Arcodat nézem, szemed csodakapúja tárul,
mögötte titkos új világ üzen felém:
az életed.

Tiéd?

Hány élet ég és árad ereidben,
milyen csodákat sugárzol felém,
parányi kozmosz.

Te vagy?

És ámulón, szent borzalommal, mint a bölcs,
ki messze csillagok szemébe néz, lehajlok
s megcsókolom a homlokod.

CSUKA ZOLTÁN

Modern rajzpedagógia a komáromi gimnáziumban

A közelmúltban igen értékes és a maga nemében csak ritkán előforduló kiállítás zajlott le Komáromban, mely Harmos Károly festőművész, gimnáziumi tanár festőművészeti tanfolyamának, valamint gimnáziumi növendékeinek rajztudását, illetve rajztanítását mutatta be. Behatóan itt csak az utóbbival akarok foglalkozni, mert az eleven ábrázolása volt a szakszerűen irányított rajztanításnak, tiszta és egyenes perspektívája a modern rajzpedagógiának. A kiállított képek a négy gimnáziumi osztály folyamatos fejlődését mutatták be. A rajztanítás szakszerűségét és lépésről lépésre való haladását négy külön-külön osztályba csoportosítva tanulmányozhatta a szemlélő. Ez a kiállítás a rajzpedagógiának, tehát a rajzolási technikának és színelméletnek, valamint a perspektívának és a művészi meglátásnak tanítását, illetve fejlesztését és annak fokozatos elsajátítását mutatta be. Az első osztály anyaga így csoportosul: az általános kézügyesítő gyakorlatok után az arányok megállapításával kapcsolatban a helyes látás fejlesztése következik: a táblára rajzolt I. síkornamentika (egyenesekkel és görbékkel), 2. a szem gyakorlása, tehát az arányok helyes megállapítása. Ennek a főcélnek állandó figyelembevételével élvezetes és szórakoztató módon egy-egy órán belül hallanak a növendékek hol meséket, hol négy-öt tantárgy anyagából vett témákról. Menete a következő: a táblára rajzolt hálózatban (számтан, mértан) esetről-esetre más és más primitív, de jellemző vonásokkal vagy emberi (etnográfia, mese, történelem) vagy állati (természetrajz, földrajz) formákat rajzolnak. Így minden növendék állandóan figyel és szórakozva tanul. Mellette a tanár eléri azt, hogy a szemgyakorlást, az arányok megállapítását huzamosabb ideig tárgyalhatja, anélkül, hogy unottá válna, aminek veszedelmét minden szakember tapasztalhatta. 3. Nagyméretű edények, tárgyak kétdimenziósan, természet után. Bizonyos idő múlva ugyanazon tárgyak emlékezet utáni rajzolása és egyszerű tipografiai feladatok megoldása következik. Egy kis színelmélet után virágok, bimbók, ágak és használati tárgyak természetutáni kétdimenziós silhouetteszerű rajzolása van soron, amivel aztán az első osztály anyaga zárul is. A második osztály a perspektívát tanulmányozza, hogy a növendék háromdimenziós látása megszilárduljon, a mélységekről, a fény és árnyékról némi fogalma legyen. Ezt persze fokról-fokra kíséri a látszattan elméleti elemzése. A kivitelben két-három méteres összeállított modellek, később kisebb méretű famodellek szolgálnak mintául. Karácsony táján már perspektivikusan helyes rajzolást látunk. Az évi anyagot csendéletrészetek, dekoratív betűk, színelméletek, stb. egészítik ki. A harmadik osztályban az I. és II. osztály anyagának kimélyítése (konstruktív perspektíva, aquarell technika, színharmonia, stílusok) van programmon. Fontos szerepet játszik a tervezés is (ornamentika, merkantil grafika, linoleummetszet stb.). Az év végén természetutáni fölvételek, növények, tárgyak festése, fény és árnyék, szín és színharmonia fejlesztése szerepel.

A IV. osztályban a perspektíva architektónikus formák vázolásában, interieurök rajzolásával, szín, vonal, folt és háttér értékelésével foglalkozik. Szóval a teljes visszaadás és artisztikus követelmények figyelembevételével már hű természet utáni rajzolás következik; ezt később a tervezés, grafika és typografia praktikus alkalmazása váltja fel. Elméletileg megismerkednek vázlatosan a középkor és újkor stílusaival, a sokszorosítási technikákkal, stb. A III. és IV. osztályban még egy újítás is szerepel: mozdulat tanulmányok élő állatmodellek rajzolásával.

Ez csak vázlatos ismertetése a tervszerű rajztanításnak, de már a felsoroltakból is kitűnik, hogy a rajzkultúra alapelveinek számos oly faktora van, melynek fejlődési folyamatát az előzmények determinálják — mind kézügyességi, mind pedig szellemi képzettség téren. Ez a témasorozatot a logikus egymásutániságok feltételeiből tevődik. A megoldatlan problémát nem követheti a tökéletesebb forma, de a gyengébb tehetségek oly szakszerű nevelésben részesülnek, hogyha nem is a kézügyesség terén, de a művészi meglátás szempontjából a művészetek megértéséhez s a kritikai szempont helyességéhez vezethet. A modern rajzpedagógia kultúráját fejleszt. A stílusok ismertetése levezeti a modern művészeteket annak előfeltételeihez, az ókor és középkor művészeihez. A modern rajzpedagógia irányelvét, a művészi meglátások helyes útját. Elismerés illeti ezért elsősorban a legfelsőbb fórumokat, a gimnázium igazgatóságát s Harmos Károly rajztanárt, aki ezt a módszert már évekkel ezelőtt összeállította, melynek alapján mindég nagyszerű eredményeket tudott elérni.

Harmos Károly rajzkurzusa szintén nagy elismerést érdemel. Célja a tehetségek fejlesztése.

NAGY BARNA

Irodalmi szemle

Kossányi József: Éjféle kiáltás.
(Az Új Élet kiadása, Kassa.)

Az itteni fiatalok közül igéretes erővel lépett a költészetbe Kossányi József. Könyvét a kritika általában nagy szeretettel fogadta, ami nem is csoda, hiszen hiába áztatjuk magunkat, vajmi kevés a jövővel, biztató érték. A rokonszenvet táplálta az a körülmény is, hogy Kossányi költészetének motívumai egy síkba esnek azzal a tartalommal, amit a ma költőjétől várnak. Kossányi lerántja az illúziók fátyolát a magyar falúról és rideg meztelenségében tárja fel az idillikusnak hirdetett falusi életet. „A gyökéren telvekk tanyáznak” című erőteljes versében írja:

Nincs itt napsugárkedvű nép,
ki aranybúzáat arat kék acéllal
s dala szétcseng héthatárban messze...
Kerítő éjtszakák pállott mocsarába torkoltak az utak...
Kóciázmú „egykek” prüsszentik szét vékony kedvüket
dohos bőrházak salétromos falára...
Csak a barmok izmosak már erre
s ezek tartják az ősi törvényt.

Költészetének legjellemzőbb vonása ez a szociális háttérű valóság-feltárás. Ugyanakkor azonban optimizmusról harsonázik.

Jól tudom, hogy sok temetés
 esik szerte a nagy világban;
 keresztutakra állt a nyomor,
 bűn, káromlás, szenny és piszok:
 mégis szerte harsonázom
 az Élet piros indulóját:
 gyűjtve-gyűjtsetek tenger virágot,
 kacagást, hitet, testvérlelket!
 Szívem hálóját messze vetem,
 s a fiataliságot hozsannázom
 lángoló hittel a gőhreni hegyen...

(Szép az Élet, jó ez az Élet.)

Kossányi fiatal költő, akire kétségtelenül hatással voltak mások is és befolyást gyakorolt rá elsősorban a szociális eszmeáramlat, amelyet bizonyos tudatossággal igyekszik verseiben formába önteni. Ez a fokozott tudatosság nemcsak használ, hanem árt is művészetének, mert ne felejtjük el, hogy a költészet a legalányibb műfaj, ahol éppen az önkéntelenség, a természetes ihleten van a hangsúly. Az ihlet hiányát pedig nem lehet mindig konstruktív elemmel pótolni. Kossányi bőven patakozó szavai, színes képei és friss lendülete sokszor olyanok mint a dúsan hímzett szőnyeg, amely külsőleg többet takar, mint amennyi érték van alatta.

Mondanivalójának még érnie kell. A fejlődés természetes útja áll előtte. A formát már majdnem tökéletesen kezeli. Fantáziája élénk és színdús. A rendelkezésére álló anyagból finom érzékkel tudja kiválasztani az igazán művészi elemet. Költő, aki néhány versével jogcímet szerzett arra, hogy sikerrel gazdagítsa irodalmunkat.

TAMÁS LAJOS

Cziráky Imre: ... mosoly ... könny ...

(A Jugoszláviai Magyar Könyvtár kiadása, Szabadka.)

A Jugoszláviai Magyar Könyvtár hetedik könyve Cziráky Imre novellás kötete. Könyvkiadásunk első komoly, megszervezett kísérlete a Jugoszláviai Magyar Könyvtár, amely szerves folytatása Szenteleky Kornél (aki oly fájdalmas korán hagyott árván bennünket) önálló irodalmat teremtő vezéri munkásságának, melyet a Kalangya irodalmi szemlében hirdetett a látnok hittevő elszántságával és a teremtő elme minden akadályt legyűrő, ellenállhatatlan akaraterejével, amit egy minden ízében életvérű humanum tett testvért nyerővé. Értékeinket meg kell becsülnünk, mert kultúránknak ők az egyedüli biztosítékai! — hirdette és társadalmunk megértette Szenteleky lélektől szép gondolatát és a nehéz körülmények ellenére is tiszteletreméltó áldozatkészséggel tömörült a ma-

gyar könyv, a magyar szellem alkotó fényének megtartására. Szentleky tevékenysége átütő erőben szinte példátlan az utódállamokbeli magyar kulturális megnyilatkozások között. Értékbecsülő humanizmusa párosulva magyar kultúrájának erkölcsi alapozottságú önérzetével, közös nevezőre tudta hozni a nálunk talán legerősebben jelentkező mechanizált türelmetlenséget a már eleve minden türelemre kényszerült egyéni kultúrhit csodálatraméltó gyöngédségeivel. Az utóbbi iránynak egyik legtisztább hűségű munkása Cziráky Imre. Könyvének címe szimbolizálja nemes emberhitének lélektől erős gyökerét... mosoly... könny..., de ezek a mosolyok és könnyek magukon viselik a magyar szellem sajátos zamatú, magunkra világító melegét, amelyben érezzük egy megpróbáltatott fajta létezésének teremtő erejét és ezért, bár nem történelmi háttérrel fest, mégis mindig történelmi mélységű marad, mert jellemeinek erkölcsi színeződésében magyarságunk teremtő hite él és aki éppen ezért ismerős, drága testvér mindenütt, ahol nyelvünk anyás emlékezete csillogja utaink megronthatatlan életmelegét. A veleélés bensőségeivel újra teremtett alakjai, Kerekes Gábor, az öreg Gunari, Ferenc bácsi és a többi is mind, a legelőbb népi jellemek, akik itt, a mi magára maradt árva világunkban, a Tisza rejtett fűzeseiben, égperemes mezők tengersós barázdáin és porfelleget falvak subás gunnyasztásában viaskodnak elhagyatottságuk százoszorosan fájó kényszerült csöndjével és a szociális nyomor életrontó kegyetlen ürességével. De hogyan harcolnak, ahogyan mindig fölemelkednek, habár az utolsó perc vigasztalan peremén is, abban az élet el nem hanyatló szent ígéretessége van, a meg nem tört életkedv Isten-szándékolta ereje. Éppen ezért Cziráky nagy értékünk erkölcsileg kiegyensúlyozott írói egyéniségével, amelyet sohasem erőszakolt, egyéniségének üde báját mesék benső lendületével visszaadó művészete tesz alkotó egységgé-tetté. Megbocsátó humorával és gyermeklátó szeretetével a legtisztább szociális valóságok hittevője. Magyar nyelve olyan, mint egy az ősi életmezőből, ősigéretű képek elsődleges életihletéből fogant tavaszlehelletű népdal.

A biológiaiilag hangosak talán elmennek mellette „ideológiájuk” gögjelmezes életgyanujával fölényesen nézve le rá, ő azonban, akinek stílusa, életformái örökkévalóságok könnyein és mosolyain edzettek emberivé, — gyanútlanul néz utánuk...

KRISTÁLY ISTVÁN

Martin Johnson: Simba, Filmabenteuer in Afrikas Busch und Steppe.
(F. A. Brockhaus kiadása, Leipzig.)

Martin Johnson színpada a nagy világ s népek és állatok a színészei. A legjobban mégis Afrikában érezte magát, ahol Kenyától északra, az abessziniai határ közelében, őserdőktől körülvett idillikus tó partján ütötte fel sátorfáját. Innen, a Paradicsom-tó mellől, indult el azután sokszor hetekig tartó kirándulásaira, hogy zavartalanul hódolhasson vadászszenvédélyének s képekben örökítse meg az őstermészet csodálatos szépségeit. Közel négy évi afrikai élete alatt készült filmfölvételei nemrég váltak ismertekké az egész világon s most hasonló sors vár „Simba” című könyvére is, melyet Ernst Alefeld fordított az angol eredetiből németre. A 239 oldalas német fordítás a lipcsei Brockhaus cég kiadása s azt 59 kép és 1 térkép diszíti.

WERNER PÁL

Theodor Mommsen: Das Weltreich der Caesaren.
(Phaidon kiadás, Wien.)

Ahogy Tacitus történelmi följegyzései, Thukydidesnek a peloponnesosi háborúról írott munkája vagy éppen Gibbonsnak a római birodalom összeomlását hűen megörökítő könyve minden idők szellemi kincseiül maradnak, éppúgy lesz a tudomány, az irodalom soha el nem hervadó értéke Theodor Mommsen „Römische Geschichte”-je, amely 1902-ben, tehát az egyik legelső Nobel-díjjal jutalmazva, vonúlt a halhatatlan könyvek sorába.

Mommsen római történelme a német polgári kultúra nagyszerű felvirágoztatásának, a jólét felé tartó wilhelmiánus-korszak klasszikus törekvésének jele, egyben standardmunkája annak a német tudományosságnak, amely a világháború óta egyre inkább leszorúl arról a vezető szerepről, amelyet Ranke, Mommsen, Curtius, Lamprecht, Simmel, és Spengler mellett még annyian reprezentáltak. S ahogy Spengler korunk izgató problémáit összefogja, fölfedezve bennük a nyugati kultúra eljövő összeomlása kóros csiráit, úgy látja meg Mommsen a német polgárság előtörésének ez arany korszakában, a Berlintől-Bagdadig terjedő imperializmus jelszavában a Caesarok alkonyát, a Tiberis partjától Afrikáig, Kis-ázsiaig előrenyomuló római légiók halálútját, amely mögött, égő városok, feldúlt falvak sápadó egén már a kereszténység hajnali csillaga ragyog.

A „Römische Geschichte” ötödik kötetét, a római impériummal összefüggő ókori államoknak leírását Mommsen tulajdonképpen nagy munkája befejezése után harminc évvel írta és amikor most hű kommentátora: Ludwig Goldscheider ezt az ötödik kötetet az előző kötetekből gondosan kiválasztott s ebbe a történelmi korszakba kívánczoló egyéb materiával együtt „Das Weltreich der Caesaren” címmel külön könyvbe összefogta, hű maradt Mommsen mindig eltökélt, de végre nem hajtott szándékához, hogy az egy hosszú, munkás emberöltőre terjedő munkásságát revízió alá véve, hatalmas oeuvrejét olyan tető alá helyezze, amelyben történelemkutatásának jogászi, filológusi, epigrafusi anyaga korszakok szerint osztódjék el. Az új Mommsen-kiadás ezt a feladatot tökéletesen oldja meg és míg a tulajdonképpeni első kötetbe (az új kiadás két hatalmas kötetre, mintegy ezer oldalra terjed) Róma történelme került, a most megjelent önálló, második kötet a római birodalom irodalma, művészete, kultúrája, föld- és pénzgazdálkodása maradéktalan ismertetése után Germánia, a dunai államok, Hispánia, Gallia, Británia, Görögország, Kisázsia, Perzsia, Szíria, Judea, Egyiptom és Afrika történelmének és a római birodalom imperializmusába kapcsolódó sorsuknak képét adja. Világtörténelem — egy birodalom szemszögéből, ez lehetne legpontosabb megjelölése ennek a hatalmas munkának, ami az 1878—1903. között megjelent Mommsen-kötetektől idekoncentrálva, gazdag és értékes képanyaggal alátámasztva, túl Mommsen nagy szellemén, azt a múlt század végi német klasszicizmust domborítják ki, amelyből Freytag és Dahn regényei, a meiningeni színjátszók stílusa s Piloty történelmi vásznai is fakadtak. Mindezt mintha feledésbe, archivumba szorítaná korunk, de hogy Mommsen szelleme él és hódít, bizonyosága az az érdeklődés, amellyel munkája új kiadása találkozott.

KÁZMÉR ERNŐ

Liszt útja

A legellentéteesebb érzelmek, akarások, megnyilvánulások a lángeszű ember lelkületében mind egyetlen egy eredőre vezethetők vissza. A sok, látszólag egymást kizáró különböző erőforrás, a géniusz titokzatos és homályos bensőjének mélyén természetes, ősi szintézisként izzik.

Látszólag széteső, ellentétes akaratmegnyilvánulásokkal, kúsza és viaskodó érzelmekkel telitűzdelt volt a 19. század nagy magyar zene-költőjének, Liszt Ferencnek félbeszakadt földi útja is.

A polgárember ámulkodón és csöndes borzongással szemléli Liszt Ferencnek, a nagyszerű férfiúnak merész és kihívó, az átlagvilág ideológiájától messzire eső tetteit és őszintén szólva nehezen tudja összeegyeztetni őket.

Liszt élete rejtély előtte. Gyanús és elővigyázatra intő, Csupa ellentét. Érthetetlennek látja azt, hogy Liszt, akit a németországi Frankfurtban a szabadkőművesek „Egyetértés” páholya testvérül fogadott, akit 1870-ben a budapesti szabadkőművesek hasonló nevű páholya emelt a mesteri fokozatra, hogy ez a Liszt, 1856. évi magyarországi tartózkodása idején, a pesti ferencesek részéről „honoris causa” harmadrendbeli taggá, konfráterre és néhány évvel később Rómában, az alacsonyabb papi rendeket fölvéve, abbévá avatattott.

Érthetetlennek tartja, hogy Liszt, a párisi előkelő, nagyvilági szalonok körülrajongott hőse, hogyan válhatott a katolikus egyháznak, világi zajok elől menekülő új Palestrinájává. Ugyanígy talánynak érzi Liszt nemzeti hovatarozását is.

Magyar volt Liszt? De hiszen alig tudott magyarul. Német volt? Azzá csak a németek nyilvánítják. Francia volt? Bizonyos, hogy legszívesebben francia nyelven beszélt, írt, levelezett és fiatal éveinek döntő befolyásait Párisban kapta.

Mi magyarok csak az igazság alapjára helyezkedhetünk. S noha előttünk eleve nem kétséges Liszt nemzeti hovatarozása, nem árt, ha elindulásának és útjának egy-két jellegzetes magyar eseményét, leveleit, egykori újságok, a valóság nyomán röviden fölidézzük, hogy így is meglassuk, miként illik össze háromfelé húzott nemzetisége végül is abban az egyben, az igaziban s miként nőtt ki az anyaföldből, a nemzetek közötti határokat átlépő hatalmas életfája.

*

Pozsony, 1820. november 26. Gróf Esterházy Mihály Ventur-utcai palotájában pozsonyi főrangúak és műbarátok kíváncsi érdeklődéssel várják a nap hőstét, azt a kilencéves zenei csodagyereket, akinek hangversenyére a vendéglátó meghívta őket.

A kisfiú, Esterházy herceg sopronmegyei Doborján község mellett fekvő nagybirtoka gazdasági intézőjének, Liszt Ádámnak gyermeke s már, — amint híre járt, — előzőleg Sopronban és Kismartonban is sikerrel lépett föl.

Liszt Ádám elhatározta, hogy szerencsét próbál fiával Pozsonyban, „a koronázó, országgyűlésező városban, ahol a nemesség lakott és zenei

dolgokban kitünő ízlés uralkodott” és önálló hangversenyen szerepelteti. Ehhez alázatosan kérte és meg is kapta Esterházy herceg támogatását.

A fúvó és a közönség félhangos társalgása hirtelen megszakadt. Liszt apja jött be az ajtón. Sápadtan és izgatottan oldalra állt, jobbkezét az ajtó kilincsén nyugtatva balkezeivel hívó mozdulatot tett kifelé.

Vérszegény, vézna, laposra fésült, szőke, hosszú művészhajú nyolckilenc éves kisgyerek lépegetett föl a dobogóra. A gyér és csodálkozó tapsra illedelmesen és betanultan meghajtotta magát. Leült a székre a zongorához, de a szék alacsonynak bizonyult. Fölkelt és kótakötegeket helyezett a székre, újra idegesen elhelyezkedett és rövid szünet után játsszani kezdett.

A pozsonyi norma-főiskolának akkori zenetanára, Erkel Ferenc későbbi tanítója, Klein Henrik tollából erről a nevezetes hangversenyéről a következő tudósítás jelent meg a „Pressburger Zeitung” 1820 november 28. számában: „A kilenc éves gyermek virtuózt, Liszt Ferencet az a megtiszteltetés érte, hogy az itteni magas nemesség és számos zenebarát előtt méltóságos gróf Esterházy Mihály lakásán tudományát a zongorán produkálhassa. A fiatal művész rendkívüli képessége, valamint az a mód, mellyel a legnehezebb eléje rakott darabot elolvasta, általános csodálkozást keltett és a legdicsebb várakozásra jogosított fel.”

Liszt apjának ehhez a hangversenyhez fűzött reményei valóra váltak. A fiatal Liszt játéka olyan lelkesedést váltott ki a hallgatóság körében, hogy néhány magyar mágnás, névszerint Esterházy, Apponyi, Szapáry, Amadé és Wiczay grófok hajlandóknak mutatkoztak gondoskodni a gyermek további kiképzéséről és együttesen 600 forintos évi, összesen hat év tartamára szóló ösztöndíjat állapítottak meg tehetséges ifjú honfitársuk számára.

Ezzel a kis Liszt Ferenc jövője és zenészi hivatása felett eldőlt a sors. Liszt Ádám örömmel és hálatelt szívvel hagyta el Pozsonyt, hogy röviddel utána fiát a szomszédos Bécsbe vigye további kiképzésre.

*

Doborjánban, szülőhelyén, Liszt Ferenc gyermekkorában magyar és német szót egyenes hallott. De akkor még olyan világ járta, hogy a német volt a „finom” nyelv s a magyar csak a másodrangú. A magyar főnemesség Bécshez közelebb lakó része is előszeretettel használta a német és a francia nyelvet. Nem csoda tehát, ha a kis Liszt lassanként jobban hozzászókkott a német szóhoz, mint a magyarhoz.

Végérvényesen Liszt akkor tanult bele a német nyelvbe, amikor apja, korának leghíresebb pedagógusához, Czerny Károlyhoz vitte Bécsbe. Új tanára szigorú módszerével a lánglelkű gyermek előretörését kitünő merdebe terelte s ezzel, valamint önzetlenségével, — tanításáért díjazást nem fogadott el, — felejtethetlen érdemeket szerzett.

A gyermek hírneve oly általánossá lett, hogy egyik hangversenyére maga Beethoven is elment. Liszt Ádám, fiának további taníttatására Francia- és Angolországba kívánt menni s ezért 1823-ban visszatértek Pestre, hogy elbúcsúzzanak hazájuktól.

Liszt pesti búcsúhangversenyét föltünéstkelő falragaszok harangozták be. Szövegük a következőképpen szól: „Magyar vagyok és nem

ismerek nagyobb boldogságot, minthogy nevelésem és műveltségem első gyümölcseit, Franciaországba és Angolországba való elutazásom előtt, legforróbb hálám, valamint ragaszkodásom jeléül drága hazámnak tiszteletteljesen bemutassam. Ami érettség kiképzésemből még hiányzik, kitartó szorgalommal pótolhatom talán és remélem, valaha abba a boldog helyzetbe kerülök majd, hogy drága hazám díszének fáján, magam is egyik ág legyek.”

A szép, szőke ifjává serdülő Liszt, a zsúfolt Városi Színházban három ízben játszott egymásután. Előzőleg kis keretben is hangversenyezett. A feszülten ámuló elragadott közönség nem tudott a tapssal betelni. Kultsár „Hazai és külföldi Tudósítások” című lapjában meg is jegyzi, hogy mesteri teljesítményei után ítélve a fiatal magyar, bizonyára a külföldön is becsületet és dicsőséget fog szerezni hazájának.

*

Tizenöt évvel később.

Liszt forradalmi géniusza meghódította a művelt világ minden hangversenypódiumát. Lobogó vízióktól megszállott fantáziájával, lenyugózó erejével, minden formának, melyhez hozzányúlt, merészen újszerű értelmet adott.

Olaszországi tartózkodásának idején vette hírért Liszt az 1838. évi nagy pesti árvízkatasztrófának, ami eszébe juttatta rég látott hazáját. Ekkor így írt egyik ösmerősének: „Ezeknek az emlékeknek és érzéseknek következtében megnyilvánult előttem a szülőföld igazi értelme. Hirtelen visszaszálltam a multba és gyermekkori emlékeimnek tiszta és érintetlen kincsei újra fölébredtek a szívemben: A sziklákon zuhanó Duna! A széles mezőség, melyen békés nyájak legelnek! Magyarország és pompás, termékeny talaja, mely oly sok nemes fiat szült! — Szülőföldem! — kiáltottam hazafias elragadtatásomban, — ó, én távoli hazám, ismeretlen barátaim, ez a széles családom! Fájdalmas sikolyod magadhoz hívott s legbensőmben érintve, szégyenkezve hajtom le fejem, hogy ily hosszú ideig elfeledkezhettem rólad!”

A magyarországi vész hír, a többszáz család nyomorba jutásának halatára, Lisztben föllágaskodott a magyar patrióta. Bámulatos tetterejével most is mindjárt cselekedett.

Útrakelt és jótékony célú hangversenyeivel pénzt gyűjtött a magyar árvízkárosultak javára. Bécsben egyetlen hangversenyt szándékozott tartani, de oly viharos, ellenállhatatlan sikere volt, hogy még kilenc koncertet kellett adnia. Mind a tíz hangverseny 25.000 forintot kitevő tiszta jövedelmét Liszt, hogy honfitársain segítsen, azonnal Pestre küldte.

*

1840. Hosszú-hosszú idő multán, Liszt Ferenc megint hazalátogatott Pestre. Hangversenyei során, a Nemzeti Színházban küldöttség járult elébe, mely magyar díszkarddal övezte föl.

Liszt meghatottan vette át a kardot és klasszikus francia nyelven, rögtönzött beszédben mondott köszönetet. „Szeretett honfitársaim”, kezdte, „mindenek előtt bocsánat, hogy a szép magyar nyelvet nem bírom oly mértékben, mint ahogyan azt az ünnepi alkalom megkívánja... Ebben a kardban, amelyet valaha csatatéren, a haza védelmében

forgattak, a nemzet óhajának jelképét látom, ezentúl a kultúra és a művészet terén az emberiség ügyét szolgálani. Az ékes külső azonban éles acélpengét takar. Legyen ez szimbóluma szívünk két legmélyebb érzésének: az emberiségnek és a hazaszeretetnek!”

Ugyanezen pesti tartózkodása idején tette nevezetes alabítványát a magyar Nemzeti Zenede létesítésére, amelyből később a mai, Liszt Ferenc nevét viselő budapesti Zeneművészeti Főiskola fejlődött. Pest díszpolgárává is választotta és Pest vármegye nemességét kért részére.

Magyarországról folytatta utazásait és sikert sikerre tetőzött. Berlinben ünnepeztetése hihetetlen arányokat öltött. 1846-ban újra Magyarországra jött. Az év őszén átmenetileg Pesten tartózkodott, majd Szekszárdon járt báró Augusz Antalnál, onnan Erdélybe ment és különösen Kolozsvárott érezte jól magát.

Liszt nemcsak további magyarországi látogatásainak mámoros ünneplései közepette, nemcsak pesti, pozsonyi, esztergomi szereplésével, vagy később a budapesti Zeneakadémia elnöki székében vallja magát magyarnak és a magyar kultúrához tartozónak, hanem legőszintébb, legmagabatekintőbb pillanataiban is úgy érzi, hogy minden idegszálával szülőföldje életéhez kapcsolódik.

Báró Augusz Antalnak 1873-ban ezt írja: „Úgy hiszem megengedek mondanom, hogy magyar nyelvtudásom sajnálatos hiánya ellenére is, születésemtől a síromig, szívben és lélekben magyar maradok és a magyar zene kultúráját komolyan segíteni kívánom.”

Liszt nyomán a heroikus pompának, forradalmi láznak, drámai pátosznak, az izzó retorikának addig ismeretlen hangjai törnek föl Európa szimfónikus zenéjében, templomi kórusaiban, zongorairodalmában és roppant művészi programjában igen jelentős szerep jutott szülőföldje inspirációjának, a magyar motívikus anyagnak.

*

Egykori újságok és kijelentések idézetéből, a valóság beszéltetéséből a nagy magyar mester háromfelé is húzott nemzeti hovátartozása tehát félreismerhetetlenül, végül is abba az egybe, az igaziba csendül ki, amelyet első pesti hangversenyének falragaszain hirdetett: „Magyar vagyok...”

Csak hogy ez a magyar zeneköltő már ifjúságában átlépte a nemzetek közötti határokat. Mint „nevelő hazájá”-nak, Franciaországnak akkori művészfiai, Liszt is a végletes szenvedélyek új nyelvére tanította az európai művészetet, hogy későbbi fejlődése folyamán a világpolgár géniusz típusává magasodjon.

Magyarország azontúl csak egyik állomása volt káprázatos pályafutásának, bár hatalmas életfája a nagyvilágban sem szünt meg sohasem, éltető erőt a magyar humusból szívni.

Zeg-zúgos, ellentmondásokkal teli és sokszor érthetetlennek látszó sorsának föl nem említett, egész Európát átfogó íve, Budapestről Bécsen át először Párisba, majd Genfen és Itálián keresztül Németországon és Oroszországon át Weimarig terjedt, hogy élete utolsó szakában, az elkényeztetett, nagyvilágot megjárt művész, idejét három város között ossza meg. Az őst Rómában, a nyarat Weimarban, a telet pedig Budapes-

ten töltötte, ahol a magyar zenekultúra érdekében ő munkálkodott a leg-szorgalmasabban.

Bayreuthben, 1886 július 31-én, éjjel, gondterhes, ijedt arcok álltak egy nagybeteg aggastyán ágya körül. Az utcán az ünnepi játékok vidám, mit sem sejtő közönsége hullámozott haza az előadásból. Éjfél felé még szólni akart az aggastyán, de hangja már elcsuklott, feje hátrahanyatlott. Szíve megszűnt dobogni s Liszt útja — megakadt Bayreuthban.

Megakadt, mert ez az út, még nincsen befejezve.

1936-ban lesz Liszt Ferenc halálának ötvenedik évfordulója. Ennek az évfordulónak a magyarság körében nem csupán országos méretű megemlékezésre kell alkalmat adnia, hanem egyuttal a nagy magyar mester megakadt útjának folytatására, Liszt földi maradványainak Bayreuthból való ünnepélyes Budapestre hozatalára is.

És ha Liszt, aki báró Auguszhoz intézett levelében „születésétől a — sírjáig” magyarnak vallotta magát, hazája ősi rögében pihen majd, — csak akkor tekinthető Liszt földi útja visszavonhatatlanul és valóban befejezettnek.

MEZEI GÁBOR

Melanchólikus est

A csillagok messze széjjeldobálva a fakuló égen.
Kevesen még,
de utunk a lombok alatt már sötétlik, —
egy mosoly hinti csak elhalón fényít
belém s beléd.

Egy szó kínoz. Fájó, — ki se mondott.
A kezekben elbágyad a kezem
s tudja:
hideg lesz, üres a holdfényben este
s miként egy elhagyott táj a szívem ...

W. WIMBERGER ANNA

Borostyán

Ha háború nem lett volna: azt se tudnám, hol van, mi fán terem, sülvé eszik-e vagy főtten azt, amit Castello Besenonak hívnak a taliánok. De hogy majd egy esztendeig azt láttam reggel, este s valahányszor a magam-eszkábálta deszkapalotám ablakán kinéztem (pedig sokkal szivesebben láttam volna a szentantali templomtornyot), hát tudom, hogy az egy várkastély, fönt a hegytetőn. Olyan régi, elhagyatott sziklafészek; romnak éppen nem lehet mondani, de lakatlan, és lakhatatlan. Boltívei megrepedtek, de nem omlanak össze, mert keresztül-kasul fonja az egészet az évszázados borostyán; rontja is, de össze is tartja, mint a drótos fonása a törött fazekat. A vár körül széles, magas erős bástya; a bástyakörön belül bozótos, elvadult térség, amelyben vadkörte, vadalma, cseresznyenagyságú bogyót termő barack, aprószemű cseresznyebokrok, elvadult szőlő és mindenféle kerti dísznövénynek évszázadok alatt elvadult korcsai virítanak. Szép hely nagyon. Ott van a déltiroli hegyek között, nem messze attól az úttól, amely Trientből Olaszországba vezet.

A hegy, amelyre építették, kölyökszámba megy a környező hegyóriások közt. Valahogy olyan a fekvése, hogy alkonyatkor mindig az a várkastély kapja az utolsó napsugarat. Mikor lent a völgyben, Calliano, Besenello községekben már régen beesteledett, s maguk a nagy hegyek is feketén terpeszkednek köröskörül: valami kis résen odatalál a napsugár, kivilágítja a bástyát, a falakat, ragyog az egész, mintha reflektorral világitották volna ki. De a repedéseket nem látni; a nappal komor szürke fa rőzsaszínben pompázik, a borostyán ragyog, az ablakokon beszűrődő fénytől olyan az egész, mintha valami jókedvű társaság minden tilalom ellenére nagy kivilágítással lakodalmat ülne az egész kastélyban. Szinte kedve volna az embernek közelről megnézni, ha okosabb dolga nem volna. Az ottani nép meg föl nem menne oda alkonyattájt semmi pénzért. Aminek megvan az oka.

Azaz, hogy egy valakit látni mindeneste arrafelé bandukolni, de bíz azt hiába kérdeznéd: hogy folyik az élet odafönt. Mert ez az ember néma. Mondják, hogy különben jóra való, munkásember: ramiero, azaz rézüstkovács. De most, hogy a rezet rekvirálták: úgy él, jobban koldulásból. Tavasszal csigákat szed az erdőben, azzal kereskedik. Nappal hol itt lődörög, hol ott; de hogy hol hát: azt senki se tudja.

*

... Amikor még a háborúnak híre sem volt, egy legény jött, kis batyúval a hátán, át a hegyeken. Lent járt, vándorúton, mesterséget tanulni, Olaszországban. Látott Venéziában csókolódzó galambokat, a lagunák piszkos vizén sikló gondolákat, látta a tengert, füstölgő hegyeket, s most jön, hazafelé, hogy az Adige völgyében vegye hasznát annak, amit ott lent tanult. Antonio a neve; csinos gyerek, kis fekete bajsza, göndör haja, barnapiros arca van. Tele van az egész ember dallal, életörömmel, s az olyan ember gondtalanságával, akinek a hátán elfér az egész vagyona egy kis bútorgóban. A nagy hegyeket átlépte már; az utolsonak a nyergén tétovázva megáll. Látja lent a falvakat: jobbra Besenello,

balra Calhano. Kicsit arrébb Aquaviva, s arrafelé végignéz a völgyön, amelynek közepén az Adige folyó siet a tenger felé. De akármilyen közelnek látszik: jó futamodás még akármelyik is. Mire leér, öreg este lenne.

Előtte a várkastély; fedélnek fedél, s ez a fő. Kérni se kell senkitől a szállást. Bement a legény a nyitott várkapún. Egy épen maradt szobában elkészítette a fekvőhelyét, a kötésig erő illatos fűből vetette meg az ágját. Aztán kiment, hogy a bástya tövében fakadó forrás vizével megtöltse a kulcsát. A lenyugvó nap kezdett betalálni a nagy hegyek közti résen; ahogy a forrásra rásütött, halványpirosan csörgedezett a vize, mintha csupa chianti-bor volna. A fakulacs megtelt, a legény visszament a helyére. Végigfeküdt a vackában, úgy majszolta azt a kevés elemőzsiát, amit a bútýrából összekotort. Szemei majd leragadtak az álmoságtól. Jót húzott a kulcsából. De mi ez? Megkóstolta újra: bíz abban a friss forrásvíz helyett chianti-bor volt. A javából. Nem tudta megmagyarázni a csodát, de a fő, hogy ízlett. Ki is itta fenéig. Aztán elaludt volna, de valami sustorgásra kiment a szeméből az álom. A borostyán megelevenedett: furcsa ruhájú emberalakok bújtak elő belőle, s nagy sietve tatarozni kezdték a várat. A nagyterem porából mozaik-köveket kapartak ki, s egy szempillantás alatt össze is rakták. Mások a falak vakolatát simították el, kiegészítették a freskókat, a pókhálókából függönyöket, drapériákat szőttek, csak a borostyánt hagyták meg úgy, ahogy volt, ami át meg át kúszott a falakon, mint a régi mesterek képein odalent, Olaszországban. A nagy, nehéz tölgyfa ebédlőasztalt, amely bent maradt a lovagteremben, mert falbontás nélkül nem is lehetne kivinni, megerítették, ezüst csillárokkal, arany tányérokkal. Antonio tátott szájjal leste. Egyszerre azt vette észre, hogy fogják, minden oldalról. Erős gyerek volt, de mégse bírt velük.

— A bástyára! Le kell dobni! Ha elevenen kiszabadul: vége a nyugalomunknak!

Antonio könyörgésre fogta a dolgot. De azok cibálták, rángatták kifelé, kérlelhetetlenül, nagy lármával. Egyszerre elcsöndesültek. A nagy, szárnyas ajtót cifraruhás testőrök nyitották ki, s belépett rajta egy gyönyörűséges fehérszemély.

— Micsoda lárma ez? — kérdezte szigorúan.

— Bellissima! — kiáltották. Aztán elkezdtek mesélni, mind egyszerre, hogy és mint találták itt a betolakodott idegent. A szép tündér befogta a két fülét, mert olyan zsinatot csaptak, mint a szenci nagyvásár.

— Egyszerre csak egy beszéljen!

Antonio úgy találta, hogy legjobb, ha az az egy majd ő lesz.

— Bellissima! Királyné! Kegyelmezz nyomorult életemnek!

A tündér csodálkozva nézett rá.

— Élet? Mi az? Ja, igen, hiszen te halandó ember vagy! Ez érdekes! És most meg fognak ölni, ugyebár? — szólt kedves mosolygással.

— Per la Madonna! Megvan bennük a jószándék! De te csak nem fogod ezt megengedni! Csunya dolog az nagyon! És én nem vétettem semmit!

A tündér tanácstalanul nézett egy cifraruhás, parókás alakra. Főudvarmestere lehetett, vagy tőlem akár a minisztere is. Ez meghajolt, tisztelteljesen.

— Meg kell hálnia. Ha lemegy, élve: elmond mindent az embereknek. És akkor vége a nyugalomnak!

— Na, látod! — szólt a tündér. — Ez csak világos?

— Igen, de...

— Ugyan, már ezt csak be láthatod? Hiszen olyan okos szemeid vannak!

Az Antonio okos szemei olyan tágra nyíltak a rémülettől, hogy a tündér elnevette magát.

— Ne nézz olyan furcsán! Azt hiszed talán, hogy haragszom rád?

— Bellissima, legalább egy napot engedj élnem!

— Egy napot? Azt nem lehet. De reggelig élhetsz. Tarts velünk. Öltözz át, ott lesz a helyed mellettem az asztalnál. Mikor ébredni kezdem: énekszót hallottam a nagy hegyek felől. Te daloltál?

— Én. Tudok sok szép nótát.

— Jó lesz. Majd énekelsz. Táncolunk is. Aztán, ha a Filadonna csúcsa kipirosodik a hajnali naptól, akkor fogsz csak meghalni!

Elkezdődött a tündér-lakoma. Antonio eleinte zavart volt, de aztán a tüzes bortól megoldódott a nyelve. Énekelt, táncolt, lityegett, lotyogott annyi bolondságot a tündérnek, hogy az oldalát fogta nevetésben. Hiába, ha az ember végigsétálja egy szál batyúva! a hátán az olasz csizmát a felétől a sarkáig: itt is ragad rá valami, ott is, amit az asszony nép szívesen hallgat.

Egyszerre csak, egy bolond história feleútján, elállott a szíve verése. Az ablakon kitekintve meglátta a Filadonna ormát. Nem volt még rózsaszín, de látszott. Virradt.

— Mondd tovább, no! Hogy volt? — bízta a tündér.

— A Filadonna! A halál! — nyöszörgött Antonio.

A tündér ijedten nézett az ablakra.

— Virrad! Vége!

A hóhérok megragadták Antoniót.

— Vihetjük?

— Igen... Azaz, hogy... Izé... Altatót neki, aztán bújtassátok el a borostyán közé... Este újra kezdjük... Holnap is csak nap lesz! Vagy fejezd be hamar a históriádat! Akkor meghalhatsz még ma!

— Van eszemben! — felelt Antonio. — Gyerünk inkább aludni!

Hét nap, azaz hét éjjel mulatott Antonio a tündérekkel. A második éjjel ő szeretett bele a tündérbe, a harmadikon az, őbelé. Örök hűséget esküdtek egymásnak.

A negyedik éjje! boldogok voltak, — az ötödiken Antonio szótlan volt, a hatodikon búsult, a hetediken kitérta szíve bánatát.

— Nem bírom tovább! Nekem nap kell, perzselő, déli nap! Nekem munka kell! A kovácsolt réz pengése, meg — — elfogyott a cigarettám! Bellissima, szeretlek, imádlak, de eressz ki az emberek közé! Nem árullak el, esküszöm mindenre, ami szent!

A tündér-társaság felzúdult.

— Halál rá!

De Bellissima nem tudta kimondani ezt a szót.

— Ha a szíved nincs itt, menj te is utána. El fogsz felejteni, meg fogsz tagadni. Ember lánya lesz a szeretőd. De — ide hallgass, hékás!

Minket egy szóval el ne árulj! Vigyázz magadra! Mert, ha el akarsz árulni: az első hang, amit kiadsz, az lesz az utolsó szavad! Punktum!

És Antonio fölébredt. Ugyanott, azon a széna-ágyon, ahova fáradtan lefeküdt. . . . Tegnap este? Vagy egy hete? Maga se tudta. Első útja a forráshoz vezetett. De bíz abból friss víz csorgott, nem chianti-bor.

Reggel érkezett be Callianóba, mikor a lányok a fontánánál trécskeltek, mind. Közben telecsorgatták vízzel a fényesre csiszolt rézvödreiket. Antonio odaült közéjük. Volt köztük egy szép, tűzesszemű Giulietta (Julisnak hívnák, ha magyar volna). És minthogy ez a rézüstös lánya volt, akinek a legényét egy kis bicskabökés miatt két esztendőre hűvösre tették, hát Antonio hazakísérte a lányt, beszegődött az apjához, s úgy kiment a fejből: az egész tündérhistoria, mint a pinty.

Tavaszh felé megegyeztek, már ki is hirdették őket a templomban.

Letánia után kimentek, többen fiatalok, a besenői hegyre virágot szedni. Fölmentek a várig. Szomjasak voltak, mikor a forráshoz értek. Jót ittak belőle. Azt mondja az egyik legény — Malfatti Luigi nevezetű, hogy:

— Olyan jó volt ez a víz, nem adnám egy ital borért!

Antonionak kiszaladt a száján:

— Mikor Venéziából megjöttem, chianti-bor csurgott belőle!

— Micsoda? Chianti-bor? Csuda jó lehetett! Hogy volt? Mondd el!

— Semmi, számárság. Csak úgy mondtam.

De hát a Giuliettának ez nem volt elég.

— Chianti-bor? Mondd el, hogy volt?

— Sehogy se volt. Itt háltam a várban, s álmodtam össze-vissza, badarakat.

A borostyánban megzörrent valami. Antonio ijedten tekintett oda. Mintha a Bellissima két szemét látná.

— Tonio, miért nem akarod nekem elmondani? Mit álmodtál?

— Ki emlékszik a félesztendővel ezelőtti álmára? Gyerünk inkább sétálni!

— Úgy van, menjünk! — kiáltotta az egész társaság. Mentek, de Giulietta meg Antonio elszakadt a többiektől. Maguk se tudták, hogyan, de bent voltak a várkertben. Karonfogva, szerelmesen, boldogan. A bástyáról lenéztek a völgybe, ahol már kezdett alkonyodni. Antonio hirtelen megölelte a lányt.

— Egy csókot!

Giulietta nem adott neki.

— Csunya ember vagy! Nem érdemled meg! Titkolódzol!

— Én-e?

— Hát mi, hogy te! Még az álmodat se mondtad el!

— Nem lehet, Giulietta, értsd meg!

— Akkor nem kapsz csókot!

— És ha elmondom?

— Akkor kapsz. De ne hazudj!

— Jó. Hát én lefeküdtem, s egyszerre csak a borostyánból kibújt . . .

— Jaj, mi ez? — sikoltott a lány. A borostyán megzörrent s egy nagy, zöld gyík futott ki belőle. Antonio agyon akarta tiporni, de a bástyafa! köve kimozdult s a legény fejjel lefelé lebukott.

Azt hitték: meghalt. Mikor látták, hogy él, levitték hevenyészett hordágyon. Aztán be, a trienti kórházba. Ott feküdt sokáig. Giuletta járt hozzá egy darabig. Elmondta, hogy hirdették másodszor, harmadszor. A legény nem felelt. Néma volt. Az is maradt. Giuletta fél év múlva férjhez ment Malfattihoz.

Mikor kieresztették a kórházból, Antonio egy darabig nagyon boldogtalannak látszott. Egy este nekidurálta magát, s munka után fölment a besenói hegyre. Azóta minden este odamegy. Már tizenöt esztendeje.

Mondják, hogy ott, éjjel, a tündérek közt megjön a beszélőkéje. Ott mulat a szép tündérkirálynéval: minden éjjel. De vannak olyanok is, akik azt hiszik, hogy azóta hiába várja a tündéreket. Üres falak közt ödöng, s nincs más társasága, mint a denevérek.

Hogy melyik az igaz, azt csak ő tudná megmondani. Ha tudná.

FÖLDES GYÖRGY

Vadász

Fekete puska van kezében,
Oldalán tarisznya, benne eleség.
Cserkészkedik, óriás lépte
Alatt remeg a föld s a vad,
Lelőtt vad sohasem elég.

Fogoly, fácán, fürj, vaddisznó,
Belőlük nőtt már sok halom.
Kincset csikar az omló vérből
S gyűjti a tallért tallér mellé,
Hogy nyughasson majd gazdagon.

Vadász, — így hívják, zsebében írás,
Pecsétes, hogy jogosan öldököl.
A nyúl ellen biztos söréttel
Küzd és vér ül körme alatt,
Sár a bozontos szemöldökön.

Átgázolt már vetésen, erdőn,
Magas töltéseken, csermelyen.
Fekete puska van kezében,
Óvja őt fegyver, erő és törvény,
Csak a vad, szegény vad védtelen...

TAMÁS LAJOS

Az énekes madár

Kéziratban olvastam Tamási Áron fenti című székely népi játékát három felvonásban. Úgy tudom: a darab nem tud színpadra jutni, tehát írnom kell róla bemutató előadás nélkül is, sőt igen kevés és kicsiny dolog az, hogy írjak róla, mert szét kellene harsonázni mindenütt, ahol magyarok élnek, hogy íme, új kisedet született, kit igen régóta várunk s kiről a csillagok már beszéltek.

Égészen életem mélyén él egy gyermekkori emlék. Négy éves lehettem, mikor felolvasták nekem a „Szentivánéji álom” meséjét egy meséskönyvből. Azóta is kutatom ama könyvet, de nem tudok nyomára akadni, holott ez a mese jelentette számomra az első nagy, belső felszabadulást. Mindaz, amit mese címen egykor feltaláltak, mélyen elmosódott bennem, ez azonban ma is él s ma is érzem gyöngye kis életem kivirágzását, mámorát és lázát e mese zuhogó fénye alatt. A mesébe hajló élet lehetele csapott akkor meg, tehát a gyermekség, a gyermeki lélek igazolása, az egyéni sorsnak, a nekünk rendelt s mindig keserves valóság-korlátoknak szélesebb, mesés, azaz kozmikus vidékek felé való kitágulása. A gyermeki lelket még nem fogja korlát, zárt és lusta forma, hanem ősi szabadság él benne, mely játszik, terem, barangol s válla és homloka nem görnyedezik még a tudat súlya alatt. Így hát valóban gyermekségem lényét érezhettem pompásan dúsan és igazoltan visszatükröződni abban a mesében. El kellett mondanom ezt a vallomást, mert „Az énekes madár”-ban ismét találkoztam a mesével...

„Az énekes madár” elsősorban is ma egészen ritka művészi tökéletesség. Gondoljunk vissza Tamási felejthetetlen első könyvére, a „Lélek-indulás”-ra, mely csupa forradalom volt, további könyveire, melyekben, egészen az „Ábel”-ig vajúdott, vívódott, de mindig csaknem remekké is formálódott. Újabban „Ábel” s e mesejáték igazolja, hogy „klasszikus” korszakba jutott. Egészen csodálatos fejlődési lépés ez, mert „romantikus” korszakának minden felcsillanó értékét s ígéretét bele mentette. Megtisztult, megnyugodott, formára talált tiszta kristályrendszert sorakoztat szemeink elé, anélkül, hogy forrongó korszakának dús elemanyaga kárt szenvedett volna. Újra megtalálod egész világát, de valami klasszikus ízzel, orgánikus rendben, a teremtőerő csodálatos önmérsékletével.

Talán nem kell különösebben bizonyítanom, hogy az emberi szellem életének egyik legtermészetesebb szüksége a mese. Minden szellemi funkció benne gyökeredzik, vagy beléje torkollik végeredményben, mert átcsörgedezve az élet fogható határain, kozmikus válságokba, ősi kozmikus eseményekbe, viharokba és zúgásokba nyúlik. Nos: ez a kozmikus összefüggés sikkadt el a pozitívizmus, realizmus, naturalizmus és másféle izmus korszakaiban, holott az emberi természet egyik legegységesebb s legfontosabb kapcsolatáról van szó!

Aki a népmese világát ismeri, az tudja, hogy a népmese ezt az ősi kapcsolatot mennyire megőrizte. Ismerjük a népmesei éjtszakát, mikor is

megkezdődik a faü álomélete, tehát egy egészen más gyökerü izgalom világa következik, mint a nappali izgalom világa. Érzitek ezt az izgalmat, mikor Vörösmartynál a „Szép Ilonka” vadásza útnak indul „a hold éjjelen?” Ismeritek Arany balladai éjtszakáját a „Tengeri-hántás”-ban s a „Bor vitéz”-ben? A népmese ősi izgalma ez: új törvények szerint, új pályákon kezd sietni az élet, nos: ezt az izgalmat emelte drámai izgalommá a magyar irodalomban elsőnek Tamási Áron.

De ne gondoljuk, hogy valami romantikus lázadással, földtől, valóságtól s mindennaptól elszakadva csinálja ezt Tamási. A mesejátéknak mindig ez a legnagyobb problémája: a valósághoz fűző köldökzsinór. Vörösmarty a „Csongor és Tünde”-ben úgy akarta ezt megoldani, hogy Csongor és Tünde mellé a vaskos és porból gyúrt élet szemléltetésére megteremtette Ilona és Balga alakját, de a két párhuzamos vonal (Csongor és Tünde és Ilma s Balga) mereven fut egymás mellett, ahelyett, hogy igazi drámai konfliktusba kerülnének. Tamási éppen e veszélyes pontnál bizonyította be zsenialitását és elsőrangú művészi érettségét. A játék esti képpel kezdődik, a varjak elleni kötelező harcot dobolják a faluban s a két öreg legény, Lukács és Máté, a neki induló estében durván és ostobán mordállyal ijesztgetnek, utánozni akarják a mesét, melyet tulajdonképpen nem értenek, nem szeretnek s mellyel az egész darabban harcolnak, viaskodnak. Vörösmarty mesejátékának párhuzamos vonalai itt szembe fordulnak: a megrögzött „valóság” az ősi korlátoltság, a híres vénség harcol a meleg ifjúsággal, a szabadsággal, a mesével, melyet nem tud lebírní, nem bír maga alá hajtani. S e harc a dráma utolsó mozzanataig földi dolog: a mindennap édes ízeit s keserű ízeit, az emberi rontást és emberi jóságot, a szerelem ragyogását és belső táncát látod humorba fűrdetve, arcokból s mozdulatokból, tájból és eseményekből felvillanva. A mese egy-egy pillanatra fölemelkedik a földről, de csak egy-egy pillanatra s máris visszadobja a földre az embereket és csak a végső pillanatban repül tovább, boldogabb, szabadabb mezők felé. A romantikus mesében az izgalom azonnal kitepi földi gyökereit s fölrepül fantasztikus tájak felé, itt azonban földben, porban s emberekben remeg, földet, port s embereket remegtet és csak a végső percben repül el, mint maga az élet. Népi játékot kapsz, mondhatnám: elsőrangú vígjátékot, de ez a játék folyton a kinyilatkoztatás határánál mozog s a kinyilatkoztatás fényei világítják, színezik legmagasabbrendű emberi izgalommá, legmagasabb értelembe vett drámává.

Tamási egyik legutóbbi elbeszélésében, melyet sem a vén, sem a fiatalok agyvelők nem bírtak megérteni, a legfelsőbb művészi vidékre vetítette a népmese metamorfózisát. (Kodály csinált ilyen művészi teljesítményt a népzene s népdal élményéből!) A metamorfózis, az átlényegülés, a színváltozás (nem színpadi értelemben!) „Az énekes madár”-ban drámai megoldás lesz. Magdó lenyeli az énekes madár tojását, midőn vén néneji el akarják venni tőle. A játék utolsó mozzanatában pedig Magdi és Móka, a fiatal szerelmesek, fényességbe vesznek a csúnya halál elől, de a fényességből megszületik, kiszáll az énekes madár, mint a szabadság és szépség hirdetője s értelme, ama szépségé és szabadságé, melynek viselésére annyira gyarló az ember. Tehát megkapod itten a mese keleti finomságát s a kinyilatkoztatás súlyát, a föld „nehéz és keserű levét” s az öröm

isteni italát s mindezt anélkül, hogy a játék finom íveire a tudat nehéz málháiból tudakos súlyokat rakott volna.

A darab tehát színházba való, látványosság, Tamásinak sikerült egész mondanivalóját vizuális síkra vetíteni. Hibátlan alkotás, végzetes hiba lenne változtatni rajta s rendezők és kritikusok tudakosságának bicskáival megcsonkítani. Született mű ez, érett gyümölcs s fogyhatatlan, fáradhatatlan kedvű játék, melynek vetületei a nagy és tiszta belső kielégülés ünnepét készítik elő benned. Odaváló a színház deszkáira s tovább lépve: a szabadtéri népi színpadra, melynek jönnie kellene s melynek hiánya súlyos ítélet fölöttünk!

A magyar dráma Katona Józsefnél megakadt, ami azóta jött, Madách magányos csúcsától eltekintve, a színházi ipar szomorú terméke volt, s azért fogadta úgy — ahogy be a közönség, mert így nevelték, erre szoktatták. Sajnos azonban ezek a szálnalmas ipari termékek egy bizonyos alacsony mértéket rögzítettek meg s ha valaki elsőrangú igényű alkotással jön, e mértékbe akarják kényszeríteni. Ha nem fér be, levágnak belőle.

Tamási fölvette a magyar dráma elejtett fonalát. Egészen más síkon mozog, mint Katona „Bánk bán”-ja s mégis vérrokona Katonának. Katona a magyar hős kialakulásának, belső fejlődésének forró, lüktető fő-ütoerén tartotta a kezét. Tamási Áron a magyar népmese forrását, a magyar mesélő hajlam gyökerét, ősképeit találta meg s testté, léletté, drámai látnivalóvá fejlesztette. Ez az, amit méltán nemzeti költészetnek nevezhetünk, mert a magyar teremtőerő, a magyar lélek lényege jelenik meg benne. 1920 után számos kísérlet történt a nemzeti dráma megteremtésére és színre is kerültek ezek a csonka és vakvágányra futott kísérletek. Gondoljunk csak szegény, boldogult Harsányi Kálmán „Ellák”-jára, mely ruhákkal, fegyvercsörtetéssel, külső színekkel próbálta pótolni belső hiányait, vagy P. Ábrahám Ernő színművére, mely „Kőműves Kelemenné” balladáját próbálta drámai síkra vetíteni, tehát egy kész mű átstilizálásával és felhigitásával próbált nemzeti drámát teremteni. Ezek számára volt színpad.

Szinte hihetetlen, hogy Tamási darabja számára ne akadjon. Attól félnek, hogy ez a darab nem talál visszhangra a közönségben? Aligha hiszem, de, ha így van, akkor minden igazi kultúrunka fölösleges itten, akkor elveszett a magyar teremtés lehetősége, akkor hiába alkot, fárad s osztja önnön vérét a teremtő izgalom: a közönség már belenyugodott a halálba, föladta eredeti emberi hivatását és hamis igék oltarán fecserlí el hitét.

De nem hiszem ezt. Akkor, mikor Bartók és Kodály tömegeket vonzanak, amikor egy „Gyöngyös bokréta” is egy egész fővárost megmozdít, lehetetlenség, hogy „Az énekes madár” előadása visszhang nélkül maradjon. Itt van végre egy darab, mely az egész közösséget táplálni tudná, mely végre a legmélyebb tehetség fegyvereit fordítaná a magyar színpad eliparosodása ellen s egyelőre az asztalfiókba szorul...

S ha meg nem nyílik előtte rövidesen az út, egy újabb körleletet könyvelhetünk el!

Óda egy medvéhez

Javíthatatlan méz-kereső inyenc!
Málnás nyaradnak végire ért utad!
E nyár tarolt, a másik messze
s köztük a tél jegesült idője!

A szádban málnák s eprek örömteli
ízével most lefekszel az állati
nagy csendnek barlangjába bújva
s álmodol önmagadat becsapva.

Mi nem tudunk így! Meztelenül futunk
idők jegén a mézízű Nyár elé,
türelmet vesztve, ember-módon
s véresen a kihülő világban.

Mert kell a mozgás, kell remény s a hit!
Isten vágyakkal hajtja a szív-motort,
hogy higgyük, hogy előre mentünk,
míg az Idő jege titkon tűnik.

A tél a népek csontjaiban dühöng,
Eszméket dermeszt s rombol a gyűlölet.
Zúzott eszmék üvegszilánkján
futnak a lábak a vad versenyben.

Te bölcsen alszol állati csend ölén.
S a Nyár jön, jön, mint hegy Mohamed felé,
a hátán málnák milliói
s eprek a torkos öreg mackónak!

Mi is málnázunk egyszer a Nyár hegyén!
A mi málnánkból emberi szív meg agy
lesz! Nem cserélnék véled, állat:
hinni, remélni, szeretni nem tudsz!

MÉCS LÁSZLÓ

— A kitaszítottak! — rémlett fel rögtön Cosette és Widmárban. Tudták, hogy a tanga tangák bizonyos vétségek elkövetőit, meg azokat, akik a többieknek bármi módon terhére esnek, azzal szokták fenyeíteni, elintézni, hogy egyszerűen kiűzik telepeikről az őserdőknek kevésbé barátságos, szűkebb táplálékot, ivóvizet, megbúvó-lehetőséget, biztonságot nyújtó tájékaira. A kitaszítottak sorsa nem lehetett más, mint előbb-utóbb nyomorult elpusztulás, de azért úgy hosszabbították meg siralmas létüket, amint tudták, ott szereztek, loptak, raboltak eleséget, ahol találtak és már bosszúból is leütötték, aki mint nem-sors-társ véletlenül került az útjukba. Ezt rögtön észrevették, mert a kitaszítással együttjárt minden, még a legutolsó ruházat és dísz elvétele, meg bizonyos megcsúfító csonkítások, sebejtések is. Egymást azonban a legvégső szükség pillanatáig kímélték; akik talán előbbi életükben a tanga tanga társadalmon belül egymásnak legádázabb ellenségei voltak, a számüzetésben kenyeres pajtásokká lettek, akik bandába verődve együtt jártak zsákmányolni, verekedni, gyilkolni, de amit így megszereztek, azon testvériesen megosztottak.

Ezzel a vadnál vadabb, vadból elvadult hordával föl kellett venni a harcot; gondolkodásra, tárgyalásra nem volt idő. Cosette elszántan nyúlt ágyékövébe pisztolyai után, — nem voltak ott, bizonyosan kiestek az éjjeli erdei bolyongásban, Widmár pedig éppen a társnője szerencsétlensége fölötti izgalmában eltévesztette mozdulatát, pisztoly helyett az életkészüléket rántotta elő, irányozta a támadókra és csettentette el egész erejével gyors egymásutánban a ravaszt.

Az eredmény váratlan volt. A támadók leejtették dorongjaikat, de nem estek el. Hanem egymásra és az előbb megtámadott idegenekre nevettek. Azután összeülekeztek egymással, — nők is voltak köztük — és egy olyan kalamajkát jártak el, a bozotos erdei tisztáson, mely mozgalmasságában messze maga mögött hagyta a „hivatalos” tanga tanga táncot. Cosettere, Widmárra már nem is ügyeltek; ezek zavar és veszély nélkül folytathatták útjukat.

— Csak meg ne találják elvesztett pisztolyodat, — aggodalmaskodott Widmár, — még kárt tesznek vele magukban és olyan dolgokra jönnek rá, amit — nem szabad tudniok.

— Nincs baj, — felelt Cosette, — mégsem veszett el a pisztoly, csak félrecsúszott, most már megvan; jó, hogy akkor nem találtam rá, mikor azokat a szegényeket elpusztítottam volna vele.

Újabb napi gyaloglás a vadonban. Azután át- vagyis felöltözés és visszarepülés a civilizációba. Mindketten felsóhajtottak; ebben a sóhajban megkönnyebbülés és bánat volt egyszerre. Csak melyikből melyiküknél volt több vagy kevesebb?

V.

Már a párisi repülőtérré értek, már lefelé szálltak, ami akkor nem járt annyi siklással, keringéssel, mint manapság, hanem egyenesen, kényel-

mesen történt a város legkülönbözőbb pontjaira elvívó földalatti mágnes-hajtású csővasut pályaudvaráról.

— Sokan vannak ma kint, — jegyezte meg Widmár, mikor vagy száz méterre voltak a földtől — és kivált rendőrök, még katonaosztagok is gépfegyverekkel. Csak nincs valami zavarágás!

— Ni, az apám is ott van, — kiáltott fel lejjebértükben Cosette, — beszélget egy pár tiszttel és zászlóinkra mutat. Nem lehet semmi baj.

De bizony volt. Alig hogy kiszálltak gondolájukból, azonnal egy rendőr lépett Widmár elé és feszes tisztelgessel iratot nyújtott át neki.

Kiutasító végzés volt, melynél fogva azonnal minden haladék nélkül át kellett szállnia a mberlini utasszállító repülőgépre és ezen elhagynia Dahomey területét. Mert a kormány a törvényhozástól nyert felhatalmazás alapján aznap kelt rendeletével kitiltotta az országból az összes kameruniakat. Azokat is, akiknek tíz vagy akár ötven év óta volt ott lakási engedélyük. Azokat is, akiket még az utolsó, 2023-iki háború alatt megtűrték volt az országban. Azokat is, akik dahoméi nővel vagy férfival házasságot kötöttek. Akik Dahomeyben születtek, csak apjuk vagy anyjuk, nagyjapjuk vagy nagyanyjuk volt kameruni. Mert ezek egyszerre mind kémgyanúsakká lettek. A kameruniak kiutasításával egyszerre eltiltotta a kormány minden dahoméinek a Kamerunba utazást. A legközelebbi utasrepülőgép azonnal indulandó volt, tehát Widmárnak még annyi ideje sem maradt, hogy Cosettetől és ennek apjától rendesen elbúcsúzzék, nemhogy a közös tudományos munkára, a laboratórium kezelésére nézve valamit megbeszélhettek volna. Abban azonban, mivel éppen egy Dahomey szolgálatában tett útról tért vissza, előzékenyek voltak irányában, hogy nem motozták meg; úgy ahogy volt, zsebében legújabb találmányú orvosi készülékével, rohanhatott a rendőrök sürgető biztatásai közben a nagy utasszállító gépre.

Még el sem tűnt ennek irányában, mikor Négrelle szenátor úr szokatlan komolysággal így szólt Cosettehez:

— Te pedig velem jössz haza és itthon maradsz.

— De apa, — lázadt fel az önállósághoz szokott leány, — nekem otthon semmim sincs a gyakorlatom és a kutatásaim folytatásához, nem is hagyhatom most, hogy Widmárnak is el kellett mennie őrizetlenül, bitangjára a laboratóriumunkat.

— Sőt okvetlenül ott kell hagynod, — szólt az apa keményen. — Tudd meg, hogy a laboratóriumot és hozzátartozó lakóházat a politikai rendőrség már megszállta s éppen most átkutatja.

— Hiszen akkor azonnal oda kell mennem, — szólt felindulva Cosette, — már csak azért is, hogy megmutassam a rendőröknek, hogy mi hol van és mire való; rossz dolgot amúgy sem találhatnak. E nélkül a legnagyobb zürzavart támaszthatják, helyrehozhatatlan károkat okozhatnak.

— Nem lehet, — jelentette ki az apa kérlelhetetlenül. — Ha eddig mindenben engedtem leányos szeszélyeidnek, most már rá kell emlékezniem, hogy az atyád vagyok és nekem kell téged megoltalmazni a fenyegető veszedelmektől. Ebben még a dahoméi polgári törvénykönyv által megadott föltétlen apai rendelkező joggal is élni fogok, ha kell; ezt vedd tudomásul.

— Jól van, ha így áll, hazajövök, — felelt Cosette. — De hát mi csoda nagy veszedelemtől kell engem megóvnod?

— Megmondom, leányom. A béke ege újra beborult, lehet, hogy heteken, napokon belül igen nagy események történnek. Akkor nagyon rossz lesz annak, aki csak gyanússá válik az ellenséggel vagyis Kamerunnal való barátkozásra. Lehet, hogy téged már azért is kérdőre fognak vonni, hogy olyan soká állandóan együtt voltál azzal a Widmárral. De akkor csak mondd, amivel én mentettelek: hogy az az ember delejező tekintetével megfosztott tiszta gondolkozásodtól és szabad akaratelhatározásodtól; amint őseink mondani szokták: megbabonázott.

De erre a majdnem megszeppent leány ismét dacosan fölemelte fejét.

— Ezt már nem mondom, még apai parancsra sem. Ugyan ki is hinné el én rólam, ahogy ismernek, hogy egy férfi, akár ha az Widmár is, nézése alatt mindjárt elvesztem az eszemet, akaratomat. Ha faggatnak, mindent úgy mondok el, ahogy volt és van; rosszat nem követtünk el, sem én, sem ő.

— Hát legyen, — felelt az apa, — de most szálljunk be a csővontába, máris sokan néznek.

Ezalatt a Cosette-Widmár nyaralóban már javában folyt a házkutatás. Ganachol rendőrbiztos végezte, egy páratlanul lelkiismeretes tisztviselő, aki föllebbvalóinak minden parancsát, utasítását szó szerint halálos pontossággal követte, azoktól soha egy hajszálynira el nem tért. Ha a rendőrfőparancsnokságon azt adták volna neki utasításul, hogy a házban található minden írott vagy nyomtatott szót elolvasson, habozás nélkül belekezdett volna az ott talált terjedelmes orvosi és természettani könyvtár elolvasásába és talán évtizedek múlva mint nagy, bár némiképp elavult tudós hagyta volna el a kertés házat. Szerencsére az utasítás ép ellenkezőleg úgy szólt, hogy csak azt nézze meg, ami a tisztázandó kérdés szempontjából fontos lehet, a könyveket ne igen bántsa, csak lapjaik közt tegyen próbákat, hogy nincs-e valami beléjük rejtve. A nagyobb készülékek vizsgálatát hagyja az utána odaküldendő szakemberekre, az írásokat ellenben nézze meg tüzetesen, ha valami gyanúsat talál bennük, hozza el, ha pedig érdektelenek, semmisítse meg. Ez utóbbi titkos és kissé meglepő utasítás a rendőrfőnök úr kényelemszeretetéből származott, akinek már előre borsódzott a háta attól, hogy esetleg majd tudományos értekezéseket kell végiglapoznia.

Ganachol mester tehát kutatott reggeltől késő éjjelig. Ami nyomtatva volt, azt nagyjában békén hagyta; csak egyszer hökkent meg boldogan, mikor egy füzet címeként ezt olvasta: „A halálsugarakról.” Ez gyönyörű államellenes összeesküvésü ügyről fog leplet rántani, nyilalt eszébe. De csakhamar csalódva tette le a füzetet: csak a 2027-iki népszövetségi határozat volt a halálsugarak háborúban alkalmazásának tilalmáról; éppen csak a tilalom érthetővé tétele végett volt ott a halálsugarak ismertetése, melyek bizony, ha egyszer megindították, sávonként egész országokat, földrészeket tehettek volna nemcsak emberektől lakatlanakká, de még állatoktól, növényektől is üresekké. Ebben a füzetben mindez szépen meg volt írva, olvasható volt néhány igen jó tanács is, például, hogy ha az ember tudja vagy kitalálja, merre fognak a sugarak jönni, hát azok irányára merőleges vonalban meneküljön, hogy így kikerüljön a

vészónából. Nem veszedelmes könyv, állapította meg csalódottan Ganachol és a többi nyomtatvány közé dobta a füzetet.

Sorra kerültek a kéziratok: néhány rövid értesítés Cosette és Widmár közt; ekkor és ekkor itt leszek, ezt teszem, ott találkozunk, ezeket a rendőrbiztos magához vette. Hanem következtek elég kúsza betűkkel sűrűn teleírt, összevissza törölt és javított ívek ilyen érthetetlen címekkel: „A cornea színváltozása diathesisnél.” „Diathermia choletikus spasmusoknál.” „Carcinómák neon-irradiációja.” Tűzbe ezekkel; ezek csak ostobaságok lehetnek, amelyeknek semmi közük az eljövendő háborúhoz, gondolta a biztos úr, följobbvalói parancsainak lelkiismeretes végrehajtója. És már el is tűntek a talán mérhetetlen becsű értekezések, több évi nagyszerű szellemi munka eredményei az akkori Pparis egyetlen házából nem hiányzó hulladékemésztő készülékben.

Ez lett a sorsa egy „Életsugarak” címet viselő, majd száz oldalas különösen kúsza küllemű füzetnek is.

— Nem kellett volna elpusztítanom, hátha mégis használható lett volna valamire, — rémlett fel az öreg rendőrben. De hamarosan megnyugtatta magát: — Sugarak? Hisz minden pár évben találnak ki új ilyeneket, mégis csak betegek lesznek és meghalnak az emberek. Néhány éve én is elmentem ahhoz a Zizelweis nevű kameruni kuruzslóhoz, akit akkor annyit hirdettek, de a köszvényem azért csak minden télen visszajön.

Az utolsó szekrény előtt, melyet felnyitott, azután mennyeien földreült az arca. Hisz itt lőfegyverek vannak elrejtve vagy legalább lőfegyveralkatrészek. Polcokon több tucat különféle alakú és nagyságú pisztolyagy, cső, ravasz meg irányzék volt itt, csak éppen az elsütő závarzat és tölténytár hiányzott mindenünnen. Ganachol ezt az egész arzenált magához vette, azután a leggyorsabb csővonattal Négrelle szenátor házába sietett Cosette kisasszony kihallgatására.

A kihallgatás azután úgy ment végbe, hogy a fiatal leány hallgatta ki az öreg rendőrtisztet arról, hogy mit talált, mit vett zár alá, mit semmisített meg, mit hozott el. Mert holmi Kamerun javára való kémkedésről, összeesküvésről, árulásról Cosette még beszélni sem volt hajlandó, az ország egyik első családjának leányáról. Ganachol is kénytelen volt elhinni, hogy nem is lenne mit. Az orvosnő azért kezeit tördelte és fejéhez kapott, mikor legbecesebb kéziratának elpusztítását vallatta ki a rendőrből, aki először csak elégetett hulladékokról beszélt. És a saját feje helyett majdnem a Ganacholéhoz kapott, mikor megtudta, hogy az életsugár-kézirat is erre a sorsra jutott.

— Most már, — mondta, — értéktelen limlom azok a pisztolyalkatrészek is, melyeket Ön idehozni szíves volt. Mert tudja meg, hogy ezekből csupa életsugár-készülékek lettek volna, ha — az utasítást hozzá el nem égeti. Különben ne búsúljon túlságosan, anyagom sincs a dologhoz; az egyetlen kész, használható példányt Widmár vitte el magával.

Az öreg rendőr mélyen megdöbbenve bocsánatot kért, — mennyi helyrehozhatatlan tényt is próbálnak az emberek egyetlen „bocsánatot kérek”-kel jóvátenni! Négrelle szenátor pedig sötéten mondta:

— Ha most csakugyan kitör a háború, csak a miénk fognak elesni a fegyverektől; amazok legföljebb a halálsugaraktól. Azért az előny mégis a mi oldalunkon van. Hanem annak a belügyminiszternek mint régi párt-

híve bizalmasan megmondom, hogy megint óriási ostobaságot követett el, mikor Widmárt kiutasította. Hiszen egészen a mi emberünk volt, sohasem lelkesedett Kamerunért, legföljebb ha túsznak, zálognak tarthatuk volna itt. Nekem ugyan egyénileg csak örülnöm lehet ennek a baklövésnek; így legalább ez a camus nincs a lányom körül és végre bemutat-hatom neki a Leverrier fiút.

(Folytatjuk.)

FARKAS GEIZA

Vén diák fogadkozása

Szívem, alávaló hitvány pajtásom, ki
Mégis legtöbbet jajgattál együtt velem,
Immár holnapra véget vetünk a versnek
S józan, higgadt bölcsekké vedlünk hirtelen.

Haszontalan szavakkal s botor álmokkal
Nem vívunk többé harcot éjszakákon át;
Zsongító, selymes csönddel fogjuk befödni
Lelkünket vérző, veszett karmaik nyomát.

Kócos lánykák szeszélyeit kutassa más,
S szívük titkát is helyettünk más fejtse meg.
Minket könyveink várnak s halk lapjaikon
Számunkra szelédobb szépségek rejlenek.

Tán el fog fogni még az emlékezés, ha
Kísértve visszajárnak nóták és rímek,
Am mi majd mosolygunk rajtuk, hisz' ezentúl
Hajlongani s dalolni úgyse lesz kinek.

Aki kíváncsi volt ránk, nem hallhat többé:
Kényes szívét egy messzi város rejti már,
S mással kacag, míg minket leveleivel.
Beszór ez az őszbe vesző pozsonyi nyár.

HÁZY FERENC

Horváth XII. István

Az őrszoba piros lámpás ajtaja becsapódott mögötte. Odabentről még kihallatszott a törzsőrmester siettető hangja, amint utolsó parancsait osztotta ki a szenteste előtt.

Horváth XII. István párát lehelve sietett a posztjára. Egyforma gépies léptekkel ment végig a kihalt kis budai utcákon. Báránybőr gallérját összefogta. A Duna felől éles, hideg szél borotválta végig az arcát. Kollégája már türelmetlenül várta. Eléje jött a Szőlő-utca végére. Horváth XII. István átvette tőle a szolgálatot hivatalosan, egy kicsit szégyelte is magát, hogy nem jött előbb. Hiszen kollégáját otthon két égőszemű kis gyerek várja, akik izgatottan lesik az ablakot, ahol angyalszárny suhogásává szelődül a dermesztő téli szél... Igen, igen, előbb kellett volna jönni... Szótlanul kezét fogtak. Az egyik elment, hogy otthon az egyenruhás rendőrből boldog, örömszerző apa legyen, a másik itt maradt, hogy szembe nézve a fagyos éjszakával virrasszon az öröm-fényben csillogó ablakok előtt.

A Gellérthegyről mély, álmos csend hömpölygött végig a Szőlő-utcán. A szél finom porszem-csordákat hajtott a járda szélén. A rendőr fázott. A fagy besiklott a kabátújjába és megragadta a csontjait. Sokkal hidegebb, keményebb éjszakákon nem fázott így, mint most. Nem tudta, hogy a reszkető didergés a szívéből szívárog és azt nem tudja meleggé ölelni a báránybőr bunda.

Az utca-keresztvezetőnél állt és végignézett az ismerős vidéken. Sehol egy teremtett lélek. Csak a világos ablakok meséltek... Rózsaszínű puha fényük kibomlott az utcára; az öröm, a béke, a boldogság ünnepe... Az egyik előkelő villa hatalmas ablakából csillogó karácsonyfa ága pillantott ki rá. Gondos asszonykéz hófehér kis angyalt kötözgetett az ág végére... Horváth XII. István elfordult... Vérző emlék szakadt fel újra a szívében. Egy évvel ezelőtt ilyenkor a Márvány-utca kis földszintes szobájában ugyanilyen kis fehér angyalt kötött az ő asszonya keze a karácsonyfa apró ágára... A szoba sarkából, szívárványos gyerekszempár mosolyogva, áhitattal nézte... Az ő fia, az ő asszonya...

Azóta a kifürkészhetetlen mennyei akarat mind a kettőt angyalnak kötözte egy időntúli hatalmas karácsonyfára, ahova az ő szeme már nem érhet föl. Azóta áll mindig nagy ünnepeken ő a posztton; Horváth XII. István, senki más, csak ember, egyszerű rendőr, derékszíjjal, pléh-számmal, akinek egyetlen kötelessége van; virrasztani a fényt a virágzó ablakok előtt, nehogy valaki megzavarja más boldogságát, békéjét. Ilyenkor az örömszerzés boldogsága melegszik rá az emberek szívére, a gazdag gondtalanságára, a szegény nyomorúságára. Ő egyedül van, egészen egyedül... Kinek jutna eszébe Horváth XII. István szent karácsony este, éppen a Szőlő-utca sarkán...

Valaki elsietett mellette. Első percben alig vette észre, mikor ráköszöntött:

— Jó estét, biztos úr!

A rendőr fehérkesztyűs keze sapkájához emelkedett. Megismerte a szomszédban lakó mérnököt.

— Jó estét kívánok, mérnök úr!

— Na, magát sem irigylem. Istentelen hideg van ilyenkor poszton állni. No, majd küldök a lánnyal egy kis forralt bort.

Horváth XII. István valami köszönetfélét mormogott, aztán utána nézett a mérnök úrnak, aki utolsó ajándék csomagjait ölelve eltűnt a kapu aljában. Aztán még beszélt másokkal is. A házmesterrel, aki a kapukat zárta, a harmadik házban lakó nyomdásszal, akinek a fia váratlanul megjött messze vidékről. És mindegyik a beszélgetés végén rásajnálkozott a rendőr arcára és mindegyik megigérette hogy valamit fog kiküldeni.

Az irgalmasok rendházának tornyában tizet ütött az óra. Horváth XII. István maga elé gondolkodva áll... Milyen fekete volt a szeme... Egyszer összeverekedett a Márvány-utca apró banditáival és az ott posztoló rendőr meg akarta fogni. Milyen büszkén mondta akkor: Ne bántson, biztos bácsi, az én apukám is rendőr, meg én is az leszek... Pistike... De megvert az Isten, hogy Téged elvitt tőlem. — A szél erősödik, belecsap a szemébe... Könny, vagy pára, ami végigfut a szemén? Aztán torkonragadta a láz. Szegény kis teste hetekig lobogott mint a fáklya. Kiabált... Apus, bántanak! És ő, a rendőr, nem tudta bekisérni, elfogni azt a gyilkost, aki a fiát ölte meg. Horváth XII. István keserű gyűlöletet érzett, mintha valaki lehúzná róla az egyenruhát és koldús rongyokat aggatna rá, mintha valaki eltörné a kardját és vándorbotot adna a kezébe... Az idő múlt. A mérnök úr elfelejtette a forralt bort. A házmester, a nyomdász sem gondolt rá.

... De mégis, mintha valaki jönne... A kőkerítés mögött puha léptek közelednek. Csodálatos fény patakzik végig a komor téli fákön. Nem, nem, ez nem az utcai villanylámpa... És mintha egy mosolygó gyerekfejecske bontakozna ki a kerítés mögül... Két szem, két édes ismerős szem fogódkodik az ő párás szemébe... A nevét hallja...

— Apám!...

— Pistike, te vagy?

— Igen, apus, én vagyok és mind a ketten szolgálatban vagyunk ma este. Nekem a Jézuska azt parancsolta, hogy békét, boldogságot, örömet vigyek a karácsonyfa ágaiba kötve a házmesterékhez, a mérnök úrékhoz, a nyomdászékhöz, mindenüvé, akik téged elfelejtettek. És aztán, ha mind a ketten befejeztük a szolgálatot, elmegyek veled haza a Márvány-utcába, megfogom a kezedet és elmesélem, amit anyuka ízen neked odafentről. Meglátod, milyen szép, boldog lesz a karácsony éjtszakád...

A fény lassan leszivárgott mélyre Horváth szívébe. Aztán kihúzta magát, összébb csatolta a derékszíjat és kimért őrzőléptekkel sétált háztól házig, mintha kísérne valakit... A kis templomban éjfél misére harangoztak. A plébános úréknál lakó vendég-káplán sietett el mellette. Odalépett a rendőrhöz és zsebéből nagy csomó szalócukrot markolt ki:

— Vigye el a kisfiának, biztos úr....

És Horváth XII. István nem tudta azt mondani, hogy a fia már egy éve meghalt...

Magyar író amerikai naplójából

Az amerikai életnek — talán általában a mai „civilizált” életnek — egyik legbántóbb kísérő mozzanata a beszélgetés elevenségének, ötletességének hiánya. Ugyan mi lehet ennek az oka? Gyávaság? Félelem? Közöny? Sainte-Beuve egyik találó megjegyzése, hogy egy kort beszélgetésének témája és ritmusa alapján lehet megítélni, ugyanakkor lehetetlen a beszélgetés levegőjét a maga teljes egészében továbbítani az utókor részére, „mert a papiros nem tud mosolyogni”. Ez a mondat kicsoda pompás képe az igazi causeur csevegő kedvességének, felszínen mozgó társalgó mélységének! Alighanem itt a probléma nyíttja: általában a mai ember nem tud mosolyogni, s azért nem tud beszélgetni. Vagy röhög, vagy vi-gyorog, vagy hahotázik; ha mosolyog, esetleg megvetéssel, s ez már a mosoly méreg-fintora. Aki a mai kor pszichológiai történetét meg akarja írni, annak a hiányzó beszélgetésről és a hiányzó mosolyról semmiesetre sem szabad megfeledkeznie.

*

Valakibe belebotlottam, aki mindig úgy jár, mintha feje fölött ott lenne a pallós. Arra a kérdésemre, hogy mi bántja, az volt a felelete, hogy valami bántja, de nem tudja, hogy kicsoda s tulajdonképpen azért bánkodik, mert szeretné tudni, hogy mi bántja, s képtelen megtudni. Olyan volt ez a válasz, mint a lelki vakaródzás, amelynek oka a komoly-talan viszketés.

*

Pascal megfigyelése: „Kevés ember beszél az alázatról alázatosan, a tisztaságról tisztá lélekkel, a kételyről kételkedve.” Jó ezt az idézetet olvasni, erre az idézetre emlékezni, amikor az alázatról sokan prédikálnak, a tisztaságról sokan szavalnak, s számosan próbálják értelmi fölényüket a kétellyel elárulni.

*

A közhely semmi más, mint fölfedezett gondolat, amely nem látszik eredetinek vagy az eredeti gondolat, amelyet megszoktunk. Végeredményében azonban minden valóság csoda, tehát a közhely is. John Mansfield, a mai angol poeta laureatus, mondja, hogy az élet még akkor is csoda, ha megszűnünk s a léleknek nincs további élete. Ilyen szemszögletből az eső is kivételesen érdekes, a napfény is eredeti, az emberi ostobaság is szenzációs, az emberi jóság is figyelemreméltó, s a közhely is csodálatos.

*

Herczeg Ferenc születése hetvenedik évfordulója alkalmával a clevelandi magyarok megkérték, hogy irodalmi jelentőségét méltató előadást tartsak. Volt idő, amikor Herczeg előkelősége untatott. Zsakettmarionettek sosem érdekeltek. Ma már, azt hiszem, jelentőségével inkább tisztában vagyok, noha „válogató, kimért realizmusa”, ahogy Várkonyi Nándor mondja róla „A modern magyar irodalom” című művé-

ben, ma is, amikor törekvéseit igyekszem megérteni, még mindig nagyon egyoldalú realizmusnak tetszik, talán éppen azért, mert „kimért”. Mégis örömmel beszéltem róla s a magyarázat igen egyszerű. Először is tehetősége, ha nem is felel meg mindenben ízlésemnek, eltagadhatatlan. Esztétikai lelkiismeretemet ezzel a felfogással nyugtattam meg. De volt egy más szempont is, amelyet erkölcsinek nevezhetnék, s ezt az erkölcsi szempontot föltétlenül befolyásolta egy érzelmi hullám. Mennél tovább élek Amerikában, annál jobban érzem magyar származásomat. Mennél amerikaiabb leszek érintkezésben, az angol nyelv használatában, értelmi cselekedeteimben és gesztusaimban, kritikai alanyiségomban és tárgyvilágosságomban, legbensőbb énem annál inkább visszakivánczik eredeti gyökeréhez. S Herczeg Ferenczel kapcsolatban erre kellett gondolnom: magyar író. S hallgatóságomat szemlélve erre kellett gondolnom: amerikai magyarok. S a két fogalom közötti összefüggés romantikus indulata hidat épített, amely elvezetett engem ahhoz a Herczeg Ferenchez, aki ma sem az én íróm, de magyarul írt, de anyanyelvemen szolgált a szépség eszméjét a maga módján, s a magyar fin de siècle s a tragikus Magyarország elegáns, jómodorú kifejezőjének bizonyult. Herczeg Ferenc nem szorult rá az én elnézéseimre, de én magam rászorultam a magam elnézésére. S talán ez az egyik magyarázata annak, hogy miért írok én még ma is európai magyar folyóiratoknak; a származás és a kultúrközösség ereje a kritikai türelmetlenséget tompítja Herczeg Ferenc értékelésében, mert az író magyar s mert a folyóiratok, amelyeknek hazafelé dolgozom, magyar kiadványok, s mert én is végérvényesen, legalább is a szellem tisztasága szempontjából, megmaradok magyarnak.

*

Egyik versemben ezt írom:

„Por-mivoltomban a szenvedések
Magyar dallá nőnek: ez a lélkem.”

Vajjon válasz-e ez a két sor azoknak, akik odahaza nem tudják megérteni, hogy „sikeres” amerikai életemben miért nem hajítom el a magyar szót?

*

Van egy rézkarcom, szűk pozsonyi utcát ábrázol, amelyet gyakran elmélázva elnézegetek. Ebben az ósdi levegőt árasztó képben bújik meg ifjúságom. Szenvédéseim forrása, örömeim árnyéka. A végtelenségtől ellopott sűrű színek, amelyben azonban ragyog a lélek.

*

Haldokolnak az öreg amerikai magyarok. Sokan, amióta Amerika partjára tették lábukat, nem látták szülőhazájukat. Néhány héttel ezelőtt találkoztam egy ilyen öreg amerikai magyarral, aki a tél folyamán azzal foglalkozott, hogy még egyszer meglátogassa szülőhazáját. Harmincöt évi amerikai tartózkodás, szörnyű munka, kifejezhetetlen görnyedés után, ezzel a csodával akarta megjutalmazni önmagát. De tavasszal a nyomorúság vámszedői, a bankárok, elvették a pénzét. Nem jutott dollár európai útra. S azóta meghalt. Lám, néhány sorban egy amerikai magyar élet tragédiája. Szimbolikus.

*

Descartes „cogito, ergo sum”-jának huszadik századbeli változata: nem azért vagyok, mert gondolkodom, hanem, mert számítóvá zülöttem, tehát remélem, hogy holnap se kopik fel az állam.

*

Gyászértesítést kaptam, rajta az a szomorú közlés, hogy Szenteleky Kornél, a jugoszláviai magyar író meghalt. Vagy öt évvel azelőtt levelet írt, amelyben azíránt érdeklődött, hogy milyen a magyar szellemi munkás sorsa Amerikában. Nem emlékszem válaszom pontos szavaira, de körülbelül ezt írtam neki: „Odahaza magyarul írni a magyar egység szellemi hangja. Amerikában magyarul írni a magyar magány kísérteties hangja.” Halála mélyen érintett. Esztétikai érzékenységének magikus árnyéka íróasztalomig ért.

*

Néha igazán el kell menekülni ennek a mai kornak minden förtelmes butaságától és gonoszságától. S ilyenkor a költő a vigasz vagy a kritikus is, ha érzékenységében megnyilatkozik az alkotó szellem varázsa. Mostanában megint olvasom Sainte-Beuve „Causeries du Lundi”-ját. Ahol például saját korával kapcsolatban azt mondja, hogy „az ordítás legyűri a mosolyt”, kétségtelenül azt a hangot hallom, amely vád nemcsak az ő kora, hanem a mai idők ellen is. Gyulai Pál nem szerette Sainte-Beuve következtetéseit, vagy ahogy egy helyt említi, túlságos „beleérzései”-t; lehet, hogy ezek a „beleérzések” okozták a francia kritikus következtetéseit, de mennyire érdekessé teszik, függetlenül attól, hogy ma materialista-e, holnap pedig metafizikai húrokat penget-e. A megalkuvásnélküli szellem szava nyilatkozott meg kritikai műveiben; az a szellem, amely ma annyira halott, hogy talán csak a jövő nemzedék tudja életrekelteni. Ha tudja!

*

Az amerikai hírdetési vakmerőség és bizarr képzelet Montblancja: az orvosi tekintély aláírásával egy cég a hölgyek részére olyan kalóriamenynyiséget és vitamint tartalmazó élelmiszerösszetelt hirdet, amelynek elvitathatatlan eredménye a „sex appeal”. Egy ideig azt hittem, hogy ez a korlátolt fogalom már meghalt; íme, újra életrekel. A szellem nem tud fölébredni halottaiból, de a „sex appeal” — az igen!

*

Semmi sem könnyebb, mint tagadni: semmi sem bonyolultabb, mint megérteni egy állítást. Az istentagadók, az értéktagadók, a komolyságtagadók, általában a rutinírozott tagadók, akik az értelemre hivatkozva értelmetlenül dadognak, de folyékonyan, látszólag művelt szókinccsel rendszerint badarságot mondanak. Ez a hepciáskodó fölény a kozmikus titokkal szemben ma már nem is komikus; a tizenkilencedik században még időszerűnek tetszett s a korszerűség illuziójával hízelt a gesztikuláló fölényének. Ma idejét multa. Keresztüllátni a tagadó ürességén — könnyű feladat. De nehéz egy állítást úgy elfogadni, hogy az ne csak elméletté váljék, hanem meggyőződéssé, más szóval, hogy egész éniünket áthassa. Annyira azt hisszük, — ez a pozitivizmus hagyománya. — hogy a kétely a józan ész jele, hogy nem tudunk a józan észre hallgatni, ha hinni kell. Azért említettem fentebb, hogy bonyolult megérteni egy állí-

tást. Azt a természetű állítást tudniillik, amely nem elégszik meg az élet „racionális” magyarázatával, hanem racionalitását ép azzal igazolja, hogy a végtelen titkával arányban minden lehetetlent lehetőnek minősít. Ha nem így lenne, akkor csakugyan rossz tréfának kellene mondani olyan fizika-tudósoknak, mint Eddington, Jeans, Millikan, állítását, amely tudományos tehetetlenségük beismerésével, ha inkább sejtetve ugyan, mint határozottan, azt érzékelteti, egy tapasztalatilag érthetetlen értékben hinni sokkal inkább józan megnyilatkozása az emberi értelemnek, mint tagadása minden felfoghatatlan értéknek. Aki csak tagadni tud, az hisz az értelem csalhatatlanságában: ez az ellentmondás. Aki viszont azzal a bensőséggel mozog a mindenségben, mint egy szobában, s mégsem tud tájékozódni abban a szobában s azért hisz, az csupán az értelem csalhatatlansága szempontjából ellentmondás, de nem az emberi természet minden tulajdonsága szempontjából. Sokkal kényelmesebb elfogadni a tagadást; sokkal kényesebb elfogadni az állítást. Az előbbi: udvarlás hiúságunknak; az utóbbi diadala alázatunknak. Pedig nem ártana megtanulni, hogy az alázatban több az értelem, mint a hiúságbán.

*

Pascal mondja egy helyt: „Csak aki az igazságot nyögések kíséretében keresi, igaz ember.” Mi ez: a lázbeteg túlzása? Annak a tudósnak „értelmi eltévelyedése”, akinek gondolatait a gondolkodás szempontjából, azaz a pozitívizmus fölnye szempontjából, Voltaire botrányosoknak tartotta? Pascal nyilvánvalóan arra célzott, hogy aki az igazságot, azaz az örök értéket, azaz az élet isteni értelmét nem hajszolja szenvedés kíséretében, az legföljebb az igazság zománcával találkozik, s nem az igazság lényegével. S valóban, mit ér az igazság keresése, ha nem a lényeg a célja? Az igazság földérintésében nem lehet udvariaskodni; őszintének kell lenni.

REMÉNYI JÓZSEF

Csüggédten a csorda nyomában

Gyöngé legény a bojtár,
 alig bírja a botot;
 az a furcsább, hogy megint
 úri mókát álmodott.
 Azt álmodta, hogy a tilost
 elkerüli a farka,
 s fölösleges a kurjantás:
 „Nem arra, hej, nem arra!”

Mert a földi út fölött
 ott ijeszt egy égi kés,
 s amióta végtelen van,

mindig is volt kerítés,
és a csorda ösztönét
erre-arra kavarja
ostorával a kiáltás:
„Nem arra, hej, nem arra!”

Jobbra-balra száz tilost
lát az őrző értelem:
ott veszélyt rejt a mocsár,
itt a fűben vér terem,
ez a gazda kertje végig,
az a szomszéd muharja;
belerekedt a bojtár is:
„Nem arra, hej, nem arra!”

Barkabontó március
közepétől tart a bál,
tévelyeg a kósza csorda
és a bojtár kiabál,
száz virággal zeng a rét,
száz virággal akarja
bízgatásnak a tilalmat:
„Nem arra, hej, nem arra!”

Búzaföldből tarló lesz,
régí fűnek sarja lesz,
szarkalábból széna lesz,
almarügyből alma lesz,
bokkrétát a kalapra,
Boldogasszony napja csokroz
bokkrétát a kalapra,
csak a falka útja régi:
„Nem arra, hej, nem arra!”

Néha az se volna rossz:
fújni egy víg furulyát,
néha mellbe sújt a vágó:
ott feledni a gulyát,
eltűnődni a meséken
cifra szűrbe takarva
s eltemetni a kurjantást:
„Nem arra, hej, nem arra!”

Jaj pedig a vén idő
annyi mindent megtanít,
a pipacs el is feledte
szélre nyeltes szírmait,
csak a csorda széledez,
csak a pásztor szavalja

hasztalan a kurta verset:
„Nem arra, hej, nem arra!”

Égi tarló hús fűvén
ősz felhő ballag át,
valahol egy kikirics még
késteti a csillagát,
a ballangót ide lent
goromba szél zavarja,
és ködöt tép már a visszhang:
„Nem arra, hej, nem arra!”

... Gyöngye legény a bojtár,
alig bírja a botot,
kedve, álma, tüdeje
összeszáradt, megkopott,
furulyáját eligérte,
érzi tán, hogy tavaszra
másnak adja a kurjantást:
„Nem arra, hej, nem arra!”

BERÉNYI JÁNOS

Expresszvonattal Svédországon keresztül

Ha idegen földön utazunk, szórakoztató és hasznos foglalkozás, ha benyomásainkat egységes képpé igyekszünk összefoglalni. A jellemző vonásokat bámulatosan kevés szóval megrajzolhatjuk. De talán sehol sem olyan könnyű ez, mint a skandináviai államokban, ahol meglepő a táj, az éghajlat, a növény- és állatvilág egységessége, éppúgy az emberek és életmódjuk egyformasága.

A legegyszerűbb Svédország rajza. Azonnal és állandóan szembeszökő hatást kelt az uralkodó két szín, amely a trälleborgi kikötőhídtól az északi országhatárig a sarkkörön túl is uralkodik a több mint 2000 kilométeres utazás alatt a vidéken. Az egyik szín a faházak és kerítések bágyadt pirossága, — ebben az erdőkben oly gazdag országban néhány város kivételével mindenütt fából építkeznek, — a másik szín pedig az erdők sötét zöldje, mert hiszen az ország területének felét erdő borítja.

Messze északon bámulattal észleljük, hogy nemcsak az országutak mentén elhúzódnó hóvédő kerítések, de maguk a sziklák is sötétvörös színűnek tünnek. Először azt hittem, hogy ezt a kőzetek vastartalma okozza, de azután megtudtam, hogy a jelenséget egy moszatfajta okozza, amely befutja a kövek felületét és talajt készít a zuzmók és mohák számára.

Csodálkoztam, hogy nem ezt a két színt alkalmazták az ország zászlójánál, hanem az azurkéket és a világos sárgát. Egy lovagias svéd ezt úgy

magyarázta, hogy a szőke és kékszemű nők iránti hódolat kifejezése akar lenni.

Az ország színei azonban minduntalan élénk tünnek. Talán sehol a világon, még az Amerikai Egyesült Államokban sem, kedvelik annyira a zászlódíszet, mint itt. Városi és falusi házak és a magas észak egyedülálló majorságai előtt éppúgy ott áll a hosszú, fehér zászlóárbóc, mint a pályaudvarokon egészen Riksgränsenig. A zászló tiszteletére külön ünnepet is szenteltek, június 6-át.

Az erdővidék a Göteborg-Stockholm-vonaltól északra kezdődik és a pályatestek és országutak közt ezer és ezer kilométer kiterjedésű, az ingoványok miatt szinte áthatolhatatlan területet alkot. A sok tavacska, kátyú és a dűsvízű folyók jelentenek csupán némi változatosságot. Ezért aztán az az érzésünk, hogy ez a vidék még csak most van fejlődése kezdetén, bár az igazság az, hogy itt van földünk egyik legrégebbi szárazföldje. A víz nem az alpesi folyók kék és zöld színét tükrözi, hanem barnás, mivel az ingoványokban ered és onnan táplálkozik.

Szólás-mondás azt tartja: „Als Gott das Wasser von dem Felsen schied, vergass er Oestergötland”. (Mikor Isten a vizet és földet elválasztotta, megfeledkezett Oestergötlandról.) Valószínűleg más tartományra is vonatkozhatik ez a közmondás, mert Westergötlandban van olyan község is, amelyet 365 tó határol!

A táj egyhangúságának benyomását fokozza, hogy a talaj tagozottsága csekély, az ország pedig nagy. Marókkó és Ciprus szigete oly távolságra vannak Bécestől, mint a Nordkap és a svéd vasútvonalak legdélibb és legészakibb állomásai közt 2200 kilométer a távolság, amit 43 óra alatt lehet megtenni.

Svédországot Norvégiától a nyugati magas hegylánc választja el, amelynek legmagasabb csúcsa alig nyúlik 2000 méterre a tengerszint fölé. A táj innen a Keleti-tengerig olyan egyenletesen lejt, hogy az összes folyók szinte teljesen párhuzamosan folynak. Ősi, sok millió esztendőös földrész ez. Az utast azonban kifárasztja: mindig ugyanaz a dombos vidék, attól búcsúzik az esti lefekvéskor, az köszönti reggeli ébredéskor és ugyanígy másnap. Csak a tájék öltözete változik meg lassankint. Induláskor akadtak még szántóföldek, gyümölcsfák a sötétvörös faluk és tanyák körül, azután következtek a különféle fenyőerdők, majd már csak erdei fenyő, később nyírfával keveredik, amely hovatovább uralkodóvá válik. A nyíresek pedig egyre törpébbé, bokorszerűbbé korcisosulnak, összebújnak, mintegy egymást védik, és amikor a Narvik-expressz az északi magas hegység lábánál fekvő Abisko turistaállomáson megáll, egészen megváltozott világot találunk.

Dideregve burkolódzom köpenyembe. A hálókocsit most nyár derekán is fűtik, mert a legragyogóbb napsütésben is fagyos szél sívít le a közeli hegyekről. A hófolatok majdnem a völgyekig lenvűlnak. Alaposan körülnézek. A parkot az jelzi, hogy a nyírfabokrokot kissé megritkították. Dísznövényként csupán néhány vadkőris tengődik, gyümölcsük éppen most kezd pirosodni. Ki gondolná, hogy közben kék gyűszűvirág-, sarkantyú-, vanília-, gladiolusz-, mályva-, begónia-ágakkal és kertjeink egyéb kedvenceivel találkozunk. A növények virágai itt nagyobbak, színiük élénkebb, illatuk erősebb, mint nálunk. És eszembe ötlük, hogy a

vidéket csak három hónapig nem borítja hó és a hőmérséklet évi átlaga — 0.8 fok. A növények élete tehát ugyancsak rövid. Néhány vándor-madár fajta is tartózkodik itt. Ezeknek is sürgősen föl kell nevelniök kicsinyeiket, hogy még a zord idők előtt repülőképesek legyenek.

Elöttem a Torneträsk, a jég-kék színű tó, amely majdnem akkora, mint a Garda-tó. Túlsó partján 1000 méteres hegylánc, amely a gleccser-folyamok miatt azonban sokkal magasabbnak tűnik. Az ég világoskék. A hegyoldalon már eltűnnek a bokrok és a pusza lejtőt csak bozontos gyepek és mohaszigetek tarkítják, meg a fölötte terjengő lomha köd. A nap-sütésben minden párolog. Rénszarvascsordák legelésznek néhány öreg lapp felügyelete alatt, akik nyár idején a környéken fölütött táborhoz tartoznak. Több tízezer négyzetkilométer területen nincsen állandó emberi település egészen a 30 év előtt létesült lappföldi vasút állomásáig. Ezt a 437 kilométeres vonalat tulajdonképpen csak azért építették, hogy az Ofotenjordban lévő Narvik mindenkor jégmentes kikötőjét — az északi szélesség 68 és fél foka alatt — összekössék Gellivaara és Kiruna gazdag vasérctelepeivel. Tíz éve villamos üzemre alakították át. Ez volt a háború alatt az oroszok Murman-vasútjának kiépítéséig a világ legészakibb vasútvonala. Az oroszok azonban csak stratégiai célokat követtek s egyben kifejezték olthatatlan vágyukat a teljesen nyílt tenger után.

A lappföldi vasút azonban gazdaságilag jobban kifizetődik, mint az egész norvég vasúthálózat. Mikor a bányák teljes üzemben vannak, naponta ezer vagon ércet szállítanak különböző irányba. A hegyek közt megkapó tájakon vezet át. A Keleti-tenger északi csücskéjétől a Torneelf vízmedencéjéből indul ki és szorosan a norvég határ mentén haladva ereszmedek le a fjord merőleges falairól a tengerhez. Mindenesetre ez volt Európa legmerészebb vasútépítése. A hegyi vonalszakasz teljesen természetlen tájakon halad, a telepek és állomások részére minden élelmiszert oda kell szállítani. Minden állomáson leraknak néhány tejeskannát, ami mindenesetre szokatlan jelenség egy 1600 kilométeres utat végző expressztől.

Hasonlóképpen meglepő kép fogadja az utast Abisko állomáson, ahol a pályaudvar mellett turistaszálló áll, amelyet a „Turistföreningen” épített ebben a pusztaságban. Ennek az egyesületnek köszönhető, hogy ma ez a szép táj az idegenforgalom számára hozzáférhetővé vált. A telep néhány háza és kunyhója mintegy száz ember részére nyújt szállást. A nyár derekán azonban minden zsúfolt és a vakvágányokon hálókocsik állanak a kirándulók rendelkezésére. A vasútigazgatóság ily módon is előmozdítja az idegenforgalmat. Ezen a helyen le kell szögeznünk azt is, hogy a svéd vasútnak kényelem, tisztaság és olcsóság tekintetében mintaképül szolgálhatnak egész Európának.

Abisko a norvég határig is elérő kirándulások középpontja. Itt van a 2135 méter magas, erősen gleccseres Kebnekaise, amely az ország legmagasabb hegye. A turistaegyesület mindenfelé menedékházat és sátrat létesített és tart fenn, s így a sokszor több napos kirándulásokra könnyű szívvel lehet vállalkozni. A hegyoldalak megmászása nem nehéz, csak a mély talaj, a gyakori nagy csapadék, köd, a természetlen vidék és a sok szűnyog akadályozzák a vállalkozásokat. A tájkép azonban rendkívül rejtélyes. Nem égbekiáltó, nem is békés, inkább kedélynyomasztó kép. Már

rövid ottartózkodás után elhatalmasodik ez az érzésünk, míg ebben a végtelen elhagyatottságban való hosszabb egyedüllét már sokakra végzetes hatású volt. Lappbetegségnek nevezik ezt a búskomorságot, amely megbénítja az akaraterőt.

Aki a Lappföld nyomorúságáról hallván csak vállát vonogatja, ám vege kezébe a térképet és kövesse a szélességi övek útját. Eljut Grönland belső jégmezőire, Északamerika legkihaltabb részébe és a szibériai tundrák világába, ahol vagy semmiféle emberi élet nincs, vagy pedig csak néhány eszkimó tengeti csupán keserves napjait. Csak az északi kikötők mellett húzódó Golf-áramnak köszönhető, hogy az északi szélesség 69 és fél fokán fekvő legnagyobb sarkövi város, Tromsø körül, még megnő az orgonabokor és az aranyeső. A melegvízfűtést a belföld egy része is élvezi. Minél messzebb jutunk azonban a partvidékről befelé, annál inkább szegényedik a klíma. A januári nulla fokú izotherma, azaz az a vonal, amely az időjárás térkép nulla fokú pontjait összeköti, a partvonal mentén egészen Középeurópáig terjed, ami azt jelenti, hogy Skandinávia jelzett pontjain ugyanolyan a temperatura, mint Középeurópában. A júliusi +14 fokos izotherma az északi Lappföldre terjed, úgy hogy ez a hónap melegnek nevezhető. Ennek az időszaknak megfelelő hőmérsékletek: Berlinben 0, illetve 18 fok, Bécsben 0, illetve 20 fok. A lappoknál tehát sokkal erősebb a hőmérsékletkülönbség, mint nálunk. Északeurópa a többi világrész északi csúcsával szemben óriási előnyben van, mert azokban a melegebb területeken sokkal délebbre szorult. Ezért az európai Arktisz ideális nyaralóhely, ahol az állandó napfény és a tiszta levegő félreismerhetetlenül kedvező hatással van a szervezetre. Hiszen meggyorsul itt a növények élete, amelyek itt gyorsan elvirulnak, a vándormadarak szaporodása ugyanígy tempósabb és ezt az élénkítő befolyást az emberi szervezetnek is meg kell éreznie. Erről azonban ma még alig tudunk valamit és csak sejtjük, hogy a magas hegyvidékek is hasonlóan hatnak az emberi organizmus fejlődésére.

F. X. SCHAFFER

Irodalmi szemle.

Farkas Geiza: A fejnélküli ember.

(A Jugoszláviai Magyar Könyvtár kiadása, Szabadka.)

A jugoszláviai magyar irodalom márkás neve, Farkas Geiza írta ezt a regényt, amely egyes jeleneteiben elhozza ugyan élénk a bánati kisvárosi élet színeit, de lényegében pszichológiai problémát boncol. Farkas Geiza eddigi művei is bizonyítják, hogy erősen vonzódik a fantasztikum felé. Különleges lelkiállapotnak a pszichoanalízisre emlékeztető részletes ajzát adja egy gazdag fakereskedő sorsában, aki gyilkossággal szerzi vagyonát fiatal korában és tettének következményeit sinyli halálát okozó megőrüléséig. Úgyesen fejleszti ki a bűntudat elhatalmasodását, amely szétromcsolja a kereskedő családi életét és a végzetes romlást okozza. Beteges lelki vívódások hullámanak a regényben, de nem a megszokottság, a

közvetlen tapasztalat keretei között, hanem aláfestve a fantasztikumba csapó, rikító jelenségekkel.

Farkas Geiza érdekes, nem mindennapi egyéniség. Mégsem tökéletes regényíró. Nehézkes, színtelen stílusa van, amely minduntalan elakad az elmélkedések és a filozófiai kitérések zátányain. Egy vidéki párbaj kitűnő alkalom neki arra, hogy egész fejezetet szenteljen a félelem és szorongás érzésének pszichológiai boncolására. Nem igazi vérbeli elbeszélő, folyamatos epikus, hanem tudós is felerészben, aki sokszor alakjaiban kísérleti tárgyat lát tételeinek bizonyítására. A művészetnek és a tudománynak ez a kettősége találkozik benne minduntalan és regénye is ennek a felemásságnak hatását sínyli. Mélységei sokszor csak látszat-mélységek és alakjainak beszédmodora, mozgása nem elég természetes, hanem olyanok, mintha külső mesterséges beavatkozás szerint cselekednének. Lépten-nyomon tapasztalhatjuk, hogy a szerzőnek nem sikerül teljesen művészette gyűrnia anyagát.

Farkas Geiza azonban hibái ellenére is érték. Nagy tudás halmozódott fel benne, amely küzd benne a művészi kinyilatkoztatás eszközeivel és amikor a küzdelem győzelemmel végződik, jó alkotónak is bizonyul. Nagybáti György sok vonása a kulisszák között is élethű és mélyen emberi. A hajszálfinom rúgók, a lelki szerkezet kikutatása pedig emeli regényének színvonalát, amely a jugoszláviai magyar irodalomnak minden esetre jelentős megnyilatkozása. Szóvá kell tennünk azonban a sok sajtóhibát, amelyek szinte értelemzavaróan tolakodnak a sorok közé.

TAMÁS LAJOS

Arany János balladái. Buday György fametszeteivel.

(Az Erdélyi Szépmíves Céh kiadása, Kolozsvár.)

Az Erdélyi Szépmíves Céh Arany János halálának 50. évfordulójára kiadta a költő 19 legszebb balladáját Buday György fametszeteivel. Nehéz problémához nyúlt Buday, amikor olyan területen próbált újat adni, amelyen már előtte nem kisebb művész dolgozott, mint Zichy Mihály. Szerintünk egy műalkotás (vers, regény stb.) illusztrálásához csak akkor van jogosultsága a művésznek, ha azt a hangulat-pluszt tudja nyújtani, amivel az író az írás közvetítő közegén át nem rendelkezett. Zichy Arany balladáinak ezt a „hiány”-át a képszerűséggel adta vissza, Buday a fantázia serkentésével. Buday jobban megközelítette Arany balladavilágának ködösségét, viszont Zichy tehetségénél és rutinjánál fogva művészibbet alkotott. Egpár egyéni megjegyzésem Buday fametszeteire: érdekes, hogy a történelmi háttérű balladák illusztrálásai sikerültebbek, bár ezek között is van olyan, amelyik meg sem tudja közelíteni a ballada plaszticitását: ilyen a „Mátyás anyja”, ami képnek sikerült, de nincs benne semmi a vers hangulatából. A 18 kép közül az „V. László” és „A walesi bárdok” a legsikerültebbek. Előbbiben a gyilkosság monomániájától üldözött gyermeki lélek borzalmas magáraeszmélését érzékelteti mesterien, utóbbinak szimbólikus háttére emlékeztet a ballada megírásának körülményeire: a rémek elől lovagoló angol királyban, fején az osztrák császári koronával és a háttérben égő falvak gémeskútjával, nem nehéz a magyar abszolutizmus korára ismerni. A „Zách Klára” kép alakjában mennyi erő és lendület van, vagy a „Hídatavás” fényfoltjainak nagystíli

vonalvezetése mennyi tragikumot tár fel az élet számkivetettjeinek szomorú processziójában. Ilyen sikerült még a „Tengeri hántás” is. Minden képben van valami erő és gondolat és ami a legnagyobb értéke, érzékelteni tudja a balladák misztikus hangulatát. KOZOCSA SÁNDOR

Giovanni Papini: Góg. Fordította: Nyisztor Zoltán.

(Vigilia kiadása, Budapest.)

Figyelmeztetem az olvasót, mondja előszavában a fordító, hogy a világ leggroteszkebb könyvét kezd olvasni. S csakugyan. Attól a pillanattól, amint az olvasó megismerkedik Góggal abban az ideggyógyászatban, ahol minden valószínűség szerint ennek a csőd szélén hánytorgó XX.századbeli kultúra fáradalmait piheni ki, végig, az utolsó arezzói jelenetig, a leányka kenyereig, egyetlen sikoly, egyetlen gúny és merő érdekesség ez a könyv. Végtelen síkú fantázia kellett ahhoz, hogy ezt a vetületeiben is imponáló, de belső értékelésében az író szerint hazug és nevetséges kultúrát szövevényeivel, személyi érdekeivel, kisszerűségével és szánalmasságával együtt megértse s ilyen szellemesen visszaadja. Ki hinné, hogy Ford, Gandhi, Freud, Einstein, stb. nem maguk beszélnek-e csakugyan, őszinteségük egy ilyen rohamában, a milliomos Góg megvesztegető modora és ügyes trükkjeinek befolyása alatt?

Más kérdés az, hogy az író, aki ilyen fényes fegyverzetben hadakozik szerinte csődbe jutott kultúránk ellen, hagyhatja-e vígasztalás nélkül az olvasót? Vajjon ha írói lelkiismeretről beszélünk, szó nélkül hagyhatjuk-e, hogy az író otthagy bennünket a kétségbeesés szélén, nem melegíti föl gémberedett vétagajainkat s még a biztatás sugarát sem villantja elénk. „Az ember tragédiájá”-nak ilyen szépséges sora: „Ember, küzdj és bízva bízzál!”, mennyi bizalmat hágy az egyes képek szörnyűségei után. „Ember, küzdj és bízva bízzál!” ma már fogalomná vált s az ember, aki szeret kezdettől fogva bízni még a legszánandóbb körülmények között is, ezt tartja meg magának vígaszul Madách halhatatlan művéből. A végső cikk: „A leányka kenyere” sem melegít föl már ennyi idegenség, ennyi ijesztő kép után.

Mint írói munka egyike a legszeilemeisebbeknek, amiket az utolsó évtized forrongásaiban az irodalom adott. Nemcsak felnyitja érdeklődésünk kapuit, hanem mindvégig a legnagyobb izgalomban tartja s ha lehet, még fokozza is. Góg gazdag ember, ma Csikágóban van, hogy holnap már Nizza fölött nézze a csillagokat, holnapután Berlinben. Pekingben, New Yorkban kutasson valami maradandó után. Az író kihasználja ezt az előnyt s a lehetőségekhez képest elfogadhatóvá teszi azt, amit mond.

Papini Krisztus eposzával a világirodalom nagyjai közé emelkedett. Ezzel a könyvével az őszinte, a véres igazságoktól nem félő írók kivételes társaságába lépett.

Külön említésre méltó a könyv fordítói munkája. Nehéz lehetett ennek a könyvnek szédületes rohanásában a stílus szabályaira ügyelni. Kifejezéseiben erős és találó fordítást kellett az olvasó elé adni, ha nem akarta a fordító, hogy a valószínűség biztos támasztékai nélkül induljon útjára ez a könyv. A komoly fordítói munka Nyisztor Zoltán, a Magyar Kultúra szerkesztőjének érdeme.

MAREK ANTAL

